

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET ÉVKÖNYVE

2016–2017

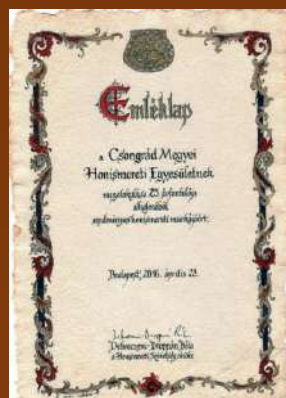
Szeged, 2018

Csongrád megyében 1969-ig nyúlik vissza a szervezett honismereti mozgalom, ettől kezdve kaptak rendszeres szakmai-módszertani útmutatást, pályázati lehetőséget, bizonyos anyagi támogatást az egyéni gyűjtők és a sorra alakuló honismereti körök. Jeles fordulópontra a régió kulturális életében a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület megalakulása 1991. április 23-án, amelynek negyedszázados tevékenysége maradandóan gazdagította a megye városainak és községeinek helyi tudatát, történeti, helyismereti kultúráját.

Évkönyvünk az egyesületi élet utóbbi két esztendejének tükrö; képet ad konferenciáinkról, a Makón megrendezett országos honismereti akadémiáról, helytörténeti feltáró munkáinkról, a szűkebb pátria ismeretét elősegítő kezdeményezésekről, tagtársaink fáradozásának eredményeiről, Csongrád megye hagyománykincsének ápolásáról és gazdagításáról.

TANULMÁNYOK
CSONGRÁD MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL
XLVI.

TANULMÁNYOK CSONGRÁD MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL
XLVI.

Kötetünk kiadását anyagi támogatásban részesítették:

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET TAGJAI

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLETET
ADÓJUK 1 %-ÁVAL TÁMOGATÓK

A CSONGRÁD MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT KÖZGYŰLÉSE

és a

A FELICITER KIADÓ

*A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület
évkönyve*

2016–2017

Szerkesztette:

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Szeged
2018

A kötetben szereplő írásokat és fotókat
összegyűjtötte, rendezte és kötetbe szerkesztette:

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Lektor és a szerkesztő munkatársa:

KOVÁTS DÁNIEL

Az egyesületi élet fotóit

CZAGÁNY BLANKA, DELI ALBIN, DELI ALEX, FODOR ENIKŐ,
FORGÓ GÉZA, GERGELY ISTVÁN, GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA,
KOCISNÉ MARÁCZI MARGIT, KOVÁCSNÉ FALTIN ERZSÉBET
LABÁDI LAJOS, LENGYEL ISTVÁN, LŐKÖS SÁNDORNÉ,
MÁNDLI GYULA, NAGY GÁBOR, MARKOS ANNA,
PÁL LÁSZLÓ GYÖRGY, PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA,
PLETKA ANNA, SZABÓ LAJOS, TÓTH ISTVÁN, URBANCSOK ZSOLT
készítették.

Kiadta a

CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET
és a MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR CSONGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Felelős kiadók:

BLAZOVICH LÁSZLÓ elnök és
BIERNACKI KAROL igazgató

ISSN 2064-3608

ISSN 0133-414X

Ajánlás

Az utóbbi időben jelentős változások játszódtak le a honismereti mozgalomban. Az 1990-es években sok helyi egyesület és alapítvány született, amelyek az adott település múltjával, művelődésével, kultúrájával, művészetével és sok más karaktert adó jelenségével foglalkoztak, és háttérbe szorultak a Népfront által támogatott megyei honismereti bizottságokból kialakult megyei honismereti egyesületek és azok szövetsége. Másrészt a mozgalom korábbi képviselői, az egykor településükért dolgozó lelkes tanítók, levéltárosok és muzeológusok sokasága nyugállományba vonult.

Az új helyzethez igazodva a megyei egyesületek – az állami támogatást elvesztve – ma tagdíjakból, pályázatokból tartják fenn magukat. A honismereti munkában a gyűjtő tevékenység helyett előtérbe került a gyűjtemények fenntartásának kérdése, amely általában helyi önkormányzati vagy magán támogatással valósul meg. Az egykor jelentős szerepet kapott hely- és határnév gyűjtést a nyelvművelés váltotta fel. Erősödött a cikkek, tanulmányok és kötetek formájában tárgyiasuló helytörténetírás. Az ifjúság megismertetése a honismereti tevékenységgel egyre sürgetőbb igény, ám a pedagógusok mind nagyobb elfoglaltsága és az új generációk érdeklődésének más irányba terelődése csökkenti az önzetlen fáradozás készségét. Új formák is keletkeztek. Gondoljunk az egyes helyi civil szervezetek, egyesületek közötti kapcsolatok kialakulására, valamint a határon túli szervezetekkel kialakuló együttműködésekre. Nagyon fontos tevékenységi forma ez, hiszen a helyi egyesületek és tagjaik látóköre és cselekvési köre kiterjed a szomszédok felé is. E körbe tartoznak a tagság kohézióját erősítő kirándulások, valamint a különböző tárgyú tárlatok és konferenciák.

Az egykori megyei honismereti híradókat néhány megyében egyesületi évkönyvek kiadása váltotta fel, amelyek új színt jelentenek a palettán, mert az adott egyesületek életét mutatják be. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyvei azonban nemcsak a tagsághoz szólnak, hanem megjelentetik tagjaik tudományos kutató munkáinak eredményeit is cikkek, tanulmányok formájában, amivel segítik tagjaik tevékenységének alaposabb megismerését szélesebb körben, egymás jobb megbecsülését, az összetartás erősödését eredményezik, az utódok és a kutatók számára pedig majd forrásként szolgálnak.

Eme célok megvalósítása jegyében készült el Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szerkesztésében egyesületünk 2016–17. évi évkönyve, amely immáron a negyedik honismereti kiadványaink sorában.

A hét nagyobb egységre tagolódó kötet első fejezete a 2016. évi – Hódmezővásárhelyen megrendezett – megyei honismereti nap konferenciájának a helyi értéktárakat bemutató előadásaiból ad válogatást. A téma a honismerők új, nemes feladatai közé tartozik, ezért is választották az egyesület fennállása 25. évfordulójának megünnepléséhez az értékek hangsúlyozását. Itt kapott helyet a 2016-ban, Makón megrendezett, nagy sikerű országos honismereti akadémia részletes dokumentálása, amelynek karakterét nemzetünk történelmi sorsfordulóinak elemzésén túl Bálint Sándor munkásságának bemutatása adta.

A második fejezet egyesületünk tagjainak tudományos és helytörténeti kutató munkái nyomán keletkezett cikkeit, munkáit közli, a későbbiekre nézve is figyelemre méltó tanulmányokkal.

A harmadik, „Iskola és honismeret” című fejezet az egyesületünk pedagógus tagjainak szervezésében működtetett – az országban egyedülálló - regionális honismereti-helytörténeti tanári műhelyünkre nyit ablakot az ottani tapasztalatcseréken elhangzott előadások témáinak bemutatásával. A megyei- és országhatárokon túlra nyúló szakmai és személyes kapcsolatok építése folytatandó új elem, művelése ajánlott. A történelem- és honismereti versenyek színvonalas felújítása, hatókörének kiterjesztése rendkívül hasznos a fiatalok honismereti munkába bevonása és történelmi-néprajzi műveltségük bővítése szempontjából. Egyesületünk erejét mutatják fel az írások a diákokkal való foglalkozás területén, és azt, hogy szorosak e területen is a magyar-magyar kapcsolataink.

A „Hagyomány és emlékezet” című negyedik rész a honismereti munka valóban hagyományos terepéről szól új gyűjtemények és emlékhelyek bemutatásával. Szükségesek ezek az intézmények, hisz őrzik kultúránkat, nyelvünket és hagyományainkat. Örvendetes és becsülendő az, hogy napjainkban is vannak olyan egyének és újonnan alakult közösségek, amelyek fontosnak tartják saját településükön a múlt, a gyökerek, a hagyományok bemutatását, a helyi értékek és emlékek megőrzését, tovább adását.

Az ötödik fejezet, a „Könyvespolc” tagtársaink megjelent köteteiről közöl ismertetőket, erősítve helyi, egyesületi és megyei azonosságtudatunkat, egyúttal tanúsítva, milyen jelentős szellemi-tudományos potenciállal rendelkező tagok tartoznak megyei egyesületünkhöz.

A „Kapcsolatok” elnevezésű, hatodik fejezet egyesületünk hatókörének bővüléséről, a határokon túli hasonló civil szervezetekkel létező tartalmas együttműködésünk új formáiról nyújt át színes csokrot.

A hetedik fejezet az egyesület életét örökíti meg. Kiemelkednek belőle Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna egyesületi titkár összefoglalói, Némethné Balázs Katalin anyanyelvi fáradozásairól szóló beszámoló, valamint regisztrálhatjuk sok országos és helyi kitüntettünket és kitüntetőiket. Ezek az oldalak szívbeli örömmel olvashatók, hiszen kitüntettjeink sok-sok munkával érdemelték ki a

magas szintű elismeréseket. Évkönyvünk tartalmazza a 2016-2017-es esztendőök egyesületi életének, tevékenységének kronológiáját, a tagság összetételének változásait.

A kötet gazdag anyagáért magas műveltségű szerzőinknek, igen gondos szerkesztéséért Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannának, minőségi műszaki szerkesztéséért pedig Kováts Dánielnek mondunk köszönetet. Bízva abban, hogy egyesületünk vivat, crescat, floreat, melegen ajánlom olvasóink figyelmébe az országosan is elismert honismereti egyesületünk tevékenységét bemutató munkánkat.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

A szerkesztő előszava

2011 és 2015 között három kötetben összegeztük a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület két évtized alatt megtett útját, valamint megyénk és egyesületünk honismereti tevékenységét. A *Honismeret Csongrád megyében (1969-2011)* című kötet anyagának lezárása után merült fel a gondolat, hogy az 1991-ben megszűnt Csongrád Megyei Honismereti Híradó forrásértékeit felismerve, egyesületünk felkarolja egy hasonló periodika megjelentetését azzal a céllal, hogy folyamatosan követhető legyen a megyei egyesület tagjainak helytörténeti, honismereti, néprajzi kutató tevékenysége, civil szervezetünk munkálkodása a hagyományápolás, a kulturális értékek népszerűsítése terén. A jubileumi kötet tudatos folytatásaként születtek meg a szerkezetében, tipográfiai megoldásaiban, külső megjelenésében és tartalmában rá hasonlító évkönyveink, az egyik 2013-ban, amely 2011 májusától 2012 decemberéig tekintette át – terjedelmi és anyagi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül – az egyesület maradandó értékeit teremtő és hordozó tevékenységi formáit. A következő kiadványunk a 2013-2015 közötti időszak gazdag, sokszínű tartalmát örökítette meg. Most elérkezett az ideje annak, hogy újabb évkönyvbe foglaljuk az azóta eltelt két év történéseit.

Jelen kötetünk első fejezete azoknak az egyesületünk által szervezett megyei és országos, sőt határainkon túlra kiterjedő hatású honismereti-helytörténeti konferenciáknak az előadásaiból közöl válogatást, amelyek a honismeret napjá-

nak méltó megünneplését jelentették, illetve annak a Makón megrendezett országos honismereti akadémiának állít emléket, amely egyesületünk szervezői csúcsteljesítményét jelentette, egyúttal összefogta a létszámában százfősre gyarapodott közösségünket. Csongrád megye településeinek önkormányzatai és Makó városának értelmisége egy ilyen hatnapos, kétszáz vendéget fogadó, mozgó, magas tudományos igényű előadásokkal és változatos, nagyon színvonalas, a helyi kulturális értékeket bemutató szabadidős programokkal vonzó honismereti akadémiának nagyszerű házigazdái voltak.

Ezen évkönyv további fejezetei egyesületi tagjaink tudományos-szellemi kutatómunkájának eredményeit publikálják, azokat az értékeket sorakoztatják fel, amelyek meghatározzák célkitűzéseinket, törekvéseinket. Határon túli kapcsolatainkban fontos szerepet kap a kisebbségi és szórvány helyzetben élő magyarság civil szervezeteivel, iskoláival való kapcsolattartás, az, hogy együttműködéssel segítsük magyar identitásuk megőrzését. Fontosnak tartjuk, hogy az értékes anyanyelvi, irodalmi, helytörténeti, kultúrtörténeti, történelmi és művészettörténeti tudás ne merüljön feledésbe, valamint lehetőséget adjunk a régiónk kutató pedagógusainak eredményeik, nézeteik előadására, publikálására, a tapasztalatcserére, személyes kapcsolatok kiépítésére. A regionális honismereti-helytörténeti tanári műhely az egyre népszerűbb, régióra kiterjedő általános iskolai honismereti verseny, a kiegészítés és a dualizmus kora középiskolai vetélkedő azt a jelentős szellemi kapacitást prezentálja, amelyet tagjaink a honismereti értékek megőrzése érdekében működtetnek. Egyesületünk sokszínű életének bizonyítéka ez a kötet, egyúttal bemutatja, hogyan lehet tartalommal megtölteni egy közösség minden napjait és ünnepeit.

E munka nem készülhetett volna el a Csongrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének támogatása, egyesületi tagjaink összefogása, anyagi segítsége, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet adójuk 1%-ával támogatók, a Feliciter Kiadó segítsége és a megjelentetést sok-sok munkával támogatók áldozatvállalása nélkül. Köszönet érte. Hisszük, hogy ez az évkönyvünk is szellemi és erkölcsi értékeket közvetít, tükrözi gondolati- és közösségteremtő törekvéseinket, nyomot hagy munkánkról a jövő emlékezetére számára. Köszönetünket kifejezve lektorunk és szerkesztő munkatársam, szerzőink, fotósaink önzetlen és áldozatos munkájáért, ajánlom évkönyvünket mindenki szíves figyelmébe.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

I. KONFERENCIÁINK ELŐADÁSAIBÓL

2016. Hódmezővásárhely – ünnepi konferencia a honismeret napján

25 éves az egyesület

Ideje: 2016. április 1. (péntek) 14.30–18 óra

Helye: Emlékpont Múzeum, konferenciaterem

Házigazda: *Dr. Miklós Péter* igazgató

I. rész: Ünnepi köszöntők és műsor

- Kodály Zoltán: Esti tábor (Lőkös Mihály – klarinét)
- Kiss Lajos: Beszédős Kata (Részlet Fehérné Zsoldos Erzsébet előadásában)
- *Debreczeni-Droppán Bélának*, a Honismereti Szövetség elnökének és *Prof. Dr. Blazovich Lászlónak*, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnökének honismeret napi ünnepi köszöntője az egyesület 25 éves működésének tiszteletére. Díszoklevél átadása.
- Prof. Dr. Blazovich László köszöntése 15 éves egyesületi elnöksége alkalmából és a Nagy György-emlékplakett átadása. (A köszöntő a VII. fejezetben olvasható.)
- Steiner Béla: Vásárhely kövel van kerítve (Lőkös Mihály – klarinét)

II. rész: Ünnepi konferencia Csongrád megye településeinek épített és szellemi értékeiről

Levezető elnök: *Dr. Marjanucz László* elnökhelyettes

Előadói konferencia

15.30 – 15.45 - *Dr. Fári Irén* - Szeged műemlékei

15.45 – 16.00 - *Urbancsok Zsolt* - Makó értéktára

16.00 – 16.15 - *Apjok Vivien* - A makói hagymafesztivál

16.30 – 16.45 - *Labádi Lajos* - Szentes értékei

16.45 – 17.00 - *Georgiádes Ildikó* - Csongrádi értéktár

17.00 - 17.15 - *Ormos Zsuzsanna* - Vásárhely - az alföldi festészet fővárosa

17.15 – 17.30 - *Dr. Miklós Péter* - A hódmezővásárhelyi Emlékpont

Zárás

III. rész: Az Emlékpont Múzeum kiállításának megtekintése *dr. Miklós Péter* vezetésével.

Válogatás az elhangzott előadásokból

Szeged műemlékei

Alsóvárosi ferences templom és kolostor

A ferencesek a 15. század közepén telepedtek le Szeged-Alsóvároson. A 13. századból származó Szent Péter ispotálytemplomot kapták meg, és itt kezdték építeni kolostorukat és templomukat 1480 körül. A korábbi templom faragott köveit beépítették az újba. Az 1503-ban befejezett templom építését az a János testvér irányította, aki a kolozsvári és nyírbátori gótikus templomokat is alkotta. A török kiűzése után a kolostor hanyatlott, de nem néptelenedett el. A templom ma látható belső berendezése az 1700-as években készült a barokk ízlésnek megfelelően. Gráf Antal ferences fráter készítette a kétszintes, csavart oszlopos főoltárt, a díszes, de mégis világos szerkezetű szószéket 1713-14-ben és több oltárszobrot. A főoltáron lévő Segítő Boldogasszony kegykép a legenda szerint csaknem száz esztendeig rejtőzködött a templom melletti Csöpörke-tóban, míg egy lovát itató török katona meg nem találta. A templomtorony 1783-ban, a sisakja 1827-ben lett készen. A szegedi ferenceseknek 1950-ben el kellett hagyniuk rendházukat, csak 1989-ben térhettek vissza. Több évig tartó föltáró és építő munka után 2012-ben elkészült az egyházi komplexum és a kolostor egy részében megnyílt a Ferences Látogatóközpont.

A Szeged-alsóvárosi ferencesek Havas Boldogasszony tiszteletére fölszentelt temploma és a hozzátartozó kolostor a mai Magyarország második legnagyobb középkori eredetű egyházi épületegyüttese, a késő gótikus építészet egyik legértettebb alkotása. A barokk kori rekonstrukció az épület szerkezetét nem érintette, a templom díszes belső berendezést kapott. A ferences barátoknak a török hódoltság idején nagy szerepük volt az egész dél-alföldi katolikus lakosság lelkipásztori szolgálatában, hitének megtartásában. Gyógyító tevékenységüket még a törökök is elismerték. Minden bizonnyal a ferencesek ismertették meg Alsóváros népét a később világhírűvé vált fűszerpaprikával, melyet eredetileg hideglelés elleni orvosságnak használtak. A templom búcsúnapján, augusztus első hétfőjén a Szegedről elszármazottak is rendszeresen hazalátogatnak.

Dóm tér

Szeged egyik jelképe, a Fogadalmi templom viszontagságos körülmények között született. Szeged városának képviselő testülete az árvíz utáni évben, 1880-ban ünnepélyes fogadalmat tett egy monumentális templom emelésére, az árvíz utáni újjáépítés örök emlékére. Már emelkedtek a falak a barokk Szent Demeter templom helyén, amikor 1914-ben kitört az első világháború, és az építkezés leállt. Így csak fél évszázad múlva öltött testet a fogadalom. Szerencsés módon megmaradt a régi templomból kibontott Árpád-kori torony, amely Szeged legrégebb építészeti emléke, így a történelmi folytonosságot képviseli. A Magyarok Nagyasszonya tiszteletére 1930-ban fölszentelt Fogadalmi templomot 1931-ben a pápai bulla székesegyházzá nyilvánította.

A Fogadalmi templom impozáns alakját még jobban kiemeli az előterét három oldalról lezáró árkádsoros épületek együttese, amelyek a mérnöki arányérzéknek köszönhetően bensőséges, barátságos teret ölelnek körül. Többen a „szegedi Szent Márk teret” a két háború közötti magyar építészet legnagyobb teljesítményének tartják. Móra Ferenc a Dömötör-torony ékes ereklyetartójának nevezte a teret. Középen, az orvostani intézetben dolgozott a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert.

A teret körülölelő épületeket Rerrich Béla tervezte egyetemi és az egyházi használatra. Itt kapott méltó elhelyezést a Temesvárról Szegedre költözött püspökség is. A tagozatokkal gazdagított árkádok megidézik a mediterrán városi tereket, míg a tégl architektúra képezi az északi, hűvösebb ellenpontot. Az árkádok alatt a nemzet nagyjainak emlékcsarnokát alakították ki.

A Fogadalmi templom 20. századi egyházi építészetünk egyik legmonumentálisabb alkotása, hazánk negyedik legnagyobb temploma. Nemcsak a hitéletben tölt be központi szerepet, hanem a körötte létrehozott épületegyüttessel képződött tér páratlan lehetőséget biztosít a Szabadtéri Játékok megrendezésére. A 20. század ellentmondásuktól sem mentes szellemi sokszínűsége a Nemzeti Emlékcsarnok szoborgyűjteményében is jól nyomon követhető. A Dóm és a Dóm tér turisztikai vonzerejének fejlesztésére újabb nagyszabású fejlesztések történtek, a Fogadalmi templom alatt kiképzett Látogatóközpont 2016 márciusában nyílt meg.

Árvíz előtti házak az Oskola utcában

Szegeden kevés árvíz előtti lakóház található. A Palánk egykori főutcáján, a mai Oskola utcán egymás mellett hat, emeletes épület, köztük a város első kétemeletes háza alkot egységes utcaképet. A 19. század közepére az emeletes ház, mint városképi tényező kötelezővé vált a belvárosban, 1861-től az Oskola utcában is csak emeletes házak építését engedélyezte a városi tanács. Az 1879-es pusztító árvíz a Palánkot magas fekvésénél fogva megkímélte. Az újjáépítés

után azonban a város üzleti, forgalmi tengelye áttevődött a Kárász utca, Széchenyi tér vonalra. A Palánk átépítése során az Oskola utca nyugati házsora szerencsés módon megmaradt. Bár a házakat 1983-ban védetté nyilvánították, az 1990-es följújtás idején többet jellegétől idegen módon tetőtér beépítéssel megmagasítottak. Az iparos és kereskedő polgárok emeletes lakóházai az Oskola utcában értékes részét képezik Szeged építészeti örökségének. Az épületeket Szeged első városkép sorozatáról ismerjük 1872-ből.

Az Oskola utca nyugati házsorán, a 13. szám alatt található Szeged első kétemeletes háza, amely 1810-ben épült Béro András számára. Tervezője talán Vedres István volt. Béro leánya Vadász Manó ügyvéd, főbíró felesége lett. A házat Vadász Manótól Traub Bernát könyv- és papírkereskedő vásárolta meg. E házban működött Burger Zsigmond nyomdája is, aki Szeged első újságját a Szegedi Híradót adta ki. A szomszédos, 15. számú ház – amely szintén a 19. század első felében épült –, földszinti helyiségeivel összenyitva, ma étteremnek ad helyet.

A 17. számú emeletes ház 1845 körül épült Gloszauer János fegyverműves tulajdonában. Az idők folyamán itt is sokféle üzlet működött, ma a Herendi porcelángyár mintaboltja van a földszinten.

A 19. számú házat Bába Imre könyvnyomda-tulajdonos építtette 1859-ben. Itt indult a Szegedi Napló az árvíz előtti évben, 1878-ban. Az emeleten írták, a szuterénben nyomtatták a lapot. Mikszáth Kálmán is dolgozott a szerkesztőségben. A ház földszintjét ma a Dóm patika foglalja el.

Az Oskola utca 23. számú házat 1861-ben építtette Pfann József romantikus stílusban. 1895-ben Brauswetter János órasmester vásárolta meg a házat, aki a Bába (ma Bajza) utcára átnyúló földszintes raktárépületre emeletstort épített óráraktár céljára. A kapu fölött ma is látható gipsz díszben az egymásba fonott J B betűk a tulajdonos emblémái láthatók, ugyanez ismétlődik az emeleti lakás maradt ablaküveg tábláin is. Az óráraktárt 1990-ben lebontották, a műemlék épületet tetőtér beépítéssel megmagasították.

Fekete-ház

A Somogyi, Kelemen és a Nádor utca határolta telken álló neogótikus, romantikus, sarokerkélyes épületnek semmi köze a Fekete névhez. A vakolat sötétszürke színe miatt kezdték így nevezni. A telektulajdonos, Mayer Ferdinánd vaskereskedő Gerstner Károly pesti építésszel tervezette meg népes, nyolcgyermekes családja számára 1857-ben. Itt született unokája, Endre Béla, az Alföld festője 1870-ben.

Az emelet néhány szobájában 1863-65 között a Belvárosi Kaszinó működött, a földszinten üzlethelyiségek voltak. A 20. század első két évtizedében az épületben működő vendéglátóhelynek nyolc elnevezése és kilenc bérlője volt. Kerthelyiségében neves zenészek játszottak, kabarétársulatok adtak műsort, vendégszerepelt a hercegnőszöktető cigányprímás, Rigó Jancsi is, a kávéház 1913-

ban a kor új csodájával csalogatta a vendégeket, a mozgófénykép vetítéssel. Az egykori kereskedő-polgárház stílusában, megjelenésében és elhelyezkedésében is különleges. A 19. század közepén épült házak szomszédságában áll. Túlélte az árvízi pusztítást, átalakítás nélkül megőrizte eredeti csúcsíves homlokzatdíszzeit. A vele egyidős, és stílusában rokon Somogyi utca 17. számú ház nem volt ilyen szerencsés, a fölismerhetetlenségig átépítették.

A lakóházat 1985-ben átalakították, a Móra Ferenc Múzeum részeként működik. Eredeti gótizáló stílusú berendezésének néhány darabja több évtized múltán a Mayer család leszármazottainak jóvoltából visszakerült Szegedre, a múzeum gyűjteményében őrzik.

Napsugaras házak

Napsugárdíszes házoromzat a szegedi paraszti építészet jellegzetessége, a ház utcai oromzatán a padláslyuk „szemként” jelenik meg, amelyből lécből kialakított sugarak áradnak szét. A lécdíszítésnek számtalan variációja létezik, a készítő fantáziája és ügyessége szerint. A barokk templomépítészetben gyökerező építészeti hagyomány a 18. század végén terjedt el. A Szegedet romba döntő tiszai nagyárvíz (1879) után Lechner Lajos títusterveit kínálták az építkezőknek. A tervek megőrizték a házakon a korábbi napsugaras díszítményű deszkás végoromzatokat, amelynek legszebb példái Alsóvároson találhatóak, napjainkban egyre fogyatkozó számban. Bálint Sándor néprajzkutató a barokk Istenszem (az alsóvárosiak ajkán Istenszöm), a Szentháromságot jelképező oltalmazó, bajelhárító háromszög népi megfogalmazását látta a napsugaras oromzatokon.

Szeged-Alsóvároson, a Nyíl utca 43. számú napsugárdíszes lakóépület az 1879-es árvíz után épült. Az építető Rácz József földműves. A városképi jelentőségű népi műemlékházat 2010-ben Alsóvárosi Tájházzá alakították. A tájház az alsóvárosi földműves család 20. század derekának lakóterét érzékelteti a rekonstruált szobabelsővel, az újratervezett régies konyhával. Ugyanakkor emléket állít a paprikatermesztéssel foglalkozó alsóvárosiaknak, a néprajztudós, Szeged hagyományait, népéletét kutató Bálint Sándornak (1904–1980) is. Az Alsóvárosi Ferences Látogatóközponttal közösen szervezett „*Alsóvárosi séta*” keretében a látogatók megismerhetik Szeged legarchaikusabb városrészét, annak épített örökségét és az ahhoz kapcsolódó szellemi örökséget.

Városháza

A városi közigazgatás központjának mai épülete már a harmadik ugyanazon a helyen. Az elsőt 1728-ban emelték a várral szemben. A tér felé nyitott árkádjai alatt boltok, pékségek működtek. Erről az épületről csak leírás maradt fent, képi ábrázolást nem ismerünk. A második tanácsházát Vedres István tervezte 1799-ben. Bálterme színházi előadásokra is alkalmas volt. Az árvíz után elhatározták az átépítését, de a bontás előtt lefényképezték. A mai Városháza

épülete a „Régi alapokon” jeligével pályázó Lechner Ödön és Pártos Gyula alkotása. A négy utcára szülő, négyhomlokzatú, minden oldalon tagolt épületet magas alagsorra emelték, a régihez hasonlóan a manzárdtető fölött tűzfigyelő óratoronnyal. A hármas kocsibejárós kapuzat fölött erkély, a kapualjból márványkorlátos lépcsők vezetnek a főlépcsőházba. A lépcsőház középső ablakfestményén a város címere alatt Ferenc Józsefnek tulajdonított mondat áll: „Szeged szebb lesz, mint volt”. A karzatos ülésterem mennyezetén Vajda Zsigmond freskói láthatók. A berendezés bútorai az épület barokk stílusával összhangban készültek, eredetiek, csillárokkal, drapériákkal.

Szeged árvíz utáni újjáépítésének egyik reprezentatív épülete, mintegy szimbóluma az új városháza. Díszes, eklektikus, neobarokk külső és belső kiképzése figyelmet érdemel. Kicsi, bensőséges hangulatú udvara nyaranta zenei programoknak ad helyet. 1883-ban a Városházát I. Ferenc József császár avatta föl, számára készült a szomszédos bérházat a városházával összekötő ún. Sójahok hídja. Az uralkodópárt ábrázoló nagyméretű festményeket néhány évtizedre eltávolították a közgyűlési teremből, de a rendszerváltás után a megőrzött képekkel sikerült helyreállítani a terem eredeti állapotát. A 19. század végén készült méltóságteljes pompájú Városháza ma is méltán őrzi a múlt tekintélyét.

Szegedi Nemzeti Színház

Szegeden 1856 óta működik állandó színház, 1883-ig a mai Kelemen (akkori nevén Színház) utcában, a Hági sörkert helyén fából készült épületben játszottak a társulatok. Az árvíz után épült eklektikus, díszes kőszínházat mindig előszeretettel látogatták a szegediek. A Szegedi Nemzeti Színház épülete az Európa-szerte számos színházat tervező bécsi Ferdinand Fellner és Hermann Helder alkotása. Megnyitására az árvízi újjáépítést lezáró ún. „királynapok” keretében került sor. Ferenc József császár három napot töltött Szegeden megszemlélni az újjászületett várost. Személyesen nyitotta meg a színházat 1883. október 14-én. A színház 1885-ben leégett, de 1886-ban kisebb változtatásokkal helyreállították. Az újranyitáshoz számítva éppen száz évvel később az épületet kívülről teljesen felújítva, korszerű színpadtechnikával átadták a közönségnek 1986-ban. A Szegedi Nemzeti Színháznak számos neves színigazgatója, rendezője, színésze volt. 1945-től dolgozott a szegedi színházban Vaszy Viktor zeneszerző, karmester, zeneigazgató, aki megszervezte a színház operaegyüttesét, számos kitűnő operaénekest nevelt. Haláláig, 1979-ig meghatározó szerepet játszott Szeged zenei életében.

A Szegedi Nemzeti Színháznak jelenleg három tagozata van: opera, tánc és dráma, és két játszóhelyen áll a közönség rendelkezésére. A Nagyszínház 680 nézőt fogad be, elsősorban az operajátszás és a nagyobb volumenű színpadi művek (operett, musical) otthona. Az 1977-ben kialakított Kisszínház 281 férőhelyes, 2005-ben újították fel, a drámajátszásnak és a Szegedi Kortárs Balettnek nyújt otthont.

Szent István téri víztorny

A 20. század elején kiépített szegedi vízvezeték-hálózat fontos részét képezte a Szent István téren fölépített víztorny. Tervezője Zielinski Szilárd (1860–1924) a magyarországi vasbetonépítés úttörő egyénisége. A város 1903 áprilisában írta ki az 1000 köbméteres víztorny tervezésére a pályázatot, amire 14 cég és vállalkozó jelentkezett. Ekkor már épülőfélben volt Budapest–Kőbányán a szegedinél kisebb kapacitású és jóval alacsonyabb víztorny, amelynek terveit a francia Hennebique cég közreműködésével Zielinski irodája készítette 1902-ben. Zielinski az 1900-as párizsi világkiállításon ismerkedett meg a francia vasbetonépítési módszerrel, és megszerezte

irodájának a jogot a szabadalom magyarországi használatára. A víztorny minden szerkezeti része vasbetonból készült: az alapozás, a tartórendszer, a víztároló medence, a csigalépcső és a zászlótartó is. Magassága a terepszinttől a legfelső kilátószintig 46 méter, e fölé nyúlik a 9 méteres zászlórúd. A centrális elhelyezkedésű csigalépcső függőlegesen áthalad a medencén. A szecessziós homlokzat Korb Flóris munkája. A 2003-ban műemlékké nyilvánított víztornyot 2005–2006 folyamán fölüjírtották. A munkálatok során a Szent István tér is megújult.

A Szent István téri ipartörténeti műemlék víztorny az 1904-es megépítése óta üzemel. Mint a legelső vasbeton víztornyok egyike a későbbi víztornyépítésben sokáig mintaként szolgált. Ma a legidősebb működő vasbeton víztorny hazánkban. A víztornyban nemcsak a mérnöki alkotás szépségeit tekinthetjük meg, hanem alaprajzi kialakítása lehetőséget ad kiállítások bemutatására is. A földszinten a vízhez kapcsolódóan Bánffy István szikvízgyártó gyűjteménye kapott helyet, a kiállítás címe „Szódavíz egy magyar kultuszital”. A VII. emeletre az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Csongrád megyei csoportja által gondozott fizikatörténeti kiállítás került. A kilátószinten Szeged látképében gyönyörködhetünk. A torony körül azoknak a mérnököknek a szobrai kaptak méltó elhelyezést, akik munkájukkal, alkotásaikkal gazdagították Szeged városát.

FÁRI IRÉN

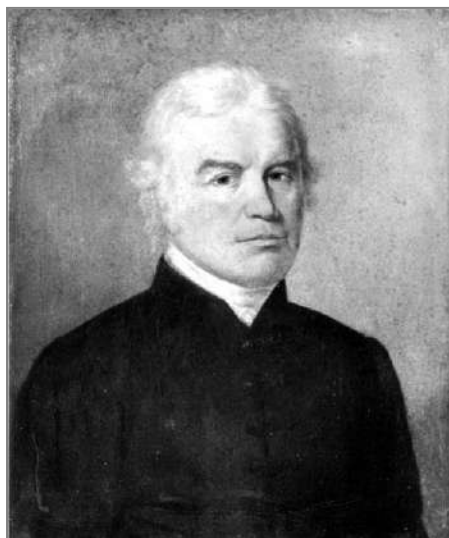
Szentes szellemi értékei

Előjáróban hadd mondjam el, hogy kissé zavarba jöttem, amikor megtudtam, hogy *Szentes értékeiről* kellene beszélnem, mégpedig 15 percben. Első pillanatban megoldhatatlannak gondoltam a feladatot, hisz órákig tudnék mesélni nagy múltú városunk értékeiről: természeti- és környezeti adottságairól; rendkívül gazdag régészeti leleteiről, történelméről, anekdotakincseről, néprajzi hagyományairól, építészeti emlékeiről, köztéri alkotásairól, képzőművészetéről... stb. A megadott időn belül azonban az értékeinknek legfeljebb csak egyetlen szeletét ragadhatom ki, és azt is csak rendkívül vázlatosan. A meghívóból látva a kollégák előadási témáit, az ismétlődések elkerülése érdekében úgy döntöttem, hogy én a *szellemi értékeket létrehozó személyekről* fogok szólni. Igyekeztem csokorba szedni mindazokat, akik a XVIII. századtól a XX. századig valamilyen területen, foglalkozási ágban maradandó értéket alkottak, és ezáltal országos vagy nemzetközi hírnévre tettek szert, dicsőséget szerezve városuknak, ill. megyénknek. Amint látni fogjuk, igen változatos a paletta.

Egyházi személyek

Kiss Bálint a Békés vármegyei Vésztőn született 1772-ben és Szentesen hunyt el 1853-ban. Korának egyik helyi polihisztorja: református lelkész, esperes, egyházi író, tankönyvíró, történétíró, gazdasági reformer és feltaláló. (Munkásságát leginkább *Tessedik Sámuel* szarvasi evangélikus lelkészhez hasonlíthatnám.) Tanulmányait a debreceni református kollégiumban és a jénai egyetemen végezte. 1798-ban Csehországban, Németországban és Ausztriában tett tanulmányutat. 1799-ben Szentesen vállalt lelkészi állást, melyet haláláig betöltött. Pestalozzi pedagógiai elveinek egyik első hazai követője. 1803-ban iskolát építtetett Szentesen. Tankönyveit – *Első évi oktató* (1844), *Falusi földművelőket oktató* (1846), *Nőitan* (1846) – korában széles körben használták. Új, hatékonyabb munkaeszközöket tervezett. Az 1815-ben készített *vasekéjéről* 1817-ben a Nemzeti Gazda hasábjain számolt be. Dolgozott az *aratógép* és a *cséplőgép* tervein; tanulmányt készített a *malmok korszerűsítéséről*. 1820-ban a Tudományos Gyűjteményben a *tetőcserép* készítésének technológiáját népszerűsítette. Közben – elődei nyomdokain haladva – folyamatosan írta a *Szentesi Református Eklézsia történetét*. Lefordította és jegyzetekkel látta el a magyar középkor egyik jelentős forrását, a *Váradai Regestru-*

Kiss Bálint és Dobosy Mihály

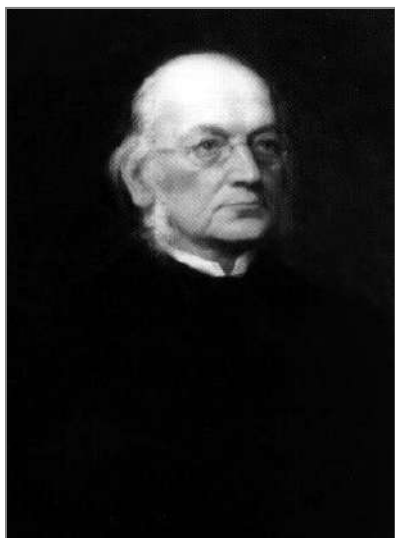
mot. 1839-ben a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választották. Az ő irányításával épült a szentesi *központi református nagytemplom*. 1906-ban utcát neveztek el róla Szentesen. A Református Általános Iskola az ő nevét viseli. (Portróját Zoó János festette meg 1881-ben.)

Kiss Bálint paptársa és barátja, *Dobosy Mihály* Szentesen született 1780-ban, és Szentesen is hunyt el 1853-ban. Iskoláit szülőhelyén, Hódmezővásárhelyen és Debrecenben végezte. 1806-ban a göttingeni egyetemen folytatta tanulmányait. Hazatérése után előbb Vajszlón, majd 1813-ban Szentesen választották lelkésszé. Mint ifjúsági író és műfordító gazdag munkásságot fejtett ki. (Portróját ifj. Kiss Bálint festette meg 1840 körül.)

Harmadik lelkészünk, *Szalai István* Somogyvisontán született 1816-ban, és Szentesen hunyt el 1878-ban. Tanulmányait ő is Debrecenben végezte, de látogatta a bécsi, lipcsei, hallei és berlini egyetemeket is, ahol bölcsészeti és természettudományi előadásokat hallgatott. 1859-ben Szentesre került lelkésznek. 1876-ban a békés-bánáti egyházmegye esperesévé választották. Irodalmi téren főként bölcsészettel és pszichológiával foglalkozott. 1858-ban a *Tapasztalati lélektan* című tanulmányáért az MTA levelező tagjává választották. Több más bölcsészeti, természettudományi, teológiai dolgozata az Új Magyar Múzeumban, a Magyar Akadémiai Értesítőben, a Figyelmezőben jelent meg.

Történetírók

Horváth Mihály Szentesen született 1809-ben, és Csehországban, Karlsbadban hunyt el 1878-ban. Róla tudjuk, hogy korának kiemelkedő történetírója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, 1848/49-ben csanádi püspök, a Szemere-

Horváth Mihály

kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, 1867 után a Magyar Történelmi Társulat és a Kisfaludy Társaság elnöke. Legismertebb történelmi munkái: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben* (Genf, 1865.), *Huszonöt év Magyarország történetéből 1823–1848* (Genf, 1865). 1906-ban utcát neveztek el róla Szentesen, 1922-től a helyi gimnázium névadója. Egész alakos szobra a főtéren látható, *Kisfaludy Stróbl Zsigmond* alkotása (1934). Szülőházának helyét domborműves emléktábla jelöli (Kossuth u. 12.), *Borsos Miklós* munkája (1981).

A következő történetíró Szentes első monográfusa, *Sima László*, aki Szentesen született 1884-ben, és Szentesen hunyt el 1952-ben. Róla tudni kell, hogy eredetileg városi tisztviselő volt, de utóbb hivatásos újságíró és lapszerkesztő-laptulajdonos lett. Emellett szorgalmasan kutatta városunk múltját, amelynek eredményeként 1914-ben megjelent *Szentes története* című monográfiájának első kötete. A második kötet – amely 1837-től 1849-ig tárgyalta városunk történetét – kéziratban maradt, máig nem jelent meg nyomtatásban. Ennek legfőbb oka, hogy 1918/19-ben különböző forradalmi testületekbe választották, emiatt 1919 végén börtönbe zárták, és csak 1921-ben amnesztiával szabadult a szegedi Csillagbörtönből. Továbbra is feketelistán maradt, de álnéven ő szerkesztette a város legjelentősebb helyi újságjait, így az Alföldi Újságot, a Szentesi Hírlapot, a Szentesi Naplót, majd a Szentesi Lapot. 1945-től előbb városi főszámvevő, majd gazdasági és pénzügyi tanácsnok lett, egyben helyettes polgármester. Méltatlanul elfeledve a Szentes–hékédi temetőben nyugszik.

Országos szakmai hírnévre tett szert a fiatalon elhunyt *dr. Barta István* történész, aki Szentesen született 1910-ben, és Budapesten hunyt el 1966-ban. Középiskoláit szülővárosában, az egyetemet Szegeden, majd Budapesten mint Eötvös Kollégista végezte. Másfél évet a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként külföldi levéltári kutatásokkal töltött. 1936 végétől a budapesti Egyetemi Könyvtárban ideiglenes gyakornok, 1941-től a Teleki Pál Tudományos Intézet tanára. 1945-től a Kelet-Európai Tudományos Intézet, majd a MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. Kezdetben középkori művelődéstörténeti kutatásokat folytatott, az 1940-es évek második felétől pedig *Kossuth Lajos Összes Munkái* kiadásával kapcsolatban a magyar reformkor, valamint az 1848/49-es forradalom és szabadságharc sok fontos kérdését tisztázta.

Egyetemi tanárok, irodalomtörténészek

Dr. Négyesy László Szentesen született 1861-ben, Budapesten hunyt el 1933-ban. Gimnáziumi tanulmányait Szentesen és Egerben, az egyetemet Budapesten és Bécsben végezte. 1911-től a Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet professzora. 1918-tól a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, 1921-től haláláig a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke. Számos középiskolai, irodalomtörténeti, stilisztikai, poétikai tankönyvet írt. Tudományos munkásságát 1930-ban Korvin-koszorúval jutalmazták. Halála után hagyatékának egy része a szentesi gimnázium tanári könyvtárába került. 1967-ben utcát neveztek el róla Szentesen, emléket márványtábla őrzi a gimnázium belső falán.

Dr. Barta János Szentesen született 1901-ben, és Debrecenben hunyt el 1988-ban. A gimnáziumot szülővárosában végezte, diplomáját a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakán szerezte. 1925–27 között a berlini Collegium Hungaricum ösztöndíjasa. 1923–1950 között kereskedelmi középiskolai tanár Budapesten. 1935-ben és 1938-ban elnyerte a Baumgarten-díjat. 1943-tól egyetemi magántanár. 1951-től a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem docense, a magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője, 1957-től az egyetem rektora. 1970-től a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, a Debreceni Akadémiai Bizottság alelnöke, az MTA levelező, majd rendes tagja. Fő kutatási területe a XIX. századi magyar irodalom. Számos irodalmi tankönyv és tudományos közlemény mellett jelentősek Madách Imréről és Arany Jánosról írt művei.

Orvosok

Dr. Purjesz Zsigmond Szentesen született 1846-ban, és Budapesten hunyt el 1918-ban. 1870-ben orvosi oklevelet szerzett a pesti egyetemen; hamarosan szülész és sebész szakvizsgát tett, majd 1876-ban magántanári képesítést szerzett. 1880-tól a kolozsvári egyetem belgyógyászati tanszékének tanára. Az 1891–93 között pusztító kolerajárvány idején miniszteri biztосként működött Kolozsváron. Szakszerű intézkedéseivel a járványt sikerült megfékeznie. Széleskörű tudományos munkásságot folytatott. 1885-ben jelent meg egyik legfontosabb műve: *A belgyógyászat tankönyve orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára* címen, amely utóbb számos kiadást megélt. Magyar orvosszerző tollából ez volt az első teljes belgyógyászati munka. Tudományos és tanári működéséért 1901-ben udvari tanácsosi címmel tüntették ki. Volt tanítványai emlékszobrot állítottak tiszteletére a kolozsvári klinika épülete elé. (Síremléke a Házsongárdi-temetőben található).

Dr. Hadzsy János Szentesen született 1851-ben, és Bácskatopolyán hunyt el 1903-ban. Elemi- és középiskoláit Szentesen, az orvosi egyetemet Pesten végezte mint sebész- és szemészspezialista. A Rókus Kórházban folytatott gyakorló évek után 1878-ban községi orvosi állást vállalt a vajdasági Topolyán. Sikeres műtétei révén országos elismertségre tett szert. 1898-tól elnöke a megyei orvos-

szövetségnek, tagja az Országos Orvosszövetség igazgatótanácsának. Halála után a topolyai Népkert előterében szobrot állítottak emlékére; az ő nevét viseli a helyi egészségügyi központ. 1969-ben Szentes és Topolya testvérvárosi kapcsolatot létesített, amely ma is tart. 1981-ben emléktáblát helyeztek el szentesi szülőházának falán, és egy utca is viseli nevét Szentesen.

Dr. Károlyi Mór Szentesen született 1865-ben, és Trezinben hunyt el 1945-ben. Középiskoláit szülővárosában és Sopronban végezte. 1888-ban avatták orvosdoktorrá. Egy évig Berlinben működött, majd a bécsi Egyetemi Fogorvosi Intézetben vállalt tanársegédi állást. 1893-ban magánrendelőt nyitott Bécsben, s praxisát egészen 1938-ig fenntartotta. A fiatal magyar orvos neve hamarosan általánosan ismertté vált. A fogorvos szakma is igen hamar felfigyelt rá, amelyet az is bizonyít, hogy 1898-ban őt választották a Bécsi Fogorvosok Egyesülete elnökévé. Szakmai hírnevét tovább növelte az a körülmény, hogy praxisa mellett ő lett a császári udvar fogorvosa. A gyógyítás mellett főként a fogágybetegségek kóroktanával foglalkozott. Nemzetközi elismerést szerzett a traumás fogágybetegségek kezelésére kidolgozott terápiájával. Újszerű megközelítésnek számított, hogy a fogágybetegségeket a túlterhelésre vezette vissza. Elméletét 1901-ben tette közzé. A szakirodalomban azóta „Károlyi-effektusként” emlegetik kóroktani felfedezését, amelynek lényege, hogy az éjszakai fogcsikorgatás okozta túlterhelés a fogak meglazulásához, majd elvesztéséhez vezethet. Módszere révén világhírűvé vált. Ezt bizonyítja, hogy 1932-ben a buenos-airesi Nemzetközi Fogászati Akadémia a tagjai sorába választotta. 1938-ban az Anschluss után távozni kényszerült Bécsből. Hazatért szülővárosába, de orvosi gyakorlatot már nem folytatott. 1944 nyarán Szentesről deportálták, a csehországi theresienstadti gyűjtőtáborba került. Itt hunyt el a tábor felszabadításának napjaiban. (A család utóbb hazahozatta a hamvait Szentesre.)

Dr. Bugyi István Szentesen született 1898-ban, és ugyanitt hunyt el 1981-ben. A gimnáziumot szülővárosában végezte; orvosdoktori oklevelét 1920-ban a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte. 1924-ben a szegedi egyetem sebészeti klinikáján kapott sebésműtői oklevelet. Ezt követően külföldi tanulmányútra ment Németországba és Franciaországba. 1925–31 között a budapesti Szent János Kórház sebészeti osztályán dolgozott. 1931-ben hazatért Szentesre, s a Csongrád Megyei Közkórház általa megszervezett sebészeti osztály vezetője lett. 1933-ban kinevezték a kórház igazgatójává. Az ő működése idején vált a szentesi kórház korszerű, országos hírű egészségügyi intézménnyé. Jelentős szakirodalmi tevékenységet folytatott: 90 tudományos közleménye jelent meg hazai és külföldi szaklapokban, 9 könyv szerzője. Legfontosabb munkája a kétkötetes *Gyakorlati sebészet* című (1961). 1949-ben Kossuth-díjjal tüntették ki, 1966-tól a Szegedi Tudományegyetem címzetes tanára, 1976-tól Szentes díszpolgára. Működése alatt a kórház „Bugyi-iskolája” nemzetközi hírnévre tett szert. 1988-ban Bugyi István-em-

Ifjabb Kiss Bálint

Koszta József

lékérmet alapítottak a Szentesen tevékenykedő orvosok számára. 1998-ban emléktáblát helyeztek el volt lakóháza falán (Ady E. u. 29.), majd a kórház és a központi gyógyszertár felvette a nevét. (Csíky László szobrászművész elkészítette mellszobrát, amely a kórház kertjében látható.)

Egyéb hírességeink

Az időm lassan lejár, pedig még szólnom kellene jeles feltalálóinkról, így *Pollák Antal*ról (1865–1943), a gyorstávíró feltalálójáról; *Szigeti György* (1905–1978) Kossuth-díjas fizikusról, az MTA tagjáról, valamint *dr. Szalva Péter* (1920–2002) növénynemesítőről, címzetes egyetemi tanárról, Szentes díszpolgáráról. Ugyancsak meg kellene emlékezni a Szentesről indult nagyhírű lapszerkesztő-újságíróinkról, *Kulinyi Zsigmond*ról (1854–1905) és *Békefi Antal*ról (1859–1907), akik a Szegedi Napló főszerkesztőjeként, a Dugonics Társaság alapítóiként, valamint a Vidéki Hírlapírók Egyesületének alapító elnökeként és alelnökeként beírták nevüket a sajtótörténetbe és Szentes-Szeged irodalmi életébe.

És itt lennének még az országos és nemzetközi híru képzőművészeink: festőink, szobrászaink, keramikusaink, így: *ifj. Kiss Bálint* (1802–1868), a történeti tárgyú festészet egyik korai előfutára, a Magyar Nemzeti Múzeum Képtárának őre, az első festőiskola vezetője; a brassói születésű *Koszta József* (1861–1949), a szentesi tanyavilág Kossuth-díjas festője; a rövid életű *Hegedűs László* (1870–1911), a Képzőművészeti Főiskola tanára, az 1905-ös milánói nemzetközi kiállítás aranyérmese, a New York-i katolikus templom és a szente-

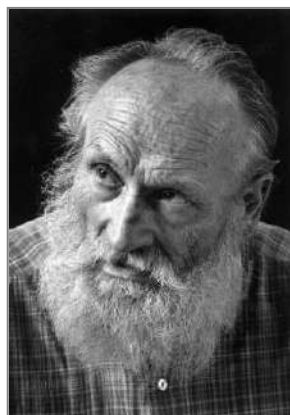
Hegedűs László

Drahos István

Koncz Antal

Csúcs Ferenc

Örkényi Strasszer István

Tóth József

Őze Lajos

si evangélikus templom oltárképeinek festője; továbbá *Drahos István* (1895–1968) grafikus, szentesi rajztanár, a magyar exlibris művészet belföldön és külföldön egyaránt elismert képviselője, akinek hagyatékát a Koszta József Múzeum gondozza. A szobrászok közül kiemelt hely illeti meg *Koncz Antal* (1884–1957), *Csúcs Ferenc* (1905–1899) és *Örkényi Strasszer István* (1911–1944) munkásságát.

Illett volna szólnom színészművészeinkről, akik közül most csak színházunk névadójának, *Tóth Józsefnek* (1823–1870), valamint filmszínházunk névadójának, *Őze Lajosnak* (1935–1984) a nevét említeném meg. De szólhatnék még a helyi költésű szépírókról, dalszerzőkről, építészekről, néprajzi gyűjtőkről, múzeumalapítókról, fotográfusokról, művészettörténészekről, kiemelkedő sportolókról stb. Vagyis a most felvillantott személyeknél jóval többen vannak azok, akik valamilyen területen öregbítették városunk jó hírnevét és gyarapították értékeinket. (És az élőlőről még nem is szóltunk.)

LABÁDI LAJOS

Vásárhely – az alföldi festészet fővárosa

Dömötör János írja egy helyen, hogy Hódmezővásárhely azon kevés magyar városok közé tartozik, melynek nemcsak képzőművészeti múltja gazdag, hanem mai művészeti élete is igen élénk. A képzőművészeti múlt első sorban a XX. század elején létrejött első virágkort jelenti, de jelentős művészek dolgoztak a század második harmadában is, nem beszélve a 60-as, 70-es évek kiemelkedő alkotóiról.

Felmerülhet a kérdés, hogy itt a Dél-Alföldön hogyan alakulhatott ki ez a vásárhelyi művésziskola. Erre természetesen nehéz a válasz, hiszen előzmények nélkül ment végbe ez a folyamat. Mindenesre kellett hozzá egyfajta polgári igény, de az ide tartozó művészek kitartása, egyénisége, művészi hitvallása egész biztosan. Kellott hozzá a helyi születésű Tornyai János tehetsége, szívóssága, erős, robusztus egyénisége, Endre Béla szelídsége, magas műveltsége, a városhoz való ragaszkodása, szervezőkészsége, önzetlensége. Alapító tagja volt ennek az első generációnak még Rudnay Gyula, Pásztor János, Rubleczy Géza és Kallós Ede, akik tevékenységét országos ismertség és elismertség kísérte. A vásárhelyi művészélet működése köszönhető azoknak is, akik az itt dolgozó művészekkel kapcsolatban álltak, így többek között Iványi Grünwald Bélának, a szentesi tanyáján dolgozó Koszta Józsefnek, a Budapesten élő, de sokat Vásárhelyen tartózkodó Medgyessy Ferencnek, a bajai Nagy Istvánnak, a fiatal Barcsay Jenőnek, a művészettörténész Lyka Károlynak. Nagyon jelentős volt a fővárosi sikerek visszhangja, a helyi közvetítőknek, Espersit Jánosnak, Plohn Józsefnek a segítő munkája, no meg azoknak a módosabb nagygazdáknak a szerepe, akik nemcsak elfogadták az itt készült alkotásokat, hanem megrendelésre és vásárlásra is hajlamosak voltak. Kristó Nagy István a vásárhelyi festőkről szóló tanulmányában azt írja, hogy *„az, hogy itt jelentős művészet jött létre: a tehetség s még inkább a tehetségek társulásának, az egymást segítő művészek munkásságának köszönhető.”*

Tornyaiék a Munkácsy-hagyományt viszik tovább, de felhasználják azokat a benyomásokat, hatásokat, amelyeket szereztek Pesten, Bécsben, Münchenben, Párizsban a tanulmányaik során. Azt, hogy hazatértek, Tornyai később így fogalmazta meg: *„Nekünk van igazunk, akik azért jöttünk haza Párizsból, mert szeretjük a fajtánkat, és éreztük, hogy itt van a legnagyobb köd, itt kell a legjobban törni, osz-*

Tornyai János:
Bús magyar sors

latni a ködöt: írással, képpel,
felolvasással, múzeummal”
Témáikat a természetből
veszik, a realizmus talaján
állnak, az alföldi paraszt-
ság életét, munkáját, az
alföldi tájat a maga való-
ságában, szépítés nélkül
ábrázolják.

Tornyai János képeinek hangulata komor, olykor indulatos, tragikus, dinamikus. A *Bús magyar sors* című vásznan a lilás viharfelhők alatt szinte összeesés előtt álló magányos gebe alakja, érthető jelképe a reménytelenség és kiverttség ábrázolásának. Képein, de különösen tájképein nem látunk részletező kidolgozásokat, hatalmas, lendületes ecsetvonásokkal dolgozik, tömören jellemezve az alföldi pusztát. Azt mondják rá, hogy a „sömmi festője”. Egy Kiss Lajosnak írt levelében ő ezt *A puszta meg én* című versében így fogalmazza meg:

*A nagy sömmiben, mélységes csöndben
Ketten vagyunk: a puszta meg én:
Én bámulok a nagy pusztába,
A nagy puszta meg bámul belém.*

A főműveként emlegetett *Juss* sem hétköznapi civakodás, nincstelen emberek marakodása az anyai örökségen, ahol az asszonyok összevesztek az éppen kezük ügyébe került kendőn. Az öreg házigazda magába roskadása és a férfiak visszafogottabb mozdulata csak fokozza a feszültséget. Csendéletei, szobabelsői egyszerűek, csak néhány jellegzetes tárgy jelenti a hangulat visszaadását. Ebben rejlik festői ereje. Szentendrei korszakában színvilága megváltozik, színei ragyognak, süt a nap, aranyárgában úszik minden. „...én most már egészen más-képp festők, csupa színt meg napfényt, sárgát, rózsaszínt. Azért, mert kell a nap nekem. Öreg vagyok, oszt fázom...”

Rudnay Gyula ugyan nem kötődött szorosan a városhoz, a vásárhelyi festészet létrejöttében, erősödésében mégis jelentős szerepet játszott. Itt ismerte meg az alföldi tájat, az itt élő embereket, akiknek az élete, sorsa egy-egy alak jellemének ábrázolásában jelenik meg.

Az egyetlen, aki végig a városban dolgozott, *Endre Béla* volt, a szelíd, finom lelkű, művelt ember, aki nélkül ez az első nagy korszak nem lett volna teljes. Tapintatossága, halk szavúsága a többiek fölé emelte. Kiss Lajos a *Vásárhelyi*

művészet című könyvében írja, hogy egészen másképp viselkedett Endre Bélánál, mint Tornyai műhelyében. Endre Bélánál mindig nagyon tartózkodó volt, ültőhelyében is azon gondolkodott, hogy mi illik, mi nem.

Endre Béla művészetét nem is korszakokra, hanem témakörökre bontva érdemes tárgyalni. Témái: tájképek, szobabelsők, csendéletek. Képei harmonikusak, lírikusak, kellemesek. Az alföldi tájat ábrázoló vásznai mély horizontúak, a végtelen tájban lévő apró tanyák fölött uralkodnak a kékes-zöldes felhők. Szobabelsői többnyire saját otthonát mutatják be. Ezek a magukkal ragadó alkotások arról árulkodnak, hogy jól érzi magát ebben a környezetben, szívesen él itt, szereti bútorait. Csendéleteiben a gyümölcsök és a virágok a fő motívumok. Lyka Károly Endre Bélát a „nyugalom festőjé”-nek nevezte. Halálával, amely 1928-ban következett be, a vásárhelyi művészet első nagy korszaka lezárult.

Visszaesés következett, de néhány év elteltével megjelent *Kohán György*. Az ő munkái témaválasztásban kötődnek az Alföldhöz, de megvalósításuk eltér a hagyományos realista iránytól. Alkotásai konstruktivista, kubista, expresszionista erővel és szenvedélyességgel megoldott drámai erejű monumentális művek. A képzőművészeti főiskolán Glatz Oszkár tanítványa volt, de Kohántól eléggé távol állt Glatz aprólékos festésmódja. Egy alkalommal meg is jegyezte: „Maga biztosan jobban szeretné, ha Michelangelo korrepetálná.” „Ez igaz” – válaszolta Kohán György. Művészetét kevesen értették, sokszor nélkülözött, de következetessége és elhivatottsága meghozta számára az elismertséget. Hagyatéka Gyulán van.

Kohán György három évtizeden át dolgozott Hódmezővásárhelyen. Kortársai voltak *Kurucz D. István, Füstös Zoltán, Csikós Miklós Almási Gyula Béla, Kovács Mária*, aki ekkor kezdett el újra dolgozni. Kovács Mária, vagy közismert nevén *Mári*, Tornyai cselédje, majd később társa. Lopva tanulta el „mesterétől” a festészet fortélyait. Tornyai rájött erre, és lelkesen támogatta Mária ambícióit. Képei egyszerűek, őszinték, gyermekien tiszták.

1954-ben megnyílt az első *Őszi Tárlat*, amely megszakítás nélkül – országos eseménnyé bővülve – ma is rangos programja a város kulturális életének.

A „vásárhelyi iskola” hatalmas fellendülését a 60-as, 70-es évek hozták meg újra. Ennyi jelentős és kiváló festő még nem működött egyetlen alföldi városban sem – ráadásul egy időben –, mint Hódmezővásárhelyen. Az itt dolgozó művészek: *Németh József, Szalay Ferenc, Fodor József, Hézsó Ferenc, Fejér Csaba, Fülöp Erzsébet, Erdős Péter, Lelkes István, Csikós András, Kajáry Gyula*.

Németh József és Szalay Ferenc a Szabó Iván által vezetett nyári művésztelepeken kedvelte meg a várost annyira, hogy itt is telepedtek le.

Németh József festészete tömör, formái súlyosak, statikusak, a lényegyet kiemelő, sokszor ikonikusak. Munkáiban a dolgozó ember és a természet mitikus egyése érvényesül. Nincs horizont, figuráinak száma egy-egy alkotáson kevés, for-

Németh József: Szénagyűjtők

mailag stilizált, dekoratív. Képeinek kivitelezésében jellemző egy „szálkás” festésmód, amely viszont érdekes vibráló felületeket eredményez.

Szalay Ferenc érzelműs, mély érzésű festésze minden témában megmutatkozott. Portréi karakteresek, a tekintetük, arckifejezésük szuggesztív, a képek kompozíciói nélkülöznek minden zavaró részletet, a környezetük homogén. A mű-

vész általános emberi érzelmeket tolmácsol, tiszta harmóniára törekszik. Kiemelkedően szép a *Legény* című alkotása, ahol az arc szinte „beborítja” a teljes felületet. Dr. Dömötör János a Szalay Ferencről szóló könyvében azt írja, hogy művészettörténeti jelentőségű vállalkozás a *tsz*-sorozata. Őszinte beleélésről és krónikási hűségéről árulkodik a *Tsz-szervezés* című alkotása, amelyen az agitátorok rezzenéstelen arccal ülnek, az idős parasztember bizonytalan, tétova, a feleség elfordulva a kezébe temeti az arcát, a szomszéd gyerek az ablakon át leselkedik. Mély érzelmű kép. De ugyanilyen mély érzelmekről vall a *Mosakodó öreg* című remekműve, amelyben a tanyákon egyedül maradt idős emberek mindennapi életéből ragad ki egy jelenetet. Színeinek visszafogottsága, a kompozíció egyszerűsége fokozott érzelmeket vált ki a nézőből is.

Szalay Ferenc: Tsz-szervezés

Szalay Ferenc: Mosakodó öreg

Hézsó Ferenc: Vásárhely kővel van kerítve

Fodor József munkáival kiérdemelte a „legvásárhelyibb” jelzõt, mivel õ mindig itt élt és dolgozott, öregbítve a vásárhelyi festészet hírnevét. Ugyanígy Vásárhelyen élt és dolgozott Csikós András, aki a Tornyai-hagyományt folytatva készítette realista munkáit, érzelmileg kötõdve a tájhoz és az itt élõ emberekhez. Fejér Csaba kiemelkedõ rajztudással és magabiztossággal festette sajátos színvilágú, barnák és szürkék árnyalataival megoldott festményeit. Óriási erõ sugárzik Kajáry Gyula drámai erejû grafikai lapjairól. Szénrajzai hihetetlen dinamikusak, „ütõsek”, vonalvezetése feszültséggel teli. Ebbõl a nemzedékbõl Vásárhelyen él és dolgozik még Füllöp Erzsébet, Erdõs Péter, Lelkes István, Hézsó Ferenc. Hozzájuk csatlakozott Sonkoly Tibor, Erdélyi Tibor, Bozsér Zsolt, Zoltai Attila, Szabó Petra.

Hézsó Ferencnek, aki stílusával újszerű vizuális rendszert alakított ki, a *Vásárhely kővel van kerítve* című festményéről Kratochwill Mimi a következőket írja: „Szeretett szülővárosának látványát csendes nosztalgiával megjelenítő kép. Az õt körülvevõ világ szelíd szépségének bemutatásával állít emléket városának. Sok örömeinek, bánatának is tanúja ez a védõbástyával körülvett fészek. Kicsiny házak, jellegzetes és nevezetes magas épületek, a templomok, a malmok árnyaival együtt, beleszõve a város jelképes szobrának alakját is.”

Itt élünk mi is. Szeretjük a várost, szeretjük a mûvészeit, és bízunk abban, hogy az Őszi Tárlatok sora soha nem szakad meg, az idõk végezetéig itt mûvészek élnek, akik továbbviszik a hagyományokat, és Hódmezõvásárhely mindig viselheti a mûvészváros elnevezést.

ORMOS ZSUZSANNA

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Kristó Nagy István: Vásárhelyi festõk, Corvina 1988. - Bodnár Éva: Az újra felfedezett Tornyai, Gondolat, Budapest 1986. - Dömötör János: Városról, mûvészetrõl, Hódmezõvásárhely, év nélkül. - Dömötör János, Tóth Károly: Szalay Ferenc, Hódmezõvásárhely, 2013. - Kratochwill Mimi: Hézsó Ferenc, Hódmezõvásárhely, 2008.

A tízéves hódmezővásárhelyi Emlékpont

A tíz évvel ezelőtt, 2006 júliusában megnyílt hódmezővásárhelyi Emlékpont a vidéki Magyarország egyetlen olyan közgyűjteménye és intézménye, amely kifejezetten egy régió – Hódmezővásárhely és környéke – példáján keresztül mutatja be hazánk történetének 1945 és 1990 közötti periódusát. Az Emlékpont *Fél évszázad Vásárhelyen* című állandó kiállítása budapesti és helyi szakemberek közös és hosszú ideig tartó előkészítő, anyaggyűjtő, forrásfeltáró és összegző munkálkodásának az eredménye. A modern, az alkotók szándékai szerint minden huszonegyedik századi látogatói igényt kielégítő kiállítás elsősorban a kor hangulatára és jellegzetességeire helyezi a hangsúlyt, s ennek a koncepciónak a szolgálatában kerültek elrendezésre a tárlaton látható fényképek, filmfelvételek, tárgyak s a jól megválasztott korabeli forrásszöveg-részletek. Az állandó kiállításon bemutatott események alátámasztására számos, az államszocialista korszak áldozataival, átelőivel, tanúival készített – és teljes terjedelmében a közgyűjtemény archívumában őrzött – interjú-részletet láthatnak a látogatók a kiállítóterben elhelyezett terminálokon.

Az Emlékpont állandó tárlatán külön egységben mutatják be a második világháború áldozatainak, a hitük és vallásuk miatt a kommunista rendszerben meghurcoltaknak, a termőföldek államosítása, illetve a szövetkezetesítés során egzisztenciájukat veszített tömegeknek a sorsát. Mindezek mellett megfelelő súllyal szerepel a kiállításon a korszak elnyomó gépezetének – és annak főntartóinak – a tevékenysége, valamint a helyi kommunistaellenes gazdamozgalom, a Fehér Gárda – amelynek két vezetőjét halálra ítélték és kivégezték, mintegy ötven tagját pedig súlyos büntetésekkel sújtották az 1950-es évek elején – története.

Külön teremben tekinthető meg a szovjet esztétikai elvek alkalmazásával a magyar művészetre erőltetett szocialista realizmus irányzatának néhány jellegzetes és ikonikusnak tekinthető alkotása, de a szocializmus kori Vásárhely három szimbolikus köztéri alkotása (a Lenin-szobor, a szovjet katona – „Iván” – és a tanácsköztársasági emlékmű) is helyet kapott az Emlékpontban. Az ipari termelés hódmezővásárhelyi jellegzetességei – például mérlegek, textilipari termékek, porcelántárgyak – éppúgy megtekinthetőek, mint a rendszerváltás kora újító, piactudományi szemléletének és a magyar kreativitásnak a sajátos elegyét mutató, a városban gyártott kisautótípus, a Puli egy darabja.

Az Emlékpont épülete

Az *Emlékpont*nak technikailag jól felszerelt, mintegy száz fő befogadására alkalmas konferenciaterme van, ahol rendszeresen tartanak szakmai rendezvényeket (konferenciákat, kerekasztal-beszélgetéseket, könyvbemutatókat) és ismeretterjesztő programokat (rendhagyó tanórákat, ismeretbővítő előadásokat).

Az intézmény szakmai együttműködésben van a Hódmezővásárhelyen önálló kart működtető Szegedi Tudományegyetemmel, az orosházi képzési központtal is rendelkező Kodolányi János Főiskolával, valamint a VERITAS Történetkutató Intézettel. Emellett több civil szervezettel is jó az intézmény kapcsolata: így például a helytörténet iránt érdeklődő vásárhelyieket tömörítő Szeremlei Társasággal vagy az idén huszonöt esztendőes Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel.

A tavalyi évben (2015) több mint félszáz rendezvénynek adott otthont az Emlékpont. Olyan fontos huszadik századi történelmi eseményeket idéztek föl tudományos tanácskozás keretében, mint például a hetven évvel korábbi földreform, az első világháború, a trianoni békediktátum vagy az 1945. évi magyarországi parlamenti választások. Konferenciával emlékeztek meg a hódmezővásárhelyi születésű Badalik Bertalan veszprémi püspökről (akit a kommunista korszakban megfosztottak főpásztori joghatóságától és évekre internáltak), valamint a modern kori magyar-német együttélés történelmi és politikai színtereiről. Ezeken kívül az Emlékpont bekapcsolódott a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévének rendezvénysorozatába, amelynek keretében előadást tartott az intézményben a kilencvenegy éves Gulácsy Lajos nyugalmazott kárpátaljai református püspök, aki hét évet volt kénytelen eltölteni szovjet kényszermunkatáborban.

Nagyon népszerűek voltak tavaly az akkor kilencedik alkalommal megrendezett *Nemzeti Emlékezet Hete* programjai. Különösen a Mindszenty József bíboros életpályáját földéző előadás, amelyen a főpap emlékirataiból Kárász Zénó színművész olvasott föl, és Mohácsi Ferenc olimpikon (az 1956-os melbourne-i olimpia bronzérmese) visszaemlékezése vonzott sok érdeklődőt. Nagysikerű előadást tartott az intézményben az elmúlt időszakban – mások mellett – Szűrös Mátyás egykori ideiglenes köztársasági elnök, Jeszenszky Géza volt külügyminiszter, Tókéczki László történészprofesszor és Nógrádi György biztonságpolitikai szakember.

Az állandó kiállítás mellett időszakos tárlatok bemutatását teszi lehetővé az intézmény csaknem kétszáz négyzetméteres galériája, ahol az elmúlt esztendőben elsősorban a huszadik századi magyar történelmi eseményekhez kapcsolódó kiállítások voltak: az első világháború tárgyi emlékeiből, valamint az 1944/45 fordulóján zajlott délvidéki vérengzésekről láthattak összeállítást a látogatók, de kortárs művészeti alkotásoknak – Dömötör Mihály fényképeinek, illetve a vásárhelyi kerámia szimpózium résztvevői munkáinak – is helyet tudott biztosítani az Emlékpont. Az intézmény részeként működő, a zsidóüldözés hődvásárhelyi áldozatainak és a Holokauszt gyermekáldozatainak az emlékét őrző Magyar Tragédia 1944 kiállítóhely udvarán bibliai növényekből álló kertet alakítottak ki az elmúlt nyár folyamán, de a Soá során meggyilkoltakról évente több alkalommal is méltó módon megemlékeznek.

MIKLÓS PÉTER

Az Emlékpont udvara

2016. Makó, Korona Konferenciaközpont
XLIV. Országos Honismereti Akadémia

Mozaikok a makói honismereti akadémiáról

A XLIV. Országos Honismereti Akadémiát ez évben a Honismereti Szövetséggel közösen a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület rendezte július 3. és 8. között. 1978-ban Szegeden, 1996-ban, a millennium évében Ópusztaszerhez kapcsolódva Csongrádon, 2016-ban Makón került sor akadémia megtartására mintegy 160 szállást kérő és 50 további helyi és környékbeli résztvevővel.

A közel fél évszázada tartó sorozatnak, amelyre az ország minden vidékéről és külfonból jönnek össze a résztvevők, már szertartásszerűen kialakult rendje van. Az érkezés napján kapták meg a honismerők az erre az alkalomra készült, József Attila-idézeteket tartalmazó kötetet, amelyet Vajnai János illusztrált grafikáival. Szépsége többet mond minden szónál. Így emlékeztünk a költőre, aki Makón töltötte diákévei egy részét, és ekkor jelent meg első kötete is. Az első estén zenés-táncos játékonysági honismereti vacsorán érezhették jól magukat az akadémia résztvevői.

A megnyitó elnöksége

A megnyitó ünnepség közönsége

A második nap az ünnepélyes megnyitóé köszöntőkkel – jelen esetben Lázár János kancelláriaminiszter, országgyűlési képviselő, Kakas Béla, a megyei közgyűlés elnöke és Farkas Éva Erzsébet makói polgármester

köszöntött –, kitüntetések átadásával, bevezető előadással kezdődött, amit délután a makói múzeum kertjében faültetés követett, majd a városismertető séta öt csoportban. Makó, a határ menti kisváros, József Attila szavaival a Maros parti Konstantinápoly, Makovecz városa, építészeti szépségeivel, árnyas, virágos tereivel elbűvölte a résztvevőket, akik addig az ország távolabbi részein jobbra csak a Hagymatikum fürdőről tudtak.

Este a Korona Konferenciaközpont emeletén nyitották meg az egyesületünk 25 éves történetét bemutató kiállítást, amelynek anyagát Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna tervezte és állította össze, kivitelezését Ormos Zsuzsanna és Lőkös Sándorné tagtársaink végezték. Az egyesületi élet eseményei, a jeles honismerők, a megye néprajzi gyűjteményeinek, az egyesület civil kapcsolatainak képei láthatók a táblókon. A 16 táblóból álló kiállítást vándoroltatjuk a megyében. A megnyitó után a Korona Konferenciaközpont belső teraszán hangulatos zenés vacsorán látta vendégül Makó Város Önkormányzata a Kárpát-medencéből érkezett 160 honismerőt.

A harmadik nap előadásai a *Nemzeti sorsfordulókat* elemezték, az állam- és egyházalapítástól a XX. század végéig, mindezt a *Gellért püspöktől Bálint Sándorig* cím fogta össze. A tíz előadást ismert és jeles történészek tartották. Az országosan ismert tudósokat, így Zsoldos Attilát, Török Józsefet, Draskóczy Istvánt, Hegyi Klárát, Nagy Janka Teodórárt, Pelyach Istvánt, Majdán Jánost, Marjanucz Lászlót, Szakály Sándort és Antal Tamást nagy érdeklődéssel hallgatta a mintegy 200 fős közönség. Gellért püspököt, aki elsősorban a csanádi püspökség megszervezőjeként és mártírként ismert, mint az egyik utolsó nemzetközi hírű egyházatyát és tudós teológust mutatta be a makói származású Török József egyetemi tanár.

Este Szentpéteri Csilla zongoraművész és zenekara *Temperamento* című koncertjét élvezhette a hallgatóság, amely megtöltötte a Hagymaház szabadtéri színpadának nézőterét. Zenei átírataival és saját számaival megfogta közönségét, amelyet az hosszan tartó tapsviharakkal fejezett ki. Az est után a művésznővel városi rádiós és televíziós interjú készült. A nagyszerű est nem valósulhatott volna meg a Miniszterelnökség támogatása nélkül.

Amíg az akadémia első makói előadási napjának témáit a magyar történelmi sorsfordulókra kiterjedő általános témák határozták meg, addig a másodikát a helyi jellegűek. E nap délelőtti a Bálint Sándor munkásságára emlékezés jegyében telt el. A hallgatóság megismerkedhetett vele, mint sokoldalú néprajztudóssal, mint szeretett városának, Szegednek a kutatójával, valamint honismerőként is felfedezhették őt Csapody Miklós, Miklós Péter, Barna Gábor és Fodor Ferenc előadásából.

Ugyanezen a napon délután – a hagyományokhoz híven – a szekcióülésekre is sor került. Az első szekcióban (vezetője: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna) *Sorsfordító történelmi események tanítása határon innen és túl* című téma váltott ki élénk eszmecserét, több hazai és határon túli hozzászóló fejtette ki véleményét. A második szekcióban (vezetője: Marjanucz László) a megyék *kiemelkedő helytörténeti kutatóinak bemutatása* ugyancsak számos értékes tapasztalatot hozott. *A helyi értékek, értéktárak* téma nagyon aktuális és sok vitát kiváltó kérdéskör. (A szekciót Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke vezette.) A tartalmas program után a Hagymatikumban fürdöztek a résztvevők, illetőleg este a Maros Néptánc Együttes műsorában gyönyörködhetnek, amelynek megvalósulását ugyancsak a Miniszterelnökség támogatásának köszönhetjük. A csoport több együttese is bemutatkozott a gyerekcsoporttól a veteránokig. A kiváló hangulatú est táncházzal ért véget.

Az ötödik nap hagyományosan a több útvonalon futó tanulmányutaké, amelyek során a fogadó megye honismereti nevezetességeit ismerhetik meg az utazók. A rendkívül igényes honismereti tagság nem csak a közismert nevezetességekre kíváncsi. Az idei akadémián két megyei utat szerveztünk meg. Az egyik programja Makó – Kiszombor – Szeged – Ópusztaszer – Csongrád különleges értékeinek megtekintése volt csongrádi műsoros vacsorával zárva, a másik a Makó – Óföldség – Hódmezővásárhely – Mindszent – Szegvár – Szentés – Makó útvonalon haladt, jókedvű szentesi vendéglátással megkoronázva. A harmadik utat Aradra és Arad–Hegyaljára vezettük. A program Nagy István helyi helytörténész tanár irányításával Pécskán Klebelsberg Kuno mellszobrának és Kálmány Lajos emléktáblájának koszorúzásával kezdődött, majd Aradon a Csiky Gergely Főgimnáziumban Hadnagy Éva igazgató asszony kalauzolta a csoportot, amelynek tagjai megismerhették az 550 diákot oktató-nevelő iskola életét, és szembesülhettek a szórványban élő tanárok és diákok gondjaival. A Szabadság-szobor és a vesztőhely megtekintése után buszos városnézésen a monarchia kori Arad ipari ikonjainak, az egykori szeszgyárnak, vagongyárnak és a MARTA motor és repülőgépmotor gyárnak a lassan pusztuló épületeit láthatták az utazók. Arad után Világoson – egy ideig megyeszékhely is volt – a helyreállított Bohus-kastély egy szobájában megtekintettük az 1849-es fegyverszünet megkötésének emlékhelyét. A ménesi borgazdaságban a tulajdonos, Bal-

la Géza tájékoztatását is hallhattuk a helyi borkészítés múltjáról. Azt tudtuk, hogy a 13. században szegedi polgárok szintén birtokoltak itt szőlőt, a bort hordókban, csónakon úsztatták a Maroson Szegedre. Máriaradnán a felújítás alatt álló kegytemplomot a kegyképpel, a felújított kolostort, valamint az egyes zarándokhelyekről érkező csoportok által állított stációkat és a kálváriát tekinthették meg a hatvanfős busz utasai. Felemelő érzést keltett az alföldiek, köztük a szegediek nagy tömegei által látogatott egykori zarándokhely és az egykori népi vallásosság kegytárgyait bemutató kiállítás. Kiszomboron a rotunda megtekintése után a finom vacsorát a helyiek nagyfokú kedvessége tette emlékezetessé.

Az arad-hegyaljai és a vásárhelyi-szentesi kirándulás nem válhatott volna valóra, ha Csongrád Megye Önkormányzata a buszkiutazásokat nem finanszírozza támogatásával. Mindhárom út, főképp az előbbi, amelyen közel hatvanan vettek részt, nagy élményt jelentett az utazóknak. Olyan vidékekkel és emlékekkel ismerkedhettek meg, amelyekhez egyébként nem jutottak volna el.

Befejezésül nem feledkezhetünk meg a támogatókról, akik nélkül e sok ismeretet és élményt adó hét nem valósulhatott volna meg. A Miniszterelnökség mellett az NKA, Csongrád megye, a Bethlen Gábor Alap, a Szeged-Csanádi Egyházmegye és a feladatot kapott megyebeli városok emelhetők ki, továbbá az egyes helyi honismereti körökről, valamint a magán támogatókról sem feledkezhetünk meg. Létszámuk nyolcvan felüli, a meghívó felsorolja őket. Végül, de nem utolsó sorban a közel száztagú megyei egyesületünk azon tagjait illeti köszönet, akik a szervező munkát vállalták.

A pénteki záró napon a szekcióvezetők beszámolója után a fő előadást Balogh Elemér szegedi jogásziprofesszor tartotta. Az akadémia zárása alkalmával a résztvevők köszönetnyilvánításként kérték a szervezők név szerinti felsorolását, akik hozzájárultak településeink és megyénk jó hírének terjesztéséhez. Globalizálódó világunkban a helyi értékeket képviselő mintegy kétszáz főnyi résztvevő pedig élmény dús napokat eltöltve szép emlékeket vihetett haza megyénkbeli és a Maros-parti városból.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Az Akadémia makói és kiszombori szervezőinek egy csoportja a Pulitzer József Kollégiumban regisztrációnál.

Balról: Zeitler Ádám, Oláh Gyuláné, Virág Etelka, Hamzáné Farkas Mária, Czagány Blanka, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Endrész Erzsébet, Kozma Andrásné, Görbe Boldizsár

Válogatás az Akadémia előadásából

Gellért püspök, a tudós és egyházszerző főpap¹

A velencei származású Gellért előbb volt tudós és csak utána egyházszerző, de célszerű e rövid áttekintésben a két tevékenységi kört fordított sorrendben tárgyalni.

Szent Gellért Nagy Legendájában viszonylag terjedelmes leírás található a csanádi egyházmegye alapításáról.² Annak ellenére, hogy Gellért legendái késői forrásnak számítanak és egymástól való függésük erősen vitatott,³ érdemes fölidézni az eseményt a legenda szavaival, mert lehetséges, hogy a szerző itt igen korai forrásra támaszkodott.

Szent István maga elé hivatja Szent Gellértet: „Háborgatlak téged, Isten embere, alkalmatlan időben. Most ugyanis az az akaratom, hogy a tizenkét püspökséget, amelyek felállítását elterveztem, püspökökkel betöltsem. [...] Vedd a püspökséget, mely – ahogy ítélem – téged illet.” A szent király „más egyházakból és monostorokból” a megkezdendő munkára „papokat és szerzeteseket” rendel Gellért mellé, s gondoskodik a szükséges anyagiakról: „Én pedig meghagyom ispánjaimnak, hogy a néptől a maga idejében tizedet szedjenek gabonából.” A tíz egyházat „Csanád ispán szekérre ültette, és a csanádi egyházmegyébe vitette őket.” Oroszlámos volt az első állomás, majd Marosvár, ahonnan a görög szerzetesek a Szent György tiszteletét hirdető oroszlámosi monostorba kerültek, Gellért és társai pedig elfoglalták a helyüket, amíg el nem készült számukra a nekik szánt monostor. Más egyházmegye alapításáról szóló, hasonlóan terjedelmes leírással a legendákban nem találkozunk. Az alapítások tizenkettes száma és egyidejűsége a dramatizálás következménye, a többi elem viszont hitelesnek tekinthető.

¹ Megjelent a Honismeret 2016/5. száma 57-62. oldalain.

² Érszegi Géza (szerk.): Árpád-kori legendák és intelmek. Bp., 1983. 80–86.

³ Mezey László: Deákság és Európa. Bp., 1979. 115–122. Horváth János (ifj.): A Gellért-legendák forrásértéke. MTA I.O. Közl. 13 (1958) 21–82.; Csóka J. Lajos: Szent Gellért kisebb és nagyobb legendájának keletkezéstörténete; Horváth János: A Gellért-legendák keletkezése és kora. Mindkettő: Horváth János és Székely György (szerk.): Középkori kútfőink kritikus kérdései. Bp., 1974. 137–146, 147–163.

A szervezés folyamata

Szent István 1077 táján íródott Nagy Legendája első királyunk egyházszervező tevékenységéről a következő, szűkre szabott összegzést tartalmazza: „A legkevesztényibb fejedelem tartományait tíz püspökségre osztotta, az esztergomi egyházat a római apostoli szék jóváhagyásával és egyetértésével a többiek fejévé és felügyelőjévé tette. [...] Mindenfelé megvetik a szent egyházak alapjait, emelik a kanonokok klastromait, virágzásnak indulnak a szerzetesi regulában élő közösségek.”⁴ A rövid megállapítás alig tükrözi négy évtized kemény munkáját. A bekövetkezett változást valamivel jobban lehet érzékelni Szent István uralkodása kezdetének és végpontjának földidézésével. A fiatal fejedelem 997-ben kénytelen volt hadba szállni a változások, térítések ellen lázadókkal (Koppány és társai) Veszprém és Várpalota (vagy Tapolca?) között. Amikor 1038-ban „elérkezett az az áldott nap, melyet halála csakhamar még áldottabbá tett”, a legendák szerint a haldokló királyt keresztény országának keresztény alattvalói vették körül,⁵ és ebben nincsen semmi túlzás. Az ország megkapta azt az egyházszervezetet, amely lehetővé tette a hit meggyökerezésén túl annak megerősödését és a Biblia-beli mustármag fává növekedését.

Szent István, amint a csanádi egyházmegye alapítástörténetéből kitűnik, a mindennapi gondokkal (tized stb.) törődött. Másutt arról olvashatunk, miként halmozta el kincsekkel az egyházakat. Ezért érdemes rákérdezni, vajon a király és munkatársai az egyházszervezésnél csak az intézményt látták a maga anyagi vonatkozásaiban, vagy azon túl a lényegre is figyelni tudtak? A válaszkérés és a négy évtizedes munka eredményeinek tükrében még fontosabbnak tűnik. De miként történt mindez?

A térítők, egyházszervezők kiléte körül elég sok homály van. Egyeseknek még a nevét sem tartotta fenn az emlékezet, mások viszont a források tanúsága szerint több névvel is rendelkeznek. A koronahozó Asztrik, szerzetesi nevén talán Anasztáz, Szent Adalbert társa volt Rómában, mellőle került a meseritzi monostor élére, majd innen hazánkba. Az ő személye biztosította az egyetemes egyházzal folyamatosan fönntartott kapcsolatot. Útjai: Róma – 1000 őszén; Dijon – 1001 előtt; Frankfurt – 1007; Bamberg – 1012. Esztergom első érseke az ismeretlen származású Domokos volt. Adalbert másik munkatársa, Radla, szerzetesi nevén Sebestyén, a szentmártoni monostor (Pannonhalma) első apátja, rövid idő múlva Domokos utóda lett az esztergomi székből. Ehhez a szerzetesi körhöz tartozik a szász Querfurti Brúnó–Bonifác is.⁶ Gizella kíséretében bajor papok érkeztek, francia földről pedig a későbbi pécsi püspök, Bonipert.⁷ Szent

⁴ Érszegi i. m. 26–27.

⁵ Érszegi i. m. 21, 33, 48–49.

⁶ Györffy György: István király élete és műve. Bp., 1983. 177–190.

⁷ Mezey i. m. (1979) 105–107.

Gellért, aki a trónörökösnek inkább lelki vezetője, mintsem betűvető mestere,⁸ Velencéből származott. A munkatársakat nem egy ország (amint azt régebben föltételezték), hanem az egész keresztény Nyugat küldte a hazai aratásba, ahol a sok aratnivalóra kevés, de annál kiválóbb arató jutott.

Ez természetes jelenség, mert a missziós papság sehol nem volt nagy létszámú, így hazánkban sem. Az idézett Gellért-legenda is gondosan ügyel annak hangsúlyozására, ami a kezdeti időkre sajátos módon jellemző: klerikusok (világi papok) és monachusok (szerzetesek) együttesen munkálkodtak. A püspök szinte „*apát módjára*” állt a székesegyháza körül élő, világi papokból és szerzetesekből összetevődő közösség élén. Erről tudósít Arnoldus esete is. A regensburgi Szent Emmerám-monostor szerzetese 1028-ban számtalan veszély közepette lehajózott a Dunán egészen Esztergomig, és ott néhány hétig Asztrik-Anasztáz érsek vendégszeretétét élvezte.⁹ A forrás kifejezetten említi, hogy az érseket klerikusai és monachusai vették körül. Ez a „*dómkolostor*” szervezet német mintára vezethető vissza.¹⁰ Az ezredfordulóra a német egyházakban két, különálló testületre vált szét, hazánkban azonban tovább létezett. Maga az eset, Arnoldus látogatása a térítőket küldő és az újonnan alapított magyar egyházak kapcsolattartásán túl arról is tanúskodik, hogy az István szervezte Hungária teljes joggal a keresztény Európa részének tekinthette magát.

A klerikusok és monachusok munkájának eredményességét az előző évtizedekben megteremtődött feltételek tették lehetővé. A hatalom központosítása már Taksony fejedelemsége (955–972) alatt elkezdődött és Géza idejében (972–997) tovább folytatódott. Ellenállás Szent István uralkodása alatt, sőt, utána is jelentkezett, ám a térítések lassú, de biztos munkája szilárd alapokat rakott le a kiépítendő egyházszervezet számára. A birtokközéppontokban keresztelő egyházak (*ecclesia baptismalis*) létesültek. Géza nagyfejedelem egyet esztergomi udvarában építtetett Szent István vértanú tiszteletére, egy másikat meg a fehérvári szálláshelyen. Nem kizárt, hogy ez utóbbinak kezdettől fogva Szent Péter volt a patrónusa. Ilyen lehetett Győrben a Szent Ábrahám-egyház is. Veszprémben a püspökséget megelőzően szintén állt keresztelő egyház.¹¹

A föltehetőleg 1000 karácsonyan Esztergomban történt koronázás szükségszerű következménye volt a magyar egyházszervezet felállítása, amelynek jogi „alapkötetele” utólag, 1001 húsvétján Ravennában történt. Asztrik, aki a koronázást követően hamarosan visszatért Itáliába, minden bizonnyal írásba foglaltan vitte magával a magyar hierarchia felállítását célzó kérést. A pápa, II. Szilveszter és a császár, III. Ottó húsvét ünnepén Ravennában tartózkodtak. Asztrik itt terjesztette a pápa elé

⁸ Mezey László: Gellért-problémák. Vigilia, 54 (1980) 590–598.

⁹ Mezey i. m. (1979) 93.

¹⁰ Mezey i. m. (1979) 74–78.

¹¹ Györffy i. m. 349.

királya kérését, hogy (Hartvik szavaival élve) „a Pannónia tájain kivirult zsenge kereszténységnek bő áldását elküldje, az esztergomi egyházat aláírásának tekintélyével főegyházzá szentelje, és a többi püspökségeket is áldásával erősítse.”¹² Így lett Esztergom a király akaratából és a pápa áldásával érsekség, a magyar egyház feje és tanítója. Ezt a veszprémi egyházmegye fölállítását követte, majd nem sokkal ezután a kalocsai püspökség megszervezése. Kalocsa főpapja Asztrik–Anasztáz lett, aki Radla–Sebestyén hároméves vaksága alatt Esztergomban működött.¹³ Ennek felgyógyulása után az érseki címet megőrizve tért vissza Kalocsa székébe. Ez a legvalószínűbb magyarázata annak, hogy a szokásokkal ellentétben miért volt a magyar egyházban kezdetből fogva két érsekség. Radla halála után Asztrik ismét Esztergomba került. Az egri püspökség az első évtizedben került felállításra a győrihez hasonlóan. Ez utóbbi 1009-ben már állt, mert a pécsi püspökség alapítólevelét Azo pápai legátus jelenlétében itt állították ki. Az erdélyi püspökség létrehozására is ekkortájt került sor. Az első évtized végére hét egyházmegye tagolta az ország lakott vidékeit, s ez két évtized múltán még másik hárommal egészült ki. A bihari dukátus központjában szervezték meg a bihari (majd később, Szent László akaratából váradi) egyházmegyét. Ehhez csatlakozott a már említett csanádi (1030), majd végül a váci püspökség.¹⁴

Ami az egyházmegyék patrónusait illeti, Szent István Esztergomban a vértanú Szent Adalbert (+997) tiszteletére építtetett székesegyházat. Érdekes, hogy a két apostolfejedelem szomszédos egyházmegyékre őrködött, a pécsire Szent Péter, a kalocsaira Szent Pál. Azon a három vidéken, ahol Szent Istvánnak határozottan, mi több, fegyverrel kellett fellépnie a vele szembeszegülők ellen, az égi harcosok látták el a patrónusi feladatokat. Veszprém és Erdély fölött Szent Mihály villogtatta égi kardját, a Maros mentén pedig Szent György hadakozott a sötétség erőivel. A patrónusok megválasztását nem lehet minden esetben egyértelműen megokolni, de biztos, hogy ez a föltevés is kellően megalapozott.

Az egyházszervezetet a benedeki regula alatt élő szerzetesek monostorai egészítették ki: Szent Márton-monostor (ma Pannonhalma), Zobor, Zalavár, Pécsvárad, Bakonybél, Veszprém stb. Fehérvárott került felépítésre a „Boldogasszony monostora”, Szent István temetkezési bazilikája, ahol a királyi trónszék, a *regni sedes principalis* állt. Ez különleges közjogi és egyházi rangjával, majd az alapító sírjával a magyar egyházak sorában kiemelkedő szerephez jutott.

„Krisztus boldog közössége”

A Szent István alapította egyházi intézmények vizsgálatakor igen fontosak a külföldi (például felső-szászországi, észak-itáliai) párhuzamok, de ennél is fontosabb Szent István és munkatársainak egyházképe. Itt is párhuzamok vizsgálá-

¹² *Érszegi* i. m. 39.

¹³ *Györfly* i. m. 76–80.

¹⁴ *Török József – Legeza László: A magyar egyház évezrede. Bp., 2000. 28–29.*

tára lenne utalva az utókor, ha nem maradt volna fenn Szent Gellért műve: a *Deliberatio supra hymnum trium puerorum*.¹⁵ Csanád püspöke a Dániel próféta könyvében szereplő három ifjú énekének a liturgikus gyakorlatban minden nap elénekelt *canticum* változatát, annak néhány versét meglehetősen kötetlen módon magyarázza. Ez az írás annak ellenére, hogy nem rendszerező teológiai traktátus, kiválóan tükrözi Gellértnek az egyházzal vallott nézetét, és következőképpen azt, amit ő kortársainak tovább adott.

Gellértről is el lehet mondani mindazt, amit a karoling kor íróiról jogosan állíthatunk: szorosan függ a latin egyházatyáktól. Ismeri és idézi Ambrus, Ágoston, Jeromos, Pszeudo-Jeromos, Izidor, Béda, Johannes Scotus, Hrabanus Maurus műveit. (Pszeudo-Dionüsziosz és Maximus Confessor idézése sajátos problémát vet föl. Tudott-e Gellért görögül, vagy csak közvetítők révén ismerte ezek műveit? A *Deliberatio* további elemzése fogja majd eldönteni, az ellentétes állásfoglalások közül melyik fogadható el igaznak.) Igen fontos, hogy az egyházzal inkább képeken, mint fogalmakban beszél. Ezek a képek rendkívül sokfélék, változatosak. Nem az intézmény felől közelíti meg az egyházat, hanem az üdvtörténet isteni rendelését kutatva fedezi föl a róla szóló igazságokat. Túlzásnak tűnhet Gellért esetében fölfedezésről szólni, hiszen függ az előző korok teológiai irodalmától. Mégis jogos ennek a kifejezésnek a használata, mert Gellért nem kompilátor, hanem igazi szerző, aki mondandóját teljes egészében magáénak tudhatja.

Nem hiába kezdi az egyházzal szóló és sokszor visszatérő elmélkedését Tychonius hét misztikus szabálya közül az elsővel, amely szerint a Fő és a Test, Krisztus és az egyház szorosan egybekapcsolódnak. (Tychonius Béda segítségével idézi.) Ha Krisztusról szól, rendszerint az egyházat is megemlíti.

Az ószövetségi képek közül Gedeon gyapja (a VII. könyvben), Noé bárkája (ugyanitt) és a Jeremiás próféciájában szereplő nap és hold (V. könyv) került leg részletesebben kidolgozásra. „A Noé készítette bárka a Krisztus által megváltott egyház, amelyben ott van a holló és a galamb, vagyis a gonoszok és az igazak.” (VII. 28–31.) Gedeon száraz gyapja Gellért értelmezésében a zsinagóga. A gyapjú azért száraz, mert elvesztette a kegyelem harmatját. A *Szentírás* igazi, rejtett értelme a Messiás eljövetele, a zsinagóga ezt veszítette el. Az egyház szerűje harmattal, kegyelemmel, fentről kapott ajándékokkal gazdag (VII. 675–710), mert Krisztust adja nemzeteknek. „Fölemelkedett a nap, és fölment Krisztus a keresztre, s felszállt az egyház az égre” (V.33–35.) Az egyház Krisztus sebeiből született, innen származnak szárnyai, a kegyelem ajándékai, ezek emelik a magasba (VII.115–117). A képek használatában nem szabad szigorú következetességet keresni, mert Noé bárkája esetében a hívők a galamb, majd később a galamb már az egész egyház jelképe.

¹⁵ *Silagi, Gabriel* (ed.), *Gerardi Moresenae aeclesiae seu Csanadiensis episcopi: Deliberatio supra Hymnum trium puerorum*, CCCMXLIX. Turnholt, 1978.

Ibrányi Ferenc Szent Gellért teológiáját tanulmányozva¹⁶ az egyház Gellért által említett tulajdonságait a *Hitvallás* négyes felosztása szerint csoportosította. Az egyház egysége, szentsége, egyetemessége és apostolisága mind megtalálható, de a könyv különböző helyein. Gellértet nem kötötte valami előre tervezett gondolatmenet. A jó Pásztorról szóló példabeszéd éppúgy alkalmas arra, hogy az egyház egységét bizonyítsa, mint az, hogy a tüzes kemencében a három ifjú szinte egy ajakkal énekelte Isten dicséretét (VIII.1180–1181. és I. 367–369.).

Az egyház egységét garantálja az is, hogy az igazi hit egyedüli letéteményese. *„Minden embert, aki az egyházba jön, megvilágosít Krisztus, a legigazabb fényesség. Senki nem tud fényeskedni, csak akkor, ha az egyházhoz jön. Az egyházban lakik és uralkodik a világgosság hordozója, aki a hívőket a világgosság továbbadóiává teszi, hogy fényeskedjenek a ködösen sötétlő világban”* (VI. 368–373). Az egyházat Krisztus tette szentté, széppé; a mennyei Jegyes érkezésére öltözik díszbe (VIII. 1618–1619.); ezt ragyogja szét a világban (VI. 474–475.). Az egyház egyetemességére Gellért kétszer alkalmazza a *cat-holica* jelzőt. Feladata, hogy mindenkit elvezessen az igaz Isten imáadására. Az egyház apostolisága a kezdeteken túl az időben folytatódik, és a kegyelem harmata bőséges termést hoz. *„Napfény nélkül a világ vakságra lenne kárhozzatva. Ha az apostolok tanítása nem ragyogná be a világot, akkor az a tudatlanság okozta vakságban megmaradna. Mi más egyebet tesz az egyház, amikor Krisztust hirdeti, mint hogy megvilágosítja az egész világmindenséget? Tehát bárhol hirdetik Krisztust, a kétkedés elmenekül és fölragyog a világgosság. Ahol nem hirdetik Krisztust, ott a sötétség egyre sűrűbbé válik.”* (V. 200–206.) Az állandó változásnak kitett világban az egyház változatlan, mert Krisztus a hit, remény és szeretet elemeivel ilyennek alapozta (vö. VIII. 1578–1584.).

A változatlanság nem terméketlenség, mert az egyház új nemzedékek szülője, vagyis Krisztushoz vezet el az egymást követő nemzedékeket. A prófétai hevület mellett Gellért megőrzi higgadtságát, tudja, hogy az egyház bárkájában a galamb mellett ott a holló is. Az Úr testvérei is kemény beszédnek tartották Krisztus szavait. Ma is sok testvére van, aki megtagadja, és nem akar vele menni. A hitvallást sokan elfogadják, de kevesen hoznak gyümölcsöt. Ez a „helyzetfölmérés” Gellértet nem teszi borúlátóvá. Hogyan is lenne az, amikor a himnusz azt mondja: *„Nap és hold, áldjátok az Urat!”* Nemcsak egyedül a Nap, Krisztus, hanem vele együtt a Hold, az egyház is áldja az Urat, s így, az istendicséretben egyesül Krisztussal (V. 148–150.).

Ez a néhány gondolat segít abban, hogy Gellért egyházképének gazdagságát, biblikus és patrisztikus tartalmát felmérjük, és ennek a vízióknak fontosságot tulajdonítsunk. Szent István ítélete szerint Gellértet megillette a csanádi püspökség, a részegyházak egyike. Szent Gellért ítélete szerint Istvánt megillette az egyete-

¹⁶ Ibrányi Ferenc: Szent Gellért teológiája. In: *Szerédi Jusztinián* (szerk.): Szent István emlékkönyv. Bp., 1938. 493–556.

mes egyház igaz ismerete. S ezt az ismeretet megosztotta vele, mert a *beata societas Christi*, az egyház így épül, s fényeskedik, nem a saját, hanem Krisztus fényével.

Gellért nem egyszerű kompilátor volt, hanem tudós szerző, aki a Marosparti székhelyén tovább gondolta, tollba mondta, vagy saját maga leírta, szószékről hirdette a keresztény szellemi örökség legjavát.

Szent Gellért a nevezett művében a Három ifjú énekének első sorait magyarázva, lépten-nyomon a *Bibliát* idézi. Ezért érdemes némi statisztikát készíteni Gabriel Silagi kritikai kiadásának segítségével.¹⁷ A *Deliberatio* szövege 885 bibliai idézetet tartalmaz. Az egyik fele (439) az *Ószövetségi Szentírásból* származik, másik fele (446) az *Újszövetségből*. A két számadat összevetéséből azonnal szembetűnik a két szentírási rész azonos súlya jelen esetben, ugyanis az újszövetségi könyvekből vett idézetek nagyobb arányú jelenléte lényegesen gyakoribb a középkori szerzők esetében is, nem szólva az újkori vagy jelenkori teológusok műveiről. Szent Gellért művében a zoltárok fordulnak elő leggyakrabban, összesen 134-szer. A többi bölcsességi könyvek (*Énekek éneke*, *Példabeszédek könyve*, *Prédikátor könyve*, *Bölcsesség könyve*, *Sirák fia könyve*) mindössze 60 idézetet adnak; a bölcsességi irodalom tehát összesen 194 szövegrészlettel jelentkezik. A próféták könyveiből együttesen 164 alkalommal idéz Szent Gellért; természetesen Dániel próféta jár az élen 69 idézettel, ami jogos, hiszen az ő könyvéből származó éneket magyarázza Marosvár püspöke „végtelenül hosszú allegorikus értelmezésekkel.” Az *Ószövetségi Szentírás* első része, *Mózes öt könyvétől* a történelmi könyveken át *Jób könyvéig*, lényegesen kevesebbszer szolgálja Gellért kifejezendő gondolatait, mindössze 81 idézet található belőlük.

Az *Újszövetségi Szentírás* szövegeinek használatát illetően az evangéliumok és a páli levelek alkotnak két nagy együttest, 183, illetve 174 idézettel. A részletekbe menő elemzés nélkül is azonnal szembetűnik, hogy Szent János a tőle vett 91 idézettel lényegesen megelőzi a másik három evangélistát, vagyis a szinoptikusokat, és a katolikus levelek szerzői között is 26-szor idézi őt Gellért; tehát Szent Pál után ő a második legidézettebb szent szerző, hiszen 117 alkalommal jelenik meg szavaival. A témát megvilágítandó, álljon itt még néhány adat. Az *Apostolok cselekedeteiből* hússzor, a többi katolikus levélből tizenkétszer, a *Jelenések könyvéből* harmincegyszer idéz Gellért.

Ezek után egyértelmű, hogy a zoltárok részletei, Szent János és Szent Pál szövegei jönnek leggyakrabban a püspök-szerző tollára. A sorrend tehát műfajonként a következő: bölcsességi irodalom, evangéliumok, páli levelek. Ez függ egyrészt a tárgyalt témától, amelyet Gellért az idézetekkel meg akart világítani, valamint a liturgiától. Ami az idézetek hosszúságát, terjedelmét illeti, önkéntelenül is fölvetődik az újabb kérdés: Szent Gellért fejből, vagyis kívülről ismerte az egész *Szentírást*? Vagyis a *Vulgata* (esetleg más latin fordítás) szövegét *in extenso*?

¹⁷ Silagi i. m. 188–200.

Az idézetek 10 százaléka (kb. 80) eléggé terjedelmes, vagyis három-négy sornyi, vagy annál hosszabb. Ezek szövegekörnyezetét vizsgálva, úgy tűnik, hogy Gellért, ha belekezd az idézésbe, többet közöl a feltétlenül szükségesnél, mint ami a magyarázathoz nélkülözhetetlen. Ebből az a következtetés vonható le, hogy Szent Gellért valószínűleg nem ismerte kívülről az egész *Szentírást*, hanem szorgalmasan használta a maga példányát. Miután megtalálta a szükséges szakaszt, amire a magyarázathoz szüksége volt, örömeiben inkább többet másolt át a biztonság kedvéért. Ez sajátos szellemiség, a mindig több iránti vonzalom azt a szerzetesi sajátságot mutatja, amely alaposan megrágja (*rumino-are*) a szent szöveget. Ez nem utólagos belemagyarázás, hanem a középkori szerzetesek gyakorlatára általuk alkalmazott szép kifejezés, amelyre Dom Leclercq tanulmányai¹⁸ hívták fel a középkorkutatás figyelmét. A zsolttárok imádkozása-mormolása pedig a méhek zöngéséhez hasonlatos – mondták a középkori szerzetesek. Szent Gellért módszerének föllevenítése, s főként a bibliai szövegek ilyenén másolása kapcsolatban áll azzal a ténnyel, hogy Szent Jeromos fordítása, a *Vulgata* (és más fordítás) jelen volt a magyar kereszténység kezdetétől, és Gellért műve ennek a szövegnek őrizi sok-sok részletét.¹⁹

Gellért biblikus idézetei együttesen fölvetik azt a nehézséget, amelyre nem könnyű hiteles választ adni. Ezek milyen mértékben tükröznek egy valóságos, biblikus és teológiai kultúrát, ami az olvasmányok fölötti személyes elmélkedésből származik? A válaszadásnál azért szükséges kellő körültekintéssel eljárni, mert a világi papok, vagyis a klerikusok éppen úgy, mint a szerzetesek rendelkezhetnek a maguk *Szentíráásával*, a szó legszorosabb értelmében birtokolván azt egy vagy inkább több kódexben és intellektuálisan. Ugyanakkor a szerzők, ha emlékezetük őket cserbenhagyta, vagy nem volt kéznél a *Biblia*, más művekből is vehettek át bibliai idézeteket. Ez utóbbi olyankor is előfordulhatott, ha nem volt elég idejük a kérdéses hely megkeresésére, ám valamely kódexben éppen a szemük előtt volt a szükséges szöveg. Gellért mindenre kiterjedő figyelméről pedig következzenek egy példa: „Az egyházi szolgálatra nagy gondot fordított. Így nyári időben az Úr házába jéggel telt edényeket rakatott, s ezekben az Úr véreinek átváltoztatásához palackokat őriztek a legjobb borral, amit csak találni lehetett. Mert azt mondta: Amit hittell fogadunk belül, érezzük azt kellemesnek kívül.”²⁰

Ezek után mindenki megválaszolhatja maga is a kérdést: tudós is volt Gellért, az egyházszervező szerzetes? A válasz egyértelműen: igen.

TÖRÖK JÓZSEF

¹⁸ Leclercq, Jean: *L'amour des lettres et le désir de Dieu*. Paris, 1957.

¹⁹ A Szent Gellért által ismert, latin nyelvű bibliaszövegek kérdéskörének részletes tárgyalásával máig adós a kutatás. Ivánka Endre, Bodor András, Redl Károly, Germain Morin, Jean Leclercq tanulmányai számos, figyelembe veendő szempontot, eredményt tartalmaznak. Ehhez járul például a CCSL több kötete, nevezetesen *Cahill, Michael*: *Expositio Evangelii secundum Marcum*. Turnholt, 1997.

²⁰ *Érszegi* i. m. 69.

A kétarcú Dél-Alföld a török korban¹

Idén a Magyarországot leverő I. Szulejmán szultánra emlékezünk, aki 450 évvel ezelőtt hunyt el Szigetvár alatt. Az ő 1566. évi hadjárata szilárdította meg az ország közepébe ékelődött háromszög alakú országrészt, a várakkal biztosan védett, igazgatási központokkal és hivatalokkal megrakott török hódoltságot, az Oszmán Birodalom részét, a balkáni országok honfitársát. A nem magyarországi történészek gyakran úgy is tekintenek rá, mint a Balkán-félsziget folytatására, valamiféle nyúlványára, és nem látnak érdemi különbséget a szerbiai vagy a boszniai és a magyarországi török berendezkedés között. Ezért előljáróban néhány alapvető eltérést foglalok össze röviden, utána a hódoltságon belüli különbözőségeket részletesebben, köztük az Alföld két-, de inkább sokarcúságát.

A XV. század végére a Balkánon elültek a háborúk, a félsziget hátországgá csendesedett. Európa és az Oszmán Birodalom vetélkedésének szárazföldi frontja Magyarországra került át, és csaknem két évszázadra itt állapodott meg. Márpedig öreg hiba a frontot és a hátországot összemosni, hiszen mint a történelemben mindig, most is más volt a feladatuk. A balkáni alattvalókat tipikus hátországi tennivalók terheltek: utakat, hidakat, kikötőket építettek, védtek és tartottak karban, hús- és gabonaneműeket termeltek a nagyvárosoknak és a katonaságnak, töltötték meg velük az észak felé vonuló seregeket ellátó élelmezerraktárakat, védtek a hágókat és a folyami átkelőket, fegyvereket gyártottak stb. Magyarországon nem útkaparókra volt szükség, hanem harcoló katonákra, továbbá katonákra, végül újra katonákra. Áll ez mind a magyar, mind a török oldalra – a katonanép volt a korszak főszereplője.

De miért is volt főszereplő? Hiszen ha összeszámoljuk a háborús éveket, azt az eredményt kapjuk, hogy az 1521 (Nándorfehérvár eleste, a déli védelmi vonal összeomlása) és 1699 (a felszabadító háborúkat lezáró karlócai béke) közötti 178 évnek csak bő egyharmada telt háborúban, amikor Magyarországon tízezres seregek jártak-keltek, csatáztak, és ostromolták a várakat. Az idő kétharmada elvben békében telt. Csakhogy Magyarországon soha nem létezett sem béke, sem nyugalom, nem múlt el hónap portya, rajtaütés, falvak felgyújtása, keres-

¹ Megjelent a Honismeret 2016/5. számának 62–66. oldalain.

kedők kifosztása, emberek elrablása nélkül. Ez a fajta napi csatározás folyamatos volt – az állandó háborús állapot a másik főszereplő -, csak a magyar és a török katonaság nem csatásikon és várak falain verekedett, hanem az ellenfél országrészében (magyarok a hódoltságban, törökök a Királyságban és Erdélyben) portyázott, hogy ott erőszakkal terjessze a maga befolyását. A befolyás mindekelőtt adóztató hatalmat jelentett. A sok hadi kiadás miatt mind a királyi magyar, mind a budai török kincstár erősen deficitese volt, hiányát az ellenfél alattvalóinak adóztatásával és kirablásával is enyhíteni igyekezett. Ezt a feladatot sem lehetett szelíd lelkű apácákra és dervisekre bízni, ez is katonákat kívánt, így lettek ők háborúkban és békeévtizedekben egyaránt főszereplők.

Legalább ilyen fontos eltérés a Balkántól az, hogy Magyarországnak nem egész területe esett áldozatul a hódításnak. A hódoltságtól nyugatra és északra megmaradt az összezsugorodott Magyar Királyság, keleten pedig új állam született, az Erdélyi Fejedelemség. Az ország darabokra szakadása óriási károkat okozott, de ha már így esett, annyi haszonnal azért járt, hogy a két magyar állam és intézményeik hatni tudtak arra, ahogy a török hódoltságban berendezkedtek: meg tudták akadályozni a török intézmények, jogrendszer stb. egyeduralmát. A szultánok hódoltsági alattvalói – a török rendelkezéseket természetesen betartva – továbbra is magyar országos törvényekhez és helyi, megyei és városi előírásokhoz igazodtak, jogosnak ismerték el a királyságba menekült magyar birtokosaik igényeit és adót fizettek nekik is, ragaszkodtak vallásukhoz és kultúrájukhoz.

A hódoltsági nép kötődéseinek a legjobb példája: igaz, nem dél-alföldi város, de levéltára gazdag anyagot kínál mindennemű vizsgálatra. A három országrész találkozásában feküdt. Végig a szultán volt a földesura (ún. szultáni hász-város volt), minden török adóját a kincstárba fizette. 1611-ben két török központba, Budára 3000, Szolnokra 800 forint adót vitt, sok természetbeni szolgáltatást és munkát teljesített, emellett sok „ajándékkal” kereste fel a török hivatalokat. Erdélynek évi 1100, a királyságban élő földesurainak 1000 forint adót fizetett (eddig 3800:2100 forint a török oldal javára). Legszebb ajándékait magyar urainak szánta: a nádornak másfél kilós aranykupával, az erdélyi fejedelemnek festett hintóval kedveskedett. S ami már képtelenség: 150 puskás katonával erősítette az erdélyi sereget, valamint élelemmel és puszkaporral látta el az ellenséges királyi sereg északkelet-magyarországi táborait.

Debrecen jegyzői a legkisebb bevételeket és kiadásokat is számadáskönyvekbe vezették, köztük a város küldötteinek utazási költségeit is. Budára és Szolnokra összesen 39-szer utaztak: 19 esetben fizetni, beszo­l­gá­l­tat­ni vagy munkára mentek, 11 alkalommal postaszolgálatot teljesítettek. Csak háromszor keltek útra saját elhatározásukból saját ügyekben, de ezek az ügyek is adózással voltak kapcsolatosak (hat út célja ismeretlen). A két magyar országrészben 184 ízben jártak, Váradtól Pozsonyig mindenütt megfordultak, és ezekre az utakra 1020 forintot köl-

töttek. Jelen voltak az erdélyi országgyűlésen és a váradai megyegyűlésen, gyakran jártak „híreket tudakozni” a váradai kapitánynál, képviselőik végigülték a nádor tokaji részgyűlését, és többször felkeresték őt, ha a közelben tartózkodott.

Nem kétséges, hogy Debrecen a szultán városaként a királyság és Erdély része is maradt. Érdelemi kapcsolatai hozzájuk kötötték, török kapcsolatai kimerültek a követelések teljesítésében. A Balkánon nem maradtak önálló államok, egyedül az oszmán „hazához” lehetett kötődni. Ott komoly iszlamizáció zajlott századokon át, és a török kultúra is erősen hatott.

Végül a hódoltsági városokban és falvakban tovább működtek a lakosok választott elöljáróságai, élükön a magyar bírakkal. Ezeket a helyi intézményeket az oszmánok készen kapták, és valamit tenniük kellett velük. A legbölcsebbet tették: életben hagyták és munkára fogták őket. A városok jegyző- és számadáskönyveiből nyilvánvaló, hogy a helység török adóját az elöljáróság bontotta le családokra, szedte be tőlük és vitte el az illetékes török hivatalba vagy birtokosnak. A vétkek felett is a helyi tanács ítélkezett, előbb jó pénzért megvásárolta ennek jogát a török hivatalokban, majd az ítéletében kimondott büntetés pénzre átszámított értékét ugyanott befizette.

A balkáni államok száz-kétszáz évvel korábban buktak el, fejlettségüknek azon a fokán, amelyen a helyi autonómiák még csírájukban is alig léteztek. Ott a török korban kenézek álltak a települések élén, akiket a török hatóságok neveztek ki írásban, feladataikat helyi török törvénykönyvek szabták meg, és szolgálataikat kis értékű szolgálati birtokkal honorálták a hatóságok. A magyar bíró is, a szerb kenéz is a török igazgatás legalsó szintjén tevékenykedett, a kiszolgálója volt. A magyar bíró választott elöljáróként, elődjeinek hosszú múltjával a háta mögött ezt sokkal nagyobb önállósággal tette, mint a kinevezett kenéz, azzal együtt, hogy posztjának és életének része lett a várbörtönbe zárás, a gyakori verés és a ritka agyonverés is.

A Balkánról visszatérünk, de a balkániakkal még foglalkozunk.

Az eddig felsorolt eltérések legfontosabbika a magyarországi hódoltságon belül kicsiben megismétlődött: a törökök másként bántak országrészük belső, viszonylag biztonságos és gazdagabb területeivel, mint a határvidékivel: a belsők voltak a hátszág, a peremvidék a frontvonal.

Egy adott tartomány, törökül vilájet adójövedelmeiből az állam sok mindent és mindenkit tartott el: a helyi kincstárat, a vilájet vezető, kormányzó rétegét: az elitet, az adminisztráció és a vallási élet alkalmazottait, a hadjáratok egyik fő elemét adó lovasokat: a szpáhikat és a helyi várkatonaságot – kit zsolddal vagy napidíjjal, kit szolgálati birtokok jövedelmével honorált. Tanulságos megnézni, hogy a biztosabban és többet fizető belső és a bizonytalanabb bevételt hozó határvidéki területek adóiból ezek a csoportok és érdekeik milyen arányban részesedtek. A táblázat a bevételek elosztását mutatja. Kérem az égtá-

jaknak megfelelően követni, az aljától (délről) a teteje (az északi királysági határ) felé haladni.

Szandzsák, év	Kincstár, %	Elit, %	Katonák, %
Nógrádi 1579	3	41	56
Füleki 1559 (!)	21	34	45
Hatvani 1580	29	31	40
Szolnoki 1590	39	25	36
Budai 1580	78	12	10
Szegedi 1570	66	13	21
Szegedi 1560	62	16	22

A Duna-Tisza közének déli felét a szegedi szandzsák (közép nagy igazgatási egység) foglalta el. 1560-ban a kincstár az itteni adóbevételek 62%-át, tíz évvel később már 66%-át nyelte el, a maradékon osztozott a vezetői és katonai réteg. A szegedi fölött a budai feküdt, a tartomány leggazdagabb, legértékesebb szandzsákja. Itt a kincstár a bevételek 78%-át tartotta meg magának, a vezető rétegnek (benne a milliós jövedelmet húzó budai pasának) csak 12, a katonaságnak 10% jutott. Ez a megoszlás az egyik véglet. A budaitól keletre-északkeletre a hatvani és a solnoki szandzsák következett, két átmeneti terület, mert mindkettőnek volt értékes belső magja és csak állandó nyomással adóztatható peremvidéke, szembe-tűnő a kincstár visszavonulása és a katonanép megemelkedett részesedése. Végül két olyan szandzsákba jutunk, amely már a határon feküdt. A füleki adatai koraiak, későbbiek nem maradtak. Két évtized múlva, amikor a várkatonák egy részét zsold helyett itt is birtokokkal tartották el, arányai a nógrádiakhoz közelíthettek: a peremvidéken a kincstár alig valamire tartott igényt. Ez a megoszlás a másik véglet. (A szigetvári szandzsák a hódoltság délnyugati határát foglalta el, itt 1570-ben a kincstár 4%-kal beérte, a katonáknak 76% jutott.)

A birtokok és a belőlük befolyó adójövedelmek elosztásának ez a módja több mint ésszerű. A kincstár és a legbefolyásosabb helyi vezető rétege rátenyelt a biztosan befolyó, zsírosabb jövedelmek javára, az aprófalvas és főleg a bizonytalanabb határvidékeket kiosztották a katonáknak. Szó sem volt arról, hogy „kiszúrtak” volna velük – a főszereplőkkel ezt kockázatos megtenni. Az állami összeírók a határvidéki helységek adóterheit mindenütt alacsonyan határozták meg: a kivetett és a beszedhető adó különbsége lett a birtokosok zsebpénze. De a lényeg nem is ez, hanem hogy a katonaságnak jogosítványt adtak a szabad rablásra: hódoltság a még nem adózó helyeket, és raboljanak össze mindent, amit tudnak, hiszen feladatuk a török adóztatás erőszakos terjesztése. A hódoltság határvidékére különösen áll a kiinduló gondolat: itt a katonanép az úr, azt csinál, amit akar.

A rendszerből az is következett, hogy valószínűleg elviselhetőbb volt a kincstár vagy a budai pasa adófizetőjeként a hódoltság belsejében, ezen belül a

Dél-Alföldön élni, mint a határvidéken várni, hogy a portyázó török csapat mikor rohanja le a falut.

Az élet persze az Alföldön sem volt mentes a változatosságtól. A címben szereplő kétarcúság azt akarja jelenteni, hogy a XVI. század végéig (amíg török adóösszeírások készültek és ezekből a lakosság vizsgálható) a Dél-Alföld népessége teljesen kicserélődött, a magyarok helyét balkáni betelepülők foglalták el. A hódoltság széles déli sávját éles etnikai határ választotta két részre.

A török népesség- és adóösszeírások végigbogarászásával az volt a célom, ezt a határt meghúzzam, és az összeírt családfejek nevéből megállapítsam a betelepülők népi hovatarozását. A második törekvés sovány eredményt hozott. A Balkánon a családnév még ismeretlen, a keresztnévek zöme pedig minden balkáni népnél használatos volt, egy Nikola vagy Sztoján bármelyik balkáni nép gyermeke lehetett. Minthogy együtt éltek, délszlávok és nem délszlávok előszeretettel vették át egymás neveit. Ráadásul az arab betűvel lejegyzett nevek nem engednek különbséget tenni szerb vagy vlah (balkáni román) alak között. Így csak annyi állítható, hogy a betelepülők kevert népesség voltak, különféle délszláv és vlah népek fiai: a vlahokra biztosan román neveiken kívül magukkal hozott jogállásuk, szokásjoguk és félkatonai szolgálatuk enged következtetni. A bevett szerb vagy rác megnevezés helyett ezért beszélek mindig kevert balkáni népességről (a „török” várkatonaság is a Balkán egészéről került a hódoltságba, többségük szerb, bosnyák és vlah volt). A nevek vizsgálata tehát csak pontosította eddigi ismereteinket, az etnikai határt végül sikerült meghúzznom, amely fölött a népesség magyar maradt, tőle délre balkáni lett.

A balkániak beáramlása már a XV. században megkezdődött, Szerbia és Bosznia halódása idején. Őket szerbeknek szokás tekinteni, zömük valószínűleg az volt. Egészen Szentendréig és Szolnok határáig eljutottak, és sokan telepedtek meg a Maros-Tisza-Al-Duna közén is. A sokkal nagyobb hullám a XVI. században érkezett.

Haladjunk keletről nyugat felé. A Temesközt 1570-ig csaknem teljesen elárastották a balkániak, keleti határát a románok, egybefüggő magyar népességre csak a Maros torkolatvidéke körül maradt. A románok Erdély felől, a hegyeken átkelve telepedtek be a Körösök és a Maros felső folyása mentén fekvő uradalmakba már a tatárjárás óta, s ez a török korban is folytatódott. Az összeírók kicsi falvakat találtak néhány családdal, a falu neve is új, úgy képezték, hogy általában az első helyen összeírt lakos nevét megtoldották a –st helynévképzővel, pl. Zidele családfőből Zidelest, Uze nevűből Uzest falu lett.

A nagy tömeget nem ők, hanem a balkániak jelentették. A XVI. század utolsó évtizedeiben a Maros már nem szolgált népeket elválasztó folyóként, mert széles északi part sávja is megtelt balkániakkal. A folyó fölött még nem minden falut szálltak meg, de túlsúlyuk már látszik. A folyásirányt követve az etnikai

határ a Száraz-ér tájékán, a csanádi szandzsákban fordult délnyugat felé és húzódott a Tisza-parti Törökkanizsáig. Ettől a Tisza-Maros torkolattól délre fekvő, kis területű háromszögtől eltekintve csak Temesvár közelében maradt még, két, teljesen vagy részben magyar lakosságú településfolt mindössze 11 faluval.

A Tiszán átlépve, a szegedi szandzsákban az összeírások bősége megengedi, hogy 1546-1590 között a betelepedés és a népességcsere lefolyását kövessük. Az 1526. és 1529. évi szultáni hadjáratok és különösképpen Cserni Jován szerb parasztvezér 1526 után a Bácskában pusztító katonasága elől falvak tömege menekült el, helyükre balkániak települtek. Sok más helyen a folyamat lassabban haladt: a csökkenő létszámú magyar faluban néhány balkáni család jelent meg, a következő összeírásban már ők voltak többen, majd újabb tíz év elteltével a török összeíró már nem talált magyarokat. Az egymást követő összeírásokból az is kiderül, hogy a beáramlás a XVI. században, ha lassuló ütemben is, de szakadatlanul folytatódott, mindig mindenütt összeírtak új jövevényeket, doszelacokat. A végeredmény: 1590 körül az etnikai határ a Szeged alatti falvaktól (a már említett Törökkanizsától) a Kalocsa alattiakig húzódott, tőle északra a népesség színmagyar, délre teljesen balkáni (e terület különlegessége, hogy a hódoltságban egyedül itt élt néhány iszlamizált balkániaktól lakott falu is).

A Dunántúl nem Dél-Alföld, de vessünk egy pillantást oda is, hogy a hódoltság egész déli sávját megismerjük. 1580 előtt a Balaton és a Kaposvár-Dombóvár közötti terület kereken száz kiürült faluját is ez a kevert balkáni népesség szállta meg, amelyet a török összeírók következetesen vlahnak neveznek. Ez alatt jogállást értettek: a jövevények könnyített adókat fizettek, viszonzásul katonai rendbe osztva félkatonai szolgálatot teljesítettek. A vlahokból Dél-Fejér és Észak-Tolna néhány falujába is jutott, és balkániak adták a Duna mentén épített palánkvár-láncolat katonáit és polgári lakosait is. A kevés XVII. századi forrás azt mutatja, hogy a balkániak ekkor már Baranyában és Somogyban is megjelentek.

A hódoltság széles déli sávjába – legalábbis népességét tekintve – felcsúszott a Balkán. A XVI. századi összeírások szerint a beköltözők szegénységet hoztak magukkal (vagy az új jövevényeknek elvben mindenütt járó adókönyvítés jegyében a valóságosnál szegényebbnek írták össze őket alacsony adókkal). Nem véletlen, hogy a szegedi szandzsák legnagyobb birtokosa, a budai kincstár itteni bevételeinek 60%-át a szegedi szandzsáknak a Szeged-Kalocsa vonal fölötti keskeny, magyarlakta sávjából szedte be, pl. a hódmezővásárhelyi kerület minden bevételét magának tartotta meg. A balkániak lakta nagyobb részre a magyar végváriak is csak rabolni jártak, a török orra alá dörgölni, hogy a hódoltságnak e déli, védettnek remélt alján sem hagynak nekik nyugtot. 1566-ig, amíg Szigetvár és mellékvárai magyar kézen voltak, katonáik rendszeresen dül-

ták a Bácskát. Az 1550-es évek végén az isztambuli szultáni tanács többször foglalkozott a mohácsi Duna-szakasz halaszhatatlan megerősítésével, hogy a magyar portyázók ne tudjanak a folyón átkelni. Felépítették a mohácsi és a baranyavári palánkvárat, a portyázók ezután máshol keltek át.

A dél-alföldi etnikai határ két világot választott el egymástól. A balkániak lakta déli részen nem érvényesült a két magyar állam központi szerveinek, megyéinek és nemeseinek befolyása, nem vetélkedett a katolicizmus és a reformáció, kereskedői nem Európába igyekeztek, hanem legfeljebb Budára vagy a Balkánra jártak. A balkáni népességet nem lehetett rendszeres magyar adófizetésre fogni (bolond lett volna kétfelé fizetni), csak kirabolni lehetett, de örömet ez sem okozott, hiszen szegény volt.

Ezért nemcsak a budai kincstár, hanem a magyar végvári katonák és nemesek is kirablásra érdemesebbnek ítélték az Alföld magyarlakta vidékeit, mint a balkániaktól ellepert déli régiót. A magyarok már beletörődtek, elfogadták, hogy egy úr helyett kettőt szolgálnak.

1593. november 3-án vélhetően a királyságból leszáguldó magyar katonák Makóra ütöttek. A hírek szerint több mint kétszáz törököt levágtak, köztük a török bírót, a kádit és a pénzügyek felelősét, az emint, és a törökök piactéri házait felgyújtották.

1665-ben felvidéki magyar végváriak Soltról és a hozzá tartozó Máriaháza pusztáról mintegy 1500 állatot, lovakat, ökröket, teheneket és borjakat hajtottak el. 1668 nyarán ugyancsak felvidékiek bácskai, balkániak lakta falvakat dúltak fel. A temesvári pasa vádja szerint 400, a gyulai szandzsákbég szerint 600 embert vágtak le és 30 falut égettek fel. A portyát követő magyar vizsgálat 48 sót szállító szekér, 300 ló és 76 rab elhurcolását állapította meg.

Balassa Imre gyarmati gróftól 1665-ben hűtlenség bűne miatt megfosztották birtokaitól, köztük Makótól. A város ezután nem neki fizetett, hanem Erdélybe adózott. Balassa mindezt nem fogadta el, 1680-ban felvidéki magyar katonákat fogadott és küldött a városra olyan megállapodással, hogy amit össze tudnak rabolni, annak fele az övé, fele a katonáké. A portya eredményéről ezt írta naplójába: *„Az makaiak (=makóiak) esztendőbeli adajok kétszáz forint volna, mikor jóakarattjokból megadták, s negyven szál darutoll. Mikor pedig reájok mentek katonáim, ezer tallért vettek rajtok, ezer tallérral tíz esztendeig érték volna be. Az mennyit nekem három-négy esztendő alatt fizettek (a rablás tehát több éven át tartott), beérték volna negyven esztendeig véle. De én is fele nyereségben fogadtam az katonákat, s kénytelen voltam ezzel. Férged nevű pusztám, ki Vásárhelynél vagyon, négy vagy öt tallérban megengedtem volna esztendeig. Soós Balázs nevű katonám társaival együtt hatszáz tehenet hajtott el egy órában azon pusztáru, divényi váramban (Észak-Nógrád) hajtotta fel. Fele annak is az katonáké volt, fele enyim. Öt tallér hány esztendeig tölt volna ki, kétszáz esztendeig is beérték volna véle.”*

Korábban megkockáztattam azt a feltételezést, hogy a hódoltság alföldi bel-sejében biztonságosabb volt az élet, mint a határvidéken. Valószínűleg igen. Ez a néhány példa azonban azt mutatja, hogy a mindennapi háború, a katonai erőszak és a két úrnak szolgálás a dél-alföldiek életét is mindegyre megszínésítette.

HEGYI KLÁRA

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

A publikálatlan török és magyar levéltári anyag mellett a következő kiadott forrásokat és irodalmat használtam és ajánlom olvasóim figyelmébe: *Engel Pál: A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései (1554-1579)*. Szeged, 1996., *Hegyi Klára: A török hódoltság várai és várkatona-sága. I - III*. Budapest, 2007. I. 233-357., *Izsépi Edit: Végvári levelek (egri és váradi pasák s szolnoki bégek levelezése magyar végvári kapitányokkal és hódoltsági helységekkel)*, 1660-1682. Budapest, 1962. *Uő.: Török panaszok a magyar végváriak ellen, 1668-1669*. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei 3 (1966) 253-268. *Káldy-Nagy Gyula: A csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*. Szeged, 2000., *Uő.: A szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben*. Szeged, 2008., *Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban*. Budapest, 1981. *Uő.: Török megszállás alatt (1543-1686)*. In: Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk. *Kristó Gyula*. Szeged, 1983, 535-738., *Uő.: Makó a török hódoltság idején*. Makó, 1993.

Az ország újjászervezése a török hódoltság után¹

(Tóth Ferenctől köszönve)

I. Lipóttól II. Józsefíg (1686-1790)

A török hódoltságot követő időszak egyik legkomolyabb kihívása az ország újjászervezése volt. Írásomban egy rövid köztörténeti áttekintést követően két lokális történeti kutatás eredményei alapján kívánom bemutatni Szekszárd és Makó város közössége modell-értékű formálódásának egy-egy szeletét.²

Holub József Szekszárd és Tolna megye török utáni újjáépítéséről több tanulmányt is közöl,³ amelyekben elsősorban az 1686-1703/1711 közötti időszakot tekinti korszakhatárnak. Magam egy kicsit szélesebbre vonom a fókusz: I. Lipót „felszabadító” hadjárataitól II. József reformjaiig követve nyomon a lokális

¹ Köszönettel Blazovich Lászlónak a témában tartott előadás lehetőségéért.

² Szekszárd, lakóhelyem történetét már több évtizede kutatom, Makó város társadalomtörténeti (jogtörténeti, jogi néprajzi) forrásainak kutatása mellett pedig Tóth Ferenc, Blazovich László és Homoki-Nagy Mária kötelezett el.

³ *Holub József: Az újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után (1686-1703)*. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 5. Tolna Megyei Levéltár, Szekszárd, 1974.; *Holub József: Szekszárd a törökök kiűzése utáni első évtizedekben*. 1-2. (Tolnamegyei Újság, 1935-1936).

közösségek etnikai, vallási, gazdasági, társadalmi és kulturális újjászerveződésének és átalakulásának időben elhúzódó folyamatát.

A török Magyarországról történő kiűzését (1686), illetve a Habsburg-török háborút lezáró karlócai békekötést (1699) követően a bécsi udvar a hadjáratok tetemes költségeit a magyar jobbágyokon szerette volna behajtani, ahogyan ők viselték az állandó katonaság felállításával és hadrendben tartásával járó, gyakran az elviselhetetlenségig fokozódó terheket is. Az elkeseredett közhangulatot érzékelteti egy korabeli Miatyánk-parafrázis néhány sora is: *„Egy fertelmes nemzet származott közinkbe, / Tekints kegyelmesen hív könyörgésünkre Mi Atyánk! / ... Amit észrevesznek, azt eltakarítják / Mint megannyi latrok, akik elpusztítják / a Te országod. / ... Sokszor kihajtanak minket házainkból / Erővel kiveszik éhes szájjainkból / A mi mindennapi kenyerünket. / ... Nagy Isten, adjad, hogy pusztulni láthassuk / E gonosz nemzetet, örömmel mondhassuk/legyen meg a Te akarotod.”*⁴ Ha ehhez még hozzávesszük a régi és új földesurak által egyaránt követelt adókat, a növekvő robotterheket, akkor érthető, hogy hiába szüntek meg a töröknek fizetendő és teljesítendő kötelezettségek, a jobbágyok (és a városban élők!) helyzete egyaránt kilátástalanná vált. S amikor már *„a Habsburgok a magyar nemzetnek sóhajokon és könnyeken kívül egyebet nem hagytak,”*⁵ kitört a Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc, amely bukását követően újabb és újabb parasztfelkelések jeleztek a helyzet tarthatatlanságát az I. Lipót (1657-1705) nevével fémjelzett abszolutizmus keretei között megvalósított, Kollonich Lipót érsekhez köthető (1688), a telepítésekre, gazdasági alapokra, a birtok- és településszerkezetre és az igazgatási szervezetre vonatkozó kérdésekben.

III. Károly (1711–1740) folytatta a török kiűzését és az 1709–1713 közötti nagy pestisjárvány pusztításait követően elnéptelenedett területek betelepítését (ekkor érkeztek német telepesek Budára és környékére, Tolna, Baranya, Somogy megyébe, illetve a Bánságba, valamint észak-nyugat-magyarországi és erdélyi részekre). III. Károly megerősítette a katolikusok helyzetét, újrarendezte a birtokviszonyokat, központi államigazgatási szervként 1723-ban létrehozta a Helytartótanácsot, amely első rendelkezései egyikében kimondta az elaggott és elszegényedett betegek esetében a születési hely szerinti városok és községek

⁴ Az elnyomott jobbágyok Miatyánkja a földesurak ellen. In: *Bán Imre-Julow Viktor: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában.* Budapest-Debrecen, 1964.

⁵ Rákóczi Ferenc kiáltványa: „Christiani principibus et republicis. In: Rákóczi Kiáltványa a keresztény világhoz a szabadságharc okairól és céljairól. Lilium Aurum, 2004. <http://mek.niif.hu/02700/02786/02786.htm>

gondoskodási kötelezettségét, a betegápoló szerzetesrendek kiváltásaikban megerősítése mellett a vármegyéket kórházak létesítésére szólítva fel.⁶

Mária Terézia (1740–1780) a felvilágosult abszolutizmus szellemében szervezte újjá a Habsburg birodalmat. Gazdasági, hadrendi, jogi, igazgatási, vallási és oktatási reformjai Magyarországon is meghatározóak voltak. A legjelentősebb apja betelepítési politikájának folytatása, a kettős vámrendszer, a rendi politika, a *Ratio Educationis*, a *Generale Normativum in Re Sanitatis* (GNRS)⁷ és a *Regulatio Ciganorum* mellett az úrbéri pátens (1767) bevezetése volt. Ugyanis hiába jelentek meg új termelési módszerek (pl. majorsági gazdálkodás, istállózó állattartás) és termelt növények (kukorica, burgonya, len, kender stb.), hiába növekedett a termésmennyiség is, a magyar birtokos nemesség kizárólag saját hasznára gazdálkodott. Magyarországon a jobbágyság sorsa nem javult, holott a Habsburg Birodalom többi részében ez már szemmel látható, tapasztalható volt. II. József részben folytatta anyja reformtörekvéseit, részben radikálisan túl is lépett rajtuk. S bár a már új típusú, polgári gazdaság- és társadalomszerveződés számára megágyazó, Magyarországot érintő rendeleteit halálos ágyán - a türelmi rendelet, a jobbágyrendelet és az alsópapságot támogató rendelet kivételével - visszavonta, uralkodása korszakhatár. A későbbiekben hiába történik majd visszarendeződés, II. József uralkodásával egy korszak lezárult, s egy új visszavonhatatlanul elkezdődött.

II. Szekszárd, mint uradalmi székhely újraterelése a török után (a XVII-XVIII. század fordulóján)⁸

Buda töröktől való visszafoglalását (1686) követően – ahogyan ahhoz is idő kell, hogy a vízbe dobott kő körül a hullámok elcsendesedjenek – évtizedekre volt szükség ahhoz, hogy újjászerveződjön az élet az elnéptelenedett falvakban, városokban. Hogy azok a nemzedékek, amelyek számára a háború nem kivételes élethelyzet volt, hanem a mindennapok ugyan meg nem szokható, de elviselhető része, újra higgyenek a jövőben. S ez a bizalom elég erőt adjon a hétköznapiakban a konok újrakezdéshez, a betegségek, járványok, nélkülözések, családi tragédiák és egyéni fájdalmak elviseléséhez.

Mérey Mihály, akit 1693. október 11-én neveztek ki szekszárdi apáttá, vállalta az újjáépítés küzdelmes feladatát és azt, hogy védelmezője lesz az eset-

⁶ Kapronczay Károly: Krankenhäuser im Ungarn des 18. Jahrhunderts, *Orvostört Közl*, 52 (2007/1–2), 83–89.

⁷ A latin nyelvű GNRS, a Magyar Királyi Helytartótanács 4689. számú, 1770. október 4-i határozatának (conclusum consilii) címe volt és megjelentetésének alapját a 4378. számú, 1770. szeptember 17-én kelt királyi rendelet képezte. Részletesen: *Balázs Péter*, Egy rendelet méltánytalan sorsa. *Lege Artis Medicinae*, 13(2003/4), 340–343; *Balázs Péter*: Szervezett egészségügyünk 1770-es alaprendelete: *Generale Normativum in Re Sanitatis*, Piliscsaba, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2004.

⁸ Részletesen: *Nagy Janka Teodóra*: Közös hitben: a családért, a szőlőért, a földért. Szekszárd: Szekszárd Alsóvárosi Római Katolikus Közhasznú Egyesület, 2016. (Szekszárd Alsóvárosi Emlékek; 1.)

teknek, a hitüket vesztetteknek. Az Úr segedelmével pedig abban a városban, ahol már helyét sem tudták az egykori szőlőknek, tíz év múlva a hegy egyharmadát szőlővesszőkkel és gyümölcsfákkal telepítette újra. S mert az építkezésekhez téglára, mészre volt szükség, téglá- és mészégető kemencét építtetett, a hegyi forrás vizét pedig földalatti csöveken a városba vezette. Eltakarította a romokat és az egykori apátsági épület alapjain kényelmes, kétszintes rezidenciát emelt. Az elpusztult templom egy részét kápolnaként építtette újjá, boltozattal, toronnyal, oltárral. S hiába enyészett el oly gyorsan a múlt időben, egy pecsétnyomó máig emlékeztet az általa alapított apátsági „gimnáziumra” is. Mérey az apátság korábbi birtokainak egy részét visszaszerezte, és Szekszárd környékén betelepített hat elnéptelenedett falut (Őcsény, Fajsz, Palánka, Janya, Szerdahely, Grábóc).⁹

A legkomolyabb kihívást azonban számára Szekszárd benépesítése jelentette. Már az 1696. évi összeírás adataiból képet kaphatunk Mérey első telepítési kísérleteiről. Az adózók között ott olvasható *Borsos István, Horváth Ferenc, Iszkadi Ferenc, Jónás Péter, Kerecsényi László, Lábér Miklós és Sükösi Péter* neve további néhány rác családnév kíséretében.¹⁰ A 18. század elejétől pedig megjelentek az első német telepesek a városban: a Kakasdról, illetve Varsádról érkező *Hifing, Holesperger, Mathis, Ohn, Platzakner* és *Schwarz* családok.¹¹

Szekszárd azonban a 17. század végén még igencsak huzatosnak bizonyult: az első éveit voltak ezek az új honfoglalás, az újrendeződévtizedekig elhúzódó folyamatának. A Mérey Mihály kedvező feltételeit hallva ideérkezők közül is csak kevesen gyökeresedtek meg és sokan voltak, akik a kedvezményes évek leteltét követően inkább továbbálltak: új helyen, jobb feltételek között keresték a boldogulást. Könnyen tehetők, hiszen az épphogy benépesülő Tolnában, Baranyában kevés volt a munkáskéz, viszont bőséges a parlagon heverő, művelésre váró terület...

Aztán... ahogy a szél is megcsendesedik, lassan mind többen és többen ragadtak meg a Szekszárdi dombság hajlatában, a szekszárdi apátság szélárnyékában. Az 1703. évi összeírásban már a mai fülnek is ismerős szekszárdi nevek olvashatóak mind a nemesek, mind a jobbágyok, mind a bérlők között.¹² A gyarapodásra alkal-

⁹ *Fraknoi Vilmos*: A szekszárdi apátság története. Budapest, 1879. 49–51.; *Szilágyi Mihály*: Szekszárd a kései feudalizmus korában (1686–1847). In: *K. Balog János* (szerk.): Szekszárd város történeti monográfiája I. Szekszárd. 1989. 95–208, 98–99.; *Molnár Antal*: Murin András jezsuita szerzetes szekszárdi útinaplója 1710-ből. Levéltári Közlemények 77:2006. 1. 105–139., 108.

¹⁰ *Csizmadia Andor*: A szekszárdi prediálisok és utódaik a feudális korban. In: *Puskás Attila* (szerk.): Tanulmányok Tolna megye történetéből III. Szekszárd. 1972. 5–48., 26.; A neveknél *Szilágyi Mihály* olvasatát használjuk: *Szilágyi Mihály* 1989. 98.

¹¹ *Szilágyi Mihály*: 1989. 98.

¹² *Szilágyi Mihály* i. m.; 1703. dec. 25-i összeírás (Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei levéltára [MNL TML] XI 603. Szekszárdi Közalapítványi Uradalom iratai.)

mas idő azonban egyelőre igencsak átmenetinek bizonyult. A történelem vihara magát Mérey Mihályt is elragadta: a Rákóczi szabadságharc idején a fejedelem kincstárnokaként ott találjuk az ónodi országgyűlésen, majd a császáriak fogságában, ahonnan csak a szatmári békekötés után, 1711-ben térhetett újra vissza Szekszárdra. Felmérve a leromlott, magára hagyott birtokot, a legfontosabbnak az apát ismét a háborús években megcsappant városi lakosság megerősítését tartotta. Új telepéseket hívott, s rendkívül kedvező feltételeket kínálva próbálta őket birtokán tartani. Olyan szerződést kötött a magukat elkötelezőkkel, amely több mint száz éven keresztül szolgált a szekszárdi urbáriális kötelezettségek alapjául.

Az 1711. július 25-én kelt szerződés¹³ 3 év mentességet adott az új telepések számára a cenzus (földbér) megfizetése alól, a kedvezményezett időszak leteltét követően pedig az igaerőhöz igazodóan állapította meg a fizetési kötelezettség mértékét. A szerződés azon rendelkezésének hátterében, amely a telepéseknek megengedte Nyámád, Hidas, Batth, Malomtha, Csátár puszták használatát – sőt, az ottani tölgyesekben, réteken, legelőkön tartott sertések után még tizedet sem kért –, az állt, hogy a szekszárdi határ a Duna és a Sárvíz kiöntései miatt akkoriban rendkívül vizes volt és mocsaras. Gabonatermesztésre alkalmas szántó, a külterjes állattartáshoz szükséges rét, legelő alig-alig volt, a város körüli dombokat pedig erdők borították.

Az apát az egyházi tized megfizetését természetesen mind a gabonából, mind a méhekből, a bárányokból és a borból is megkívánta. Mivel a szerződés nevesítette, így tudhatjuk, hogy a kevéske szántón akkoriban búzát, rozst, árpát, kölest és hajdinát termesztettek. A tized beszállításáról való gondoskodás a telepések kötelezettsége volt, a bordézmához a hordót viszont az uradalom biztosította.

Ami különösen vonzóvá tette a megtelepedést az újonnan érkezők számára, az Méreynek az a rendelkezése volt, hogy egyházi földesúrként csak egyetlen jogcímen fizettetett a telepésekkel, tehát a tizeden túl a kilencedre nem tartott igényt. Annak deklarálása pedig, hogy az apát egyenlő elbánást biztosított a más és más helyekről érkező telepések számára, arra is felhívja a figyelmet, hogy nem egyetlen zárt közösségű telepítésben gondolkodott, hanem a különböző területekről érkező, eltérő etnikumú telepéseket a katolikus vallás közös platformján kívánta városi közösséggé formálni. Ezt a szándékot erősítette a katolikus vallás elsődlegességének megkérdőjelezhetetlensége is a szerződésben. A protestánsok (reformátusok és evangélikusok) számára csak közösen fogadott tanító működését engedélyezte, a közös imán túl bármely további egyházi feladatot (pl. keresztelés, esketés, gyóntatás) csak és kizárólag a szekszárdi plébános végezhette.

A városi közösség gazdasági megerősítését szolgálta a bor- és a húsmérés jogának az általános gyakorlat szerinti szabályozása: a városban Mindenszen-

¹³ Simon Sándor alapján a teljes szöveg magyar nyelvű fordítását közölte: *Csizmadia Andor*: 1972. 27–28.

tektől (november 1.) Szent Györgyig (április 24.) a telepések szabadon mérheték mindkettőt, az év további részében viszont az uradalmat illette meg ez a jog. A közösségi autonómiát erősítette a főként garázdák, káromkodók és tolvajok tekintetében gyakorolt bíraskodási jog azon korlátozás melletti átengedése, hogy az csak az uradalom tudomása mellett gyakorolható, a város által kiszabott pénzbüntetés 2/3-a pedig az uradalmat illette.

Hogy Szekszárd újratelepítése még a 18. század elején is komoly nehézséget jelentett, az bizonyítja, hogy a szerződés legkevesetebb pontja továbbra is a szabad költözés jogának biztosítása volt. Azaz ha az új telepes néhány év múlva meggondolta magát, és tovább akart állni, az uradalommal történő elszámolást és kötelezettségteljesítést (pl. időarányos cenzus- és tizedfizetés, ill. az esetleges adásvétel után az uradalomnak járó rész megfizetése) követően szabadon megtehetette azt. Eladhatta a saját maga által épített vagy saját pénzen vásárolt házat, keretet, irtásföldet és szőlőt.

Szekszárd elkövetkező évtizedei Méreyt igazolták: apátságának negyedszázada alatt (1693–1719) a város lakossága megkétszereződött és ez a folyamat folytatódott utódja, Trautsohn János József szekszárdi apát (1719–1757) idején is. Trautsohn 1719. november 25-én szinte változatlan tartalommal erősítette meg a Mérey által kötött 1711. évi contractust.¹⁴ A szélrózsa minden irányából egyre nagyobb számban érkező telepések pedig továbbra is otthonra találtak az apátság oltalma alatt: lassan birtokba vették a Bartinaalját és a Felsővárost is. A részben, de nem kizárólag Schwarzwaldból szerencsét próbálni érkezett németek házai pedig sorra nőttek ki a földből a Német és a Bátaszéki utcában. A Trautshon apát halálát megelőző években már 102, a 18. század végére 223 német családfő neve volt olvasható a városi adózók névsorában és mind gyakrabban töltötték be a városi főbírói tisztelet is az Islistecker, Klézl, Pehmt, Placzakner,¹⁵ Prantner, Puksz családok ősei.¹⁶

Rodt Ferenc Konrád (1758–1775) bíboros, utolsó javadalmas szekszárdi apát 1767-ben már szigorított a contractus¹⁷ egyes pontjain (pl. a város húsmérési jogát megszüntette, az uradalom italmérési jogát viszont kiterjesztette, vadászati kötelezettséget írt elő a kártevő madarakra, illetve korlátozta a város önálló bíraskodási jogát). Az 1767. évi királyi úrbérrendezés pedig ebben az állapotban hagyta jóvá és rögzítette alapjaiban egészen a 19. század közepéig a szerződést.¹⁸

¹⁴ *Csizmadia Andor* 1972. 28–29.

¹⁵ 1713/1717/1718/1731/1732/1735/1736-ban szekszárdi főbíró. *Szilágyi Mihály* 1989. 117.

¹⁶ *Szilágyi Mihály* 1989. 133. p. 196. sz. jegyzet. Az 1753. évi összeírás adatai (MNL TML IV.5A Tolna vármegye adószedőjének iratai/Országos összeírások Ö262)

¹⁷ *Csizmadia Andor* 1972. 29–31.

¹⁸ *Csizmadia Andor* 1972. 31. Registrata UC 191:3(b).

III. Makó, mint a dél-alföldi „városi modernizáció” modellje a XVIII-XIX. század fordulóján

A dél-alföldi mezővárosok a török hódoltság idején a tényleges földesúri hatalomgyakorlás hiányában nagyrészt önállóan szervezték mindennapjaikat, s a török kiűzését követően is e kedvezőbb jogállás, illetve a megerősödött önkormányzatiság megőrzésére törekedtek.¹⁹ Az 1686 után kamarai igazgatás alá került Makó lakóinak kedvező jogállása például az 1699. évi újratelepülést követően is megmaradt: a földesúri adót pénzben róhatták le; a jobbágyi szolgáltatások alól mentesültek; a mezőváros határához tartozó területet Makó lakossága szabadon használhatta; élhetett a kisebb királyi haszonvételek jogával.²⁰ E helyzethez képest kedvezőtlen változást jelentett, amikor 1712-ben a kamara a város földesúri jövedelmeit átengedte a Csanád egyházmegyei püspökségnek, majd III. Károly 1719-ben Nádasdy László püspök személyének, 1746-ban Mária Terézia pedig örök adományul a püspökségnek adományozta. A korábbi királyi szabadosok így püspöki jobbágyokká váltak, és kötelezettségüket a mindenkori püspökkel kötött szerződés alapján teljesítették. Amikor azonban a püspökség már a szabadalmas jogállapotból eredő gyakorlatot is vitatva az urbárium rendelkezéseit kívánta érvényesíteni, a város jogi útra terelte kiváltságai védelmét. Kezdetét vette egy nyolc évtizedes úrbéri per (1778–1859), amely – mint erre Tóth Ferenc is felhívta a figyelmet – közvetlenül vagy közvetve, de hatással volt a város minden polgárára.²¹ Átformálta a közgondolkodást, és jelentős következményekkel járt a városi jogélet egészének alakulása szempontjából is.²²

¹⁹ Blazovich László: Dél-alföldi városok a 14-16. században. In: A középkori Dél-Alföld és Szer. (szerk.: Kollár Tibor) Dél-alföldi évszázadok 13. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2000.

²⁰ Reizner János: Makó város története. Szeged, 1892.. 27-29.; Rákos István: A lakosság jogi helyzete. In: Makó története a kezdetektől 1849-ig. (szerk.: Blazovich László) Makó, 1993. 329-332.; Homoki Nagy Mária: A város társadalmi rétegei. In: Makó története a kezdetektől 1849-ig. (szerk.: Blazovich László) Makó, 1993. 407-434.

²¹ Tóth Ferenc: Politikai küzdelmek: úrbéri per. In: Makó története a kezdetektől 1849-ig. (szerk.: Blazovich László) Makó, 1993. 333-361.; Hódmezővásárhely is hosszú küzdelmet folytatott földesuraival a jobbágyi szolgáltatások pénzen történő megváltásáért, az önálló gazdálkodásért, belső autonómiájuk megőrzéséért. Kruzslíc István: A mezőváros fejlődése a visszatelepülés után (1693–753). In: Hódmezővásárhely története I. (szerk.: Szigeti János–Nagy István) Hódmezővásárhely, 1984; Rákos István: A feudalizmus utolsó évszázada (1753–1848). In: Hódmezővásárhely története I. A legrégibb időktől a polgári forradalomig. (szerk.: Szigeti János–Nagy István) Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, Hódmezővásárhely, 1984. Szentes város polgárai előtt sem volt ismeretlen érdekeik erőteljes képviselője. Sima László: Szentes város története I. (Kezdetektől 1836-ig). Szentes, 1914.; Labádi Lajos: Szentes. Szeged, 2004.; Homoki-Nagy Mária 2003.

²² ML Makó V.A.101. Makó Város Tanácsának iratai. a. Tanácsülési jegyzőkönyvek és iratok (1753) 1784-1848(1849) b. Mindennapi jegyzőkönyvek 1805-1848(1850). Nagy Janka Teodóra: Jogélet a két vész között (1781–1821). In: Makó néprajza. Makói monográfia 3. (szerk.: Tóth Ferenc) Bába Kiadó, Makó, 2008. 816–886.; Nagy Janka Teodóra: Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781–821). PTE IGYK, Szekszárd, 2012.

A per eredményességéhez hozzájárult, hogy a mezővárosok jogállása az említett időszakban nem volt egységes. Szabad királyi város (pl. területünkön Szeged, Temesvár, Szabadka, Zombor), kollektív nemesi jogokkal rendelkező (pl. a Jászkun és Hajdúkerület városai), illetve egyéb kiváltságos település (pl. a déli határőrvidék katonai városai) egyaránt akadt az alföldi mezővárosok között. Ezen sokszínűség közepette is jól elkülönülő csoportot alkottak azonban az egyébként privilégiumaik mértéke alapján számos egyedi sajátossággal bíró dél-alföldi mezővárosok, így különösképp a forrásvizsgálati szempontból kiemelendő Makó, Szentés, Hódmezővásárhely, Szentés és Csongrád.²³ Ezt a hasonlóságot/elkülönülést még karakterisztikusabbá tette a – sajátos módon éppen a felvilágosult abszolutizmus központosító, modernizációs törekvései hatására felerősödő(!) – polgárosodás lokális folyamata. A közösségi integritás megszületését követően pedig egy sajátos polgári közgondolkodás, norma és értékrend, gazdag városi jogélet, gyakran a központi jogfejlődés „műhelyének” is tekinthető helyi joggyakorlat alakult ki a dél-alföldi mezővárosokban, közöttük Makón a 18. század végére.²⁴

Az 1781–1821 közötti évek rendkívül jelentősek voltak Makó, s igen mozgalmasak Magyarország történetében. A negyven esztendő alatt négy uralkodó igazgatta az országot. Az úrbéri rendelet és a *Ratio Educationis* révén még a 19. század társadalmának alakulásában is hosszútávon meghatározó szerepet játszó Mária Terézia 1780-ban bekövetkezett halála után fia, II. József éppen a makói nagy tűzvész esztendejében bocsátotta ki türelmi rendeletét, amely megteremtette a más vallásúak számára a szabad vallásgyakorlás mellett a templomépítés, a paptartás és a hivatalvállalás lehetőségét, s ezzel egy időben született meg a zsidók számára kedvezményeket biztosító rendelkezés is. A népszámlálás, a földmérés elrendelése, a közigazgatási, az úrbéri reform, a jobbágy elnevezést megszüntető, a költözködés, a házasság, az ingó javakkal rendelkezés, valamint a mesterségtanulás szabadságát megteremtő 1785-ös jobbágyrendelet a polgárosodási folyamat a modernizáció, a városi polgárság megerősödésének kedvezett, és egy új korszak közeledtét jelezte.²⁵

NAGY JANKA TEODÓRA

²³ Hódmezővásárhely: *Kruzlicz István* 1984, *Rákos István* 1984, Szentés: *Homoki-Nagy Mária*: Női különjogok érvényesülése a szentesi úriszék joggyakorlatában 1836-1846. *Acta Jur. et Pol.* Tom. XXXVII. Fasc. 8. Szeged, 1987. 87-95.; *Homoki-Nagy Mária*: Egyes szerződési típusok a dél-alföldi mezővárosok joggyakorlatában. *Acta Jur. et Pol.* Tom. LXIII. Fasc.8. Szeged, 2003. 1-66.; *Homoki-Nagy Mária*: A rendi Magyarország magánjoga. In: *Magyar jogtörténet* (szerk.: Mezey Barna). Osiris, Budapest, 2007. 86-141.; *Homoki-Nagy Mária*: Az okozott kárért való helytállás a jobbágy-parasztság mindennapjainak joggyakorlatában. In: *Jogi néprajz-jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből* (szerk.: Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra), ELTE Eöt-vös Kiadó, Budapest, 2009. 383-405.; Makó: *Nagy Janka Teodóra* 2008.

²⁴ *Homoki-Nagy Mária* 2003.; *Homoki-Nagy Mária* 2007.

²⁵ *Nagy Janka Teodóra* 2008., *Nagy Janka Teodóra* 2012.

Bálint Sándor és a szegedi nagytáj

Az etnográfus, művelődéstörténész Bálint Sándor (1904–1980) a hazai vallási néprajz megeremítője, a magyar néprajz legnagyobb alakjainak egyike. Félezer-nyi közleményét nemcsak a folklór-, hanem az irodalom- és nyelvtudomány, a hely- és egyháztörténet, az építészet-, művészet- és népzene kutatás, könyv- és zenetörténet is magáénak tudja. Mivel szándéka a néphagyomány fenomenológiai teljességének megragadása volt, a tárgyyszerű megörökítésre helyezte a hangsúlyt. *„Ma úgy mondanám, »honismereti« szemlélettel magyart, történelmet és földrajzot tanítottam. Gondosan ügyeltem, hogy az egészből művelt, korszerű, népben gyökerező magyarságélmény legyen.”* Ezt tudatosította tanítványainak nemzedékeiben, miközben két nagy, egymásba olvadó tudományterületet művelt: *„az egyik szülővárosom múltja, kultúrája, népelete mindig foglalkoztatott. Ez mintha apai örökségem lenne. A másik a népi hitéletnek, mintegy az édesanyjai jussomnak a vizsgálata.”*¹

Családi háttérét gyermekkorai világának történeti folytonosságú, az első világháború végéig eleven szövedéke alkotta. Elődei a 18. században főként dohánykertészetből, a 19. század második felétől a paprika feldolgozásából éltek. Miközben az alsóvárosi közösség gerincét a 20. század első harmadáig főképpen az ősiségét őrző népi hitélet és a katolicizmus középkori ferences hagyománya alkotta, a mezőgazdálkodást és a kétkezi iparosságot a városrész újjító parasztpolgársága úzta. E rétegek életmódja és mentalitása azoknak a tősgyökeres alsóvárosi nemzedékeknek a hagyományaira épült, amelyek a 19. század végéig gyakorolták régi foglalkozásaikat: a tanyai állattartást, növénytermesztést és a vízi élet ősi mesterségeit. Bálint felmenői is *„parasztfoglalkozásokban lévő”* szegediek voltak.² Apai részről úgynevezett vízen járók, *„tiszai egzisztenciák”* (halászok, révészek, vízimolnárok), anyai ágon gazdálkodók, főként paprika-termelők, *„valamennyien magyarok és katolikusok”*.³ Népes nemzetségéből számos család telepedett meg a hódoltság utáni bácskai és bánági kirajzások hullámaival. A 17–18. századi alsóvárosi anyakönyvekben felbukkan a Kónya családnév is; Kónya Annára néprajzkutatóként is tisztelettel emlékezett vissza, mert anyja *„a régi szegedi paraszti hagyománynak volt az őre, tudója, aki tisztában volt ezeknek a*

¹ A hagyomány szolgálatában. Magvető Kiadó. Bp., 1981. 238–239.

² A kultúra és az emberség biztonsága. Bálint Sándor válaszol Csapody Miklós kérdéseire. Forrás, 1981. 6. 61.

³ Gáspárné Zauner Éva: Bálint Sándor emberi arcának néhány vonása. Szegedi Műhely, 1990. 1–4. 15.

hagyományoknak a nevelő értékével is".⁴ Bálint tehát abba az évszázados endogámiában élő paraszti világba született bele,⁵ melynek „napsugaras közösségét” mélyen áthatotta a népi katolicizmus és a középkor ferences szellemisége. Az alsóvárosi templom életében és kutatásaiban egyaránt jelképes szerepet játszott.⁶ Az 1301-ben megtelepedett obszerváns ferencesek gótikus temploma és a 15. század derekától virágzó kolostor két évszázadon keresztül volt Szeged és a Délvidék magyar kultúrájának központja,⁷ története csaknem a város történetével azonos.⁸ A népi hagyományt ez a vallásos kultúra ötvözte; Bálint habitusa mellett ebből fakadt az is, hogy szegedisége és vallásossága áthatotta egymást. 1926-ban jelent meg első közleménye, a *Szeged-alsótanyai nóták*.⁹ A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 1930-as zsebnaptára *Szegedi kis kalendárium*ként látott napvilágot; tudásának híre vezette hozzá Móricz Zsigmondot is, aki szegedi tárgyú regényeihez gyűjtött anyagot (Móricz később többször járt Szegeden a Bálint rokonság körében,¹⁰ Tápé után Alsótanyán, Röszkén, Szentmihályteleken Bálint társaságában,¹¹ aki az élő hagyomány megismertetése mellett tájszó-, példabeszéd- és szólásgyűjteményével segítette Rózsa Sándor-trilógiája megalkotását.¹² 1940. augusztus 4-én, a búcsú előestéjén Móricz az alsóvárosi plébánián Rózsa Sándor anyakönyvi adatait kutatta, másnap együtt jártak a környékbeliek és az egykor Szegedről kirajzott bácskaiak, torontáliak sokadalmában.¹³

1940 utáni egyetemi előadásában az a felismerése vezette, hogy a magyarság hódoltság utáni megrikkulásával „A Délvidék színes népi egyvelegében fajok és vallások, kultúrák és életformák keveredtek egymással”. Alapkatatásokat sürgető elgondolásában kijelölte egyeteme és saját tudománya teendőit is; a magyar folklórkutatás stratégiai feladatai között első helyre a magyar és más népkultúrák délvidéki kölcsönhatásának vizsgálatát tette.¹⁴ Ha a szegedi egyetem ezt a kutatási irányt követi, „*aligha lehet szebb feladata, mint a szegedi és délvidéki magyar szellemiség méltó értelmezése, nemes öntudatra ébresztése és egyetemes magyar értékke és tulajdonná avatása. A Magyar–Alföld még ma is alvó táj, bár régóta ébresztgetik, legutóbb éppen a Szegedi*

⁴ A kultúra... uo.

⁵ A szegedi nemzet 3. k. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1978/79. 2. Szeged, 1980. 8–9., Szeged reneszánsz kori műveltsége. Akadémiai Kiadó. Bp., 1974. 27–42., A hagyomány... 233.

⁶ Csapody Miklós: Ihlet és eszmény. Alsóváros és Bálint Sándor. www.dockplayer.hu/858508

⁷ Szeged városa. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. Bp., 1959. 21–22.

⁸ Szegedi szótár. Akadémiai Kiadó. Bp., 1957. 1. k. 10. és Szeged–Alsóváros. Szent István Társulat. Bp., 1983. 15–16, 29–30.

⁹ Ethnographia–Népelet, 1926. 2. 92.

¹⁰ Csapody Miklós: „Nehéz útra keltem...” Beszélgetések Bálint Sándorral. Bába Kiadó. Szeged, 2004. 117.

¹¹ A szegedi paprika. Akadémiai Kiadó. Bp., 1962. 58, 74, 76.

¹² A „Rózsa Sándor” műhelyéből. Tiszatáj, 1969. 7. 658. A regény szegedi „provincializmusairól” Móricz Zsigmond és a szegedi népryelv. Magyar Nyelvőr, 1969. 2.159–161.

¹³ Bálint Sándor: Móricz Zsigmond Szegeden. Délvidéki Szemle, 1943. 7. 309.

¹⁴ A néprajzi kutatás délvidéki feladatai. Uo. 1942. 3. 73, 75–76.

Alföldkutató Bizottság.” A helyzet ismeretében mégis úgy látta, hogy „a néprajzi kutatás, amely pedig legfőbb nemzeti javaink gyökérszárait vizsgálja, a magyar szellemi életnek legmostohább gyermeke. Nem szorul pedig bizonyításra, hogy az önmaga lényegét kereső magyarságélménynek, nemzeti önismeretnek a néprajz a legtisztább forrása. Az íratlan népkultúrák világában egyedül az összehasonlító néprajzi kutatás deríthet fényt. Szeged városa népi talajból sarjadt ki, vonzási területe még jórészt népi fokon él, aligha lehet tehát a szegedi egyetemnek sürgősebb feladata, mint ennek a magyar népkultúrának önmagában és a környező népkultúrákkal való viszonyában való megismerése és méltó értelmezése.”¹⁵

Az első világháború a hagyományok hanyatlását, a második a régi-új „neobarokk” társadalmi berendezkedés pusztulását hozta. 1945-ben világtörténelmi korszak zárult le, a megelőző bő fél évtized mégis különösen termékeny időszaka volt Bálint Sándornak. Az Alföldi Tudományos Intézet 1946-i évkönyvében jelent meg alapvető összefoglalója, a *Szeged néprajza* című szinoptikus programtervezet, melynek fejezetei *A szegedi nemzet* mintegy előzetes tartalomjegyzékét alkotják. Félreállítása idején készítette el a *Szegedi szótárt*, amelyben „nemcsak nyelvészeti, hanem néprajzi, helytörténeti, művelődéstörténeti követelményeknek is” igyekezett eleget tenni. E munkával „szoros összefüggésben adódnék egy nagyobb igényű szegedi néprajzi szintézis vágya és lehetősége is.”¹⁶ Szótára készítése közben nemcsak a szókincset gyűjtötte egybe, hanem „a teljes néprajzi anyagot is, hogy ezzel megkönnyítsem és megrövidítsem magamnak egy személyesen érzett adósságnak lerovását: Szegednek korszerűen bemutatott néprajzi szintézisét”.¹⁷ Monumentális műve „majdnem 1600 oldal. Szerényebb, tudományos szárazságával és tárgyilagosságával is éppen a magyar anyanyelvnek, a népi nyelvalkotó géniuszának bizonyossága. Magában foglalja a maga történelmi fejlődésében és társadalmi hullámzásában azt a tájszólást, amely annyi más mellett Dugonics András, Tömörkény István, Juhász Gyula költészetének, emberi világának forrása. Ugyanakkor a szegedi népeletnek, népkultúrának is enciklopédikus feldolgozása.”¹⁸ A szótár „forrása elsősorban alighanem én magam vagyok. Öregem között nevelkedtem. Gyermekkoromban még olyan jelenségeknek lehettem tanúja, amelyeket az első világháború teljesen elsöpört. Kapcsolataim azóta sem szakadtak meg egy pillanatra sem a szegedi nyelvi hagyományokkal, a tájszólás közösségével.”¹⁹ A polgári, kispolgári, külvárosi, fél-népi, szakmai és alvilági kifejezések összegyűjtésével a szegedi népnyelv egészét megörökítette: a korábbi tájszótárakkal szemben nemcsak a vidék, hanem egy nagyváros szókincsét is összefoglalta.²⁰ Saját nyelvi öröksége mellett a szegedi nyelvemlékek, a szépirodalom, a sajtó és a környékbeli

¹⁵ A szegedi egyetem és a délvidéki táj. Magyar Szemle, 1943. 4. 188–189.

¹⁶ Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz. Szeged, 1952. jan. 16. A szerző birtokában.

¹⁷ Bálint Sándor levele Hetény Jánoshoz. Szeged, 1952. okt. 17. Uo.

¹⁸ Bálint Sándor levele Lang Ernőhöz. Szeged, 1958. jan. 28. Fiftyfour letters, fortyfive answers 1958–1979. Adelaide, 1984. 5.

¹⁹ Szegedi szótár 1. k. 7.

²⁰ Balassa Iván: Bálint Sándor: A szegedi paprika. Ethnographia, 1963. 2. 289.

kirajzások nyelvi hagyományait is beépítette oly módon, hogy a szótár egy egész évszázad élő nyelvét reprezentálja. Egyes szócikkei „néprajzi kismonográfiák”, miközben a nyelvi és a lexikális szótártípus egyesítésével új műfajt teremtett.²¹ A szótáríró alakját Por című „szótárregénye” Sanyika címszavában Temesi Ferenc, a város (Porlód) „második szótárírója” örökítette meg.²²

A szegedi népelet, a nagytáj történeti-gazdasági, szellemi néprajzának összefoglalója 1958-ban jelent meg. Tömörsege, adatgazdagsága ellenére jól megírt tudománynépszerűsítő munka, *A néprajzi kutatás Csongrád megyében* című füzetéhez (1964) hasonlóan az ismeretterjesztő irodalom egyik mesterműve.²³ A *Szeged városa*, a városképi fejlődés, az építészeti arculat és a művészeti örökség első összefoglalója, amely a régészeti múlt, a középkor és a hódoltság idejét az addigi kutatások alapján tárgyalja, 1959-ben jelent meg. A barokktól a jelenkorig terjedő két és fél század történetének, műalkotásainak ábrázolása saját kutatásaira épült, nyelvileg is mesterien formált tudományos prózában megírva, miniatűr művelődéstörténeti összeggé sorozatával rajzolja meg Szeged szellemi múltját.

A szegedi paprika kéziratával már 1952-ben elkészült; „átdolgozását azonban már azért sem láttam szükségesnek, mert abból a paraszti eredetű nemzedékből, amely a szegedi paprikát nagyra fejlesztette, és amelynek alkotó tevékenységét megörökítettem, már alig van valaki az élők sorában.”²⁴ Közben „ünnepi foglalkozásként, szinte pihenőül egy nagyon szívemhez nőtt témán dolgozom. Címe még nincs, de körülbelül ilyesmi lesz: a szegedi humanizmus, más szóval Szeged művelődése a XV. és XVI. században. Mint a Szeged városában is igen röviden utalok rá, Szeged a török hódoltság előtt az egész országnak legjelentékenyebb kulturális centruma volt. Szinte hihetetlen, hogy mit tett itt a félhold tönkre. Egyik apácakolostora a magyar nyelvű irodalom egyik jelentős tűzhelye volt a XVI. század elején. Szeged adta minden más magyar várost megelőzve a legtöbb hallgatót Bécs, Krakkó, Bologna, Ferrara, Párizs, később Wittenberg és Heidelberg egyetemének.”²⁵ Ekkor már nagytáj-szintézisen dolgozott: „Szeged, a szegedi táj összefoglaló néprajzi monográfiáját írom. E pillanatban 1200 gépelt oldal végleges szövegezésben el is készült. Néha valósággal belerémülök a feladatba. Úgy érzem ugyanis, hogy a teljes mű mintegy 4000 gépelt oldal lesz. Ez rendkívül nagy szellemi lekötöttséget, szinte szerzetesi fegyelmet követel. Boldog leszek, ha – Isten segítségével: étellel és egészséggel – 1964 őszére be tudom fejezni.”²⁶

Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei joggal tekinthető a Szeged-monográfia újabb fejezetének a kalocsai főegyházmegeye adójegyzekeének, a kö-

²¹ *Fél Edit*: Bálint Sándor: Szegedi szótár I–II. Uo. 1958. 3. 469–470.

²² Por 2. k. Magvető Kiadó. Bp., 1986. 336–339.

²³ *Filep Antal*: Bálint Sándor: A néprajzi kutatás Csongrád megyében. *Ethnographia*, 1964. 4. 636.

²⁴ A szegedi paprika 8.

²⁵ *Fiftyfour...* 60. A Szeged reneszánsz kori műveltségéről (1975) van szó.

²⁶ Bálint Sándor levele Lang Ernőhöz. Szeged, 1963. márc. 31. Uo. 112.

zép kori szegedi népelet és társadalomtörténet felbecsülhetetlen forrásának névanyaga elemzésével.²⁷ *A szegedi nép „a művelt népszerűsítés hangján próbálja feladatát megoldani”.* Benne *„nem az érdekességet, furcsaságokat, hanem a népeletnek, mint az emberlét kötöttebb, archaikusabb tükröződésének szegedi sajátosságait és változatait iparkodtam megörökíteni, amint ezeket a történelmi sors, társadalmi fejlődés, gazdasági környezet és munka kiformalta.”*²⁸ *A Szegedi példabeszédek és jeles mondásokat* címével is Dugonics András emlékét idézte. Bár a táj, a történelem, hiedelmek, életmód, viselet és a parasztlelet szóláskincsének 14 fejezetét Dugonics ihlette, a régi szegedi irodalom, Tömörkény és Móra szólásainak felhasználásával saját gazdag gyűjtését foglalta össze. Műve *„arra vállalkozik, hogy a Szegedi szótár anyagát rendezze, illetőleg a szegedi táj népeletéről készülő, nagyrészt már megjelenésre váró monográfiánk, »A szegedi nemzet« szétszórt szóláskészletét összegezza. Egyszerre anyagközlés és feldolgozás: egy jellegzetes magyar nyelvjárás és néprajzi táj szóláskincsének előadása. Törzökös anyagunkat iparkodtunk minél szélesebb helytörténeti, nyelvtudományi és néprajzi összefüggésekben, lehető teljességében bemutatni.”*²⁹

A Karácsony, húsvét, pünkösd széles körben ráirányította a figyelmet munkásságára. A munka olyan hatalmas történeti és néprajzi adatanyagot tartalmaz, amely európai viszonylatban is egyedülállóvá tette vállalkozását. Életének különös ajándéka volt a zsombói mesemondó, Tombác János felfedezése. A 700 oldalas gyűjtemény 46 előadását Tombác 1961–72 között mondta hangszalagra.³⁰ A meserepertoár különleges értékét az adja, hogy a szemléletes elbeszélő Tombác a nagy mesemondók egyike. *A Szeged reneszánsz kori műveltsége a szegedi béke (1444) és a „szegedi veszedelem”, a város török kézre kerülése (1552) közti időszak társadalmi-gazdasági fejlődésrajza. A kolostori és egyetemi-literátus műveltség eszmeforrásait, intézményeit, a reformáció, a hódoltság és a diaszpóra eseményeit tárgyalja, kimutatva, hogy a középkor végi Szeged már a kolostori műveltséget is színező humanizmus, a peregrinusok és a hitújítás hatására vált reneszánsz polgárvárossá. A kétkötetes Ünnepi kalendárium 1977-ben jelent meg bő ezer oldalon az egyházi év hagyományainak áttekintésével. Bálint nem ikonográfiát, vagy „a vallásos érzület, illetőleg folklór summázását, hanem mindezeknek egyensúlyával népeleti munkát”* igyekezett írni.³¹ Adatainak egymást értelmező módszere segítségével a bőven idézett kódexek, legendák, imádságok és népi szövegek illusztrálják a jámborsági stílusokat, magatartásokat.

A szegedi nemzet első kötete 1977 karácsonyán látott napvilágot bő 600 oldalon. Címe *„szokatlanul hangzik, de – a mondanivaló leglelkére gondolva – nyilván kife-*

²⁷ Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp., 1963.

²⁸ *A szegedi nép.* Gondolat Kiadó. Bp., 1965. 164.

²⁹ *Szegedi példabeszédek...* Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp., 1972. 5.

³⁰ Tombác János meséi. Akadémiai Kiadó. Bp., 1975.

³¹ *Ünnepi kalendárium* 1. k. Szent István Társulat. Bp., 1977. 7.

jező. Sajátos helyi szóhasználatban a szögedi nemzet jelenti egyfelől a törzsökös szegedi népet (a szögedi nemzet szeret dógozni), másrészt pedig a hozzá való tartozást (én szögedi nemzet vagyok) [...]. Jelen mű: szülővárosom népi hagyományvilágának megörökítése sok évtizedes kutatásnak, szemlélődésnek, egy emberélet örömmel vállalt iparkodásának gyümölcse. Első kötete foglalkozik a szegedi néprajzi érdeklődés és kutatás színes, tanulságos történetével. Majd Szeged nevével, a kitűzött feladat rövid jellemzésével, a település és társadalom, ház és otthon jellegzetességeivel, utána az emberi megélhetés három archaikus ágával: a vízi élet és gyűjtögetés, pásztorkodás és jószágtartás, továbbá a mezőgazdaság sajátosságaival. A hátralévő kötetek a következő fejezetekre tagolódnak: népi iparágak, közlekedés és adás-vevés, táplálkozás, viselet, majd egészség és betegség, népnyelv és népköltészet, hagyomány és szokásrend.”³² Település és társadalom című fejezetében Szeged történelmi városrészeit, majd a nagytáj 145 települését tárgyalja, ezeket a Ház, otthon, tanyaporta és a gazdálkodás felsorolt ágai követik. A szögedi nemzet második része (1978) a vízi és szárazföldi közlekedés népi iparai után a vásár és vendéglátás, táplálkozás, háztartás és a viselet mesterségeinek összefoglalója több mint 400 oldalon. Szeged tárgyi néprajzának könyvei után a harmadik, a szellemi néprajz teljes körképe (1980) közel ugyancsak ezer oldalon jelent meg. A nagymonográfia önmagában is egyedülálló kötete több száz „kismonográfia” összefüggő láncolata a család, születés, gyermekkor, játék, esküvő és lakodalom, katonáskodás, egészség, betegség, halál, temetés és a túlvilág, valamint a szegedi jeles napok, a népi hitélet, nyelvhasználat, mese és mondák, énekek, ballada, népzene és táncélet komplex feldolgozásával.

A szögedi nemzet harmadik kötetén dolgozott, amikor válogatott tanulmányainak összegyűjtésére kérte a Magvető Kiadó.³³ Ekkor állították össze *A hagyomány szolgálatában* című kötetet, amely már csak halála után jelent meg, éppúgy, mint nagytáj-monográfiája záróköteté. Ugyancsak posztumusz műként látott napvilágot *Szeged–Alsóváros* című munkája (1983), amelyet a *Búcsújáró magyarok* (1994), végül válogatott naplóbejegyzéseinek összeállítása követett (1997). Születésének centenáriumán jelent meg a „...szolgálatra ítéltél...” című szegedi Bálint Sándor- emlékkönyv (2004).

A korszerű, tudományos megalapozású honismeret kialakítását és a népi magyarságélményt, mint a nemzeti műveltség egyik fő forrását tanítványai és egész közössége számára pótolhatatlannak tartotta. Módszere „alkalmazására” kutatásaival, tárgyi gyűjtésével maga adott példát, olyannyira, hogy szinte egyedülálló módon a folklórkutatás nemzetközi hírű személyiségeként lett a modern magyar honismereti mozgalom egyik úttörőjévé.

CSAPODY MIKLÓS

³² Uo. 5.

³³ Ördög Szilveszter levele Bálint Sándorhoz. Bp., 1977. dec. 23. Móra Ferenc Múzeum, Szeged.

Bálint Sándor, a barokk népi vallásosság kutatója

Bálint Sándor a népi vallásosság kutatásában az úttörők közé tartozott Magyarországon, s az elsők közé Európában. E tárgykörnek európai összehasonlításban is egyik legkiválóbb kutatója, szakértője lett. *„Az elkövetkező évek fogják igazán bebizonyítani, hogy Bálint Sándor munkái az európai kultúra egyik fontos részterületének megismerésében milyen alapvető jelentőségűek”* – írta Matthias Zender még 1986-ban, hat évvel Bálint Sándor halála után. Scheiber Sándor pedig, két évvel Bálint Sándor halála után, 1982 novemberében a *Vigiliának* adott interjúban azt említette, hogy ha Bálint Sándor könyveit *„lefordítják néhány alapnyelvre, hamarosan kézikönyvvé válnak világszerte”*. Az első lépést megtettük: a *Karácsony, húsvét, pünkösd* megjelent németül.

Bálint Sándor nagyműveltségű, számos tudományágban járatos tudós volt, aki sokoldalú műveltségét és szemléletét pedagógusként is jól hasznosította. A kultúrát egységben, társadalmi, történeti és európai összefüggéseiben látta, tudományközi szemlélettel vizsgálta és értelmezte. Kutatásai mind földrajzi, mind tematikus, mind pedig szemléleti és módszertani tekintetben jelentősek. Jóllehet nem írt teoretikus tanulmányokat, szemlélete kiolvasható írásaiból. Az alábbiakban csupán néhány fontosabb műve alapján próbálom meg bemutatni szemléletét, módszerét, s a (barokk) népi vallásosságról tett megállapításait.

A *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza* (1938) a hazai vallási kultúra meginduló kutatásának elméleti megalapozását, valamint sajátos módszertani, szemléleti törekvéseinek megfogalmazását szolgálta. Ebben fejtette ki Bálint Sándor a népi vallásosságról és a *„vallásos néprajzról”* szóló elvi felfogását, azaz *„a magyar vallásos néprajz elméletét”*. A népi vallásosság gondolati alapját véleménye szerint a sajátos népi lelkiség jelenti, amelynek *„a világgal szemben való magatartása elsősorban érzelmi”*. A *„néplélek”* – írja, stilizál, elfogadja a hagyomány kötelező erejét.

„A népi vallásosság művészi kompozíció [...] A kereszténység tételes tanításait nem is egyoldalú erkölcsi okulásban, hanem főképpen artistikus képzetekben fogja fel.” Végző summázatként azt mondja, hogy *„a népi vallásosság nem elvi megfontolások, fogalmi szubtilitások szövedéke, [...] hanem sokkal inkább élet, amelyben főképpen a szív érzelmei találják kedvüket”*. Bálint Sándor szerint a vallási néprajz *„Feladata annak vizsgálata,*

hogy a néplélek hogyan reagál a katolikus előírásokra,” ezek hogyan valósulnak meg a helyi gyakorlatban. Bálint Sándor a jelenségeket a liturgia felől közelítette meg. Ez a szemlélete megmaradt későbbi munkáiban is. Arra volt kíváncsi tehát, hogy az inkulturáció hogyan zajlott és hatására milyen vallási kultúra formálódott ki, annak milyen történeti rétegei őrződtek meg, azok hogyan működnek, s mit jelentenek hordozóik számára.

A *Népiünk ünnepei* első nagyobb fejezetében (*A magyar vallásos néprajz körvonalai*) a vallásos közösséget, a kultuszt, a megszentelt időt és a teret mutatja be. Megállapította, hogy a népi vallásosság „*lelkialkatának*” a kollektív kultusz felel meg jobban. A népi kultuszt a templom, a pap, a mise, a keresztyén tanítás és a vasár- és hétköznapiok megszentelésének koordinátaiban ábrázolja.

A könyv második részében az egyházi év néprajzát, azaz a karácsonyi, húsvéti és pünkösd-i ünnepkör katolikus ünnepi szokásait ismerteti saját kutatásai és a szakirodalom körütekintő összefoglalása nyomán. Több ponton utal azonban a protestáns, a középkori és a közép-európai összefüggésekre is. Ez a fejezet azonban csak tematikájában vethető össze az 1973-as és 1977-es ünnepi kalendáriumi kötetekkel.

Bálint Sándor hangsúlyosan említi „*a helyi vallásos gyakorlatot*”, ezt tartja „*népi vallásosságnak*”, amit szembeállít a „*hivatalos előírásokkal*”. Azaz a kétféle vallásgyakorlat között a hivatalos és helyi gyakorlat alapján tesz különbséget. Népen Bálint Sándor már az 1930-1940-es években sem csak a parasztságot értette, hanem tágabban definiálta, s minden társadalmi réteget és csoportot ide sorolt, amennyiben azok egy közösségi jellegű kultúrával rendelkeztek.

Több szempontból tanulságos az 1944-ben *Sacra Hungaria* címmel közreadott tanulmánykötete. A három fejezetbe (*A magyar katolikus múlt, A magyar katolikus táj* és *A magyar katolikus nép*) szerkesztett tizenkét tanulmány segítette kitágítani a vallási néprajz tematikai határait, gazdagította szemléletét és kutatásmódszertanát. Fontos mintát nyújtott tehát a kortárs kutatóknak. A népi vallásosság paraliturgikus világának, a Mária-tiszteletnek és a szenttiszeletnek, a búcsújárásnak világot ismerjük meg e kötetből. Azt a búcsújárást, ami a maga külsőségeivel a barokk vallásosságnak egyik jellegzetes megnyilvánulása. Bálint Sándor a könyv előszavában elhanyagolt területnek nevezi a vallásos népelet kutatását, pedig úgy látja, „*nem szorul bizonyításra, hogy a katolikus, illetőleg protestáns keresztyénységben eltöltött évszázadok nem tűntek el nyomtalanul népiünk feje fölött*”.

*A magyar katolikus múlt*ról szólva főleg a Mária-tisztelet hazai történetét és nemzetközi kapcsolatait ismertette a Napbaöltözött Asszony, a Loretoi Boldogasszony és a Czesztochowai Szűzanya példáján.

A magyar katolikus táj című fejezet négy tanulmányában a táj szakralizációjának problematikáját vizsgálja. A búcsújárás tájszervező erejét vette észre és mutatta be „*A búcsújárás és település*” című cikkében, amely lényegében a fontosabb

hazai kegyhelyek társadalom- és kultusztörténeti áttekintését is megadja. Módszertanilag is fontos, ahogyan a szegedi, illetőleg a délvidéki, dél-magyarországi vallási élettörténeti rétegeit, kultuszáramlatait feltárta a 11. századtól a 19. századig történeti, építészettörténeti, művészettörténeti, társadalomtörténeti, egyház- és liturgiátörténeti adatok felvonultatásával. Bálint Sándor részt vett a Táj- és Népkutató Intézetnek a húsz éves csehszlovák megszállás alól 1938-ban felszabadult Dél-Felvidéken, a Csermosnya-patak völgyében rendezett komplex gyűjtőtáborában. Kutatási eredményeit fogalmazta meg a „*Kultusznyomok Rozsnyó vidékén*” című tanulmányában. Itt is nagyszerűen alkalmazza történeti elemző készségét a lelkeségi áramlatoknak búcsújáró helyek kultuszánál is megfogalmazott bemutatásánál. Elsőként hozott hírt Barka Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletén alapuló búcsús kultuszáról és 1759 óta máig működő skapuláré társulatáról. A barokkban virágoztak fel a kistáji búcsújáróhelyek, amelyek egy-egy vidék lakosságát fogták össze, a környék szakrális centrumai lettek és megerősítették, szakralizálták a lakosság szülőföldhöz kötését.

A *magyar katolikus nép* című fejezet írásait a liturgiátörténeti megközelítés jellemzi. *Liturgia és néphagyomány* című írása számtalan, máig használt (népi) szentelményt mutat be. Elsőként elemezte a 19. századi paraszti énekszerzők népének-szövegeit. Írása (*Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései*) kitér a folklorisztika máig fontos alapkérdésére, az egyén és a közösség alkotói viszonyára, de fontos megállapításokat tesz a szövegek lelkeségtörténeti hátterére és stilisztikai jellemzőire is. A *Búcsújáró magyarság* című tanulmánya a búcsújáró közösséget és a búcsújárás cselekményrajzát írja le szemléletes példákkal a történelmi ország-terület egészéről hozott példákkal. A *népünk halálélménye* című írásában kimutatta, hogy a lélektani szempontok is nagyon fontosak egy-egy rítus (virasztás, tor, halottas tánc stb.) fennmaradásában, kiteljesedésében. Elsők között hívta fel a figyelmet a halottlátók hasonló jellegű szerepére (kompenzáció).

A *Sacra Hungaria* című könyvet Bálint Sándor öt fényképpel illusztrálta. Ezek a felvételek az elsők közé tartoznak a vallási néprajzban.

1944-ben tette közzé Bálint Sándor a *Boldogasszony vendégségében* című kötetét, amelyben először közölt kegyhelyekhez kötődő kis szentképeket. Csak jóval ezután, 1948-ban adta ki Manga János a váci egyházmegyei hatóság jóváhagyásával a *Magyar katolikus népelet képekben* című gyűjteményét. Ennek negyvenkét képe az 1930-1940-es évekből a vallási élet minden fontosabb területét megjeleníti. Bálint Sándor tehát a vallási élet fényképeken való megörökítésében és alkalmazásában is az úttörők közé számított.

Ha megnézzük a két könyv szakirodalmi jegyzékét, azt tapasztaljuk, hogy Bálint Sándor elsősorban a klasszikus német vallási néprajzi irodalom, a magyar és nemzetközi egyház- és liturgiátörténeti munkák, valamint a néprajzi szakmunkák eredményeire és adataira támaszkodik. Ez mutatja a német szaktudomány erős

20. századi hatását. Bálint Sándor ezen túl nagyon jól ismeri egyik fő forrását, a latin és magyar nyelvű régi irodalmat is.

Az *Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza* című könyve a személyiségkutatás első komoly magyarországi eredménye. Bevezető tanulmányában megmutatta e vallásos embertípusnak a koraujkori licenciátusi hagyományig visszanyúló gyökereit. Az élettörténet általában biografikus toposzok (születés, szerelem, munka, közdelem, halál stb.) haladványos sorrendjében épül fel. A történetek jelentéseket alakítanak ki, társadalmi viszonyokat hoznak létre, s az így kialakított tapasztalatokat, tanulságokat kommunikálhatóvá teszik.

Orosz István életrajzának közreadásával - jóllehet felhívta a figyelmet a paraszti önéletrajz néprajzi forrásként való használhatóságára - Bálint Sándor elsősorban egy sajátos embertípusnak, a *szentembernek* az alakját kívánta megrajzolni. Szóalkotása, a *szentember* szó azóta bevonult a vallási néprajz szakmai nyelvébe, s mind katolikus, mind protestáns részről így nevezzük a közösségi vallási kultúra őrzőjét és megújítóját, akinek alakjában ötvöződik az orvos, a licenciátus, a szertartásmester, az énekszerző és a költő.

Bálint Sándornak az életrajzhoz írott tanulmánya lényegében a lélektani és társadalmi (szociológiai) megalapozottságú személyiség- és egyéniségvizsgálat fontos eredménye. Sok szempontú elemzésében kitekint a 19-20. századforduló átmeneti időszakára, az ipari civilizációnak és társadalomnak a paraszti életformára gyakorolt hatására. Megszakadt az a „bensőséges és termékeny kapcsolat”, ami korábban a magas és mély kultúrát összekötötte.

Szeged reneszánszkori műveltsége című könyvében elsőként elemezte, még ha válogatva is, a támadó oszmán hadakat évtizedekre visszaverő nándorfehérvári diadal után (1456) meghalt Kapisztrán Szent János újlaki (ma Ilok, Szerbia) sírjánál lejegyzett mirákulum-történetek szegedi vonatkozásait. Megelőzte ezzel Fügedi Erik munkáját, valamint Knapp Éva és Tüskés Gábor hasonló forrás-elemzéseit.

De ő volt az, aki a *Boldogasszony vendégségében* (1944) című könyvében a kis szentképek, más írásaiban a vallásos aprónyomtatványok (kis szentképek és ponyvák) forrásértékére felhívta a figyelmet. Hagyatékában viszonylag sok, 19-20. századi kis szentkép maradt meg. Elemzésük még kutatóra vár. Ő irányította Szilárdfy Zoltán figyelmét e tárgycsoportra, aki monografikusan, adattárszerűen és sok tematikus tanulmányban vizsgálta e képek ikonográfiáját, alkotóikat, metszőiket és a vallási életben betöltött szerepüket. Csak részben dolgozta fel az utókor, két hallgatóm (Jaksa Helga és Székely Anna) szakdolgozatában Bálint Sándor ponyvagyűjteményének egy-egy részét. A Móra Ferenc Múzeum pedig közzétette a hagyaték rendezett katalógusát.

Élete fő műve, a *Karácsony, húsvét, pünkösd* (1973) és az *Ünnepi kalendárium I-II.* (1977) felvonultatása Bálint Sándor hatalmas néprajzi, folklorisztikai, művészeti

és művelődéstörténeti, egyháztörténeti, irodalomtörténeti, teológiai, liturgiátörténeti, zenetörténeti és nyelvészeti ismereteinek. S mindezt történeti és közép-európai összefüggésekben, kitekintéssel a román, szerb, horvát, szlovén, szlovák, cseh és osztrák anyag ismeretében. A *Karácsony, Húsvét, Pünkösd* című kötet a nagy ünnepek, s a tőlük függő ünnepek hagyományvilágát tekinti át, a mindennapi életbe bekerült liturgikus és paraliturgikus jelenségeket. Az *Ünnepi kalendárium* két kötete pedig az egyházi év rendjében, de hónapok szerint veszi sorra Mária és a szentek ünnepeit széleskörű forrásfeltárás és értelmezés alapján. Mindent bemutatja az ünnep kialakulásának történeti adatait, a vonatkozó legendákat, apokrif és irodalmi hagyományokat, a liturgia és a szerzetesség szerepét. Áttekinti a patrocíniumkutatás, a településtörténet, az ikonográfia eredményeit. Részletesen leírja az ünnephez kapcsolódó imádságokat, a kódexek, a populáris irodalom, a népénekes könyvek adatait. Nem feledkezik meg a szentelményekről, a hiedelmekről, a paraliturgikus szokásokról, a táplálkozási hagyományokról sem.

Milyen az a vallásosság, amelynek színes képe a fenti könyvek és számos tanulmány oldalairól kibomlik?

Bálint Sándor mindenekelőtt hangsúlyozta az egyes nagy történeti korszakok: a romanika, a gótika, majd a barokk vallásosságának sajátos stílusjegyeit. Ezek ugyan társadalmi rétegenként egyes elemekben eltérhettek egymástól, de lényegében és általánosságban jellemezték az egész társadalmat. Bálint Sándor a parasztság, a nemesség és a városi polgárság nagyobb rétegeit különíti el a társadalom nagyobb egységén belül, s megállapította, hogy az egykori közös vonásokat legtovább a parasztság őrizte meg. A nemesség és a polgárság a felvilágosodás bomlasztó hatására mindezeket fokozatosan feladta és egy mindinkább individualisztikus, a korszellemnek, kordivatnak megfelelő inkább egyéni stílust alakított ki.

A barokk vallási/szellemi alapját a tridenti zsinat (1545-1563) jelentette, hatását azonban nálunk – Oláh Miklós próbálkozása után – sokáig gátolta a reformáció és az oszmán-török megszállás. Csak fél évszázaddal később, Pázmány alatt tudott érvényesülni. A barokk vallásosság felülről lefelé terjedt és hatotta át a társadalmat. Nemcsak a protestánsok lett tömegeket hódította vissza erővel és szép szóval, hanem az ország vezető nemesi családjait is, amelyek közül jó néhányan (Esterházy, Nádasdy, Frangepán, Andrassy, Batthyány, Korniss stb.) kezdeményező szerepet is játszottak a vallási élet területén. Mecenatúrájuk, de vallásgyakorlásuk hatásáról Bálint Sándor mind az ünnepek, mind a búcsújárás vonatkozásában sokat feltárt. E családoknak nemcsak új templomokat, templom-berendezéseket köszönhetünk, hanem több kegyhelyünk kialakulását, új kultuszok, pl. a Loretói Boldogasszony tiszteletének megerősödését, fellendülését. Vallásgyakorlásuk a 17-18. század fordulójáig hasonló volt a paraszti nép devóciójához.

Tanulságok

Bálint Sándor első összefoglaló munkáiban is túllépett a kor néprajzának szűkkeblű felfogásán, miszerint csak az (ősi magyar) autochton elemeket kell vizsgálni, s kívülről jött hatásokat nem.

A vallásos népelet tanulmányozása során tett felismeréseit Bálint Sándor már az 1940-es évek végén összefoglalóan papírra vetette. Tanulmánya *A magyar népkutatás kézikönyve* számára készült, ám a politikai balratolódás miatt már különnyomatban sem jelenhetett meg. Ilyen volt a néprajztudomány egyik legvitatottabb elméleti kiinduló kérdése, a nép fogalmának meghatározása. S bár Bálint Sándor mindvégig hangsúlyozta a „népi kultúra”, a „népi vallásosság” közösségi jellegét, éppen ő volt az, aki e vallásosság egyéni ihletéseit, e vallásosság szervező egyéniségeit elsőként vizsgálta, és bemutatta sajátos világukat és személyiségüket. Az *Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza* című könyve ezért nemcsak a vallási néprajzban számít úttörőnek és alapvetőnek, hanem az életrajzok és népi egyéniségek kutatásában is.

Az életrajz mellett több új forráscsoportot ő hozott be a néprajz, szűkebben a vallási néprajz területére. Ilyen volt a sajátos történeti/irodalmi műfaj, a *mirákulum*, a *kis szentkép*, a *vallási ponyva*, *imádságok*, *imádságos könyvek*. Neki köszönhetjük az imádságokat elemző első szaktanulmányt is még 1937-ből.

A népi vallásosság paraliturgikus világának, a Mária-tiszteletnek és a szent-tiszteletnek, a búcsújárásnak vizsgálatával Bálint Sándor kitágította a kutatás tematikai határait, pl. a *Sacra Hungaria* kötetével. Módszertanilag is példát adott az interdiszciplináris megközelítésre, az élet, a kultúra és a kultusz holisztikus szemléletére és megértő elemzésére. A *Boldogasszony vendégségében* (1944) című könyvében kísérletet tett a fontosabb magyarországi Mária-kegyhelyek lelkiségének, szellemiségének megragadására. Az egyes kegyhelyekről szóló esszéi a modellálás ragyogó példái.

A barokk életigenlő, érzelem-gazdag világa az Isten műve (opus Dei) mellett az ember művét (opus hominis) is meg akarta mutatni. Ez a világ dinamikus volt, életörömet és mozgalmasságot sugárzó, amely a vallásos életben is az élmény maximumát érzelem-gazdagon akarta megélni. Ezért virágzott az iskoladráma, új lendületet kaptak a vallási társulatok, a confraternitások és a céhek, a sok teátrális elemet felvonultató körmenetek. A búcsújárás nagyon jól megfelelt a „barokk reprezentatív vonásának”, ami még a természetet is bevonta alkalmazott eszköztárába: számos, e korban kialakult vagy új lendületet vett kegyhelyünk változatos és szép természeti környezetben működött (pl. Csíksomlyó, Mátraverebély, Máriaradna, Pálósszentkút stb.).

A barokk vallásosságot, s annak legtöbb jellemzőjét megőrző ún. népi vallásosságot a közösségi szellem irányította. Számos zarándoklat mögött közösségi fogadalom állt, lendületet kaptak a vallási társulatok, a körmenetek, a közösségi

ünnepek. A közösségek csoportjai szimbolikusan is megfogalmazták, kifejezték magukat egyenruhájuk, lobogójuk, testületeik, ünnepeik stb. megülésével. Bekapcsolódásával az egyén átélhette az üdvtörténet egyes eseményeit (a Megváltó születése, háromkirályok hódolata, szálláskeresés, stb.), maga is részese lehetett az eseményeknek.

Bálint Sándor szemlélete liturgiátörténeti központú volt. A vallási néprajz felfogásában integrálta a különböző történeti diszciplínákat: egyháztörténet, rendtörténet, spiritualitás-történet, egyházjog, művészet- és irodalomtörténet, zenetörténet. Bálint Sándor gyakran használta a szimbólumkutatás eredményeit is, miután jól ismerte a keresztény ikonográfiát, amit a népi vallásosság - a barokk időkön alapulva - még magától értetődően használt és értett.

A barokk vallásosság lelkületét napjaink tudományos irodalma „*a szenzuális szubjektívizmus, a szubjektív kollektívizmus és a Katolikus Egyház egységében való szilárd meggyőződés jellemezte*”. E lelkület elsősorban az ünnepek megtartásában tudott megnyilvánulni, amelynek keretében „*a legmagasztosabb eszméket a vidám érzékiség légkörében*” juttatták kifejezésre. Jellemzői az eucharisztikus Krisztus, a Boldogságos Szűz Mária, valamint a szentek tisztelete.

Ezek feltárását Bálint Sándornak köszönhetjük. Írásai szinte utolsó emlékeztetők, mert a vidék és a parasztság - de mondhatjuk: a magyar társadalom egészének - gyors és erőszakos átalakításával ez a vallási kultúra megszűnt. Legszébb emlékeit Bálint Sándor munkái tartalmazzák. Helyét átadta egy erősen egyéni, a közösségi hagyományokat nélkülöző, a vallási „*piacról*” pillanatnyi igények szerint összebarkácsoló vallásosságnak, amely azonban vágyakozik az elvesztett „*aranykor*” iránt.

IRODALOM

ANDRIĆ STANKO

2009 *Kapisztrán Szent János csodái*. Bp.

BÁLINT SÁNDOR

1937 *Népünk imádságai*. Regnum, Bp.

1938 *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza*. Szent István Társulat, Bp.

1942 *Egy magyar szeptember*. Orosz István önéletrajza. Bp.

1944a *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Veritas, Kassa. (Ős-Kép, Bp., 2009.)

1944b *Boldogasszony vendégségében*. Bp.

1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd*. Szent István Társulat, Bp.

1975 *Szeged reneszánsz kori műveltsége*. Akadémiai Kiadó, Bp.

1977 *Ünnepi kalendárium I-II*. Szent István Társulat, Bp.

1987 *A magyar vallásos népelet kutatása*. In: Dankó Imre - Küllös Imola (szerk.) *Vallási néprajz*, III. Bp., 8-66.

BÁLINT SÁNDOR – BARNÁ GÁBOR

1994 *Búcsújáró magyarok*. Szent István Társulat, Bp.

BARNÁ GÁBOR

1998a *Egyéniségekutatás a magyar vallási néprajzban – Bálint Sándor „Egy magyar szeptember”-e*. In:

Barna Gábor (szerk.) *Szentemberek. A vallásos élet szervező egyéniségei*. Vallási Néprajzi Könyvtár 1. Néprajzi Tanszék, Szeged, 26-36.

FÜGEDI ERIK

1981 *Kapisztráni János csodái. A jegyzőkönyvek társadalomtörténeti tanulságai.* In: Fügedi Erik (szerk.) *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról.* Bp, 7–56

GUNDA BÉLA

1998 *Az egyéniség és személyiségkutatás kibontakozása a néprajztudományban.* In: Barna Gábor (szerk.) *Szentemberek.* Szeged, 13–25.

JÁNOSI GYULA

1935 *Barokk hitélet Magyarországon a XVIII. század közepén a jezsuiták működése nyomán.* Pannonhalma.

JAKSA HELGA

2000 *Bálint Sándor ponyvahagyatéka az Egyetemi Könyvtár gyűjteményében.* Szakdolgozat, kézirat, Szeged.

JUHÁSZ KÁLMÁN

1921 *A licenciátusi intézmény Magyarországon.* Bp.

KESZEGVILMOS

2011 *Élettörténetek populáris regiszterekben.* In: A történetmondás antropológiája. Kriza János Néprajzi Társaság, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke, Kolozsvár, 165–194.

KNAPP ÉVA

1986 *Remete szent Pál csodái: A budaszentlőrinci ereklyéhez kapcsolódó mirákulumfeljegyzések elemzése.* In: Tüskés Gábor (szerk.) „Mert ezt Isten hagyta...” Bp., Magvető Kiadó, 1986. 117–188.

MANGA JÁNOS

1948 *Magyar katolikus népelet képekben.* Bp.

MOLNÁR AMBRUS

1986 *Szent Emberek és Szent Asszonyok Társasága.* In: Tüskés Gábor (szerk.): „Mert ezt Isten hagyta...” Bp, Magvető Kiadó, 418–443.

NEUNHEUSER, BURKHARD

2012 *Liturgiátörténet egyház- és liturgiátörténeti megközelítésben.* Fordította: Dolhai Lajos. Szent István Társulat, Bp.

SÁVAI JÁNOS

1994 *Kései licenciátusok, szentemberek.* In: *Devotio Hungarorum 1.* Szeged, 13–22.

SZABÓ MAGDOLNA

2004 *Hagyaték és kiállítás* In: Szabó Magdolna (szerk.) „A legszögédibb szögédi”. Emlékkiállítás Bálint Sándor születésének 100. évfordulóján. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2004. 8–34.

SZÉKELY ANNA

2005 *Katalógus Bálint Sándor ponyvagűjteményének a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött részéről.* Szakdolgozat, kézirat. Szeged.

SZILÁRDFY ZOLTÁN

1984 *Barokk szentképek Magyarországon.* Corvina, Bp.

1995 *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből.* *Kleine Andachtsbilder aus der Sammlung des Verfassers I.* *Devotio Hungarorum 2.* Szeged.

1997 *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből.* *Kleine Andachtsbilder aus der Sammlung des Verfassers II.* *Devotio Hungarorum 4.* Szeged.

2003 *Ikonográfia – kultusztörténet.* Képes tanulmányok. Balassi Kiadó, Bp.

TÓTH JÁNOS

2002 *A barkai Skapuláré Társulat története. History of the Scapular Confraternity in Barka.* Közreadja, a bevezető tanulmányt és a mutatókat írta Barna Gábor. *Devotio Hungarorum 8.* Szeged.

TÜSKÉS, GÁBOR

1980 *Bálint Sándor (1904–1980) és a magyar vallási néprajz.* *Katolikus Szemle* 32. évf. 3–4. szám, 215–223.

1993 *Búcsújárás a XVIII. századi Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében.* Akadémiai Kiadó, Bp.

ZENDER, MATTHIAS

1986 *Ajánlás.* In: „Mert ezt Isten hagyta...” Bp., Magvető Kiadó, 7–9.

Népben gyökerező magyarságélmény

Bálint Sándor a néprajztudós és honismerő tanár

Bálint Sándor, a szegedi egyetem bölcsészkarának egykori professzora, a keresztény elkötelezettségű Demokrata Néppárt 1945 és 1948 közötti parlamenti képviselője, s ahogy tisztelői azóta is nevezik: „*a legszögédibb szögédi*”. Kevesen ismerték nála jobban a magyar nép szakrális hagyományvilágát. Egész életében a magyarsághoz és a Kárpát-medencei népekhez kötődő vallási tradíciókat gyűjtötte: a katolikus szokások mellett a református, evangélikus, görög katolikus, ortodox rítusokat éppúgy számba vette és elemezte, mint a szlovák, szerb, román, német, ruszin népszokásokat. Európai látókerű, tudományos munkásságában mindig újtó és nyitott szellemű volt, s közben – szinte már gyermeki ragaszkodással – kötődött a katolicizmushoz és szegedi-alsóvárosi gyökereihez: a szegedi földhöz, a szegedi néphez.

Az 1904. augusztus 1-jén szegedi paraszti (némi jóindulattal parasztpolgári) családban született Bálint Sándor középiskolai tanári oklevelet, majd doktori fokozatot, később egyetemi magántanári címet szerzett a város egyetemén, amelynek később néprajzprofesszora lett. Az 1930-as években kapcsolatban állt a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumával, amelynek többek között az akkor szegedi egyetemi hallgató Radnóti Miklós is tagja volt. Egy korabeli, a Dóm téren készült csoportképükön ott van Bálint Sándor is, amint Radnóti egyik karjával a válla alá vonja. Évtizedekkel később úgy emlékezett a költőre, hogy „*kevés tisztább, emberségesebb embert*” ismert nála.

A Szegedi Fiatalok által kiadott, Buday György rajzaival díszített, zsebkönyv méretű *Szegedi kis kalendárium* több kötetében (1930, 1931) Bálint Sándor népdalgyűjtését adta közre, de az ugyancsak szegedi származású Berczeli Anzelm Károly – mindössze két számot megért – *Izenet* című folyóiratában is publikálta értékőrző művelődéstörténeti dolgozatait.

A koalíciós években – amit manapság a történettudomány joggal Magyarország szovjetizálása időszakának nevez – politikai szerepet is vállalt. 1945 novemberében az akkoriban a polgári erőket tömörítő gyűjtőpárt, a választásokon győztes Független Kisgazdapárt csongrád-csanádi listájáról jutott a Nemzet-

gyűlésbe. 1945 elejétől a Keresztény Demokrata Néppártnak, majd a Barankovics István vezette Demokrata Néppártnak (DNP) volt tagja. Mivel azonban a szervezet a megszálló szovjet csapatoktól nem kapott működési engedélyt, politikusai a kisgazdapárt jelöltjeként indultak a választáson. Az 1947. augusztusi voksoláson viszont már a DNP országos listájáról nyert parlamenti mandátumot. Lemondott képviselőségéről 1948 decemberében, Mindszenty József bíboros letartóztatása után.

Bár a közélettől visszavonult, Rákosi Mátyás, majd Kádár János kommunista diktatúrája eltávolította az egyetemi katedráról. Az 1960-as évek közepén, mondvaszínált ürüggyel, bírósági perben fölfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, mert „rendszerellenes” könyveket hozott haza Nyugat-Németországból, köztük egy Nagy Imre valós történeti és politikai szerepét bemutató munkát, s ezeket olvasta és kölcsönadta barátainak (akik közül többen besúgók voltak). A kádári gondolatrendőrség tehát jól működött. Az ítélet után az egyetem is fegyelmi eljárást folytatott ellene. Bálint Sándor a sorozatos megaláztatások és a megbélyegzés után nyugdíjazását kérte. A diktatúra hálózata élete végéig figyelte: dossziéjának utolsó jelentése a temetésén készült. Budapesten, 1980. május 10-én közlekedési balesetben hunyt el.

Születésének centenáriuma felemásra sikeredett. A néprajztudomány és a keresztény értelmiség konferenciákkal, emlékkiállításokkal, kiadványokkal ünnepelte. Szülőházát abban az évben bontották le, s a szegedi szocialista városvezetés az ígéreteken kívül semmit nem tett az épület megmentéséért. A katolikus egyház viszont tisztelettel őrzi Bálint Sándor emlékét: Gyulay Endre nyugalmazott szeged-csanádi megyés püspök áldozatos munkája eredményeként folyamatban van boldoggá avatási eljárása. A szükséges dokumentumok az Apostoli Szentszék előtt vannak, a félezer éves szeged-alsóvárosi ferences templom hívei pedig imádkoznak közbenjárásáért.

A kiváló tudós, európai szellem, kereszténydemokrata politikus, hagyományait őrző szegedi katolikus polgár Bálint Sándor 1947. december 5-én országgyűlési képviselőként elmondott szavai útmutatásul szolgálhatnak napjaink politikusainak is: *„A magyar külpolitikának legfőbb céljai: a magyar népi és nemzeti lét biztosítása, állami függetlenségünk megóvása, a határokon túl élő magyar nemzetiség emberi, nemzeti és állampolgári jogainak biztosítása, illetőleg az ezek felett való őrködés.”*

A tudós néprajztudós és egyetemi tanár Bálint Sándor kutatásainak két jelentős iránya volt, s mindkettőben elért eredményei, valamint a témakörökben készült nagymonográfiái és szintézisei révén a néprajztudomány klasszikusai között tarthatjuk számon.

Bálint Sándor a Szeged-kutatás nagymestere, aki a város lakói néprajzi hagyományvilágának tárgyi és szellemi részét egyaránt kutatta és óriási empirikus anyag birtokában rendszerezte és leírta. Erre irányuló munkája során írás-

beli forrásokat vizsgált és adatközlőket is megszólaltatott, s különös érzéke volt az átalakulások megragadásához. A szegedi néphagyományok monumentális és példaértékű összefoglalása *A szegedi nemzet* (1–3. köt., 1976–1980) című monográfiásorozat, amelyben a helyi hiedelemleányektól a szegedi disznótor hagyományaiig az testi és szellemi élet minden felülete teret kapott.

A szakrális néprajz volt Bálint Sándor másik nagy kutatási témája. A katolikus egyházi év ünnepeinek és jeles napjainak magyarországi és közép-európai jelenségvilágát mutatta be *A Karácsony, húsvét, pünkösd* (1973) és az *Ünnepi kalendárium* (1–2. köt., 1977) című kötetekben, amelyeket interetnikus és interkonfessionális látásmód, valamint multidiszciplinaritás (hiszen a filológiától az ikonográfiáig, a kodikológiától az építészettörténetig számos tudományterület módszertanát alkalmazta hitelesen és nagy beavatottsággal) jellemez.

„Szülőföldem az a Szeged, amelyet a török hódoltság teljesen elszigetelt a latin Európától. Éltető lelkének az alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom és a franciskánus kolostor maradt meg, amely páratlan anyanyelvi és népeleti missziót töltött be” – írta Bálint Sándor egy helyütt. *„A szegedi nép a maga szakrális szigetsorsában a középkori katolikus világképek számos elnépiesedett formáját és elemét, helyi és táji jellegzetességét őrizte meg szinte napjainkig [...] Ebbe a világba születtem bele. [...] Családomban a legtávolabbi múltig mind a két ágon mindenki itt élt, küzdött”* – fogalmazta meg másutt.

Amikor Bálint Sándor az 1930-as években az új-szegedi katolikus tanítóképző intézetbe nyert tanári kinevezést, arra törekedett, hogy hallgatói számára órái *„népben gyökerező magyarságélményt”* adjanak. *„Honismereti szemlélettel magyart, történelmet, földrajzot tanítottam. Gondosan ügyeltem, hogy az egészből művelt, korszerű, népben gyökerező magyarságélmény legyen”.*

Bálint Sándor életével és páratlanul sokrétű tudományos munkásságával ezt a *„népben gyökerező magyarságélményt”* szolgálta – akárcsak a szegedi népelet korábbi kutatói, akiknek eredményei Bálint Sándor nagyszabású munkája, *A szegedi nemzet* megállapításain keresztül napjainkban is hatnak...

MIKLÓS PÉTER

Bálint Sándor

A szekcióülések beszámolója

1. szekció: Sorsfordító történelmi események tanítása határon innen és túl

A szekció a Makói József Attila Gimnázium rendezvénytermében ült össze, 35 honismerő részvételével. Szekcióvezetőként ismertettem a különleges téma bemutatásának előkészületeit, amelynek során Csongrád megyei középiskolai történelemtanárokat kértem fel a magyarországi történelemtanítás kereteinek, lehetőségeinek és a diákok számára legvonzóbb és leghatékonyabb módszereinek ismertetésére, az általuk sorsfordítónak tartott történelmi események problematikájának kieme-

lésére. Személyes ismeretség tette lehetővé, hogy összehasonlításként Fodor Enikő temesvári történelem tanárnőt is megkérjük, hogy jellemezze a határon túl, szórványban működő magyar iskolák történelemtanításának helyzetét. Szlovákiai magyar iskolákból Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismerő barátaink segítségével kaptunk írott véleményeket. Sajnos a kárpátaljai és délvidéki iskolákba eljuttatott kérésünkre nem érkeztek válaszok.

Elsőként Gergelyné Bodó Mária, a Szeged-Móravárosi Szakképző és Általános Iskola magyar-történelem szakos tanára vetített képes hozzászólásában ismertette a magyarországi történelemoktatás kereteit: NAT – kerettanterv – helyi iskolai tanterv – tanórak száma – tanórán kívüli foglalkozások lehetőségei. Röviden bemutatva a magyarországi kétszintű érettségi rendszerét. Kiemelkedően problémás történelmi kérdéskörként kiemelte a Kárpát-medence népeinek eredetét, a megtelepülésük és államalakításuk időszakának meghatározásában tapasztalható bizonytalanságokat, történészi vitákat (szláv népek, dákoromán-elmélet). Egyik sorsfordító időszak legfontosabb dokumentumaként az 1848. évi áprilisi törvények jelentőségét hangsúlyozta. Elemzésében a szabadságjogok, az autonómia, valamint a jobbágyi függőség és terhek eltörlése után felerősödő polgári fejlődés fontossága mellett a megoldások hiányosságait, az azok következtében kialakult társadalmi feszültségek hatásait, az Erdéllyel való unió megvalósulásának későbbi következményeit emelte ki. Véleménye szerint a dualizmus korának kiemelkedő problematikáját alkották a nemzetiségek autonómiájának és asszimilációjának kérdései. Ezek megjelenése az oktatási törvényekben tendencia jelleggel tükrözte a politikai szándékokat a nemzetiségek számára a jogbiztosítástól az asszimilációs szándékig.

Széll Gábor, a csongrádi Batsányi János Gimnázium történelem-latin szakos tanára hozzászólásában kiemelte, hogy a tantervek órakeretében igen elhanyagolt a hon- és népismeret tantárgy, az 5. osztályban heti fél órát adnak rá. A társadalomismeret tanítása is csorbul, hiszen a terjedelmes történelem tananyag javára átcsoportosítanak órákat a társadalomismeret rovására. Prezentációjában látványos térképsorozat, grafikonok, kördiagramok szemléltették a trianoni békediktátum következtében kialakult területi változásokat, és az általuk létrejött demográfiai, gazdasági, kulturális, családi veszteségeket, egyetemi rendszerünk átalakulását, kiemelve a szegedi egyetemre gyakorolt hatását. *Széll Gábor* rövid, fotókkal illusztrált összefoglalót adott 1848, valamint 1956, illetve a Nemzeti Összetartozás Napjának iskolai megünnepléséről, hangsúlyozva az élményszerű közös ünneplés érzelmi hatását a diákság identitástudatának erősítésében. A történelemtanítás fontos tényezőjeként emelte ki a nemzeti kisebbségek 1920 utáni jogvesztését, a lakosságcsere keserű kényszerét, a vissza-szlovákosítás politikájának és a szomszédos magyarelles politikának erősödésének lélekromboló negatívumait. Konkrét példaként szolt Csongrád és a csongrádi gimnázium kapcsolatáról a délvidéki Magyarittabé szórvány magyarságával, az ottani magyarelleség megnyilvánulásaiival (Kossuth-émlékmű megcsonkítása), dicsérve a szórványban működő civil közösségek erejét, összefogását, amellyel újra felállították a Kossuth-émlékművet.

Fodor Enikő, a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum történelemtanára azokról a nehézségekről szolt, amelyek a határon túli magyar iskolákban nehezítik a történelem tanítását: pl. nem megfelelő tankönyvek, a heti egy órás történelemtanítás rendkívül leszűkített lehetőségei, a vegyes házasságokban született gyermekek identitásformálásának lehetetlenségei. Hozzászólása egy felelősségérzettől átitatott tanárember segélykiáltásaként hatott. Kivetített olyan tankönyvi oldalakat, amelyeken aláhúzással jelölte a helytelen, a magyar történelem fontos csomópontjait eltorzító mondatokat, amelyeket korrigálnia kell a tanárnak, ha valós tényeket, folyamatokat akar diákjainak megtanítani. Ez is a határon túli magyar pedagógusok küzdelmének része, nem csak a szórvány magyarság rohamos fogyása ellen tett erőfeszítések sora.

Egy szlovákiai történelemtanár véleményét az ottani történelemtanításról *Mándli Gyula*, a Honismereti Szövetség egyik alelnöke olvasta fel. Megtudhattuk, hogy a helyzet – összehasonlítva az anyaországgal – igen súlyosnak mondható. A négyosztályos gimnáziumban az első 3 évfolyamban heti 2 történelemóra van, a befejező 4. osztályban egyáltalán nincs, a történelem nem kötelező érettségi tantárgy. Az érettségizni szándékozó diákok szemináriumon próbálnak felkészülni történelemből. A tanár állandó időhiánnyal küzd, hisz 3 év alatt heti 2 órában kell átvennie a világtörténelmet, a magyar, a csehszlovák, szlovák, a szlovákiai magyar történelmet, s nem utolsó sorban a helytörténetet is. Ez lényegében lehetetlen feladat. Az alapiskoláikban sok esetben megfelelő képzéssel nem rendelke-

zók, más szakos kollégák, gyakran az osztályfőnökök oktatják a történelmet. Míg a szlovák nemzetiségű diákok számára biztosítva vannak a megfelelő tankönyvek saját nemzetük történelmének elsajátításához, addig az oktatási minisztérium a magyar iskolákba tükörfordítással eljuttatott tankönyvei alkalmatlanok arra, hogy azokból a magyar iskolák diákjai a saját nemzeti kultúrájukat és történelmüket kellő szinten megismerjék. A magyar történelem sorsfordító eseményeinek, időszakainak tanítására a történelemórákból mindössze 13 % fordítható, ami nagyon kevés. A gimnáziumban még van lehetőség – kellő érdeklődő diák esetében – történelem szakkört tartani, ahol nemzeti történelmükkel részletesebben is foglalkozhatnak a történelmet kedvelő diákok, akik bekapcsolódhatnak a magyarországi történelem versenyekbe is.

Dr. Bodnár Mónika, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület titkára közvetítette az akadémia tagjainak *Krompasky Tünde* tornai pedagógus tapasztalatait, aki a Kincskeresők mozgalom jelentőségét emelte ki a helyi regionális értékek kutatásában, feldolgozásában. Ennek révén ismerkedett meg a 95 éves Kulcsár Józsi bácsival, aki mesélt a második világháború után, a fogságban átélt borzalmakról. Csodával határos módon túlélte a 6 évnyi orosz fogságot, és 1949 őszén érkezett haza. A fogság éveiben erős „élni akarás” motiválta. Minden nap újabb kihívást jelentett, amit le kellett küzdenie, át kellett élnie, végig kellett harcolnia. Hazatérve mindig előre nézett, sohasem hátra. A fogságról évekig nem beszélt. A tanárnő véleménye szerint sok elkeseredett ember meríthet erőt az ő életútjából. Életének fontos üzenete: a legmélyebb pontról is van kiút, ha van az embernek hite, kitartása és élni akarása.

Hanesz Júlia visszaemlékezését *Titkos Sándorné*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület elnöke ismertette. A kassai Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium és Alapiskola volt diákjának, jelenleg magyar egyetemistának a véleménye, hogy a kassai magyar iskolában magyar szövegből tanulták az egyes korszakokat, a tárgyi adatokra fektették a hangsúlyt, az összefüggésekre, következményekre nem mindig maradt idő. Az Árpád-házi királyok uralkodását nem tanulták részletesen, de a tatárjárást és IV. Béla uralkodását elemezték. A nemzeti sorsfordulónak tartott 1526-os mohácsi csatát nemcsak történelem órán, de magyar irodalomból, sőt a szlovák irodalmi művek kapcsán is többször, részletesen említették. 1848-49 időszakát nagyon kiemelték, történelem és magyar órán is. Az I. világháborút inkább világtörténeti szempontból tanulták, Magyarország szerepére külön nem tértek ki. A párizsi békekonferencia kapcsán szerepeltek a tárgyaló felek követelései, a békediktátumok legfontosabb pontjai, hogy Magyarországot milyen súlyos emberi és területi veszteségek érték, és mindmáig ennek milyen hatása van, hogyan zajlottak a tárgyalások, a győztes nagyhatalmak mennyire elnyomták a többi államot. Főleg a globális szemléletmód érvényesült, nem tartották igazságosnak a dön-

tést, de nem „siránkoztak”. A II. világháború előzményeit, a háború menetét, csatákat, konferenciákat főleg világtörténelmi szempontból tárgyalták, Magyarországot illetően a zsidótörvényeket emelték ki. A II. világháború utáni eseményekkel, 1956 eseményeivel, mivel negyedik osztályban nem volt történelemórájuk, nem nagyon tudtak foglalkozni, ill. magyar irodalom órán filmeket néztek, kiemelték a magyarok hősiességét, a bukás okait: az oroszok ígéretüket megszegve bevonultak, és a nyugati nagyhatalmak nem nyújtottak segítséget.

Titkos Sándorné szólt azokról a nehézségekről, amelyekkel a szlovákiai magyar diákok küzdenek, ha meg akarnak felelni a magyar felsőoktatás érettségi-felvételi rendszere követelményeinek. Óriási hiányokat kell nagyon rövid idő alatt pótolniuk.

Székely András Bertalan a magyarországi tankönyvek hibáiról szólva a tévedések lélek- és identitásromboló hatásait említette.

Dr. Bőszéné Szatmári-Nagy Anikó hozzászólásában a határokon átnyúló magyar-magyar kapcsolatok fontos formáit elemezte, köztük az iskolások közös helytörténeti régiós vetélkedőit, pl. Esztergom és Párkány és térsége iskolásainak barátságokat is létrehozó élvezetes versengéseit. Civil szervezetek és önkormányzatok támogatásával jelenhetnek meg azok a helytörténetet feldolgozó kiadványok, amelyek a lokális kötődés erősítésével hozzájárulhatnak a fiatalok gyökereinek és távlati céljainak, honszeretetének kiépítéséhez, biztosításához.

Összegzőképpen elmondható, hogy a szekció résztvevői feltárták a hazai és határainkon túli magyar történelemtanítás kereteiben, lehetőségeiben meglévő jelentős különbségeket. Felismerhető volt, hogy a romániai és a szlovákiai magyar iskolák történelemtanárai hasonló nehézségekkel küzdenek a magyar történelem fontos nemzeti sorsfordító eseményeinek tanítása során, amiknek leküzdését illetően is hasonló módszerekkel próbálkoznak: órák anyagainak átcsoportosításával időnyerés, tankönyvek alkalmazása jelentős kritikával és korrekcióval, kapcsolatépítés magyarországi iskolákkal, látogatások Magyarországra, illetve határon túli nemzeti emlékhelyekre. Fontos feladatnak tartják a megfelelő óraszám, a szakmailag hiteles tankönyvek és a jól képzett szaktanárok biztosítását az oktatáspolitikai kormányzatok részéről, ami megkönnyítené a tanárok és a diákok munkáját, segítené nemzeti történelmünk árnyalt és elemző elsajátítását. A hazai oktatási struktúrát illetően mindenképpen elerendő célként fogalmazódott meg a hon-és népismeret tantárgy beépítése több éven át kötelező tantárgyként.

Köszönet a szekció résztvevőinek őszinte, hasznos, konstruktív jellegű hozzászólásaikért.¹

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

¹ Ez a beszámoló előadás megjelent a *Honismeret* 2016/4. 86–88. oldalán.

A 2. szekció ülése: Kiemelkedő helytörténeti kutatók a megyékben

A 2. szekció a Kiemelkedő helytörténeti kutatók a megyékben témakört járta be. A szekcióvezető, dr. Marjanucz László, a SZTE Legújabb Kori Történeti Tanszékének vezetője, Csongrád megye jeles kutatóit mutatta be Bél Mátyástól Blazovich Lászlóig. Bél Mátyás kapcsán kiemelte, hogy ő majd minden megye első „krónikásának” tekinthető, hisz a Notítia megyénként gyűjtött anyagából egy ország leírás állt össze, amelyből minden helytörténeti kutató meríthet. Csanád és Csongrád megye

esetében rendelkezésre áll a latinból magyarra fordított leírás. Munkájának forrásértékű tényezője, hogy szisztematikus anyaggyűjtést végeztetett diákjaival az 1720-as évek végén – III. Károly anyagi támogatásával –, és az 1715/20-as országos összeírás adózó háztartásainak statisztikai adatai mögé a településekig ható társadalmi, gazdasági-földrajzi állapot valóságát teszi. Ezzel a török világ hagyatékát helyi szinten vizsgáló kutató jól használható forrásanyag birtokába juthat. A továbbiakban a polgári kor nyomot hagyó megyei historiográfusait vette számba (Zsilinszky Mihály Csongrád megye egykori főispánja, Szirbik Miklós, Szeremlei Sámuel, Reizner János, Eperjessy Kálmán), akiknek munkái azért megkerülhetetlenek a mai kutatók számára is, mert a levéltári forráshasználat és elemzés első mintáit szolgáltatják. A föltárt tények kronológiai sorát tovább folytathatjuk, s eredményeikre építve finomíthatjuk a földolgozás módszerét. Napjaink tudományos törekvései közül utalt a számos helytörténeti monográfia megjelenésére, kiemelve közülük a legnagyobb vállalkozásokat (Szeged és Hódmezővásárhely története). A korábbi történeti összefoglalóktól eltérő tartalmi és módszertani újdonságát abban jelölte meg, hogy a politikatörténet-írás súlyt vesztett a társadalom életének és mozgásának bemutatása, az iskoláztatás, valamint a kulturális fejlődés hatásainak ábrázolása javára.

A továbbiakban az egyes megyék küldöttei szólaltak fel, jórészt aktuális állapotokat ecsetelve, s mondanivalójukat tekintve három nagy csoportba oszthatóan.

1) A helytörténeti kutatás személyi, intézményi háttere

Veszprém megye főlshólalója kifejtette, hogy ott inkább az intézményi kezdeményezés és szervezés dominál. A kutatás egyaránt kötődik civil szervezetekhez és intézethez (pl. a levéltárhoz). A kutatói érdeklődésre számot tartó törekvésnek tartja az érsekség koordinálta egyházmegyei köteteket, sorozatot, amelynek eddig negyven kötete jelent meg, újabbak kiadására készülnek. Kiemelte még a Veszprémi Törvényszék történetéről szóló kötetet, amelyet a bíróság adott ki. Szabolcsban is főként az intézmények a helytörténetírás istápolói.

Vas megye képviselője a püspöki levéltárak gazdag anyagát ajánlotta a kutatók figyelmébe, mert az ott föllelhető forrásanyagok „belbecsével” fordítottan arányos a történészek erre irányuló érdeklődése.

Civil szervezetek vállalásában különböző „Szemlék”, „Füzetek” jelentek meg, többnyire résztanulmányokkal, vagy apró közleményeknek helyet adva. (Pápai Füzetek, Füredi História stb.) A Bácsország képviselője (Szabó Lajos) ugyancsak a civil támogatás erejére utalt, s arra, hogy sajátos körülmények miatt fontosak a Historia Domusok, pl. a szabadkai ferencesek templomának könyve. Jelentős vállalkozás A Bács-Bodrog Vármegyei Történeti Társaság Évkönyvének reprint kiadása, meglódíthatja a „Bácsország”-ra irányuló figyelmet.

Heves megye – szemben a föntiekkel – a személyekhez kapcsolható tudományos törekvésekre és eredményekre hívta föl a figyelmet. Ennek során Bakó Ferenc (a Vármúzeum volt igazgatója), Csiffáry Gergely, Nemes Lajos munkásságát emelte ki. A régi sikerek okaként a szervezett gyűjtőmunkát nevezte meg, amikor Zalából Hevesbe és fordítva szerveztek táborokat gyerekeknek, kidolgozott gyűjtési koncepcióval. A hagyomány tovább él ma is a honismereti táborokban, amelyek 1954 óta folyamatosak, és gyakran „cseretáborok” formáját öltik. Ez a munka a fölkészült személyekből álló szakmai stábnak köszönhető. Ennek bizonyítására a földrajzinév-gyűjtésben, a hevesi háziipar és kézműveség tárgyi eszközeinek begyűjtésében és a Vass Lajos irányításával zajlott zenei és szüreti hagyományok lejegyzésében elért sikereket hozta föl.

2) Tartalmi kérdések

Szabolcs megye küldötte megyéjük megosztott jellegére utalt (Ugoicsa, Ung, Bereg, Partium, Szatmár), ugyanis a Trianon óta fennálló területi fragmentáltság a források szétforgácsolását vonta maga után. Nemzetközi kapcsolatokat kell ápolni, hogy a kutatást teljes körűvé tegyék. A szocialista kor kutatásának nehézségét abban látja, hogy a kulturális fejlődés vizsgálatára nem fektettek kellő hangsúlyt. Ezt egyébként többen is megjegyezték: a helyi közösség állapotváltozásának fontos mutatója az iskolázottsági szint alakulása, a kórus-, a táncművészmozgalom alakulása, a korábbi kezdemények fölüjtése, tehát a kultúra befogadása. A szocialista korban sok várost létesítettek papíron, de gyökér és múlt nélkül. Ezek történetének föltárása a lokális kutatás jövőbeni feladata. A holokauszt kérdéséről megjegyezte, hogy annak objektív feltárása fontos, hisz a zsidók ott éltek az emberek között, egymás földijeként, lakótársaként, természetes emberi együttélési közegben. Ennek értelme a mikrokörnyezet valóságában válik megfoghatóvá.

Fölmerült a családkutatás helyzete is. Ez részben tartalmi, részben módszertani kérdés. Tartalmi, mert a „leglokálisabb” értelmű téma, hisz a települési közösségeket családok alkotják, s a közösség sorsát formáló, irányító, példát adó családok kutatása egyszerre helyi és szélesebb társadalomtörténeti jelentőségű is. Módszertani a kérdés annyiban, hogy ez nem genealógia, vagyis családfaku-

tatás, amelynek más a célja, műfaji szabálya, s szinte kizárólag anyakövekből dolgoznak, míg a családtörténet narratív forrásokat is igénybe vesz.

Jász-Nagykun-Szolnok megye képviselője a Csete Balázs Honismereti Egyesület negyvenöt évét ismertette. Kiemelte a Damjanich János Múzeum által kiírt, de közösen értékelt pályázatokat, amelyek mind a mai napig a megye szellemi-kulturális örökségének feltárásába a legszélesebb köröket tudja bevonni. Ugyanakkor visszásnak érzi, hogy az ötszáz fős jászkiséri iskolából senki nem látogatta meg a Helytörténeti Gyűjteményt. Fodor Ferenc A Jászság élete c. munkáját tartja olyannak, amely a megye helytörténetére kíváncsi embernek enciklopédikus tudást nyújt, azaz minden településről talál benne rövid leírást vagy szócikket.

3) *Módszer*

Vas megye főlshólalója (Zsámboki Árpád) a telepölések türelmetlen kezdeményezéseire hívta föl a figyelmet. A különböző ünnepi alkalmak (alapítási, szünetési, átalakulási stb. évfordulók) a méltó megemlékezésre készítetnek, az alapos munka elvégzésére azonban gyakran kevés az idő. Így a gyors munka a történeti hitelesség rovására mehet. Tehát időben és kellő személyi-szakmai körültekintéssel készülünk az ünnepi alkalmainkra való méltó megemlékezésekre. A helytörténeti munkák egyenetlen színvonala gyakran abból adódik, hogy egyik helyen a jóindulatú tanár áll a másik helyen bevetett akadémikussal szemben. Csökkenthető az egyenetlenség a jó szakmai előkészítéssel.

Ehhez kapcsolódik a szolnoki küldött észrevétele, hogy a helytörténeti kutatás nem kap elég elismerést, nem kezelik szakmai rangjához méltóan. Szerinte a lokális impulzusok is erőteljesebbek lennének, ha a gyűjtő- és feldolgozó munka valamilyen szinten hivatalos elismerést is kapna.²

MARJANUCZ LÁSZLÓ

² Ez a beszámoló megjelent a Honismeret 2016/4. száma 88–89. oldalán.

Kulturális és szabadidős programok a XLIV. Országos Honismereti Akadémián

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közgyűlése vállalta, hogy 2016 júliusában a Honismereti Szövetséggel társulva megrendezi a Kárpát-medencei hatókörű XLIV. Országos Honismereti Akadémiát Makón. Egyesületünk elnöksége nagyon fontosnak tartotta, hogy az akadémiára érkező hazai és határon túli résztvevőket szívesen látott vendégekként fogadja. A helyi szervezők mindent megtettek, hogy a messziről jött honismerők igen jól érezzék magukat, és ne csak a szakmai téma előadásai, a helyszíneként választott Korona Konferenciaközpont, a szállás és az étkezés legyen méltó a kiemelkedő rendezvényhez, hanem olyan kulturális-szabadidős programokat is biztosítsanak, amelyek változatosságukkal, magas színvonalukkal, szép helyszíneikkel élményt nyújtanak a messziről érkezett honismerőknek, akiknek többsége soha nem járt még Makón, sőt Csongrád megyében is alig.

Az évente máshol megrendezett 6 napos országos honismereti akadémiáknak rég kialakult a hagyományos menete. A Makón megrendezett honismereti akadémiára 2016. július 3. és július 8. között került sor.

Július 3-án, vasárnap, déltől érkeztek a messziről jött vendégek a Pulitzer József Középiskolai Kollégiumba. (Lásd képünkön!) A regisztrálás után a Csongrád megye intézményei által felajánlott kiadványokból összeállított ajándécsomagot kaptak, amelybe a CSMHE erre az alkalomra kiadott, Vajnai János (Hódmezővásárhely–Batidáról elszármazott) grafikus *Töredékek József Attila költeményeiből* című, 28 szí-

nes grafikával illusztrált kis kötete is belekerült. A lelkes makói honismerők még kis hagymacsomagokkal is meglepték az érkezőket, akik elfoglalták szállásukat, pihentek, felfrissültek, majd este 6 órától elhelyezkedtek a kollégium ebédlőjében, ahol dr. Blazovich László, a CSMHE elnöke házigazdaként szeretettel köszöntötte az akadémiára összegyűlteket. A jótékonysági vacsora keretében jó hangulatú beszélgetést folytattak, üdvözölték egymást, ismerkedtek az

Ajándékkönyv a résztvevőknek

A jótékonysági vacsora

akadémiára először érkezett honismerők egymással és a régóta rendszeresen az akadémián találkozó barátokkal. Sokan hoztak értékes, tetszetős, vidám tombolatárgyakat, hiszen a tombolajegyek vásárlásával minden évben a Honismeret folyóirat kiadását segítik a jótékonysági vacsora résztvevői. A vacsora után a könnyű- és szórakoztató tánczenét játszó, Kecskeméti Csaba által vezetett Voc Art együttes muzsikájára táncoltak a vendégek és a házigazdák egyaránt.

Július 4-én, hétfőn reggel kezdődött az akadémia hivatalos programja az ünnepélyes megnyitóval, amelyre teljesen megtelt a Korona Konferenciaközpont emeleti díszterme, mintegy 200 fő nézte és hallgatta az ünnepi műsort. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, a CSMHE titkára köszöntötte a jelenlevőket, akik a Dr. Mihálka György Városi Vegyeskarral együtt elénekelték a Himnuszt. A kórus számtalan sikeres koncertet adott már Európa sok országában és Magyarország településein. A kórusművészet nemes szolgálatának jegyében rendszeresen szerepelnek Makó kulturális életében is, szívesen és önzetlenül vállalták a honismereti akadémia megnyitójának ünnepélyesebbé tételét. Az ünnepség nyitó műsoraként az 1988-ban alakult – kétszeres arany minősítésű és nívó-díjas - vegyeskar műsora következett Gilinger Ildikó karnagy vezényletével. Lassus: Ünnepelni jöjjetek, Bárdos Lajos: Bodonyi Kossuth-dal, Erkel Ferenc: Éljen a haza! című kórusműveit adták elő nagy sikerrel.

A dr. Mihálka György városi vegyeskar

A megnyitó ünnepség elnöksége

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Ezt követően a Honismereti Szövetség és a CSMHE elnöksége nevében a megnyitó ünnepség levezetője, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, az egyesület titkára köszöntötte és bemutatta az díszelnökség tagjait. Mindenekelőtt *dr. Lázár János* miniszterelnökséget vezető miniszter urat, Hódmezővásárhely és Makó országgyűlési képviselőjét, az akadémia fővédnökét, akinek támogatásával megvalósulhattak e hét kulturális programjai. *Debreczeni-Droppán Béla* urat, a Honismereti Szövetség elnökét, aki *Bartha Éva* titkár asszonnyal együtt évek óta fáradhatatlanul dolgozik azért, hogy a honismereti mozgalom erősödjön, gyarapodjon, és a honismerők nagy családja évente 3-4 alkalommal Magyarország valamely táján összegyűljön, és a fontos értékek hitében és barátságában megerősödjön. *Kakas Béla* urat, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnökét, a 6 napos rendezvény védnökét és *dr. Kovács Beáta* alelnök asszonyt, akik hozzájárultak támogatásukkal az akadémia szakmai tanulmányútjainak biztosításához. *Prof. Dr. Blazovich László* urat, a CSMHE elnökét, aki éppen 15 éve elnöke a Csongrád megyei egyesületnek, és akinek javaslatára 20 év után ismét Csongrád megye rendezte a honismereti akadémiát. *Farkas Éva Erzsébet* asszonyt, Makó város polgármesterét, akinek az egész akadémia köszönhette, hogy lehetővé tette, hogy a Korona szépséges dísztermében tartsák meg az egyhetes rendezvényt, hogy este egy vacsorán vendégül látja az ország megyéiből és a határainkon túlról érkezett honismerők népes közösségét, hogy biztosítja számunkra a Hagymatikum fürdő ingyenes meglátogatását. *Szegevári Ernőné*t, Kiszombor Nagyközség polgármesterét, aki a helyi hagyományápolás, helytörténeti kutatás mindenkori támogatójaként korábban már honismereti Emléklap kitüntetésben részesült, csütörtökön pedig az akadémia egyik tanulmányútjának végén a csoportot segíti Kiszomboron.

Az ünnepi köszöntők után Veszelinov Dánielné, dr. Ősz Károly, Czagány

Blanka és Zeitler Ádám kötötték fel a CSMHE hímzett akadémiai szalagját a Honismereti Szövetség vándorfokosára, majd a CSMHE elnöke és titkára virággal köszöntötték a 89. évéhez közeledő dr. Tóth

A szalag felhelyezése

A Bél Mátyás-díj kitüntetettjei (2016)

Ferenc makói helytörténész-muzeológust, a Bél Mátyás-díjjal kitüntetett „legmakább makait”, aki a honismereti mozgalomnak kezdetektől oszlopa volt. Aktív, szép, alkotó éveihez jó egészséget kívántak neki.

A megnyitó ünnepség felemelő része volt a Honismereti Szövetség kitüntetéseinek átadása. A kitüntetettek laudációit Gerzanits Nikoletta tanárnő, a Makói Városi TV hírműsorainak bemondója olvasta fel.

Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékplakett kitüntetést érdemeltek ki: *Balogh Mihály* (Kunszentmiklós), *dr. Hudi József Attila* (Veszprém), *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* (Makó). (Képünkön.)

Honismereti Munkáért Emlékérem kitüntetést vettek át: *Dr. Róbert Péter* (Budapest), *Gubicza Ilona* (Veszprém), *Kolics Pál* (Szigetvár), *Székely Gábor* (Budapest) és *Molnár Endréné* (Domoszló). Honismereti Munkáért Emlékplak elismerést kaptak Csongrád megyéből: *Lantos Imre* szentesi muzeológus, *dr. Markos Gyöngyi* makói ny. néprajzkutató, *Tímár Ferenc* szentesi mérnök-tanár, informatikus-könyvtáros, egyéni vállalkozó, *Urbancsok Zsolt* makói levéltárvezető, *dr. Halmágyi Pál* nyugalmazott makói múzeumigazgató, történész, *Siket István László* nyugalmazott makói nevelőtanár. A szünet után „A mi Alföldünk – hegyek, síkságok, vizek és települések” címmel *prof. dr. Blazovich László* tartotta meg a honismereti akadémia nyitó előadását.

Ebéd után került sor az akadémiák hagyományai szerint a Honismeret Fájának elültetésére a makói József Attila Múzeum kertjében. Egy oszlopos tölgyet ültettek el a XLIV. Országos Honismereti Akadémia résztvevői. Debreczeni Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke és Blazovich László professzor,

Fáültetés a múzeum kertjében

Városnézésen Makón

Az egyesület történetét bemutató kiállításon

Szikszai Zsuzsanna köszöntőt mond

a megyei egyesület elnöke vett részt az ültetésben. *„Aki elültet egy csemetét, az gondol a jövőre is, hiszen az új generáció számára fog árnyékot adni az addigra már te-rebélyesre nőtt lomb”* – mondta Debreczeni-Droppán Béla.

Innen indultak az akadémia résztvevői a város műemlékeinek és helytörténeti nevezetességeinek megtekintésére, öt csoportban, dr. Halmágyi Pál ny. múzeumigazgató, Zeitler Ádám ifjú történész, Gilicze János ny. levéltáros, Urbancsok Zsolt főlevéltáros, makói levéltárvezető és Marosvári Attila történész-muzeológus szakmai vezetésével. A vendégek nagy elismeréssel szóltak Makóról, a rendezett, virágos, tetszetős városközponttól, a Makovecz-épületek impozáns, a város építészeti arculatát egyre inkább meghatározó jellegéről, az egykori megyeháza, a múzeum, az ortodox zsinagóga, a Hagymaház, a Hagymatikum gyógyfürdő, a templomok és a szobrok kulturális értékeiről, a József Attila Gimnázium és az egykori püspöki palota történelmet közvetítő emléktábláiról.

Estefelé a Korona Konferenciaközpontban dr. Halmágyi Pál és dr. Blazovich László nyitották meg a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 25 éves történetét bemutató, igen látványos és tartalmas, 16 nagy tablóból álló kiállítását, amelyet Ormos Zsuzsanna és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna rendeztek. A kiállítás helyszínéről kilépve a Korona emeleti nagy belső teraszára, mutatósan elrendezett fehér asztalok és székek várták a honismerőket. Makó város polgármestere és önkormányzata fogadáson látta vendégül ízletes vacsorára a mintegy 160 fős akadémiai közösséget. Köszöntőt a városi vendéglátók nevében Szikszai Zsuzsanna múzeum-igazgató, a társrendező Honismereti Szövetség részéről Debreczeni-Droppán Béla elnök mondott, és a CSMHE képviselőjében dr. Blazovich László elnök kívánt mindenkinek kellemes szellemi-érzelmi feltöltődéssel járó makói tartózkodást. A vacsorához Botás János szolgáltatott nagyon kellemes zenét szintetizátoron. A leszálló csillagfényes nyári estében a kivilágított teraszon emlékezetesen szép órákat tölthettek a vendégek.

Július 5-én, kedden az egész napot kitöltő magas színvonalú tudományos előadásorozatot hallgathatott meg az akadémia a „Nemzeti sorsfordulóink – Gellért püspöktől Bálint Sándorig” rendkívül átfogó témakörben. A magyar tör-

Vacsora a Korona teraszán

Szentpéteri Csilla

ténelem évszázadokon átívelő sorsfordulóit lehetett követni – Blazovich László professzor úr szíves meghívásának köszönhetően – a mai magyar történelemtudomány legkiemelkedőbb tudós történészeinek előadásaiban.

Zsoldos Attila (Budapest): A magyar állam területi megszervezése a középkorban, *Török József* (Budapest): Gellért püspök, a tudós és egyházszerző, *Draskóczy István* (Budapest): A só a Maroson, *Hegyi Klára* (Budapest): A török az Alföldön, *Nagy Janka Teodóra* (Szekszárd): Az ország újjászervezése a török hódoltság után, *Pelyach István* (Szeged): 1848, te csillag, *Majdán János* (Pécs): „tak, hidak, vasutak – A modernizáció Magyarországon a Monarchia idején, *Marjanucz László* (Szeged): Az I. világháború: Haditervek és a valóság a frontokon, *Szakály Sándor* (Budapest): Az összeomlás és következményei, *Antal Tamás* (Szeged): A II. világháborútól a fordulatig – társadalom és igazgatás címmel tartottak nagyszerű előadásokat. A makóiak különös büszkeséggel követték az egykor a makói gimnáziumban tanult Török József teológus professzor és Marjanucz László szegedi egyetemi tanszékvezető tanár nagy ívű, új tudományos eredményeket felsorakoztató mondanivalóját.

A kiváló előadásokat követő vacsora után 21 órától a Hagymaház mögötti szabadtéri színházban *Szentpéteri Csilla* makói születésű és nemzetközi hírnevet elért kiváló zongoraművésznő és zenekarának *Temperamento* című rendkívül látványos koncert showját élvezhették az akadémia résztvevői, akik tiszteletjegyet kaptak erre a rendezvényre a Miniszterelnökséget vezető Lázár János miniszter úrhoz benyújtott sikeres egyesületi pályázatnak köszönhetően.

Július 6-án, szerdán délelőtt Bálint Sándor néprajztudósra emlékeztek az előadások. *Csapody Miklós* Bálint Sándor és a szegedi nagytáj című előadása a nagy néprajztudós jelentőségét méltatta, *Miklós Péter* a honismerő-helytörténész tanárról szólt, a barokk népi vallásosság kutatójára emlékezett *Barna Gábor* professzor, és a szegedi Móra Ferenc Múzeumban lévő Bálint Sándor Gyűjteményt mutatta be a múzeum egyik munkatársa.

A Maros Táncegyüttes előadásán

Az akadémia szerda délutáni és esti programja igen változatos volt. A három szekcióülést a makói József Attila Gimnázium termeiben tartották. A tapasztalatcserét követően *Huszár Szabolcs* igazgatóhelyettes (a CSMHE tagja) vezetésével az érdeklődők megtekintették a Makovecz Imre tervei alapján felújított, több mint 120 éves középiskola folyosóit, szaktantermeit, könyvtárát, iskolamúzeumát, auláját és parkosított udvarát. Hallhattak az itt tanult József Attiláról, Lator Lászlóról, Erdei Ferencről, a tanárként itt működő Juhász Gyuláról, Tettamanti Béláról, Eperjessy Kálmánról, Ecsödi Ákosról, Pintér Lajos matematikusról, és a diákként és tanárként is ehhez az iskolához kötődő dr. Tóth Ferenc makói múzeumalapító helytörténész-néprajzkutatóról.

A nagyszerű, meleg nyári nap felüdülést hozó programja a Hagymatikum fürdő különböző medencéiben való fürdőzés volt. Az akadémia résztvevői – Makó Város Önkormányzata jóvoltából – ingyenes belépővel látogathatták meg az élmény- és gyógyfürdőt. Sokan örömmel éltek is ezzel a lehetőséggel.

A vacsora után a Korona emeleti dísztermében a Maros Táncegyüttes csoportjainak műsora várta a néphagyományokat értő, becsülő, szerető honismerőket. A néptánc együttes 2016-ban ünnepelte újjászervezésének 35. évfordulóját. Az Életmű-díjas *Tóthné Döme Mária* művészeti vezető irányítása alatt az együttes kilenc csoportjában mintegy 160 táncos táncol, ebből az akadémiai vendégeknek szánt műsorban négy csoport táncosai szerepeltek. Bodrogi, kalocsai, dél-alföldi, rábaközi, mezőszegi, kalotaszegi táncok vannak a repertoárjukban. Számos művészeti díj birtokosai. A táncosok kitűnő hangulatot teremtettek színes, dinamikus, változatos táncaikkal. A táncokat a Maros zenekar kísérette, tagjai Bíró Anita primás, Majorné Szirbik Edit kontrás, Borbás Tibor nagybőgős. Az egyórás műsort nagy tapsviharral köszönte meg a nézőközönség, ráadásokat kérve. Majd a táncosok táncház-programra kérték-vitték a honismerőket, az est nagyszerű hangulatban ért véget.

Július 7-én, csütörtökön az akadémia egyik legnépszerűbb hagyományos programja zajlott le. Csongrád megye településeinek történelmi, néprajzi, kulturális, művészeti, tudományos, építészeti nevezetességeinek megtekintésére ke-

Tanulmányúton:

a Szegei Egyetem főépülete előtt,
a csongrádi templomban,
a szentesi városháza előtt,
a máriaradnai kegyhelyen

rült sor. Három útvonalon indult autóbuzsós tanulmányútra az akadémia 160 résztvevője. Ebből két csoport Csongrád megye településeire indult. Az egyiket dr. Marjanucz László történész, Gergelyné Bodó Mária magyar-történelem szakos tanár és Georgiádes Ildikó levéltáros szervezték és vezették. Makóról indulva Kiszombor - Szeged - Ópusztaszer - Csongrád nevezetességeivel ismerkedtek meg a csoport tagjai. A másik útvonalon haladó csoport programját Ormos Zsuzsanna grafikus tanárnő, Gilicze János és Labádi Lajos történész-levéltárosok Móra József segítségével szervezték és vezették. Makó, Óföldéák, Hódmezővásárhely, Mindszent, Szegvár, Szentes látnivalóit tekintették meg.

A harmadik tanulmányút célja a legnagyobb létszámú csoport számára a határon túli Arad-Hegyalja történelmi vidékének megismerése volt. Ez a csoport a Makó, Pécska, Arad, Világos, Ménes, Máriaradna, Kiszombor, Makó útvonalon haladt. Vezetői: prof. dr. Blazovich László történész, levéltáros, Krämmer Erika tanárnő, Notáros Lajos főiskolai tanár, Endrész Erzsébet tanárnő, a kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör vezetője volt.

E tanulmányutak gazdag programjairól évkönyvünk más írásaiban olvashatnak bővebben. Az bizonyosnak tűnik az élménybe-

számlókból, hogy mindegyik útvonal programja gazdag, élményekben dús, élvezetes és hasznos ismereteket nyújtó volt, képet adott Csongrád megye és az aradi régió történelmi, kulturális, természeti értékeiről, hagyományairól.

Július 8-án, pénteken délelőtt *prof. dr. Balogh Elemér* (Szeged): Magyarország „kompország” címmel megtartott előadása és a szekcióvezetők beszámolója után került sor az Akadémia munkájának összegzésére, a vándor kopjafa átadására. A következő honismereti akadémia szervezői, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület tagjai vették át az emlékszalagokkal teli kopjafát, és vitték magukkal Sárospatakra, a következő évi akadémia helyszínére.

A honismerők az akadémia zárásakor hosszan tartó tapssal és meleg köszönő szavakkal búcsúztak, kifejezve, hogy Csongrád megye és azon belül Makó honismerőinek azon fáradozásai, hogy méltó élményekben és fogadtatásban részesítsék a messziről érkezett vendégeket, nem voltak hiábavalóak. Ezt igazolják azok a meleg hangvételű üzenetek is, amelyekből egy csokorra valót az alábbiakban közlünk.

Köszönet

A *Honismereti Szövetség* és a *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöksége* köszönetét fejezi ki mindazoknak a szervezeteknek, intézményeknek, magánszemélyeknek, akik anyagi és erkölcsi támogatásaikkal, áldozatos munkájukkal, segítségükkel, adományaikkal, vendégszeretettel hozzájárultak a Makón, 2016. július 3 és 8 között megrendezett XLIV. *Országos Honismereti Akadémia* magas színvonalú, változatos, jól megszervezett programjainak sikeres előkészítéséhez és lebonyolításához.

Debreczeni-Droppán Béla

Prof. Dr. Blazovich László

Honismereti Szövetség elnöke Csongrád Megyei Honismereti Egyesületelnöke

2016. 08. 11.

Mándli Gyula, a Honismereti Szövetség egyik alelnöke a következőket írta:

Nagyon jól szervezett és sikeres konferenciát zárhatott a megyei egyesület, vezetői és tagjai példát mutattak a hagyományok folytatásában. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy a résztvevők jól érezték magukat és hálásan tértek haza a gazdag programsorozat végeztével. Megismertük Makót, a makói hagyományt és nagyon sok mindent Csongrád megyéről, történetéről, településeiről. Köszönjük Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannának és Blazovich Lászlónak, valamint a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület minden tagjának a hatalmas szervező munkát.

Dr. Marjanucz Lászlónak és Gergelyné Bodó Máriának írták:

Kedves Marika és László! A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület nagyon-nagyon kitett magáért! Köszönöm az Akadémia programjainak szervezését, a tartalmas előadásokat és a „ráadásokat”, a Szentpéteri Csilla koncertet, a néptánc együttes műsorát. Örülök, hogy az 1-es útvonal kirándulását választottam, sok-sok élménnyel gazdagabb lettem. Köszönöm Urbancsok Zsoltnak a fényképeket, jól sikerültek, kedves emlék.

Szép nyarat, feltöltődést kívánok!

Szeretettel: Gubicza Ilona – Veszprém

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkárnak, az akadémia fő szervezőjének:

Drága Zsuzsa, csak most tudom megköszönni az akadémia összes „ajándékát”, pénteken hajnalban eljöttünk Makóról, mert szombatban hajnalban indultunk Olaszországba, ahonnan a múlt szombat este értünk haza. ... Nagyon-nagyon jól éreztük magunkat a tartalmas akadémiai

programokon, a komolyakon és a szórakoztatókon egyaránt. Nagyon köszönjük a tanulmányutat Gergelyné Bodó Marikának, Marjanucz tanár úrnak, Urbancsok Zsoltnak és minden kedves vendéglátónak. Remélem, a sok munka és gond után már sikerült kipihenned a fádaldalmakat!

További jó pihenést és szép nyarat kívánok, szeretettel:

Nagy Éva– Székesfehérvár, a Fejér Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Kedves Zsuzsa, köszönjük, hogy a Maros Táncegyüttes felkérésére gondoltál, örömmel vettünk részt ezen a nagyszerű rendezvényen!!!! Jó pihenést kívánok a nyárra a nagy munka után.

Döme Mariska, a Maros Táncegyüttes vezetője

Gergelyné Bodó Máriának írták:

Kedves Marika!

Köszönöm a jó szemű fotósnek a képeket, köszönöm Neked, valamint Marjanucz tanár úrnak és az összes helyi közreműködőnek a kedves fogadtatással párosuló szakértő vezetést a kirándulásunkon. Nagyon nagy köszönet jár Pálné Zsuzsának és Bartha Évának (aki nélkül nincs Honismereti Szövetség!) a jól szervezett, tartalmas majdnem egy hétért.

És, mint mindig, most is öröm volt együtt lenni a régi ismerősökkel. Barátságos üdvözléssel Veszprémből: Császár Miklós

Marjanucz Lászlónak és Gergelyné Bodó Máriának írták:

Kedves Mária és László!

Nagyon köszönöm a képeket! A többiekkel is abban maradtunk, hogy ilyen példásan, körültekintően és tartalmasan megrendezett OHÁ-n még nem vettünk részt!!!! (Pedig van összehasonlítási alapunk!) Nagy öröm számunkra az útvonal programja is, amit Ti vezetettek. Mindeniütt az a figyelmesség és baráti fogadtatás, amit tapasztaltunk, minden igényt kielégített. Mindezt fogadjátok őszinte köszönetünket és elismerésünket! További szép nyarat!

Üdvözléssel: Bándi Lászlóa Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Pálné Szabó Zsuzsának Facebook üzenet, július 13.

Aki egy ilyen szép városban lakik, az csak ilyen klassz rendezvényt csinálhat. Gratulálok!

Halminé Anna – Érd, Pest Megyei Honismereti Egyesület titkára

Kedves Zsuzsika!!!!

Most nyitottam csak ki a gépemet, s az első levelet Neked írom. Így, írásban is szeretném megköszönni azt a nagyon sok munkát, amit egy éven át végeztél azért, hogy másfélszáz ember egy héten át nagyon jól érezze magát, gyarapodjon tudásban, lélekben, átéljen gazdag programokat. Tudom, mint „kapitánynak”, Neked kellett a szálakat összefogni, az embereket noszogatni, a lehetetlent is megoldani, a tehetetlenkedőket legyőzni. Csapatod – legalábbis a fő „magja” – nagyon szimpatikus, jó, hogy számíthatsz rájuk!!! Külön köszönöm „hites uradnak”, Lacinak a sok-sok segítséget, amivel a háttérben elsősorban Téged segített abban, hogy a sok munkát el tud végezni, de ezen kívül is – még azt is, hogy nekem elhozta a kollégiumba a nagyon finom gulyásleves, amikor nem tudtam elmenni a kirándulásra! Egyszóval nagyon-nagyon köszönöm a jó együttműködést, a lehetetlent nem ismerő munkádat, a nagyon jól sikerült egy hetet!!!

Nagyon sok szeretettel Bartha Éva, a Honismereti Szövetség titkára

Kedves Zsuzsa!

Nagyon szépen köszönjük ezeket a tartalmas és szép napokat. Neked és az egész csapatnak. Sajnos hamar el kellett jöjjünk, hogy a határon elérjük a buszt, ezért nem tudtunk elbúcsúzni. További szép nyarat és jó pihenést kívánunk: Jutka Fleisz – Nagyvárad

„Zsuzsika Drága!

Elköszönés nélkül rohantam el a rendezvényről, elnézést érte. Páromat baleset érte, ezért nem maradhattam. Köszönöm a két nap élményeit és azt, hogy legalább erre a rövid időre ott

lehettem Veletek. Gratulálok az akadémia megrendezéséért, a helyállásodért és azért, hogy Makóra, erre a remek helyszínre vitted ezt a nagyszerű rendezvényt! A könyvet, amivel megajándékoztál, egy adandó alkalommal azért ugye dedikárod? Szeretettel öllelek: Simor Feri, Szigetvár, a Baranya Honismereti Egyesület tiszteletbeli elnöke

Kedves Zsuzsa!

Örülök, hogy részese lehettem ennek az igen jól sikerült rendezvénynek! Remek karmester, remek muzsikások, s a hallgatóság igen jól érezte magát. És tudjuk, nagyon sok kemény hét, hónap munkája van benne..., gratulálok a Bél Mátyás-díjhoz – IS!

Szeretettel: Molnár Mária, Tápé

Bartha Éván kívül talán a legszebb szavakkal még Titkos Sándorné, a borsodi honismerők elnökasszonya fejezte ki elismerését Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkárnak írt köszönő levelében:

A B-A-Z megyei küldöttek nevében gratulálunk az Országos Honismereti Akadémia megszervezéséhez! Szerintünk ez volt minden idők legjobban előkészített és lebonyolított akadémiája. Tudjuk, hogy nagyon sok munkád volt vele, de minden a legjobban sikerült, ahogy Rémiás Tibor is elmondta a záró értekezleten. Még egyszer köszönünk mindent!

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Tanulmányút

a Makó-Kiszombor-Szeged-Ópusztaszer-Csongrád útvonalon

Negyvennégy éve rendez a Honismereti Szövetség valamelyik megyei honismereti egyesülettel együtt országos honismereti akadémiát. 2016-ban Csongrád megyébe érkeztek a honismerők. Az első három továbbképzési napot tanulmányút követte. Az akadémia résztvevői három útvonal közül választhattak. A Makó-Kiszombor-Szeged-Ópusztaszer-Csongrád útvonalról:

Július 7-én 7.30-kor indultunk Makóról Kiszomborra, mindkét település a valamikori Csanád vármegyéhez tartozott. Kalauzunk *Marosvári Attila* történész volt, aki különleges látnivalót, a kívül kör, belül hat karéjos 11-12. századi rotundát, körtemplomot mutatta be. Európában összesen három ilyen stílusú templom van, mindhárom az egykori Magyar Királyság területén, annak is keleti részein,

Kiszombor, Karcsa és Gerény. Ide tartozik a kolozsmonostori, ennek csak az alapjai kerültek elő a régészeti feltárás során. Hasonló stílusú körtemplomok a Kaukázus vidékén találhatóak. A körtemplomban 13. századi és barokk kori freskók láthatók.

A kiszombori rotunda freskói

A szegedi dómban

Az Informatika-történeti Múzeumban

Az egykori Torontál vármegyéhez tartozó Ferencszállás, Klárafalva, Deszk, Szeged-Szőreg települések után *Szegedre* értünk. Az 1879-es szegedi árvíz után a segítséget nyújtó országok fővárosairól elnevezett nagy körút után a kis körút eklektikus palotáit csodálhattuk meg autóbuszunkból. A város szívében sétára invitáltuk vendégeinket, az ország különböző megyéiből és a határokon túlról érkező honismerőket. A Maros-torkolat, az egykori vár maradványai, a Szechenyi tér, a Klebelsberg-szobor (amelyet megkoszorúztunk), a Kárász utca, a Klauzál tér, a Dugonics tér, a Szent-Györgyi szobor, a Dömötör-torony megtekintése után jutottunk el a Dómhoz. A *székesegyházban* Pereg Dóra kalauzolt bennünket, s megtekintettük többek között Gellért püspök ereklyéjét is, majd a nem régen nyílt látogatóközpontban az egyházmegyei kincsek és Józsa Judit kerámiaszobrait. Ezután az *Agóra*, a városi rendezvényház következett, s Orbán Hedvig igazgató nő köszöntött bennünket. Az Agórában lévő *Informatika-történeti Múzeumba* vezetett az utunk, amelyet Gergely István kalauzolásával tekinthettünk meg. Éhségünket Balatoni József szalámijával és szegedi paprikával csillapítottuk, majd a Z. Nagy cukrászda finomságai vártak bennünket. Szegeden még az Alsóvárosi templomot és kolostort is megtekinthettük dr. Zombori István vezetésével (alsó képünkön). A szegedi ferences templom és kolostor Pannonhalma után a második legrégebbi ilyen jellegű épületegyüttese Magyarországnak. Az Árpád-kori templomot 1503-ra teljesen újjáépítették. A kolostor a török hódoltság alatt is a magyarság védelmét biztosította. Megtekintése után megkoszorúztuk Bálint Sándor mellszobrát.

Utunkat Ópusztaszeren folytattuk, ahol 14.30-kor léphettünk be a Feszty-körkép termébe, majd a skanzenban sétálhattunk. Programunk Csongrádon zárult, késő este értünk a Makóra, a szállásunkra. Minden vendégünk élményekkel gazdagodva, boldogan fejezhette be a tanulmányutát.

MARJANUCZ LÁSZLÓ
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

A csongrádi templomban

Túri Gergő, a mesemondó

A honismereti akadémia csongrádi programja

A XLIV. Országos Honismereti Akadémia július 7-ei tanulmányútján a városunkba érkezett honismerőknek a Makó – Kiszombor – Szeged – Ópusztaszer – Csongrád útvonalon még a buszon *Bohádi Dóra* mutatta be a települést. A Rókus téren *Cseri Gábor* alpolgármester baráti szavakkal köszöntötte őket a város nevében. Majd a vendéglátók a Lakatos János pék sütötte lángossal kínálták meg a vendégeket. A város legrégebbi, *Szent Rókus-templomában* a Naplegenda Társulás tagjai, Csák László, Szűcs Miklós és Vörös János történelmi korokat idéző zenét adtak elő a csoportnak. A további programokhoz is ők szolgáltatták a zenét. A templomot *Losoncziné Szentandrás Erzsébet*, nyugdíjas tanárnő mutatta be. Ezután az Ék köz és Ék utca közötti kis terecskén, a levéltár kezdeményezésére állított Emlékjelnél *Túri Gergő* kisdíák mondott el egy mesét. A városrész szülötte, Palásti Annuska mesemondó emlékére állított emlékjelet az akadémia jelenlévő résztvevői megkoszorúzták. Ezt követően megnézték a csongrádi Tisza-partot.

Elhaladva Szervátius Tibor Életfa szobra mellett a honismerők két csoportra váltak: az egyiknek a kézműves házban *Kókainé Vincze Éva* mutatta be a kiállítást, rövid foglalkozást is tartott, a másik csoport pedig megnézte a 31. éve működő, a csongrádi népi lakáskultúrát bemutató tájházat.

Az egyik kézműves házban terített asztaloknál vacsora várta őket, amit *Bedő Tamás* polgármester pohárköszöntője után fogyasztottak el. Majd a programok folytatódtak. Eisemann Mihály: Egy csók és más semmi című, Ferenczi Katalin rendezte operettjéből a helyi szintársulat tagjai részleteket adtak elő. Az így kialakult jó hangulatba érkeztek az Alföld Néptáncgyűttes képviselői. Három pár dél-alföldi táncot mutatott be. Utána, a programsorozat zárásaként, az együttes vezetői, *Forgó Edit* és *Bartók István* táncházat indítottak, megtáncoltatták a vendégeket és a házigazdákat. Búcsúzóul a honismereti akadémia itt megjelent résztvevői a város intézményeinek helytörténeti kiadványaiból összeállí-

tott csomaggal indulhattak vissza szálláshelyükre, Makóra, majd másnap az ország különböző részeibe, illetve a határon túlra.

A program ötletgazdája és fő szervezője *Georgiádes Ildikó*, a helyi levéltár igazgatója volt. Az előkészületekben és a megvalósításban társai voltak *Berencsiné Dudás Katalin* tanárnő, *Bohádi Dóra*, a múzeum igazgatóhelyettese, *Dezső Dóra*, a Művelődési Ház és Városi Galéria igazgatója és *Szűcs Judit*, nyugalmazott múzeumigazgató. Köszönet szívből jövő vendégszeretetükért, munkájukért, valamint Csongrád Város Önkormányzatának és a csongrádi szponzoroknak a rendezvény támogatásáért. Bízunk benne, hogy a vendégek élményekkel gazdagodva a város jó hírét vitték magukkal, és alkalomadtán újból visszalátogatnak a Tisza-parti Csongrádra.

GEORGIÁDES ILDIKÓ

Az Óföldreák-Hódmezővásárhely-Mindszent-Szegvár-Szentes útvonal

A program: indulás Makóról 7.30-kor.

Óföldreák: római katolikus templom; alapjaiban 13. századi gótikus, erődtített templom, mai formáját a 15. században érte el. Berendezése neogótikus. *Gilicze János* ny. levéltáros mutatta be az értékes műemléket (lásd képünkön).

Hódmezővásárhelyen sétát tettünk a városvédő kőfal (népies nevén „kűfal”) egy rövid szakaszánál, illetve a Bakay-kút előtt, amely az Alföld első artézi kútja. Református ótemplom a város legrégebbi téglapítménye, barokk, de e stílus sajátos mozgalmassága és díszessége nélkül. Bútorzata a 2012-es felújítás során visszakerült, és az eredeti állapotnak megfelelően visszaállították. Így a 18. századi festett fatáblás karzatot, a papok padját, a szószékkoronát, de felújították az egymutatós toronyórát is a Rákóczi-csengettyűvel együtt.

Tornyai János Múzeum látványraktárának megtekintése következett ahol

kiemelkedő jelentőségű néprajzi, régészeti, helytörténeti és képzőművészeti tárgyegyüttes várja a látogatókat. Végül az Emlékpont Múzeumba tértünk be (képünkön; itt volt a fogadás is), ez Magyarország egyetlen vidéki múzeuma, amely állandó kiállítás keretében mutatja be Hódmezővásárhely 1945 és 1990 kö-

zötti időszakát, azokat a történelmi folyamatokat, amelyek a várost és annak lakóit érték ebben a 45 évben.

Mindszenten dr. Ávéd János orvos-történelmi magángyűjteményét és a Helytörténelmi Gyűjteményt tekintettük meg, ahol a tisztai halászat és kubikoság eszközeit tanulmányozhattuk.

Szegeváron az egykori megyeháza 1768-73 között épült, barokk stílusban. Mellette a volt Károlyi-kastély és Dóczy-udvarház feltárt maradványai láthatók. A szélmalom népi ipari műemlék, az 1800-as évek közepén épült, belső szerkezete, felszerelése hiánytalan. A Sáp-halom nevű kunhalom megtekinthető útközben.

ORMOS ZSUZSANNA

A Szentest városi program:

A vendégek megérkezése a Kossuth térre (kb. 45 fő) 17 órakor. Ott Szentest történetének rövid ismertetése, a főtér körüli épületek és szobrok bemutatása: megyeháza, református általános iskola, református nagytemplom, görögkeleti templom, Petőfi Szálló, bankpalota, városháza, Kossuth Lajos és Horváth Mihály szobrai.

A Szent Miklós magyar ortodox templom megtekintése (Kossuth tér 4.). Stílusa késő barokk, 1786. A belső térben látható ikonosztázion héttengelyes, háromszintes, favázrendszerű, copfstílusú építmény, 39 festett táblával. A templom belsejét 2014-ben újíttották fel. Bemutatta: *Horeftosz Konstantin* egyházi gondnok. Ezután a Fridrich Fényírda (1905) fotótörténelmi tárlatának megtekintése (képünkön), amely a korabeli fototechnikai berendezéseket, kamerákat és fényképeket mutatja be.

Móra József kalauzolt Szentes főterén

Bemutakoztak a szentesi néptáncosok

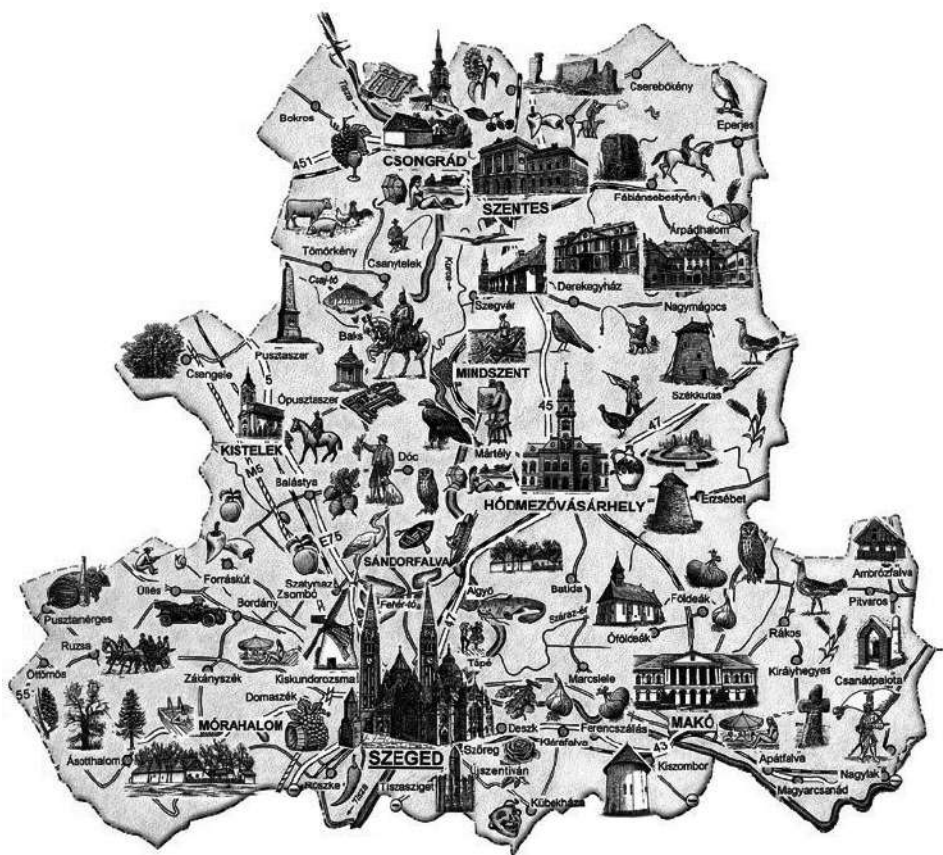
Ezt követte az 1808–1826 között épült klasszicista stílusú református nagytemplom és a benne található egyháztörténeti kiállítás megtekintése. Ismertető: *dr. Mód László* egyetemi adjunktus, a kiállítás egyik rendezője. Utána a Koszta József Múzeum megyeházi kiállításainak megtekintésére került sor: Szentes város évszázadai című helytörténeti tárlat; Szentes néprajzi hagyományai; Mesterségek utcája: Kihaló mesterségek skanzenszerű bemutatása; Szentes hitélete; Koszta József Kossuth-díjas festőművész állandó kiállítása. Vezető: *Labádi Lajos* és *Mód László*.

A vacsorára a volt megyeháza dísztermében (Kossuth tér 1.) került sor, köszöntőt mondott *Szirbik Imre* polgármester. Vacsorai előkészületek közben kulturális program (szentesi tekerősök, citerások, énekkar, néptáncosok), utána a „szentesi humor kommandó” különítményeseinek fellépése: *Kőhalmi Zoltán* és *Hajdú Balázs*. Minden résztvevő kapott egy-egy szentesi tasakot, benne egy-egy szentesi emléktárggyal, helytörténeti kiadványokkal.

Mindent elkövettünk, hogy a Honismereti Akadémia résztvevői jól érezzék magukat városunkban, s gazdag szakmai tapasztalatokat és maradandó élményeket szerezzenek Szentesen.

LABÁDI LAJOS – MÓRA JÓZSEF

A harmadik kirándulást Arad-Hegyaljára tervezte a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöksége. A kirándulást *prof. dr. Blazovich László* elnök vezette, a programtervet *Krämmer Erika* szegedi tanárnő állította össze és szervezte meg, az út során az ismertetőket *Blazovich László*, *Nagy István*, *Olasz Angéla*, *Hadnagy Éva* és *Notáros Lajos* tartották. A kirándulás részletesebb leírása *Blazovich László* „Mozaikok a makói Honismereti Akadémiáról” című írásában olvasható.

Csongrád megye

II. KUTATÓMUNKÁNK EREDMÉNYEIBŐL

Raymundus Parthenopeis: A törvények rövid, könnyű és hasznos foglalata (I. könyv, részlet)

A 13. századi itáliai szerző fiai számára foglalja össze a törvényeket okulásképpen. Művét három részre (személyek, dolgok, kötelmek) osztja *Justhianus Iustitutionese* nyomán. Az ismert műből számos részt vesz át talán egy közvetítő szerző munkájára támaszkodva. Raymundus, amint a római jogászok, a felső és részben a középső rétegek jogát tárgyalja, az alsóbb néposztályokkal keveset törődik, amint ezt idézett részletünk ugyancsak mutatja. Nála a család (a ház) férjből, feleségből, gyerekekből és szolgálókból áll. A mű tanító jellege világos és egyszerű stílusa mellett abból is kiolvasható, hogy tárgyalja az egyes jogintézmények keletkezését, nevét, majd pedig a hozzájuk tartozó szabályokat.

Fordításunk a személyekről szóló első könyvből vett részlet,¹ amely a házasságot leíró szabályokból ad át egy csokrot, ugyanis a családi jogot a személyiből csak később választották le önálló szakjogként a jogtudósok. Jelen közleményünkben a házasság javairól az ellene indítható keresetről és a családtagokról készült szabályokat mutatjuk be. A szerző sok helyütt követi forrását és talán *Gratianus*nak *Az egymással nem egyező kánonok egyeztetése* című munkáját. Azt azonban megjegyezzük, hogy keresztényként az ókori szerzőktől eltérően nem sajnálta a helyet a moralizáló fejtegetésektől.

XXX. fejezet | A házasság javairól

A házasságban három jótétemény van: A hűség, a megszentelés és a gyerek. A hűség az, hogy ne történjen semmiféle házasságtörés. A megszentelés, hogy semmilyen elválás se lehessen, a gyermek pedig az, amiért a házasság létezik, akit a házastársaknak nem szabad elkerülni.

Ha a feleség hűtlensége miatt a hűségeskü megtörik, és elválás következik be, akkor a feleség elveszti a hitbérét. Ha a férj hűtlensége miatt, akkor ő is veszítsen el minden nászajándékot, hacsak nem állítják helyre a házasságot, vagy nem vol-

¹ A fordítást lektorálta *Farkas Csaba*.

tak mindketten házasságtörők. Akkor a hasonló bűnökért hasonló büntetést szenvednek. Ez az egyházi törvények szerint igazságos. A világi törvények szerint a hűtlenségen rajtakapott asszonyt zsákba varrják, vagy elevenen eltemetik. Ha pedig az elválás vérségi vagy rokoni kapcsolatok miatt következik be, az asszony kapja vissza a hozományát és a házassági javait, a férfi pedig a nászajándékot, ha nincsenek gyerekek. Ha pedig gyerekeik vannak, a hozomány és a nászajándék tulajdonjoga maradjon azoknál, tudniillik a gyerekeknél, a haszonélvezeti jog pedig a szülőknél. És mindkét házastétel jogosult másokkal házasságot kötni. Ha pedig ennek ismeretében házasodtak össze, az, aki tudta, elveszít mindent, amit a másik félnek adott, és az a házastárs, aki nem tudta, kezelje elkülönítetten a halála napjáig, aztán pedig a kincstár kezelésébe kerüljön, hacsak a jó béke érdekében másban nem egyeznek meg, tudniillik hogy a férfi megkötések nélkül visszaserzi a nászajándékot, ha nincsenek közös gyerekeik, ha pedig közös fiaik vannak, akkor a hitbér és a nászajándék haszonélvezeti joga a szülőknél, a tulajdon a fiúknál marad. És a gyerekeiket számítsák törvényesnek, mert egyik szülő ismeret hiánya törvényessé teszi a házasságot. És elegendő, hogy a fiak törvényesnek minősüljenek. Ha pedig mindketten tudtak a vérségi kapcsolatáról, akkor a gyerekeik is törvénytelenek lesznek, és semmilyen módon nem örökölhetnek, hanem a hitbér és a nászajándék közvetlenül a kincstárra száll. Ez igazságos az egyházi törvények szerint, a világiak szerint pedig más büntetés is van.

És jegyezd meg, hogy amíg a házasság tart, semmiféle hitbér és nászajándék nem idegeníthető el, hacsak nem áll fenn törvényes ok. Miután a házasságot felbontották, a hitbérrel az életben maradó férfi azt teheti, amit akar, a nem rossz szándékkal szerzett nászajándékot halála napjáig megtarthatja. Ellentétben az asszonnal. Ez azonban csak akkor igaz, ha nincsenek gyerekeik, vagy ha a szokásjog, vagy a házassági szerződés mást nem mond.

Tudd meg, hogy a házasság annyiban is hasznos, hogy törvényesíti azt a fiút is, aki a házastársaktól származik a házasság megkötése előtti időből. Ez akkor törvényes, ha a fiú fogantatása idején mindkét fél házasságon kívül volt, másképp nem. És az ilyen fiúkat a bekövetkező házasság legitimálja, amint a pápa őszentsége törvényesítheti a törvénytelen fiúkat.

XXXI. fejezet | Kik indíthatnak keresetet a házasság ellen – (Vagy kik lehetnek tanúk) – A házassági keresetről

Midőn a házassági kapcsolat megszakad, a fent említett akadályok miatt keresetet indítanak; a törvény által a szülőknél kell lenniük vádlóknak és tanúknak is. Ebből az eljárásból elutasítják azt, aki csak gyalázatos nyereségvágy miatt emel vádat a házasság ellen. A távol lévő még levél útján sem tud vádat emelni, és tanú sem lehet. Jegyezd meg, hogy a vérrokonság és sógorság bizonyítására azért hallgatják meg inkább a szülőket és a vérrokonságban állókat,

mint másokat, mivel az ilyenek jobban igyekeznek megismerni a saját családfájukat, mint mások. Sőt azon felül nemcsak a jelen lévő vádlóktól, hanem a szóbeszédben felhozott akadályok alapján is tud a püspök nyomozni. És ha valódi akadályokat talál, a házasságokat felbonthatja. Azonban egyházi bírósági ítélet nélkül a házas fél nem hagyhatja el a házastársát, ha a rokonság ismeretes is. És ha elhagyta volna, tüstént következzenek be a korábbi állapot helyreállítása.

És jegyezd meg, hogy a házassági perben, miután a kereset nem igazolható az engedetlen fél ellen, tanúk is meghallgathatók, míg a végítélethez eljutnak.

XLIII. fejezet | Az özvegyek és szüzek jogairól

A gyerekekkel nem rendelkező özvegyek a testükkel és az összes vagyonukkal bármit tehetnek, amit csak tudnak és akarnak, a másokért vállalt kötelezettségek kivételével, amint ez fentebb bemutatásra került. A testtel tudniillik lehet házasságot kötni, egyházi rendbe és hasonlóba lépni, még kereskedhet is saját testével, és emiatt nem veszti el vagyonát, csupán a tisztességét. A vagyonát eladhatja, elzálogosíthatja, elajándékozhatja, és amikor szükségét érzi, végrendelkezhet róla azok javára, akik számára akar. Ugyanez a jog vonatkozik a tizennyolc évesnél idősebb szüzekre.

XLIV. fejezet | A feleség jogáról – A feleség férj nélkül semmi

A kereskedelmi tevékenységet nem folytató asszonyok semmit sem tehetnek maguktól, sem személyükkel, sem javaikkal, mivel ezek felett saját jogaik nincsenek, hanem a férjük hatalma alatt állnak. Ha pedig kereskedelmi ügyletet, vagy szerződést kötnek, annak ne legyen semmiféle jogereje. Az üzletasszonyok azonban saját jogukból bármilyen szerződést szabadon megköthetnek, mert ilyen esetekben férfi jogúaknak számítanak.

XLV. fejezet | Miért óhajtjuk a házasságot

A házasságra három ok miatt kell törekedni. Először gyerekek nemzése miatt, mert a világ legtermészetesebb dolga magunkhoz hasonló létrehozni, és ezt tisztességes és igazságos házasság nélkül nem lehet. Másodszor, a bűn elkerülése miatt, mert minden házasságon kívüli szeretkezés halálos bűn, harmadszor, az eltérő feladatok miatt, hiszen mások a feladatai a férfinak, mint például a létszükségletek előteremtése, és mások a feladatai az asszonyoknak a létszükségletek megőrzésében és okos kezelésében.

XLVI. fejezet | Tanács a kiházásítás módjáról – Tanács a házasulandó férfinak

Ha valaki házasodni akar, annak először alaposan utána kell járnia erkölcsös férfiagnál, vajon a leendő feleség tisztességes szülőktől, vagy jó családból származik-e, törvényes születésű-e, vajon egészséges-e, felserdült-e, vajon szorgalmas-e,

mértéktartó-e, vajon, szép-e, erényes-e, vajon, gazdag-e stb. Hasonlóképpen nagyon ügyelni kell arra, hogy hasonló hasonlóval házasodjon. Ha ugyanis nemtelen nemest vesz feleségül, az lekicsinyli, és nem tiszteli őt. Ha pedig szegény férfi vesz el gazdag nőt, az ellene lázadóva szemére veti szegénységét. Ha pedig idős férfi vesz el fiatal nőt, az ritkán tudja annak iránta való hűségét megőrizni.

XLVII. fejezet | Hogyan irányítsa valaki önmagát – Az önirányításról

Minden ember legjobban saját sorsát irányítja úgy, hogy cselekszik, javakat állít elő, és elkerüli a rosszat, hogy kegyes dolgokat cselekszik, hogy elhagyja a kegyetlen dolgokat, hogy szereti az igazságosságot és az igazságot, és gyűlöli a hazugságot és az igazságtalanságot. És ez a munkás élet. A lelki élet pedig az, hogy megveti a földi dolgokat, és tiszteli az égieket, és semmi másra nem gondol, csak arra, hogyan ismerje meg Istent, és az ő megismerésével tisztelje, továbbá mindenekfelett csak neki szolgáljon szorgalmasan, és vele egy lelket alkosson.

XLVIII. fejezet | A ház irányításáról

Amit meg kell jegyezni a ház irányításáról: mi a ház, és honnan származik az elnevezése, mennyiből és kimből áll, és miért jött létre.

A ház egy bizonyos, a természet szerint egy napra szervezett közösség.

A ház neve a domo, domas szóból származik, azaz cogo, cogis 'kényszerítetek'. A családfőnek ugyanis kötelessége, hogy mindazokat, akik a házban laknak, kényszerítse a rossz elkerülésére, és a jó dolgok tisztelésére, az Isten és az égiek tisztelésére, továbbá azon dolgok megvetésére, amelyek földiek.

A teljes ház pedig négyféle személyből áll: tudniillik férjből, feleségből, gyerekekből és szolgálkból, akiket bemutatunk majd a következőkben.

A ház pedig az élet mindennapi fenntartására létesült.

XLIX. fejezet | Az asszony irányításáról

A férj köteles asszonyát mindenekelőtt istenfélővé tenni, másodszor, jó erkölcsökre nevelni, harmadszor, a pletykát és a fondorkodást megtiltani, negyedszer, kevés beszédűvé tenni, ötödször, szemérmessé és erényessé tenni, hatodszor, a test ékesítésével kapcsolatban illendően viselkedjen, hetedszer, tiltsa el az ide-oda szaladgálástól, nyolcadszor, tiltsa el a titkos helyektől, kilencedszer, tegye őt dolgozóssá, tizedszer, tanácsoljon neki alázatosságot, tizenegyedszer, beszélje le a gögösségről, tizenkettedszer, ha felnőtt, és jártas abban, hogy a ház igazgatását vezesse, teljesen meg kell benne bízni, de ha ostoba és arcátlan ifjoncként viselkedik, akkor őt fegyver nélkül, de vesszővel és bottal meg kell verni. És szükséges minden olyan dologra kiképezni, amelyek a lélek üdvét, és a test erősítését célozzák.

L. fejezet | Hogyan viselkedjen a férj a feleségével szemben

A férj kötelessége, hogy asszonyával tisztelettel bánjon, számára élelemről, ruhákról és viseletről saját lehetősége szerint gondoskodjon, és törekedjen a neki tett hűségküjének a betartására, továbbá elégedjen meg vele egyedül, és sohase gyanakodjon rá, hanem mintegy társként, és ne mint szolgálólánnyal viselkedjék vele.

LI. fejezet | A feleség hogyan viselkedjen a férjével szemben

Ezzel szemben a feleségnek minden törvényes és becsületes dologban engedelmeskednie kell a férjének, a háznak gondját viselni, dolgosan élni, és minden háztartási felszerelést, ami a házban van, gondosan megőrizni, a pincéket, a kamrákat és a konyhát gyakran ellenőrizni, a háznépet bölcsen és finoman kezelni, szelíden korholni, nem rosszul ellátni, a házban keletkezett veszekedéseket, vitákat és civódásokat lecsendesíteni, egyedül a férjét tisztelni, és ne bosszantsa fel őt, valamint a férjével szemben ne kövessen el jogtalanságot, és sohase kötekedjen vele, továbbá a férje tudta és beleegyezése nélkül semmilyen szerződést ne kössön.

LII. fejezet | A gyerekek irányításáról – Hogyan bánjanak a szülők a gyerekekkel

A természetjog szerint a szülők, de leginkább az apa kötelessége, hogy a saját gyerekekkel, tudniillik a természetesekkel és törvényesekkel kapcsolatban a legnagyobb gondoskodást tanúsítsák. Először, mivel a gyerekek tőlük származnak, fenn kell nekik tartani, hogy ők rendelkezzenek azzal, amely az élet folyamán szükséges. Másodszor, hogy csecsemőkorukban lágy élelemmel, de főképp tejjel táplálkozzanak, és a bor fogyasztásától tartsák vissza őket, visszafogott mértéktartással irányítsák, és a sírástól őrizzék meg őket. Harmadszor, hogy a fiúkat már csecsemőkortól hétéves korig anyanyelven oktassák, és miután ezt megtanulták, legott képezzék őket a keresztény hitre, és a hétévestől egészen a tizennégy éves korig a latin nyelvet, azaz az írást tanulják. Tizennegyedik évük után a nehezebb munkákra fogják őket, tudniillik ha nemesek, a nemesi foglalkozásra, ha polgárok, a polgárra, ha falusiak, a parasztira, a kézművesek a kézműves foglalkozásra tanítsák őket. Negyedszer, hogy a viselkedési szabályokra oktassák őket, ötödször, hogy a szerelmi vágytól visszatartandók. Hatodszor, tanítsák őket arra, hogy kerüljék a rossz társaságot, és keressék a jó közösséget. Hetedszer, neveljék őket az étkezés alatti udvariasságra. Nyolcdaszor, hogy a törvényes játékokat űzzék és gyakorolják, a törvénytelenek elől viszont szaladjanak el, kerüljék a szerencsejátékokat és a kockavetést. Kilencedszer, neveljék őket a helyes öltözködésre.

LIII. fejezet | A fiúk hogyan viselkedjenek a szüleikkel szemben

Ezzel szemben a fiúk kötelesek a szüleiknek alárendelni magukat, és csak azoknak szolgáljanak, értük dolgozzanak, és nekik szerezzenek, akaratuk és beleegyezésük nélkül soha ne tegyenek semmit, ne kössenek szerződést, és sok mást is kötelesek tenni, amelyeket itt a rövidség miatt mellőzök.

A lányok neveléséről

A lányok elsősorban és főképpen arra nevelendők, hogy Istennek szolgáljanak, másodsor, hogy ne legyenek dologtalanok, szószátyárok, piperkőcök és pajzánok, harmadszor, hogy ne legyenek szemérmetlenek, negyedszer, hogy ne legyenek tekergők, ötödször, hogy ne legyenek neveletlenek, hanem mindenben engedelmesek, és sok másra, amelyek már fentebb, az asszonyok irányításáról szóló részben már meghatározásra kerültek.

LIV. fejezet | A szolgák irányításáról – A családapának hogyan kell a cselédségével szemben viselkednie

A családapának háza népét szóval, tettel és példával kell nevelnie. Emellett jegyezd meg, hogy négyféle szolga van, tudniillik természetes, törvényes, bérért dolgozó, valamint az ingyenes szolgák. A természetesek azok, akik semmilyen módon nem tudnak magukról gondoskodni, jóllehet testben erősek, azonban elmeállapotukat tekintve gyengék, és ezeknek méltán vannak ügyességben és okosságban erős uraik és irányítói.

Törvényes szolgák azok, akiket háborúban fognak el, vagy akik magukat önként és tudatosan eladják, vagy eladni engedik pénzért, vagy nyereség okából, őket saját szolgáltnak hívják.

A bérmunkások azok, akiket egy számukra meghatározott bérért fogadnak fel, és hosszabb időre gyűlnek össze, tudniillik napra, hónapra, évre.

Az ingyenes szolgák azok, akik nem meghatározott összegért, hanem hálájukat kifejezve szolgálnak.

A természetes szolgálkkal kapcsolatosan az uraiknak olyan jogosultságuk van, hogy azokkal végeztessék el, amit saját személyükkel, vagy erejükkel nem akarnak, vagy nem képesek elvégezni.

A törvényes vagy saját szolgálkkal kapcsolatban az uraiknak olyan joguk van, hogy azok tőlük soha ne tudjanak az ő akaratuk ellenére eltávozni, és mindig nekik kötelesek szolgálni. Az uraik tartoznak gondoskodni róluk a létszükségleteiket illetően úgy, hogy ha azt nem tudják teljesíteni, szabadok lesznek, amint fentebb láttuk. És bármit is termelnek munkájukkal, az az uraiké és azok örököseié.

A bérszolgákkal kapcsolatban az uraik olyan joggal rendelkeznek, hogy kötelezve vannak arra, hogy az alkalmazás idejének lejártá előtt nem távozhatnak el, hogy ha ezt mégis megteszik, elveszítik a nekik ígért bért. És senkinek sem lehet őket szolgálatba fogadni, vagy megtartani. Ha pedig valaki, miután maguk óhaj-

tották, szándékosan tartja őket, ha nem fogja visszaadni őket, akkor ugyanaz az úr adja át őket a bírónak megváltás céljából, hogy általa kényszerítse őt azok elbocsátására. De az urak sem bocsáthatják el a szolgálkat a szerződött idő előtt, ha csak nem érdemelték ki jelentősebb kicsapongásaik miatt, vagy ha az ilyen időre kialakult bért teljesen nem fizették ki. És ha ugyanaz a szolga saját ruháit teljesen eljuttatja, vagy elissza, vagy valamilyen módon elidegeníti, nem köteles megváltani, de az úr azokat vissza tudja szerezni ingyen, bárhol találja is meg.

Az ingyenes szolgálkat, vagy az úrnak tiszteletből dolgozó szolgálkat pedig az uraik elbocsáthatják akkor, amikor csak nekik tetszik, azonban az uraknak meg kell őket jutalmazniuk. Az ilyen szolgálkat pedig visszakaphatják szabadságukat, amikor csak akarják, de nem hagyhatják el szükség idején az urat, csak nyugalom és béke idején. Ezért ezeket nagy becsület és tisztesség övezi, de ha az uraikat szükség idején hagyják el, szegénybe kerülnek, és ezért semmilyen bért nem követelhetnek.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Református iskolakultúra a Dél-Alföldön a török hódoltság után

A magyar népiskolai oktatásnak, benne az alapfokúéknak, múltja a középkorig nyúlik vissza. Kezdetben az olvasást-írást és éneklést az ima- és énekeskönyvek segítségével sajátították el a kisdíákok. E tanulás ideje 1-2 évre terjedt ki. A képzés a plébániai iskolákban folyt, amelyeket népesebb falvakban és városokban egyaránt fenntartottak, és a plébános felügyelete alatt állottak. Létüket megkívták a később mesterségeket tanulni szándékozók igényei, valamint a kereskedelem igényei. A káptalani iskolák növendékeitől már többet kívántak. Itt az alapvetés után már megindult a latin nyelv és a hozzá tartozó „műveltség elemek” elsajátítása. Végeredményben a hét szabad művészet (septem artes liberales) triviumának (grammatica, retorica, dialectica) alapjait tanulták. Itt és a kolostori iskolákban a papi pályára készítettek fel. Az említett iskolák nem egymásra épültek. Amint látjuk, a 19. század közepéig, majd ezer évig az alacsony és kö-

zép- vagy magas műveltség közötti határvonalat a latin nyelv ismerete jelentette, amely a 20. század végére szinte eltűnt az oktatásból.

Kis kitérőként megemlíjtük, hogy a káptalani vagy magasabb szintű székes káptalani iskolákból egyetemre mehettek, ahol az első lépcsőfokot a facultas artium vagy filozófiai fakultás, azaz bölcsészeti kar jelentette, ahol latin grammatikát, retorikát és logikát tanultak, valamint sikeres vizsgák után a baccalaureatus (bábérkoszorús) fokozatot nyerték el. Majd Arisztotelész természetbölcseleti műveit tanulták, amelyek sikeres elsajátítása után a licenciátust szerezhették meg. Ezután *Arisztotelész Nikomakhoszi etika* című kötetét tanulmányozták, így kapták a magiszter címet. A fentieket teljesítve léphettek a teológiai, jogi (civil- vagy kánonjog) vagy orvosi fakultásra. Hat-tíz év tanulás után szerezhettek doktori címet.¹

Bármennyire messze van már tőlünk a középkor, a győri káptalani iskolába járt Rumi gyerekek, Miklós és László 1451. augusztus 5-én kelt, szüleikhez írt leveléből kiderül, a diákélet akkor sem volt más, mint ma, amint az alábbi néhány mondatból kiderül. *„Fiúi üdvözetünk előre bocsátása után tudjátok meg, hogy egészségesek vagyunk, és folyton tanulunk. Felőletek, kedves szüleink, mindig hallani kívánunk. Kérünk benneteket, küldjétek el köpenyeinket a pénzzel együtt minél hamarabb. Különben tudjátok meg, hogy a tejet nagyon szeretjük, ezért küldjétek nekünk egy tehenet. Ezt már megígértük a szállásadónknak, ezért kérünk, ne hagyjátok hazugságban bennünket. Ha Isten ajándékából megérjük, az egy tehén helyett többet adunk.”*²

A káptalani iskolákban alapos ismereteket szereztek a diákok, a városi, falusi plébániákéiban kevésbé. Ne a maiakhoz hasonló módon képzeljük el őket. A szülők kedvük szerint járatták az oktatók katedrája elé gyerekeiket. A tanítók egyházi szolgálatban álló kántorokból, harangozókból és más egyházi szolgákból kerültek ki, akik a diákokkal együtt részt vettek a szertartásokon. Szerda déltől péntek reggelig általában a tanítás szünetelt. A kisdiakok aratáskor, valamint szüretkor sem jártak iskolába. A fűtésről, takarításról a nebulók gondoskodtak. A tanítás viszont, mint egyházi szolgáltatás ingyenes volt. A mai értelemben iskolaköteles gyerekek csak egy tizede koptatta a padokat. E mostoha körülmények között a tanulók egy része egymástól (!) – általában - mégis elsajátította az olvasás, betűvetés és számtan alapismereteit.³

Az egy osztályos, egy tanítós iskolát a városokban lassan felváltották a két majd három osztályosak. Ez az állapot megmaradt a középkort követően a török idők idején, sőt a 18. században is. Kivételt képezett a hódoltság területe, ahol megszakadt az oktatás, kivéve a nagyobb népességű helyeken, mint például

¹ Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris Kiadó. Bp. 2000. 51–52. 301–320.

² Levéltárak – Kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000–1086) Közreadja: Blazovich László–Érszegi Géza–Turbuly Éva. Budapest–Szeged. 1998. Magyar Levéltárosok Egyesülete. 318. p.

³ Blazovich László: Szeged rövid története. Dél-alföldi évszázadok 21. II. kiadás. Szeged. 2007. 107. p.

Szeged és Kecskemét, bár itt sem beszélhetünk a tanítás folyamatosságáról. A hódoltság mélyén egyébként csak Szegeden, mint szandzsákközpontban maradt meg a magyarság úgy, hogy a várban és a palánkban élt törökök és törökké lett déli szlávok mellett meg tudta tartani igazgatási rendszerét, a ferencesek pedig a hitéletet szervezték, és részt vettek az oktatásban is.

Az alsó oktatásban a reformációval az addigiakhoz képest a vallás jelentősége és szerepe megnőtt, mivel az egyházak fontosnak tartották vallásos és társadalmi céljaik megvalósítása érdekében az iskolát, azt addig nem látott módon átította a vallás. A 16. század második felében új keretet adva az oktatásnak megjelentek a protestáns egyházak. Ezen időszakban alakult ki a felekezeti iskola. A változás egészen a mai napig rányomja bélyegét az iskolarendszerre.

A katolikus iskolarendszert kialakító jezsuiták, a több tagozatot egy intézményben egyesítő iskolát megszüntetve, egymástól elválasztott iskolákat hoztak létre, alsó, középső és felső szintet: népiskola – gimnázium (két lépcsőben) – egyetem (akadémiai tagozat, egyetemi fakultások: teológiai, jogi, orvosi). Az alsó szinten, amely nem tartozott a latin iskolához, anyanyelvi ismereteket, számolást, mérést tanítottak, az oktatás anyanyelven folyt. Ez az iskolatípus már a jezsuiták előtt kialakult.

A 16-17. század fordulóján létrejött a protestáns iskola, amely a kollégiumi vagy líceumi rendszerrel a 19. század második feléig őrizte meg a középkori káptalani iskola hagyományait, ugyanis a három szintet egy intézményi kereten belül építették fel, amelybe 5-6 éves kortól 25-28 éves korig jártak a diákok. Az alsó szinten éppen úgy, mint a katolikusoknál az alapismereteket tanították vallástani fogalmakkal együtt, középszinten a latint és bizonyos természettudományos ismereteket oktattak, a felső fokon filozófiai, teológiai, azaz papképzés folyt.

A katolikus és protestáns közép- és felső iskolák tanárai általában külföldi akadémiákon vagy egyetemeken végeztek. Az előbbieket a birodalmon belül vagy Itáliában tanultak, az utóbbiak a Német Birodalom fejedelemségeiben vagy Németalföldön. A népiskolák tanítóinak képzése gyakorlatban folyt. Néhány évi segédtanítókodás után kezdtek az önálló munkához. Végeredményben ugyanúgy tanítottak, ahogy őket oktatták betűvetésre gyermekkorukban. Ezen elv alapján más területekről érkezők, kiszolgált katonák, rokkant iparosok, jegyzők és egyházi alkalmazottak működhetnek a népiskolákban. Az egyes protestáns népiskolák felső osztályaiban a nagyobb helyeken már latint is tanítottak. Ezen településeken fejlődtek ki az ún. partikulák, ahová a kollégiumokból érkeztek felsős diákok, akik így teremtették elő későbbi külföldi tanulmányaikhoz az anyagi alapot. Egyúttal e helyeken a későbbi középszintű oktatás alapjait fektették le.⁴

⁴ Mészáros–Németh–Pukánszky 2000. 317–326.

Mivel a Török Birodalomhoz tartozó területeken hivatalosan egy „államvallás” létezett, a mohamedán, a török helyi hatóságok nem engedélyezték keresztény iskolák létesítését. Ezért csak alkalmanként tarthatták fent őket. Nagy lemaradás alakult ezáltal ki. Szegeden csak 1720-ban indították gimnáziumukat a piaristák, Vásárhelyen pedig 1723-ban alakult meg a debreceni kollégium partikulája, a sajtósan magyar, az európai iskolázás történetében egyedülálló intézményrendszer egyikét. A Dél-Alföldön hosszú ideig több középiskola nem létezett.

A protestáns oktatásban a 18. század közepén terjedt a pietista szemlélet, amely nagy súlyt helyezett az anyanyelvű népnevelésre, népoktatásra, mint a gyakorlati kegyesség egyik útjára. Így ír erről Szőnyi Benjamin verseskönyvében, a *Szentek hegedűjében* megjelent az *Apróbb Oskolákban Tanítók Éneke* című versében:

1. Az Isten, a' ki oszt tiszteket,
Én reám bízott gyermekeket:
Hogy én ezeket oktassam,
És meg-hagyta, hogy e' gyengéket
Jó erköltsökre szoktassam...

6. Uram! taníts elébb engemet,
Szenteld meg testemet, lelkemet,
Hogy én-is mind e' kettőben,
Elébb vihessem népetskémet,
És taníthassak erőben...

A mezővárosokban, nevezetesen Hódmezővásárhelyen a török idők után hamarosan, 1722-ben a lányok oktatását is megkezdték. Az egy-egy osztályra jutó általánosan jellemző nagy tanuló létszám nehéz terhet rótt a tanítókra, akik az órán az olvasást ó- és újszövetségi történeteken gyakoroltatták, szent énekeket és a keresztény vallás alaptételeit tanították. Hiányoztak viszont a természettudományos alapismeretek. Hasonló módon oktatták a fiúkat is. A módszer a katolikus iskolákban hasonló lehetett. A tanítás ideje elsősorban főképp az őszi-téli és talán a kora tavaszi időre szorítkozott. Több lány járt, mint fiú, mert az utóbbiakat jobban igénybe vehették a mezőgazdasági munkában. A református iskolába a katolikusokon kívül befogadták a többi felekezet gyerekeit. Csak a hittant tanulták külön.

A katolikus iskolában a tanulás naponta reggel héttől tízig, majd egy órától délután négyig tartott. Osztályok nem léteztek, de a tanulás két csoportban folyt. Először a betűvetést sajátították el, majd különböző könyvekből olvastak. Minden napra négy megtanulását írták elő az olvasmányokból. *Petrus Caniseus* kátéjából feltehetően közös gyakorlással és ismétléssel kórusban memoritereket sajátítottak el, mivel olvasókönyv nem létezett. A tanító évente minden gyerek után egy rénes forintot kapott tandíjként. Később már szerződésben pontosan rögzítik a tanárok éves járandóságát.

A 19. század első feléből már jobban maradtak fenn források, amelyekből egyrészt kiolvasható a fejlődés és a tananyag részletesebb leírása. A fennmaradt specimenekből az alábbi kép rajzolódik ki. Az első osztályban tanulták az írás-olvasás alapjait, a számtant, a „*nemesebb természeti dolgok esméretét*”, vallásismeretet, imákat és énekeket, a másodikban bibliai történeteket, erkölcsi tudományt, állatok és a természet történetét, valamint földrajzot. Harmadikban vallástant, „*keresztény erkölcsi tudományt*”, Magyarország földrajzát, imádságokat, zsoltárokat, a különböző vallások ismeretét, számtant, valláshistóriát, vallástörténetet, magyar nyelvtant. Negyedikben keresztény erkölcsöt, vallástörténetet, Magyarország történetét, számtant, földrajzot, levélírást, vallástörténetet, magyar törvényeket, rajzolást, egyszerű geometriát és mechanikát sajátíthattak el. Az ekkor lassan kiépülő lakótanya rendszerben élő fiatalok ugyanakkor semmiféle oktatásban nem részesültek.⁵

A központosított monarchia, amely intézményeivel a feudális rendet igyekezett megerősíteni és konzerválni, az oktatás, az iskolarendszer ügyével is foglalkozott, amelynek jegyében született meg 1777-ben a Ratio Educationis, amelynek egyik kidolgozója *Ürményi József* volt. Az uralkodó, *Mária Terézia* a különböző szintű és jellegű iskolákat próbálta meg egységes igazgatás alá vonni. Ezzel a magyarországi állami tanügyigazgatás első, Erdély kivételével az egész ország területére kiterjedő dokumentuma született.⁶ Az állam meghatározó, irányító szerepet kívánt vállalni, ugyanakkor az oktatás az egyházak kezében maradt. Állami iskolák csak az 1880-as évektől nyíltak hazánkban. A Ratio Educationis bevezető szövege kifejti, hogy az oktatás-nevelés legfőbb célja a „*közboldogság*”, a közjó elérése, valamint a jó állampolgárok nevelése. E célokban a felvilágosodás gondolatai fogalmazódtak meg.

A rendelet új iskolatípusok kialakítását nem tervezte. Megmaradt a kétháromtanítós népiskola, a kis- és nagygymnázium az akadémiai bölcseleti tagozattal, valamint az egyetem. A magyar nyelv tanításáról a szövegben nem esik szó, ugyanakkor megjelenik az első idegen nyelv, a német, valamint a természeti tantárgyak tanításának az igénye. Az iskolák fenntartói sem változtak, a falusi és városi népiskolákéi továbbra is települések maradtak. A protestánsok hivatkozva az egyházközségek iskolafenntartó szerepére a Ratio Educationis rendelkezéseit elutasították, mondván, hogy az államhatalomnak ebbe nincs beavatkozási joga, ám szellemisége mégis hatást gyakorolt rájuk.

A rendelet létrehozta a kilenc tankerület mindegyikében a norma iskolát, amelybe minta népiskolát, tanítóképző tagozatot, valamint ének- és rajziskolát szerveztek. A normarendszer az oktatás módszerében hozott nagy előrelépést.

⁵ Minderre I. *Imre Mihály*: Iskolakultúra Hódmezővásárhelyen a XVIII. század közepétől 1848-ig. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből VI. Szeged. 1982. 129–162. Különösen 142–145. 155.

⁶ Ratio Educationis: Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar fordítása. Ford. *Mészáros István*. Bp. 1981.

Addig mindenki a saját elképzelése szerint tanított. Ekkor alakult ki a kérdve kifejtő módszer: az olvasmányokat a tanítók előre tervszerűen megfogalmazott kérdésekkel dolgozták fel. Beszélgetés formájában a diákokkal közösen elemezték az olvasmányokat. Európai példák nyomán új műfajként a 18. század végén jelent meg a népiskolai tanításban az olvasókönyv, amelynek olvasmányait egyszerű, világos nyelven készítették történelmi, földrajzi témáktól a természet ismereten át a fizikáig. A szabad királyi városokat, majd a mezővárosokat, városokat kötelezték, hogy küldjék el tanítóikat, illetőleg azok menjenek el tapasztalatot szerezni olyan iskolákba, ahol a fenti módszereket alkalmazták.

A tankerületek számát 1782-ben hatra csökkentették. Buda, Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Győr és Zágráb, mint tanügy-igazgatási központok 1850-ig álltak fenn. Egyúttal megtették az első lépéseket az önálló leánynevelés irányába, valamint 1785-ben a gimnáziumokban bevezették a tandíjat.

A második Ratio Educationist (1806) csak a katolikus iskolák fogadták el, a protestánsok külön készítették a magukét, *Schedius Lajos* (1805) az evangélikusok számára, *Budai Ézsaiás* (1807) pedig a reformátusoknak.

A dokumentum előírta a kisebb falvakban az egytanítós iskola létesítését, ahol olvasást, írást, egyszerű számtant és hittant tanítottak, mindez kiegészült az állampolgári kötelességek ismertetésével. A tanulókat ajánlotta két csoportban tanítani, ezen belül a kicsiket délután. A nagyobb falvakban kéttanítós, a városokban pedig háromtanítós iskolák felállítását javasolta, a lányoknak pedig külön iskola létrehozását. A dokumentum kijelenti, hogy a szülő, aki nem járattja iskolába gyermekét, vétséget követ el, ha jobbágy, ellene testi fenyítést is alkalmazhatnak. Az iskolát legalább hat év alatt kell elvégezni. Az anyanyelvi népiskolából legkorábban kilenc éves korban léphetek tovább a tanulók.

A népiskolák fejlődésének újabb állomását jelentette a király 1845-ben kibocsátott rendelete, amely két tagozatra bontotta a népiskolát. Az alsót két évben, a felsőt három évben határozta meg. Hattól tíz évig terjedő időben jelölte meg az oktatás idejét. Ha a szülők elmulasztották gyerekük iskolába járását, pénzbüntetést helyezett kilátásba. A rendelkezés már egy - a polgári igényeknek megfelelő - iskolatípust írt le, amelyben az eddigieken túl mechanikát, rajzot, építési és földmérési ismereteket is tanítottak. Továbbá elrendelték, hogy segéd-tanító és tanító csak az lehet, aki a tanítóképzőt elvégezte, harminc év tanítás után pedig nyugdíjra jogosultak lesznek. Az elképzelés előre mutatott, azonban hosszú időbe telt, amíg egy része valósággá vált.⁷

A királyi intézkedést megelőzően a helytartótanács elrendelte az iskolák helyzetének felülvizsgálatát, amelyet a megyei tisztviselők Csongrád megyében január és február hónapban, akkor, amikor sok gyerek járt iskolába, végezték el.

⁷ Mészáros-Németh-Pukánszky 2000. 332–345.

Jelentésükből lehangoló kép bontakozott ki. A mezővárosokban jobb állapotok uralkodtak, bár itt sem elfogadhatóak. Csongrádon négy iskolát találtak, Újvároson egy kétszályos fiú és egy egyszályos leányiskolát, az Óvárosban, egy iskolát, ahol a lányok és fiúk együtt jártak. A gyerekek számát 2574-re becsülték, ebből 724 kapott oktatást. Szentesen az 1424 iskolaköteles közül a négy iskolába összesen 381 fiú és leány járt. A csekély számot a tisztviselők a szülők nem eléggé rosszallható hanyagságában látják. Hódmezővásárhelyen a nagyobb számú református lakos mellett tízezer katolikus élt. A két fiú- és két leányiskolába mindössze 510 fiú és leány járt annak ellenére, hogy az iskolákat és a tanítói lakásokat jó karban találták. A csekély szám okát a felmérést készítők a szülők gondatlanságában látták.

A falvakban kedvezőtlenebb kép fogadta a látogatókat. Horgoson a rossz karban lévő iskolában 143 fiút és 92 leányt egy tanító oktatott, ennek a létszámnak a dupláját tekintették iskoláskorúnak. A vizsgálatot végzők szerint két fiú- és két leányiskolára lenne szükség ugyanannyi tanítóval. Tápén a kezdő és haladó fiúkat és leányokat egy helyiségben egy tanító oktatta. Itt is külön fiú- és leányiskola felállítása lenne célszerű. Kisteleken, bár jó anyagi körülményeknek örvend, az iskolára semmi gondot nem fordítanak. Algyőn a 210 iskolaköteles gyermek közül 83 járt iskolába, amelynek épületével a falu mit sem törődött. Két fiú- és egy lányosztály felállítására lenne szükség. A 8000 lakosú Mindszenten a gyerekek rozzant, alacsony, szűk és nedves iskolába járnak. A küldöttség két fiú- és egy lányosztály felállítását javasolta, és a 420 váltó forinttal fizetett tanító mellé még két segédtanítói állás létesítését ajánlotta. Üdítően hatottak a derekegyházi állapotok, ahol az iskolák létüket a Károlyi uradalomnak köszönhatték. A jó karban lévő iskolába 50, illetve 33 tanuló járt, feltűnt a gyerekek tisztasága és a tanító ügyessége. A küldöttség hitt abban, hogy a jó példa követőkre talál.

A fentiekhez képest cudar helyzetet mutattak a kertészségek, olyan kis telepek, ahová dohánytermesztő kertészeket, azaz szegényparasztokat bizonyos ideig tartóan fogadtak fel. Baks községben nincs iskolaépület, a 14 fiú és 4 leánygyermeket a kántor, aki egyúttal jegyző, a saját lakásán tanítja. Egyébként 51 fiúnak és 47 leánynak kellene iskolába járnia. Legalább egy iskolát Bakson is emelni kéne. Dongérháton iskolát nem találtak, akárcsak Síróhegyen. Az utóbbi helyen a jegyző 12 gyereket oktat. Fizetése, mint jegyzőnek és tanítónak évente 60 forint, 30 véka búza és egy lánca föld. A 300 lélekszámot kitevő telepen 46 tanköteles van. Felgyő és Vidatorok kertészségeiben sincs iskola, azonban a gyerekeket a jegyző, aki egyúttal tanító, kántor és harangozó, a saját lakásán tanítja. Ellés, Bánomhegy és Fehértó kertészségeiben a lakosság csekély száma miatt iskola felállítását nem írhatják elő. Ányás nagy kiterjedése miatt télen és a vizes időszakokban a gyerekek számára leküzdhetetlen távolságok miatt a taní-

tás szünetel. Hantházon, Alsó-Pusztaszeren, Dócon, Homokon és Sövényházán, iskola nem lévén, a gyerekek a jegyző lakásán tanulnak.⁸

A jelentésből kiderül az iskolák és az oktatás korabeli helyzete: a főként autoididakta tanítók, a nagy gyereklétszám, az iskolák rossz állapota, és a szülők érdektelensége, ugyanakkor anyagi hozzájárulása a tanítók fizetéséhez. A jelentésből a szép központi elképzelések és a rögválóság, az arasznyi lét között húzódó mély szakadék érzékelhető. Innen indult el az út, amelyen haladva kialakult a polgári korszak iskolája és iskolarendszere, amely Európa élvonalába juttatta a magyar oktatást. Mielőtt azonban erről szót ejtenénk, szenteljünk néhány sort az éppen ez idő tájt indult tanyai oktatásnak.

A tanyai iskolák története az 1850-es évek első felében kezdődik, helyi lakosok és városi kezdeményezésre indult kialakításuk. Nem egy helyen azonban csak az előbbieket hozták létre tanyákon ideiglenes iskolákat, ezen belül mozgó-, magán- és fiókiskolákat, amelyek általában rövid ideig álltak fenn. A diákok számára tanyaházakban béreltek termet, és általában a szülők fizették, látták el a tanítót.⁹ A zsúfoltság, a nagy tanulói létszám e helyeket ugyancsak jellemezte. A szülők igyekezete mégis meghatározó, hiszen gyermekeiket a szerzett tudásuknál fogva maguknál többnek szerették volna látni.

A korszakban, a 19. század második felében kezdett kialakulni az a tanítói gárda, amely szellemiségével közel száz évig meghatározó szerepet játszott az elemi iskolai oktatásban és nevelésben, amely nemcsak az írás-olvasást sajátította el a kisdiaákokkal, hanem ünnepeket rendezett, olvasóköroket szervezett felnőttek számára, iskola melletti kertje pedig mintakert lett. Az alma-, barack- és szőlőtermesztés elterjesztésében nagy szerepet játszott. Minderre nagyszerű tanítóképzőkben, Szegeden, Aradon, Kiskunfélegyházán készítették fel őket.

A korszak népiskolai oktatásának kereteit az *Eötvös József* közoktatásügyi miniszter által beterjesztett 1868. évi XXXVIII. tc-ben fektették le, amely kimondta a tankötelezettséget, amely szerint 6-tól 12 éves korig mindennapos iskola (6 elemi), 12-15 éves korig heti néhány óra (ismétlő iskola) volt kötelező. Létrehozta az iskolaszéket, amely például Szegeden 1869-ben 38 taggal alakult meg. A népiskolai és polgári iskolai ellenőrző szervet, a királyi tanfelügyelőséget az 1876. évi XXVIII. tc. állította fel.

A kor tanítói, tanítónői mélységes hivatástudattal, erkölcsi tartással, hittel és emberi tartással végezték feladatukat. Az iskola, az iskola kertje falun és tanyán az iskoláskorúak oktatása mellett az iskolán kívüli művelődésben a gazdasági

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára. Csongrád megye nemesi közgyűlésének iratai 295/1846. Kiadva: *Zsilinszky Mihály*: Csongrád vármegye története I. Bp. 1897. 145–155.

⁹ *Berta Tibor*: A szegedi községi tanyai iskolák adattára. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXXI. Szeged. 2002. Passim., *Forrai Ibolya–Szemkeő Endre*: Iskolák a Kárpát-medencében (Források a Néprajzi Múzeum kéziratárából). Néprajzi Múzeum. Bp. 1996. Fontes Musei Ethnographiae 3.

és kulturális ismeretek terjesztésének a központja volt. Méltán nevezhetjük a kor iskolaépületeit a tudás templomainak, a bennük oktatókat a tudás felkent papjainak, akik hittek Istenben, igazukban és a tudás hatalmában. Ezt a szellemiséget fejezi ki hűen *özv. Kocsis Józsefné* tanítónő, később igazgatónő *A tanító* című verse, amelynek részletét adjuk közre. Teljes összhangot mutat *Szőnyi Benjamin* idézett soraival.

*Elindult útra ő ifjú lélekkel,
Elindult, hogy embereket
neveljen.
Pályája útjának göröngyeit
Nem tudta, nem látta, nem
érezte,
Csak egy cél volt előtte, egy
lebegett:
Tanítani, nevelni gyermekeket.
Sok-sok gyermekfej, ragyogó
szemekkel
Álmán keresztül nézett feléje,
Álmodta, hogy ez mind az övé lesz,
Mindnek ő lesz példája, vezetője.
Csak egy cél volt előtte, egy
lebegett:
Tanítani, nevelni gyermekeket.
Ezért áldozza tudását, mindenét.
Érzi már, hogy nehéz, súlyos
munkába állt,
De céljáért igaz, szent harcba száll.
Felépíti a kökemény falakat,
Ha kell, ledönti az akadályokat,
Ez a cél vezeti minden küzdelmét,
Hogy felépítse a gyermek
jövőjét.*

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Tanyai tanterem az ópusztaszeri emlékparkban

A Maros tájesztétikai-ökológiai hagyománya és az irodalom emlékezete

Tájesztétika és emlékeztörténet. Honismeret és biodiverzitás

A Maros Makóhoz közeli partszakaszainak tájesztétikai, földrajzi-élettani, kulturális antropológiai vonatkozásait kutatom. A Maros irodalomra és művelődésre vonatkozó hagyományát tárom fel. „Az emlékeztörténeti rekonstrukció időszakjaihoz mindig hozzárendelődik egy biológiai sokféleségben, öröklött változatosságban élő világ (biodiverzitás) élőlényekkel népes tértartománya. Ebben a tértartományban az épített emlék és örökség a saját történelmi létét éli és folyamatos kölcsönhatásban van a környező természeti és emberi világgal, a regionális identitással. Az ökokritikai szemlélet a történeti-ökokritika módszerével a kultúra tárgyi és szellemi emlékezetében élő ember világát idézi fel. A múlt képmását az emlékeztörténet töredezett varrataiból, a mában kibontakozó történelmi látletelek körvonalából alkotja meg.”- olvasható a *Történelem, ökomuzealitás, kultúratudomány* című tanulmányomban.¹

A tudományközi összefüggések

A tudományközi összefüggések távlatában még az ártéri széna este áramló illatának versemleke is újabb megvilágításba kerül. A Maros ökológiai hagyománykörében a szépirodalmi példák az ember folyóparti területhez való egyetemes érvényű alapviszonyát világítják meg. József Attila: *Megfáradt ember* című verse a makói Maros-parton szerzett élményből született, 1923 augusztusában. Első versszak: „A földeken néhány komoly paraszt / hazafele indul hallgatag. / Egy-más mellett fekszünk: a folyó meg én, / gyenge füvek alusznak a szívem alatt.” Második strófa: „A folyó csöndes, nagy nyugalmat görget, / harmattá vált bennem a gond és teher, / se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér, / csak megfáradt ember, aki itt hever. / Utolsó, azaz harmadik versszak: „A békességet szétosztja az este, / meleg kenyereből egy karaj vagyok, / pihen most az ég is, a nyugodt Marosra / s homlokomra kiülnek a csillagok.” Az ember képes rányitni a mindenségre?²

¹ Bogoly József Ágoston: *Történelem, ökomuzealitás, kultúratudomány*. In: Forgó Géza (szerk.): Szirbik Miklós léptein... Tanulmányok Halmágyi Pál 60. születésnapjára. Makó, 2008. 170.

² Vö.: Bogoly József Ágoston: *József Attila műve a mai világban*. Marosvidék, 2005. ápr., 71–75.

Az irodalomtudomány nemzetközi kutatási eredményeit bemutató *Helikon* című folyóiratban közölt bevezetőben ³ írja Nemes Péter: „Az ökológiai hagyomány például olyan írásokra is ráirányította a figyelmet, amelyeket egy ideje már csak tudománytörténészek olvastak: az úti leírások mellett, a taxonómiák, tudományos értekezések, erdészeti traktátusok, térképek és más földrajzzal kapcsolatos írások értelmezése a helyhez való viszony minél alaposabb megértésére irányul.”

A Maros síksági részét az 1914-ben megjelent, *A Maros alföldi szakasza és fatyúmedrei* című tanulmányában Márton György így jellemzi: „A Maros a síkságra Lippánál lép ki. Lippától kis É-i hajlással Ny-nak tart egészen Pécskáig. Itt hirtelen DNy-i irányt vesz fel, de csak rövid időre, mert Pécskától konzekvensen Ny-ÉNy irányba tartva Szeged fölött, Tápéval szemben ömlik a Tiszába. Fekete Zsigmond említi, hogy a Maros régebben Szőregnél torkolt a Tiszába s mai torkolata a Károlyi grófok munkája. (...) A Maros eredetének távolsága a torkolattól 683 km, légvonalban 425 km. Ebből a síkságra esik a lippa-szegedi 162,2 km-es természetes és 120 km légvonalbeli távolság. Vízkörnyéke 29777 km², amelynek főtömege Erdélyben fekszik, s Erdély területének majdnem felét foglalja magában. Vízkörnyékére jellemző, hogy túlnyomólag víz át nem bocsató kőzetekből áll. Ez adja magyarázatát hirtelen áradásának. A vízgyűjtő terület túlnyomó része dombos és hegyes vidék, a síkságra mindössze csak 9, 58 % esik belőle. Másodpercenkénti vízmennyisége Aradon a legkisebb vízálláskor 21 m³, legnagyobb vízállás mellett 2000 m³. Forrásának tengerszint fölötti magassága 892 m; beömlési pontjái pedig 81 m; egész esése tehát 811 m. Ebből 1 km-re 1,19 m esik. Ez az esés azonban a különböző szakaszok közt igen egyenlőtlenül oszlik meg. A síksági szakaszra belőle csak 45 m esik, tehát km-ként átlag csak 0,25 m. (...)”⁴

Peja Győző: *Makó és környékének felszíne* (Makó, 1935) című tanulmányának bevezetőjében olvashatjuk: „Makó és környékének felszíne, alföldi helyzetét tekintve és az Alföld lapos egyhangúságához viszonyítva, feltűnő változatosságot mutat. Ha Makó városától nyugatra a Tisza felé haladunk, azonnal észrevesszük, hogy ez a táj egy elegyengetett tökéletes síkság, ezzel szemben keleti irányban pedig kisebb, nagyobb kiemelkedésekkel és mélyedésekkel tarkított, kelet felé lassan emelkedő térszín tárul szemünk elé. Tájunknak ezt az általános és mindenkinek feltűnő változását igen szépen tünteti fel a körös-tisza-marosi ármentesítő és belvízszabályozó társulatnak erről a területről, félméteres magassági rétegvonalakkal, 1:28.800 nagyságban készített térképe is.”

A marosi gőzhajózás tervezése (1850) után megkezdtek a gőzhajózás kísérleti bevezetését (1851, 1857, 1858), majd elkövetkezett az állandósítás kísérlete (1886), de a folyó vízhozamának szeszélyes ingadozása nagy akadályt jelentett, a rendszeres, menetrendszerű gőzhajózás nem valósult meg. Erről Forgó Géza: *Gőzhajók a Maroson a 19. században* címmel írt cikket és közölte Mátéffy Pál 1860-ban alkotott

³ Nemes Péter: Az ökokritika rövid története. *Helikon*. Irodalomtudományi Szemle. Ökokritika c. tematikus szám, 2007. 3. 346.

⁴ Földrajzi Közlemények, 1914. 15. 281.

térképét. *Mátéffy*, a jeles földmérő-mérnök, a piacot és a „gőzhajózási váró csarnok”-ot a térkép tanúsága szerint a makói révhez közeli helyen tervezte elhelyezni.⁵

Időkapu nyílik a régebbi természeti környezetre? A *Maros* című lap lesz segítségünkre. *Halász Árpád: A növények elterjedéséről* című írásának első fele 1886-ban, a január 31-i számban jelent meg. Rövid részletét idézem: „Kik ezelőtt 15 évvel a Maros túlsó partján fekvő s akkor még fiatal fákból álló Csanádi-erdőben jártak, bámulattal tapasztalhatták, hogy a vadszőlő minő rohamos gyorsasággal terjeszkedett az erdők sűrűjében. Két-háromujjni vastagságú venyigéi 30-40 lépésnyi hosszúra nőve, egyszerre 10-15 fát öveztek körül s gátoltak növekedésükben. Egész hosszában fürtökkel rakva, évenként egyetlen venyige is ezernyi ezer szőlő magvat szórt szét holdnyi területen, s a következő évben mindenütt apró szőlőnövénnyek keltek a földből s folytatták a romboló munkát, összekuszálva, járhatatlanná téve az elhanyagolt ültetvényt. (...) A Csanádi-erdő szőlő óriásai, a temető buja líciumai és a Csipkés kuszált szedertömege előtt minden más kórós és cserjés növény visszahúzódott.” A Maros árterében fákra tekeredő vadszőlőt ma is látjuk.

A *Maros* című lap 1886. február 7-i számában, *Halász Árpád* cikkének második részében olvasható: „...álló vizeinket gyakran ún. békalencse borítja be. Ez a kis zöld növény a vad és szelíd kacsáknak köszöni elterjedését. (...) ...a kacsá hirtelen fölzaavartatván, tollain és lábain egy-két apró lencsét visz magával a szomszéd tóba, (...)” *Lucretius Carus*, ókori római költő és filozófus írta a magyar fordításban *Természetről* címmel ismert munkájában: „Nincs, ami nem változnék, minden vándorol egyre, / Változtat s felfogat a természet keze mindent.” *Halász Árpád*, a makói gimnázium egykori tanára így folytatja gondolatait: „...a természetet régi teljességébe visszahelyezni, de úgy, hogy jobban alá legyen rendelve az ember célszerűségi törvényének. Egykoron sikerülni fog és kell, hogy sikerüljön az embernek a természetét felszabadítani azon iga alól, melybe most süllyedve van. A távol jövő homályában a béke és szépség birodalmát látjuk eljövendőnek a földre, de addig még sokáig kell az embernek a természet iskolájába járnia, s mindenekelőtt önmagát kell felszabadítani az önzés bilincsei alól.” A hosszútúrról ismert természet része az ember, ezért ez sikerülhet.

Tóth Mária: A Maros hullámterének fitocönológiai jellemzése című doktori disszertációjának (1967) szövegrészlete a korábbi növénytársulási állapotokat villantja fel. „A régi térképek tanúságai szerint a sokkal kanyargósabban folyó Maros gyakran kiöntött, így nagyrészt nádas, sásos ingovány és erdők voltak a partjain.” Makó 1753-ban készült térképén még igen sok erdőt látunk a város körül, de ugyanerről beszél az 1784-ben készült katonai térképhez mellékelt leírás is: „A Marosból a fehér-házi erdőnél egy csatornát húztak, amely a Nagymikócsai-halom mellett a malomhoz folyik. A vesztőhely körül néhány kanyarulatot alkot, azután az ún. Maros-rét ill. mocsár körüli szőlőknél szétterül (...). A város és a folyó közt elterülő erdő túlnyomórészt magas törzsű

⁵ Makói História, 2007. 1-4. 48-49.

fákból áll, a Zugolyi részen azonban vannak tölgyek, nagy fűzfák és cserjék is, itt a közlekedés nem lehetséges. (...) Nyugat felé a sással benőtt Maros-rét nevű mocsár Földeák felé húzódik, innen a Maros-mentén a marosi csárdától egészen Szegedig terjed. (...) Az út (...) csak ősszel és télen járható.” (Coll. XX. S. 30.) A Maros-rét mocsarát Lelei-rétnek is nevezik. A térképleírás szövege: „Ezen a réten nincs község csak az említett Maros folyó, amelynek környékét erdők borítják és sok fűvel benőtt sziget van rajta. Az út még Csanádnál is mocsaras réteken és cserjéseken át vezet.” (Coll. XX. S. 3d) Tóth Mária Márton György említett tanulmányából idéz: „Ez a hatalmas mocsaras terület mintegy mélyen fekvő teknő, egy óriási „fenék” Makó, Vásárhely és Szeged között terül el és a Maros és Tisza árhullámainak összetalálkozása folytán az év legnagyobb részében víz alatt volt. Még a legnagyobb nyárban is járhatatlan volt.”⁶

A Maros-parti táj növényi emlékezete

Rekonstruálható a Szegedtől Makóig és ezen túl a mai országhatárig kiterjedő Maros-parti táj növényzeti emlékezete? *Feichtinger Sándor* növényföldrajzi gyűjtése (1870) a Maros-torkolat medrének 19. század végi állapotát érzékelteti. *Halász Árpád: Makó város és környéke növényzete* című tanulmánya (1889) tartalmazza a hullámtéri növények listáját. A növényzet kutatása mellett, Halász négyéves gyűjtéssel felmérte a Makó-környéki bogárvilágot is és a Maros hullámteréről származó adatokkal gazdagította a taxonómiai összképet. *Timár Lajos kutatta* (1947-1950) a Maros és melléke növényzetét. Eredményeit *A Maros-meder növényzete* című munkájában tette közzé. Tóth Mária említett növényföldrajzi kutatómunkájához a felmérő gyűjtést 1964 és 1966 között végezte. A Maros Szeged és Makó közötti szakaszának természetes és természet közeli élőhelyeit, ártereit megóvó eddigi kísérleteket, a folyó magyarországi szakaszának ökológiai leírásait Gaskó Béla részletesen összefoglalta és a jövő hosszú távú területrendezési terveit figyelembe véve egy közel háromszáz oldal terjedelmű tanulmányt készített, amely önállóan könyvként megjelent (*Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Természettudományi Tanulmányok. Studia Naturalia 2. Szeged, 1999*).

Történeti és földrajzi feltárás

A Makó körüli Maros-térség történeti és földrajzi feltárásának *Szirbik Miklóstól, Reizner Jánostól, Vertics Józseftől, Giba Antaltól, Szathmáry Sámuelától, Mátéffy Páltól, Eperjessy Kálmántól, Márton Györgytől és Peja Győzőtől* induló régi ösvényét a monografikus léptékű művek sorát létrehozó tudósok széles tudás-sztrádává bővítették. A kortársnak számító idősebb nemzedékből a Maros-térség földrajzi neveinek kutatásában *Inczefi Géza* eredménye (1970), a Körös-Tisza-Maros-köz középkori településrendjét feltáró monográfia megalkotásában *Blazovich László* munkássága (1985) kiemelkedő.

⁶ Vö.: *Tóth Ferenc: Makó régi térképei. Makó, 1992.*

Az előttünk járó generációk soraiban, a doyenek közül, a helytörténeti néprajz és irodalomtörténet tárgykerében publikáló *Péter László és Tóth Ferenc* könyveit, tanulmányait kiemelten említhetjük. *Andó Mihály* a környezet- és táj-földrajz területén, a Maros-Körös-közi síkságmorfológia kutatásában ért el eredményeket. *Mészáros Rezső* a mikrorégióról is értekezett, a kibertér és a településviszonyok témáiban kutatott, a térkapcsolatok időföldrajzi kutatásában, a regionális tudományban alkotott maradandót.

A 21. századi ember identitása globális érvényű, azonban mindig lokális vetületben élünk. A táj és az ember a történelemben összeforr. Kis- és nagyléptékben régiót alkot. *Martin Heidegger: A Föld* című rövid versének globális értelmét és regionális jelentését együtt érzékeljük *Keresztury Dezső* fordításában. Első versszak: „A Föld romlatlan / és szelíden / virágzik – ” Második strófa: „Légy / elpusztíthatatlan / tüzének fénye!” Lenyűgöző, ahogyan a kis jelenségekben meg tud nyilvánulni a nagyformátumú természet előrelátása. Garanciálisan működik a korlátatlan anyatermészet? Tényleg semmi nem háborgatja a természet tövises vadvirágát és a nyírfaerdőben fészkelő visító vércsét? Kérdezhetnénk Petőfivel. Sajátos öngondoskodás érvényesül? Amikor nagyritkán esőfelhők gyűlnek, a vihar előszele fúj, apró történések zajlanak az avarban. Horgászok törzshelyén, ártéri száraz fatörzsről menekülő hangyák rejteküregekbe óriásmorzsákat cipelnek.

Természet vagy táj?

Természet vagy táj című esszéjében írta *Szerb Antal*: „*Babits Esztergom vidéke, Juhász Gyula szegedi tanyavilága, Illyés, Jankovich és Takács Gyula csendes dunántúli tája, József Attila sivár városvége csak bizonyos meghatározott fájdalmak és örömek hordozója. (...) Proust óta mind úgy érezzük, a tájnak van valami kifejezhető emberi mondanivalója és az irodalomnak kell rejtélyét megfejteni. Az érzelmi együttrezdülés helyét az értelmi feszültség foglalta el. A »természethez« az ember a szívével fordul, a »tájhoz« a szemével és a lelki szemével, a lényeglátó intuícióval.*”⁷

A kifelé nézés és a befelé tekintés médiuma a táj. A földrajztudós, az egykori szegedi főiskolai tanár, *Aldobolyi Nagy Miklós* (1911–1973) a dél-alföldi tiszai táj és a Maros-part értékeire hívta fel a figyelmet: „*Ma már úgy tudom, hogy csak a táj az élet, a keretet adó és szabályt vonó, az erőt sugalló és elpihentető, a cél és értelem. Ma már úgy tudom, hogy minden festett minta és emberi erőlködés nevetségesen hiú ahhoz a nagyszerűséghez képest, amit az alföldi nyár és a kékségében úszó tavaszi felleg mutat, minden szabadság csak kurtább-hosszabb rablánc ahhoz a boldog reménységhez képest, amit a hosszú tél után a szélben megsejdlő tavasz ígér, de ígéri a tiszai táj novemberi aránya is. (...) Veszendő és marcangolt házak helyett igazabb és jobban birtokolható a senki ösvénye a kunhalmok magasán, minden tulajdonod a sok tízezernyi hold rét*

⁷ Nyugat, 1940. 10. 477.; Vö.: *Horváth Róbert: Tudatökológia és mélyökológia. Ars Naturae*, 2016. 13-14. 73-86.

és szántó, malom, játszi ház és legelésző nyáj, amit egyetlen pillantással tieddé tehetsz (...). Béke kell? (...) ...menj ki alkonyatkor a sziki laposra és hallgasd a békák kuruttyolását vagy nézz tűzcsóvás Lőrinc-éjjelen a bársonykék ég ezüst csillagszőnyegére. És ha megfáradtál: ne keress idegőrlő narkotikumokat, hanem feküdj ki langyos őszi napon a marosi töltés csöndes, nem járt hajlatába és hallgasd, hogy zörren a lehulló levél, és hogy múlik el mindenütt és mindenütt jajszó nélkül az élet.”⁸

A kultúratudomány és az irodalomtudomány új térszemléletéről és az ökológiai hagyományról

Az irodalom- és kultúratudomány új térszemlélete hatással van az irodalomértelmezésre.⁹ Az irodalmi táj- és útirajzok, a tér tematikájú elbeszélések, tájversek és visszaemlékezések topografikus szemléletű megközelítése sok tanulsággal szolgál. A megszokott hazai alföldi tájból a szokatlan szépségű arcát mutató távolibb vidékre érkezés élménye érzékeltethető. Az európai régiók arculatának különbözősége feltárul. Például *Petőfi: Az alföld; A Tisza; a Kis-Kunság* című verseit összehasonlíthatjuk a toszkániai várost idéző *Shelley: Este a pisai Ponte al Marenál* című versével és *Mont Blanc* című költeményével. A tér poétikája szerint a „couleur locale” fontos eleme az irodalmi műalkotásnak.

József Attila Megfáradt ember című verse által a makói Maros-part a világirodalom horizontjára került. Erről a versről minden világnyelven készült műfordítás, de számos ismertebb nyelvre is lefordították.

A helyi színek az emberi létezés egy jellegadó kultúrtörténeti térben a nyelvhez, az identitást képző táj természettel érintkező, vizuálisan átélhető, irodalmi művekben szereplő és a valóságban tapasztalható élményvilágához kapcsolják. Létezik, ma is él a Makón és környékén húzódó Maros-part irodalmi mikrokozmosza? A Maros környezeti és tájtörténeti értékeire fogékony kortárs irodalom választ ad a kérdésre. Lator László: *Nyugalmas éjszaka* című, 1948-ban Makón kiadott verse a szemlélődésre készítő folyó sötétedés utáni képét idézi fel, finom ökológiai érzékkel. A 2. versszak: „Barna kenyeret ettem az este / és parázson sült halat, / békesség néktek.” A 3. strófa: „Mozdulatlanul hömpölyög a nagy folyó, / a fák meghajlanak egy kicsit a csillagok súlya alatt, / a tücsökzene átlátszó oszlopokat rak az ég alá. / Halkan evezz, ne verd fel az alvó vadkacsákat, / emlékezz barna kenyereinkre.” A 4. szakasz: „Elpihenünk mi is a fáradt madarakkal, / nyugalmas lugast fontam menedékül, / meghallgattam az éj hangtalan csobogását, / a pelyhek súlytalan lebegését, / a nehéz köveket, / s megtaláltam az utat is.” (Csanádi Kalendárium 1948.) A vers metafizikai töltésű metaforái a természettel önzés nélküli azonosságot kereső emberi magatartásra utalnak. *Rozsnyai János: Maros-parti mesék* (1999) című prózakötetének és a három kisregény füzéréből álló *Vizek között* című könyvé-

⁸ Tiszatáj, 1947. 1. 3.

⁹ Vö.: Helikon. Irodalomtudományi Szemle. Térpoétika c. tematikus szám, 2010. 1-2.

nek (2009) régi történetei a Lelei-réten, a Lelei-tó nádasában, az erdőszélen, Földéák és Makó környékén és a Maros-parton játszódnak. *Jámborné Balog Tünde Árapály a Vizes utcán* című novelláskötetében (2005) feltárul a régi Maros-meder makói rejtélye. *Szombathelyi Árpád: Gencsháti fogócskafa* (2012) című, a huszadik század ötvenes-hatvanas éveire visszaemlékező kötetének helyszíne a Maros-közeli határban lévő egykori Návay-birtok, a gencsháti major. „*Sáros, mocsaras, ragadós szürkésfeketeföld*” – így említi az író.

A *Sátrat lehet verni a Maros közepén* című cikk, az időföldrajzi valóságot, a kora-ősszel kiszáradóban lévő Maros medrének közepét mutatta be.¹⁰ A szárazság esetében az 1863. évi országos aszály a legemlékezetesebb. *Érkövy Adolf: Az 1863. évi aszályosság a Magyar Alföldön* címmel írt és adott ki könyvet, Pesten 1863-ban. Ekkor hét hónapon keresztül nem volt eső.

A várható esőzések után megtelik a Maros-meder. Esőzés vagy hóolvadás idején töltekezik a folyó, a kezdet kis vizei a vízgyűjtő területen, széltében, hosszában mind összegyűlnek, belefolyanak a Marosba, hömpölygő mozgással tovafulnak és a végtorkolat után belevesznek a Tiszába.

A Maros ökológiai hagyományát vizsgáló és a táj látványát befogadó ember számára felvetődik a bölcséleti kérdés: a mozgó kezdet és a sodró vég egymásba olvad egy időpontban a közös kör kerületén? Ismétlődés? Változás? Tér-időben él az ember. „*Nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.*” *Hérakleitosz* ókori filozófiai töredékeiből (91a.) ez a mondat örökérvényűvé vált.

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

Alkony a Marosnál

¹⁰ Délmagyarország; Délvilág, 2012. szept. 7. 16.

A kiskundorozsmai egyházközösséghez kapcsolódó egyesületek¹

Minden egyházközösségnek megvannak a maga kisebb-nagyobb egyesületei. Nincs ez másként a kiskundorozsmai egyházközösség életében sem. Ezeket igyekeztem számba venni a különböző források segítségével. A feldolgozás során igyekeztem minél több forrásanyagot keresni és felhasználni. Egyes egyesületek története megérne a jövőben egy-egy nagyobb kiadványt is. A felsoroltakon kívül még számos más egyházi, valamint világi egyesület is működött a településen.

Rózsafüzér társulat: A legrégebbi és egyben a legnagyobb hitbuzgalmi egyesület, melyet 1850-ben alapított Kovách Pál plébános. Célja a Boldogságos Szűz tisztelete, erényeinek követése, ünnepeinek megülése, az oltárok gondozása és Szűz Mária tiszteletének terjesztése, hogy ezáltal másokat is vallásos útra vezessenek. Tagjainak létszáma 1937-ben 642 fő volt, elnöke Rácz Istvánné Fábián Julianna.²

Baba-mama klub: 2001. május 3-án volt az első összejövetel. Ötletgazdája Mádi György, Kiskundorozsma egykori plébánosa. Szeged város Tarján nevű városrészében működik hasonló csoportosulás, amely az ötletet adta. A csapat létszáma változó, és szoros kapcsolatot ápol a tarjáni csoporttal közös programokon, mint pl. a Vadaspark meglátogatása. Céljuk, hogy segítsék a megjelenő édesanyákat és kismamákat. Állandó tagok nincsenek, mert a tagság folyton cserélődik. Működéséről a helyi sajtó is beszámol. Fenntartásáról a plébánia gondoskodik.³

Hozsanna-kórus Polgári Dalárda néven kezdte meg működését 1931-ben Palotay József állami iskolai tanító vezetésével, aki karnagya is lett ekkor.⁴ Később Gresz Jenő tanítóval gyűjtötték össze azokat a fiatalokat, akikből megalakult a kórus, mely egyházi és népdalokat énekelt ekkor, főleg a dorozsmai nagymiséken. Az 1940-es években már országosan is eljártak az ország különböző pontjaira, leginkább egyházi szereplésekre. 1948-ban Pálosszentkúton harmadik helyezést értek el egy kórusversenyen, melyet a Váci Egyházmegye szervezett. Vezetőjük ekkor Péter András tanító volt, akitől Vadady Béla vette át a karnagyi teendőket rövid időre, akit 1951-ben Farkas Dezső váltott. A négyszólamú kórus a nagypén-
te-

¹ A szerző 2009-ben készített szakdolgozatának (A kiskundorozsmai római katolikus templom története) rövidített, újraírt változata. (Szerk.)

² *Sztriha Kálmán:* Kiskundorozsma története 315–316.

³ A kiskundorozsmai plébánia honlapja.

⁴ *Sztriha Kálmán:* Kiskundorozsma története, 311.

ki és a virágvasárnapi passióban is szerepelt. Ekkor vették fel a Hozsanna-nevet, és járták az országot.⁵ Vezetőjük jelenleg Pócsai György, ma létszámuk alacsonyabb, mint fénykorukban.

Ifjúsági énekkar: 2003 karácsonya óta önálló egyesületként működik. Többnyire a szentmiséken énekelnek liturgikus énekeket, valamint a nagyszombati Virrasztás, a Vigília megszervezése is hozzájuk köthető.⁶

Karitás: Nevükből kiindulva jótékonyági szervezetként működnek az egyházközösségben. Tagjainak többsége nő. A gyűjtéseken kívül beteglátogatással is foglalkoznak. Tervszerű anyagi és szellemi segítséget igyekeznek nyújtani a rászorulóknak.⁷

Katolikus-kör: Egyike a legrégebbi dorozsmai egyesületeknek. 1896. február 2-án alakult meg, célja a felebaráti szeretet és vallásosság ápolása a templomon kívül, valamint az emberek vallásos meggyőződésre való nevelése. Tagjai kulturális, társadalmi, és az anyagi fejlesztésre, továbbá az összetartás megerősítésére törekedtek a politika teljes kizárásával. Az egyesületnek egyházi (Nagy Zakar, Urbán János, Sztriha Kálmán) és világi elnökei (Tajthy József, és Gyuris Kálmán) voltak. A világi elnökök közül Gyuris Kálmán 1905-től vezette a Kört. A kezdéskor a tagok létszáma 120 fő volt, ez a szám 1937-re 254 főre emelkedett. Saját házzal és könyvtárral rendelkeztek. Hazafias és vallásos színdarabokat is előadtak. Érdekes, hogy az egyesület italmérési joggal is rendelkezett.⁸

Mária-légió: 1921. november 7-én indult kezdeményezés, melynek szülőföldje Írország, alapítói Frank Duff és Edell Quinn. Hazánkban 1989-től működik, kezdetben Pálospusztán, majd Szeged-Móraváros területén indult el. Kiskundorozsmán 1993 óta szerveződik. Két légiós csoportja van: Szepőlótelén Fogantatás és az Apostolok Királynéja. Többnyire humanitárius munkákat végeznek (beteglátogatás, bevásárlás időseknek, szentségimádás vagy éppen oltárdíszítés).⁹ A dorozsmai csoport a felsőzsolcai árvíz károsultjainak megsegítésében is szerepet vállalt.¹⁰

524. *Prohászka Ottokár cserkészcsapat:* 1988-ban alakult újjá a csapat, amelynek egyik jelentős életre hívója Farkas Dezső kántor volt.¹¹ 1990. augusztus 20-án a csapat Makón, templombúcsún vett részt.¹² 1998. augusztus 8-án találkoztak az „Öreg cserkészek”, hogy megemlékezzenek az 1948. augusztusi Mára vár alatt,

⁵ Bellon Tibor: Népszokások. In: Tóth Sándor László – Kövér Lajos: Kiskundorozsma, 1995. 473–474.

⁶ A kiskundorozsmai plébánia honlapja.

⁷ Mádi György plébános úr beszámolója alapján, 2007. november 8.

⁸ Sztriha Kálmán i. m. 311.

⁹ Szabóné Ocskó Zsuzsanna: A Mária Légió bemutatkozása In: Dorozsmai Napló, XXII. évf. 9. sz. 7.

¹⁰ H. G.: Dorozsma is segített Felsőzsolcának In: Dorozsmai Napló XXI. évf. 7. sz. 8.

¹¹ Tóth György: Farkas Dezső. In: Dorozsmai Arcképcsarnok I. kötet, 9.

¹² Dr. Tóth Ferenc (szer.): Katona Pál: Egyházi élet Makón 1988-2004. (A Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség füzetei 43) 1. rész.

Magyaregregyen megrendezett nyári táborukról.¹³ 2001. október 21-én ketten is csatlakoztak a csapathoz.¹⁴ 2003 júniusában pedig a ruzsai erdő pihenőhelyén tartotta nagy táborát a csapat, amelynek célja az addig megszerzett cserkész ismeretek gyakorlatban való alkalmazása, valamint a fiatalok önállóságra nevelése.¹⁵ Az egyesület napjainkban már nem létezik.

MANSz (Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége) helyi csoportja: Kiss Károly országos főtitkár és dr. Schandl Károly nemzetgyűlési képviselő szervezésében alakult meg, 1920-ban. Célja volt, hogy társadalmilag megszervezze a magyar asszonyokat, hogy gazdasági, szociális és karitatív téren tevékenykedjen. Első elnöknői Farkas Vincéné és Szirmai Kornélné voltak.¹⁶ 1922-ben két szövőszéket állítottak fel, azonban pár év múlva megszűnt ez a vállalkozás, köszönhetően a különféle fonók és szövőgyárak létrejöttének.¹⁷ Jelentős elnöknője volt Eszes Imréné is, aki karácsony közeledtével megmozgatta az egész lakosságot, és ünnepek, valamint egyéb események rendezésével tekintélyesnek számító összeggel járult hozzá, hogy a szegény iskoláskorú gyermekek ruhasegélyben részesülhessenek. Jobb években akár 1600 pengő is összegyűlt erre a célra.¹⁸ 1930. november 9-én a társadalmi egyesületekkel karöltve Szent Imre napot tartott az egyesület¹⁹, mely közös szentáldozással kezdődött a templomban, és virágokkal borították az ünnepelt szobrát. Ezt követte Sztriha Kálmán ünnepi miséje, majd König Péter ünnepi miséje, melyet a Belvárosi Énekkar adott elő.²⁰

SZIE (Szent Imre Ifjúsági Egyesület): 1935. február 20-án alakította meg Sztriha Kálmán plébános. Célja az ifjúság testi és lelki nevelése volt. Gyűlései szerda esténként történtek. Tagjainak száma az induláskor 116 fő volt. Fabinyi Tihamér 100 kötetből álló könyvtárat adományozott az egyesületnek. Főleg hazafias, és vallásos tárgyú darabokat adtak elő. Első elnöke Kormos Ferenc volt, akinek helyére nem sokkal később Maróti Imre lépett. Lelki vezetői Molnár József káplán és Gyovai József káplán voltak. Titkárai Illés István és Kisapáti István. Pénztárnoka Vass Kálmán, könyvtárosa Csonka Pál és jegyzője Kormos Kálmán volt. Az egyesületnek alakult egy 18 fős fúvós zenekara is, mely anyagi okok miatt később megszűnt. A vezetője Gresz Jenő állami tanító, karnagya Tóth István volt. Bárki tagja lehetett az egyesületnek, aki 15. évét betöltötte. Továbbá az egyesület igyekezett a tagjainak munkaalkalmat, elhelyezkedést is biztosítani.

¹³ Huszár László: Messzi tábor üzenete. In: Dorozsmai Napló IX. évf. 15. sz. 1.

¹⁴ Hwm: Cserkészavatás. In: Dorozsmai Napló XII. évf. 12. sz. 3.

¹⁵ Huszár Máté: Nagytáboroztunk! In: Dorozsmai Napló XIV. évf. 7. s. 5.

¹⁶ Sztriha Kálmán i. m. 311–312.

¹⁷ Sztriha Kálmán i. m. 275.

¹⁸ Sztriha Kálmán i. m. 312.

¹⁹ Katolikus Jövő II. évf. 9. sz. 1930. nov. 15.

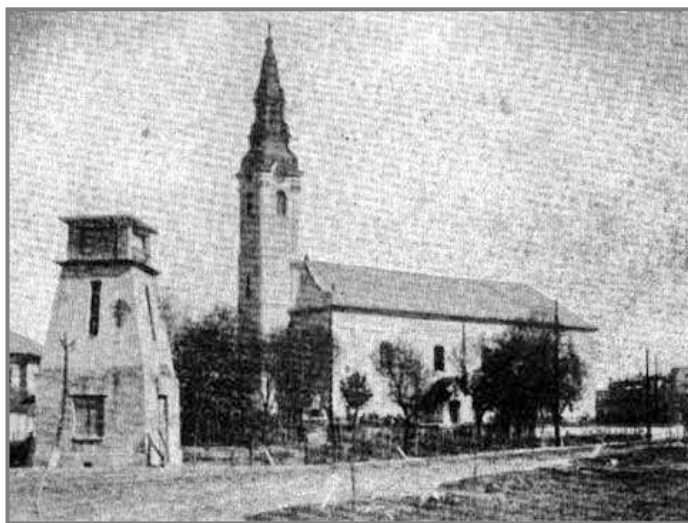
²⁰ Katolikus Jövő II. évf. 9. s. 1930. dec. 15.

Hozzájuk köthető a Kunsági Szövőüzem feltámasztása is, melynek vezetője Nagymihály Gáspár is az egyesület tagja volt.²¹

Zárógondolatok

A fentebb felsorolt egyházközösségi egyesületeken kívül még az alábbi vallási színezetű egyesületeket érdemes megemlíteni, melyek egykoron működtek Kiskundorozsmán: Katolikus Leánykör, Leány Kongregáció, Kis Szent Teréz Eucharisztikus Leányszövetség, Jézus Szíve Társulat, Oltáregylet, Szent Ferenc III. rendjének Társulata, Irgalmasság Olvasója Társulat

KOMÁROMI CSABA

A dorozsmai római katolikus templom

²¹ Sztriha Kálmán i. m. 313–314.

Nepomuki Szent János-szobor Kiskundorozsmán

A kiskundorozsmai Nepomuki Szent János-szobor, mint egyik legrégebbi szakrális emlékmű, megérdemli, hogy kutatáson alapuló történetéről röviden szóljunk. A szobor történetét igazoló okmányokat, Sztriha Kálmán és Bálint Sándor írásait, illetve a helyi idősek emlékezéseit és a szoborról készült fotókat használtam fel.¹

Nepomuki Szent János vértanú dorozsmai szobra

Dorozsmán, napjainkban a templomkertben található a település legrégebbi kültéri szakrális szobra. A Szentháromság-szoborral együtt egykor köztéren állt. A Nepomuki Szent János-szobor több mint kétszáz éves, 1811-ben emelték, a „Piacz téren”. Költségeit a templom pénztárából, a plébános és a hívek adományaiból teremtették elő.² Így az egész közösség magáénak érezte. A szobor felállításának idején Szabó László³ volt a plébános, Valter Ferenc pedig a káplán Dorozsmán.⁴

A szobor készítője ismeretlen. Anyaga: durva süttői mészkő. Kidolgozása magas színvonalú, művészi alkotóra utal. Napjainkban a dorozsmai templom sekrestyéjének közelében áll a késő barokk stílusban készült kőszobor. A talpazat mérete és formája különbözik a környékbeli településeken található szobroktól, Bálint Sándor a dorozsmai templom előtti szobrot remekműnek tartotta.⁵

A szobor jellegzetességei

Híd. A talpazat formája arra a prágai Károly-híd pillérre emlékezteti a szemlélőt, ahonnan Nepomukit a Moldvába vetették, és mártírhalált halt. A talpazat mérete: 165 cm magas, 200 cm széles és 125 cm mély. A talpazat alapzatának mérete: 204 hosszú, 125 cm széles és 17 cm magas.

¹ Köszönetet mondok a fotókért és az információkért a Dorozsmai Keresztelő Szent János Plébániának, Gordos Ferdinánd plébános úrnak, Kálmán Imrének, Bálint Istvánnak, valamint egy nevét említeni nem óhajtó visszaemlékezőnek és mindazoknak, akik e mű megjelenését valamilyen formában támogatták.

² Sztriha Kálmán: Kiskundorozsma története. 1937. 131.

³ Sztriha Kálmán: i. m. 1937. 176.

⁴ Sztriha Kálmán: i. m. 137. 177.

⁵ Tóth Ferenc: A Nepomuki Szent János kultusza Csongrád megyében. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Ethnographica 3. Szerk.: Szűcs Judit. Szeged, 2001. 238. Bálint Sándor 1980. 276.

Férfialakos szobor. A hídrészletet mintázó kő talpazaton egy művészi kidolgozott életnagyságú férfialakot ábrázoló szobor látható. Balra kissé megdőlt magaslik egy 53 cm hosszú, 50 cm széles és 15 cm magas alapkövön. Viszonylag ritka, hogy levett sapkával ábrázolta a szentet. A férfialak magassága alapkővel együtt: 205 cm.

Öt csillagból álló glória. A csillagokból álló glória a szobor attribútuma. A régi fényképek alapján, a dorozsmai Nepomuki Szent János-szobor fején eredetileg öt csillagból álló glória állt. Ilyet a szentek közül csak a Nepomuki-szobroknál alkalmaztak. A róla szóló legenda azt tartja, hogy mártírhalála után a vízben lévő testét fények mutatták, a csillagokkal ezt kívánták szimbolizálni. A legenda szerint a csillagok akkor jelentek meg, amikor a vízben elmerült. Nepomuki János mártírságának helyét is öt csillaggal végződő dupla kereszttel jelölik Prágában, a Károlyi-híd korlátján.

Ruházata. Nepomuki Szent Jánost feketére festett reverendában mintázta meg a szobrász. A reverenda felett a szépen kidolgozott karing bő ráncokban hull alá. A karing mandzsettája és alja csipkeszerű, melybe kereszt alakú áttört mintázatot vésett a szobrász. A redők, az arányos méretek tanúsítják, hogy az alkotó kiváló kőfaragómester volt. A karing alatt, a reverendán tizenöt-tizenhat gomb számolható meg. A karing tetején, a vállon palást látható.

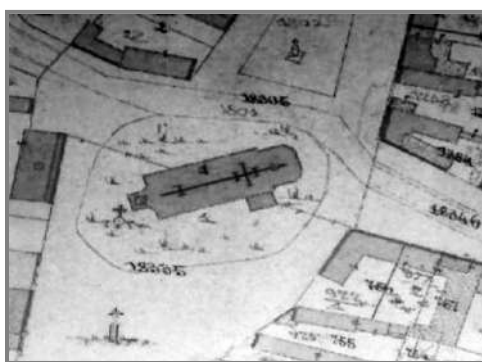
Kereszt. A kereszt a hitben való kitartást jelképezi. A szobor jobb kezében halotti keresztet tart. A feszület felső része a tenyerében fekszik, tekintetét rajta nyugtatja, a vállától a csípőjéig ér. Anyaga öntöttvas. A keresztre feszített Jézus látható rajta. INRI felirat olvasható a feszületen. A kereszt alsó részét bal kezével a sapkáját tartó szent karja fogja a testéhez. A birétum a papi hivatást jelzi. Bal kezében a birétum csúcán lévő bojtot harmadik és negyedik ujjá közt tartja.

Puttók. A dorozsmai Nepomuki Szent János-szobor összetett alkotás. Az ére nyeket a mellékalakok jelenítik meg. A szobor lábánál két oldalt, jobbról és balról is, 50 cm x 78 cm keskeny helyen egy-egy puttót ültettek a talpazatra. A puttók szintén süttöi durva mészkőből készültek. A puttó szobortestét két részben készítették el. Külön választható az alsó, a törzs és a fejjel ellátott felső testrész. Az alsó részből kiálló, kb. 5-10 cm magas, ujjnyi vastagságú fémrúdra ültették rá a puttó felső részét. A művészi kidolgozású puttók felhőkön ülnek. Minkét puttó tekintete oldalt Nepomuki Szent János alakja elé mered a mélybe, ahová őt lelökték. A jobb oldalán lévő puttó egy fáklyaszerű tárgyat, a baloldal felőli pedig egy pálmaágat tartott a kezében. A pálmaág a vértanúságot jelképezi.

Díszítések. Feliratok. Dombormű. A talpazatot füzérrel, virágmintát ábrázoló domborművel díszítették. Középrészén Nepomuki Szent János történetét ábrázoló dombormű található. Alsó részén a szentről szóló latin szöveg olvasható. Eredetileg az alapzat előtt, középen egy alacsonyabb lépcsőzetes fellépő volt. Magassága kb. 8-10 cm lehetett. (Régi fényképeken még látható, ma már nincs meg.) Az

A szobor

A XIX. századi kataszteri térkép részlete

egész talpazat egy keményebb anyagból készült alapon áll. Alap + talpazat + szobor teljes magassága: 387cm. A puttók helyének szélessége 50 cm, hossza 78 cm.

Nepomuki Szent János a vizek védőszentje, ezért szobrát gyakran vizek, kutak közelében állították fel. A Nepomuki Szent János-szobor előfordulásának helyei Doroszmán: 1. köztéren, 2. a templomkertben, 3. a templomdombon

1. „Piacz-tér”, 1811-1864., 53 éven át. A szobrot 1811-ben, az egykori „Piacz-téren” (ma Dísz-tér, a Negyvennyolcas u. 4. számú ingatlan előtti zöld területrész) állították fel. 1811-től 1864-ig állt ott, egy artézi kút közelében. Helyére 1882-ben a Szentháromság-szobor került. Ebből a korból nem maradt fenn fénykép.

2. *Templomkert*, 1864-1961, 97 éven át. A szobrot 1864-ben helyezték át a templomkertbe, a plébánia előtti park közepére. Az áthelyezés évét bevették a szobor talpazatába. A szobrot a templomnak háttal, az alvég irányába fordították. Közeliében két kút is volt.⁶ A település központjában a katolikus templom közelébe, közterületre elhelyezett szakrális szobrok a helyi lakosok katolikus vallásos érzületét bizonyítják. Doroszma lakosainak létszáma ekkor 9000 felett volt. A szobor 1879-ben a Doroszmára zúduló árvizet ezen a helyen vészelte át. Év végére már a templomdombra helyezték.

3. *Templomdomb*, 1961-től napjainkig. A szobor napjainkban a feltöltött templomdombon, a Szentháromság tiszteletére felszentelt sekrestye közelében található. Áthelyezésének okát és idejét írott források nem említik. Áthelyezésének időpontját sem vették be a szobor talpazatába. Az egykori világi elnök szerint: „A templomkert közepéről, Richter József plébános helyeztette át a mai helyére.”⁷ (A templomdombra.) Áthelyezésének ideje: 1961. Ez Richter József Doroszmán töltött papságának utolsó évében történt. Áthelyezésének oka: a templomhoz tartozó templomkertet államosították, ezért onnan a szakrális szobrokat eltávolították. Az áthelyezést Gyuris

⁶ Lásd: korabeli kataszteri térkép!

⁷ *Bálint István* (a Kiskundorozsmai Katolikus Egyházközség világi elnöke) közlése.

Lajos, helyi kőműves mester, (Kiskundorozsma, Rövid utcai lakos) bonyolította le.”⁸

A szobrok ide-oda helyezése valószínűleg az akkori politikai nézetekkel és az államosítás tényével van összefüggésben. A Nepomuki-szobor közelében ezen a helyen korábban nem volt köztéri kút. Szilágyi Árpád, a Szegedi Hagyományörző és Városképvédő Egyesület elnökének javaslatára a templomfeljáró mellett alakították ki a „Kőbárány” köztéri működő díszkutat, melyet 2009. augusztus 20-án avattak fel. (A szobortól kb. 25 méterre áll.)

Nem tudjuk, hogy a két puttót kik és miért távolították el a szobor talpazatáról. 2004. január 19-én⁹ a Nepomuki Szent János-szobrot különös kegyetlenséggel rongálták meg. Valaki leverte a szobor jobb karját. A településen tudni vélték, hogy ki tette, és közszájon terjedt az a hír, hogy a rongáló rövid időn belül olyan sérülést szenvedett, hogy amputálták az egyik lábát.¹⁰

A szobor renoválása és fenntartása

A Kegyes Alapítvány. Az 1800-as évek második felétől az 1900-as évek közepéig az egyházi szobrok fenntartását és renoválását magánszemélyek, családok, alapítványok és társulatok végezték. A *Kegyes Alapítványnál* a Nepomuki Szent János-szobor fenntartására 635 korona tőkével adományozóként Farkas János neve szerepel.¹¹

A Mária Társulat. 1935-ben a Nepomuki Szent János-szobrot a *Mária Társulat* renováltatta.¹² A *Mária Társulat* elnöknője: Rácz Istvánné Fábián Julianna. A dorozsmai Egyházközség elnöke ekkor Sztriha Kálmán esperes-plébános volt.¹³

Az eltűnt puttók felkutatása. A két mellékalak (a puttók) már kb. az 1930-as évek végén, az 1940-es évek elején eltűnt. Generációk úgy nőttek fel, hogy a szobrot hiányosan ismerték. 2014 tavaszán Deli Albin a Nepomuki Szent János-szobron észrevett egy furcsa, árulkodó jelet. Megfigyelte, hogy a szobor lábánál

⁸ Bálint István közlése.

⁹ Komáromi Csaba szakdolgozata.

¹⁰ Bálint István közlése.

¹¹ Kiskundorozsma, Historia Domus. 59

¹² Sztriha Kálmán: i. m. 1937. 131.

¹³ Kiskundorozsmai r.k. egyháztanács jegyzőkönyve, 1009/1935

mindkét irányban túl széles kiugró hely maradt üresen, és egy kb. 5-7 cm magasan kiálló, hüvelykujnyi vastagságú köracél látható, valamit ráültethettek egykor. Senki nem tudott felvilágosítást adni erről. Helytörténeti kutatásai közben a helyi egyháztanácsstagnál és volt világi elnöktől, Bálint Istvántól egy szobortöredéket kapott ajándékba. Egy puttó formázó szobor felső testrésze volt. A szobor jobb keze hiányzott, festése megkopott és erősen málladozott. Az ajándékozó úgy tudta, hogy ez a szoborrész a Hősök ligetében lévő kápolnáról kerülhetett le. Deli Albin fotókat készített a kápolnáról, a temetőben lévő építményekről. Nem sejtette, hogy a gyűjteményébe került szobortöredék éppen az általa kutatott, 1811-ben készült Nepomuki Szent János-szoborról való. Júliusban adatgyűjtést végzett Kálmán Imrével, megmutatta neki a szobor talpazatából kiálló köracél darabot. Nemsokára egy helyi idősebb hölgy virágoskertjében több olyan szobortörzset is látott, amelynek hiányzott a felső testrésze. A hölgy elmondta, hogy a szobordarabokat (a két puttó törzset és az evangélista szobordarabot) nagyon régen a plébániáról ő kérte el, ott az udvarban növényzettel letakart állapotban álltak hosszú időközön át. Fubarossal szállíttatta el akkor virágos kertjébe. Deli Albin a helyszínre vitte a szobor felsőrészt és a szobor alsó részére helyezte, a két rész tökéletesen illeszkedett egymásra.

Közel hetven év múlva, részlegesen újból összeállt az egyik puttó. Megállapították, hogy a két rész egybe tartozik. A méretet, az arányt, az anyagot illetően azonosak voltak. Csak színben különböztek. A puttó törzse a fák alatt állva már elszíneződött, a moháktól zöldes színűvé vált. Két puttó volt. Minden jel arra utalt, hogy ezek a torz szobrok egykor a Nepomuki Szent János-szobor talpazatán álltak. Deli Albin tudta, hogy ezt hitelt érdemlően bizonyítania is kell. Fotókat készített a szobrokról. Néhány napra rá megkerült a bizonyíték is. Kálmán Imre családi fotógyűjteményében talált néhány régi fotót, ami alátámasztotta Deli Albin feltevését: a Nepomuki Szent János-szobor kiugró részén, mindkét oldalon egy-egy puttó ült, kezükben pálmalevelet és fáklyát tartottak. Nepomuki Szent János vértanúságára utaltak. Fotókkal igazolható, hogy 1935-előtt, amikor még a szobor a templomkert mértani közepén állt, a puttók az eredeti helyükön ültek. A templomkertet 1935-ben parkosították. A szobrot 1935-ben újították fel, a szent szobróról a vértanúságra utaló puttókat 1935 és 1944 között távolították el. Ezek később nem kerültek vissza a szoborra. Az okokról írott források nem tudósítanak.

Már csak egy puttó felső testrésze hiányzik. Talán idővel az is előkerül, vagy a fotók alapján elkészül a restaurálása, és minden visszakerül a helyére.

A dorozsmai Nepomuki Szent János-szobor restaurálás előtti állapota

A szobrot a legtöbb károsodás az 1940-es években érte. Az időjárás viszonyosságai roncsolták. Jelenlegi állapota leromlott, helyenként sérült, cementes anyaggal javítgatott. Eredeti színes festése néhány helyen, repedésekben, mélyedésekben még felfedezhető. Zöld, kék, barna, piros, sárga, fekete színeket használtak. A szobor egyes testrészei hiányoznak. A kő sok helyen erősen mállik. Jobbról a Nepomuki Szent János-szoborról a restaurálás után készült felvétel.¹⁴ A templomdombon lévő Nepomuki Szent János-szobor restaurálása 2018. július elejére készült el. A restaurálást a hódmezővásárhelyi születésű Bánvölgyi László szobrászművész, restaurátor vezette.

Minden köszönetet megérdemel a szobrászművész, a dorozsmai egyház, a Sztríha Kálmán Közhasznú Alapítvány vezetőtestülete. Új szobor készíttetése helyett a régi restaurálása mellett döntöttek. 2018 nyarára háromszáz éves helytörténetünk kőbe vésett szoborkultúráját mentették meg, újították fel az utókor számára.

DELI ALBIN

A Zöld Koszorú vendégház (balra)

¹⁴ Deli Albin fotói.

A Zöldkoszorú Vendégfogadó helyett dekoratív nagyszálló

A XIX. század végére felerősödött az igény Szentesen a kor színvonalán álló szálloda és vendéglő építésére. Ez valóban indokolt volt, hisz a város központjában csupán a *Zöldkoszorú Vendégfogadó* és kocsmá állt a városba érkező idegenek rendelkezésére, amely még a *Harruckern bárók* idején épült az 1700-as évek első felében. (Lásd az előző oldalon közölt képen!) Az 1836-os örökvltság óta a város tulajdonát képező düledező, romos létesítményt az átutazó vendégek ekkoriban már lehetőleg elkerülték, de régen nem elégítette ki a 30 ezer lakosú megyeszékhely polgárainak szórakozási igényeit sem.

Az 1890-es évek elejétől folyamatosan napirenden volt a kérdés: a régi nagyvendéglőt újítsák-e fel, vagy egy teljesen új, korszerű szállodát építsenek? A döntést felgyorsította a városi Közegészségügyi Bizottság 1896 nyarán készült szakvéleménye, amelynek a lényege az volt, hogy a Zöldkoszorú Nagyvendéglő épülete közegészségi szempontból a legsúlyosabb kifogás alá esik, mert valóságos *fertőző telepet* képez. A városi főorvos pedig kategorikusan kimondta, hogy a nagyvendéglőt be kell zárni, le kell bontani!

Néhány hónap elteltével *Novobáczky Győző* gazdasági tanácsnok elkészítette az építendő új szálloda költségszámítását, amely alapján a városi képviselőtestület 1896. szeptember elején kimondta, hogy a város tulajdonát képező Zöldkoszorú Nagyvendéglő telkén, az ott lévő rozzant épületek helyére a mai kor követelményeinek és kényelmi igényeinek megfelelő díszes vendéglőt építet a saját költségén. A tervek elkészítésére országos pályázatot hirdettek, 160 ezer forintban maximálva az építési költségeket. A győztes pályázónak 1000 forintos, a második helyezettnek 500 forintos pályadíjat tűztek ki. A beadási határidő: 1896. december 31. volt.

Az országos tervpályázatra 15 pályamű érkezett, amelyeket szakmai véleményezésre megküldtek a Magyar Mérnök és Építész Egyletnek. A neves építésszektől álló bíráló bizottság – köztük *Alpár Ignác* és *Lechner Ödön* – 1897. március elejére elkészítette szakvéleményét. Három pályamunkát emeltek ki, amelyek közül az I. díjra a „*Magyar Szellem*” jeligéjú munkát ajánlották. A képviselőtestület elfogadta a szakemberek véleményét, ennek értelmében *Komor Marcell* budapesti építésznek ítélte az I. díjat, egyúttal felkérve őt a kivitelezés műszaki vezetésére.

A Petőfi Szálló Kossuth téri
főhomlokzati rajza

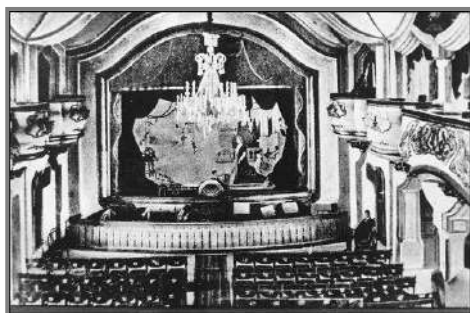

1897 májusában megkezdődött a régi Zöldkoszorú Nagyvendéglő bontása, ezzel egy időben kiírták a pályázatot a szakipari munkákra. A legfontosabb kiviteli munkákat szentesi vállalkozók nyerték el, így

Dobóczy (Dobovszky) József, ifj. Kovács János, Budai János és Dobozi Mihály. A bádógos munkákat *Jákob József*, a szobrászati munkákat *Kálmán Ede* pécsi szobrász, a belső figurális díszítést *Vunsch Róbert* budapesti vállalkozó végezte. A színházbelső megformálását *Zsoldos Gyula* szentesi festőművészre bízták.

A kivitelezés 1897. július 24-én kezdődött meg a meszesgödörök és az alapok kiásásával. Az alapkönek számító első téglát *dr. Lakos Imre* polgármester 1897. augusztus 2-án tette le, de nem ezt szánták a hivatalos alapkö-letételnek, mivel az építkezés több ütemben valósult meg. Az első ütembe a *Kossuth utcai épületszárny és a színház* kivitelezése tartozott. A tervek szerint ennek a szárnynak a földszintjén a kávéház, sörcsarnok, étterem és korcsma, az emeleten a vendéglős lakása és 33 vendégszoba kapott helyet. A helyi sajtó figyelemmel kísérte a fejleményeket, és szinte minden héten beszámolt az építkezésről. A Szentes és Vidéke 1897. október 3-án tudatta, hogy: *„A vendéglőépítéssel a gyönyörű, kedvező őszi időjárás mellett most már rohamosabban haladnak az építési vállalkozók, s az épület szép arányai lassan-lassan kezdenek kibontakozni a munkával járó káoszából. Az utcai fronttal felhaladtak a lefolyt héten az emeleti párkány magasságáig, s a földszint építését – ha az idő kedvez – e hét folyamán be is fejezik az egész vonalon. Így nem lesz nehéz aztán megfelelni szerződéses kötelezettségüknek, és tető alá hozni az épületet november 15-re.”*

Az időjárás azonban megtréfálta az építőket. Alig jelent meg a fenti írás, amikor tartós esőzés kezdődött, és megakasztotta az építkezést. Utóbb a mennyezettartó vasgerendák hiánya miatt állt a munka. 1897. október végén azonban ismét felgyorsultak a munkálatok, amelynek eredményeként november elején megkezdték a Kossuth utcai szárny második emeletének falrakását. A helyi újság megjósolta, hogy a munkások minden bizonnyal november 7-én (vasárnap) megtartják a szokásos *falrakási bokrétaünnepet*, *„melyen lelkes áldomást isznak az építettő város, a műépítész, a vállalkozók és pallér egészségére.”* Tudni kell, hogy ősi szokása volt a kőműves iparosságnak, hogy amikor egy új épület falrakásában elérték a felső peremmagasságot, ennek örömeire *falegyen- vagy bokrétaünnepet* tartottak. Az új vendéglő építómunkásai 1897. november 7-én délelőtt tartották meg ezt a szép hagyományt, sok nézőt odacsalva a készülő épülethez. A Szentes és Vidéke így számolt be a régi tradíció lefolyásáról: *„Az új épületet, melynek körvonalai most már teljesen kidomborodnak, valamint az állványokat is feldí-*

A Kossuth téri homlokzatról készült korabeli képeslap és a színházterem

szítették lobogókkal, nemzeti színű drapériával, virágfüzerekkel, koszorúkkal és csokrokkal, s nagyon sok nézője is került a nálunk eseményszámba menő ünnepnek, mely a leendő saroktoronynál rögtönzött pódiumon folyt le. Ide gyűltek össze a vállalat összes munkásai, férfiak és nők, gyerekek, s miután a szintén fent elhelyezkedett magyar zenekar a Rákóczi-marsot eljátszotta volna, itt ürítette – ékes rigmusok közben – a felszalagozott poharából borait egy szálás kőműves segéd, éltetve a királyt, várost, polgármestert, tanácsnokot, építéstervezőt és vállalkozókat. Minden pohár – kiürülvén – lerepült a földre a nép közé, s ott élénk örömmel fogadtatott. Áldomás után a munkások lakomára gyűltek a leendő nagyterem feldíszített terén, s lakoma után még táncra is kerekedtek vidám jókedvükben.” Az ünneplés jelezte, hogy a Kossuth utcai szakaszon elérték a legfelső szintet, vagyis ez az épületszárny az év végéig tető alá kerülhet.

Nagyobb épületeknél szokás volt az is, hogy az új építmény egyik felének elkészültét látványos külsőségek között ünnepelték meg. Így történt az épülő új városi szállodánk esetében is. 1898. október 22-én elhelyezték az első ütem – Kossuth utcai szárny – „zárkövét”, egyúttal sor került az épület névadására is. Az ünnepi szónok Lakos Imre polgármester volt, aki ekkor jelentette be, hogy e magyaros stílusú építményt a legmagyarabb költőről – Petőfi Sándorról – „Petőfi Szálló”-ra keresztelik. Beszéde végén egy pohár bort ürített az új épület új nevére. Ezután Győri Antal főjegyző felolvasta a zárkó alá helyezett „Emlékirat” szövegét. A díszes okmány mellé tették a városi képviselő-testület és a tisztikar, az építési bizottság és a közreműködő szakiparosok névsorát, az építést elrendelő közgyűlési határozatot, valamint a forgalomban lévő pénzeket. Az ünnepi aktus a zárkőre történt kalapácsütésekkel zárult. A korabeli tudósító szerint a legjobb és legidősebb jelszót Magyar József helyettes polgármester mondta a maga kalapácsütésénél, amely így szólt: „Aki vizet önt a borba, szálljon lelke a pokolba!”

Az est folyamán sikeres műkedvelő előadás kíséretében felavatták az új színháztermet is. A sajtó híradása szerint a szálló első vendége Futó Zoltán újonnan megválasztott református lelkész volt, aki ezekben a napokban érkezett meg korábbi szolgálati helyéről, Temesvárról.

Az épület Petőfi utcai szárnya és a Petőfi Szálló fénykorában

Az építkezés második ütemében a Petőfi (volt Úri) utcai szárny építése történt. Ennek előkészítése 1898. június végén kezdődött meg a Zöldkoszorú Nagyvendéglő maradványainak elbontásával. Ez a rész 1899. április végére készült el. Az emeletén három bérlakás és különböző egyleti helyiségek, a földszinten öt üzlet, az udvari szárnyban pedig a színház került elhelyezésre. Az épület teljes alapterülete 4774 m². Ez volt a város első villanyvilágítású és légfűtéses központi fűtésű épülete. A teljes épület felülvizsgálata 1900. szeptember végéig elhúzódott. Az építkezés és berendezés összes költsége közel 300 000 forintra rúgott.

A közel 120 év alatt az egykor dekoratív épület számos átalakításon esett át. Ezekre nincs időnk kitérni. Azt azonban tudatosítanunk kell, hogy a Petőfi Szálló és Színház annak idején teljesen önerőből épült; persze a városnak nagy kölcsönöket kellett felvennie és utóbb törlesztenie. Ezért rendkívül méltatlan e valamikor gyönyörű, reprezentatív szálloda és színház utóélete, máig ható mostoha sorsa. Idő hiányában részletesen nem térhetünk ki az épület lepusztulásának folyamatára az 1950-es évektől, de a történeti hűség miatt – távirati stílusban – szólnunk kell erről is.

A Petőfi Szálló az 1949. X. tc. rendelkezései alapján *Szentesi Vendéglátó Községi Vállalat* néven folytatta működését; élén a városi közgyűlés által kinevezett *üzemvezető* és 3 tagú *ügyvezetőség* állt. A tulajdonos továbbra is Szentes Megyei Város maradt. A Nép gazdasági Tanács 1950 nyarán határozatilag elrendelte a községi és városi kezelésben lévő gazdálkodó egységeknek állami vállalattá alakítását. Ennek nyomán az új elnevezés *Szentesi Vendéglátó Állami Vállalat* lett. Szentes város tulajdonjogának érintetlenül hagyásával az épület a vállalat díjmentes használatába került, azzal a megszorítással, hogy a használatnak kellett viselnie a fenntartási és karbantartási költségeket.

A Csongrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1953. július 1-jei hatállyal intézkedett a megyebeli szállodák és vendéglők összevonásáról *Csongrád Megyei Vendéglátó Ipari Vállalat* elnevezéssel. Ettől kezdve a szentesi Petőfi Szállót és Vendéglőt előbb Hódmezővásárhelyről, majd Szegedről irányították. Egyedül a *Tóth József Színház* maradt meg a város tulajdonában és kezelésében (ez az egész

A lepusztult, illetve a felújított Petőfi Szálló

épület 1/5-öd részét tette ki). Az épület tatarozására az elkövetkező évtizedekben nem került sor, vagyis az épület és a benne működő szolgáltatások színvonala egyre romlott. Az 1990-es rendszerváltáskor az egyes települések nem kaphatták vissza egykori ingatlanjaikat, ebből következett, hogy az Állami Vagyonügynökség értékesítette a Csongrád megyei szállodákat és vendéglőket, köztük a Petőfi Szállót is. Talán mondani sem kell, hogy erősen áron alul kótyavetyélték el ezeket a központi fekvésű, belvárosi ingatlanokat, amely nem kis visszatetszést szült Makón, Hódmezővásárhelyen, Csongrádon és Szentesen egyaránt. A nevezett települések értékes épületei az AVÜ közvetítésével ismeretlen, új tulajdonosok birtokába jutottak, akik sosem vették tényleges használatba az épületeket. (Erős a gyanú, hogy spekulációs szándékkal szerezték meg az értékes ingatlanokat, állami segítséggel!) Valódi tulajdonos híján a szentesi szálloda, majd étterem bezárt, az egykori szép épület pedig gazdátlanul mállott tovább.

Két évtizednyi pangás után végre látszik némi remény arra, hogy városunk egykori ékessége – a *Petőfi Szálló és Színház* – visszanyer valamit régi pompájából. Szentesi lokálpatriótaként szurkolok az épület megmentéséért tenni akaró szakembereknek, hogy sikeres pályázataikkal varázsolják vissza nekünk egyik legszebb belvárosi épületünk valamikori fényét!

LABÁDI LAJOS

140 éve hunyt el Deák Ferenc, a „Haza bölcse” A nagy államférfi és Szentese kapcsolata

Aligha akad Magyarországon valaki, aki ne hallotta volna *Deák Ferenc* nevét. Arra a kérdésre azonban, hogy ki volt ő, már bizonyára akadoznának a válaszok. A valamikor megtanult, de idővel elhalványult ismeretanyag a lexikonok segítségével könnyen felfrissíthető. Nehézséget okozna viszont még a történelemmel foglalkozóknak is annak meghatározása, hogy volt-e valamilyen közvetlen kapcsolata a nagy

államférfinak azzal a településsel, ahol tér, utca vagy intézmény viseli a nevét. Erre nézve ugyanis a lexikonok nem tartalmaznak információkat. Mindez Deák Ferenc halálának 140 éves évfordulója okán merült fel bennem, keresve a kapcsolódási pontokat a *„Haza bölcse”* és szülővárosom között.

Életútjának felidézéseként röviden annyit, hogy a Zala vármegyei Söjtörön született 1803. október 17-én, középnemesi családban. Jogot végzett, 1833-tól vármegyeje országgyűlési követe, a reformellenzék vezére. 1848. április 7. és szeptember 11. között igazságügy-miniszter *gróf Batthyány Lajos* első felelős magyar kormányában. A szabadságharc leverése után visszavonult kehidai birtokára. A Bach-korszakban vezéregyénisége az 1848-as törvények alapján álló passzív ellenállásnak. 1854-től Pesten élt, ahol az *„Angol Királynő Szállóban”* lévő lakása lett a politikai élet központja. Az 1861-ben összehívott országgyűlésen az ún. Felirati Párt vezére. A Pesti Naplóban közzétett híres *„húsvéti cikkével”* (1865. ápr. 15.) előkészítője az uralkodóház és az ország közötti kiegyezésnek. Az 1867. évi kiegyezéskor elhárította a felajánlott miniszterelnökséget. Háttérbe húzódott, de az általa létrehozott kormányzó párt az ő nevét viselte. Erősödő szívujjgyógyíthatatlannak bizonyult, hosszú szenvedés után 1876. január 28-án elhunyt. Temetése országos gyásznappá vált, amelyre február 3-án került sor a Kerepesi temetőben. Elévülhetetlen érdemeit törvénybe iktatták (1876: III. tc.).

Eddigi ismereteink szerint Deák Ferenc személyesen nem járt Szentesen, mégis több alkalommal közvetlen kapcsolatba került a várossal, illetve annak megoldást sürgető problémáival. Először minisztersége idején, 1848 májusában. A szentesieknek – akik 1836-ban örökvltsági szerződést kötöttek földesuraikkal

– életkérdés volt, hogy az úrbéres viszonyok megszűntével kötelesek-e továbbra is fizetni szerződésbe foglalt váltásági tartozásaikat. Mivel a törvényi szabályozás nem volt egyértelmű, az igazságügy-miniszterhez fordultak tanácsért. Deák Ferenc fogadta a *Boros Sámuel* főbíró által vezetett szentesi küldöttséget, s megismerve ügyüket, azt az egyszerű kérdést tette fel, hogy akarja-e a város fenntartani az örökváltásági szerződést vagy nem. Az erre adott válasz eldöntheti a további fizetés mikéntjét. A szentesiek felmondták a szerződést, s beszüntették a törlesztést. Erre megérkezett a Károlyi grófok intó levele. Ismét küldöttség indult Deákhoz, aki azt tanácsolta, hogy folyamodjanak az eljárás felfüggesztéséért. A nyár folyamán újabb deputáció utazott Pestre, ezúttal hiába, mivel Deák Ferenc éppen Bécsben tárgyalt. Szeptember közepétől pedig már nem Deák volt a miniszter. A peres ügy elintézését elsodorta a fegyveres önvédelmi harc, és majd csak 1878-ban ért véget városunk hátrányára.

A következő érintkezésre a kiegyezés évében került sor. Előzményként tudni kell, hogy Szentes 1865-ben megválasztott országgyűlési képviselője – *Oroszi Miklós* – egészségügyi okok miatt vissza akart vonulni, ezért 1867 februárjában kinyilatkozta, hogy mandátumáról kész lemondani az emigrációból hazatérő *Horváth Mihály* történetíró-püspök, Szentes jeles szülőte javára. Elhatározásáról értesítette politikai példaképét, Deák Ferencet, kikérve véleményét az ügyben. Deák 1867. április 7-én kelt levelében az alábbiakat válaszolta: *„Kedves Barátom! Kérdeztél múltkori leveledben, hogy helyetted ki választassék Szentesen képviselőnek. Akkor nem feleltem, mert határozott feleletet nem adhattam. Most úgy hallom, Horváth püspök nem fogadja el a képviselői állást, Pulszky (Ferenc) ellenben hajlandó azt elvállalni azon esetre, ha Tanárky Gida fellépni éppen nem fog, mert azzal Pulszky nem akar versenyezni. Pulszky széles tudománya, s ismert hazafiságánál fogva nagyon hasznos tagja leend a törvényhozásnak, sőt én azt szükségesnek látom, hogy Ő tagja lehessen a háznak. Őt tehát, ha a bizalmat megnyerheti, mert természetesen pressziót gyakorolni nem kívánok, a képviselői állásra igen szívesen ajánlom. Isten veled. Igaz barátod: Deák Ferenc.”* (A történethez tartozik, hogy a nyár folyamán megtartott pótválasztáson Pulszky Ferencet választották Szentes országgyűlési képviselőjévé.)

Néhány évvel később a város lakói a Szentesi Lap 1876. január 30-án megjelent számából értesültek Deák Ferenc haláláról. Az újság elkövetkező számai bő terjedelemben ismertették a neves államférfi életútját, kimagasló érdemeit, s részletesen tudósítottak a február 3-án végbement temetéséről, amelyen Szentes város is képviseltette magát. Szentes képviselőtestülete a temetés napján rendkívüli közgyűlésen emlékezett meg a *„nemzet nagy halottjáról”*, s határozatot hozott a helyi gyásznapi megrendezéséről. Erre február 12-én került sor a katolikus és a református templomokban. A gyászünnepély után kimondták, hogy a *„gyászaravatalon alkalmazva volt 4 db koszorú levéltárba tételnek megőrzés végett, s a Csukás Benjámin úr által tartott emlékbeszéd nyomattassék ki ezer példányban s osztassék ki az a nép között”*.

(Az említett koszorúk a Szentesi Levéltárban máig is megtalálhatók.)

Deák Ferenc emléke az elkövetkező évtizedekben sem merült feledésbe Szentesen. 1896-ban a vármegyeháza közgyűlési termében – a millenniumi ünnepségek keretében – leleplezték életnagyságú arcképét, *Karlovsky Bertalan* festőművész alkotását. 1903 októberében – születésének 100. évfordulóján – ünnepélyes megemlékezést tartottak a szentesi gimnáziumban, valamint a megyeházán. 1906-ban utcát neveztek el Deák Ferencről, az 1960-as évek óta pedig egy általános iskola is viseli nevét. A nagy államférfi személye ugyan már a távoli múltba került, de talán a fenti szemelvények hozzájárulnak ahhoz, hogy emléke a mi településünkön se merüljön feledésbe.

LABÁDI LAJOS

125 éve történt Újszentes alapítása 768 szentesi elhagyta szülővárosát

A történelmi szakirodalomból ismert, hogy a Temesköz területét a magyarság a honfoglalás után közvetlenül benépesítette. A középkorban viszonylag sűrűn lakott, virágzó magyar vidék volt. Magyar lakossága a törökök elleni háborúkban, különösen Temesvár 1552-ben történt eleste után elpusztult vagy elmenekült. Az elnéptelenedő területre a XVII–XVIII. század folyamán román, szerb és német népesség települt. A török hódoltság megszűntével a bécsi kormányzat nem csatolta vissza Magyarországhoz a területet, hanem 11 vidékre osztva Temesi Bánság néven külön kormányozta. Erre az időre esik a német telepesek beköltözése. A Temesköz területe csak 1778-ban került vissza közigazgatásilag Magyarországhoz. Ezt követően kezdődött meg a magyar lakosság visszatelepülése, elsősorban Szeged környékéről és a Tiszántúlról. A magyar jellegű községek többsége a XIX. század végén jött létre a magyar kormány telepítési akcióinak következtében.

A szentesiek 1889 őszén szereztek tudomást a kormány telepítési programjáról. A *Szentesi Lap* szeptember eleji számai pártolólag foglalkoztak a kérdéssel, hangsúlyozva a kormány hazafias szándékát. Az újság a telepítés céljáról a következőket írta: „A kormány a Temes vármegye területén levő államkincstári birtokokra, melyek ma sváb és román bérlők kezében vannak, magyar, s különösen alföldi néppel telepített magyar falvakat akar csinálni... Mivel ilyenül a hazafias irányú, tiszta magyar

Sima Ferenc: az újszentesi református templom
ajkú alföldi nép kínálkozik legalkalmasabbnak, annál fogva a kormány óhaja az, hogy a telepítendő első falu népét Csongrád vármegye, esetleg Szentes adná ki.”

A telepítési mozgalmat *Sima Ferenc* lapszerkesztő, későbbi országgyűlési képviselő karolta fel. Az új falu létrehozására kiszemelt hely a temesszentandrási kincstári uradalomhoz tartozó, Temesvártól 6 kilométer távolságban fekvő Vadászerdő kiirtott részén terült el. Sima Ferencnek újságja segítségével sikerült az érdeklődést felkeltenie. A települni szándékozók 1890. január elején tanácskozásra gyűltek össze. A legfontosabb napirend a településsel járó birtokszerzés feltételeinek megismerése volt. A kedvezményes földvásárlás mellett minden letelepülő ingyen kapott háztelket. Márciusban a kitelepülők újabb értekezletet tartottak, és már ekkor kimondták, hogy a létesítendő község neve „*Új-Szentes*” legyen.

A telepítési okmányok aláírására 1891. október első napjaiban került sor. Kintűnt, hogy 133 család szánta el magát a kitelepülésre, összesen 768 fővel. (A családok felekezeti megoszlása: 126 református, 4 evangélikus és 3 katolikus.) A legsürgetőbb teendőt a házak felépítése jelentette. A lakosok kötelesek voltak a kincstár által ingyen adott területen, saját költségükön községházat, iskolát, óvodát, templomot és paplakot építeni. Az önálló községgé alakulás – egyben a telepítés befejezése – 1896/97-re tehető. Az *Újszentes* nevet hivatalosan 1910-től használták, addig *Vadászerdő* néven tartották nyilván. A századfordulóra lakóinak száma 1150 főre nőtt. (A népesség nemzetiségi megoszlása: 90,6% magyar, 5% német, 4% román, 0,4% szerb, szlovák, egyéb.)

Kezdetben élénk kapcsolat volt az anyaváros és Újszentes között. Ez az idők múlásával egyre lazult, s 1918 után – az ismert történelmi okokból – mondhatni szinte teljesen megszakadt. A romániai forradalmat követően, 1990-ben a két település testvérvárosi kapcsolatot létesített, és azóta ismét szoros a kapcsolat az anyaváros és a hajdan kitelepültek községe között.

„Boldog békeidők”

(Kiegyezéstől a fölbomlásig – történeti áttekintés)

Nagyszüleink, dédszüleink nevezték így a kiegyezéstől az első világháborúig eltelt évtizedeket kicsit nosztalgikusan, de saját szemszögükből nézve mégiscsak találóan. A történelemben nincs nosztalgia, hivatásából adódóan objektív mérlegelésre törekszik, de el kell ismernie, ennek az értékítéletnek van igazságtartalma. Azok az évtizedek valóban a békés, nyugodt és harmonikus fejlődés évtizedei voltak, amelyben hazánk közelített Európa szerencsésebb sorsú országaihoz, az ország lakói pedig az eddigiéknél sokkal inkább megtalálták egyéni boldogulásukat. Mindennek az volt a háttere, hogy az előző évtizedek véres háborúi és alkotmányos kiszolgáltatottságunk után nyugalmi periódus következett. Ez a kiegyezéssel vette kezdetét.

Ausztria königräzti veresége figyelmeztette az uralkodót, hogy Magyarország ügyét a Birodalom fennmaradása érdekében mihamarabb meg kell oldani. Az 1866. november 19-én a magyar országgyűlésnek küldött uralkodói leiratban a császár késznek mutatkozott a felelős kormány kinevezésére, eláll a 48-as törvények előzetes revíziójától, a magyar közösügyi javaslatokat az alkotmányos kiegyezéshez alkalmasnak találta. Ez Deák Ferenc álláspontjának elfogadását jelentette, hisz a két sarkalatos pont: az alkotmányosság és dualizmus benne volt.

Az 1867. január 9-én kezdődő megbeszéléseken a magyar politikusok elérték, hogy ne a bécsi kormány, hanem a magyar bizottság javaslata legyen a tárgyalási alap. Osztrák részről a német liberálisok támogatták, a többnyire szláv arisztokrácia ellenezte a kiegyezést. Előbbiek a nagy birodalmi piac előnyeire apelláltak, utóbbiak föderalizmusban és nem dualizmusban gondolkodtak. A vitát eldöntendő Beust külügyminiszter uralkodóhoz intézett felterjesztésében rámutatott: a kormány nem elégítheti ki egyszerre valamennyi nemzeti törekvést, és azokra kell támaszkodnia, amelyeknek legnagyobb az életerejük, vagyis a németekre és a magyarokra. Ezek alapján döntött úgy az uralkodó, hogy a közösügyi megállapodást szimpla tudomásulvétel céljából a német többségű szűkebb birodalmi tanács elé terjesztik.

Az uralkodó 1867. február 17-én Andrassy Gyulát miniszterelnöknek nevezte ki, és megalakult a felelős magyar minisztérium. Március 20-án a képviselő-

ház elé került a közösügyi bizottság javaslata. A tíz napig tartó vitában két nézet ütközött. A kisebbségi álláspont hívei azt hangoztatták, hogy a Pragmatica Sanctio és az 1848. évi III. törvénycikk csak perszonális uniót ismert, ezért a közös ügyek rendszere összeegyeztethetetlen az ország szuverenitásával. Deák ellenérvei között szerepelt, hogy az alkotmányos önállóság közös ügyek mellett is létezhet, és Magyarország a hatalmas orosz és német birodalom közé ékelve nem tudna fönnállni. Május 29-én a képviselőház kétharmados többséggel elfogadta a kiegészítést, s azt, mint az 1867. évi XII. törvényt, becikkelyezte. Időközben összeült az osztrák birodalmi tanács is, amely az uralkodó és Magyarország között létrejött megállapodást tudomásul vette. 1867. június 8-án Ferenc Józsefet Pest-Budán magyar királlyá koronázták.

Kohéziós erők

Az 1867. évi kiegészéssel a Habsburg Birodalom kétközpontú, dualista állammá alakult, s az eddigi Ausztria megnevezés helyébe az Osztrák-Magyar Monarchia nevet vette föl. Az ezt alkotó két állam hivatalos neve: Ciszlajtánia vagy a „*birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok*”, azaz Osztrák Császárság, Transzlajtánia, vagy a Magyar Szent Korona Országai = Magyar Királyság. A dualizmus – mint az unió tagadása – két állam szövetsége a közös ügyek paritásos vitele alapján.

A két ország belpolitikai tekintetben teljes önállóságot nyert, ugyanakkor az állami élet fontos attribútumai közös ügyek lettek. Ezek a Pragmatica Sanctioból következtek, amely 1723-ban létrejött alkotmányos egyezség a kölcsönös védelmi kötelezettségről. A XII. tc. ebből vezette le annak két formáját: a békés illetve a hadi jellegűt, előbbiből megteremtve a külügyek részleges közösségét, illetve a hadügy közösségét. A pénzügy nem lett közös ügy, mindkét állam saját önálló költségvetésében különített el meghatározott összeget a közös ügyek fedezésére.

Közös tárcák alakultak, melynek vezetésére minden parlamentáris befolyás nélkül az uralkodó nevezett ki minisztereket, akik azonban nemcsak neki, hanem a parlamentáris testületeknek is felelősséggel tartoztak. A három közös miniszter együttesen a központi kormányt alkotta, míg az a miniszterelnökökkel kiegészülve közös minisztertanácsként működött az uralkodó vagy a közös külügyminiszter elnöklete alatt. Legfontosabb hatásköre a közösügyi költségvetés előkészítése volt, de ez a testület döntött, illetve kezdeményezett a külpolitika és a hadügy legfontosabb kérdéseiben is (hadüzenet, békekötés stb.). A közös tárcák költségvetését a két ország parlamentjéből delegált és külön ülésű 60-60 tagú delegáció vitatta meg és hagyta jóvá.

A Monarchia alapjául szolgáló közös ügyek mellett léteztek még közös egyetértéssel intézendő ügyek, amelyek határidősek voltak, amennyiben tíz évenként kellett újabb megállapodásra jutnia a két országnak, de egyoldalúan

föl is lehetett mondani. Ezek közé tartozott a kvóta (közös költségekhez járulás mértéke) ügye, a vám és kereskedelmi szövetség, a közös pénzrendszer és jegybank, a fogyasztási adó és közös vasút. Az ügyek határidős jellege miatt gúnyosan „felmondásig szóló Monarchiának” is nevezték a dualista államot.

A közös kormány és a közös parlament hiánya az uralkodót sok tekintetben meghagyta a végrehajtó hatalom birtokosának. Ez lehetőség volt az országok fölé emelkedő hatalom kiépítésére, amit Ferenc József elsősorban a közös hadügy területén akart érvényesíteni. Magyarországgal itt akadt a legtöbb problémája, a véderő szempontjából oly fontos hadkiegészítést a két országgyűlés hatáskörére bízta. A magyar országgyűlés törvénybe iktatta az általános hadkötelezettséget, de hogy megadja-e az előírt újonc kontingenst, és hogy hozzájárul-e ennek a kontingensnek a népességnövekedéssel arányos, vagy az uralkodó által szükségesnek ítélt emeléséhez, ez kizárólag rajta múltott. Mivel a Monarchia a közösügyes rendszerben működött, s annak legfontosabb eleme a közös védelem volt, amit viszont nem vontak közös intézkedés alá, hanem azt az uralkodó által egyedül intézendőnek ismert el mindkét ország, a magyarok régi megmaradt újonc megajánlási joga szembeszegüléshez és működési zavarokhoz vezethetett. Emiatt a Monarchiával való együttélés magyar részről a politikai belátás függvénye volt.

A kiegyezés fontos határkő: 1) A magyar nemzeti mozgalom céljainak megvalósítását a soknemzetiségű állam keretei között kereste, a kiegyezés ebben a vonatkozásban a magyar nemzeti törekvések megvalósulását jelentette. 2) Biztosította a birodalmon belüli alkotmányos különállást, a magyar területi integritást és a magyar szupremáciát.

A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a Monarchia fél évszázados fennállása során melyek voltak az azt összetartó (integratív), illetve a szétfeszítő tendenciák.

A közjogi közösség szerkezetéből következett egy magyarországi sajátosság: a pártalakulás közjogi meghatározottsága. A pártok nem osztályjelleg, társadalmi elképzelés vagy világnézet alapján különültek el egymástól, hanem közjogi alapon, vagyis aszerint, hogy miként viszonyultak az 1867-es kiegyezéshez. A dualizmus fél évszázada alatt a parlamentben, a magyar politikai élet centrumában, mindig a kiegyezés pártja volt a legerősebb csoportosulás. Még amikor a kiegyezés-ellenes ellenzék nyerte az országgyűlési választásokat (1906), a hatalmat csak úgy vehették át, hogy 48-asként 67-es programot hajtanak végre. Magyarországon tehát a kiegyezésnek nem volt kormányképes politikai alternatívája, belső hatalmi-politikai veszély nem fenyegette a Monarchia rendszerét. A 67-tel szemben politizáló alakulatok közül a Függetlenségi Párt volt a legjelentősebb, amely Kossuth Lajos nézeteinek hazai képviselőjére vállalkozott. Ez a párt is közjogi bázison politizált: a személyes unió álláspontjára helyezkedett, a kiegyezésben megvalósult reálunióval szemben.

Az eltérő közjogi álláspontot valló pártok világnézete hasonló volt, a liberalizmust tekintették vezéreszméjüknek, amelyet politikai és társadalmi tekintetben érvényesíteni akartak. Ugyanakkor abban is egyetértettek, hogy a liberális elvek gyakorlati alkalmazása a soknemzetiségű országban ütközne a nemzeti érdekekkel. A közügyes berendezkedés intézményei zökkenő nélkül működtek. A delegációk minden évben megszavazták a közös költségvetést, a közös minisztériumok hathatósan jártak el a Monarchia nemzetközi és hadi ügyeiben, a vám és kereskedelmi szövetség 10 évenkénti megújítása ugyan nem volt zökkenőmentes, de mindig megegyeztek. A kiegyezési törvény jogi alapot teremtett egy szerkezetileg még szorosabb gazdasági közösség, gazdasági egymásba kapcsoltság kialakulása számára. S ezt úgy tekintették, mint két szuverén állam között megvalósuló szükséges egyezményt. Ötször újították meg a szövetséget kisebb-nagyobb változtatásokkal, de legfontosabb eleme, a vámunió, nem változott. Az 1917 végén lejáró gazdasági kiegyezés megújítását a két kormány még 1914-ben elkezdte, ám a háború megszakította az érdemi munkát. Akkor még azonban úgy vélték, hogy a rövid ideig tartó harc után folytatják a kiegyezési tárgyalásokat. 1917 februárjában azok megállapodással zárultak, de törvényhozási megerősítésük helyett a fölbomlás következett.

Az osztrák-magyar viszony alakulása szempontjából azt mondhatjuk, hogy Deák Ferenc eszméit, miszerint Magyarországnak szüksége van a Monarchiára, és hogy a dualizmus a közjogi berendezkedés elfogadható formája, a politikai vezető réteg magáévá tette itt is, és Ausztriában is.

Látjuk, a Monarchia közjogi-politikai egybekapcsoltsága működőképes volt, de elmondható-e ez a gazdasági életéről is? Míg a közösség politikai vonatkozásairól a kiegyezési törvény döntött, gazdasági tartalmáról a kormányok önállóan dönthettek. A gazdasági közösségre adott kétoldali igenlő válasz oka, hogy a történelmi összefonódás Ausztriával most ésszerűvé tette a kereskedelmi és vámszövetséget. S mivel a gazdasági szituáció változhat, a törvényt nem lehetett örök időkre megalkotni, ezért iktatták be a 10 éves ciklusokat. A gazdasági közösség legfontosabb tényezője, hogy mindkét fél államterülete egy vám- és kereskedelmi területet képezett, és hogy összehangolták a gazdaságpolitikát. Egy szegedi polgár Salzburgban ugyanolyan feltételek mellett vállalkozhatott vagy dolgozhatott, mint Nagyváradon. Gyakorlati ellentét következett abból, hogy a vámtételek megállapításában Ausztria és Magyarország érdeke eltért egymástól. Magyarország agrárexportőr, amelynek piaca Nyugaton, konkurenciája Keleten (Oroszország) volt. Ezért kiállt a vámmentes nyugati agrárkivitelért, és a Kelet előtt húzandó védővámért. Ausztria érdeke ellentétes: ő Nyugaton akarta a határait elzárni az európai konkurencia elől, míg Kelet felé nyitni, mert a Balkán volt iparának piaca. Nem volt egyszerű a célok összehangolása, hisz a két ország közvéleménye azt várta kormányától, hogy a hazai vállalko-

zókat preferálja. Baross Gábor pl. a nemzeti gazdaságpolitika eszközeként a magyar vállalkozókat igyekezett előnybe hozni a monarchiai piacon, ami kivívta Ausztria ellenszenvét. Ha a Monarchia közös piac, akkor önző gazdaságpolitikával nem lehet a szabad verseny szabályait torzítani - hangoztatták. Míg tehát a gazdaságpolitika időnként mindkét országban integrációellenes volt (az 1897-ben esedékes egyezményt csak 1907-ben sikerült megújítani!), a közös piac gyakorlati működése a mérhető gazdasági tények pozitívabbá válását mutatja. Ausztria lakossága 1910-ben 28500000, Magyarországé 21000000 főt tett ki, nagyjából 50 milliós belső piacot alkotva. Európában 1867-1910 között a Monarchia belső piaca volt a 3. legdinamikusabban bővülő. A modern szektorok kiépülése szempontjából döntő momentum ez, ti. a befektetések megtérülése a piac bizonyos nagyságát föltételezte. Emiatt Magyarország méretei ellenére kis nemzetgazdaságú országnak számított, mert a belső piac határai, pl. a legkorszerűbb gépipari beruházások, nem voltak kifizetődők csak magyarországi hasznosításra. S itt jött a Monarchia hatalmas belső piaca. Pusztán a közös vámterület miatt a Monarchia még nem lett volna közös piac, de itt a piac idővel tényleg nem nemzeti, hanem birodalmi méretekben működött: az árviszonyok, bérek, kamatok alakulása kiegyenlítődt az egész Birodalomban. Végbement a piac integrációja. Ezt bizonyítja a területek egyenlőtlen fejlettségének megindult kiegyenlítődése. A nettó hazai termék (NDP) 1 főre jutó értéke az Osztrák-Magyar Monarchiában 1913-ban, koronában: Ausztria 516, Magyarország 435. A monarchiai átlag: 475. Európában ezzel a középmezőnyben foglaltunk helyet. Alacsonyabb értékekkel Európa déli (Spanyolország, Portugália) és keleti (Balkán, Oroszország) periferiáján találkozunk. Hasonló értékkel bírt Olaszország, míg Németország, Svájc és Skandinávia jóval megelőzött minket (800).

Kérdés, hogy a különböző adottságú, szerkezetű és fejlettségi szintű régiók integrálódása egy nagyobb, átfogóbb gazdasági közösséggé előre ment-e a közös vámterületen. Gazdaságtörténeti elemzések kimutatják, hogy a fejlődési tendencia az árak, a bérek, a kamatláb interregionális kiegyenlítődése, és ez a piaci integráció az előrehaladás felé haladt. Még ennél is fontosabb kérdés, hogy a gazdasági közösségben érvényesült-e az elmaradottabb területek fölzárkózásának a tendenciája, csökkent-e a fejlett és elmaradott területek közötti szakadék? A korabeli tényanyagon végzett vizsgálatok bizonyítják, hogy a korabeli Osztrák-Magyar Monarchiában a területi szintkülönbségek kiegyenlítődése volt az uralkodó történeti tendencia. Ezt elsősorban a piaci mechanizmusok spontán hatásai, de a századfordulótól két állam gazdaságpolitikájában megtett lépések eredményezték.

Magyarország gazdasági növekedése és szerkezeti átalakulása 1867 és 1914 között gyorsabb ütemű volt (3%), mint Ausztriáé, sőt egész Európában is csak a svéd ütem előzte meg. Ez a megállapítás érvényes a nemzeti termék egészére, a gazdaság valamennyi fő ágára, a munkaerőre, tőkeállományra, egyszóval a

nemzetgazdaság állapotát és dinamizmusát jellemző legfontosabb makroszintű mutatókra. A fokozatos felzárkózás érzékelése jutott kifejezésre a kvóta arányának megváltozásában. (Magyarország hozzájárulása 30%-ról 36,4%-ra nőtt.)

Nézzük most meg, hogy e gyors fejlődésben milyen szerepe volt a széles birodalmi piacnak, a Monarchia közös piacán végbement gazdasági integrációnak!

Változott az Ausztriával folytatott külkereskedelem szerkezete. Az 1840-es években kivitelünk 90%-a mezőgazdasági nyerstermék volt, s csak 10%-a ipari termék. 1910-ben a mezőgazdasági nyerstermék aránya már csak 55%, az ipari termékeké 44%. Mindez arra mutat, hogy a közös piac nem csak a magyar mezőgazdaságnak, de a modern iparosodásnak is jelentős tényezője volt. Behozatalunk volumene gyorsabban nőtt, mint a kivitelé. Ezt a külkereskedelmi cserearányok számunkra kedvező alakulása tette lehetővé, mivel azok 35%-kal javultak. Vagyis változatlan mennyiségű kivitellel 35%-al több behozott árut vásárolhattunk. S ezen belül is az ipari fejlődés volt gyorsabb. Mindenütt az elmaradt régiók fölzárkózása figyelhető meg. E mögött a hivatalos rangra emelt nivelláló gazdaságpolitika húzódott. Amerikai történészek (Scott Eddie) szerint a szintkülönbséget csökkentő gazdaságpolitikai eszköztár kidolgozásában a Monarchia úttörő szerepet játszott. 1890-től pl. állami pénzekben indított magyar gazdasági akciók indultak: hegyvidéki, háziipari akció, amelyek a termelői bázis korszerűsödését szolgálták.

Bomlasztó erők

A Monarchiát belülről feszítő legerősebb ellentét a nemzetiségi kérdés volt. Magyarország soknemzetiségű ország volt. Állami területén a magyarság mellett még hat jelentős lélekszámú nemzetiség élt. A kiegyezés éveiben a mintegy 6 milliós magyarság az ország összlakosságának 40%-át tette ki, a többi megosztott a németek, románok, szlovákok, szerbek, horvátok és rutének között. A németek, szlovákok, románok és horvátok részesedése fölülte volt a 10%-nak, és összefüggő zárt egységekben éltek.

A nemzetiségek magatartása a politikai nacionalizmus kialakulása után sem volt elutasító a Monarchiával és Magyarországgal szemben. Ragaszkodásukban külpolitikai megfontolások játszottak szerepet. A szlovákok német, a horvátok olasz terjeszkedéstől tartottak, a románok és szerbek tekintettel voltak Románia és Szerbia igényeire, amelyek az orosz, illetve a török fenyegetéssel szemben nem nélkülözheték a Monarchia és Magyarország támogatását. A ragaszkodás azonban nem volt föltétel nélküli, a nemzetiségek a magyar területi integritás tiszteletben tartását összekapcsolták a különböző szintű autonómiák kialakítására vonatkozó igényeikkel. Ám a magyar politikai vezető réteg ezzel ellenétes fölfogást vallott: az egy politikai nemzet doktrínáját és az ebből következő közigazgatási centralizációt. S ezzel a doktrínával összeegyeztethetetlen az ország

területi autonómiákra fölbontása. Az egy politikai nemzet teóriája alapján elutasította a nemzetiségek kollektív politikai egyéniségét, de nem zárta ki azok nyelvi-kulturális individualitását. Az országgyűlés Magyarország soknemzetiségű mivoltával úgy vélt számot vetni, hogy törvénybe iktatta a nemzeti egyenjogúságot. Az 1868:44. tc. a nyelvhasználatot a kor szellemén fölülemelkedő liberális nagyvonalúsággal szabályozta. Fenntartotta ugyan a magyar államnyelvet, de annak kizárólagos használatát kormányzati és törvényhozási szintre korlátozta. A megyékben és a törvényhatóságoknál viszont a magyar mellett minden más nyelv használatát elrendelte, a községek pedig saját nyelvüket használhatták. A törvény biztosította az anyanyelven történő oktatást: a községek illetve az egyházak saját alapítása esetén az alapító választhatta meg az oktatás nyelvét, de a törvény az államot is kötelezte, hogy a nemzetiségi vidékeken gondoskodjon az anyanyelvi oktatásról.

A nemzetiségi törvény nem elégítette ki a területi autonómiaira törekvő nemzetiségeket, és a merev centralizációs politika valóban nem egyezett az ország etnikai struktúrájával. Ha számításba vesszük azonban, hogy Európában ekkor Svájcot és Ausztriát kivéve, sehol sem szabályozták törvényben a nemzetiségek jogait, sőt Franciaországban, Németországban és Oroszországban a rögzítés nyelvű uniformizálás érvényesülhetett, és rendeletileg tiltották a nemzetiségi nyelv használatát. Az uralkodó nemzet mindenhol a szigorú központosítás és a nyelvi uniformizálás politikáját folytatta, és nem csak a területi különállást nem ismerte el, de a nyelvi – kulturális identitást sem vette tudomásul. Franciaországban az alsó fokú oktatás kizárólag francia nyelven folyt, és a helyi nyelveket az iskolákban még idegen nyelvként sem lehetett tanulni. A porosz kormány 1864-ben fejébe vette, hogy a dánokból jó németeket farag, az 1880-as években pedig rendeletileg számolta föl a lengyel nyelvű iskolai oktatást. Ebben a közegben igazából a nyelvi-kulturális jogokat messzemenően biztosító 1868:44. tc. számított kivételnek. Akkor a nemzetiségi egyenjogúságról szóló magyar törvényt példamutató megoldásnak tekinthetjük.

Az 1844:II. tc. eredetileg úgy intézkedett, hogy az ország határain belüli iskolák közoktatási nyelve a magyar legyen, de a tapasztalat megmutatta, hogy egy olyan országban, ahol a nemzeti népesség a lakosság felét alkotja, a nyelvi uniformizálás megvalósíthatatlan. Az 1868. évi törvény ezt a fölismerést kodifikálta. Voltak persze Magyarországon olyanok, akik hajlamosak voltak a nyelvi magyarosításra, de ez a dualizmus kezdetén nem vált kormánypolitikává, mint Európa más országaiban. Változás a 90-es években következett be. Okai nem a nemzetiségek voltak, nem is Oroszország, amelyet a hazai szlávok támogatásával gyanúsítottak, de az 1890-es években szüneteltette balkáni aktivitását, s nem is Románia vagy Szerbia, amelyek a magyarországi románoknak és szerbeknek éppen nagyobb tartózkodást tanácsoltak. Arról volt inkább szó, hogy a politikai

közgondolkodás a nemzetiségi törvény meghozatala idején tanúsított önmérsékletet többé nem látta időszerűnek. A korábbi történelmi tapasztalatok fokozatosan elvesztették érvényüket, és az a vélekedés vált egyre inkább elfogadottá, hogy a magyar nemzet - a francia, német mintára - képes arra, hogy a maga képére formálja a Kárpát-medence népességét. Kormánypolitikai intézkedések, mint az iskolák és tanítók állami szubvencionálásának bevezetése, a helységnevek kettős nevének megszüntetése, persze csak csekély hatásfokkal szolgálták a Bánffy Dezső miniszterelnök által meghirdetett „*egységes magyar nemzeti állam*” megteremtésének ügyét. Annál kevésbé, mivel a nemzetiségi törvényt nem helyezték hatályon kívül, amellyel szembe mentek ezek az intézkedések.

Az erdélyi román Memorandum szerzői is csak az 1868-as törvény betartását kérték, de a hatóságok a politikai ügyből bírósági pert formáltak.

A századelőn megerősödött a nemzetiségek politikai aktivitása. A szlovákok körében az orosz orientációt hirdető konzervatívokkal szemben a csehszlovák egységet zászlajukra tűző liberálisok váltak hangadóvá. A románok 1905-ben tértek vissza a politikába (Román Nemzeti Párt, Nagyszombeni Kongresszus, 1905). Az aktivitás kezdeményezői: Aurél Vlad, Octavian Goga, Iuliu Maniu. A szerbek körében a Polit Mihály vezette liberálisok szorultak hátrébe, s kerültek előtérbe a Jasa Tomics vezette radikálisok. Magyarország fölosztását ekkor még nem kívánták. A szerbek és szlovákok fő követelése az 1868. évi törvény betartása volt, míg a románok visszanyúltak az 1861-es nemzetiségi megyebeosztáshoz. De az ország területi integritását ők sem vonták kétségbe. A megnövekedett aktivitás nem tükröződött a parlamenti arányokban sem: 1906-ban 110000 román választópolgárból csak 35000 szavazott a RNP jelöltjeire, s az összes nemzetiségi képviselő száma 25 volt.

A nemzeti eredmények fölmutatásának kényszere – mivel ilyen a koalíció Béccsel szemben nem tudott fölmutatni – a nemzetiségi ügyek területén próbálta meg az eredményeket kicsikarni. A Lex Apponyi 1907: 26-27. tc. előírta, hogy a nem magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelv olyan mértékben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyerekek a 4. osztály végéig gondolataikat magyarul írásban és szóban érthetően ki tudják fejezni. A törvény a tanítók alapfizetésének és a pótlékoknak a folyósítását e feltétel teljesüléséhez kötötte. Az intézkedés inkább ártott, mint használt. A román gyerekek töredéke tanult meg magyarul, az ország külföldi megítélése fokozatosan visszajára fordult. A végelszámoláskor (1920-ban) persze nem a magyar nemzetiségi politika milyensége, hanem a hatalmi politika szempontrendszere számított, de az ítélethozók az előbbire hivatkozva könnyíthettek rossz lelkiismeretükön.

A történelmi fatalizmus hívei hangoztatják, hogy a kiegyezésbe a nemzetiségi viszonyok miatt bele volt kódolva a későbbi bukás. Ez azonban nem a realitás következtetése. A nemzetiségek a régi Habsburg Birodalom dualista átalakí-

tását ab ovo nem opponálták, de az alkotmányos átszervezéssel együtt nemzeti igényeik megfelelő elbírálását várták.

Magyarország lakossága 1867-ben 15000000, 1910-ben 21000000 fő. Államjogi szempontból 3 részből állt: az Erdélyvel egyesült Magyarországból (a terület és lakosság 87%-a), a tartományi beligazgatással rendelkező Horvátországból (terület és lakosság 13%-a), és a külön testként Magyarországhoz kapcsolt Fiume városból és környékéből (21 km², 40000 lakos) Az ország nemzetiségi összetétele 1900-ban: összlakosság 19254559, ebből kerekítve ezer főben:

Magyar	8742 (45/4 %)
Román	2799 (14,5%)
Német	2135 (11%)
Szlovák	2020 (10,4%)
Horvát	1682 (8,7%)
Szerb	1048 (5,4%)
Rutén	429 (2,2%)

Horvátország nélkül a magyarok aránya 51,4 %, ami 1910-re 54,6 %-ra emelkedett. De maga Horvátország is soknemzetiségű ország: 61,6 %-a horvát. A németekkel együtt 67,2%, Magyarországon a magyar és német elem együtt 63,2%-t tett ki, tehát hasonló az arány. Tanulságos a szerb nemzetiség megoszlása Magyarország és Horvátország között: Horvátországban 610908 szerb lakos élt (25,3%), Magyarországon 437 737 (2,6%).

Erdélyben (Királyhágón túli országrész) 1900-ban élt: 2476998 fő. Ebből 814994 volt magyar (33%), 1397282 (56%) román. Az erdélyi magyarság a Kárpát-medencében élő magyarság 10%-át, az erdélyi románság a Kárpát-medencei románság felét tette ki. Tehát amikor a románok unióellenesek és Erdély közjogi autonómiájának megőrzésért szálltak síkra, az egészen más nemzeti összefüggéseket teremtett volna. Ha ugyanis megmarad Erdély tartományi státusa, a magyarok 1/3-os kisebbségbe kerültek volna, míg az unió a többségi nemzet része volt.

Mit jelentett a nemzetiségi elnyomás? Azt, amit a törökök műveltek az eredményekkel? Vagy azt, ha egy nemzetiség elnyomva érzi magát? A galíciai autonómia sokkal rosszabb, mint a horvát, utóbbi mégsem fogadta el, mert a horvátok mindig az uralkodó nemzetek státusát tartották elérendő célnak. A horvát nacionalizmus csak a trializmust tartotta elfogadhatónak. A galíciai lengyelek viszont azért nem akartak egyenjogú államelem lenni Ausztriában, mert ők nem beépülni akartak Ausztriába, hanem a három részre szakadt lengyel területeket akarták egyesíteni.

A nemzetiségi helyzet alapkérdése ugyanis, hogy a nemzetiségek tudnak-e integrálódni? A horvátok nem tudtak, mert ők a teljes államjogi egyenjogúságot képviselték. A nemzetiségieknek a magyar államba integrálódása nem azonos fogalom az asszimilációval, mert az integrációnál a nemzetiség megőrzi saját karak-

terét. Az a magyar gondolat, hogy a Kárpát-medence népeit magyarrá tegyük, magyar nyelvűvé tegyük – irreális, ez beolvasztás. A hosszú távú megoldás az itt élő népek állami-társadalmi integrációja lehetett volna. A nemzetiségi törvény (1868: 44.tc.) bevezetője az egy politikai nemzetről nem volt asszimilatív elképzelés, mert állami célnak tekintette a nemzetiségi karakterek megőrzését. 50% magyar nem asszimilálhatta a vitálisabb másik 50%-ot. De a 44. tc. tagadja az integrációt, mert az integráció a nemzetiségek politikai egységként integrálását jelentette volna. A herderi nemzetfelfogás (nyelvi nemzet, és nem politikai) talán jobban rádöbbenhetett volna a magyarságot az ország tényleges soknyelvűségére. A francia nemzetfelfogás 1 állam = 1 nemzet, kizárta a többi nemzeti egyed egy államba való politikai integrációját. A magyar a kettő között helyezkedett el.

A Monarchiát feszítő másik fontos tényező a külpolitikai helyzet volt. A kiegyezés létrejöttében éppúgy szerepet játszott (német kérdés, közép-európai polgári forradalom lezárása), mint a történelmi végkifejletben, a fölbomlásban. A Habsburg Birodalomban, s így Magyarországon belül is az integrációs és dezintegrációs folyamatok összefüggtek az általános európai folyamatokkal, mert jó néhány népnek kisebb-nagyobb része az Osztrák- Magyar Monarchiában helyezkedett el, s egy nemzeti szempontból heterogén, nem integrált állammal kapcsolatban minden tényező (bent és kint) számításba veszi a fölbomlás, vagy az állami átrendeződés lehetőségét. A XIX. század második felének európai rendszere – a dunai népek félelme a cári Oroszország és a német birodalom expanziójától –, a dualista állam szempontjából inkább stabilizáló, a belső integrálódást elősegítő tényező volt, mint feszítő. A szomszéd nemzetek (román, szerb) imperialista propagandája lényegében 1918-ig ezért maradt hatástalan a hazai nemzetiségi tömegekre.

A Habsburg Birodalom 1848-49 utáni átalakítása, és különösen a kiegyezés, előrelépést jelentett a birodalom népeinek polgári fejlődése számára. Az alkotmányosság, a dualizmus, a horvát és lengyel kiegyezések jobb feltételeket teremtettek a polgárosulás számára, mint amit a szomszédos államok nyújthattak. A Monarchia objektív külpolitikai funkciója 1867 után: egy nagyobb hatalom erejével védelmet nyújtani a kebelében élő népeknek a térséget fenyegető nagyobb veszélyek (cári orosz és porosz vezetésű német expanzió) ellen.

A magyar vezető réteg a kiegyezés konzekvenciáit a külpolitikában is érvényesíteni akarta. Az orosz és német terjeszkedés okozta kettős veszély elhárítása alapvető magyar érdek volt, de a veszélyeztetettség tudatának volt egyfajta értékrendje, s ebben az orosz fenyegetettség állt az első helyen. Andrassy a francia-porosz háború alatt tartott közös minisztertanácson jelentette ki: a Monarchia hivatása, hogy bástya legyen Oroszországgal szemben, s csak addig jelent fönnyomarádása európai szükségességet, míg e hivatásának megfelel. Külpolitikai alapvetés volt, hogy a Monarchiának nem szabad terjeszkednie, mert a

birodalom nem német és nem magyar lakosságának szaporítása a dualizmust és a magyar szupremáciát veszélyezteti.

Ferenc József önálló hatalmi politikát akart folytatni, s egy ilyen irányvonal kialakítására Andrásy volt a legalkalmasabb, aki fönntartásokkal élt Németországgal és Oroszországgal szemben. Beust ui. a német egység létrejötte után Németországhoz közeledett, amit Ferenc József nem helyeselt, mert Németországon keresztül Oroszországhoz is közel lehet kerülni. Andrásy viszont az egyetlen és igazi veszélynek az oroszot tartotta. Ez a külpolitikai koncepció vezetett el a kettős szövetséghez.

Megmutatkozott ez a Balkán-politikában is. A Balkán Magyarország határai mentén feküdt. A magyar politikai közvélemény liberális beállítottságának megfelelően rokonszenvvel kísérte a balkáni népek 1875-ös fölkelését, de amikor kiderült, hogy a felkelők mögött Oroszország áll, egyszerre Törökország pártjára álltak (lásd: Arany János verse a törökök plewnai győzelméről). Kossuth véleménye is egyértelmű: *„még a rettenetesen szerencsétlen háború is kisebb rossz, mint az orosz hatalom megerősödésének megengedése.”* Az 1875-1878 közötti Balkán-háború tanulsága Andrásy számára, hogy az orosz védnökség alatt végbemenő balkáni átrendeződés Magyarország területi épségét veszélyezteti. Ezért végbe vitte eredeti programját: az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország oroszellenes szövetségkötését. A kettősszövetség védelmi jellegű volt: orosz támadás esetére írt elő kölcsönös segítségnyújtást. Ez lett a háborúba lépésünket legalapvetőbben meghatározó külpolitikai adottságunk. E szövetségbe Olaszország 1882-ben lépett be orosz támadás esetén tanúsítandó semlegességi ígérettel. 1884-ben pedig Románia csatlakozott az orosz támadás közös elhárítása érdekében.

A kiegyezés gondolkörében fogant magyar külpolitikai felfogás Magyarország egészének akart irányt szabni (oroszellenesség), s egy ideig pótolta azt, ami a soknemzetiségű birodalomban hiányzott: a külpolitika nemzeti alapvetését. Ez utoljára az 1888-as hangos kardcsörtetés idején mutatkozott meg, amikor Magyarország háborút akart Oroszország ellen, s itt a magyar érdeket utoljára azonosították a Monarchia érdekeivel. Ui. néhány éven belül olyan folyamat vette kezdetét, amely egyenesen a 67-es alap, vagyis a Monarchia hivatásának és a birodalmi érdek elsőbbségének megkérdőjelezésére vezetett (véderővita).

A századforduló nyugalmasabb volt külpolitikai, mint belpolitikai szempontból: a korábbi évek ismétlődő osztrák-magyar-orosz válságai helyébe az együttműködés lépett, mert Oroszország a Távols-Kelet felé fordult, s a Balkánon a status quo fenntartása mellett kötelezte el magát. A delegáció külügyi vitáiban ekkor tették föl a kérdést a kormánynak: ha egyszer jóban vagyunk az oroszokkal, mi és ki ellen van szükség hármass szövetségre. A magyar fölszólások kifogásolták, hogy a szoros német szövetség nem magyar érdek, mert Németország vámpolitikájával sérti a magyar gazdasági érdekeket, terjeszkedé-

sével pedig veszélybe rántja a Monarchiát. De Kossuth Ferenc pl. a hármasszövetség értékeit hangoztatta.

A századforduló után továtűnt a viszonylagos nyugalom, a nemzetközi politikában válság követett válságot. Koalíció volt Magyarországon, de a függetlenségiakat csak a külügy magyarosítása érdekelte. Goluchowski külügyminiszter pl. 10 éven át németül tájékoztatta a delegáció külügyi bizottságát, mikor 1906-ban a magyarok szemére vetették: miért nem tanult meg magyarul.

Oroszországgal kapcsolatban az a nézet uralkodott el, hogy az orosz terjeszkedésről fölállított tétel elvesztette aktualitását, s távol-keleti vereség és a forradalom évtizedekre akcióképtelenné tette. A külügyi bizottság 1906-os jelentésében az állt még, hogy a hármasszövetség Magyarország külpolitikájának alapja; ez a korábbi szembenálláshoz képest mérséklődés. A Függetlenségi Párt hezitált kormányon, hogy védőszárnyaik alá vegyék-e a balkáni népeket, vagy a status quo-t támogassák. Bosznia annektálásakor félretették a sztereotíp *„nem terjeszkedünk”* nézetet, és a szláv gyűrré, meg a nagy délszláv államra hivatkozással támogatták az annexiót.

1912 októberében a Balkán-szövetség háborút indított Törökország ellen. Berchtold az óvatos kivárás álláspontjára helyezkedett, mert lehetségesnek tartotta a balkáni nemzeti átrendeződés olyan kimenetelét, amely nem káros a Monarchia érdekeire. A törökök gyors háborús veresége után a szabad balkáni fejlődésnek volt már aktualitása. A külügy 1912. november elején kilépett tartózkodó állásból és nyilvánosságra hozta Balkán-programját. A Függetlenségi Párt továbbra is a Szerbia iránti jóindulatot reklamálta, míg a kormány a közös külügyminiszterrel együtt azt vallotta, hogy Szerbia nem juthat önálló adriai kikötőhöz. Az 1913 júniusában kitört 2. Balkán-háborúban aztán a magyar kormány és a közös külügyminiszter közötti egyetértés is megbomlott. Bulgária váratlan veresége nyomán Berchtold, nem látva semmiféle más kibontakozási lehetőséget, Szerbiába akart masírozni. Tisza István viszont a külpolitikai tradíciók mélyéről előhalászta a Monarchia és Oroszország közös törökellenes háborújának gondolatát. Szerbia újabb, 1913 őszi adriai akciója során viszont a magyar kormány mutatott nagyobb erélyt, s mintegy behajszolta a közös külügyminisztert a háborút kockázatos ultimátumba. Károlyi Mihály ugyanekkor Románia megleckéztetését sürgette.

A tekintélyromboló kudarcok után a Ballhausplatzon mindinkább gyökeret vert a meggyőződés: a katasztrófát csak egyetlen eszköz tartóztathatja föl: a háború. A magyar politikai közvélemény hasonló következtetésre jutott, és kész volt támogatni egy olyan politikát, amely valami nagy tettel akarta megmutatni a Monarchia életképességét.

Szarajevó – a sérelem és veszélyérzet gyűjtő anyaga lánggra lobbant az Osztrák-Magyar Monarchiában. A sajtó is azt írta: *„a háborút még akkor is vállalni kell, ha*

Oroszország a szávai királyság mögé áll". Tisza István ezt azonban ellenezte a július 7-i közös minisztertanácson. Érvei: az időpont alkalmatlan, a háborútól féltette a dualizmust, nem szükséges az Oroszország elleni háború, kitartott régi álláspontja mellett, hogy a délszláv kérdés az oroszokkal való egyezkedés révén megoldható. Végül mégis megszavazta. Miért? A magyar politikai közvélemény egységes és határozott kiállása a közös védelem ügye mellett – ez meglepetés lehetett Tisza számára, mert a függetlenségi gondolat a századfordulótól kezdve virágkorát élte. A világháborút közvetlenül megelőző évek tapasztalatai alapján azonban mondhatni természetesnek számított. Ezek az évek ui. a 67-es eszméknek újra aktualitást kölcsönöztek. A Deák Ferenc-i gondolat reneszánsza számos összetevőből fakadt.

1) A Függetlenségi Párt 4 éves kormányzása alatt diszkreditálta magát. Kiderült, ez a párt nem nyújt valódi közjogi alternatívát. Megmutatkozott, hogy az önálló vámterület, magyar hadsereg, perszonális unió csak választási jelszavak, s nem megvalósítható kormányelvek. És hogy a koalíció a kiegyezés nemzeti irányú továbbfejlesztésében semmivel sem tud többet elérni, mint 67-es elődei.

2) De a legfontosabb indíték az volt, hogy a Monarchián belüli fejlemények, és a nemzetközi politikai alakulások ismét tartalmat adtak a 67-es kiegyezés két eredetei funkciójának: a birodalmon belüli magyar különállás biztosításának és a külhatalmi terjeszkedéssel szembeni védelemnek.

Azóta, hogy Ferenc Ferdinánd lépett elő a trón várományosává, a Belvedere-ben újabb és újabb terveket szöttek a Monarchia közjogi átalakítására. Ezekben hol a centralista, hol a föderatív elgondolások kaptak nagyobb hangsúlyt, de abban valamennyi megegyezett, hogy a dualista struktúra nem tartható fenn tovább. A bizonytalan kilátások közepette minden ésszerűség azt kívánta, hogy a magyar politika megvesse a lábát a neki kedvező, de utóbb könnyelműen elkezdett közjogi bázison. A két balkáni háború és Oroszország franciák által is ösztönzött szerepvállalása ugyanakkor aktualizálta a reformkorig visszanyúló külpolitikai félelmeket. Megint fölmerült, hogy Magyarország meg tudna-e állni a terjeszkedő Oroszország útjában, és ismét időszerű lett Deák Ferenc kérdése: vajon a nagyhatalmak közé zárt független magyar államnak van-e létjogosultsága. Előrelátó, felelős államférfi ezekre nem válaszolhatott igennel. A Szerbiának küldött hadüzenettel és az Oroszországgal való hadiállapottal előállt az a szituáció, amelyet a magyar politikusok egymást követő nemzedéke a reformkor óta tételezett: a háborúval Magyarország saját területi integritását és a Monarchia biztonságát nyújtó kereteit védelmezte. A régóta esedékes erőpróba azonban kedvezőnek aligha nevezhető körülmények között került sor. Miért?

Az Osztrák-Magyar Monarchia sokkal erősebb ellenféllel találta magát szembe (Oroszország nem Itália!). Oroszországgal szemben csak Németországra támaszkodva állhat helyt, de ez függő helyzetet eredményezhet Németországtól. A

Monarchia viszont így elveszíti egyenrangúságát, s magával együtt Magyarországot is kiszolgáltatja Németországnak. De Németországnak is egy olyan hatalmi koalícióval kellett megküzdenie, amelynek erőforrásai kimeríthetetlenek voltak, ellenük a háború győzelmes befejezése legalábbis kétséges. Miután a Monarchia, s ezen belül Magyarország sorskérdései a világhatalmi vetélkedés keretei közé helyeződtek, aligha lehetett azzal számolni, hogy a világháború méltányos békekötéssel fejeződik majd be. A háborút lelkesen vállaló soknemzetiségű Magyarország szempontjából ez nem sok jóval biztatott. Persze mindez, csak a végkifejletet ismerő történész előtt evidencia, a kortársak az első időszakban csak annyit észleltek, hogy a vártnál kedvezőtlenebbül alakulnak a dolgok.

Az első években az ellenzéki pártok is a háborús erőfeszítések fokozása mellett nyilatkoztak, maga Károlyi Mihály is háborúpárti volt, csak arra utalt homályosan, hogy a lövészárokból hazakerült polgár nem maradhat tovább a politikai jognélküliség állapotában.

Tisza István kormányának leginkább a nemzetiségek okoztak gondot. Magyarországon és Magyarország szláv népei körében az Oroszország és Szerbia elleni háború érthető módon ellenérzést váltott ki. Elszakadási tendencia az első években még nem jelentkezett. Tisza István miniszterelnök éppen ezért a leghatározottabban tiltakozott az ellen, hogy a hadsereg főparancsnokság a hadműveleti térségben minden szerbet és rutént ellenségnek nyilvánítson. De elhárította azt a német sürgetést is, hogy messzemenő engedményeket tegyenek Romániának, hogy azt a központi hatalmak oldalára állítsák. Tisza kész volt további kedvezményeket adni nyelvi-kulturális területen, de az volt a véleménye, és ebben igaza volt, hogy Románia magatartása végső fokon nem az engedményeken, hanem a háború kimenetelén múlik. Amikor 1914 augusztusában tiltakozott az ellen, hogy uralkodói felhívással forduljanak a határokon túli lengyelekhez oroszellenes éllel, az a megfontolás vezette, hogy ne tegyék végképp lehetetlenné az Oroszországgal való méltányos békét.

E funkció működéséről értekezik az angol történész Zeman, amikor azt állítja, hogy a háború kitörése idejére a nemzetiségek megtalálták helyüket a Monarchia rendjében. Adam Wandruszka, az ismert osztrák történész is azt állítja, hogy 1914 előtt csak kevesek, s politikailag befolyás nélküli csoportok voltak döntően a Monarchia létezése ellen, az összlakosság többsége, ennek az államnak a további létét kívánta.

Csakhogy a birodalom kebelében élő népek belső elrendeződésében nem uralkodtak egyenlőségi viszonyok. A birodalom objektív külpolitikai funkciója és a belső elrendeződés hegemoniális elve ellentmondást szült, amelynek föloldása korántsem ment válságok nélkül. Így a külpolitika belső összetevői különösen bonyolultak voltak: alárendelt helyzetű nemzetek küzdöttek az állam irányítását kisajátító hegemon nemzetek ellen, ugyanakkor szükségük volt erre az államra,

annak külpolitikai funkciója miatt. Ez az ellentmondás, amely a kiegyezéstől fönnállt, perspektivikusan nem erősítette, hanem gyengítette a Monarchia kohéziós erejét, majd a birodalom fölbomlásában döntő szerepet játszott.

Fő kérdésünk, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia szétbomlását, és azon belül a történelmi Magyarország földarabolását milyen okok idézték elő. Kossuth jóslata vált valóra, miszerint a Monarchia már a kezdetektől fogva fátumszerűen magában hordozta fölbomlásának okát, vagy azt a háborús végkifejlet idézte elő? A kutatási eredmények arról tanúskodnak, hogy a Monarchia fölbomlásában szerepet játszott belső ellentéteinek logikája, de annak valorizálását a háború tette lehetővé. Vagyis a széthullást a katonai vereség vitte végbe, egy, a Monarchia számára kedvezőtlenül átalakult külső helyzetben, illetve a hosszú háború kiváltotta gazdasági és társadalmi következmények folyamányaként. Eszerint a hosszú öldöklés érlelte meg a radikális változtatás igényét és lehetőségét. Az antant negatívan értékelte, hogy a háborúját elvesztő birodalom immár nem volt képes a közép-európai egyensúlyfunkció betöltésére. Helyére a virulens nacionalizmusok által vezérelt kisállamok blokkját kívánta állítani. A nemzetiségek – különösen a Magyar Királyság területén élők – körében 1918-ra alakult ki az önálló nemzeti állammá válás tudata és törekvése. A belső politikai erjedés és a háború elhúzódása 1918-ban fordulatot eredményezett a hazai nemzetiségi vezetők magatartásában. Az antant pedig már mint lehetséges alternatívával számolt a Monarchia fölbomlásával, és romjain a csehszlovák és délszláv állam létrejöttével.

Különleges vonása volt az 1918. évi helyzetnek, hogy a Monarchia politikai értelemben vett összeomlása mondhatni „lépéselőnyben” volt a frontok felbomlásához képest, hisz az olasz fronton még júniusban is ellentámadásban voltak a Monarchia erői, a szerb hadsereg pedig a Monarchia hadseregének lefegyverzését várta.

FÖLHASZNÁLT IRODALOM

- Czizmadia Andor*: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszerig. Bp., 1976.
Deák Ferenc Válogatott Munkái. Sajtó alá rendezte: báró Wlassics Gyula I. köt. Franklin Társulat, Bp.
Diószegei István: A Ferenc József-i kor nagyhatalmi politikája. Kossuth, Bp., 1987.
Diószegei István: A Ferenc József-i kor. Vince Kiadó, 1999.
Galántai József: A Habsburg Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó, 1985.
Galántai József: Nemzet és kisebbség Eötvös József életművében. Korona Kiadó, Bp., 1994.
Gergely András: Kiegyezés után. Gondolat, 1978.
Gratz Gusztáv: A dualizmus kora 1867-1918. Első kötet. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1934.
Gratz Gusztáv: A dualizmus kora 1867-1918. Második kötet. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1934.
 Magyar Újság, 1867. május 22.
Mérei Gyula: A magyar polgári pártok programjai. Akadémiai Kiadó, Bp., 1971. 382
Sarlós Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus hatalmi rendszerében. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978.

MARJANUCZ LÁSZLÓ

*A középkori Csanádtól az újkori Temesváron át
a jelenkori Szegedig
A csanádi egyházmegyei központok története*

A csanádi egyházmegye központja 1030-as alapításától kezdve 1550-ig Csanád városa volt. A középkori Csanádot elpusztító magyarországi török uralom elmúltával az 1700-as évek első harmadában Szeged volt a püspökség székhelye, ami aztán Temesvárra került. Az 1920. évi trianoni békediktátum által előírt határok azonban az egykor óriási kiterjedésű csanádi püspökség területét – több más magyar egyházmegyéhez hasonlóan – szétszabdalták. Emiatt napjainkban a szeged-csanádi, a temesvári és a nagybecskereki püspökség egyaránt Szent Gellért egykori egyházmegyéjének utódja. Az alábbiakban a középkori csanádi, az újkori temesvári és a jelenkori szegedi egyházmegyei központok kiépítésének és működésének történetét tekintem át vázlatosan.

A csanádi egyházmegye kialakulására az államalapítás korában került sor. Az 1009-ban létrehozott pécsi püspökség mellett az egyházmegye a másik olyan Szent István király alapította egyházigazgatási egység, amelynek – korabeli történeti forrásokból – bizonyosan ismerjük az alapításának évét (1030). A kereszténység azonban már korábban jelen volt a régióban. A középkori csanádi püspökség területén a tizenegyedik század első időszakában Ajtony vezér territóriumuma terült el (a Maros, a Tisza, a Duna és az erdélyi hegységek határolták a tartományt).

Ajtonyról tudjuk, hogy önálló uralkodóként lépett föl Szent István mellett, s nemcsak saját védelmi- és gazdaságpolitikát folytatott, de külön diplomáciai tevékenysége is ismert. Külpolitikai orientációja azonban – ellentétben az államalapító király nyugati irányultságával – keleti volt. Ennek jegyében 1002-ben Vidinben keleti rítus szerint keresztény hitre tért, s a szertartáson szövetségese, II. Baszileiosz bizánci császár is jelen volt. Ajtony ugyan nem tartotta be a keresztény vallás előírásait (hiszen hét felesége volt), de tartománya területén egyházszervezésbe kezdett. Székhelyén, Marosvárott (amelyet bukása után Csanádnak neveztek el) görög bazilita szerzeteseket telepített le, s templomot és monostort építtetett számukra Keresztelő Szent János tiszteletére. Sőt, van olyan álláspont is a történettudományban, amely szerint a tizedik század közepén az erdélyi Gyula által

uralt országrészben – mint Turkia püspöke – tevékenykedő görög Hierotheosz főpásztor utódai (Theophylaktos, Antónios és Démétrios püspökök) központja éppen Marosvár volt, de a régióból szóba került még Szeged és Szer (a mai Ópusztaszer) is.

Ajtonynak a bizánciakkal fönntartott diplomáciai kapcsolatai, keleti keresztény vallása és az, hogy megadóztatta a Maroson és a Tisza déli szakaszán vitt királyi szállítmányokat (elsősorban az erdélyi bányák kincseit: a sót és a nemesfémeket), véglegesítette a Szent Istvánnal való szembenállását. 1028-ban a király Csanád vezér vezetésével hadat indított ellene, amikor is a harcok során Ajtony vezér elhunyt, a tartománya pedig integrálódott a magyar államszervezetbe. Területén jött létre Csanád, Arad, Temes, Krassó és Keve vármegye. Ezen megyékre terjedt ki az 1030-ban megalapított csanádi püspökség joghatósága.

A csanádi egyházmegye első püspökévé Szent István király az itáliai származású tudós bencés szerzetest, Szent Imre herceg egykori nevelőjét, a Bakonyban remetéskedő Szent Gellértet nevezte ki. Gellért amint megérkezett főpásztori székhelyére, Csanád városába, igyekezett a keleti egyházi jelenléte megszűntetni és a latin szertartású keresztény tanítást és liturgiát meghonosítani, valamint az annak végzéséhez szükséges infrastrukturális hátteret megeremteni. Ennek szellemében a bazilita szerzeteseket átköltöztette a nem olyan távoli Oroszlámosra, a saját főpapi központját

pedig átmenetileg a monostorukban rendezte be.

A fönnt említettekről Szent Gellért püspöknek a tizennegyedik században keletkezett nagy legendájában a következőket olvashatjuk (Csóka J. Gáspár fordításában): „Történt pedig, hogy miután István király látta: birodalma a harcotól megnyugodott, Istennek szolgáját, Gellértet visszahívta a remetéségből. Mikor a király elé járult, és őt a szokott módon üdvözölte, így szólt hozzá a király:»Háborgatlak téged, Isten embere, alkalmatlan időben. Most ugyanis az az akaratom, hogy a tizenkét püspökséget, amelyek felállítását országomban elterveztem, püspökökkel betöltssem. Ez mégis inkább mások szándékától függött, akiknek a sátán volt az uruk. Ám most vedd a püspökséget, mely – ahogy ítélem – téged illet. Mivel azonban most nincsenek segítségre papjaink, akikkel az egyházi előjáró ékeskedni szokott, ezért más egyházaktól és monostoroktól hozunk papokat és szerzeteseket, hogy az egyházi törvények rendje szerint segítségetekre legyenek az isteni szolgálatban. Én pedig meghagyom ispánjaimnak, hogy a néptől a maga idejében megélhetésedre tizedet szedjenek gabonából. Azt akarom pedig, hogy senki se maradjon, aki ezt nem fizetné. Ne szenvedjétek ugyanis földi szükségletek-

ben semmi hiányt, csak gyakoroljátok hivatástokat Krisztus szolgálatában, az Ige hirdetésében, a keresztelésben és a hitetleneknek Krisztushoz térítésében.«

A király parancsára csakugyan gyülekeztek szerzetesek az ország különböző monostoraiból: kettő Váradról: István és Anzelm, kettő Zalából: Konrád és Albert, kettő Bélből: Krátó és Tászló, négy Pannonhalmáról: Fülöp, Henrik, Lénárd és Koncius. Ezek tízen papok voltak és tanult férfiak. Csanád ispán szekerére ültette és a csanádi egyházmegyébe vitte őket, először is Oroszlánosra, ahol Szent György vértanú tiszteletére monostort emelt. Miután ezt a helyet fölszentelték, a püspök és szerzetesei tiszteletére nagy lakomát rendezett, és sok ajándékkal is elhalmozta őket. Innen tovább menve Marosvárra értek, ahol a görög szerzetesek voltak, akik a maguk szertartása és szokása szerint tartották az istentiszteleteket. A püspök pedig, miután Csanád ispánnal megtanácskozta a dolgot, ezt a görög apátot szerzeteseivel Oroszlánosra vitte át, az ő monostorukat pedig Csanád püspöknek és szerzeteseinek jelölte ki, és ott is laktak, míg Szent György vértanú monostora el nem készült.”

Szent Gellért püspök a csanádi székesegyházat és az ahhoz kapcsolódó bencés monostort Szent György vértanú tiszteletére építtette. Ennek a patrocíniumnak több okot is tulajdonított az eddigi egyháztörténeti kutatás. Nem kizárt, hogy az egyházmegye első püspöke saját védőszentjének (hiszen a keresztségben a György nevet kapta, eredeti neve Giorgio Sagredo volt), vagy első szerzetesi közössége patrónusának (fiatalkorában ugyanis öt évig a velencei lagúnákon fekvő Szent György-székesegyház melletti bencés monostorban tanult) mennyei pártfogásába ajánlotta püspökségének intézményeit és híveit. De azt sem zárhatjuk ki, hogy Szent György, mint katonaszent jelent meg a csanádi székesegyház és az egész püspökség patrónusaként. Ezt megalapozhatta az, hogy egyrészt a csanádi egyházmegye az újonnan létrejött keresztény magyar állam határ menti területén feküdt, másrészt mert a gonoszt leigázó hitet szimbolizálja a sárkány fölött győzelmet arató szent, akinek pártfogása egy missziós területen – mert Gellértnek és első papjainak a térítés volt az elsődleges feladata – bizonyosan elkélt. A Szent György mártírnak szentelt bazilikában Gellért püspök Szűz Mária tiszteletére külön oltárt emeltetett, amelynek ezüst füstölőjében állandóan égett a tömjén, sőt, a főpap külön két haladottabb korú embert alkalmazott ezen oltár mellé azért, hogy a nap egyik órájában se szűnjön meg a tömjénfüst az Istenanya tiszteletére.

A Gellérttel a csanádi egyházmegyei székhelyre érkezett szerzetesek és papok közül heten beszélték a magyar nyelvet, s így ők lettek a püspökség első esperesei: Albert, Fülöp, Henrik, Konrád, Krátó, Tászló és István – segítve a főpásztor munkáját – szervezte az esperessége területén a plébániákat, iskolákat és hirdette az igét. Eredményes munkálkodásuk jele, hogy a tizenharmadik század végére csak Csanád vármegye területén több mint százharminc plébánia és templom működött.

Az egyházmegye első püspöke nem feledkezett meg a papi utánpótlás biztosításáról, s a tudományok és a műveltség terjesztéséről sem, ezért a tanulni vágyó fiatalok számára iskolát hozott létre, amelynek élére Walter mestert állította (később helyettesként mellé került Henrik doktor is, aki az olvasást, míg Walter a liturgikus éneklést oktatta), s amelynek megfelelő méretű és elegendő helyiségből álló épületet is rendelkezésére bocsátott. Szent Gellért a székeskapitán tagjai, a kanonokok számára is gondoskodott külön épületről (amelyről nem kizárt, hogy a monostor épületegyütteséhez tartozott).

A tizenegyedik századi Csanádon a Szent György vértanúnak szentelt székesegyház és bencés monostor – amelyek építését Szent István ezer aranymárkával támogatta – mellett továbbra is működött az egykoron a baziliták számára épült Keresztelő Szent János templom, de Szűz Mária tiszteletére is készült egy egyházi épület, amelyet Szent Gellért temetkezési helyül jelölt ki a maga számára. Az 1046. szeptember 24-én a budai Kelen-hegyen – a mai Gellért-hegyen – vértanúságot szenvedett (a Vata vezette pogánylázadás résztvevői által meggyilkolt) püspök földi maradványait csak halála után hét évvel, 1053-ban – utódja, Mór csanádi püspök és Fülöp, a Boldogságos Szűz csanádi monostorának apátja tevékenységének eredményeként – helyezhették el az általa kiválasztott helyen.

A csanádi püspökök székvárosa, Csanád városa jelentős egyházi központja volt az érett középkornak, amelynek súlyát csak növelte, hogy az Árpád-ház kihalása után a széttagolt országban trónra lépő Anjou Károly Róbert 1315 és 1323 között a közeli Temesvárot tartotta uralkodói székhelyét. Benedek csanádi püspök azokban az években az ország egyik legbefolyásosabb főpapja volt, és gyakran megfordult a király temesvári udvarában, sőt második házassága létrejöttében is közreműködött azzal, hogy kezdeményezője volt a főpapok azon mozgalmának, amely végül rábírt Károly Róbertet ágyasa, Csák Erzsébet elbocsátására és királyi házból való asszonnyal kötött jogszerű házasságra.

A tizenegyedik századi csanádi püspökség befolyásának jele, hogy Károly Róbert negyedik felesége és törvényes gyermekeinek – köztük Nagy Lajos királynak – anyja, Piast Erzsébet 1361-ben súlyos betegségéből történt gyógyulását Szent Gellért közbenjárásának tudta be. Ezért hálája kifejezéséeként renováltatta és jelentősen kibővítette a szent nyugvóhelyét, a csanádi Szűz Mária monostort. Megújította annak belső berendezését és új síremléket készíttetett Szent Gellért püspöknek díszes márvány oltárral, rajta aranyozott ezüst ereklyetartóval.

A csanádi egyházmegyei központ a tizenharmadik századi kun betörés és az 1514. évi Dózsa György vezette felkelés idején – amelynek során Csáky Miklós csanádi püspököt is meggyilkolták – jelentős károkat szenvedett. 1522-re azonban mind a székesegyházat, mind a várost újjáépítette az egykoron a bolognai egyetemen is stúdiumokat folytató jeles reneszánsz főpap, Csaholi Ferenc, aki aztán – az akkori magyar püspökök többségével együtt – a mohácsi

csatában veszítette életét 1526. augusztus 29-én. A középkori Csanád története 1550. október 4-én ért véget. Akkor ugyanis I. Szulejmán török szultán a Habsburg Ferdinánddal kötött szövetsége miatt Martinuzzi Fráter György váradi püspök ellen elrendelt büntetőhadjáratának részeként lerombolták a főpap uralma alatt álló várost. Csanádon a püspöki központot soha nem építették újjá. A török uralom végével, a tizennyolcadik század elején már másutt rendezték be az egyházmegye székhelyét.

A török időkben a csanádi püspöki széket betöltötték ugyan, de az csupán címzetes püspökséget jelentett, hiszen a főpapok a törökök által megszállt ország-részben nem folytathattak érdemleges lelkipásztori tevékenységet, sőt az egyházi adót sem szedhették be. Ráadásul a tizenhatodik–tizenhetedik században a térségben nagyon megfogyatkozott a katolikus hívek száma, s azok lelki ellátását is gátolták az iszlám hatóságok, amelyek kizárólag a kolduló ferences szerzetesek tevékenységét engedélyezték, így az egykori csanádi püspökség területének lelkipásztori ellátását jóformán a szegedi ferences rendház szerzeteseinek kellett biztosítaniuk.

Az egyházmegye újjászervezésének igénye az 1700-as évek elején vált realitássá. A Magyarországot a töröktől megszabadító háborúk lezárásaként kötött karlócai béke (1699. január 26.) ugyan a csanádi egyházmegye területét – a Temesközt – a török birodalom számára biztosította, de a térség felszabadítására hamar megindultak a szervezkedések. Az osztrákok győzelmével zárult 1716–1717-es Habsburg–oszmán háború végén 1718. július 21-én aláírt pozsarváci béke eredményeként a Temesi Bánság néven megszervezett új tartomány egyház-igazgatásilag a csanádi püspök kánoni joghatósága alá került.

Temesvár 1716. október 16-i visszafoglalását Nádasdy László csanádi püspök a szegedi Szent Dömötör templomban 1716. november 19-én, Szent Erzsébet napján hálaadó szentmisével ünnepelte. Erről a *Wienerisches Diarium* (1703 és 1780 között ezzel a címmel került kiadásra a napjainkban is megjelenő *Wiener Zeitung*) korabeli tudósításában a következőket olvashatjuk. *„Gróf Nádasdy László püspök a királyi ház iránti hódolata jeléül, valamint azért, mert a csanádi püspökség Savoyai Jenő herceg temesvári dicsőséges hadjárata következtében a több mint 980 várost, mezővárost és falut magában foglaló Temesi Bánsággal megnagyobbodott, a szegedi helyőrségi templomban ünnepélyes hálaadó istentiszteletet tartott katonazene kísérete mellett. A püspök délből fényes lakomát adott gróf Herberstein Ernő tábornok és szegedi várparancsnok tiszteletére, amelyen a Szegeden állomásozó Baden-Durlach és Starhemberg ezredek tisztikara is részt vett. Az ezredek egy része jelen volt Temesvár ostrománál!”*

Az I. József német-római császár és magyar király által 1710. július 15-én csanádi püspökké kinevezett gróf Nádasdy László pálos szerzetes, győri kanonok, Fogaras vármegye örökös főispánja a csanádi egyházmegye központját Szegeden rendezte be, s főpapi templomul a palánki Szent Dömötör plébánia-

egyházat használta. 1716-tól tudatosan törekedett arra, hogy a Temesi Bánság területét magában foglaló püspöksége központját a régió katonai és közigazgatási centrumában, Temesvárott alakítsa ki. Elképzeléseit azonban a temesvári katonai parancsnokság nem támogatta, s a Bánság katolikusainak lelkipásztori ellátását az ottani jezsuitákra bízta, kivonva őket a püspöki joghatóság alól. Majdnem egy évtizedes huzavona – a római Apostoli Szentszék beavatkozása és egy bíborosi vizsgálat elrendelése – után III. Károly magyar király 1724. január 27-én a csanádi püspököt a Temesi Bánság törvényes főpásztorának ismerete el. Ezt követően Nádasdy László 1724. március 4-én Temesvárra ment, ahol a következő napon a jezsuiták templomában (az ideiglenes püspöki egyházban) beiktatták a csanádi püspöki javadalomba. Az egyházmegyei központ azonban továbbra is Szeged maradt, s a főpapok csak az 1730-as évek második felétől tartózkodtak állandóan Temesvárott.

A püspöki hivatalnak a temesvári elhelyezése hosszú évtizedekig nem volt megoldva, s a püspökségnek egyik kincstári épületből a másikba kellett költöznie, míg végül 1780-ban az egykori bánsági vámhivatal épületét meg nem kapta. A székesegyház építése is nagyon sokáig tartott. Terveit 1720 körül készítette el Josef Emmanuel Fischer bécsi építőművész, az alapkőletételre azonban csak 1736. augusztus 6-án került sor Falkenstein Béla csanádi püspök által. Az építési munkálatok – amelyeket az államkincstár évente ötezer forinttal támogatott – Kosztká Tivadar János temesvári építőmester vezetésével 1754-ig tartottak. Az első ünnepélyes szentmisét 1754. szeptember 8-án mondta az akkor belső kialakításában még hiányos püspöki templomban Engl Antal csanádi főpásztor. A székesegyház két tornya 1761-re készült el, a belső munkálatokat az 1770-es évek elején fejezték be. Szomorú momentum az épület történetének, hogy 1778 és 1780 között, az utolsó törökellenes háború idején fegyver- és lőporraktárként szolgált. A középkori csanádi székesegyház nyomán Szent György tiszteletére szentelt templomot 1803. április 24-én konszekrálta Kőszeghy László püspök.

A *Magyar Katolikus Lexikon*ban a következők olvashatóak az épületről. „A temesvári székesegyház alaprajza kettős kereszt, 55 m hosszú, 22 m széles, tornyai 35,5 m magasak, a templomépület magassága 16,9 m. A szentélyt Borromei Szent Károly és Avilai Szent Teréz faszobrai díszítik. Mellékoltárai a jobb oldalon: Utolsó Vacsora, Szűz Mária látogatása Erzsébetnél, a pestisszentek (Sebestyén, Rozália és Rókus) a Mennyek királynéja előtt; baloldalon a keresztre feszítés, Szent József boldog halála, Nepomuki Szent János.” Az 1850-es években Csajághy Sándor püspök megbízásából két neogótikus mellékoltárral gazdagodott a székesegyház: Szűz Mária, Temesvár patrónája, illetve Szent Gellért püspök tiszteletére (s az oltáron egy Gellért-ereklyét helyeztek el kristályfoglatban). A temesvári székesegyház 1930 júniusa óta a temesvári püspökség – a történelmi csanádi egyházmegye egyik utódja – központja.

A történelmi Magyarország 1918. év végi fölbomlása következtében a délkeleti vármegyékre kiterjedő csanádi egyházmegye területi integritása is megszűnt. Az ezt az állapotot jogilag is rögzítő és véglegesítő 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés értelmében a csanádi püspökség hivatalosan is három állam – Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Magyarország – területére került. A Temesvár székhelyű egyházmegye területének hatvanegy százaléka (24 963 km²) került Romániához 154 plébániával és több mint félmillió hívóval. Az újonnan létrejött délszláv államban püspökségünk huszonhat százaléka (9 387 km²) maradt. Az ott élő több mint kétszázezer katolikus lelkipásztori ellátását 62 plébánia végezte. A trianoni Magyarországot mindössze az egyházmegye területének tizenhárom százaléka (562 km²) illetve. A magyarországi 33 plébánián működő papság százkilencvenezer hívőt szolgált.

XI. Pius pápa *Solemni conventione* kezdetű apostoli konstitúciójával 1930 júniusában a Romániához került részen létrehozta a temesvári püspökséget, amelynek élére október 16-án Pacha Ágostont nevezte ki. A hivatalába november végén beiktatott főpásztor gyorsan megszervezte az új egyházmegye területét, létrehozván nyolc főesperességet és tizenhat esperesi kerületet. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került rész – a bánáti apostoli kormányzóság – ordináriusa előbb a csanádi püspök, majd a belgrádi érsek lett, akik helynökké előbb Kovács István, később Szabó Márton nagybecskereki plébánost neveztek ki. A Szentatya 1972-ben állította föl a nagybecskereki püspökséget, amelynek része lett az egykoron a csanádi egyházmegyéhez tartozó terület is.

A magyar katolicizmus két világháború közötti időszakának meghatározó alakja volt Glattfelder Gyula csanádi püspök, aki 1874. március 18-án született Budapesten. A pesti piaristáknál érettségizett, majd hittudományi tanulmányokat folytatott a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1896-ban szentelték pappá, 1897-ben teológiai doktorátust szerzett. Az ifjúság vallásos nevelésével foglalkozott, az egyetemi hallgatók számára ő szervezte meg az első két Szent Imre Kollégiumot Budán és Pesten. X. Pius pápa 1911-ben nevezte ki csanádi püspökké. A történelmi Magyarország megszűnése és a trianoni békediktátum után Glattfelder székvárosában, Temesvárott maradt, ahol a magyar kisebbség és a katolikus egyház érdekeit képviselte. Emiatt 1923 tavaszán kiutasították Romániából. Magyarországon előbb Budapesten, majd Makón élt, végül Szegeden alakította ki a csonka egyházmegye központját. Püspöki palotát, hittudományi főiskolát építtetett, s sürgette a fogadalmi templom befejezését. Szeged 1931-ben hivatalosan is püspöki székhely lett. A főpásztor aktívan részt vett a püspöki kar és az országgyűlés felsőházának munkájában, több társadalmi és tudományos szervezet tagja, vezetője volt. 1942-ben – Zichy Gyula halála után – kalocsai érsekké nevezte ki XII. Pius. Új főpapi székét azonban betegsége miatt már nem foglalhatta el. 1943. augusztus 30-án hunyt el Budapesten.

A dóm

A szegedi székesegyház elkészültéig a Szent Rókus templomot használta a főpásztor püspöki templomként. Az 1879-es árvízről való megmenekülés emlékére tervezett fogadalmi templom építése 1914 nyarán kezdődött meg, a bokrétaünnepélyt 1923 szeptemberében tartották, a kupola keresztjét pedig 1924 augusztusában helyezték föl. A mintegy 4 millió pengős összköltségvetéssel épült templomot 1930. október 24-én, Szent Rafael arkangyal ünnepén Glattfelder Gyula csanádi püspök szentelte föl Szűz Mária, a Magyarok

Nagyasszonya tiszteletére.

A szegedi egyházmegyei központ és a csanádi egyházmegye papi utánpótlásának biztosítására hittudományi főiskolára is szükség volt. Az Apostoli Szentszék egyetemekért és szemináriumokért felelős kongregációja 1930. augusztus 28-án hagyta jóvá a szegedi papnevelde alapszabályait (statútumait). Szeptemberben a jezsuiták vezetésével megindult az oktatás. A harminchárom papnövendék szeptember 30-án költözött be: húsz csanádi, öt nagyváradi, három szatmári, három kassai és két rozsnyói egyházmegyes kispap. Az utóbbi két csonka egyházmegye nem vállalt részt az építés költségeiből, de az intézmény fönntartását támogatta, míg a nagyváradi és a szatmári püspökég – amelyeknek, ha központja nem is, de területének egy része Magyarország része maradt 1920 után – anyagilag is hozzájárult a szeminárium építéséhez. Glattfelder Gyula püspök másnap, 1930. október 1-jén áldotta meg a szemináriumépületet.

Az Apostoli Szentszék 1931. június 19-én a szegedi Fogadalmi templomot a csanádi püspöki székesegyház rangra emelte. Tíz évvel később, 1941. június 14-én XII. Pius pápa fölállította a csanádi székeskáptalant a szegedi Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya katedrálisban. A székeskáptalan hat méltóságból: egy nagypréposti dignitásból és öt kanonoki stallumból áll. A testület 1942 januárjában kezdte meg működését. A káptalan megalapításáról Angelo Rotta címzetes thébai érsek, magyarországi apostoli nuncius 1941. július 7-én kelt levelében értesítette hivatalosan a csanádi püspököt. A nagyprépost kinevezésének jogát a pápa magának tartotta fenn, a többi kanonoki állás betöltésével pedig a megyéspüspököt

bízta meg. *„Az Apostoli Szentszék ez intézkedése folytán – írta a nuncius – a csanádi egyházmegyének óhaja, hogy a többi egyházmegyéhez hasonlóan szintén legyen székeskáptalanja, megvalósul, de egyben teljesül Szeged városának régi vágya. A város közönsége még a világháború előtt kifejezésre juttatta kívánságát, hogy főegyházában társas káptalan létesüljön s annak részbeni javadalmazását is hajlandónak nyilatkozott vállalni.”*

A székeskáptalan tagjait Glattfelder Gyula püspök 1941 decemberében nevezte ki, amikor is föloszlatta az 1923 és 1941 között működő ideiglenes tanácsadó és irányító egyházmegyei kormánytanácsot. Erről 1941. december 30-án tájékoztatta Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi minisztert. *„Az Apostoli Szentszék az egyházkormányzat ügyeinek kánonszerű elintézése céljából s az egyházmegyei papság előléptetési lehetőségeinek biztosítására a csanádi egyházmegye számára székeskáptalant létesített a Magyarok Nagyasszonyáról nevezett szegedi székesegyházban.”*

Glattfelder püspök fentebb idézett levelében leírta, hogy a nagyprépost és három javadalmas kanonok fizetését tudja biztosítani. Ezek forrásai: a Szeged város által haszonélvezetre felajánlott négyszáznegyven kataszteri holdnyi föld jövedelme, valamint az egyházmegye és a főpásztor személyes alapítványai. A káptalan külön javadalmazás nélküli tagjai: a szeged-belvárosi plébános, mint a székesegyház lelkésze, valamint egy tiszteletbeli kanonok.

Szeged város nevében Tóth Béla helyettes polgármester 1941. december 31-én gratulált Glattfeldernek, a kanonoki testület létrejöttéhez: *„Mint a szabad királyi város törvényes képviselőjének, kegyeskedjék megengedni, hogy a Főtisztelendő Székeskáptalan felállításával a város egész közönsége nevében a magas egyházi kiüntetés fölött érzett örömnünknek adhassak kifejezést azzal a kéréssel, hogy Nagyméltóságodnak és a Főtisztelendő Székeskáptalannak az egyház és haza javára irányuló áldásos munkásságát a jó Isten bőséges kegyelmével áldja meg.”*

A szegedi székhelyű csanádi székeskáptalan – amelynek fölállítása volt Szeged egyházmegyei központtá való szervezésének utolsó állomása – első tagjai a következők voltak. Nagyprépost: Raskó Sándor, kanonokok: Barmos György alsóvárosi plébános, Becker Vendel tanítóképezdei igazgató és Sopsich János püspöki irodaigazgató, valamint Halász Pál (mint a katedrális plébánosa) és Csepregi György (tiszteletbeli).¹

MIKLÓS PÉTER

¹ Megjelent a Szeged-Csanádi Egyházmegye Toronyirány Kalendárium 2016 (Szerk. Antal Zsolt. Szeged, Gerhardus Kiadó, 2016.) című kiadványban.

Dr. Zsilinszky Mihály történelemtudós Horgos-Kamaráson

Zsilinszky Mihály 1838. május 1-jén született Békéscsabán, szlovák eredetű, evangélikus vallású szülők gyermekeként; édesapja id. Zsilinszky Mihály községi bíró volt, ő volt az első csabai díszpolgár. Zsilinszky Mihály a később mártírhallált halt Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) nagybátyja volt. Elemi iskoláit szülőhelyén és Orosházán, a gimnáziumot pedig Szarvason végezte. Iskolái – a hozzájuk fűződő helyi és egyházi hagyományokkal – jó hátteret adtak indulásához. 1858-ban a pesti egyesült protestáns teológiai akadémia hallgatója lett, ahol két évig bölcsészetet és teológiát tanult. Ezt követően pedig a hallei és a berlini egyetemre ment, majd beutazta Németországot, Svájcot, Franciaországot és Olaszországot.

Hazatérve, 1861-ben a szarvasi főgimnázium tanárává választották, ahol történelmet és magyar irodalmat tanított. A tanítás mellett ismeretterjesztő előadásokat tartott, tankönyveket írt, történelmi munkákat fordított francia és angol nyelvből. 1866-tól sorra jelentek meg önálló történelmi dolgozatai. Tanárkódása 13 éve alatt húsznál több számottevő munkát publikált.

Az 1874-es esztendő tragikus eseményeket hozott Zsilinszky számára: elvesztette fiatal feleségét (Haan Karolinát), egyik gyermekét és édesapját is. A csapások elől a munkába menekült. Megvált a gimnáziumtól, és aktívan bekapcsolódott a megyei, illetve az országos kulturális és politikai életbe. 1874 nyarán őt választották a Békés Vármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat főtitkárává, mely tisztséget 12 évig viselte. Az érintett időszakban szerkesztette a társulat évkönyveit, amelyekbe ő maga 23 írást adott. Tudományos munkássága alapján 1878-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává fogadta, majd 1899-ben a testület rendes tagja lett. 1903 és 1909 között a Magyar Történelmi Társulat alelnöke volt. Tudományos munkásságát elismerve 1896-ban a kolozsvári egyetem bölcsészeti, 1909-ben pedig a genfi egyetem teológiai díszdoktorrá avatta. A Luther Társaság és a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság vezető tagja volt.

1875-ben hét hónapig szerkesztette a Gyulán kiadott Békés című társadalmi hetilapot is, amelyben közzétette politikai nézeteit. A Balközép Párt szimpatizánsaként támogatta a fúziót a Deák-párttal, és a megalakult Szabadelvű Párt

színeiben ugyanazon év nyarán a gyomai választókerület országgyűlési képviselőjévé választották. Két cikluson át ezt a kerületet, 1881 és 87 között pedig szülővárosát képviselte az Országgyűlésben

1883-ban Zsilinszky Mihály elvette második feleségét Reök Iionát (1861–1948), Reök Iván (1855–1923) császár és királyi folyammérnöknek, a szege-di Reök-palota építtetője és horgosi földbirtokosnak hűgát, akiknek nagybátyjuk volt Munkácsy Mihály (1844–1900) festőművész. E frigyből három fiúgyermek született. Tehát Zsilinszky Mihály a hírneves festőművésszel rokonságba került, így nem véletlen, hogy felkarolta a kulturális ügyeket és a közművelődési intézmények legfőbb támogatója lett. Békéscsabán az ő közreműködésével és támogatásával épült fel a Közművelődés Háza, a mai Munkácsy Múzeum épülete.

Horgos-Kamaráson Kárász Géza (1837–1905) földbirtok örököstől 1890-ben, ingatlanjainak elárverezésekor az egyik földterületet Zsilinszky Mihály vásárolta fel (lásd ma: Zsilinszky-földek). Ő e terület déli csücskében mészhomok téglagyárat építtetett, ahol évente 100.000 téglát gyártottak. E téglagyárat 1910 körül Molnár János (1876–1959) megvette és átalakította lisztmalommá, de 1919-től áttért a paprika őrlésére. Aztán 1946-ban ezt az új államhatalom államosította, ez 1947-ben a mai horgosi Vitamin paprikagyárrá alakult át.

Zsilinszkyt ilyen előzmények után érte azon megtiszteltetés, hogy az uralkodó 1889. május 6-án őt nevezte ki Csongrád vármegye főispánjává. A megye akkori székvárosában a Szentesi Lap lelkesen üdvözölte kinevezését, külön kiemelve, hogy: *„Egy olyan ember ő, kit tehetsége, és munkássága emelt a köznapi színvonal fölé; ki fényes előnév és nagy vagyon nélkül, önerején küzdötte föl magát azon magaslatra, hogy embertársainak bizalmát, a tudományos világ méltó elismerését, s a kormánynak figyelmét, bizalmát kiérdemelje arra, hogy vezetésére egy vármegye kormányzása bízassék.”* Aztán 1892-ben már Zólyom vármegye főispánja lett. Főispánságai alatt is számos művészettörténeti és történeti tanulmányt írt, melyek közül egyik legkiemelkedőbb, és a horgosiak számára jelentős munka: *Csongrádvármegye története* (I–III. kötet, Bp., 1897–1900), mely bőven foglalkozik Horgossal is.

1895. február 20-án már államtitkári kinevezést kapott a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba. Pedagógiai és politikai tapasztalatait minisztériumi munkája során is jól hasznosította. A Tisza-kormány bukásakor, 1905-ben mondott le minisztériumi állásáról, de 1896 és 1904 között, majd 1910-től ismét képviselőiséget vállalt. Tízéves államtitkári munkássága után megkapta a belső titkos tanácsosi méltóságot és a Lipót-rend középkeresztjét.

Dr. Zsilinszky Mihály 87 éves korában, hosszú betegség után 1925. október 4-én hunyt el. A Magyar Tudományos Akadémia előcsarnokában felállított ravatalánál Raffay Sándor püspök mondott gyászbeszédet. Budapesten a Kerepesi temetőben lévő családi sírboltba temették. Horgos külterületének észak-nyugati ré-

sze, a „Zsilinszky földek” földrajzi név, valamint ugyanazon területen fekvő utca méltán viseli Zsilinszky Mihály nevét.

Dr. Zsilinszky Mihály: *Csongrádvármegye története* könyvéből Horgos történetével kapcsolatos részletet mutatunk be:¹

„(...) veszteségek kipótlása céljából a kamara által eladásra szánt Szt-Péter és Horgos pusztákat kívánta most megszerezni Szeged.

Kárász Miklós (1715-1797), Szeged főjegyzője, aki szintén a Felvidékről (! - mai Szlovákia területe), Nyitrából került ide, 1784. évi december hóban kiküldetett, hogy Grassalkovich Antalnál (1694-1771), a magyar királyi kamara elnökénél tisztelegvén, „szomszédság” címén Horgos és Szent-Péter pusztáknak Szeged városa részére történendő adományozása iránt tegye meg a kellő lépéseket. Igaz, hogy a magyar törvény (1715. XVI. 4, 5 §.) értelmében erkölcsi testület nem szerezhetett nemesi birtokot adományul; de a város mégis bízott jó összekötéseiben, áldozatkészségében és Kárász Miklós ügyességében.

Ez utóbbiban nem is csalódott; mert mihelyt Kárász megtudta, hogy a kért pusztákat a városnak adományozni nem lehet, azonnal tisztában volt teendőjével. Grassalkovichal, aki tudvalevőleg fiatal korában igen szegény volt, összebeszél s ennek tanácsára a maga számára kérte el a szóban levő két uradalmat és 15,000 frtnyi inscriptionális összeg lefizetése után tényleg ura lett Horgosnak és Szt.-Péternek.

Szeged város tanácsa és népe nagy meglepetéssel és bosszúsággal vette a hírt, hogy Kárász nem a város, hanem a maga részére szerezte meg a birtokot. Küldöttség ment Grassalkovichhoz, a kamara elnökéhez, hogy az adományt semmisítse meg; de hiába való volt minden fáradozás. Kárász haza sem jött, hanem hol Pesten, hol Pozsonyban, hol Bécsben végezte dolgait és csak levélben igazolta eljárását. Ő, úgymond, a város kárára semmit sem tett; be tudja bizonyítani, hogy igaz úton járt, azért nem fél senkitől. **Justus ubique tutus, et recte faciendo neminem timet.** Neki felajánlották a birtokot, ő tehát elfogadta; a szerződést megkötötte s azt a királynővel meg is erősítette. Ezt csak azért cselekedte, hogy más „extaneus” idegen ne tehesse, a kívül csak galibája lett volna a városnak. Azonban kész a szegedieknek bérbe adni Horgost, csupán egy szállást akar magának kihalásítani (! – ez lett a Kárász kastély területe). Mintegy vigasztalásul felhozta Debrecen város példáját, mely hasonló okból nem kapta meg Újvárost, hanem b. Haller Sámuel vette meg szintén 15,000 frton.

Hasonlót írt a városnak Radovics Gáspár ágens és Grassalkovich Antal is. Ekként Kárász, mint gazdag birtokos 1760-ig megmaradt főjegyzői hivatalában. Ekkor azonban Csongrád vármegye alispánjává választotta meg.

Kárász időközben akként intézkedett, hogy Nógrád vármegyéből hozatott jobbágyakkal községet alapított (! – a kamara kötelezte, hogy telepítse újra a másodszorra törökök által megsemmisített Horgost), mely ma is fennáll. (...)”

NAGYGYÖRGY ZOLTÁN

¹ II. kötet, Bp., 1898. 138–140. Megjegyzés: a török hódoltság előtt, a mohácsi vészig nemcsak Horgos és Szentpéter falvak tartoztak Csongrád vármegyéhez, hanem a Tisza jobb parti része Alpártól le egészen a Péterréve alatti Perlekidig.

A Szent Jobb látogatása Mindszenten és Szentesen 1938-ban

Az 1938-as év több szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bírt úgy az ország, mind pedig Csongrád vármegye lakossága számára. Még májusban Budapesten megtartották a Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszust. A rendezvény végeztével, ugyancsak Budapesten, rögtön megnyitották a Szent István-émlékévet, amelynek keretében nagyszabású programsorozat folyt le. A legnépszerűbb program az Aranyvonat országjárása volt. Nemcsak a vallásos áhítat miatt volt a figyelem középpontjában a Szent Jobb országjárása, hanem azért is, mert a szegényebb néprétegekbe tartozók az Aranyvonat egyes megállóhelyein tudták életükben először, és egyben utoljára élőben megtekinteni a Szent Jobbot. A rossz közlekedési viszonyok, és a szegénység miatt a nemzeti ereklye szinte „házhoz jött hozzájuk”.

Dr. Giczi Zsolt 2010-ben egy tanulmányban foglalkozott a Szent Jobb szegedi ünneplésével.¹ Vitéz Kovács Ferenc hódmezővásárhelyi helytörténész már 2013-ban megjelentette a Szent Jobb hódmezővásárhelyi látogatásának eseményeiről szóló pontos és tartalmas könyvét. Rövid tanulmányomban ezen előzmények után szeretnék pontos képet nyújtani a Szent Jobb és az Aranyvonat mindszenteni és szentesi ünneppsorozatáról.

A mindszentiek megpróbálták külön is felkészülni lelki értelemben a Szent Jobb fogadására. Így történt 1938. június 12-én, vasárnap, hogy egy Csongrádról induló sétahajóval hajnalban negyed 5-kor elzarándokoltak Szegedre a fogadalmi templomba, hogy imádkozzanak Szent Gellért vértanú csanádi püspök csontereklýei előtt. A dóm megtekintése és orgonájának meghallgatása előtt meglátogatták Alsóvároson a szalvatoriánus ferencesek Havas Boldogasszony felújított kegytemplomát és kolostori kis múzeumukat. A kegytemplomban részt vettek Glattfelder Gyula csanádi megyés püspök szentmiséjén és a kegytemplom zászlószentelési szertartásán. A zarándoklat költsége személyenként 150 pengő volt, amiben a hajóút, az idegenvezetés és a fogadó harangozás díja is benne volt. A

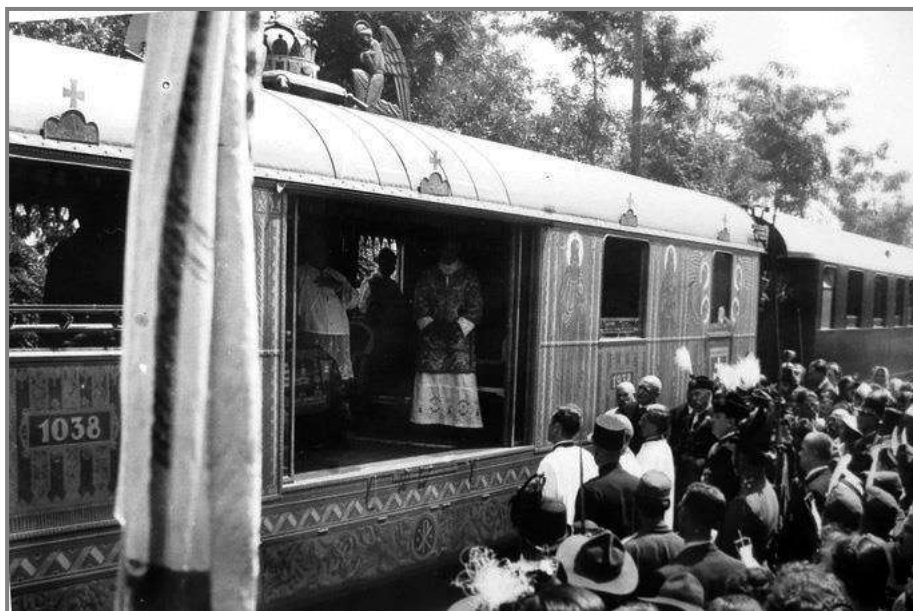
¹ Újragondolt negyedszázad. Szerk.: Miklós Péter, Szeged, 2010.

plébános így emlékezett vissza az eseményre: „Virágfüzerekkel díszített hajó vitt bennünket, amelynek fedélzetén oltárt állítottak. Amíg a hajó a kanyargó Tiszán, bólogató füzesek között haladt, szentmisét mondtam és a hívek énekeltek.” Viszont volt nem kevés kellemetlenség is a hajóút során, mert „zarándokaink fele lemaradt a hajóról a hajótársaság gondatlansága miatt. Így voltunk kb. 240-en!” A Mindszenti zarándokok száma eredetileg 400 fő volt! A hajó a Mindszenti zarándokkal negyed 6-kor ért vissza. A hajóállomásra a zarándokok a templomba vonultak vissza, ahol Te Deumot énekeltek és hálaadó imádságot mondtak.

Az Aranyvonat fogadtatásának konkrét mozzanatairól dr. Stammer János járási főszolgabíró elnökletével a község és a vármegye egy-egy képviselője (Lugosi Sándor református községi főjegyző és dr. Szentágothay Márton magyar királyi őrnagy) döntött az előző napokban, ám még a vasútállomáson is firomítottak a terven.

Előző nap (1938. június 26-án vasárnap) a mise végi templomi hirdetésben ismertették a vasútállomásra történő felvonulás menetrendjét. Másnap a levették már 9 órakor gyülekezniük kellett a levente pályán (mai futballpálya), és az őket dolgoztató gazdáknak kötelező volt elengedni őket a Szent Jobb fogadási ünnepségére. Az iskolások 10 órakor kezdtek el gyülekezni a község iskoláiban a felvonuláshoz. Az egyletek és körök a zászlóikkal vonultak fel 11 órára a vasútállomáshoz. A Mindszenti vitézek vitéz dr. Deák-Kovalik László vezetésével, míg a Mindszenti frontharcosok díszszakasza Schwarcz József vezetőtiszttel az élen vonult fel a község főutcáján a vasútállomásig. Utánuk vonult a levente díszszakasz, az Iparos Dalárda Szentirmay Iván vezetésével, illetve a templomi énekkar Almássy Szilárd kántorral. A katolikus hívek a cserkészekkel együtt a templomban gyűltek össze negyed 11-re, hogy onnét a Kossuth Lajos utcán át körmenetben felvonuljanak a vasútállomáshoz, számításuk szerint negyed 12-re, mert akkorra várták az Aranyvonatot. A vagyonosabb Mindszenti nők díszmagyarban jelentek meg.

A négy vagonból álló Aranyvonaton 16 koronaőr, 4 irlalmasrendi szerzetes, Pajtás Ernő koronaőr-őrnagy, Huszár Károly volt miniszterelnök, dr. Zsembery István az Actio Catholica országos elnöke, dr. Sukováthy Imre egészségügyi főtanácsos, Gévy Wolff Nándor az Actio Catholica országos társelnöke, Fekete Márton főtitkár, pater Bangha Béla jezsuita szerzetes, dr. Czapik Gyula későbbi veszprémi megyéspüspök és egri érsek, valamint Mészáros János esztergomi érseki helynök és Szakács Károly udvari káplán érkezett kíséretképpen Mindszentre. A nemzeti színű zászlókkal és virágokkal gazdagon feldíszített vasútállomásnál összesen 1500 fő vett részt a Szent Jobb fogadásán úgy, hogy 1930-ban 9918 fő (ebből 9563 fő római katolikus, 355 fő pedig más vallású volt, és még 1949-ben is 9546 fő élt Mindszenten)! A plébános 2000 főre tette a megjelentek számát a vasútállomáson. Hogy „miért nem volt ott mindenki”, abban nem csak a másfelekezeti hovatartozás elvi akadály, hanem a tanyai távolságok és a kubikosok más telepü-

Az Aranyvonat érkezése Mindszentre 1938. június 27-én

léseken való alkalmazása is magyarázatul szolgálhat, illetve az, hogy háztartásonként 1 főnek állandóan fel kellett vigyáznia az állatokra, mások betegség és öregség miatt nem tudtak megmozdulni.

A programnak megfelelően itt, Csongrád vármegye közigazgatási területének legszélső községében fogadták – úgymond a vármegyehatáron – a Szent Jobbot Csongrád vármegye főbb hivatalnokai, akik még a kora délelőtti órákban megérkeztek a mindszenti vasútállomásra különvonattal Szentesről. Mindenekelőtt dr. Csergő Károly nyugalmazott alispán (szentesi Szent Anna római katolikus egyházközség világi elnöke) és dr. Cicatricis Lajos nyugalmazott vármegyei főispán díszmagyarban, dr. Bonczos Miklós vármegyei főispán és dr. Dósa István alispán frakkban jelent meg, de jelen volt dr. Szentágothay Márton magyar királyi őrnagy, vitéz Várady László országgyűlési képviselő, vitéz Bak-say Gyula és Szenes Jenő mint Pallavicini Alfonz Károly uradalmának jószágfelügyelői, valamint dr. Tóth Béla vármegyei tisztí főorvos. Ott volt a vasútállomás előtt dr. Stammer János járási főszolgabíró, Szilágyi Ferenc községi bíró, Lugosi Sándor községi főjegyző, Domokos Árpád nyugalmazott községi főjegyző, valamint dr. Taraba József mindszenti plébános, Varsányi Lajos káplán és Nagy László káplán-hitoktató.

A menetrendnek megfelelően, késés nélkül indult el a hódmezővásárhelyi vasútállomásról 11 óra 40 perckor (eredetileg már 11 óra 36 perckor el kellett volna indulnia), majd 11 óra 57 perckor megérkezett Mártélyra, ahol 5 percet

várakozott. Így indult el Mártélyról 12 óra 2 perckor az Aranyvonat, és érkezett negyed egykor 1938. június 27-én Mártély felől a Mindszenti vasútállomásra a Szent Jobb. A leventék és a cserkészek dízsorfala mellett érkezett meg a szerelvény. A tömegben többen ernyőket tartottak a fejük fölé, hogy védjék magukat a káros napsugaraktól. A rend fenntartására a csendőrség kivezenyelt gyalogos járőrrei felügyeltek.

Mindszinten – az Actio Catholica Országos Elnöksége mint országos rendező programja szerint – csak egy percet szántak az Aranyvonat megtekintésére. Ez azonban legalább 4 percig eltartott, hiszen az éneklés, az imádság, a vármegyei díszküldöttség és a társadalmi szervezetek tisztelgése, illetve a vármegyei díszküldöttség Aranyvonatra történő felszállása, mind-mind időt vettek el, így legalább 4 percig időzött a Mindszenti vasútállomáson a Szent Jobb. Az Aranyvonat érkezésekor a templomi énekkar az „*Ah, hol vagy magyarok..*” kezdetű templomi éneket kezdte énekelni Almássy Szilárd kántor vezetésével, majd pedig dr. Taraba József váci püspöki tanácsos, Mindszenti plébános a következő mondatokkal köszöntötte a szent nemzeti ereklyét:

„Égben lakó felséges Királyunk és Apostolunk Szent István! Honszervező nagy műved befejezésének 900 éves évfordulóján nemzeti kincsünk ké maradt teremő és áldó Jobbod bejárja hűségés néped országát. Mindszent nagyközségnek lakói is hódolva járulnak áldott Szent Jobbhoz, ki voltál valaha országunk istápjja. Dicsőséges Szent Jobbod diadalútjának nyomán megerősödő megemlékezésünk adjon lelki erőt csüggedő magyarjaidnak, törhetetlen bátorságot elleneivel harcoló véreidnek, oltalmat a szegényeknek és szerencsétleneknek, belátást és megfélemlítést a békétlenkedőknek, bölcsességet, értelmet és helyes cselekedetet néped mostani vezetőinek, a te országló hatalmad örökösének. Ígérjük, hogy szent örökségedet, a keresztény hitet és Hazánk szeretetét mindenkoron megőrizzük és bízunk abban, hogy amiként ez megmentette népünket az elmúlt évszázadok fergetegeiben, úgy most a jelenben és a jövőben is a Te hagyatékokhoz való erős ragaszkodás menti meg nemzetünket. Koronás első szent Királyunk, tekints népedre, áldj meg mindnyájunkat atyai Jobboddal, akik közelségeden felbuzdulva országos nagy bajunkban imígy fohászodunk: „Hiszek egy Istenben, Hiszek egy Hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában! Ammen.” Az Iparos Dalárda a plébános imádsága után elénekelte a „Boldogasszony anyánk” kezdetű templomi éneket, miközben a vármegyei díszküldöttség felszállt az Aranyvonatra. Végül a magyar Himnuszt énekeltek el, amikor tovább indult az Aranyvonat Szegvárra. „A mintegy ezerötyszáz lelket számláló közönség, egy szép élmény emlékével szétoszlott.” A plébános a Historia Domusba – a későbbi országos politikai események tükrében – ezt jegyezte fel, kiértékelve az ünnepeket: „Szinte gondviselészerű volt a királyi Jobb országos körutazása, ami felhívta a magyar nép figyelmét Szent István ország összetartó eszmére, amelyek annyira időszerűvé váltak a Felvidék visszacsatolásával.”

A vármegyeszékhely elöljárói megpróbálták a lehető legjobban felkészülni a szent ereklye fogadására. Így például (országos példa nyomán) ezen a napon a szentesi postahivatalban a Szent Jobb látogatására emlékeztető bélyegzőt használtak a lapok feladásához 20 filléres felárral, és a vasútállomás épületét is kelően feldíszítették zöld ágakkal és háromszínű nemzeti zászlókkal. Dr. Dósa István alispán 1938. június 13-án (hétfő) és 23-án (csütörtök) 5 órára értekezletet hívott össze a szentesi fogadtatás kidolgozására. A 6000-8000 fős tömeg – melyben sokan voltak különvonatokkal érkező hívek Tömörkényről, Csanytelekről, Orosházáról és Kunszentmártonból – már 11 órakor tolongott a nagy hőség ellenére is a Kossuth Lajos téren és az Erzsébet téren, hogy aztán délben (mások szerint háromnegyed 12-kor) mindenki közösen – a Szentesi Katolikus Kör, Szentesi Katolikus Népszövetség, Szentesi Katolikus Legényegylet, Jézus Szíve Szövetség, Mária Kongregáció, Otthon Leányai, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Dolgozó Leányok, Szentesi Iparos Ifjak Önképző Köre, Szentesi Kereskedők Egyesülete, Szentesi Iparos Nőegylet, Szentes Vidéke Ipartestület, Szentesi Kisgazdák Szövetsége, Turul Bajtársi Egyesület, Szívgyárda, Csongrád-vármegyei Gazdasági Egyesület, hadirokkantak, tűzoltók, postások, vasutasok, pénzügyőrök, hivatalnokok, tanárok, leventék, cserkészek, kereskedők, rendőrök, csendőrök, katonák, iskolások, frontharcosok, vitézek stb. díszes felvonulásban gyalog a vasútállomáshoz siessen a Kossuth Lajos utca, Apponyi Albert tér, Baross Gábor utca vonalán.

A menet élén a helyőrségi zenekar vonult. A felvonulás rendjéről dr. Pataki Tamás vármegyei főügyész gondoskodott, mint a menet rendezője. A menet útvonalán levő házakat (dr. Kanász-Nagy Sándor polgármester felhívására) fellobogózták. Mindenki tolongott, hogy minél közelebb kerülhessen a beérkező szerelvényhez. A vasútállomáshoz vonuló sokaság peronjeggyel tudta megtekinteni az ereklyét. A vasútállomáson két ajtón át történt a közlekedés. A vasútállomás főhomlokzatán a kijárat fölött középen az angyalos nagycímer, mellette két oldalról pedig Csongrád vármegye címere és Szentes város címere díszelgett.

A tervezett program szerint Szegvárra pontban fél 1-kor futott be az Aranyvonat, ahol 3 percet állt, majd 12.49 perckor a szentesi (ekkor vármegyeszékhely) vasútállomására érkezett volna meg a szerelvény, hogy 85 percet időzzene itt. Ám csak 1 óra után, késéssel gördült be az ereklyével az Aranyvonat Szentesre. Mások viszont azt állították, hogy már 12 óra 44 perckor a szentesi vasútállomáson látták a Szent Jobbot. Noha kevés forrásunk van a Szent Jobb szegvári ünnepléséről, annyi azonban bizonyos, hogy dr. Verdon Lajos plébános a szegvári vasútállomáson nagy tömeg előtt imádkozott a Szent Jobb előtt.

Már akkor (1 óra előtt 2 perccel) kürtszóval jelezték a vasútállomáson a Szent Jobb érkezését, amikor még csak a szegvári út melletti villanytelepnél járt

az Aranyvonat. A díszszázad felsorakozott a fogadáshoz, tisztelgéshez, kikészítették a 3. sínpárhoz a piros brokáttal borított baldachint, eléje pedig alkalmi oltárt tettek. A baldachintól balra és jobbra Szívgyárdista fiúk és leányok álltak díszsorfalat. Az oltár mellett dr. Miskolczy Jenő pápai prelátus és csongrádi főesperes, a szentesi Szent Anna templom plébánosa foglalt helyet, aki már fél 12-kor megérkezett káplánjaival a helyszínre. Az Aranyvonat kissé késve, 1 óra után érkezett meg Szentesre. A megérkezésekor először a vármegyei díszküldöttség és az Aranyvonaton utazó más méltóságok, valamint a 16 koronaőr mind kiszállt a szerelvényből, ezután pedig a Szent Jobb belső ereklyetartóját két koronaőr kiemelte és a baldachin alatt lévő piros bársonypárnára tették ki.

A szentesi cserkészenekar elkezdte játszani a Szent István indulót (egyik újságíró szerint a cserkészenekar vezette a felvonulást és már akkor játszottak, az Aranyvonat érkezésekor pedig a Himnuszt játszották). Ezután Palasovszky Béla versét Kiss Ferenc szavalta el. Miskolczy Jenő plébános mondott alkalmi felajánló imádságot az oltárra kihelyezett Szent Jobb előtt. Ugyanis a vármegyeszékhelyet Szent István király oltalmába ajánlotta. A felajánló ima után elénekelték a „*Boldogasszony anyánk*” és az „*Ah, hol vagy magyarok*” kezdetű templomi éneket, majd pedig négyes sorokba rendeződve elvonult a 6000-8000 fős hívőserег a szent ereklye előtt mintegy másfél óra alatt. A nagy hőségre jellemző volt, hogy az egyik testőr a folyamatos, mozdulatlan helyben állást nem bírva tovább, összerogyott a tolongó szentesi tömeg szeme láttára, és rázuhant a Szent Jobbot magában foglaló díszes ereklyetartóra, nem kis riadalmat és szánalmat keltve a hatalmas tömegben.

Az Aranyvonat utazóit Szentes város költségén látták vendégül a vasúti pályaudvar éttermében, amíg a hívek a Szent Jobb elé vonulva tisztelgtek. Dr. Cicatricis Lajos volt vármegyei főispán Csongrád vármegye nevében pohárköszöntőt mondott erre az alkalomra, kihangsúlyozva, hogy a nemzeti egység szempontjából milyen fontos események évenként a Szent Jobb-körmenetek. Viszont az először dr. Zsembery István, mint az Actio Catholica országos elnöke, majd pedig Huszár Károly volt miniszterelnök-pártelnök mondott tóosztot a díszes fogadtatásra. 14 óra 14 perckor végül a Himnusz eljátszása és a díszszázad tisztelgése után elindult az Aranyvonat az országos előkelőségeket és az ereklyét szállító szerelvényel Csongrádra, a vármegye utolsó északi városába.

14 óra 34 perckor gördültek volna be, ahol még több időt töltöttek el, mint Szentesen a vármegyeszékhelyen, összesen 88 percet időztek a csongrádi hívek körében. Csakhogy késés miatt inkább 14 óra 37 perckor érkezett meg Csongrádra az Aranyvonat, mások viszont azt állítják, hogy pontban fél 3-kor érkezett meg a szerelvény a csongrádi vasútállomás elé. Délután 4 órakor elindulva Csongrádról, 16 óra 24 perckor lépte át Csongrád vármegye észak-nyugati határát az aranyvonat, beérkezve Gátérre.

A Szent Jobb

Amint az a fentebbiekből is jól látható, Csongrád vármegye minden településén egyöntetűen ünnepélyesen fogadták a Szent Jobbot, vallási és politikai irányultságra való tekintet nélkül. A vármegyeszékhely vallásilag sokszínű lakossága közösen tudta ünnepelni a nemzeti ereklyét, nem úgy, mint Hódmezővásárhelyen, ahol a református lakosok tüntetőleg

nem vettek részt ezen a szép ünnepi eseményen. A látogatás – vallási és hitbéli előnyein túl – az összes helyszínen botrány- és zökkenőmentesen zajlott le. A vármegye lakossága a Horthy-korszakban most utoljára tudott ilyen nagyszabású egyházi és állami ünnepet közösen megülni, mert a következő ilyen alkalom csak 1948. március 15-én következett be, amikor is az 1848-49-es forradalom és szabadságharc kitörésének századik évfordulóját ünnepelte meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „Alkalmi bélyegzővel látják el a leveleket az Aranyvonat szentesi tartózkodása napján.”
 Alföldi Újság XXXVIII. évfolyam 134. szám. 1938.VI.23. 1.
- „Aranyvonat Mindszentén.” Mindszenti Hírlap XXXI. évfolyam, 25. szám. 2-3., Szentesi Napló 1938.VI.16. 1. , Vásárhelyi Reggeli Újság 1938.VI.21. 3, 1938.VI.28. 1.
- Vitéz Kovács Ferenc: A Szent Jobb Hódmezővásárhelyen Szeged, 2013. 48, 63-65.
- Mindszentesek plébánia Historia Domus III.
- Mindszentesek templom hirdetőkönyve 1938-1939.
- Leléné Erdélyi Mária: Társadalmi, politikai viszonyok a két világháború között. In: *Juhász Antal* (szerk.): Mindszent története és népelete, 264-265. Mindszent, 1996.
- Gazdasági, társadalmi, politikai viszonyok 1948 és 1960 között. In: *Juhász Antal* (szerk.): Mindszent története és népelete, 294. Mindszent, 1996.
- „A Szent Jobb ünnepélyes fogadtatása Szentesen.” Szentesi Napló XX. évfolyam, 132. szám. 1938.VI.14. 1.
- „Fényes ünnepséggel rójja le kegyeletét a város a Szent Jobb iránt.” Szentesi Napló XX. évfolyam, 142. szám. 1938.VI.26. 1-2.
- „Hétfőn délben érkezik Szentesre a Szent Jobbot hozó Aranyvonat.” 1938.VI.28. 6.
- „Hódoló lélekkel fogadta a város a Szent Jobbot.” Szentesi Napló XX. évfolyam. 1938.VI.16. 1. 1938.VI.28. 6.

PÁLINKÓ MÁTÉ

Lajtabánság mint állam?

Prónay Pál szerepe

Prónay Pál 1874-ben Romhányban született. A Ludovika Akadémián végzett, harcolt az I. világháborúban, mint a jászkun huszárok tagja. A Tanácsköztársaság ideje alatt az Országos Lófelügyelősegen dolgozott. 1919 májusában Bécsbe, majd Szegedre ment, ahol csatlakozott Horthy alakulófélben lévő Nemzeti Hadseregéhez. Egyes források szerint már Szegeden is rettegett figura volt, nevéhez rejtélyes eltűnéseket, gyilkosságokat kötöttek. Horthy seregével együtt a Dunántúlra vonult. Ebből az időszakból már részletesebb leírással rendelkezünk, mert Prónay 1943-44-ben megírt visszaemlékezéseiben beszámol a történetekről. A háromkötetes munkából az első elveszett, a többi része Csehszlovákiából került haza, és bizonyos részleteit 1963-ban adták ki *A határban a Halál kaszál* címmel. Prónay beszámolt a tisztii különítményesek kegyetlenkedéseiről, amelynek a történetírás később a fehérterror nevet adta.

Horthy Miklós budapesti bevonulása után a különböző paramilitáris erők Budapest különböző pontjain táboroztak. A rend fenntartása érdekében megkezdődött ezek felszámolása és beolvasztása az állami rendfenntartó erők soraiba. A Prónay által vezetett különítmény is zászlóalj lett, Prónay pedig alezredes. Tevékenysége révén komoly befolyásra tett szert a szélsőjobboldal szervezeteiben, az Ébredő Magyarok Egyesületében és az Etelközi Szövetségben. 1921 nyarán nyugdíjazták. Ugyanez év őszén részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. Október 4-én, Felsőőrön kikiáltották a Lajtabánságot, amelyben ő viselte a báni címet. Az államalakulat bukását a második királypuccs okozta. Prónay két tábor között találta magát, kivárt, nem akart sem a király, sem Horthy oldalára állni. Így hiteltelenné tette magát mindkét tábor előtt. Lajtabánság bukása után nehezen találta helyét a civil életben. Több bírósági ügye volt, részt vett számos utcai verekedésben és párbajban is. 1944-ben, Magyarország német megszállása után csatlakozott a hungarista mozgalomhoz. Szálasiék puccsa után felajánlotta szolgálatait. Egy különítményt próbált szervezni, a források szerint kevés sikerrel. Részt vett a budapesti ostromban, majd 1945 márciusában elfogták a szovjetek, és egy nemrég előkerült ítélet szerint 1946 júniusában 20 év kényszermunkára ítélték Moszkvában kémkedés és szabotázs miatt. Halálának oka és időpontja ismeretlen.

Történeti áttekintés

Az I. világháború vége közeledtével zűrzavaros időszak következett Magyarországon. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, IV. Károly király visszavonult az államügyek intézésétől. Megalakult a Nemzeti Tanács, 1918. november 16-án kikiáltották a népköztársaságot. Az ország területén számos idegen hatalom serege állomásozott. A Károlyi Mihály által vezetett rendszer nem tudott konszolidálódni. 1919. március 21-én a szociáldemokraták és a kommunisták ragadták magukhoz a hatalmat, és proletárdiktatúrát vezettek be. Megkezdődött a Vörös Hadsereg szervezése, amely májusban támadást indított a csehszlovák csapatok ellen, és számos sikert ért el. A román csapatok júliusi támadását azonban nem tudták visszaverni, a tanácsköztársaság augusztus elejére megbukott.

Közben több ellenforradalmi erő is szerveződött: Bécsben Bethlen István vezetésével Antibolsevista Comité alakult, Szegeden pedig Károlyi Gyula alakított ellenkormányt. Horthy Miklós vezetésével megkezdődött a Nemzeti Hadsereg szervezése. Szegeden szervezett csapatokat Prónay Pál is, aki tiszti különítményeseivel a Nemzeti Hadsereg derékhadát képezte. 1919 augusztusára Horthy vezette az egyetlen számba vehető fegyveres erőt. A csapatok a Dél-Dunántúlra vonultak, ahol a tiszti különítmények vezetésével megkezdődött a bukott rendszer vezetőinek elszámoltatása. A Prónay Pál és Héjjas Iván által vezetett csapatok sok esetben súlyos túlkapásokat követtek el. Egyes források szerint több száz gyilkosságot követtek el Siófok és Orgovány térségében. Horthy az antant támogatását kereste hatalma elfogadtatása érdekében. Ezt sikerült is elérnie Sir George Clerk angol diplomata segítségével. A kompromisszum értelmében Horthy hatalomra kerülhetett, cserében nem vezethetett be diktatúrát, és engedélyeznie kellett a formális parlamentarizmust. November 16-án Horthy bevonult Budapestre. 1920 januárjában választásokat tartottak, közben folytak a béketárgyalások Párizsban. Március 1-jén Horthyt kormányzóvá választotta a nemzetgyűlés. 1921. március 26-án IV. Károly király Szombathelyre érkezett, majd Budapestre tartott. Célja a trón visszaszerzése volt. A fővárosban Horthy Miklós kormányzó fogadta, aki a szomszédos államok reakciójára hivatkozva visszautasította kérését. A csatlódott uralkodó nem vállalta a konfrontációt és távozott.

A királypuccs kísérlet után miniszterelnökké kinevezett Bethlen István terve a konszolidáció volt. Első lépésként a béke megteremtését, a rend helyreállítását tartotta fontosnak. Ehhez azonban Budapesten már nem voltak kívánatosak a tiszti különítmények tagjai. Ezzel párhuzamosan folyt a vita Ausztriával a nyugat-magyarországi (burgenlandi) területek hovatartozásával kapcsolatban. A Nagykövetek Tanácsa 1920. október 23-án elrendelte a terület „A” és „B” zónára osztását, és azok fokozatos kiürítését. Moson, Sopron és Vas vármegye mintegy 200 km hosszú és 30-40 km széles sávját kellett kiüríteni. A magyar kormány vo-

nakodott teljesíteni ezt, mert a jugoszlávok nem akarták elhagyni az általuk megszállt baranyai háromszöget. 1921. augusztus közepén a jugoszláv csapatok kivonultak. 1921 tavaszától folyamatos volt a tiszti különítményesek beáramlása a kiürítendő területekre. Egyes források szerint ezt a magyar kormány is támogatta titkon.

A jugoszlávok baranyai háromszögből történő kivonulása után azonban nem volt miért visszatartani a nyugati területek kiürítését. A Prónay vezette különítményesek azonban nem kívánták elhagyni a területet. A magyar kormány megkezdte a területek kiürítését, 1921. augusztus 28-ig az „A” zónát és Sopron városát sikerült, de a „B” zónát nem. A terület átvételére érkező osztrák csendőrség Vas vármegyébe nem tudott behatolni, míg Moson és Sopron vármegyében az „A” zóna elérésénél találták szembe magukat a mintegy 3500-4000 fős felkelő sereggel. Szeptember elején a felkelők Kirchschnablachnál betörték Ausztriába. Szeptember 6-án Prónay Pált fővezérré választották, aki Felsőőrött rendezkedett be. A csapatok szeptember folyamán az egész „A” zóna területét elfoglalták. Az ellenőrzésük alatt álló területet három részre osztották: az északi rész központja Nezsider lett, a középső Felsőpulya, a déli Németújvár. A nyugat-magyarországi felkelés tehát sikeres volt. A harcoknak 21 magyar és 16 osztrák áldozata volt. A tiszti különítményesekhez csatlakoztak a soproni bányász- és erdészhallgatók, de voltak közöttük budapesti műegyetemi hallgatók is. A sereget öt csapat alkotta, vezetőik Taby Árpád, Budaházy Miklós, Molnár Endre, Héjjas Iván és Maderspach Viktor voltak. Fontos részét alkotta a csapatoknak a Rongyos Gárda. A csapatot Héjjas Iván alapította még 1919-ben Kecskeméten. Jórészt leszerelt katonákból és gazdálkodókból szerveződtek, céljuk a Kommün elleni fegyveres ellenállás volt. Csatlakoztak Horthy Nemzeti Hadseregéhez, részt vettek a tisztogatásokban, majd csatlakoztak Prónay csapataihoz a nyugat-magyarországi felkelés során.

Prónay ekkor rosszul mérte fel a lehetőségeit. Számára úgy tűnt, hogy a magyar kormány cserbenhagyta, ezért – mivel más megoldást nem látott – 1921. október 4-én Felsőőrött kikiáltotta a Lajtabánságot, mint önálló államot. Bánná a csapatok főparancsnokát, Prónay Pált választották. Horthy megpróbálta kezelni a válságot, és a térségbe küldte Gömbös Gyulát, de a helyzeten ő sem tudott változtatni.

Államelméleti bemutatás

Prónay így fogalmazott emlékirataiban: *„Nyugat-Magyarország megmentése érdekében megteremtettem a független Lajtabánságot.”* Ahogy az elnevezésből is látszik, a kikiáltott állam államformája bánság volt, legfőbb vezetője a bán. A báni tisztséget Prónay Pál töltötte be. A bán középkori magyar méltóság, a katonai körzetek irányítója volt, majd a magyar király helyi képviselője a határvidékeken. A magyar történelemben négy jelentősebb területet irányítottak bánok: Horvátorszá-

got, Boszniát (jajcai, szrebeniki, ozorai), a déli határvonalon (macsói, barancsi, kucsói) és Erdélyben (szörényi) egy-egy területet.

A függetlenség proklamálására 1921. október 4-én a felsőőri községházán került sor. Prónayék a népek önrendelkezési jogára hivatkoztak. A megalakuló Kormányzótanács külügyi tanácsosa, dr. Lévy Ferenc tájékoztatta az osztrák és a magyar kormányt, valamint az antant nagyhatalmokat Lajtabánság függetlenségéről. Az önrendelkezés jegyének erősítése céljából minden község bírójával és egyéb vezető elöljárójával aláírtak és lepecsételtettek egy hivatalos okmányt, amelyben kifejezték hozzájárulásukat és támogatásukat a függetlenséggel kapcsolatban. A báni elnevezésből arra következtethetünk, hogy Prónay legitimista volt, vagyis Magyarország jövőjét monarchikus viszonyok között képzelte el. IV. Károly visszatérésekor azonban nem állt a király mellé. Szoros viszony fűzte Horthyhoz is, így valószínűleg nem tudott dönteni a két lehetőség között. Emlékirataiban nem vall erről.

Lajtabánságban a bán munkáját a Kormányzótanács segítette. A kormányzótanács elnöke és a vallásügyek előadója Apáthy László százados lett, belügyi előadó Bárdos Béla százados, gazdaságügyi előadó Hir György hadnagy, a magyar nemzetgyűlés tagja, külügyi és igazságügyi előadó Lévy Ferenc hadnagy, ügyvéd volt.

A kormányzás rendeleti úton folyt, bár Prónay – saját elmondása szerint – meghallgatta a Kormányzótanács tagjainak véleményét. A hatalmi ágak szétválasztására nem került sor. A tervek között szerepelt egy választott Államtanács felállítása, mint törvényhozó szervezet, azonban erre a források szerint nem került sor. Statáriális bíraskodás működött, az ítéleteket Prónay hozta és hajtatta végre. Emlékirataiban több konkrét példát is említ. Három felkelőt (név szerint: Sáthory László, Bokor László és Bakonyi Ferenc) golyó általi halálra ítélte, mert kiraboltak egy kereskedőt és megerőszakolták a feleségét. Az ítélettel a példastatuálás volt a célja, ugyanis a német polgárok körében rossz híre volt a felkelőknek. Ennek ellenére számos esetben került sor térítés nélküli rekvirálásra. A rend és a vagyonbiztonság helyreállítása érdekében megszervezték a csendőrséget és a rendőrséget. Ezt a feladatot Prónay gróf Erdődy Tamás tartalékos huszárszázadosra bízta.

A helyi lakosoktól az adót nem sikerült behajtani, mert a felkelők a lakosság nagy részétől begyűjtötték a számukra szükséges élelmet, ezért a működési feltételek biztosítása érdekében Lajtabánság bélyegeket bocsátott ki, összesen hét alkalommal. Az új bélyegek kibocsátása mellett sor került a magyar posta által kiadottak felülbélyegzésére. A feladat végrehajtásával dr. Szendey Lászlót bízta meg, később őt nevezte ki Lajtabánság postafőnökévé. Sor került hivatalos lap megjelenítésére is, Lajtabánság Hivatalos Lapja címmel. A lapot dr. Lévy Ferenc külügyi tanácsos szerkesztette, és juttatta el a legnagyobb szerkesztőségbe.

Az új államszervezet jelentős gazdasági gondokkal küzdött. Ez Prónay Pál visszaemlékezéseiből derül ki. A második királypuccs bukása új helyzetet teremtett, Horthy kérte Prónayt, hogy a felkelők vonuljanak ki a nyugat-magyarországi területekről. 1921. október 31-én személyesen is találkoztak Budapesten, ahol a kormányzó megismételte kérését. Ezzel szemben Prónay a felkelők támogatását kérte, mert „*nincsen ruha, nincsen élelem – rablásból pedig felkelőimet nem tarthatom el tavaszig.*” Megállapíthatjuk, hogy a bélyegek kibocsátása nem érte el a kívánt hatást.

A *Határban a Halál kaszál* című könyv mellett *Imposztorok* címmel filmet is forgattak Prónay Pál életéről, amelyben számos elemet bemutattak a Lajtabánság történetéből. Az 1969-ben forgatott filmet a Magyar Filmgyártó Vállalat készítette, írta Máriássy Judit, rendezte Máriássy Félix. A főszereplő Prónay Tomanek Nándor játszotta. Természetesen a filmben bemutatott információk kellő forráskritikával kezelendők, a mű politikai céllal készült.

Három államfoglalmi elem vizsgálata

Lajtabánságot más államok nem ismerték el. Ennek lehetőségét a Magyar Kormány is következetesen elutasította. A kapcsolattartás Prónay és a budapesti kormányzat között folyamatos volt, de Prónayt egyetlen alkalommal sem nevezték meg Lajtabánság bánjaként. 5055 km² volt az „A” és a „B” zóna egyesített területe. Prónay és csapatai a „B” zónát tartották ellenőrzésük alatt 1921. október 23-ig. Tehát Lajtabánság kikiáltásakor ez volt az új állam területe. IV. Károly érkezésekor (második királypuccs) a Sopront ellenőrzése alatt tartó Ostenburgék Budapest felé távoztak a királlyal. A város védelem nélkül maradt, ide Lajtabánság katonái vonultak be Prónay utasítására. Október 27-re Sopron lett Lajtabánság fővárosa. A második királypuccs idején Lajtabánság deklarálta teljes semlegességét, a Kormányzótanács döntése értelmében nem avatkoztak Magyarország belügyeibe. Korábban (október 24.) terv született Szombathely elfoglalására is, azonban a második királypuccs gyors bukását követően a terv megvalósítását felfüggesztették. Emellett egy ausztriai területre történő betörésről is készültek tervek, az új államalakulatnak tehát tervei voltak területének bővítésére.

A népességet tekintve csak a teljes nyugat-magyarországi területre nézve rendelkezünk adatokkal. A terület lakossága 1910-ben mintegy 291 800 fő volt, ebből 26 225 fő magyar, 217 072 fő német, 43 633 fő horvát, 667 fő tót, 4203 fő egyéb nemzetiségű. 1920-ban összesen 194 912 fő, ebből 24 930 fő magyar, 221 185 fő német, 44 753 fő horvát, 392 fő tót, 3652 fő egyéb nemzetiségű. Számukra – Prónay leírása szerint – biztosítva volt a teljes jogegyenlőség és nemzeti viszonyok teljes méltányolása.

Szent Korona-tan

Prónay és társai erősen kötődtek a Szent Korona-tanhoz, mint jogelmélet-hez, amelynek egyik alapvetése, hogy a Szent Koronáé az ország területe. A Szent Korona országai alkotják az ország testét, ezek organikus részei a koronának. Emellett a korona tagjai voltak a koronázók is, akik az uralkodó hatalmát adták: a bárók, a nemesek és szabad városok. A Szent Korona ereje belőlük származott, tőlük kapott védelmet annak viselője. Vagyis jelképes értelemben a Szent Koronáé a szuverén hatalom, a közvagyon, a törvényalkotási jogkör. A Korona jelképezi a hatalom folytonosságát. Azt az ambivalenciát, amit a Szent Korona-tan és az ország területéből – önálló állam kikiáltása révén – Lajtabánság területének kiszakadása jelentett az alábbi módon oldották fel.

Egyrészt véleményük szerint Lajtabánság területe egyébként is elszakadt volna az anyaországtól, és Ausztriához került volna. A függetlenség kikiáltására azért volt szükség, hogy a terület ne kerüljön Ausztriához. Prónay így írt erről: „*Most azután nem lehetett késlekedni ezen halálra szánt magyar földnek az anyaország részére való megmentésétől.*” Másrészt a királykérdést tekintve úgy gondolták, hogy mivel Lajtabánság korábban Magyarország része volt, ezért a közjogi problémák Lajtabánságra is átöröklődtek. A kormányzótanács monarchisztikus alapon állt, vagyis szerintük a királyság jogfolytonossága fennállt, mindössze a királyi uralkodás tényleges gyakorlása szünetelt. A puccsszerű változtatásokat elítélték, csak az alkotmányos utat tartották elfogadhatónak. Röviden összefoglalva úgy gondolták, hogy a Szent Korona hatalma a Lajtabánságra is érvényes.

Következmények

A nyugat-magyarországi felkelésnek és Lajtabánság kikiáltásának komoly következményei voltak, mind belpolitikai, mind nemzetközi szintén. Az osztrák-magyar konfliktus miatt Olaszország felajánlotta közvetítését, ezért 1921 októberében tárgyalások kezdődtek Velencében. A három napig tartó tárgyalás eredményeként Sopronban és a körülötte lévő nyolc településen népszavazást tartottak 1921. december 14-16 között. A szavazáson mintegy 24 ezer választó jelent meg, és 65 % a Magyarországhoz tartozás mellett szavazott. A Nemzetgyűlés az 1922. évi XXIX. törvényben Sopron városának a Civitas Fidelissima címet adományozta.

A velencei tárgyalásokat követő napokban, 1921. október 20-án IV. Károly király újra Magyarországra érkezett. Új kormányt alakított Sopronban, tagjai között számos lajtabánsági vezetővel. A királyhű csapatok magját az Ostenburg-különítmény adta. Lajtabánság vezetői nem tudtak egységes álláspontot kialakítani, Héjjas Horthy mellé állt, Prónay kivárt. A király vonattal Budapestre indult, október 23-án Budaörsnél a király csapatai összecsaptak a helyőrségi katonákkal és a Gömbös Gyula által toborzott egyetemistákkal. A királyhű csapatok vereséget szenvedtek, IV. Károly Tatára távozott, ahol őrizetbe vették és Tihanyba vit-

ték. November 6-án a parlament kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. A királyt angol kísérettel Madeira szigetére szállították, ahol 1922 áprilisában elhunyt.

A második királypucss bukása után a Kormány elrendelte Lajtabánság területének kiürítését november elején. Az 1921. október 31-i Horthy - Prónay találkozó után Prónay Szombathely érintésével Sopronba ment, ahol a Kormányzótanáccsal egyetértve arról döntött, hogy a csapatokat leszerelik. A csapatok ünnepélyesen elbúcsúztak, és november 5-én elhagyták a területet. Helyüket a Nemzeti Hadsereg vette át. Így ért véget Lajtabánság egy hónapig tartó története. A felkelőket szállító vonatok november 8-án értek Budapestre. Prónay a Ferenc József laktanyában búcsúzott el tőlük.

1922-ben azonban újabb felkelés tört ki a nyugati határszélen. A II. nyugat-magyarországi felkelés január és július között zajlott, mintegy 1000-1300 fő vett részt benne. Ausztriában zűrzavaros idők uralkodtak ekkor, és felmerült tanácsköztársaság lehetősége is. A felkelők a magyarokat szerették volna ettől megvédeni, illetve Lajtabánság visszaállítása is célként szerepelt. A három csoportra osztott felkelők ellen a Kormány azonnal fellépett. A felkelőket Héjjas Iván, Budaházy Miklós és Szabó József vezette. A Kormány által megerősített csendőrség a felkelők számára szállítandó fegyvereket lefoglalta, a csapatokat július végéig felszámolta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bálint István János* (szerk.) (2009): A Rongyos Gárda harcai 1919-1939. Bp., Magyar Ház Kft.
- Bálint István János* (szerk.) (2010): Az erő útján. A Rongyos Gárda küzdelmei. Bp., Magyar Ház Kft.
- Georg Jellinek* (1994): Általános államtan. Bp., Osiris-Századvég Kiadó.
- Gyurgyák János* (2012): Magyar fajvédők. Bp., Osiris Kiadó.
- H. Szilágyi István-Paksy Máté* (szerk.) (2007): Államelmélet II. Szent István Társulat. Bp.
- Dr. Héjjas Jenő* (2006): A nyugat-magyarországi felkelés. Bp., Magyar Ház Kft.
- Kántor Zoltán* (szerk.) (2004): Nacionalizmuselméletek. In.: Rejtjel politológiai könyvek. Rejtjel Kiadó. Bp.
- Ormos Mária* (2006): Magyarország a két világháború korában (1914-1945). Debrecen. Csokonai Kiadó.
- Paksa Rudolf* (2012): A magyar szélsőjobboldal története. Bp., Jaffa Kiadó.
- Prónay Pál* (1963): A határban a Halál kaszál. Bp., Kossuth Kiadó.
- Roman Herzog* (1999): Ősi államok. Bp., Corvina Kiadó.
- Vitéz Somogyvári Gyula* (2013): És mégis élünk. Bp., Auktor Kiadó.
- Tóth Zoltán József* (szerk.) (2004): A Szent Korona-eszme időszerűsége. Bp., Szent István Társulat.

ONLINE FORRÁSOK:

- Barotányi Zoltán*: A többi kegyelem – A Prónay-ügy. http://magyarnarancs.hu/belpol/a_tobbi_kegyelem_-_a_pronay-ugy-64648 (Utolsó letöltés/Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- Barotányi Zoltán*: A Rongyos Gárda története – A példakép http://magyarnarancs.hu/belpol/a_rongyos_garda_tortenete_-_a_peldakep-71019 (Utolsó letöltés/Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/H/horv%C3%A1t-szlav%C3%B3n-dalm%C3%A1t-20b%C3%A1n.html> (Utolsó letöltés/Letöltés ideje: 2018. 05. 02.)
1933. évi Montevidéoi egyezmény. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v65.pdf> (Utolsó letöltés/Letöltés ideje: 2018. 04. 25.)

ZEITLER ÁDÁM

III.

HONISMERET ÉS HELYTÖRTÉNET AZ ISKOLÁKBAN

*Kutatásra ösztönző helytörténeti pályázatok
a makói József Attila Gimnáziumban
(1991–2011)*

A helyi vonatkozások jobban kötik az embereket, a fiatalokat is az egyetemes és a magyar történelem eseményeihez. Ezért Makó legnagyobb, most 123 éves gimnáziumában az 1991-től kialakult iskolai alkotópályázatok meghirdetésének rendszerén belül történelemből évről évre helytörténeti témák kutatását és megírását kapták feladatul a diákok. Az elkészült pályázatokat minden évben a gimnázium aulájában felállított alkotópályázati kiállításon lehetett megtekinteni, amelynek ünnepélyes megnyitóján a legjobbak díjakat is kaptak.

Mik a fő céljai a kutató-alkotópályázati rendszer működtetésének? Miért érdemes a tanároknak inspirálniuk tanítványaikat (és nem csak a legjobbakat vagy a történelem iránt érdeklődőket)? Mert a jó tanár célja a rá bízott fiatalok képességeinek felismerése, gyarapítása, és azoknak a lehetőségeknek megteremtése, amelyekkel úgymond „helyzetbe hozza” a fiatalt, azaz lehetőséget ad neki, hogy önerőből kibontakoztassa magát, a benne rejlő képességet, tehetséget, ami későbbi életpályáján meghatározó lehet.

Miért érdemes a diáknak elindulnia a kutatás útjára?

Mert az új ismeret önálló felfedezése örömmel és önbizalommal töltheti el.

Mert a kutatás más, mint a tanítási óra, önálló, nem kötött, nem okoz feszültséget, ha elfárad, szünetet tarthat, menet közben más érdekességekkel is találkozhat, tulajdonképpen időkorlátok nélkül elmélkedhet, gondolkodhat, lapozgathat, kialakítja saját jegyzetelési módszerét, fokozatosan rájön, hogyan kell szelektálni, lényegyet kiemelni. Közben koncentrációja, célirányossága is fejlődik, ha a választott téma továbbra is érdekli, elmélyül benne. Emellett idejét hasznosan és értelmesen tölti.

Előbb-utóbb mer kérdezni is a tanártól, mert olyan dolgokkal találkozik a témája kutatása során, amik a tanórai munkán messze túlmutatnak, és megérzi, hogy a témájából már jóval többet tud, mint átlagos osztálytársai, akikkel már nem tudja megbeszélni a benne felmerült okos és jogos kérdéseket. Ezért tanárához fordul. (Serdülő korban ez nem is annyira egyszerű.)

Miért éri meg mindkettőjüknek?

Mert elkezdődik a tanár és diák között az igazi konzultáció, amelynek során ténylegesen kialakul a segítő együttműködés, mindkét fél célja a további előrelépés a téma felderítése útján. Ez már a tehetséggondozás következő lépcsőfoka, ahogy a növekvő palántát a kertész fokozatosan a kivirágzás felé ösztönzi. Közös bennük a tudásorientáltság, a minőségi eredményre törekvés, és lehet közös cél pl. valamely tantárgyi versenyen egy jelentős eredmény elérése, majd utána az egyetemi szintű folytatás, aminek szintjét a tanár már ismeri, a diák még nem. Érdemes tehát felkészülni a felsőfokú oktatás követelményeire minden szempontból. A közös cél újabb erőfeszítésekre sarkall. A magasabb szinten nemcsak a befogadás nehezebb, hanem az önálló ismeretszerzés és a vele járó felelősség elviselése is. Már nem feltétlenül lesz, aki az egyetemista kutatót irányítsa, tanácsaival segítse. Egészen a maga lábára kell állnia, a tanára pedig új palánták felfedezése és gondozása felé fordul, új versenyek és pályázatok kihívásaival néz szembe, ismét talál valakit, akiben felcsillan az alkotó szellemiség kialakításának lehetősége, akinek van készsége az elmélyülésre, van benne kitartás, teherbírása növelhető, látóköre szélesíthető, öröm nézni önállósága fokozódását, véleményformálását, segíteni a pályairányulását is. Egy időre – míg a pályamunkát elkészítik, a versenyre felkészülnek, értelmes célért dolgoznak együtt, közben a diák eljut a felsőfokú oktatásban a hallgatóktól elvárt szellemi színvonalra, tempóra, önállóságra, valamelyest képes lesz a diplomamunka önálló elkészítésére is. Elért sikereik pedig örömmel töltik el őket, családjukat, tanáraikat és iskolai közösségüket is.

Ilyen indíttatás vezette a makói József Attila Gimnázium történelem (és más) szaktanárait, hogy 1991 és 2011 között kialakítsák, évente meghirdessék és lebonyolítsák az iskolai alkotópályázatok rendszerét magyar irodalom és versírás, történelem, matematika, fizika, biológia, informatika, rajz- és képzőművészet tantárgyakhoz kapcsolódva. Az értékelést a munkaközösségek vezetői és tanárai végezték általában. A díjakat az iskola Csanád Vezér Alapítványa biztosította.

Most ötletadónak röviden tekintsük át e két évtized történelem pályázatainak tematikáját!

Alkotópályázati témák a makói József Attila Gimnáziumban

1990-91. Először a történelem munkaközösség iskolatörténeti pályázatot írt ki. Az első témához kapcsolódóan az iskola alapításának történetét, elnevezéseinek változását, és mai nevének, névadójának, József Attilának makói éveit jelelte ki kutatásra a munkaközösség. A tanárok, osztályfőnökök bízatták a diákokat, ekkor elsősorban a végzősök vállalkoztak pályamunkák írására.

1991-92-ben a téma: A XIX. századi magyar történelem nagy alakjai (16 pályázó volt). Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Deák, Batthyány, Görgey mellett Klapka, Tisza Kálmán és a márciusi ifjak életútja, politikai nézetei szerepeltek a pályamunkákban.

1993-ban „*A jövő a múltban gyökeredzik...*” című a Makói Nemzetközi Hagymafesztivál alkalmából meghirdetett városi pályázatra készültek a diákok, 16-20 oldalas pályamunkákat adtak be. Ketten „*A paraszti sors Makón az 1920-30-as években*” témakörében végzett kutatómunkájuk eredményeikért kaptak elismerést, a harmadik leány „*Gazdák, vigyázzatok a jövőre!*” című tanulmányával különdíjat nyert.

1995-96. tanévtől egy Amerikában (Arizonában) élő, onnan hazalátogató '56-os magyar, Kelemen Iván, a gimnázium egykori diákja kérte meg 3 magyarországi gimnázium közül egyikként a makói József Attila Gimnáziumot, hogy az általa körülírt témákról a diákok írják le gondolataikat, véleményüket esszéikben. A pályázat célja az volt, hogy a diákok látásmódjának, múltismeretének, illetve jövőképeinek alakulását, fejlődését elősegítse, s ezáltal növelje a felnövekvő nemzedék felelősségérzetét hazájuk, népük sorsának alakításában. A könyv és díszoklevél díjakat a legjobbaknak ő finanszírozta. Ez a pályázat 2003-ig párhuzamosan futott az iskolai alkotópályázattal, igaz, ez nem kutatómunkát, hanem elsősorban elmélkedést, a világról, a környezetről, az emberről, a társadalmi kapcsolatokról, etikai-morális viszonyulásokról a fiataloknál kialakult gondolatok kifejtését igényelte. „*Milyen jövő előtt áll a magyar nemzet?*” címmel hirdetett meg pályázatot Kelemen Iván. Nagyon színvonalas munkák születtek, az I. díjat *Láncz Adrienn* 12. A osztályos tanuló nyerte el.

1996-97-ben a Kelemen Iván pályázat témája: „*A magyarság megmaradása, megőrzése*”. Ez a téma igazi sorskérdésben kérte a fiatalok véleményét, voltak, akik gyakorlatiasan is viszonyultak a problémához, konkrét javaslatokkal. 20 év elteltével látjuk, hogy ez igazán kiterjedt gondddá vált.

1997-98-ban városi meghirdetésű, az 1848-as pesti forradalom 150. évfordulójára meghirdetett történelmi témájú kutatópályázaton vettek részt a gimnazisták, ahova 26-an nyújtottak be tanulmányokat. A különböző életkori kategóriákban a dobogós helyezéseket megszerezték.

1998-99-ben 12 diák készített esszét a Kelemen Iván pályázatra, amelynek témája az ezredforduló társadalmi jellemzőinek és nehézségeinek megfogalmazását várta a pályázóktól.

1999-2000-ben differenciált témakiírás történt az iskolai történelem alkotópályázatok számára.

A 11-12. évfolyam „*Alternatívák Magyarország 1000 éves történelmében*” kutatott, a 9-10. évfolyam hazánk történelmét formáló jelentős személyiségek és események témaköréből válogathatott, az 5-8. évfolyam kisdíjakai képes albumot, leporellót állíthattak össze Magyarország – általuk kiválasztott – valamely történelmi időszakából. 15 alkotópályázat érkezett be a zsűrihez, többségük a magyar történelem nagy alakjainak életútját és tetteit dolgozta fel, pl. Zrínyi Miklós, Mátyás király, Szent István, Dózsa György, Petőfi.

Ugyanebben az évben 11 munka született a Kelemen Iván pályázaton a kérdések formájában meghirdetett 2 témában: „*Felold-e felelősségeket Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása?*” „*Hogyan válhatott hőssé a 20. század, illetve korunk embere?*” A pályázat győztese Szabó Zsuzsanna 12. évfolyamos tanuló volt, aki az életükkel értéket teremtő, példát mutató, sorsukat vállaló ismert és hétköznapi emberek életét hozta példaként korunk hőseire. (II 24. fotó – Kelemen Iván pályázat nyertesei)

2000-2001-ben az iskolai történelem alkotópályázat a diákok számára „*Jövőképem a III. évezred küszöbén*” címmel hirdetett kidolgozandó témát. Mind a 4 felsős évfolyamról vállalkoztak a diákok terveik, gondolataik megfogalmazására, nem titkolták nehézségeiket és bizonytalanságaikat sem.

Ugyanebben az évben a Kelemen Iván pályázat is lehetőséget adott a fiatalok véleményének megismertetésére. A kiírt téma címe: „*Ne azt nézd, hogy mit tehet a haza érted, hanem azt, hogy te mit tehetsz a hazáért.*” 17 fiatal adott be színvonalas pályamunkát. Érdekességgént említem, hogy ennek a pályázatnak a fő díját az a *Turi Tímea* (10. évf.) nyerte, aki ma a *Magvető* kiadó főszerkesztője, és akit idén Artisjus - díjjal tüntettek ki, akinek verseskötetei egyre ismertebbek, pl. az *Anna visszafordul*.

Ebben az évben a városi millenniumi alkotópályázat négyféle témájára a gimnáziumból 34 diák adott be munkát, ami kiemelkedő érdeklődést és aktivitást bizonyított. Témák: *A makói zsidóság XX. századi története*, *Biztos út a jövőbe (EU)*, *A Szent Korona története*, *Királysorsok*. Kategóriánként I-III. helyezéseket értek el, és a különdíjat is elhozták tanulóink.

2001-2002-ben az egyik helytörténeti alkotópályázatai téma: „*Készíts albumot városod, falud kiemelkedő személyiségeiről, akik a politika, a tudomány, a kultúra, a művészetek, a sport terén ismertté tették/teszik lakóhelyedet!*” Szép pályázatok születtek makói, mezőhegyesi, medgyesegyházi, apátfalvi, maroslelei tanulók kutatásai nyomán.

A másik témában *családfa* kutatásuk eredményeit dolgozták fel a fiatalok. 12 diák írta meg családjának történetét, köztük három is (Brezovszki, Simenszky és Stenszky) lengyel eredetű felmenőikig vezette vissza családjá gyökereit. Régi családi fényképekkel és kézzel rajzolt családfával illusztrált, igen érdekes munkák születtek.

Ebben az évben a Kelemen Iván pályázatra nyolc munka készült. A diákok írásait ekkor amerikai otthonába kérte elküldeni, terve az volt, hogy ottani magyar barátaival együtt az esszék legjobbjaikat egy kiadványban megjelenteti, hogy az emigrált magyarok megismerjék, hogyan gondolkodnak a mai magyar fiatalok a múlttól, jelenről és jövőről, mit jelent számukra a haza. Nem tudjuk, megvalósult-e ez a terve, sikerült-e kiadót találniuk.

2002-3. tanévben meghirdetett történelem alkotópályázat azt kívánta a 9-12. évfolyamos diákoktól, hogy ismerkedjenek meg településeik, megyéjük valamelyik közművelődési intézményével, kutassák ki történetüket, gyűjteményeiket, a bennük folyó munka jellemzőit, eredményeit. (Pályaválasztást is segítő feladatként is felfogható.) Készíteniük kellett képes-rajzos albumot arról a múzeumból, könyvtárról, levéltárról vagy művelődési házról, amelynek történetét feldolgozták. Ekkor született munka a hódmezővásárhelyi levéltárról, a makói Hagymaházról, a Polgármesteri Hivatal Galériájáról, az apátfalvi egyletekről, a földéaki művelődési házról és könyvtárról, a maroslelei templom kultúrtörténetéről.

2003-ban a Kelemen Iván pályázat a következő címmel fogalmazódott meg: *„Milyen elönyökkel és milyen kötelezettségekkel jár majd hazánk csatlakozása az Európai Unióhoz?”* Jó volt olvasni a tájékozott véleményeket, a realitásokat és várakozásokat is megfogalmazó pályamunkákat.

2003-04. évi téma: a város és a megye múzeumai, levéltárai, könyvtárai, művelődési házai. Változatos és esztétikus pályamunkák készültek a Csongrád megyei és a hódmezővásárhelyi levéltárról, a makói múzeumból, a földéaki könyvtárról, a Somogyi-könyvtár helytörténeti gyűjteményéről. Többen is riport formában adták meg a szerzett információkat.

2004-05. évi téma: a makói gimnáziumban is tanult József Attila évfordulójának tiszteletére a *Hogyan vette fel József Attila nevét az adott városi intézmény?* Ennek kikutatását jelölte ki a munkaközösség az ez évi pályázat témájául. A múzeum, a könyvtár, a korábbi művelődési ház, a gimnázium és egy makói termelőszövetkezet történetéből kiemelve kutatták a témát, személyes interjúk segítségével is.

2005-06. évi téma: *A diákélet régen és ma a József Attila Gimnáziumban.* Igen népszerű témának bizonyult, sok ötletes megoldású pályamunka készült, riport formájában is, fotók felhasználásával, házirendek, naplók, bizonyítványok, rendezvények, formaruhák összehasonlításával.

2006-7. évi téma: Makót ismertető és népszerűsítő *prospektusok*, illetve a környék településeit bemutató *reklámanyagok* kategóriájában az iskolai alkotópályázatra a felsős gimnáziumi kategóriában 47 pályamunka érkezett be, jóval több, mint a korábbi években bármikor. Két kategóriában osztottunk díjakat, köztük határon túli pályamunkák is szerepeltek: Pécska és Zenta történetének és nevezetességeinek prezentálása. A téma nagyon népszerű volt, és nagyon szép, tartalmas, ötletes munkák születtek.

2007-8. évben az 5-12. évfolyamos tanulók számára egyéni vagy csoportos munka formájában a következő feladatot írtuk ki:

„Állítsatok össze egy szép albumot a településeken fellelhető emléktáblák fotóiból! (Minimálisan 20 emléktáblát szerepeltessetek benne). Mindegyik emléktáblához írjatok 5-8 soros ismertető szöveget arról a személyről, eseményről, csoportról, stb., akinek/amelynek az emléktábla emléket állít! Írjátok oda azt is, melyik település melyik utcáján, terén, hol lehet megtekinteni az emléktáblát! Járjatok nyitott szemmel lakóhelyetek utcáin, jegyezzétek fel az emlékhelyeket, és szerkesszetek egy térképet is, amelyen jól áttekinthetően feltüntetitek az emléktáblák helyeit! A térkép az album hátlapján legyen látható, vagy rögzíthető mellékletként szerepeljen. Formai követelményeket is szabtuk: kb. A/5 – ös nagyságú albumforma; jó minőségű színes vagy fekete-fehér fotók; hibátlan helyesírású, igényes megfogalmazású, szakmailag helyes és pontos gépelt szövegek; az album összeállítójának neve és osztálya az album előlapján olvasható legyen, az albumnak legyen figyelemfelkeltő címe.”

A Makó emléktáblái kategóriában két első díjat adtunk át: díjat kapott Szatmári Kitti (10. D) és Vízi Zsolt (12. B), valamint Csendes Krisztina (11. C). „Tárgyi bizonyítékként” ma is őrzöm nagy-nagy munkájuk eredményét. Azon versenyzetek, ki talál több emléktáblát. Végül a páros (ma már matematikus és diplomás védőnő házaspár!) győzött, 100 emléktáblát derítettek fel Makón 3 hónap alatt.

A 2. kategória *Régióink településeinek emléktáblái* témakört kidolgozását igényelte. Mindhárom dobogós pályamunka Mezőhegyesről érkezett be, de Földeák emléktábláinak gyűjtéséért is adtunk emléklapot.

2008-09. évi felhívásának alkotópályázati témája a *helyi sport története* volt. Két kategóriát jelöltünk ki:

5-8. évfolyamos tanulók számára (egyéni munka):

„Keressetek családokat, ismerőseitek körében olyan embereket, akik életük során rendszeresen sportoltak, versenyeztek Makón! Nevezzétek meg őket, készítsetek velük riportot, írjátok le, mikor, milyen sportágban, melyik makói sportegyesületben vagy iskolában sportoltak, milyen eredményeket értek el, milyen érdekes élményeik voltak a sporttevékenységükkel kapcsolatban. A riportotokhoz csatoljátok régi sportfotók, sportdokumentumok fénymásolatait, amelyek bemutatják a sportolót és eredményét.

Formai követelmények: A/4-es lapokon 1-3 oldal terjedelmű hibátlan helyesírású, szép kézírással leírt riport; mellékelve jó minőségű színes vagy fekete-fehér fotók vagy fénymá-

solatok; a sportoló és a riport összeállítójának neve, osztálya a pályamunka előlapján olvasható legyen; a pályamunkát átlátszó előlapú műanyag dossziéban kérjük beadni.”

9-12. évfolyamos tanulók számára (egyéni vagy csoportos munka):

„Válasszatok ki Makó vagy valamelyik szomszédos település sportéletéből egy sportágot, egy sportegyesületet, és kutassátok ki valamelyik időszakának történetét. Írjátok le, kik voltak az adott időszak helyi sportolói, milyen sportlétesítményekben, milyen körülmények között edzettek, versenyeztek, milyen versenyeken milyen eredményeket értek el, voltak-e megyei vagy országos eredményeik. Ha eltávoloztak a helyi egyesülettől, hova vezetett sportpályafutásuk. Ajánljuk gimnáziumunk sportéletének vagy sportoló diákok esetében saját egyesületük történetének kutatását is. A kutatáshoz használjátok fel az iskolai évkönyveket, olvassátok a városi könyvtár régi újságainak sporttémájú cikkeit, tudósításait. Egykori makói/helybeli sportolók (esetleg rokonok, ismerősök) visszaemlékezéseit is beépíthetitek pályamunkátokba. Kutatásotok kezdetén keressétek fel a makói sportmúzeumot (Makó, Szent János tér 19. II. emelet, nyitva csütörtökönként 9-12 óra között, délutáni időpont egyeztethető Keresztes Zoltánnal telefonon.)

Formai követelmények: A/4-es formátumú, gépelt, kifogástalan megfogalmazású és helyesírású, 5-12 oldal terjedelmű pályamunka, (a képmelléklet nélkül ennyi); a munka témájához illeszkedő képmelléklet (régifotók a sportletről, díjakról, sportvezetőkről, eseményekről stb.); a pályázat előlapján szerepeljen a *Történelem alkotópályázat 2008/2009.*, a pályázat témájára utaló cím, a pályázó neve, osztálya; a pályamunka végén szerepeljen a tartalomjegyzék, a források pontos megnevezése; A pályázatokat átlátszó előlapú műanyag dossziéba rögzítve várjuk.”

Kiemelkedően tartalmas és szép pályamunkákat nyújtottak be a diákok.

Makó sporttörténete kategóriában I. díjat kapott Csendes Krisztina (12. C) a makói női kézilabdázás története az 1950-70-es években című pályamunkájáért. Ez a 40 oldalas dolgozat az Országos Középiskolai Történelem Tanulmányi Verseny zsűrijétől 94%-os értékelést kapott, ami nagyban hozzájárult a versenyző országos döntőbe jutásához. A tanuló kutatómunkáját többen segítették adatokkal, fényképekkel: dr. Forgó István, Kelemenné Kalász Mária, a makói női kézilabdázás aranycsapatának kiemelkedő tagja, Balázs Tibor, Keresztes Zoltán, Pál Lászlóné. A II. díjasok: Ortutay Hanna és Szűcs Tamás (10. C) a Makói Budó Klub történetét dolgozták fel. Kutatásukhoz nagy segítséget kaptak Márton Imrétől, a klub vezetőjétől.

A környező települések sporttörténete kategóriában I. díjas lett Kun Kitti Kata (9. D). Pályamunkájának témája a mezőhegyesi díjugrató lovassport története. II. díjat kapott Paulik Ildikó (9. D), aki a mezőhegyesi birkózósport történetét, eredményeit feldolgozó pályamunkát nyújtott be.

2009/2010. tanévben a 9-12. évfolyamos tanulói számára (egyéni vagy csoportos munka) *Jeles makóiak* címmel hirdettünk kutatópályázatot.

„Válasszatok ki Makón született vagy élt, és egykor itt dolgozó, életük valamely szakaszában valamilyen módon Makóhoz kötődő híres/ismert személyiségeket, például akiről utcát/teret/házat/városrészt neveztek el városunkban, vagy emléktáblát állítottak tiszteletére. Kutassátok ki, írjátok le részletesen, kik voltak ők, melyik korban, milyen módon kapcsolódtak városunkhoz, miért voltak jelentősek városunk életében, történetében. Válasszatok országosan kevésbé ismert embereket is, és vázoljátok fel egész életpályájukat! (Írók, tanárok, zene-és képzőművészek, színházi és gazdasági szakemberek, orvosok, értelmiségiek, színészek, politikusok, egyházi személyiségek, ügyvédek, sportolók, stb.) Pályamunkátokban 1-3 jeles személyiségnél több ne szerepeljen! A kutatáshoz használjátok fel a Makó monográfia köteteit, a Múzeumi Füzetek sorozatot, a Marosvidék kulturális folyóirat számait, az iskolai évkönyveket, olvassátok a városi könyvtár régi újságainak, folyóiratainak cikkeit, tudósításait. Esetleg makói származású rokonok, ismerősök visszaemlékezéseit is beépíthetitek pályamunkátokba. Vidéki tanulóink saját településükön is kutathatnak, pályázatukat a makóiakétól külön kategóriában bíráljuk el.”

Formai követelmények: A/4-es formátumú, gépelt, kifogástalan szerkesztésű, megfogalmazású és helyesírású, 5-12 oldal terjedelmű pályamunka, (a képmelléklet nélkül ennyi); a munka témájához illeszkedő képmelléklet (régifotók a személyekről, tárgyaikról, házuokról, az eseményekről, amelyeken részt vehettek stb.); a pályázat előlapján szerepeljen a *Történelem alkotópályázat 2009/2010.*, a pályázat témájára utaló cím, a pályázó neve, osztálya, munkájának segítője; a pályamunka végén szerepeljen a tartalomjegyzék, a források pontos megnevezése, a pályázatokat átlátszó előlapú műanyag dossziéba rögzítve várjuk. A színvonalas pályamunkákat kiállítjuk, díjazzuk, ha CD-n is beadjátok, a JAG honlapra feltesszük.

Valamennyien Makón született vagy élt, és egykor itt dolgozó, életük valamely szakaszában valamilyen módon Makóhoz kötődő híres, ismert személyiségekről írtak, akikről utcát/teret/házat/városrészt neveztek el városunkban, vagy emléktáblát állítottak tiszteletükre. 21 pályamunkában írók, tanárok, zene-és képzőművészek, színházi és gazdasági szakemberek, orvosok, értelmiségiek, színészek, politikusok, egyházi személyiségek, ügyvédek, sportolók szerepeltek, a pályázatok közül négy – külön kategóriában elbírálva – Mezőhegyes jeles személyiségeit mutatta be.

I. Jeles makóiak (18 munka): Szakáts Gábor, Cseresnyés István, Erdei Ferenc, Fátyol Mihály, Dr. Tóth Ferenc, Hollósy Kornélia, Dr. Diósszilágyi Sámuel, Lonovics József, Justh Gyula, Lonovics József, Galamb József, Páger Antal, Jankó János, Szendrői Jenő, Pigniczki Krisztina, Dobsa Lajos, Nagy Gyula, Pultzer József, Balázs Dénes, Dégi István

II. Mezőhegyesiek (4): Csekonics József, Kozma Ferenc, Gluzek Gyula, Gonczeky János, Dr. Isaszegi János, Piffner Paulina, Kozma Ferenc. Ezeket a mezőhegyesi munkákat a helyi helytörténeti múzeumnak ajándékoztuk.

A 2010. év „Széchenyi-év” volt.

A Magyar Kultúra Napja alkalmából a Csongrád Megyei Közművelődési és Szolgáltató „Rendezvényház” pályázatot hirdetett középiskolás diákoknak irodalomból, történelemből és rajzból. A megyéből mintegy 260 pályamunka érkezett be. A makói József Attila Gimnáziumból 21 történelem és 6 irodalom pályamunka érkezett be a megyei pályázatra.

Az irodalom pályázaton „*Szeresd a hazát!*” címmel Kölcsey Ferenc hazafias költszetét elemezték a pályázók a Himnusz című verse alapján. Szépen felépített, arányos szerkezetű, sokoldalú, jó stílusú elemzéséért *Marosvári Noémit* a megyei zsűri II. díjjal jutalmazta.

A történelem pályázat első témakörében „*Mióta élek kimondhatatlan vágy létezik bennem Magyarország kifejtésére*” címmel *Széchenyi István munkásságának jelentőségét és Magyarország fejlődésére gyakorolt hatását* kellett a diákoknak elemezniük és értékelniük. Ebben a témában Ambrus Emese (11. C) pályamunkája II. helyezett lett, a zsűri kiemelte a reformkori magyar társadalom és gazdaság problémáinak és azok megoldásainak átfogó elemzését, a színvonalas megfogalmazást és a tetszetős kivitelezést.

A történelem pályázat második témakörét „*...a múlt dicső pillanatai...*” címmel hirdették meg. Tóth Patrik Hunyadi Mátyás királyunk nyugati hadjáratainak elemzését készítette el, amivel megyei III. díjat nyert el. Munkájában összetett képet adott Magyarország 15. századi külpolitikai törekvéseinek mozgatórugóiról, céljairól és eredményeiről, amelyeknek következtében országunk időlegesen a korabeli Közép-Európa legjelentősebb hatalmi tényezőjévé vált, hangzott el a díjátadó ünnepségen.

A díjak átadására a Magyar Kultúra Napján került sor Szentesen a Megyeháza épületében rendezett ünnepi program keretében. A díjazottak igen szép, értékes könyveket és díszokleveleket vehettek át. A helyezetlenek is kaptak egy-egy könyvet és a Himnusz eredeti, kézirásos sorait tartalmazó emléklapot. A makói József Attila Gimnázium tanulói közül a díjazottakon kívül irodalomból 5, történelemből 19 tanuló kapta meg az elismerést.

2010-2011. évi alkotópályázati felhívás azt a feladatot adta a diákoknak, hogy Készítsenek pályamunkát *Gimnáziumuk régi jeles tanárai* címmel! Egyénileg vagy párban kiválasztottak a makói József Attila Gimnázium régebbi ismert, jeles tanárai közül egyet vagy kettőt, leírták adatokkal is alátámasztva, részletesen életpályájukat, munkásságukat, milyen pedagógiai tevékenységük miatt tekinthetők kiemelkedő tanáregyenységnek, milyen iskolai vagy iskolán kívüli munkában voltak sikeresek, jelentős szerepet játszottak-e városunk életében, történetében, miben váltak országosan is ismertté? A kutatáshoz felhasználhatták az iskolai könyvtárunkban található gimnáziumi évkönyveket, a Makó monográfia köteteit, a Makói Múzeumi Füzetek sorozatot, a Marosvidék kulturális folyóirat számait, olvashatták a városi könyvtár régi újságainak, folyóiratainak

A Kelemen Iván pályázat nyertesei

cikkeit, tudósításait. Beépítették a gimnáziumunkban tanult rokonaik, ismerőseik visszaemlékezéseit is iskolai éveikre, kedvenc tanáraikra, emlékezetes diák sztorik leírásával is adhattak képet az egykori tanárok színes egyéniségéről!

Az akkor még iskolánkban tanító tanárok munkássága nem lehetett a pályázat témája! Vi-

déki tanulóink saját településükön is kutathattak, pályázatukat a makóiakétól külön kategóriában bíráltuk el.

A kutatópályázat eredményeképpen ismertté váltak *Erdei Etelka* (alapítványt tett a biológiaoktatás segítésére), *Szilágyi Erzsébet* (volt igazgatóhelyettes), *Ollexik Viktor* és *Ollexik Viktorné* (egykori igazgató és angoltanár, alapítványt tett a magyar és az angol irodalom ismeretének terjesztésére), *Tettamanti Béla*, *Ecsödi Ákos* festőművész tanár, *Baranyi Gizella*, *Góg Mihály* népszerű és nagy tudású matematikatanárok példamutató életpályái. Az I., II. és III. helyen díjazottak egy-egy Honismeret folyóirat példányt is kaptak. (Összesen 5 diák.)

Utóélet:

2011 után az iskolai alkotópályázatok tematikája gimnáziumunkban átalakult, ma már csak a matematika, biológia, valamint a rajz-képzőművészet tantárgyakból hirdetnek témákat és adnak ki díjakat.

A történelem és a magyar tantárgyak esetében a kutatásról és a kreativitásról áttevődtek a hangsúlyok az érettségi követelmények teljesítésének javítására. Lehetséges, hogy se a tanároknak, se a diákoknak nincs elég idejük olyan pályamunkák inspirálására, segítésére, illetve kutatására és megírására, ami pedig nagyban elősegítené az alkotó szellemiség jobb kibontakozását, a diákok érdeklődésének elmélyülését, kitartásuk erősödését, teherbírásuk növekedését, látókörük szélesedését, önállóságuk fokozódását, véleményformálásukat, talán a pályairányulásukat is, valamint idejük hasznos és értelmes eltöltését. Pedig amíg a pályamunkát elkészítik, értelmes célért dolgoznak, felkészülnek a felsőfokú oktatásban a hallgatóktól elvárt szellemi színvonalra, tempóra, önállóságra, a diplomamunka elkészítésére is. Elért sikereik pedig örömmel töltik el őket, családjukat, tanáraikat és iskolai közösségüket is.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Regionális honismereti – helytörténeti középiskolai tanári műhely Szegeden (2016)

Meghívó

„Igaza van: késelem nélkül haza fogok menni, hogy otthon lehessen valahol ezen a világon! Igaza van: nem is lehetünk más célra ebben az életben, mint hogy megismerjünk mindent, amennyire lehetséges: a tarka és zezugos világot, a megbo-csátandó embereket, az egymásra morgó népeket; s amikor mindent megismertünk, amennyire lehetséges, akkor visszamenjünk oda, ahol otthon lehetünk.”

Tamási Áron

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Dugonics András Piarista Gimnázium nevében szeretettel meghívjuk Önt, az iskolája képviselőjét a *Regionális honismereti műhely – II. regionális középiskolai találkozójára*, melyet 2016. 02. 26-án Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban rendezünk.

A határ mentén Nagyvárad – Temesvár – Óbecse – Bácsalmás – Szeged térségben, három országban élő, valamint a Csongrád megye középiskolái, közoktatási intézményei tanárait várjuk. A regionális honismereti műhely a helytörténeti pedagógiai tevékenységek, a közösségi hagyományokat ápoló, a magyar identitást erősíti ifjúsági, iskolai vagy civil programok bemutatására ad teret. 2015 februárjában tizenhét megszólaló (honismereti munkát végző középiskolai tanárok és néhány intézmény, civil szervezet képviselői) az intézménye, illetve a szervezete gyakorlatát mutatta be.

A 2. találkozó témája: **Táj és ember**

A találkozó célja, hogy a helyi pedagógiai gyakorlatnak nyilvánosságot adjon, lehetőséget kínál az együttműködés kialakítására, fórum legyen, folytatódjon a tapasztalatcsere. Szeretnénk, hogy a pedagógusok és diákjaik szülőföldként kötődjenek a régióhoz, ismerve történeteit, értékeit, bejárva szép helyeit. Az iskola egy-két képviselőjét, tanárát (honismereti programokat összeállító, szervező történelem-, vagy magyar-, vagy földrajz-, vagy néptánc-, vagy művésztanárt), néhány civilt hívunk beszélgetésre és 5 perces időtartamú módszertani bemutató tartására. Az alábbi témák szerint tervezzük a megszólalásokat:

1. A tanórai, az iskolán kívüli helytörténeti témájú tevékenységek bemutatkozása, a gyakorlat megosztása, a helytörténet és a tanulói tevékenységekre alapuló táj-, hon-, régióismeret.

2. Honismereti, helytörténeti versenyek áttekintése, szervezők ismerkedése.
3. Táj és természeti környezet felfedezése, túra, természetjárás és honismeret.
4. Tanácskozás az emlékhelyek gondozásának, az emlékezés formáinak helyi gyakorlatairól (kiemelten az I. világháborús emlékek).
5. A települési értéktárak ismerete a középiskolákba.
6. Együttműködés a leendő programokban, partnerek keresése.

Egy-két szervezetet nagyobb időtartamú hozzászólásra kértünk fel. Igény esetén két, egymással párhuzamos műhelyt szervezünk a találkozás 2. részében: 1. Énekelt, verses honismeret, táncház; 2. Emlékhelyek, ünnepek, hagyományápolás fiatalokkal.

Várjuk részvételét, hozzászólását. Kérjük a mellékelt jelentkezési lap elküldését február 5-éig.

Részletes programot a jelentkezések után fogunk küldeni.

Szeged, 2016. január 19.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Károlyi Attila

Csongrád Megyei Honismereti Egyesület,

Dugonics András Piarista Gimnázium

Téma: Táj és ember

Program:

I. Műhelybeszélgetés – Énekelt, verses honismeret, táncház

1. A tanórai, az iskolán kívüli helytörténeti témájú tevékenységek bemutatkozása, a gyakorlat megosztása, tanulói tevékenységekre alapuló táj-, hon-, régióismeret.

Magyar kultúra – tanórán kívül is

Kónya Sándor (Csóka)

Hagyományápolás a Batsányiban

Széll Gábor (Csongrád)

Honismereti szakkör

Molnár Andrea (Zerind)

Honismeret az iskolai műsorokban

Gergelyné Bodó Mária (Szeged)

Non-formális módszerek a történelem oktatásában

Fodor Enikő (Temesvár)

A táncház

Lipták Dániel (Szeged)

2. Honismereti, helytörténeti versenyek áttekintése, szervezők ismerkedése

Történelmi, helytörténeti versenyek, tevékenységek Aradon

Muntean Tibor (Arad)

Vetélkedők és kirándulások ötvözete

Olasz Angéla (Arad)

II. Műhelybeszélgetés – Emlékhelyek, ünnepek, hagyományápolás fiatalokkal

3. Táj és természeti környezet felfedezése, túra, természetjárás és honismeret

Helytörténet, honismeret a középiskolában

jelenlévő igazgatók

A Tour de Délvidék „mozgalom”

Zsoldos Ferenc (Zenta)

A honismeret a történelemtanítás terepgyakorlata

Károlyi Attila (Szeged)

4. Az emlékhelyek gondozása, az emlékezés formáinak helyi gyakorlata

Iskolai ünnepség forgatókönyvéről, művész szemmel

Fábrí Géza (Szeged)

Első világháborús emlékhelyek

Szanka József (Szeged)

Az emlékezés helyi gyakorlata

Balázs István (Temesvár)

Hagyományörzés új hagyományok kialakítása

Révészné Papp Klára (Szeged)

5. A települési értéktárak ismerete a középiskolákban

Értékteltáró klub az Ady Endre Líceumban Fazakas Gábor (Nagyvárad)

Települési értéktár a honismereti nevelés szolgálatában Pál Lászlóné (Makó)

6. Együttműködés a leendő programokban, partnerek keresése

A magyar nyelv napja – november 13. Némethné Balázs Katalin (Szeged)

Moderátor, a házigazdák képviselője, a meghívó és a program összeállítója:

KÁROLYI ATTILA

Jegyzőkönyv:

Károlyi Attila köszönti a résztvevőket, akik 10 településről, 19 szervezet képviseletében érkeztek a tanácskozásra. Ismerteti a programot.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna az egyesület nevében köszönti a megjelenteket, és reményét fejezi ki, hogy a tavalyi jól sikerült, baráti légkörű összejövetel után az idei is a kapcsolatépítést szolgálja. Köszönetet mond a Piarista Gimnázium igazgatóságának és különösen Károlyi Attilának a helyszín biztosításáért és a szervezésért. A tanácskozás témái szerteágazóak, de hasznos lehet együtt áttekinteni ezeket a területeket. A tavalyi anyag is hamarosan megjelenik. Jó munkát kíván a résztvevőknek.

Károlyi Attila: A regionális találkozóra Szeged 100 km-es körzetéből jöttek a résztvevők. Cél a módszertani ötletek megosztása. Szívesen fogad javaslatokat a jövőben megrendezendő hasonló tanácskozások témájával kapcsolatban. Kívánatos a hatékony együttműködés kialakítása. A középiskolai tanároknak nagyobb a mozgásterük, de nem elhanyagolható az általános iskolai tevékenység sem. Különösen fontos szerepe lehet a honismeretnek az érzelmi nevelésben. Az iskolák rendelkeznek a szükséges eszközrendszerrel, hatékonyabbak lehetnek, mint a civil szervezetek. Utal a tanácskozás meghívóján olvasható mottóra.

Szalkai Sándor (Szeged) beszámol a művészeti iskolában folyó gitároktatásról, a VIII. tavaszi gitártalálkozóról, amelyen 60-70 fő részvételére számítanak, valamint a rendkívüli irodalomóráról.

Kónya Sándor (Csóka) bemutatja a Szegedtől 50 km-re található Csóka szak- középiskoláját, ahol két jól felszerelt laborban folyik környezetvédelmi oktatás. Hangsúlyozza, hogy a szakoktatásba is beépíthető a hagyományőrzés. Megemlíti az anyanyelv, a magyar kultúra ápolását szolgáló kiadványokat, művészeti rendezvényeket, vetélkedőket, találkozókat.

Széll Gábor (Csongrád) a hitelességet és a személyességet emeli ki beszámolójában. Utal a gróf Károlyi Lászlóval lezajlott találkozóra (50 évi emigráció után tért haza), az ópusztaszeri kétnapos kurzusra, a megemlékezésre az aradi vértanúkról, az 1956 jelentőségéről szóló rendhagyó történelemórára és a többi, történelmi eseményekhez kötődő előadásra. A 95 éves gimnáziumban sor került egyéb előadásokra is, amelyek témái közt szerepelt a családkutatás, a numizmatika, az amerikai munkásmozgalom, valamint a nagy népvándorlások.

Molnár Andrea a zerindi általános iskola képviselőjében a 2013-ban alakult szakkörét mutatja be, amelynek célja a történelem és az anyanyelv megszerettetése két korcsoportban: 6-8. osztályosok mellett a kisebbek is részt vesznek a munkában. Régi tárgyakat gyűjtenek, és ezekből kis kiállítást készítenek, részt vesznek a megyei helytörténeti körök versenyén, jutalomkiránduláson, sőt Erzsébet-táborra is pályáztak. A feldolgozott témák között szerepelt Mátyás király udvara, március 15., a kuruc- labanc világ. A munkában részt vesznek a tanárkollégák is. Legfontosabb eredmény, hogy erősödik a tanulók magyarságtudata.

Gergelyné Bodó Mária (Szeged) ismerteti az iskolájában működő honismereti szakkör tevékenységét. A két nemzeti ünnep megemlékezésének előkészítése a téma átgondolásával és kutatómunkával kezdődik, majd elkészül a forgatókönyv. Az október 23-i és március 15-i ünnepségek mellett megemlíti az iskola fennállásának 125. évfordulójára összeállított műsort, utal a névadó (Móra Ferenc) és az iskola kapcsolatára.

Fodor Enikő (Temesvár) az iskolai történelemoktatásban alkalmazott nem hagyományos módszerekről beszél. A tanulócsoportok kapnak egy témát, amelyet aztán feldolgoznak, kiállítanak. A látogatók végignézik az anyagot, és szavaznak a legjobbakra. A témák közt szerepelt például az EU országainak bemutatása és a magyar találmányok. A pályaorientáció segítése érdekében a szülők bemutatták saját munkájukat. A „másképp tanítás hetén” minden osztály egy országnak rendezte be az osztálytermét.

Lipták Dániel (Szeged) a művészeti iskola céljai közül kiemeli, hogy a diákok bemutathassák megszerzett tudásukat. Ezt szolgálja a táncház is, ahol diákok zenélnak, táncolnak. Moldvai, széki dallamokat tanulnak, már korán kijelölik a darabokat. Tartják a kapcsolatot a Karolina iskolával. Kiváló alkalom a közösgépítésre. Sokat utaznak és külföldi vendégeket fogadnak (pl. Angliából).

Fábrí Géza (Szeged) a népművelés jelentőségéről, lehetőségeiről, a hiteles tanáregyéniség szerepéről beszél. A szereplések érzelmi és művészi tekintetben is nevelő hatásúak. Kiemeli az előkészítés és az együttműködés fontosságát.

Muntean Tibor (Arad) szól a versenyek jelentőségéről, a Csiky-napok programjairól, amelyek között szerepel tesztmegoldás, puzzle, gyakorlati feladat, például történelmi elöltöltős puskához, rajzkészítés épületekről. A tanulók dolgozatait, írásait könyvben megjelentetik. Március 15-én megépítették Budapest makettjét, eljátszották az eseményeket, ágyút készítettek. Volt íjászverseny és más vidám vetélkedő.

Olasz Angéla (Arad) vetélkedőkről, kirándulásokról számol be. Hangsúlyozza, hogy a versenyek kapcsolatépítés szempontjából is fontosak. Kiemeli a Kosuth-vetélkedő jelentőségét, az egyhetes történelmi tábor, idéz a diákok visszaemlékezéseiből.

Vajda Attila (Zenta) a 2002 óta létező „Tour de Délvidék” mozgalom eseményeit ismerteti. A végigjárt útvonalak között megemlíti Horvátországot, az Al-Dunát, a Duna és a Tisza mentén tett kirándulást, Észak-Székelyföldet, Felvidéket. Nedec vára volt a legészakabbi, Galambóc vára pedig a legdélebbi pont a túraútvonalakon. Idei tervük Dél-Tirolból tenni meg az utat hazafelé.

Károlyi Attila (Szeged) témája a történelemtanításhoz kapcsolódó terepgyakorlatok sora. Kiemeli, hogy a mai diákoknak már nem elegendő az események elmesélése, képi világuk nem alkalmas ezek befogadására. Sokkal motiválőbb a saját tapasztalat megszerzése. A helytörténettel kapcsolatban sor kerül megfigyelési gyakorlatra (épületek, stílusok), diákkommunikációt erősítő érdekes feladatok végrehajtására, évfolyamonként különféle feladatok teljesítésére, forrás-elemzésre. Kapcsolatot tartanak muzeológussal, közéleti kört szerveznek. A Garabonciás terepgyakorlatokon 20 fős csoportok vesznek részt. Finanszírozásában pályázati támogatást és önrészt használnak fel.

Szanka József (Szeged) az első világháborús emlékhelyekről, az évfordulóhoz kapcsolódó kiállítások rendezéséről beszél. Említést tesz egy százéves kápolnáról, faültetésről, utak megjelöléséről. Ismerteti a pusztaszeri 7 halommal kapcsolatos többéves programot, amelyről most folynak tárgyalások. A tervek között szerepel a terület megtisztítása, kopjafaállítás, turistaútvonalak kialakítása, a terület látogathatóvá tétele.

Révészné Papp Klára (Szeged) bemutatja a Dugonics Társaság történetét, működését, az ifjúsági tagozat munkáját. Céljuk a hagyományok ápolása mellett sokféle rendezvény szervezése. Várostitörténeti pályázatokat hirdetnek, irodalmi esteket, találkozót rendeznek, fotó- és képzőművészeti, vers- és prózaíró pályázatra várják a diákok munkáit. Művészeti fesztiválokön mutatkozhatnak be a tehetséges középiskolások. Felhívja a figyelmet a kapcsolattartás fontosságára.

Fazakas Gábor (Nagyvárad) az Ady Endre Líceumban működő értéktáró klubot mutatja be, amelynek tevékenységei között szerepelnek diáktalálkozók, rendhagyó irodalomórák, látogatás a várban, kiállítások rendezése.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó) a nemzeti, települési értéktárak és a honismereti nevelés összefüggéseit világítja meg. Definiálja a nemzeti értékek fogalmát, utal a szellemi értékek számbavételével foglalkozó bizottságok munkájára. A tanórákon és tanórán kívüli foglalkozásokon jól hasznosítható példákat sorol fel, amelyek között szerepel a makói mezőgazdasággal összefüggésben a hagymatermesztést segítő speciális eszközök bemutatása, a makói múzeum kiállításai, hagymás ételek receptjeinek, gyógynövényeknek, viseleteknek a megismerése. Nem elhanyagolható az épített környezet és a kulturális örökség, valamint a természeti értékek megtekintése sem.

Némethné Balázs Katalin (Szeged) a magyar nyelv napjának megünnepléséről, a szegedi rendezvényekről, illetve a következő évi tervekről szól. Kívána-

tosnak tartja az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportjának és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek az összefogását, a kommunikáció kiterjesztését az esemény méltó megünneplése érdekében. Számít a határon túli iskolák, szervezetek együttműködésére is.

Károlyi Attila összegzi a tanácskozáson elhangzottakat, utal a további feladatokra, lehetőségekre. Az együttműködéssel, a megvitatandó témákkal, módszertannal, továbbképzéssel kapcsolatos megjegyzésekkel zárja a találkozót.

NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN

A települési értéktárak a helytörténeti-honismereti oktatás és nevelés szemszögéből

A települési értéktárak a honismeret szolgálatában¹

Nemzeti érték a magyar alkotótevékenységhez, termelési kultúrához, tudáshoz, hagyományokhoz, tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék.

A kiemelkedő nemzeti érték olyan nemzeti érték, amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon, továbbá hozzájárul az új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez.

A nemzeti értékpiramis első lépcsőfokát a települési értéktárak adják, amelyek létrehozatalának, gondozásának részletes szabályait a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény, valamint a magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról szóló 114/2013. (IV. 16.) kormányrendelet szabályozza, amelynek alapján a helyi önkormányzat közigazgatási területén fellelhető, illetve az ott létrehozott nemzeti érték felvételét a települési értéktárba bárki írásban kezdeményezheti az adott érték fellelhetőségének helye szerint illetékes önkormányzat Értéktár Bizottságának elnökéhez címzett javaslatában.

¹ Előadásként elhangzott Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban, a II. regionális honismereti középiskolai tanári műhely tanácskozásán, 2016. február 26-án.

A településeken azóta létrejöttek a Települési Értéktár Bizottságok, kialakították a működésükhöz szükséges Szervezeti és Működési Szabályzatukat. Alapvető feladatuk a településük természeti, épített, a néphagyományból eredő, kulturális, gazdasági, gazdálkodási és történelmi értékeinek, valamint az itt született vagy életük során a településükön élt személyek szellemi örökségének feltérképezése, nyilvántartásba vétele.

Ha áttekintjük a települések értéktárainak honlapokra feltett listáit, hamar nyilvánvalóvá válik, hogy az ott feltüntetett értékek a honismereti-helytörténeti nevelés kincseshányái. Az agrár- és élelmiszergazdaság, az egészség és életmód, az épített környezet, az ipari- és műszaki megoldások, a kulturális örökség, a sport, a természeti környezet, a turizmus értékei kategóriákban annyi nagyszerű elem ragadhatja meg a diákok figyelmét, hogy lényegében bármely tanórán és tanórán kívüli programon célul tűzhetjük ki megtekintését, megismerését városi sétákon, ajánlhatjuk önálló kutatását iskolai vagy megyei – régiós – országos pályázatokra.

Vegyünk néhány példát a Csongrád megyei települések értéktáraiból!

Az agrár- és élelmiszergazdaság kategóriában természetesen a *hagymatermesztés*, a zöldségtermesztés, a talicska és termelés szerszámai kiemelten fontosak, történelem érettségien szabad témakörben többször is szerepelt tételként, a mezőgazdasági szakiskolába járó diákok részletesen tanulják is. A makói múzeum állandó kiállításán az *eszközök*, a piac alaposan megismerhetők. Külön hagymásház mutatja be a *paraszi életmódot*. A megye más városaiban a *borkultúra*, a *paprikatermesztés*, a *zöldségtermesztés*, a *kubikosság*, a *rózsatermesztés* stb. ad hasonló lehetőségeket a helyi gazdálkodás értékeinek megismerésére.

Az egészség és életmód kategóriában a *gyógyvíz- és fürdőkultúra*, *gyógynövények*, a helyi *viseletek* (szegedi papucs), *hímzések*, *festett bútorok*, *ételspecialitások*, étkezéshez használt helyi speciális eszközök megismertetése érdekében változatos módszerek és helyszínek vehetők igénybe. Folyóparti kirándulásokon (marosi iszap), gyógynövényüzletekbe ellátogatva, a helyi hímző kör (pl. vásárhelyi hímzés) tagjának meghívásával, helyi ételspecialitások (hagymás ételek) receptjeinek összegyűjtésével, sőt kipróbálásával maradandó élményeket szerezhetnek a fiatalok, sőt mintákat kaphatnak a *szabadidő* hasznos, kreatív eltöltéséhez.

Az épített környezet kategóriában lehet talán a *legnagyobb kínálat* az értékek megismerésére, hiszen a településen tett csoportos séták alkalmával lehet ráirányítani a diákok figyelmét a helyi építészeti értékek egyediségére. A települési honlapokon olvashatók az értékes épületek helytörténeti vonatkozásai, alkotóik nevei, létrejöttük ideje, egy-egy fotó is látható, a diákok maguk is felkészülhetnek pl. az *idegenvezető szerepére*. Makón a Hagymaház, a Hagymatikum fürdő, a legrégebbi makói templom, a Kálvária-templom, a ritkaságnak számító ortodox zsinagóga, a makói klasszicista Megyeháza és püspöki rezidencia és

Makovecz Imre organikus stílusú makói épületei emelhetőek ki. A szobrok és emlékművek jó felidézői a *történelmi eseményeknek, nagy egyéniségeknek*, az adott településekhez kötődésük közel hozza őket a fiatalokhoz. (Pl. iskolák névadói) *Stílusjegyek* tanulmányozására is alkalmasak.

Az ipari és műszaki megoldások helyi örökségei a gyárak (gépgyár Hódmezővásárhelyen, volt kendergyár, téglagyár, fűrészüzem Szegeden, malmok minden városban, konzervgyári, zöldségfeldolgozó, baromfifeldolgozó, üzemegységek, kolbászgyár Makón, kerámiagyár Vásárhelyen, téglagyár, gumigyár Makón, sorolhatnánk tovább. Érdekesebb helyi példákon elemezni *történelem – földrajz - közgazdaságtan órákon* kialakulásuk, felvirágzásuk, majd megszűnésük okait, hiszen felmenő családtagjaik megélhetését biztosították ezek az ipari létesítmények. Meglévő üzemek látogatása a gyártási folyamatok megismerésével segítheti a pályaaorientációt.

A fiatal generáció műveltségének jelentős részét adhatja a helyi kulturális örökség ismerete. A településhez köthető *írók, költők, zeneművészek, képzőművészek, színészek, feltalálók, mérnökök, tudósok, történelmi és egyházi személyiségek, események sokasága* kapcsolódik a *legkülönbözőbb tantárgyak* tananyagaihoz. Ha a pedagógusok *helyi példákat* emlegetnek, elemeznek, mutatnak be fotókon, filmekben, helyi emléktáblákon, szoborparkokban, irodalmi, történelmi emlékhelyeken, művészeti vagy technikai kiállításokon, hagyományként kialakult rendezvényeken, jó eredményt érhetnek el a *lokálpatriótává nevelés* terén, hiszen olyan értékek megbecsülését plántálják bele tanítványaikba, amelyek *jogos büszkeséggel* töltik el tanítványaikat.

A sport kategóriájába településenként eltérő mennyiségű vagy minőségű érték hordozó kerülhet be különböző formákban: *sportágak, csapatok, sportolók, edzők, sportlétesítmények, teljesítmények egyaránt büszkeséggel töltik el a települések lakóit, sajátjuknak tekintik* a sportértékeket: ismerőseik, rokonaik, barátaik, elődeik eredményeinek tartják a hagyományozódó értékeket, a személyes kötődések talán éppen ebben a kategóriában a legerősebbek. A testnevelők, edzők *példaképek*ként állíthatják a fiatalok elé a kiváló sportolók személyiségjegyeit, ami nagyon jó nevelési eszköz.

A természeti környezet kategóriájában számba vehető értékek megismertetése szoros összefüggésben lehet a környezetvédelemmel, a *biológia, kémia, földrajz és az osztályfőnöki órák* anyagaihoz közvetlenül kapcsolható. A természeti szépségek értékelése, az ornitológiai megfigyelések, a flóra és fauna kölcsönhatásainak megértése, az *egészségvédelem, a környezettudatos életmód* kialakítása fiatal korban alapozhatók meg leginkább. A kirándulások céljai is ezek lehetnek és egyben *közösségépítő tényezők* is. (Folyópartok, ősláp, madár- és bivalyrezervátumok, arborétumok, Maros Kalandpart, hegyi, barlang, kerékpáros és gyalogtúrák, folyami, tavi csónaktúrák, nemzeti parkok, tanösvények bejárása, rácsodálkozás a természet szépségeire).

A turizmus kategóriájának értékei rendkívül szerteágazók. Tudatosan rá kell irányítani a figyelmet a *vonzó helyi* turistacsalogató *rendezvényekre*. Néhány példa: kukorica-labirintus Kiszomboron, Nemzetközi Hagymafesztivál Makón, Szegeden hal-bor-sörfesztivál, Nyári Szabadtéri Játékok, Ifjúsági Fesztivál, néptánc fesztiválok, Körös-torok Napok, Kurca-parti séták, nemzetközi sportversenyek (pl. idén Ifjúsági Úszó EB, Hódmezővásárhely), *egészségturizmus* a gyógyvizek, gyógyiszapok felhasználásával. A fiatalok számára rengeteg alkalom kínálkozik ezeken a rendezvényeken nemcsak a *kapcsolatok építésére*, hanem szervező *önkéntesként* vagy diákmunka vállalásával a *hasznos közösségi tevékenység* gyakorlására is. 2016. július 3-8-ig Makón lesz a XLIV. Országos Honismereti Akadémia, amely sokféle lokális és regionális érték kiemelésére ad majd lehetőséget témájával (Nemzeti sorsfordulók), és bekapcsolja segítőként a fiatalokat is a szervezésbe, ami a *felelősségérzetüket* fejleszti majd.

Ha ismerjük és büszkék vagyunk helyi értékeinkre, sokkal jobban kötődünk településünkhöz, régióinkhoz, értékorientált emberekké válunk. Ez a felnőttek és a fiatalok számára is meghatározó életútjuk során.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

III. Regionális honismereti műhely – regionális középiskolai találkozó Szegeden (2017)

„Az ember dolga a földön, hogy minél tökéletesebb, emberiesebb ember legyen, minél értelmesebb, jobb és becsületesebb. Hogy minél szabadabb legyen, anélkül hogy embertársainak szabadsághoz való jogát megsértené... A magyar az, aki bátran szembenéz a nép bajaival: a nemzet fejlődésének akadályaival. Aki a szabadságot ma is minden téren meg akarja valósítani. Aki a népnek műveltséget, egészséget, jólétet akar. Aki a földművesnek földet, a munkásnak méltó hasznót, mindenkinek emberi bánásmódot kíván, egyéni érdeke ellenére is ... Magyar énelöttem az, aki nem bírja a homályt, sem a börtönben, sem a gondolatban. Magyar az, aki az értelmet szereti, aki szenvedélyét csak akkor engedi szabadon, midőn a Szó már nem használ az igazság elfogadtatására. Minden nép közösség. Jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek.” Illyés Gyula: Ki a magyar?

MEGHÍVÓ

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Dugonics András Piarista Gimnázium nevében szeretettel meghívjuk Önt, az iskolája képviselőjét a **III. Regionális honismereti-helytörténeti műhely – regionális iskolai találkozóra**, amelyet 2017. február 24-én, Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban rendezünk.

Elsősorban a határ menti együttműködést, összetartozást erősítve a Nagyvárad – Arad -Temesvár – Zenta – Szabadka – Gyula – Bácsalmás – Szeged térségében élő közoktatási intézmények tanárait szólítjuk meg. A regionális honismereti műhely egyszerre találkozó és módszertani megosztás, a helytörténeti pedagógiai tevékenységeknek, az ifjúságra alapuló helyi hagyományápolás módjainak, a magyar identitást erősítő regionális iskolai vagy civil programoknak bemutatása.

A találkozó témája: *A honismeret a pedagógus szabadsága, nevelői alkotó munka.*

tartására. Az alábbi témák szerint tervezzük a megszólalásokat: *A találkozó célja*, hogy a helyi pedagógiai gyakorlatnak nyilvánosságot adjon. Lehetőség az együttműködés kialakítására. Szeretnénk, hogy a pedagógusok és diákok kötődjenek a régióhoz, ismerjék történeteit, értékeit, járják be szép helyeit. Nem a tantervi elvárásoknak megfelelő oktatót, tudós tanárt, hanem a Nevelőt szólítjuk meg, akinek pedagógusi szabadsága, hogy honismeretet, ill. helytörténetet közvetítsen, aki tanítványában szabad embert, patriótát, közösségi embert lát. Eredetileg középiskolai találkozó volt a Műhely. Most nem szűkítjük le a középfokú oktatásra a résztvevők körét. Intézménye egy-két képviselőjét, tanárát hívjuk beszélgetésre, illetve 5 perces időtartamú, a honismereti, helytörténeti témájú módszertani bemutatóra.

1. *Tanulói foglalkozások, egy iskolai gyakorlat*
2. *Játékok, mesélő nyelvi foglalkozások, énekes-zenés-táncos újszerű gyakorlat, versenyek*
3. *Természeti környezet felfedezése, tematikus túrák, természetjárás*
4. *Partnerség, iskolák közötti közös programok*

Egy-két szervezetet, illetve megszólalót nagyobb időtartamú hozzászólásra kértünk fel. Várjuk részvételét, hozzászólását.

Szeged, 2017. január 23.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna
Csongrád Megyei Honismereti Egyesület

Károlyi Attila
Dugonics András Piarista Gimnázium

A III. Regionális honismereti-helytörténeti műhely

I. Helytörténet az iskolában – kutatói, illetve civil módszerek

Helytörténet és levéltár-pedagógia

Urbancsok Zsolt (Csongrád Megyei Levéltár, Makó)

Kiállítás és múzeumpedagógia

Krassói Anikó (Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

Oral history – személyes történelem

Vincze Gábor (Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark)

Szeged környéki tanösvények pedagógiája

Ábrahám Krisztián (Kiskunsági Nemzeti Park)

II. Műhelybeszélgetés

1. Tanulói foglalkozások, iskolai gyakorlatok

Böngészések anyakönyvekben Matekovits Mihály (Arad)

Nagyvárad és a holokauszt Fazakas Gábor (Nagyvárad)

2. Játékok, mesélő nyelvi foglalkozások, énekes-zenés-táncos gyakorlat

Határszegések Fabulya Andrea (Szeged)

Összművészet és tűzzománc Barkos Beáta (Szeged)

III. Műhelybeszélgetés

3. Természeti környezet felfedezése, tematikus túrák, természetjárás

Helytörténeti nevelés Nagyszalontán Ács Mónika – Berei Csongor

Helytörténeti applikáció Makón Zeitler Ádám (Makó)

Maderspach emléktúra Károlyi Attila (Szeged)

4. Partnerség, iskolák közötti közös programok

Iskola és kistérsége Fodor Enikő (Temesvár)

Egy megvalósult *Határtalanul* program Gergelyné Bodó Mária (Szeged)

„Határok nélkül” Bukodi István (Gyula)

Regionális anyanyelvi vetélkedő a magyar nyelv napján

Némethné Balázs Katalin (Szeged)

Anyaországi és határon túli magyar iskolák kapcsolattartásának

pályázati támogatásai Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó)

Kiállítás: A szabadságért és a függetlenségért (Terror Háza)

Moderátor, a házigazdák képviselője, a meghívó és a program összeállítója:

KÁROLYI ATTILA

Jegyzőkönyv

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, a CSMHE titkára köszönti a megjelenteket, köztük a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács VB tagját, Petkovics Mártát és prof. em. dr. Blazovich Lászlót, a CSMHE elnökét, utal a korábbi regionális műhelytalálkozók tapasztalataira, eredményeire.

Károlyi Attila a szervezők nevében elmondja, hogy az előző évhez hasonlóan a déli régióból hívtak előadókat, résztvevőket erre a tanácskozásra. Hozzáteszi, hogy a távolságokat nehéz átlépni földrajzi és szellemi értelemben is, de fontos az emberi kapcsolatok építése. Az előző alkalommal középiskolai tanárokat hívtak, most az általános iskolák felé is nyitottak. Nem intézményeket, hanem embereket szólítottak meg. Ez alkalommal hosszabb előadásokat is terveztek – ez a program első részét teszi ki, a második részben gyakorló pedagógusok osztják meg módszereiket, tudásukat a hallgatósággal.

Urbanecsk Zsolt (Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára) a levéltár-pedagógiát mutatja be előadásában. A tevékenység céljáról szólva kiemeli a levéltári források feldolgozásának megismertetését, a komplex látásmód kialakítását, valamint a forráselemzések tanítását. Bemutatja a foglalkozások módszereit, témáit. Megoszt néhány információt a levéltár múltjáról, jelenéről. Makón 3 korosztálynak 9 témában tudnak levéltári órákat tartani. Egy foglalkozás témáját bemutatja a hallgatóságnak.

Krassói Anikó (Móra Ferenc Múzeum, Szeged) a múzeumfoglalkozások új vonásairól, a szemléletváltásról beszél előadásában. Céljuk megszólítani a fiatalokat. Ezzel összhangban a múzeumnak új funkciói vannak, az interakció, a narratíva előtérbe hozása, az emlékezés és a fotók erőteljesebb használata. Beszél a közösségi oldalak szerepéről, majd néhány sikeres kiállítást említ példaként. (Örkény- és Karinthy-kiállítás)

Vincze Gábor (Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark) előadásában a személyes történelem rögzítésének fontosságáról beszél. A személyes élmények összegyűjtése, az idős emberekkel való beszélgetések a 20. század történelmének kutatásához szükségesek. Érdekes terület a jegyzőkönyvek, írásos anyagok hamisításának felfedése szemtanúk emlékei alapján. Ez forráskritika alapja. Az oktatásról szólva hangsúlyozza, hogy fontos lenne, hogy a gimnazisták beszélgesse- nek nagyszüleikkel régi eseményekről, kérdezzék őket életmódról, munkáról, szórakozásról. Az így szerzett ismeretek kiegészítenék a tankönyvi tananyagot.

Ábrahám Krisztián (Kiskunsági Nemzeti Park) a Szeged környéki természeti látnivalókkal kapcsolatos programlehetőségekről beszél, amelyek során meg lehet ismerni a természeti értékeket, melyeket a laikus nem mindig vesz észre, pl. különleges növényfajokat. Fehér-tón most van egy bemutatóház, de terveznek egy tematikus elrendezésű új kiállítást, mely a kunhalom belsejére hasonlít majd. Szerveznek kerékpártúrát, gyalogtúrát, melyek célja megismerni, megszeretni és megvédeni az értékeket. Élményszerű oktatásra törekednek, életkor- nak megfelelő tematikával. Érdekes példaként említi a darvak, valamint a tiszavirág megfigyelését, illetve Mártélyon a hódok visszatelepítését. Komplex programokat szerveznek iskolai csoportoknak életkor szerint, de vannak családi rendezvények is.

Matekovits Mihály (Arad) felszólalásában bemutatja, hogy iskolájában hogyan kutatják a tanulókkal az ősök dokumentumait, keresnek régi keresztleveleket, olvasnak iskolai jegyzőkönyveket, régi osztálynaplókat, és közben érdekes adatokra, történetekre bukkannak.

Fazakas Gábor (Nagyvárad) témája Nagyvárad és a holokauszt, a helytörténet és a zsidó közösség múltja, kultúrája. Tevékenységükhöz tartozik könyvkészítés, iskolai megemlékezés, filmkészítés.

Fabulya Andrea (Szeged) irodalmi élményeiről, versekről, korok közti kapcsolatteremtésről, kultúrávesztésről szól.

Barkos Beáta (Szeged) a zene és a képzőművészet sajátos egymásra találását mutatja be. Beszél a tűzzománc készítéséről, a határon túli gyerekek tanításáról.

Acs Mónika (Nagyszalonta) az Arany János születésének 200. évfordulója alkalmából szervezett (tervezett) rendezvényekről beszél. Bemutatja a 6 éve alapított keresztény szellemiségű líceumot. Beszél a körülményekről, a nehézségekről. Megemlíti a tankönyvekkel, vizsgákkal, létszámcsökkenéssel kapcsolatos problémákat. Mindezek ellenére színes az iskolai életük: versenyeket, közösségi programokat szerveznek a tanulóknak.

Zeitler Ádám (Makó) a Szirbik Miklós Egyesület képviselőjében a telefonos applikációkat mutatja be, melyek célja megszólítani a fiatalokat, illetve a Makóra érkező turistákat. Ismerteti a szoftver elkészítését, felépítését, tartalmát, majd további terveikről beszél, a terjesztésről és új alkalmazásokról.

Balázs István (Temesvár) utazásszervezőként felhívja a figyelmet az Al-Duna szépségeire, bemutatja a kirándulási lehetőségeket Herkulesfürdő, Vaskapu, Galambóc vára, Orsova környékén.

Károlyi Attila (Szeged) a 2016-ban szervezett Maderspach emléktúrát mutatja be. A program (és általában az ehhez hasonló terepgyakorlatok) személyessé teszik a feldolgozott történetet, történelmi, földrajzi, kultúrtörténeti ismereteket nyújtanak.

Bukodi István (Gyula) a Rákóczi Szövetség Gyulai Ifjúsági Szervezetének képviselőjében a Határok nélkül nevű programról szól. A 7. osztályosoknak kiírt pályázat célja a szórványmagyarok életének megismertetése a diákokkal. A tanároknak szervezett kárpátaljai program lehetőséget nyújt a feltérképezésre, az iskolák közötti együttműködés kialakítására.

Fodor Enikő (Temesvár) a 2013-ban létrehozott testvériskolai hálózatról beszél, amelyet a kisiskolások és az óvodások kezdtek kialakítani, de később a felsősök is bekapcsolódtak a programba. Bemutatja a Talentum tehetséggondozó tábort, valamint a testvérosztályok által szervezett „Kultúrpéntek” nevű rendezvényt. Terveik közé tartozik, hogy a gyerekek semleges terepen is találkozzanak, és a vidéki iskolák tanulói összegyűljenek közös programra. De lehetőség van spontán találkozók lebonyolítására is.

Gergelyné Bodó Mária (Szeged) egy sikeres programról számol be: a szegedi Móra Szakiskola és az adai iskola között megvalósult Határtalanul programról, amelynek egyik tanulsága, hogy jó, ha egész osztályt bevonnak a programba. A találkozások alkalmával barátságok is szövődnek, a fiatalok a későbbiekben is tartják a kapcsolatot.

Némethné Balázs Katalin (Szeged): Az Anyanyelvápolók Szövetségének szegedi csoportja nevében felidézi az őszi vetélkedősorozatot és a magyar nyelv napja alkalmából novemberben rendezett gálaműsort, amelyben határon túli tanulók is szerepeltek. Beszél az idei tervekről, a 3 fordulós anyanyelvi vetélkedőről és az azt lezáró ünnepségről. Kéri a tanácskozás résztvevőinek támogatását a rendezvény népszerűsítésében.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó) az anyaországi és határon túli magyar iskolák kapcsolattartásának pályázati és egyéb lehetőségeit mutatta be. Számba vette azokat a lehetőségeket, amelyekkel Magyarországról erősíthetők a határon túli régió magyar intézményei. Ismertette a magyar kormány által nyújtott pályázati támogatások körét a működésre: a tanszerellátás, étkeztetés, utaztatás, táboroztatás, iskola- és kollégiumfejlesztés, szakmai képzések, tehetséggondozás támogatása. Az egyházak, a civil szervezetek és a különböző alapítványok jótékonyági gyűjtései szintén az anyagi feltételek biztosítását, javítását célozzák. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő középiskolai és hetedik osztályos diákutaztatási programjai, a kárpátaljai iskolások magyarországi utaztatása az iskolakapcsolatokat erősíti. A Rákóczi Szövetség nemzeti történelmünk kiemelkedő eseményeinek határon túli diáktársaikkal történő közös megélését biztosítja. Határon túli iskolákat és magyar-magyar programokat támogat pályázati úton a Bethlen Gábor Alap. Kapcsolatokat épít a Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány több vajdasági szervezettel, civil egyesülettel a közös kultúra, a közös gyökerek, hagyományok és közös értékek megőrzése, a következő generációknak átadása érdekében. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület a maga részéről az I. világháború emlékezete c. regionális történelemvetélkedő lebonyolításával, a regionális honismereti-helytörténeti tanári műhely és a civil szervezetek régiós találkozóinak szervezésével, a dél-alföldi régió honismereti csoportjának létrehozásával és segítségével járul hozzá a határon átívelő kapcsolatok kiépítéséhez és működtetéséhez. Távlati célja a civil hálózati működés és közéletre szóló régiós honismereti együttműködési stratégia megvalósítása.

NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN

Fiatalok bevonása a honismereti mozgalomba és a civil szervezetekbe¹

A magyar társadalom előregedése tagadhatatlan folyamat és a mai fiatalok lehetőségei (elfoglaltságuk, érdektelenségük, családi vagy anyagi helyzetük miatt) korlátozottak. Kell egy új generáció, amely továbbviszi az elődök által teremtett értékeket és új értékeket is teremt. A mai fiatalok az internetről tájékozódnak. A megnyerésükhöz is az interneten kell vonzóvá tenni a civil szervezeteket. Megszólításra és a figyelemfelkeltésre van szükség, sok és színes programra, érdekes tevékenységre. A mai középiskolás és egyetemista generációt nehéz tevékenyen bevonni, több az esély a kisebb gyermekek érdeklődésének felkeltésére.

A civil szervezeteknek mutatniuk kell magukat az interneten, a közösségi oldalakon, hiszen ismertségük alacsony a fiatalok körében. A könyvtárakban, művelődési házakban figyelemfelhívó plakát, egy kiállítás vagy program, illetve kreatív vetélkedő meghirdetése szükséges. Konkrét példa lehet a városnéző séták szervezése a makói Szirbik Miklós Egyesület tagjainak vezetésével, illetve történelmi évfordulókon vetélkedők meghirdetése. Honlap készítésével a programjait elérhetővé tehetik a civil szervezetek. A Facebookon is meg kell jelenniük a honismereti egyesületek felhívásainak és programjaik meghívóinak. Amennyiben a Honismereti Szövetségi ifjúsági rendezvényein részt vevő fiatalok e-mail címei rendelkezésre állnak, a programokra szóló meghívókat számukra el lehet küldeni, és ha igazán felkelti érdeklődésüket, valószínűleg – ha lehetőségük van rá – el is látogatnak oda, kapcsolatot keresnek a honismerő közösségekkel.

Fontos szerep juthat a helytörténet, az érték-és hagyományörzés népszerűsítésében az alap- vagy középfokú oktatásban dolgozó pedagógusoknak és az egyetemeken, főiskolákon a jövőbeni, még csak tanárnak, óvodapedagógusnak készülő hallgatóknak. Példa erre a *Hon és Népismeret konferencia egyetemi hallgatóknak*, amelyet a Honismereti Szövetség szervez évente más megyében, más témára koncentrálna. A Honismereti Szövetség és a megyei honismereti egyesületek honlapjain rendszeresen megjelennek a felhívások a nagyobb honismereti rendezvényeken való részvételre. Így a fiatalok bevonása és az utánpótlás kér-

¹ Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannának a Temesváron megszervezett Civil szervezetek találkozóján Civil szervezetünk működtetése, fenntartása, kapcsolati hálózatának fejlesztése témakörben elmondott felszólalásának rövid tartalmi összefoglalója. (Temesvár, Bartók Béla Elméleti Líceum, 2016. december 13.)

dése több évtizedre megoldódhat. A fiatal felnőttek bevonása a legnehezebb, a családi, munkahelyi kötöttségek és terhek miatt nincs idejük. Életmódváltásra nincs lehetőségük.

Összehangolt, egységes tervekre van szükség, és rendszeres párbeszédre, tapasztalatcserére a szervezetek között, és törekedni kell az együttműködésre a fiatalok klubjaival, közösségeivel.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Határokon átívelő honismereti versenyek Csongrádon (2016-2017)

„Amelyik nemzet a múltját nem ismeri, jelenét nem értheti, s a jövőjét meg nem teremtheti.”

Lehet bárhol a nagyvilágban szép nagy házad, de hazád csak itt lehet a Kárpát-medencében. Lehet bárhol a nagyvilágban kényelmes otthonod, de honod csak itt lehet az anyaországban! Hagyományaink ápolása összeköt bennünket a múltunkkal. A múltunkat tisztelnünk kell, hogy eligazodjunk a jelenben. Hagyományaink ma is élnek, s akár tudatában vagyunk, akár nem, mindannyian részesei vagyunk a hagyományápolásnak.

A honismereti versenyt 2009-ben indítottuk el Csongrádon, azzal a céllal, hogy legyen a városunkban is megyei verseny. Céljaink meghatározásához figyelembe vettük a tantervi elvárásokat, az intézmény pedagógiai programját, építettem az előzetes tudásra. A feladatok kijelölésekor figyelek a tanulók motiválására. Ezt az elképzelést támogatta a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület is. Hasonló verseny nincs a megyében, de Dél-Magyarországon sem. Felvettük a kapcsolatot e-mailben az iskolákkal, partnerekkel, támogatókkal a verseny sikeressége érdekében. Egy ilyen verseny szervezésekor sokat jelent, számít a kapcsolatrendszer, az ismeretség. A történelem munkaközösség szervezésében vette kezdetét a verseny, és először 8 csapat indult, a csapatok száma minden évben növekedett. Az első négy évben a város központjában levő Városi könyvtár, Múzeum, Városi Galéria és a Művelődési Központ voltak a

helyszínek. A helyszínek választása miatt kölcsönös együttműködés alakult ki az említett intézményekkel. Közben a versenyző csapatok térkép alapján megismerték városunk központját, melyen keresztül érvényesült a tantárgyi koncentráció.

A Széchenyi István Általános Iskola biztosította a lehetőséget, a helyszínt az ezután következő megmérettetésekhez. Ez külön öröm volt számomra, mert az iskola páratlan helytörténeti gyűjteménnyel rendelkezik, így a kiállítás megtekintését is bevontuk feladataink közé. Az előkészületi munkák már januárban elkezdődnek és örülök, hogy egyre többen tudják, ismerik versenyünket és támogatásukról biztosítanak erkölcsi és anyagi formában egyaránt. Kiemelném, hogy a csapatok között először szemlélőként, majd résztvevőként a Kozmutza Flóra Általános Iskola tanulói is megmérettetik magukat. Bővítettem a látogatottságot az óvodák felé és éltek a felajánlott lehetőséggel, így az óvodások játékos foglalkozáson ismerkednek a népi játékokkal, hagyományokkal, szokásokkal. Azt gondolom, hogy ezeknek az értékeknek a közvetítésével ők is tisztelőivé válnak a hagyományörzésnek.

A megyei verseny először regionálissá, majd határon túlivá nőtte ki magát. A verseny folytonosságának feltétele a témák kijelölésének változatossága, az érdeklődés fenntartása. A verseny szervezése során e-mail kapcsolatban vagyunk a résztvevőkkel, kiállítókkal és rendszeresen egyeztetem az elvárásokat, igényeket. A rendezvényen több alkalommal prezentáció formájában bemutatuk az ideérkezőknek városunkat, ezzel is öregbítettük Csongrád hírét.

2016-ban a versenyre 24 csapat jelentkezett és versenyzett. Ebből Óbecséről 2, Kassáról, Lendváról, Kárpátaljáról, Szabadkáról 1-1 csapat tisztelt meg bennünket. A helyszín a Széchenyi István Általános Iskola volt. 16 mesterember fogadta el a meghívásunkat. A csapatokkal, vendégekkel, kiállítókkal együtt összesen 250-en voltunk. A versengés akadályversenyszerűen zajlott le, ahol az előzetes feladatokat (népi, dramatikus játékokat, menetlevelet, tablókat értékelték). Számot adtak tudásukról keresztrejtvény, teszt, kvízzjáték, társasjáték, kakukktojás formájában a paraszti munka éves rendjéről, szüretéről, mesteremberek, mesterségek témaköréből. A gyerekek csillogó tekintete, alapos felkészültsége, tudása ismét tanúbizonyosságát adta, hogy fontos a hagyományok ápolása, őrzése. A versenyt az óbecsei csapat nyerte, de újra megbizonyosodott, hogy nem elsősorban a verseny, hanem a játszva tanulás volt a fontosabb!

2017-ben 24 csapat jelentkezett, amelyből 21 versenyzett. 6 határon túli csapat tisztelte meg jelenlétével versenyünket. Ebben az évben a család és családi ünnepek, az összetartozás volt a kiemelt témánk. 15 mesterember mutatta be hagyományörző mesterességét, amelyek között szerepelt mézeskalács készítő, textilszobrász, anyakönyvvezető, plébános, cukrász, vőfély, vadászat, nemezelés, kézimunka szakkör, citera, böllér, tojásfestő, pék. A verseny jó hírét, a játszva tanulás örömét a csapatok tagjai és felkészítő tanáraik viszik magukkal. Ennek bizonyíté-

ka, hogy vannak olyan települések, ahonnan a kezdetektől jelentkeznek versenyünkre. Csongrád Város Önkormányzata támogatja rendezvényünket, hiszen az ideérkezők Csongrádon versenyeznek, így városunk jó hírét öregbítik.

Nagy kihívás számunkra megszervezni ezt a vetélkedőt, de fontosnak érezzük a hagyományok ápolását, őrzését. Ezen kívül a Kárpát-medence népeinek hagyományait, magyarságtudatunkat, összetartozásunk erejét erősítette ez a rendezvény. Népviselőnk, néprajzunk, eszközeink, tárgyaink élénken élnek nagyszüleinkben, de célunk, hogy gyerekeink és unokáink is ismerjék, tudják, megőrizzék. A verseny akadályverseny jelleggel zajlik, előzetes feladatot is kapnak a gyerekek, amelyekből szemet gyönyörködtető kiállítást szervezünk. A kiállított munkák plakátok, makettek, kerámiák, füzetek, könyvecskék. A menetlevelek díszítettségében, a népi játékok dramatizálásában az egyes tájegységek népviselete és szokásrendszere is megjelenik. Így jelen van a történelmi sokoldalúság.

A tájjellegű ételek, amelyekkel vendégül látjuk csapatainkat, minden alkalommal új íz világot mutatnak meg. Mesterembereink, kiállítóink mindig az adott témához kapcsolódnak, és színes kavalkádként, vásári forgatagként mutatják be a standokon portékáikat, mesterségüket. Nagyszerű, hogy a gyerekek és a felnőttek is több mesterséget kipróbálhatnak!

Külön öröm, hogy többen e-mailben, telefonon tartják a kapcsolatot, barátságot, ami a verseny ideje alatt alakult ki.

Célunk, hogy a hagyományörzés- ápolás elterjedjen a diákok körében, hiszen a honismeret a tradíciók felelevenítésének legnagyobb tárháza.

ROSTÁNÉ HAJDÚ ERZSÉBET

Pitvarosi helytörténeti vetélkedő

Községünk 2016-ban ünnepelte alapításának 200. évfordulóját. A dél-alföldi település Csongrád megye legszélén, Mezőhegyestől 6, Makótól 30, Szegedtől 60 km-re fekszik. A teljes népesség – 2015. január 1-jei adatok alapján – 1392 fő. A falut – bár helye már az államalapítás kora óta lakott terület volt – 1470-ben említi először oklevél *Pythwaros* néven. 1552-ben, egy török hadjárat alkalmával elpusztult. Területe 1755-től kincstári kezelésű bérföld lett. A mai község 1816-ban létesült nagylaki evangélikus szlovák zsellérek betelepüléséből. A királyi kamara által rájuk rótt, rosszul jövedelmező dohánytermesztés megtagadása miatt 1843-ban

területének kétharmadát elvették, s ott két új falut alapítottak: a mai Csanádalbertit és Ambrózfalvát (Kispitvaros). A lakosok munkát keresni – tavasztól őszig – a Dunántúlra, a Felvidékre is eljártak. A II. világháborút követő, 1947-es magyar – csehszlovák lakosságcsere egyezmény eredményeként a falu szlovákságának háromnegyed része áttelepült: 655 család, 2442 személy, és helyükbe mintegy 1500 római katolikus magyart költöztettek be – zömmel Gutáról. Mindezek következtében a település etnikai összetétele jelentős mértékben megváltozott.

A községi rendezvények és megemlékezések záróakkordjaként iskolánk, a Pitvarosi Petőfi Sándor Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola felső tagozatos diákjai számára háromfordulós vetélkedőt szerveztünk „Pitvaros 1816-2016” címmel, amelyen 7, egyenként 4 főből álló csapat vett részt.

Az első forduló némi kutatómunkát (tájház, néprajzi gyűjtemény, könyvtár, internet) igénylő „dolgozat” megírása volt megadott szempontok és pontosan megjelölt forrásanyag alapján. A második fordulóban plakátot kellett készíteni szabadon választott technikával, de természetesen a témához kapcsolódva. A harmadik forduló – a döntő, amelyre 2016. december 13-án került sor – egy PPT prezentáció elkészítése és bemutatása volt, melyet külön zsűri értékelt. Egybehangzó véleményük szerint a gyerekek komolyan vették ezt a feladatot is, így igen értékes és színvonalas munkákban gyönyörködhetek a jelenlévők, növelve ezzel a versenyzők önbizalmát és sikerélményét. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy minden csoport más-más szemszögből közelítette meg a Pitvaros életét feldolgozó témát: voltak, akik a történelemre, mások a hagyományokra stb. fektettek nagyobb hangsúlyt.

A végeredmény és a helyezések sorrendje a három forduló során elért összes pontszám alapján alakult ki - igen szoros „küzdelemben”. Az első és második helyezést az 5. osztály két csapata, a harmadikat pedig a 6. osztály 1. számú csapata érte el. Ezúton is gratulálunk nekik.

Szeretnék köszönetet mondani fő támogatóinknak: Pitvaros Község Önkormányzatának, a Szlovák Nemzetiségi Önkormányzatnak, az Iskolánk és Óvodánk Gyermekeiért Alapítványnak, valamint a Szülői Munkaközösségnek, akik nagyon értékes díjakkal és jutalmakkal értékelték diákjaink lelkiismeretes munkáját, szorgalmát. Üres kézzel senki sem távozott. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a sikeres rendezvénnyel méltóképpen zártuk az emlékévet. A versenyben részt vevő gyerekek kutatómunkájuk eredményeként jobban megismerték településüket, szűkebb hazájukat, annak múltját és jelenét, s ismereteiket megoszthatták másokkal is. Köszönet érte a szervezőknek.

Návay Lajos történelem emlékverseny Makón¹

A Návay Lajos történelem emlékversenyt 2016 februárjában Makó Város Önkormányzata hirdette meg – a Návay Emlékév rendezvényei sorában – középiskolai tanulók számára Csongrád megyében és a határon túli magyar iskolákban. Célja, hogy a fiatalok ismerjék meg Návay Lajos életútját, politikai pályafutását, nézeteit, sorsát, valamint az I. világháború és a Tanácsköztársaság időszakának magyarországi és helyi történéseit, illetve hatásait. A versenybe a makói középiskolák közül a József Attila Gimnázium egy, a Návay Lajos Szakképző Iskola és Kollégium kettő és a Juhász Gyula Református Gimnázium egy csapattal nevezett be. A verseny regionálissá vált, mert felkeltette a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum tanulóinak érdeklődését is, akik két csapattal vettek részt a vetélkedőn.

Az első fordulóban a csapatok Návay Lajos emlékhelyet terveztek, valamint városuk I. világháborús és tanácsköztársaság kori helytörténeti emlékeiről készítettek fotókat, és internetről elérhető szakirodalom alapján összeállított írásbeli feladatsort oldottak meg, amelyeket a szakmai versenybizottság, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* helytörténész, ny. történelemtanár, *Urbancsok Zsolt* levéltárvezető történész és *Zeitler Ádám* történész egyetemi hallgató állított össze és értékelt. A csapatok jó teljesítményt nyújtottak, megérdemelten kerültek be a verseny döntőjébe.

A csapatok a döntőre két – komoly kreativitást és felkészülést igénylő – előzetes feladatot kaptak kidolgozásra *Pál Lászlóné* ötlete alapján: tervezzék meg egy Návay Lajos emlékünnepe forgatókönyvét, és adjanak elő egy-egy maximum 4 perces dramatizált jelenetet, amely felidézi Návay Lajos tevékenységének egy-egy időszakát, a jelenetekhez használjanak jelmezt, egyszerű kellékeket és esetleg díszletet, fény- és hangtechnikát. A változatos műsor érdekében minden csapat más-más témát kapott, hogy egymás jeleneteit megnézve játékos formában élményszerű képet kapjanak a nézőkkel együtt Návay Lajos politikai pályájáról, nézeteiről, tevékenységéről és elhurcolásáról. A döntőben e két feladaton kívül még öt – a szakmai versenybizottság által összeállított – érdekes, gondolkodtató feladat várt rájuk.

¹ Az írás eredeti megjelenése: Návay Lajos emlékezete. Szerkesztette: *Halmágyi Pál*. Makó, 2017. 32–36. és a Makói Honismereti Híradó 2016/1-2. 51–53.

Návay Lajos

2016. április 16-án a verseny döntőjét *Farkas Éva Erzsébet* polgármester asszony, a Návay Lajos Emlékbizottság elnöke nyitotta meg a Korona Konferencia-központ nagytermében. A döntő zsűrijét három ismert történész: *Dr. Marjanucz László* docens, az SZTE Új és Legújabb kori Történeti Tanszékének tanszékvezető tanára, *dr. Halmágyi Pál* ny. makói múzeumigazgató, történész, a Návay Lajos Emlékbizottság titkára és *Gilicze János* ny. levéltáros, kutató történész, a Návay Lajos Emlékbizottság tagja alkotta. A döntő játékvezetője *Urbancsok Zsolt* volt. A zsűri értékelő munkáját és a verseny lebonyolítását *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* moderátor és *Zeitler Ádám*, a zsűri titkára segítették.

A Návay Lajos történelem emlékverseny döntőjének feladatai között szerepelt Návay Lajos képzeletbeli adatlapjának kitöltése az országgyűlési irattár számára, idézet felismerése, ki mondta/írta Návay Lajosról, kortárs politikusok portréi és a megadott, hozzájuk kapcsolódó információk összepárosítása és a politikus nevének beírása, Návay korabeli plakátok felismerése, értelmezése, térképes források alapján felismerni I. világháborús hadszíntereket, megnevezni a különböző frontok legismertebb csatáit.

A leglátványosabb, legizgalmasabb feladat a döntőben a Návay Lajos életéből, politikai pályafutásából kiválasztott, maximum 4 percben előadott jelenetek eljátszása volt, amelynek megszerkesztésekor a csapatoknak ügyelniük kellett arra, hogy mindhárom csapattag szerepeljen, a szereplők személye világosan kiderüljön, tartalmilag helyes, világos, lényeges információk hangozzanak el, érthető, megfelelő hangerejű, dinamikus előadásmódban. Értékelés szempontjai is próbára tették a versenyzőket: a zsűri értékelte a megfelelést a megadott feladatnak, a tartalmi gazdagságot, pontosságot, a történelmi háttérre utalásokat, a rendezést, a látványt, a jelmezt, a díszletet, a szerepek arányos megosztását, az előadásmódot, a hatást.

A döntőben a diákok a következő témák egyikét kapták feladatként:

- 1) Návay Lajos „fokozatos társadalmi reformjai”, valamint közigazgatási és szociális reformjai vármegyei alispánja idején.
- 2) Návay Lajos politikai nézetei a pártpolitikai küzdelmekben (a Szabadelvű Párttól az Országos Alkotmánypárton át a Nemzeti Munkapártig).
- 3) Návay Lajos, mint vármegyei politikus (alispán, a vármegyei ellenállás vezére).
- 4) Návay Lajos az országgyűlésben (battonyai és temesvári képviselő, az országgyűlés alelnöke, majd a képviselőház házelnöke).
- 5) Návay Lajos tevékenysége az I. világháború idején.
- 6) Návay Lajos helyzete az ószírozás forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában.

A csapatok szépen kidolgozott, élvezetes, változatos jelenetei a vetélkedő csúcspontját jelentették. Az eredményhirdetés előtt, a vetélkedő végeredményé-

Fent: a két temesvári csapat jelmezben.
A makói József Attila Gimnázium győztes csapata.

nek kialakítása közben a versenyzőket, a tanáraikat, a verseny szervezőket Makó Város Önkormányzata állófogadás keretében vendégül látta. Az eredményhirdetésen az ünnepélyes díjátadás dr. Marjanucz László zsűrielnök és Weszelyné Végheő Henriett képviselő asszony közreműködésével történt. A végső sorrend így alakult:

1. A Makói József Attila Gimnázium csapata, felkészítő tanár: Varga Bálint. A csapat tagjai: Kis Brigitta, Inokai Máté és Kurusa Anna.
2. Tipszmiksz – makói Juhász Gyula Református Gimnázium, felkészítő tanár: Ocsovszkiné Joó Judit.
3. For the History – a Makói Návay Lajos Szakképző Iskola, felkészítő: Varga Gyöngyi.
4. Temesvári Honvédek – Bartók Béla Elméleti Líceum, felkészítő tanár: Fodor Enikő.
5. Triumvirátus: Návay Lajos Szakképző Iskola, felkészítő tanár: Varga Gyöngyi.
6. Temesvári Hősök – Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár, felkészítő: Fodor Enikő.

A verseny díjait az Országos Honismereti Szövetség és Makó Város Önkormányzata ajánlotta fel. Az első három helyezett csapatnak a Honismereti Szövetség ingyenes részvételi lehetőséget biztosított az őszi Kárpát-medencei Ifjúsági Honismereti Akadémia négynapos rendezvényének teljes programjára. Makó Város Önkormányzata értékes könyvjutalmakkal és Návay Lajos-emlékéremmel díjazta a verseny döntőjében szépen szerepelt csapatokat és felkészítő tanáraikat.

A döntő megrendezésének szervezőmunkáit Makó Város Polgármesteri Hivatala Kabinet Irodájának munkatársai végezték. Köszönet érte.

Köszönet illeti a verseny támogatásáért a Návay Lajos Emlékbizottságot, a makói levéltárat, valamint a kétfoldos versenyt szakmailag létrehozó és lebonyolító szakmai versenybizottság elnökét és tagjait a versenyfelhívás és a színvonalas, ötletes, érdeklődést felkeltő feladatok kimunkálásáért, a kapcsolattartásért a Honismereti Szövetség, a város, a határon túli magyar és a makói középiskolák tanárai és diákjai között. Köszönet a zsűri, a segítők, a játékvezetők tevékenységéért, és kiemelt elismerés a diákoknak és felkészítő tanáraiknak, akik vállalták a messze a tananyagon túlnyúló felkészülést igénylő versenyen való részvételt. Különösen dicséretes a temesvári diákok részvétele versenyünkön, hiszen ez a vetélkedő így nemcsak Návay Lajos személyiségének, tevékenységének, mártír sorsának szélesebb körű megismertetéséhez, hanem határon átnyúló kapcsolataink erősödéséhez, kibővüléséhez is hozzájárult.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Kárpát-medencei kreatív művelődéstörténeti vetélkedő a kiegyezés és a dualizmus időszakáról

2017 szeptemberében a Honismereti Szövetség országos elnöksége meghirdette *A kiegyezés és a dualizmus kora* Kárpát-medencei művelődéstörténeti vetélkedőt a 14-18 éves korosztályba tartozó középiskolás csapatok számára. Fő célkitűzése a nemzeti történelem fontos időszakának és a korszak kultúrtörténeti jellemzőinek megismertetése volt az osztrák-magyar kiegyezés 150. évfordulója alkalmából. A felhívás egy kutatásra és forrásfeldolgozásra épülő, izgalmas vetélkedőre invitálta a diákokat. A Szövetség pedagógiai munkabizottságának tagjai *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* szakmai projektvezető irányításával szervezték meg és bonyolították le a versenyt, *Bartha Éva* titkár asszony által az NKA-hoz írt sikeres pályázat biztosította a pénzügyi hátteret. A megyei egyesületek vezetői – e-mailben vagy személyesen – eljuttatták a felhívást és a jelentkezési lapot megyéjük városainak több középiskolájába, bízva személyes kapcsolataik gyarapodásában a fiatalabb generációk körében is. A határon túli kapcsolatok révén a Felvidék, Partium, Erdély, Székelyföld, Délvidék iskoláiba is eljutott a vetélkedő híre. A Honismereti Szövetség honlapjára is felkerült a felhívás.

Mindezek eredményeképpen 12 magyarországi megye 16 településéről 20 iskola 33 csapata, rajtuk kívül Szlovákiából 1, Szerbiából 2 város 3 csapata, Románia területéről pedig 8 város 10 iskolájának 14 csapata jelentkezett. Összesen 51 háromfős csapat jelezte 2017. november 10-ig részvételi szándékát a 3 forduló kreatív versenyen.

A verseny ismeretanyagát, a felkészüléshez felhasználható szakirodalmat a versenybizottság az esélyegyenlőség érdekében interneten is elérhető anyagokból állította össze, amelynek listáját valamennyi csapat és felkészítő tanár a jelentkezési lapján megadott e-mail címére kapta meg.

Az 1. fordulóban három feladatot kellett teljesíteni, mindhárom a kiegyezés és a dualizmus kora emlékeinek feltárására irányuló kutatómunkát igényelt a csapatok lakóhelyén vagy annak környékén. Az 1. feladat: egy emlékhelyről saját készítésű fénykép beküldése. Ez lehetett épület, szobor, emlékmű, sírhely, emléktábla stb. A képalírás tartalmazta az emlékhely megnevezését és pár mondatos leírást alkotóiról, keletkezésének körülményeiről, helyi jelentőségéről. 2. feladat: a kiegyezéshez vagy a dualizmus időszakához kapcsolódó helyi forrás keresése és feldolgozása. Ez lehetett régi fotó, tárgyról készült fénykép,

írásos szöveg, pl. alapító levél, újságcikk, helytörténeti, családi dokumentum, levél, képeslap, feljegyzés, visszaemlékezés, családi történet rögzítése. A forrás ismertetése maximum 1500 karakter terjedelmű lehetett. 3. feladat: Power Point készítése 10-15 diakép terjedelemben településük dualizmus kori helytörténetéről. 2017. december 10-ig kellett beküldeniük munkáikat e-mailben.

A csapatok többsége igen értékes, mutatós anyagokat készített, munkájuk eredményeit érdemes lenne interaktív kiállítás formájában közkinccsé tenni. Az 1. forduló feladatait beküldő csapatok karácsony előtt kapták meg a II. forduló írásbeli feladatsorát, amelyet az interneten elérhető szakirodalom alapján 2018. január 23-ig megoldva, kinyomtatva, postai úton kellett visszaküldeniük a Honismereti Szövetség címére.

A II. forduló feladatsora komplexen és változatos feladattípusokkal kívánta mérni a diákok szakmai tudását a dualizmus koráról. Élvezetes feladatok tették próbára a csapatokat: karikatúraelemzés; mi történt, igaz vagy hamis; kire mondták és miért; keresztrejtvény, kakukktojás, táblázatelemzés, forrásrészletek, műalkotások felismerése, értelmezések, idézetek párosítása stb. A kutatás a szakirodalomban eredményes volt, a döntőbe jutott csapatok 84 és 95% közötti teljesítményeket produkáltak, több helyen 1-2 pont különbségű szoros eredmény alakult ki.

Az egész verseny fő szervezője és projektvezetője Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó), a Honismereti Szövetség pedagógiai munkabizottságának tagja volt, aki az I. és a II. forduló feladatainak összeállítását és a megoldások értékelését megosztotta kollégáival. A nagy munkát segítették Titkos Sándorné (Miskolc), Rásky Mihályné (Felsőörs), Ormos Zsuzsanna (Hódmezővásárhely), Nagy Éva Rita (Budapest), Vereckei András (Esztergom). Urbancsok Zsolt (Makó) és Zeitler Ádám (Makó). Az értesítést a döntőbe jutásról és az előzetes felkészülést igénylő feladatokról 12 csapat kapta meg 2018. február 16-án. A döntőre márciusban kerül majd sor. A vetélkedő lebonyolítását a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma biztosította támogatás formájában.

Elismerés illeti a versenyben részt vevő diákokat, felkészítő tanáraikat, a szervezőket, minden segítő munkatársat, kiemelten Bartha Éva, Debreczeni - Droppán Béla, Forróné Virág Zsuzsa (Esztergom) szervezést segítő munkáját, akik nélkül az élményszerű, nemes vetélkedő nem valósult volna meg. Köszönet mindazoknak, akik fáradoztak azért, hogy a fiatalok jobban megismerjék múltunkat, lakóhelyük dualizmus kori történetét, s ezáltal mélyebben kötődjenek hozzá.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

IV. HAGYOMÁNY ÉS EMLÉKEZET

A Dorozsmai Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény

2017. június 23-án nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt a Dorozsmai Tájház. Az ünnepélyes felavatás a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és az alapítók közreműködésével történt. A nagyszabású avató ünnepségre több mint 200 vendég gyűlt össze. A Tájház felszentelése után az alapítók és a szervezők megemlékeztek Márton Áronról, Erdély

legendás püspökéről. A gyűjtemény létrejöttéről, az avatóünnepségről és a filmvetítésről részletesen beszámolt Kovácsné Faltin Erzsébet a Szeged című folyóirat 2017. szeptemberi számában. A gyűjteményt a Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület működteti, amelynek elnöke Deli Albin. A működésében rész vesz az egész család: a feleség, Deli Julianna és két fiuk: Alex és Alen is. A Dorozsmai Tájház tagja a Magyarországi Tájházak Szövetségének.

A magángyűjteményből közkinccsé vált Dorozsmai Tájházban, s a vele egy portán található polgári épületben (ami egyúttal a család lakótere is) az egykor önálló településként működő, 1973-ban Szegedhez csatolt Kiskundorozsma történetének és néprajzának számtalan dokumentuma, fényképe és használati tárgya tekinthető meg. Az épületegyüttes megtalálható a dorozsmai nagyközség 1881-es felvételi térképén (a tájház a 90. sz. épülethez tartozott).

A főépületben lévő helytörténeti gyűjteményben tematikusan kialakított egységek vannak. Az első az egyházi gyűjtemény kiállítóterme, melyet a Kunsági Szövőgyár Kiskundorozsma – Nagymihály Gáspár Gyűjtemény elnevezésű terem követ. A Helytörténeti Szalonban a polgári enteriőr, valamint a fénykép- és dokumentum gyűjtemény az egykor a településen élő jómódú polgári családok életébe enged bepillantást.

Jelen cikkben részletesebben a tájházról lesz szó.

A dorozsmai tájház

Bútorzat a lakószobában

„A tájházak népi építészeti értékű épületekben, a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal egy adott település vagy kistáj hagyományos tárgyi kultúráját jelenítik meg. Berendezésük a településen élők életmódját, lakáskultúráját egy meghatározott időszakra és társadalmi helyzetre vonatkozóan reprezentálja.” – írja Vaskor István, a Sokszinú vidék újságírója (2017. február 12.) A Dorozsmai Tájházat nem a klasszikus, hármas osztatú parasztházban, hanem az egykor cselédházként működő épületben alakították ki. Gyermekkorát ebben a házban töltötte a 90. évében járó Joó Kálmánné Dudás Ilona, aki 2017 augusztusában osztotta meg emlékeit a Dorozsmai Tájház látogatóival. A visszaemlékezésben helytörténeti szempontból is fontos információkat kaptunk a családi viszonyokról, arról, hogyan éltek a 20. század elején a cselédek, milyenek voltak egy szegény család mindennapjai, mi történt ebben az épületben.

A mestergerendás, alacsony ház egy tengelyre fűződő helyiségekből áll: a bejárattól balra a konyha, s a belőle nyíló kamra, jobbra két egymásból nyíló szoba: a középső a lakószoba, legfelül a tisztaszoba. A tárgyakban gazdag tájház berendezésének zömét a több éve tartó gyűjtőmunka eredményeként a család tulajdonába került, s Dorozsma népeletét meghatározó tárgyak közül választották ki, kisebb részét a megnyitás hírére felajánlott, használatból már kikapott tárgyak tették ki. A látogató így betekintést nyerhet Kiskundorozsma 20. század első felének paraszti életébe, megismerkedhet a kubikos, téglavető élet tárgyaival is. A szakembereken kívül a helyiségek berendezéséhez az idősebb helyi lakosok is hozzájárultak. A tájház berendezésével kapcsolatos koncepcióról Deli Albin szavait idézzük: „Az elképzelésünk az volt, hogy egy élhető tájházat alakítsunk ki. Úgy rendezzük be, mintha nagyszüleink élnének itt, és korabeli életvitelükhöz minden szükséges berendezés megtalálható legyen. Az éléskamrában a rúdon szalonna és kolbász, a stelázsin a befőttek és a paradicsomlé úgy sorakoznak, mint nagyszüleink idejében. Célunk, hogy minden olyan életszerű legyen, mintha nagyszüleink házáat mutatnánk be, akik azért nincsenek otthon, mert éppen a templomba mentek – ez volt az elképzelésem, ez volt a célom.” (Szege, 2017. szeptember)

A lakószoba

A konyhában az ebédhez előkészített asztal, mögötte a gazdagon felszerelt konyhaszekrények, a falakon tányérok sorakoznak. A konyha központi helye a tűzhely, rajta és körötte a leggyakrabban használt tárgyak és eszközök: zománcozott öntöttvas lábasok, fazekak, tálak, vājlingok, fedők, szűrők. Érdeemes alaposan körülnézni, mert több olyan tárgy is látható itt, amelyet ma már kevesen ismernek, pl. hajsütő vasak a tűztérben, különböző méretű szenes vasalók stb.

A lakószobában a mindennapi bútortárgyak láthatóak. A két sarkában egy garnitúrából származó, flóderozott, barnára festett ágyak, köztük a térségünkben is gyakran használt padláda, a láda és a karospad praktikus ötvözetek. Előtte, a szoba közepén, asztal, körötte három támlás szék. A bútortárgyakhoz tartozik még az egyfiókos tükörasztal, valamint az ágy végénél elhelyezett barnára festett bölcső pólyás babával. Az ágyak és az asztal zöld alapú, virágmintás gyári készítésű ágycseresznyevel, illetve abrosszal fedettek. Az asztalon citra s vendégváró flaska bor poharakkal. A falakon különböző méretű szentképek mellett családi fotók, ill. faliszőnyeg látható. Az ágyak alatt éjjeliedény, cipők, csizmák.

A tisztaszobában már a polgárosult életmód tárgyai (kétajtós, szekrény, tonett székek) együtt találhatóak a hagyományos paraszti berendezéssel (3 fiókos sublót, festett ágy). A szobába belépve balra a közepén elhelyezett vetett ágy fogad, előtte asztal négy tonett székekkel. Terítőjük és az abrossz a lakószobához hasonló. Az ágyak fölött nagyméretű szentképek. Az ajtóval szemben fehér lyukhímzéses terítővel letakart 3 fiókos sublót, rajta általában búcsúból származó kegytárgyak: szentek szobrocskái, imakönyvek, olvasók, szentelt gyertyák. A sublót fölött szintén szentképek, együtt a szent sarkot alkotva. Mellette a jobb sarokban egy különleges rácsos gyermekágy. Festett gyermekágyal ritkán találkozni. A sötétkék alapú, oldalán színes virágos gyermekágyban elhelyezett baba története és pontos dokumentálása olvasható a falon elhelyezett képeken, feliratokon. A tájház enteriőrjei közül hozzám ez az egyik legközelebb álló (mint világháborús emlék, s mint gyermekjáték is), így szívesen idézem a feliratokat, s mutatom be részletesen.

„A magyaros ruhába öltöztetett porcelánfejű babát I. világháborús emlékként őrizte Gyémánt Ferencné, annak leánya Gyémánt Irma, majd annak gyermekei: Nagymihály István és Irma. Története: Gyémánt Ferenc, Kiskundorozsmai gazdálkodó, amikor az I. vi-

A tisztaszoba részlete

lágháborúba bevonult, családja pénzbeli segílyt kapott. Gyémánt Ferencné (Zádori Rozália) ebből a pénzből vásárolta leányának, Irmának a babát, aki kisleányként sokat játszott vele.” A babát, Gyémánt Irma gyermekei Gyémánt Irma (Tüskös Imréné) és Nagymihály István ereklyeként őrizték, majd 2017. május 21-én a Dorozsmai Tájháznak adták ajándékba.

A Dorozsmai Tájházban néhány nagyméretű színes fotó látható a magyaros ruhába öltöztetett porcelánfejű baba körül. Ezek a fotók a baba történetéhez kapcsolódnak, melyek a babával egy időben kerültek a tájházba. *„Nagymihály István és testvérének Irmának (Tüskös Imréné) ajándéka.”*

A kiállításban Gyémánt Irma gyermekkori fényképe is látható. A fotónak is van története: *„Gyémánt Ferenc és Zádori Rozália házasságából született 1913-ban. Gyémánt Ferencné a leányukról készült fénykép kicsinyített másolatát küldte férjének, hogy a fronton a kép segítségével erőt, kitartást adjon neki. Sajnos soha többé nem tért vissza a családjához.”*

A gyűjteményből a nagyobb mezőgazdasági eszközök és használati tárgyak (tarlógereblyék, kiséfák, kukoricamorzsolók, kasok, kerekaljú és bádogteknők, katonaládák stb.) az épület melletti fedett színben tekinthetők meg. De nem csak megtekinthetők, hanem a tárgyak megfoghatók, tapinthatók, kipróbálhatók, sok örömet, élményt és új ismereteket nyújtva a fiatalabb és idősebb látogatóknak. Az *élhető tájház* nem csak a berendezésben, hanem a tájház működésében is meghatározó elv.

A Dorozsmai Tájház nemcsak helyet biztosít a néprajzi tárgyaknak, hanem lehetőséget teremt a néprajzi ismeretek bővítéséhez is. A tájház előre egyeztetett időpontban látogatható, de sokan keresték fel véletlenszerűen. A szíves fogadtatás, a szakszerű bemutatás nem maradt el. Deli Albin és családjának célkitűzése és az eltelt egy év bizonyította annak helyességét, hogy hagyományőrző programokkal, színes műsorokkal a közösségi élet színterévé válhat a tájház, annak szobái, udvara s a polgárház is.

MARKOS GYÖNGYI

A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület első időszaka

A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület küldetéséről

A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület célkitűzéseivel és rendezvényeivel, a Deli-féle magángyűjteményre alapozott módon, a kiskundorozsmai népi és polgári múltat bemutató honismereti tevékenységet koordinálja és fogja össze. A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület – Deli Albin elnök vezetésével a közösséghez kötődő néprajzi érték őrzője és közkinccsre tevője. Az egyesület működése növeli a közösséghez kötődők kulturális életminőségét, Szeged-Kiskundorozsma lakosságának a hagyományőrzésben társult települési kohézióját.

Az egyesület működése a jogi bejegyzés alapján, 2017. február 28-án kezdődött. Tevékenységének indulását a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület segítette, amelynek elnöke 2017. március 30-án felhívást tett közzé arról, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja, Deli Albin és családja kezdeményezésére, magángyűjteményként Kiskundorozsmán, a Negyvennyolcas u. 1. sz. alatt, tájház megnyitó ünnepi rendezvényt tart. Erre a rendezvényre a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület minden tagja meghívást kapott.

A Kiskundorozsmán élő Deli család saját gyűjtésű anyagból, egy népi építészeti értékű házat, a régi életmódot néprajzi szempontból tükröző berendezési tárgyakkal, látogatóbarát módon rendezett be. A Dorozsmai Tájházban az 1900-as évek elejének és közepének időszakát idéző, eredeti berendezési tárgyakkal találkozunk. A dorozsmai templom közelében található tájházban a látogatókat a házigazdák kalauzolják. A néprajzi tárgyakkal, bútorokkal berendezett, régi építésű, fehérre meszelt mestergerendás Dorozsmai Tájházat és a polgári lakóépületben az egykori dorozsmai nagypolgárok múltját felidéző *kiállítótermetet* a Deli család a helyi kulturális örökség megőrzésének és népszerűsítésének szentelte.

A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület keretében a Dorozsmai Tájház 2017. június 23-án nyitotta meg kapuját. Az *egyesület* 2017. évi tizenkilenc rendezvénye közül, a keresztmetszetet reprezentáló jellegadóként az alábbi hét eseményről külön említést teszünk: a *Dorozsmai Tájház avató ünnepsége*; *A közösséghez kötődő néprajzi érték* című rendezvény; a *Bálint Sándor-emléknap*; a *Magyarországi Tájházak Szövetsége* tagjainak látogatása a Dorozsmai Tájházban és a Polgári Gyűjteményben, a *Kísértetjárás Gyurisék tanyáján* című rendezvény; a

könyvbemutató est és végezetül az *évszázó ünnepség*. Az egyesület a helyi identitás-tudat erősítésében és a közösségfejlesztésben vesz részt, és együttműködést alakított ki a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel, a Tájházak Országos Szövetségével, a Móra Ferenc Múzeummal és más hagyományőrző és kulturális egyesületekkel, szervezetekkel. A gyűjtemények gyarapítását, őrzését, fenntartását, látogatóbarát bemutatását a Deli-család vállalja és végzi. 2017-ben több foglalkozást tartottak. Két csoport működött. A Fürge Cinke Kézműves Csoport heti egy alkalommal tartott összejevetelt. A Dorozsmai Búzakalász Citerazenekar pedig folyamatosan tartotta próbáit, valamint meghívásra, különböző hagyományőrző programokon, Szegeden és más településeken több fellépésen vett részt.

A honismeretre fogékony közösségfejlesztés jegyében a honismeret és a helyi érték megbecsülésének kultúráját a dorozsmai óvodások és általános iskolások számára is közvetíti, a tájházat és a polgári épület kiállítótermeit ők is meglátogatták. Az örökségvédelem és a közösségfejlesztés is fontos területnek számít. Dinamikus és folyamatos honismereti munkájuk igényli a kulturális kapcsolattartást és a nyilvánosságot. A kultúráközvetítői munkáért köszönetet érdemel minden segítő közreműködő, a fellépéseken és programokon szereplők és a programszervezésben résztvevők összessége és az érdeklődő, látogató közönség! Külön köszönet illeti azokat a dorozsmai családokat, akik néprajzi értékű tárgyakkal gazdagították a gyűjteményt. Az egyházi kiállító terem gyűjteményének kialakítását a dorozsmai Keresztelő Szent János Plébánia támogatta.

Az egyesület szakmai-tanácsadói és segítői holdudvarát érdemes megemlíteni. A tájház sikeres kialakításában, a működést megalapozó szakmai munkában és szakmai szervező tevékenységben tanácsadásukkal segítséget nyújtottak: Blazovich László egyetemi tanár, történész, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke; Szűcs Judit néprajzkutató; Hegedűsné Majnár Márta, a Magyarországi Tájházak Szövetségének ügyvezető elnöke; Kovácsné Faltin Erzsébet jogász, író; Bogoly József Ágoston irodalomtörténész és kultúrakutató; Simon András egyetemi docens, néprajzkutató, Fodor Ferenc történész, muzeológus, Marjanucz László történész, egyetemi tanár, Nagy Gábor néprajzkutató, muzeológus, Markos Gyöngyi néprajzkutató, Tóth István történész, muzeológus és még sokan mások. A segítőik közül még megemlítendő a dorozsmai Keresztelő Szent János Plébánia és a hozzá tartozó társulatok (Hozsanna Kórus, Katolikus Kör), a Szegedi Közéleti Kávéház és a dorozsmai Szélmalom Vendéglő.

A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület munkájának megismertetésében a közösségi médiának fontos szerepe van. Ezért érdemes megjegyeznünk, hogy az Egyesület 2017. évi egyes rendezvényeit és foglalkozásait dokumentáló fotó, szöveg és video anyagok a világhálón megtalálhatók.¹

¹ http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/tajhazat_avattak_kiskundorozsman

A Dorozsmai Tájház avató ünnepségéről

A Dorozsmai Tájház avatási napján Blazovich László jogtörténész professzor mondott megnyitó beszédet. Nagy Zoltán székelyudvarhelyi tanár Márton Áron erdélyi püspök munkásságáról tartott előadást, és ez alkalomból vetített részletet *A hegy* című filmből. Az avatóünnepet az Öreghegyi Bodza Citerazenekar népdalcsokorral gazdagította. A Dorozsmai Tájház avatása és bemutatása után a polgári épületben a kiállítótermek megtekintésére került sor. A programot Deli Albin és családja, Kovácsné Faltin Erzsébet és a Dorozsmai Hagyományörző és Kulturális Egyesület szervezte. A tájházat Kovács József püspökségi általános helynök és Gordos Ferdinánd dorozsmai plébános szentelte fel. Sándor Tivadar aradi plébános a tájházat és Dorozsma népét Boldog Gizella-erekyével áldotta meg. Ettől az időponttól kezdve Boldog Gizella a tájház „védőszentje”. A közönségnek a tájházat Fodor Ferenc történész, muzeológus és Simon András egyetemi docens, a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék (SZTE) tanszékvezetője mutatta be.

A honismeret üzenete: az érték benned és közösségedben van

A Dorozsmai Hagyományörző és Kulturális Egyesület szervezésében *A közösséghez kötődő néprajzi érték* tematikájú rendezvényre 2017. augusztus 11-én a Dorozsmai Tájház udvarán került sor. *A közösséghez kötődő néprajzi érték, a Dorozsmai Tájház* címmel Bogoly József Ágoston tartott előadást.

A tájházat Deli Albin és Deli Julianna mutatta be. Közreműködtek: az Öreghegyi Bodza Citerazenekar tagjai. A rendezvény meglepetés-vendége volt az akkor 90 éves Joó Kálmánné, Dudás Ilona, aki 1928-tól 1948-ig abban a házban élt nagyszüleivel, amelyben a Dorozsmai Tájházat a Deli-család kialakította. Soha vissza nem térő pillanatokban volt részünk, mert a 90 éves élő koronatanú, a jelenlévő nagyszámú közönségnek hosszan elbeszélte, megosztotta mindazokat az élményeit, melyeket az utókornak még megüzenni fontosnak tartott.²

Kiemelkedő rendezvény volt a Bálint Sándor-emléknap, 2017. szeptember 15-én. Bálint Sándorról Barna Gábor néprajzkutató professzor vetített képes elő-

² https://www.youtube.com/watch?v=sSNW_OFFhno
<https://www.youtube.com/watch?v=GO76cbpDDeY>
http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/felavattak_a_dorozsmai_tajhazat/2523802/
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ePiGBgJwUaUJ:csm-honismeret.uw.hu/korabbiHireink.php+&cd=15&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:N66a7n3MGkCJ:honismeret.hu/csongrad-megye+&cd=19&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100018722134439>
http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/felavattak_a_dorozsmai_tajhazat/2523802/
https://www.facebook.com/profile.php?id=100018722134439&sk=photos&collection_token=100018722134439%3A2305272732%3A69&set=a.1256655258068545.10737418937.100018722134439&type=3

A kulturális szalon a polgári gyűjtemény része adást tartott. *Bogoly József Ágoston* előadásában Bálint Sándor életművének honismereti időszerűségét mutatta be. *Deli Albin* helytörténeti kutató a dorozsmai Fogadalmi Kápolna Hétfájdalmú Szűz Máriát ábrázoló szobrát ismertette. Szűz Mária neve napja szeptemberben van, melynek népi val-

lásossági kultuszával Bálint Sándor néprajzi szempontból foglalkozott. A Bálint Sándor-emléknap apropója az volt, hogy Bálint Sándort 1947 szeptemberében, tehát a rendezvény időpontját tekintve, akkor éppen hetven évvel azelőtt nevezték ki a szegedi egyetemre a néprajz nyilvános rendes egyetemi tanárává. Az ünnepség keretében, a Dorozsmai Tájházban ez alkalommal a látogatók szentkép-kiállítást és falvédő-kiállítást is láthattak. Az udvaron gyöngyfűző és horgoló asszonyok interaktív bemutatót tartottak, és itt még a programhoz illő zenei alkotások is elhangzottak. Hétfájdalmú Szűz Mária virágokkal körbeékesített szobra ezen az emléknapon a Tájház udvarán volt látható. A program támogatói között a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület; a Szegedi Közéleti Kávéház; a Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület szerepelt.

A Dorozsmai Tájház tagja a Magyarországi Tájházak Szövetségének. 2017. október 7-én tanulmányi kirándulás keretében a Magyarországi Tájházak Szövetségének tagjait látta vendégül az egyesület. Két autóbusszal jöttek, két csoportban, összesen hatvanan. A tájház-témakörben kiváló szakmai ismeretekkel rendelkező vendégek az ország több területéről és még a határon túlról is érkeztek. A Dorozsmai Tájházban és a Polgári Gyűjteményben látottak-hallottak hatására a vendégek elismerésüket fejezték ki.

Kísértetjárás Gyurisék tanyáján címmel, 2017. október 27-én a Helytörténeti és kulturális szalonnak nagy közönségérdeklődéssel kísért, sikeres rendezvénye volt. Bálint Sándor gyűjtése nyomán, Tombác János *Kísértetjárás Gyurisék tanyáján* című meséjének feldolgozása alapján a látogatók hangulatos élményt adó rendezvényen vehettek részt. Megjelent az összehasonlító folklorisztika szempontja. A kísértetjárás magyar néprajzi jelenségét nem a Halloween-kultusz köré, hanem inkább a magyar néprajzi hagyományban élő meseanyag köré épített módon mutatták be. A Bálint Sándor által összegyűjtött és kiadott, dorozsmai vonatkozású Tombác-mese és a Tombác-féle mesegyűjtemény került a figyelem középpontjába. *Bogoly József Ágoston A kísértet hiedelme* címmel erről a szemléleti alapról kiinduló előadást tartott. A mesét Deli Albin olvasta fel. Tűzszonglőrök esti látványossággal kápráztatták el a közönséget, tekerőlant- és citerazene szólt. A látogatók a „kísértetjárás” játékos felidézésében is részt vehettek.

A helytörténeti és kulturális szalonban december 15-én könyvbemutatót tartottak. A könyv szerzőjének jelenlétében az érdeklődő publikum *Elisabeth Faltin: A királyné* című történelmi regényével ismerkedhetett meg. A Gizella királyné életével foglalkozó könyv felkeltette az érdeklődést, hiszen a kedvezőtlen, esős időjárás ellenére erre a rendezvényre közel ötvenen jöttek el.

A december 21-én rendezett rendkívül színes és több szereplőt felvonultató *Évzáró Ünnepségre* szükség volt, mert a Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület első hat hónapjának eseménydús és sikeres honismereti és közösségépítő munkája, a résztvevők és az érdeklődő közönség egymásra találása ezt indokolta. A széleskörű közönségérdeklődés kísérte évzáró eseményen százharmincan vettek részt. A rendezvényeken mindig fellépett a citera együttes, jelen volt a népdaléneklés. Az ünnepeket és rendezvényeket konferanszié munkájával *Kovácsné Faltin Erzsébet* segítette. A 2017. évi események dokumentációja a világhálón megtekinthető.³

Összegző távlatban

Sajátos, muzeális közegben él a Deli-család Kiskundorozsmán. A Deli Albinnal történt beszélgetésből a házigazda szavait idézem: „*A Dorozsmai Tájház közelében lévő polgári épületet, a Kiskundorozsma polgári életét meghatározó családoktól származó és a település történetével többnyire összefüggő tárgyi emlékekkel, bútorokkal rendeztük be. A polgári épületben életvitelszerűen most családom élete folyik. A tárgyak, berendezések életvitelünkre hangolt elrendezése, látogatóbaráttá és egyben különlegessé teszi a családi környezetünket, az életünket. Az elmúl féltében, 2017 februárjától decemberig bezárólag, már egyeztetett időpontban vagy véletlenszerűen, többen is vagy egyedül, vagy éppen családotól keresték fel a dorozsmai magángyűjteményeinket. Érdekes az, hogy az élénk hazai látogatói érdeklődés mellett, voltak már látogatóink Alaszkából, Kínából, Romániából és Ausztriából is.*”

Kultúrakutató mentorként és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület tagjaként a két egyesület számára a helytörténeti vonatkozások feltárásának honismereti értelmezésében szakmai segítséget nyújtok. Szakmai törekvéseinket újra megalapozandó szemlélettel írtam a *Régió, honismeret, múzeumpedagógia. A honismereti-helytörténeti kultúra* című, távlatot nyitó tanulmányomat, amely a *Szeged* című folyóiratban (2016. 3. sz. 35–37.) olvasható.

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

³https://www.facebook.com/profile.php?id=100018722134439&sk=photos&collection_token100018722134439%3A2305272732%3A69&set=a.168133920487345.1073741898.100018722134439&type=3

„Langó Hagyományőrző Ház” – Apátfalva

A Langó Hagyományőrző Ház több mint 100 éve épült, Langó Mátyás (1865–1930) és felesége Varga Márta (1873–1935) építette. Négy generáció lakott ott együtt. Langó István hősi halott felesége, Varga Luca (1895–1974), Luca mama volt a legidősebb, fia Langó Imre (1912–1982) és felesége Veréb Krisztina (1921–2007), Langó Imre a feleségével, Rózsikával és a két fiuk, Róbert és Attila.

A polgári jelleget követő nagygazda házat jellegzetes pátfalvi kékre meszelték. A ház Apátfalva központjában, az egyik legrégebben települt utcában, a Kossuth utcában áll. Utolsó lakója Langó Imréné Veréb Krisztina 2007-ben itt hunyt el. A ház berendezése az 1800-1900-as évekre jellemző bútorzat, textíliák és eszközök, jelenleg múzeum. A berendezés gyűjtemény jellegű.

A lakóépület fordított ház, keresztben áll az utcára, zárt beépítési móddal. A ház módos gazda házaként épült, a tehetős család sok szobát, melléképületet és számos gazdasági épületet emelt. A ház homlokzatát vakolatdíszek (lizénák) díszítik, kék és fehér színűre van festve, mely még jobban kiemeli a díszeket. Abban az időben csak a módos, gazdagabb családok engedhették meg maguknak házaik ilyen módon való díszítését. Az utcafront három részre tagolódik: első a lakórész, ahol két ablak található, utána ajtó, mellette két vakablak a magtár részt takarja, majd a nagykapu után az ismét kétablakos kisszoba helyezkedik el.

Az udvarra az ún. száraz bejárati kapun keresztül jutunk, amely nagykapu és kiskapu részre van osztva, kívül rászögezett díszítéssel. A kapu felett színes üveglak, (mely szintén a jó módra utalt), a kapu kívül-belül mázolva. Az udvarban téglából kirakott járda, szőlőlugas, virágoskert, eperfa, köcsögfa, alsó konyha, kotárka, tároló színek vannak.

A szárazkapu lakóház felőli részén kissé megemelve a magtár található, aminek a padlásrészét is terménytárolásra használták. Ma itt találjuk a méhészet eszközeit is. A magtár alatt pince van, az udvarról lehet lépcsőkön lejutni, hordók, prés, kádak a szőlőfeldolgozás eszközei vannak itt kiállítva. A Maros parton termelt szőlőt itt dolgozták fel, és itt tárolták a mustot, a bort. A kapu másik oldalán a kisszoba helyezkedik el. Itt lakott Langó Istvánné Varga Luca nagymama. A férje, Langó István, az első világháborúban, 1917-ben halt meg. Luca mama akkor még fiatalasszony volt, egy ötéves fiúgyermekkel. Nem ment férjhez, ott maradt az anyósával, apósával együtt. 1974-ben halt meg. A szobában

Az apátfalvi Langó-ház

nagyon régen kemence volt, utána cserépkályhával fűtötték. A kisszoba berendezése: sublót, ágy, pad, asztal.

A lakórész felőli kiskapun, közvetlenül az utcáról a ház zárt folyosójára (gangjára), onnan a tisztakonyhába jutunk. A tisztakonyha falát számtalan tányér teszi egyvedivé, az üvegezett konyhaszekrényben sorakoznak a tálak, bögrék. A hagyományos három osztatú házépítésnek megfelelően a konyhából kétfelé helyezkednek el a szobák. Balra az utcai szoba polgári jellegű berendezéssel (1935-40-es évekbeli bútorok), hagyományos hengeres festéssel és az elmaradhatatlan szentképekkel. Jobbra a hátsó szoba, amiben a paraszti tisztaszoba elevenedik meg. A díszes párnákkal vetett ágy, a suglót (sublót), a szentképek, családi képek, a búbos kemence, a sarokpad, a gondolkodószék, a bölcső, a festett fogas, a petróleumlámpa, a házi áldás, a Mária-szobor visszavezet a dédapa, Langó Mátyás világába.

A nagy ház folytatásában a gangról a kamrába léphetünk be, de az alsókonyhából is nyílik ajtó a kamra felé. Az éléskamrát ráccsal választották el a padlásfeljárótól. A kamra földes, így kellemes hűvöset tart. A kamrában a polcon, stelázsra sorakoznak a télire eltárolt befőttek, lekvárok, aszalványok, zacskókban a tésztafélék, gyógynövények. Disznóvágás után ide kerültek a kolbászok, szalonnák, és a teli zsírosbödönök.

Mivel a paraszti életforma önellátó volt, házilag készült eszközök, szerszámok, tálás fogasok, polcok, kisszékek találhatóak a konyhában, mely alacsonyabban, a járdaszinten helyezkedik el. Ez a helyiség még fűthető, kemence van ben-

ne. A féltetős hátsó részen több helyiséget is kialakítottak. A nyári konyhából lehetett a konyhát fűteni. Utána a nagyobb konyhai eszközök tároló helye: a kenyérsütés, mosás és disznóvágás eszközeit pakolták ide, és ide kerültek a régi, már használaton kívüli eszközök, valamint a gazdasági szerszámok és kocsik.

Ezek a gazdasági tárolók háromoldalú helyiségek. Itt a gazdálkodás, földművelés és önellátás eszközeit, egyszerű gépeit találjuk. Több pörzsölő, kukoricamorzsoló, kasok, párszárítók, kapák, kaszák, favillák sorakoznak, és szekerek, lovas kocsik is helyet kaptak. Az udvaron régi vetőgépek idézik a múltat. Az udvaron keresztben áll a kotárka, alatta disznóól.

Az udvaron van egy kis épület, eredetileg nyúlház volt, ma földes lakószoba lett belőle. Jellegzetes paraszti szobaként rendezték be: két ágy, asztal, pad van benne.

A ház minden része kiállításként szolgál. *„Feleségem, Rózsika ötlete alapján kezdtünk neki a gyűjtemény kialakításának. A kiállított tárgyak 60 %-a ebben a házban volt használatban, és itt maradtak a mama bútorai is. Most kb. 2000 tárgy van kiállítva. A faluból 60 családtól kaptunk régi tárgyakat, és kb. 30-an, rokonok, ismerősök, barátok segítettek a berendezésben, varrásban, az eszközök konzerválásában. A többgenerációs házat az apátfalviaknak és a falunkba látogatóknak is szívesen bemutatjuk. Fontosnak tartjuk, hogy az összegyűjtött emlékegy, amit a falu lakossága segítségével sikerült összeszedni, megmaradjon a következő nemzedékeknek is, hiszen a sok szép tárgyon kívül ebben a házban az emberi összefogás ereje is benne van, és ez nagy érték az Apátfalván élőknek és az ide látogató vendégeknek is. Fontos, hogy múltunk emlékegye itt helyben is megtekinthető legyen.”*

LANGÓ IMRE

Börzsök Attila gyűjteményének részlete Makón

**„Egyik tárgy hozta a másikat, nincs kettő egyforma.
Sorozatokat kezdtem el összeállítani.”**

Börcsök Attila néprajzi gyűjtő és gyűjteménykezelő 30 éves munkássága

Börcsök Attila az általános iskolát Makón, a középiskolát Szentesen a Mezőgazdasági Szakközépiskolában járta, ahol 1986-ban végzett. Ebben az évben a Juhász Gyula Szakközépiskolában helyezkedett el szakoktatóként, a mezőgazdasági tagozat kertészeket nevelő tanáraként, ezt a tevékenységét 2014. augusztus 31-ig folytatta, majd szeptember 1-jén a József Attila Múzeum gyűjteménykezelője lett.

Börcsök Attila már gyermekkorában fogékony volt a népi kultúra tárgyi és szellemi emlékei iránt, a családban nagy hatással volt rá anyai nagymamája, akinél sok időt töltött. A nagyszülői házban megfigyelhette a kemence használatát, a szappanfőzést, és a paraszti táplálkozás és gazdálkodás mindennemű formái megnyilatkozását. A családban megmaradt, 1840-ben készített makói menyasszonyi ládára szerelték az öntöttvas kukoricamorzsólót, és egy másodlagos felhasználásban megőrizték a korai kulturális emléket, melyet jelenleg Börcsök Attila gyűjteménye őriz. A gyermekkorban megtapasztalt emlékek formái, színei, szagai indították el a gyűjtésben kiteljesedő fiatalember munkásságát.

A családi környezet mellett az iskolában töltött évek is meghatározóak voltak. Az általános iskolában Fodor Lászlóné osztályfőnök felfigyelt Börcsök Attila érdeklődésére és Kiss Lajos *A szegény emberek élete* című kétkötetes művét ajánlotta olvasásra tanítványának. Gyermekként ez volt az első néprajzilag meghatározó olvasmányélménye, ami hatással volt a későbbi gyűjtőmunkára. Az osztályfőnök mellett Pletka Anna történelemtanár által szervezett kirándulásokon megtekintett múzeumok (Szekszárd, Mohács, Szarvas) egy új dimenziót és látásmódot nyitottak meg Börcsök Attila számára. Későbbiekben tanára vendégkönyv-bejegyzése igazolja a gondoltakat: *„Fontos, hogy a tanulók megismerjék a nép életét, mindennapjait. Ebből erőt, tartást merítenek, és tapasztalatot.”*

A középiskolát Szentesen végezte, ahol Vörös Gabriella régésznek, a Koszta József Múzeum akkori igazgatójának tanácsára részt vett ásatásokon. Az 1980-as évek végére egy gyűjtemény állt össze a családból összegyűjtött néprajzi tárgyakból. *„Kapcsolatokat építettem ki szakemberekkel, amelyekből barátságok is lettek.”*

Makón, szülővárosában a József Attila Múzeumban is sokszor járt, *Fejér Gábor és Markos Gyöngyi* néprajzkutatók segítségével mélyítette tudását a regionális kultúra megismerésének irányában.

A gyűjtés módszereivel és módszerességével kapcsolatban Börcsök Attila megállapította, hogy *„egyik tárgy hozta a másikat, nincs kettő egyforma. Sorozatokat kezdtem el összeállítani. [...] Néha örültségnek tűnt a dolog, nem voltam sosem tehetős ember, ennek ellenére sikerült nagyon fontos tárgy-együtteseket összegyűjteni. A tehetős gyűjtők a legreprezentatívabb tárgyak felé fordultak, az egyszerű, primitív, hétköznapi tárgyak felé pedig nem. Számomra azok is fontosak voltak.”* A gyűjtési munkálatok egyre inkább családon kívüli területekre is kiterjedtek, így terepmunkával *„mélyfúrásokat”* végzett az egykori Csanád vármegye korunkban Csongrád megyéhez tartozó településein, így például a dél-alföldi fehér lyukhímzésekkel kapcsolatban Makón, Apátfalván és Magyarcsanádon. Nemzetiségekkel kapcsolatos kutatásokat folytatott a pitvarosi, a Csanádalbertin élő, a tótkomlói és ambrózfalvi szlovákoknál, a magyarcsanádi szerbeknél és románoknál.

Az anyag felhalmozódása és a tapasztalatok összeadódása miatt *„múzeum gondolata fogalmazódott meg bennem”* – mondja a gyűjtő. A Börcsök család egyik – már nem lakott – házában, a Váradi utca 96. szám alatt állandó kiállítást rendezett be, amely 1992 májusában nyitotta meg kapuját az érdeklődők előtt, és 2001-ig volt látogatható. A kiállítás vendégkönyvében *Markos Gyöngyi* néprajzkutató az első bejegyző, aki így ír a látottakról: *„Nagy szeretettel ajánlom a Tisztelt Látogató figyelmébe Börcsök Attila néprajzi gyűjteményét. Makó és környékének népéletéből olyan tárgy együttes tárul elénk, amelynek szinte minden darabját érdemes szemügyre venni. Tükrözi a fiatal gyűjtő érdeklődését, kitartó munkáját, s benne van városa, ősei iránti szeretete. Kívánom, sok örömet leljen még benne, s gyarapítsa gyűjteményét mindnyájunk örömére.”* A kiállítással kapcsolatban *Fejér Gábor Kós Károly Varjú* nemzetség című művéből idéz, ahol a szerző a kutatókra máig aktuális témát vet fel:

„Csodálatos dolog, de igaz, hogy az emberek a völgyeket szeretik és nem a hegyeket. Talán, mert félnek tőlük; lehet. Hogy itt fenn erdőt látnak, meg követ, meg felleget, aki az ormok körül tekereg. Hogy itt fenn erősebben tekereg a zivatar. Pedig itt korábban kél a nap, és későbben nyugszik, és – közelébb az Isten. De talán éppen ezért nem szeretik a hegyeket. ...Akik itt fenn élünk, emberrel ritkábban beszélünk. De sokmindent látunk mi. A völgyi ember minket nem láthat, de mi belátunk a faluba... belátunk a völgyi ember életébe. Mindent látunk, és sokat tudunk. De ők nem is láthatnak minket. Ők csak a nagy hegyet látják, a köveket, és a gomolygó felleget, aki minket beborít, és hallják zúgni a szelet. De minket nem látnak. A mi dolgainkat nem tudhatják, a mi életünk nekik titok örökké. Talán azért is nem szeretnek minket a völgyi emberek: mert az ember nem szereti, ha a feje felett valami ösmeretlenséget tud. És mégis, a hegyi ember örökké lefelé húzódik... De vissza nem tud jönni egy is... De lám, megtörtént egyszer, hogy egy ember a völgyből elindult fel a hegynek...”

Kiállítás a Móra Ferenc Múzeumban (2008)

„Számadás” kiállítás (2017)

Hasonló gondolatot írt *dr. Tóth Ferenc*, nyugalmazott „makai” múzeumigazgató a gyűjtő 2008-ban, a Móra Ferenc Múzeumban megrendezett kiállításához: *„Kedves Attila, Gratulálok. Az út a csillagokba vezet.”*

1994. június elsején *T. Knotik Márta*, a Móra Ferenc Múzeum textilrestaurátora, népviselet kutatója írt a könyvbe: *„Sokréttű, értékes gyűjteménynek tartom. Kitéűnő szemmel, érzékkel gyűjt, érdemes hosszútávon foglalkoznia a témával.”* Forgó Géza történész-muzeológus 1995-ben írt a vendégkönyvbe: *„Irigylem és tisztelem a lelkesedést!”* Bárkányi Ildikó néprajzkutató-muzeológus 1997-ben írt a könyvbe: *„Gratulálok a gazdag, értő szemmel gyűjtött és válogatott kiállításához!”* 2006-ban Jámborné Balog Tünde képzőművész gondolataiban a múlt iránti és a gyűjteménnyel kapcsolatos tisztelet jelenik meg: *„„Kedves Attila! Garabolyaival, kisszékével, és a többivel is megríkatott, gyerekkorom tárgyai köszönnek vissza gyűjteményéből, és általuk megidézve nagyanyám és régen elment öreg rokonaim is itt vannak közöttük. Köszönöm. Jámborné Balog Tünde”*

A sok elismerő szó mellett voltak nehézségek is a gyűjtő életében. Egyik rokonai bejegyzés erre utal 1998-ból: *„Gratulálunk a kiállításához, csináld tovább, ne add fel, ha nincs támogatód, akkor se!”* 2000-ben ideiglenes muzeális működési engedélyt, majd 2002-ben érvényben lévő muzeális működési engedélyt kapott Börcsök Attila. Elkezdődött a gyűjtött tárgyak leltárba vétele, a gyarapodásról a 2. számú mellékletben kapunk képet. 2000-tól 2014-ig Börcsök Attila Néprajzi Magángyűjteménye néven létezett a kollekció, majd Börcsök Attila 2014-ben Makó Város Önkormányzatának ajándékozta az anyagot, így került Forgó Géza múzeumigazgató javaslatára a József Attila Múzeumba, és ettől fogva Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjtemény néven létezik. Makó Város Önkormányzata 2017-ben a felvette Makó Város Települési Értéktárába a Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjteményt mint lokális értéket. A felgyűjtött tárgyakat, kulturális elemeket Börcsök Attila a Néprajzi Múzeum struktúrája alapján a következő nagy gyűjteményi egységekbe sorolja: gazdálkodás (hagymatermesztés, szemtermelés, rétgazdálkodás, ártéri szőlőtermesztés); halászat, állattartás, pásztorkodás; háziipar – kenderfeldolgozás; kerámia és üveg; táplálkozás; textil (viselet, hímzés,

Törülköző

Juhásmellény

Menyasszonyi láda

szóttes); mesterségek (kovács, bográn, csizmadia, asztalos, suszter, kézimunka előnyomó stb.); szokás- és játékgyűjtemény; bútor); népi vallásosság.

A gyűjtő 1992-től rendez kiállításokat, a tárlatok lajstromát az 1. számú melléklet tartalmazza. Szülővárosában, Makón, a József Attila Városi Könyvtárban és a József Attila Múzeumban, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye muzeumaiban és muzeális kiállítóhelyein rendezett önálló és a helyi gyűjteményekkel

közös tárlatot. 2008-ban Szegeden, a Móra Ferenc Múzeumban a tárlatot 19 786 fő látogatta, és ugyanebben az évben Németországban is szerepelt az anyag. *Börcsök Attila* munkásságát a Néprajzi Társaság 2003-ban Sebestyén Gyula-emlékéremmel jutalmazta, Makó Város Önkormányzata 2017-ben Makó Város Emlékérmével tüntette ki. (Képünkön.)

Zárásként *Tóth Ferenctől* idézem egy 1994-es vendégkönyvi bejegyzését: „Végtelenül sajnálom, hogy Attila nem múzeumunk munkatársa, ott lenne rá nagy szükség.” A gondolat után 20 évvel, Börcsök Attila 2014-ben gyűjteménykezelőként kezdett el dolgozni a József Attila Múzeumban. 2016-ban a Magyar Nemzeti Múzeumban gyűjteménykezelői képzést szerzett.

Börcsök Attila 30 éves gyűjtőmunkájának az eredményét illetően a jövő feladata, hogy a leltározatlan tárgyak feldolgozásra és elhelyezésre kerüljenek, digitális adatbázisban és katalógusokban, kiállításokban megjelenjenek, így éljenek tovább. A József Attila Múzeum néprajzi gyűjteménye és a Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjtemény egyesüléséből és tudományos feldolgozásából ismerhető meg Makó és a csanádi régió hagyományos népi kultúrája.

NAGY GÁBOR

1. számú melléklet: kiállítások

1992. Börcsök Attila Néprajzi Magángyűjteménye (állandó kiállítás), Makó, Várad utca 96.
 1995. A makói Börcsök Attila néprajzi gyűjtő anyagából kiállítás Szentesi Művelődési Központ (Szentes) 2015. április 6-tól április 28-ig. 1998. „Karácsonyi asztal” József Attila Városi Könyvtár (Makó) 1998. november 27-től 1999. január 8-ig. 1999. „Szent Vince a Péter pincében” Koszta József

Bőrösök Attila Szenteltvíz tartó

Múzeum Péter Pál Polgárház Gyűjteménye (Szentes) 1999. január 22-től március 31-ig. **2000.** Feliratos textíliák, József Attila Városi Könyvtár (Makó) 2000. május 19-től június 8-ig. Hagymafesztiválon kiállítás 2000. 09. 15. Karácsonyi népszokások, Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely) 2000. december 8. **2002.** Népi hímzések és szőttesek a Maros mentén Tari László Múzeum (Csongrád). 2002. 06. 13-tól 2002 év végéig. „Borha-

rapóknak való” Szőlészeti és borkiállítás. Szántó Kovács Múzeum (Orosháza). 2002. 10. 6 hét. **2004.** Amennyit látszani engedtek... József Attila Városi Könyvtár (Makó) 2004. 10. 8. november 3-ig. Karácsonyi népszokások, József Attila Városi Könyvtár (Makó) 2004. 11. 26. 6 hét. **2005.** A makói hagymatermesztés eszköztanyaga, Hagymafesztivál (Makó) 1 hét. Adventtől – Vízkeresztig. A karácsonyi ünnepekör szokásai Makón és környékén, Szántó Kovács Múzeum (Orosháza) 2005. november 26-tól 2006. január 8-ig. **2006.** Vessző, gyékény, szalma... József Attila Városi Könyvtár (Makó) 2006. november 3-tól 2006. december 5-ig. Amennyit látszani engedtek. Női fehérneműk a 19. század végéről és a 20. század első feléből, Bozsó Gyűjtemény (Kecskemét) 7 hét. **2007.** A karácsonyi ünnepekör szokásai Makón és környékén, Orlai Petrics Soma Gyűjtemény (Mezőberény) 2007. november 22-től 2008. január 18-ig. **2008.** Népi textíliák a Maros mentén. Móra Ferenc Múzeum (Szeged) 2008. május 16-tól 12 hétig. Népi textíliák Makóról és környékéről Volkstümliche Textilien aus Makó und Umgebung. Oberlausitzer Sechctädtebund und Handwerksmuseum (Löbau, Németország), 2008. augusztus 29-től október 26-ig. **2010.** Az állandó kiállítás lebontásra került a 2010-es rendkívüli időjárás (belvíz, esőzések) miatt. **2011.** Az állandó kiállítás lebontásra került, becsomagolva várja új helyre költözését! **2012.** 25 éves Bőrösök Attila Néprajzi Magángyűjteménye, József Attila Múzeum (Makó) 2012. november 09-től 7 2013. május végéig. **2014.** „Emlékeink a Nagy Háborúból” 1914-2014 centenáriumi kiállítás, József Attila Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítás, József Attila Múzeum (Makó) 2014. október 4-től december 20-ig. **2015.** „Emlékeink a Nagy Háborúból” 1914-2014 centenáriumi kiállítás, József Attila Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítás, Nagy Gyula Területi Múzeum (Orosháza) 2015. „Emlékeink a Nagy Háborúból” 1914-2014 centenáriumi kiállítás, Zempléni Múzeum, József Attila Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítás, Zempléni Múzeum (Szerecs) 2015. május 18-tól októberig. Pásztor nemzedékek – Az alföldi pásztorok világa, József Attila Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítása, József Attila Múzeum (Makó) 2015. november 13-tól december 20-ig. **2017.** Pásztor nemzedékek – Dél-alföldi pásztorok a 20-21. században, József Attila Múzeum, Koszta József Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítása, Koszta József Múzeum (Szentes) 2017. február 06-tól április 20-ig. SZÁMADÁS 1788 – 1950 – 2017. Kiállítás a József Attila Múzeum és a Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény műtárgyaiból József Attila Múzeum (Makó) 2017. március 31-től június 18-ig. A juhásznak jól megy dolga... Pásztor kiállítás, József Attila Múzeum, Tari László Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítása, Tari László Múzeum (Csongrád) 2017. május 25-től augusztus 10-ig. **2018.** Kisvárosi ikonok – Makói életképek a Homonnai fényképészcsalád szemével, József Attila Múzeum és Bőrösök Attila Néprajzi Különgyűjtemény közös kiállítása, József Attila Múzeum (Makó) 2018. június 23-tól augusztus 15-ig.

2. számú melléklet: A Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjtemény gyarapodása

Év	Egyedi leltározott tárgyak száma	Év	Egyedi leltározott tárgyak száma
2000.	845	2009	8172
2001	3014	2010	8310
2002	4697	2011	8428
2003	5323	2012.	8696
2004	5685	2013	8764
2005	6202	2014	8802
2006	7218	2015	8830
2007	7886	2016	8918
2008	8034	2017	9006

IRODALOM

- BÖRCSÖK 2005: Börcsök Attila: Gyűjteménytörténet. In: Forgó Géza (szerk.): *Makói História*. Makó, 2005/3. 19-20.
- FORGÓ 2018: Forgó Géza (szerk.): kisvárosi ikonok. Makói életképek a Homonnai fényképészcsalád szemével. A József Attila Múzeum Kiállítási Katalógusai I. Makó, 2018.
- MARKOS 2007: Markos Gyöngyi: Húsz éves Börcsök Attila néprajzi gyűjteménye. Marosvidék. Makó, 2007. december. 63–65.
- NAGY 2016: Nagy Gábor interjúja Börcsök Attilával, a Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjtemény megteremtőjével, a József Attila Múzeum gyűjteménykezelőjével. In: Nagy Gábor (szerk.): *Makói História*. Pásztor nemzedékek. Dél-Alföldi pásztorok a 20-21. században. Makó, 2016. 14-16.
- NAGY 2017a: Nagy Gábor (szerk.): Számadás 1788 – 1950 – 2017. Kiállítás a József Attila Múzeum és a Börcsök Attila Néprajzi Különgyűjtemény néprajzi műtárgyaiból. Makó, 2017.
- NAGY 2017b: Nagy Gábor: Börcsök Attilát Makó Város Emlékermeivel tüntették ki.
- MarosKult. A Szirbik Miklós Egyesület hivatalos blogja. 2017. <https://maroskult.wordpress.com/2017/05/08/borcsook-attilat-mako-varos-emlekermeivel-tuntettek-ki/> (Letöltve: 2018. szeptember 13.)
- TAKÁCS 2012: Takács Gábor: Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig. Kieselbach Galéria. Budapest, 2012. <http://www.kieselbach.hu/muogyujto/274-borcsook-attila> (Letöltve: 2018. szeptember 13.)

A makói Szirbik Miklós Egyesület

Az egyesület 2015-ben alakult. Korábban Szirbik Miklós Társaság néven működött már a városban civil szervezet, azonban ennek tevékenysége a kétezres évek első évtizedének közepére megszűnt. Az alapító tagok szerették volna tovább vinni a korábbi szervezet céljait, tevékenységi körét: összefogni a makói helytörténeti kutatásokat, népszerűsíteni a város értékeit, valódi értelmiségi csoportot szervezni. A szervezet taglétszáma az évek során dinamikusan bővült, ma 40 fő körül mozog.

A Szirbik Miklós Egyesületnél sokat dolgoznak azon, hogy a fiatalokat is megszólítsák. Ennek érdekében az iskolákkal együttműködve rendkívüli történelemórákat szerveznek. Egy-egy ilyen alkalommal helytörténeti sétákat tartanak a város történetének bizonyos szakaszait kiválasztva. Különösen jó kapcsolatot alakítottak ki a Szikszai György Református Általános Iskolával. Az ide járó diákok március 15-e és október 23-a kapcsán ismerkednek meg a helyi eseményekkel. Szintén a fiatalok megszólítását szolgálja az egyesület aktív jelenléte az interneten. A honlap mellett rendszeresen frissülő Facebook oldallal is rendelkeznek. Tavaly pedig elindították a MarosKult nevű blogot, ahol hetente közölnek helytörténeti témájú bejegyzéseket. Az oldalnak néhány hónap alatt több ezres látogatottsága volt. Ide kapcsolódik a Makó Anno Guide elnevezésű telefonos applikáció. Ez egy android rendszerű okos telefonokra letölthető alkalmazás, amely segítségével az érdeklődők megismerhetik Makó múltját, neves szülőiteit és híres épületeit. A tájékozódást térkép segíti.

A szervezet életét színesítik a rendszeres programok. 2017-ben közel kéthetente szerveztek valamilyen eseményt, előadást vagy kirándulást. Összesen 26 rendezvényt tartottak. Évente megemlékezéseket tartanak Szirbik Miklós sírjánál. Kiemelendő Balogh Gábor fotókiállítás, amely a Szirbik Miklós Egyesület támogatásával készült el. A makói megnyitót követően a megye több településén is bemutatták már a Körös-Maros Nemzeti Park élővilágát, természeti értékeit ábrázoló képeket. Sokan voltak kíváncsiak a Hódmezővásárhely mellett talált Árpád-kori leletekről tartott előadásra. Az egyesület Rózsa Zoltán orosházi régészt, múzeumigazgatót látta vendégül.

Civil szervezetek konferenciája
a József Attila Múzeumban
Makón 2017 októberében

A legnagyobb sikerű rendezvény a *Templomtúra két keréken* című sorozat volt. A nyár során három kerékpártúrát szerveztek az érdeklődők számára. Először a római katolikus templomokat keresték fel. A következő alkalommal már az egyházak is csatlakoztak, és minden megállónál egy-egy zsoltár hangzott fel. A harmadik túra során a református ótemetőt és az ótemplomot látogatták meg.

Az egyesület hazai és határon túli kapcsolatokkal is rendelkezik. Ezek működését jelzi a 2017 októberében tartott konferencia, amely a Csongrád Megyei Önkormányzat támogatásával valósult meg. A rendezvény a Civilek a Maros mentén címet kapta. A résztvevőket dr. Kovács Beáta, a Csongrád Megyei Közgyűlés alelnöke köszöntötte, majd bemutatkozhattak a régió civil szervezetei, köztük a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Makói Honismereti Kör, amelyekkel rendszeres együttműködés valósul meg a rendezvényeken. (IV.19. fotó)

A kirándulások közül kiemelkedik a minden év novemberében megszervezett pécskai út. Ennek hagyománya régóta él a makói pedagógusok körében, akik rendszeresen felkeresik Klebelsberg Kuno szülőhelyét a kultuszminiszter születésnapja alkalmából. Néhány éve a Szirbik Miklós Egyesület állt a szervezés élére. A koszorúzást és a megemlékezést egy-egy környékbeli látványosság megtekintésével egészítik ki.

Az egyesület már a megalakulása évében elindította könyvsorozatát *Makói Kincsestár* néven. Azóta három kötet jelent meg, 2018 októberében készül el a következő. A könyvek témájából is látszik, hogy a szervezet céljai között szerepel Makó 1945 utáni történetének feldolgozása. Az eddig megjelent kötetek érintik a sport, a fotográfia és az egyháztörténet témaköreit. 2017 decemberében egy sorozaton kívüli kötet is megjelent az egyesület gondozásában egy szegedi kiadóval együttműködve. Az *Egyházi ünnepek képeslapokon* című kiadványt *Halász Tamás* szerkesztette, amelyhez *dr. Barna Gábor* írt tanulmányt. A makói gyűjtők által összeállított kötet színvonalát jelzi, hogy országos kereskedelmi hálózatban is megjelent a kötet.

A Szirbik Miklós Egyesület Makó kulturális életének fontos része. Az aktív munkáról mindig igyekeznek hírt adni a helyi sajtóban, így népszerűsítve azt az ügyet, amelyet megalakulásukkor határoztak meg maguk számára.

ZEITLER ÁDÁM

Fecskésparti emlékhely

2017. szeptember 1-jén több mint százan gyűltek össze a Pusztaközponti Olvasókörben olyan emberek, akiknek valamiféle kötődése volt az egykori Fecskésparton állt népiskolához és az olvasókörhöz. Az rendezvény célja az volt, hogy a résztvevők a találkozás öröme mellett közösen elevenítsenek fel emlékeket. A Vásárhely környéki puszták szülöttei számára ez az összejövétel nem csupán nosztalgiázást jelentett, hanem annak bizonyítását is, hogy szükség van az emlékek megörökítésére, a pusztai gyökerek tudatosítására, az elődök tudásának elismerésére.

E nap programjának fontos része volt a *Fecskésparti Emlékmű* felavatása, amely Lengyel György kardoskúti polgármester kezdeményezésére készült el közadakozásból. Helyi örökségeik, emlékeik megőrzése kapcsán született meg benne az a gondolat, hogy az egykor kardoskúti pusztán élt emberek, népiskolai tanítók és tanulók emlékére emlékoszlopokat állíttat. Lengyel György megnyitó-megemlékező beszédében elmondta, hogy az emlékmű felállításához a Kardoskút Községért Alapítvány és magántámogatók jelentős összeggel járultak hozzá. A 2013-ban létrejött *Vásárhelyi Pusztáért Szövetség* is egyik feladatának tekinti, hogy a pusztai közösségi helyeket felkutassák és emléket állítsanak a régi tanyai iskoláknak. Először hét, majd kilenc település kapcsolódott be a tevékenységbe, amelyet Szentí Tibor író, néprajzkutató kezdeményezett és az Olvasókörök Társelnöksége támogatott. A megnyitó után a vendégek autóval vagy kerékpárral indultak ki Fecskésparthoz, a volt iskola helyére. Az árnyékos részeken már padok várták azokat, akik tiszteletüket kívánták tenni a régi pusztaság egyik fontos épülete számára felállított emlékműnél.

Az emlékhely felavatása előtt prof. dr. Blazovich László elevenítette fel a jelenlévők számára *Mogyorósfecskés* középkori település több pusztuláson átívelő történetét. Az Árpád-kori templommal bíró települést 1241-42-ben a tatárok elpusztították, utána a hely ismét benépesült, a fejlődését azonban megakasztották a török idők háborúi, sok szenvedést okozva az itteni lakosságának. 1596 őszén, a mezőkeresztesi csata után a török sereghez tartozó tatár csapatok hatalmas dúlást vittek végbe a Dél-Alföldön, Fecskést és sok más települést véglegesen felégették. A hely pusztává vált, amelyet a vásárhelyiek legeltető állattartásra használtak. Az 1848-49-es szabadságharc után megindult ezen a környéken a tanyásodás folyamata, kertészközségek jöttek létre, majd a század vége

Emlékhely avatás Kardoskúton

Kardoskút-fecskésparti iskola emléktáblája

felé megalakult Kardoskút-Pusztaközpont. A református egyház iskolákat kezdett építeni, imaház és olvasókörök is épültek. 1950-ben a Pusztát megosztották Csongrád és Békés megye járásai között, megindult az olvasókörök felszámolása, a népiskolák elsorvasztása. Az 1900-tól 1960-ig működött fecskésparti népiskola épületét lebontották. A tájról lassan eltűnt az ember, de az emlékek máig élnek, a létrehozott emlékhely közösségi erővé válik. Most és még sokáig együtt emlékeznek itt a pusztaság múltjára, az egykor itt élt családokra, tanítókra, az itteni iskolában kapott indíttatás élményeire, a pusztai életre.

Az emlékművet ünnepélyesen a nemzeti színű szalag átvágásával avatták fel. Lengyel György a megható ünnepség végén ismételten megköszönte a támogatók segítségét, akik nélkül nem valósulhatott volna meg a fecskésparti iskola emlékhelye.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

V. KÖNYVESPOLC

A középkori európai városi jog világa Blazovich László művéről

A közép- és nyugat-európai városfejlődés részleteinek kutatása kimeríthetetlen forrása az évszázadokon átívelő történetírásnak. Akár a közép- és koraujkori, akár az új- és modernkori városok működését tesszük vizsgálat tárgyává, mindig reveláció erejű részletekkel gyarapszik az ismeretünk a társadalmiság e meghatározó szegmenséről mind a gazdaságtörténet, mind a politikatörténet oldaláról tekintve. Blazovich László új könyve az európai városövezeteket ezúttal nem csak geográfiai vagy kereskedelmi szempontokból mutatja be, hanem *jogtörténeti* vonatkozásban is teszi azt. Számos könyvében érintette már e témakört, elsősorban a kárpát-medencei városiasodást állítva a kutatásai középpontjába, most pedig egy összegző kitekintésre vállalkozott a közös jogi örökség bemutatása érdekében.

A középkori európai város és jogélete című könyve elsősorban a német szakirodalom feldolgozásán alapul, kiegészítve az évtizedek alatt kimunkált saját, önálló tudományos eredményekkel – elsődlegesen Buda, valamint az alföldi városok jogéletének elemzésével – s az abból létrejött tudáskinccsel. A művében ekként szintézisre törekedett, pontosabban arra tett eredményes kísérletet, hogy beillesse a hazai jogintézményeket az európai áramlatokba, amelyek a kiváltságolt városok sokszínűsége és változatos elhelyezkedése ellenére határozott történeti kontúrokat mutatnak.

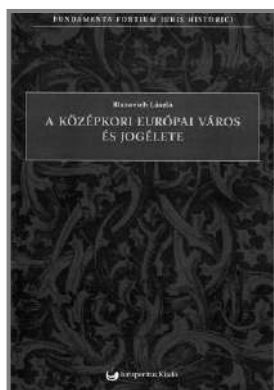
E mű is bizonyítja, hogy jogi megközelítésben a középkori város és polgárai életét a kiváltságok (privilegiumok) és a városkapcsolatok határozták meg. A kiváltságok általában három területre irányultak: léteztek közjogiak, gazdaságiak és magánjogiak. Az első kettő tartalma, ha kellő fejlődési fokra emelkedett, hozta létre a harmadikat. Közjogi szempontból a kiváltságlevelek kibocsátójának mivolta az egyik főkérdés, az lehetett a német, a francia, a magyar vagy általában a király; ekkor az országos vagy birodalmi rendiségbe (*Reichsrecht*) tagozódott be a vá-

ros. Ha a tartományi fejedelem adott előjogokat, akkor pedig a település a tartományi rendiségbe (*Landrecht*) illeszkedett. Ezek közös attribútuma az önkormányzatiság tágabb vagy szűkebb, de a környezetétől mindenképpen eltérő jogi tartalmú biztosítása volt. Ez többnyire a városi magisztrátus (tanácsnokok, fertálmesterek, jegyzők, kapitányok, bíró, polgármester) választásában, a belső közigazgatás és bíráskodás önállóságában, továbbá a helyi rendeletalkotásban (*Willkürrecht*) nyilvánult meg helytől s időtől függően, részben eltérő intézményekkel. A modern települési önkormányzati autonómia történelmi gyökerei ezek, amelyek funkcionálisan és jogilag is különböznek a területiális alapú (vármegyei, kerületi, grófsági, vajdasági) önkormányzati megoldásoktól.

A gazdasági jellegű privilégiumok a városok társadalmi szerepéből fakadtak: a teljes jogú polgárai rendszerint kézművesek voltak, akik gyakran céhekbe vagy ún. gildékbe tömörültek, amik a szakmai autonómia szervezeti kereteit jelentették az azonos ipart vagy kereskedelmet folytatók számára lényegében a mai korporatív kamarák előzményeiként, még összetettebbé formálva a városok belső, elő jogát. A gazdasági kiváltságok legfontosabbikái mindenképp az egyösszegű adózással, a piac- és az országos vagy regionális vásártartással, továbbá a távolsági kereskedelmi előjogokkal függtek össze, ennek eredményeként számos *civitas*-ban a pénzgazdálkodás hamar magas fokra emelkedett, sőt Itáliában megjelent a váltó – mint forgatható értékpapír – a későbbi tőkés gazdasági rendszer előfutáraként értelmezett „hosszú” 13. században.

A felemelkedő vagyonos polgárságnál megjelent az igény a tulajdon tárgyai feletti szabadabb rendelkezési jog kialakítására is, ami a magánjogi származékos kiváltságokat hozta létre az élők közötti jogügyletekben és az öröklési jogban. A hagyományosan kötött feudális dolog- és birtoktípusokat felváltotta a szerződési és a végrendelezési szabadságból eredő, férfiakat és nőket is megillető teljesebb rendelkezési jog a tulajdonjogon belül, amiből hosszú távon, a 18–19. század fordulójára a modern, polgári tulajdon fogalma alakult ki. Az utóbbi gyökerei tehát nem a glosszált római jogra vagy a *ius communé*ra nyúlnak vissza, hanem az újkori európai városfejlődés, illetve a felvilágosodás magánjogi ágából nőttek ki.

Említettük a városkapcsolatokat, a tárgyalt jogtörténet másik meghatározó jelenségét is. Ennek lényege a jogi transzferben öltött testet, miszerint egy-egy kiemelkedő státuszú város a saját jogrendszerét nemegyszer exportálni tudta, minek következtében a befogadó – megfelelő ellenszolgáltatásért – egy kész jogrendszert vehetett át részben vagy egészben annak minden előnyével. A leányvárosok így az anyavárossal jogcsaládot alkottak, amelyek segítették a fejlett, ki-

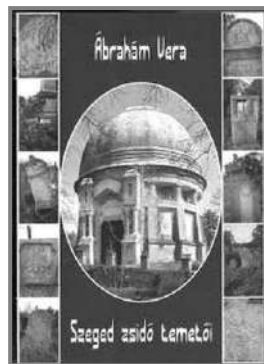
munkált jogintézmények földrajzi elterjedését. E vonatkozásban a legmeghatározóbb német városok Magdeburg, Lübeck, Freiburg, Kiel és Speyer voltak, Magyarország tekintetében pedig a bécsi, a pozsonyi és a budai jog vált mértékadóvá. Ezt egészítették ki a nagyobb szokásjogi gyűjtemények, amelyek ugyancsak hatottak a keletkezési helyüktől messzi vidékeken is. A jogi összefonódást még mélyebbé tette, ha a leányváros bíróságától az anyaváros törvényszékéhez lehetett bizonyos ügytípusokban fellebbezni. A külkapcsolat azonban más köteléket is létrehozhatott: a városszövetségeket s azok önállósuló joganyagát. A rövid életű 13. századi rajnai szövetséggel párhuzamosan kialakult a svábföldi, valamint legjelentősebbként a Hansa-szövetség, amelyek már nemzetközi kereskedelmi együttműködésen alapultak az addigi helyi jellegű gildéket meghaladva. A Hansa középpontja jogi értelemben Lübeck volt, de geográfiailag Helsinkiig és Stockholmig terjedt északi irányban. Ezt nyugodtan tekinthetjük a modern nemzetközi magánjog történeti előzményének. A 13. században a hasonló kereskedelmi keretek még Észak-Itáliában, Champagne-ban és Németalföldön hoztak létre kiterjedt merkantil hálózatot, miáltal a legvárosiasodottabb régiókká fejlődtek a vén kontinensen, ugyanakkor az angliai városhálózat eredetére – ami létezését már az 1086-ban szerkesztett *Doomsday Book* is egyértelműen bizonyítja – mindez nézünk szerint nem ad meggyőző magyarázatot.

A középkori ember világképének fontos formálója volt Európa-szerte a keresztény egyház, a reformációtól a nyugati kereszténység felekezetei. A szakrális alapú etika jelenléte a mindennapokban azt eredményezte, hogy az egyházi jogintézmények legalább annyira karakterisztikussá váltak a kultúrában is emelkedő polgárság életében, mint a világiak. A két jogrendszer párhuzamosan létezett, s ez még színesebbé tette a reneszánsz jogi gondolkodást, valamint fokozott együttműködésre készítette a mindenkori földesurakat s a városuk közjogi és egyházi szerveit. A helyi klérus kinevezésének (megerősítésének) vagy választásának jussa az egyik leglényegesebb kiváltsággá nőtte ki magát az évszázadok alatt nem csak a főpapi (püspöki, érseki) székhelyeken, hanem a kisebb plébániákon, egyházközségekben is.

Blazovich László szóban lévő könyve tömör és rendkívül tartalmas összegzését adja a fent röviden sommázott társadalmi alrendszereknek, annak, miként váltak az egyedi, a kőfalakon belül született városi jogok a rendiség korának önálló jogrendszereivé, a rendi struktúra meghatározó elemévé. A művet illusztráló grafikák Pártos Eszter munkái. E kötet jelentőségét fokozza, hogy általa egy új sorozatot indított útjára *Fundamenta Fontium Iuris Historici* címmel a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának jogtörténeti műhelye, ahol korábban olyan tudósok működtek s publikáltak hasonló témákban, mint Iványi Béla, Bónis György, Maday Pál, Both Ödön és Ruszoly József.

Szeged zsidó temetői

Ábrahám Vera könyvtáros alapítója a Szegedi Zsidó Hitközség Dr. Birnfeld Sámuelről elnevezett könyvtárának. Évek óta foglalkozik a zsidóság, mint tudományterület néhány kiemelt témakörével, törekszik a szakirodalom feldolgozására. Érdeklődési köre kiterjed a közösségek történetére, intézményeire, a kapcsolódó egyletek munkásságára. Tevékenységét szoros együttműködésben végzi a SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékével és az OR-ZSEvel. Munkásságában felhasználja a témával foglalkozó szakemberek tanácsait és iránymutatását. *Schöner Alfréd*, az ORZSE rektora írja személyéről: „Nagy felkészültség, odaadó szorgalom, precizitásra való törekvés, szakmai alázat jellemzi munkálkodását. A múlt megmentésére törekszik.”

Először Somogy megyével foglalkozott, és jelent meg az ottani zsidó temetők világáról kötete. Felkutatta és restauráltatta a szegedi hitközség chevra Aranykönyvét. Most Szeged izraelita temetőit vizsgálja, kiindulva a hitközség alapításától, a Chevra Kadisán, egyleteken át sajátosságokig. Elemzi az egyes szakterületek tevékenységét, s párhuzamban levéltárat, archívumot hoz létre a közösség számára. Bemutat vezetőket, rabbikat, jeles személyiségeket, idéz a történelemmel foglalkozó tudósokat, alkotókat. Bemutat hősi halottakat és emlékműveiket, szól mártírokról, a már elpusztult értékekről. Névmutatót ad az olvasó számára. Végezetül rögzíti a tragédiát. „A közel tizennégyezer sírhelynek csak a töredékét látogatják, hiszen vagy nem maradtak utódok, vagy távol élnek őseik egykori hazájától és végső nyughelyétől. Ma már a sírsorok sem telnek.....” Írása hiánypótló, s mindezt önként, érdeklődésből, egy vallási közösség sorsáról közli. Elindítója a Könyvtári Tudományos Füzetek nevű kiadványnak, amelyhez pályázatokat ír. Sikeresen nyújtotta be anyagát a Rotschild Alapítványhoz, a Szegedi Zsidó Hitközség irattári és anyakönyvi archívumának digitalizálásához kérve támogatást. Elismerésként korábban megkapta a közösség Löw Lipót emlékplakettjét, most a város Szeged Kultúrájáért kitüntetését aranygyűrűvel. Munkássága nélkülözhetetlen. Értéktörző könyvét mindenki figyelmébe ajánljuk.

A Szegedi Zsidó Hitközség vezetői, intézményei, imahelyei történetének rövid bemutatása mellett a közösség három temetési helyének históriájáról szól

Holtzer Jakab-családi síremléke

e kötet, de a Szegedi Chevra Kadisa történetébe is bepillantathat az olvasó. A sírkertek földje sok jeles ember holttestének szolgált és szolgál örök nyugalnyul, valamint ugyanúgy itt alussza örök álmát több ezer egyszerű ember, közülük sokuknak sírjel hiányában csupán e kötet őrzi nevét. Pihennek továbbá itt olyanok is, akikről semmilyen információ nem maradt, így neveik sem azonosíthatóak már. A közel 14.000 sírhelynek csupán töredékét látogatják, hiszen vagy nem maradtak utódok, vagy távol élnek őseik egykori hazájától.

„Szomorú jelenség és veszélyes körtünet már évek óta, hogy amily mértékben iskolánk elnéptelenedik, oly mértékben telnek temetőnk sorai. Ez minden kívülről eredő csapásnál érzékenyebben támadja létalapunkat és elmúlásunk sötét képének árnyait vetíti elénk” (Szegedi Zsidó Hitközség éves jelentése, 1940. 8.)

Ma már a sírsorok sem telnek...

Szegedi Judaisztikai Közlemények

Szegedi Judaisztikai Közlemények néven a Szegedi Zsidó Hitközség és Dr. Birnfeld Sámuel Könyvtárának kiadványa 2016-ban indul útjára. Első darabunk még *Könyvtári Tudományos Füzetek* néven jelent meg. Periodikánk a szegedi és a vonzaskörzetébe tartozó zsidóság múltjával foglalkozik. Felmenőink élete, közösségünk történelme, sorsa, tudományos, gazdasági, kulturális, oktatási, művészeti élete gazdag témát szolgáltat. Emellett a Szegedi Zsidó Hitközség Archívumának ritka iratai, a családi levéltárak és az

orális történelem még nem publikált darabjai mind közreadásra várnak.

Lednitzky András elnök úrral együtt fontos feladatunknak tartjuk a múlt színvonalasan publikált megőrzését jelenünk és a jövő nemzedéke számára. A tudományos kutatások közlésével új ismereteket adhatunk, és ezzel sorozatunk a zsi-

dó tudományos élet aktív részévé válik. E törekvésből fakadó elhivatottsággal hoztuk létre ezt a remélhetőleg hosszú évekig funkcionáló kiadványt. Kezdeményezésünk aktív együttműködő partnerei a Rabbiképző Zsidó Egyetem Kaufmann Dávid Kutatócsoportja, továbbá a SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke. A füzet arculata állandó: A/5-ös méret. Terjedelme változó 20–50 oldal. A füzet egy vagy két tanulmányt, bevezetőt, ajánlást tartalmaz.

Angol nyelvű rezümét köszönettel fogadunk. Évente (anyagiak függvényében) 2-4 füzetet tudunk kiadni, emellett internetes megjelenetéssel is foglalkozunk. Örömmel várjuk az írásokat a szerkesztőségbe.

Dr. Bányai Viktória szerkesztőségi tag sorai az első kiadványunkból:

„Amikor 1858-ban Löw Lipót rabbi elindította Szegeden – valójában egy 1844-es próbálkozás után újraindította – a Ben Chananja folyóiratot, akkor első fecskének számított: nem jelent meg Magyarországon más zsidó periodika. A német nyelvű lap gyorsan meghatározó fórumává vált mind a hazai zsidó tudományosságnak, mind az egyes közösségekről, a zsidóság belső vitáiról és a kifelé, az emancipáció eléréseért vívott küzdelemről szóló híradásoknak; illetve alapvető forrásává mindezen témáknak az utókor számára. Száz feletti közreműködő kapcsolódott be az évek folyamán – az 1867 végi megszűnésig – Magyarországról és a Habsburg monarchia más területeiről. Közel száz évvel később, egy magyarországi zsidó folyóiratokban újra szegény időszakban, 1954–55-ben szintén Szegeden szerkesztette Schindler József rabbi a Vidéki Rabbikar Körlevele című, csupán sokszorosításban megjelent periodikát. Saját korának zsidó közösségeiről – a Ben Chananja-hoz hasonlóan – elsőrangú történeti forrás. A nagy elődök előtt is tisztelegve, és Szeged úttörő szerepét újra felvállalva indul útjára a Szegedi Judaisztikai Közlemények (...) Ábrahám Vera sokéves munkával hozza felszínre és teszi közzé a szegedi zsidóság történeti forrásait, emlékeit: a Hevra Kadisa Aranykönyvét, Löw Immánuel sírverseit, a szegedi zsidó temetők történetét és adatbázisát, egyletek működését, családtörténeteket. Ezt folytatja most új formában, és teremt teret másoknak is erre. A szegedi és Csongrád megyei zsidóság gazdag örökségéből van még mit felszínre hozni: erre bátorítunk - biztatunk mindenkit, a szerkesztő bizottság!”

A Szegedi Judaisztikai Közlemények sorozat eddig megjelent füzetei

1. Ábrahám Vera: A Szegedi Löw Könyvtár sorsa. Mit mondanak a megmaradt iratok? I. rész (Szeged, 2016.) Könyvtári Tudományos Füzetek sorozatnéven.
2. Fodor Péter: Szemelvények a csongrádi zsidóság történetéből (Szeged, 2017). - Kiss Endre: Balázs Béla, és akiket érdekel (Szeged, 2017).
3. Bányai Viktória: A Szegedi Zsidó Hitközség tulajdonában lévő textiltárgyak: feliratok, adományozók (Szeged, 2017).
4. Szabó Attila: Megemlékezés Gerle Jenő szegedi gyógyszerészről (Szeged, 2017).
5. Családkutatás a Szegedi Zsidó Hitközségben: a Pollák család példáján (Szeged, 2018).

ÁBRAHÁM VERA

Szecessziós építészet Csongrádon

Nagy tisztelettel köszöntöm a megjelent érdeklődőket!¹ Azzal kezdeném, hogy az Oppidum Csongrád Alapítvány életében mindig jelentős esemény „*évkönyv-venek*” megjelenése. Az örömünket szeretnénk megosztani Csongrád város lakóival és lokálpatriótáival; ezért invitáltuk Önöket a mai könyvbemutatónkra. Némi büszkeséggel jelenthetem, hogy az elmúlt napokban elhagyta a nyomdát legújabb kiadványunk, amely az 1994-ben újtára indított *Oppidum Csongrád* című helytörténeti sorozat XXIII. kötete. Vagyis eddig – a nehezedő körülmények ellenére is – minden évben sikerült megjelentetni a kiadványunkat, sőt volt olyan esztendő, hogy az évkönyv mellett egyéb helytörténeti munkákkal is kirukkoltunk.

Mostani 120 oldalas kötetünk némileg elüt évkönyveink megszokott formájától. Ennek az a magyarázata, hogy a feldolgozott téma új formát és küllemet kívánt. A bemutatásra kerülő könyv címe: *Szecessziós építészet Csongrádon – Csongrád szecessziós épületei*. Talán már a címből is sejteni lehet, hogy egy rendkívül szép, dekoratív küllemű művészettörténeti kiadványról van szó. Kuratóriumunk tagjainak külön örömet okozott, hogy elősegíthette egy fiatal, tehetséges és szorgalmas pályakezdő szakember első könyvének megjelentetését. Az ifjú szerzőt *Brunner Attilának* hívják, akit körünkben üdvözölhetünk. Annyit még hadd áruljak el róla, hogy fiatal kora ellenére már több sikeres kiállítást rendezett, és ő szerkeszti a *Szecesszió az Alföldön* című könyvet, amely hamarosan megjelenik. Ezúttal is további szép szakmai sikereket kívánunk neki!

A kötettel kapcsolatban még hadd mondjam el, hogy az Oppidum Csongrád Alapítvány kuratóriuma a legújabb évkönyvét *dr. Tóth Attila* művészeti író emlékének ajánlja. Épp egy éve Attila még itt volt közöttünk; részt vett a XXII. kötet bemutatásában. Az ő neve ezen kívül is ismerősen csenghet Csongrádon, hisz néhány éve feldolgozta *Piroska János* csongrádi festőművész munkásságát, 2015-ben pedig egy gyönyörű képzőművészeti albumot szerkesztett a csongrádi meseterek alkotásaiból. Lesújtott bennünket a halálhíre, ezért ezzel a maradandó ajánlással tisztelgünk emlékének!

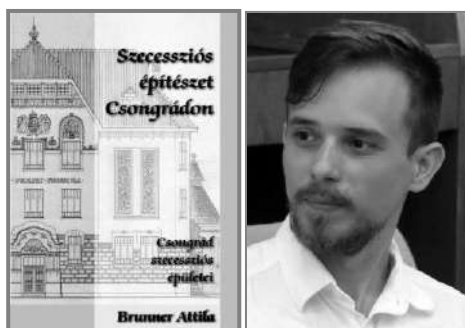
¹ Labádi Lajos köszöntője a *Csongrád szecessziós épületei* című könyv bemutatójának megnyitójaként hangzott el, Csongrád, 2017. május 30. A Galéria kiállítóterme.

A szerző és könyve

Attilát ismerve, bizonyára élvezettel lapozgatná a most bemutatásra kerülő könyvet, és szerintem nem fukarkodna az elismerő jelzőkkel sem. Helyette hadd zárjam bevezető gondolataimat azzal, hogy e tetszetős, igényes munkáért – a szerző mellett – köszönet jár a kötet szerkesztőinek, *Georgiádes Ildikónak* és *Tánczos Rolandnak*, a műszaki szerkesztésért és borítótervéért *Gebei Biankának*, a profi fotókért *Kálmán Istvánnak*, *Martini Jánosnak*, *Sarusi Istvánnak* és *Brunner Attilának*, az archív felvételek, tervrajzok és egyéb képek kidolgozásáért és szerkesztéséért pedig *Kálmánné Juhász Évának*. Köszönet jár a kötet támogatóinak, önzetlen szponzorainak, így: Csongrád Város Önkormányzatának, a Csongrád Megyei Építész Kamarának (ezen belül *Schulz Péter* kamarai elnöknek), továbbá *Deák István Bélának*, a helyi kultúra mecénásának, a *Képzőművészet Csongrádon* című album támogatójának, amelynek szerzője *dr. Tóth Attila* volt. (Könyvünket természetesen többen is támogatták, az ő nevük a kiadványban olvasható.)

Legújabb kötetünk megjelenése mellett külön örömet és megtiszteltetést jelentett számunkra, hogy egy tudós szakembert sikerült megnyernünk kiadványunk részletesebb bemutatására, értékelésére. *Dr. Keserű Katalin* művészettörténésről van szó, akiről illik tudni, hogy egyetemi diplomájának megszerzése után az Eötvös Loránd Tudományegyetem alkalmazásába került, később a Műcsarnok, majd az Ernst Múzeum igazgatója volt, 1995-től az ELTE docense, 2013-tól pedig professzora. Számos magas szakmai elismerés birtokosa, így a Munkácsy-díj, Ferenczy-díj és Széchenyi-díj. Nagy örömünkre szolgált, hogy a professzorasszony elfogadta meghívásunkat, s bokros teendői ellenére Csongrádra érkezett. Felkérném, hogy avatott szakemberként mutassa be és értékelje Brunner Attila csongrádi szecesszióról szóló dolgozatát.

LABÁDI LAJOS

Szecesszió napjainkban – Előszó

A *Szecesszió napjainkban* című kötetben a Szentesen 2017. április 11-én rendezett konferencia előadásainak írott, sajtó alá rendezett anyaga olvasható. A konferenciához kiállítás is kapcsolódott, melynek keretében a Petőfi Szálló és más korabeli szecessziós épületek tervrajzait mutatták be.

A Petőfi Szálló (képünkön) Szentes legjelentősebb szecessziós épülete, korhú felújítása megkezdődött a különféle támogatóknak köszönhetően. Ennek az ünnepeként egész napos konferencia és kiállítás keretében előtérbe kerülhetett a terület és a szerzők építészeti tevékenysége. Az elhangzott előadások között szerepelt a Dél–Alföld szecessziós építészetének ismertetése a

századvég jelentős építész szerzőpárosának, Komor Marcellnek és Jakab Dezsőnek Szentes, Szabadka és Palics városokban tervezett épületein keresztül. A terület ebben az időben szervesen bekapcsolódott Európa kulturális és szellemi áramlataiba. A szecesszió is így jutott el a Dél–Alföldre és öltött egyedi arculatot.

A szellemi pezsgéshez gazdasági fellendülés is csatlakozott, ez adta az alapját a helyi kulturális megújulásnak. Ebben a kiegyezés utáni időszakban a magyarországi területek friss építészeti alkotásokkal gazdagodtak. Ehhez a fellendüléshez kapcsolódó kézműves és iparos mesterek munkái jelentősen hozzájárultak az épületek megvalósulásához. A szecesszió gyökeret vert az Alföldnek ezen a részén, és egyedi hajtásokat növesztett. Erőteljesen kibontakozott a magyar díszítőkincs építészeti alkalmazása, a sajátos magyar szecesszió, melynek ikonikus képviselője *Lechner Ödön* volt. A konferencia és a kötet főszerelői is mesterüknek tudhatták, mert pályájuk kezdetén mindketten megfordultak az irodájában, munkatársként.

A Kárpát-medencében is jelentős építészpáros első szecessziós munkái között szerepelt a szentesi Petőfi Szálló, azon épületek egyike, melyek felhívták a figyelmet az alföldi városokban az új művészeti stílusra, amely leginkább magyarrá tudott válni, és máig hatással van érzelmeinkre. A szecesszió, mely igen rövid ideig virágzott, nemcsak a Kárpát-medencében, de Európában is szárba szökkent, majd hirtelen eltűnt, átadva helyét a modernizmusnak. A rövid életű stílusirányzat merőben eltért a korábbi művészeti szemlélettől, és egyfajta lázadásnak is felfogható. Ezáltal alkalmassá vált egyedi, nemzeti karakter befogadására és tolmácsolására, így a magyar nemzeti sajátosság erőteljes kifejezésére is. A kor társadalmi mozgásainak segítőjévé tudott válni, az új feltörekvő polgárság és iparos réteg sajátjának érezte, általa kifejezhette elfoglalt társadalmi helyét. Az új stílus az építészetben bábállapotként is felfogható, mivel szabadságával és burjánzásával annyira elűt a korábbi akadémikus, szigorú építészeti

korszakok formavilágától, miközben magában hordozza a később, a szecesszióval majdnem egy időben megszülető modernista építészeti stílus csíráit is.

De nem veszítettük el végleg, hiszen a mai Magyarországon megfigyelhetjük az organikus építészet alakulását, mely előzményének tekinti a magyar szecessziót, és így az építészpáros munkásságát is. Érdekes adalék a kor és a társadalom megértéséhez a kötetben található interjú, ami életképeket villant fel az alkotók mindennapjaiból egy hiteles szemtanú, Komor Marcell unokájának, *Székely Tamásnak* a személyes élményein és visszaemlékezésein keresztül. Megismerhetjük a ma annyira hiányolt polgári lét hangulatát és a család életét. Részletesen olvashatunk a Petőfi Szálló építéséről, tereiről és azok díszítéséről, valamint a ma már nem létező szakmák mestereiről, a díszítőbádogosoktól kezdve az épületdíszítő festőkig. Büszkén tekinthetünk erre az időszakra múltunkból, hiszen Európaszerte ismertté vált a magyar stílus, a magyar szecesszió.

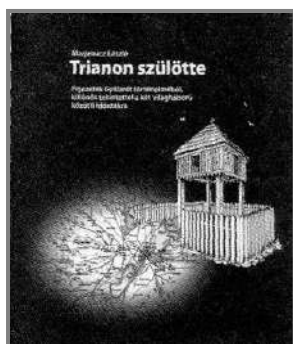
SCHULCZ PÉTER

Trianon szülötte *Marjanucz László kötete Gyálarét múltjáról¹*

Marjanucz László történész, a Szegedi Tudományegyetem Modernkori Magyar Történeti Tanszékének vezetője régóta elkötelezettje a regionális történeti kutatásoknak, valamint mesteri alkalmazója a mikrotörténelem és a társadalomtörténet kutatási módszertanának. Miután önálló kötetben összegezte a 19. századi szegedi zsidó polgárcsaládok társadalomtörténetét (1989), valamint Magyarcsanád történetét (2000) – s közben nagyjelentőségű nemzetközi szintű kutatásokat végzett a Temesi Bánság történetével kapcsolatban –, nemrégiben megjelent könyvében Gyálarét múltjának két háború közötti időszakát foglalta össze.

Szeged egyedi hangulatú településrésze, a mai Délikert városrészhez tartozó Gyálarét. Nevében a ma Szerbia területén lévő, egykoron Torontál vármezei község, Gyála nevét őrzi. Gyála már a középkorban lakott hely (első okleveles említése 1411-ből való), sőt a tizenötödik század végén vásártartási joggal bíró mezőváros (oppidum) volt, amely azonban a török időkben elnéptelenedett, és csak a tizennyolcadik században került sor ismételten benépesülésére or-

¹ Megjelent a Szeged című folyóirat 2016. évi 7–8. számában.

todox vallású szerbekkel, akiknek közösségéhez később elsősorban szegedi magyar dohánykertészek, illetve haszonbérben dolgozó fölművesek csatlakoztak az 1800-as évek elején.

A történeti Gyálának egyik határrésze volt az Nagyrét, amelynek területén aztán Gyálarét község létrejött. A mai szegedi városrészeiről és annak eredetéről Bálint Sándor néprajztudós *A szegedi nemzet* című munkájának első kötetében (1976) a következőket írja (169. o.): „Szeged városától délre, telekkönyvileg régebben a jugoszláviai Gyálához tartozó, a Tisza keleti új és nyugati holt ága között elterülő rétségnak Gyálai rét a neve, amely a szőregi kincstári uradalom megszűntével a Wiener-Bankverein, majd a gróf Szapáry család, utána Récsei Ede és Lichtenegger Gyula szegedi mérnök birtokába került. A század elején elárverezték. Szerette volna a Város megvásárolni és kisbérletekre osztani, de nagybirtokosok előzik meg. Több major: Fehérpart, Szilágy, Lúdvár épült rajta. – A gyálai rét az első világháború után magyar kézen maradt. Felparcellázták, majd Szilágy helyén szegedi és környékbeli szegényparasztok, munkások, új falut alapítanak: Újgyála, 1950-től Gyálarét néven. 1973 óta Szeged városához tartozik.”

Gyála Nagyrét nevű része az 1880-as években a Tisza-szabályozás – amikor a folyó egyik nagy kanyarulatát megszüntették – idején került a Tisza jobb partjára, így természetes módon elválasztódott a falutól, az összeköttetést pedig komppal oldották meg. Akkoriban mezőgazdasági termőterület, illetve néhány tanya és major volt a mai Gyálarét helyén, település nem. A különös sorsú terület életében nagy fordulópontot jelentett az első világháborús vereség és az azt követő szerb megszállás, amelynek végeztével a térség Magyarország része lett, míg Gyála, az anyaközség a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került.

Gyálarét településtörténetében fontos állomás az 1921. év, amikor is Martini Károly (a trianoni békediktátum után szintén a délszláv államhoz került) Rezsőháza egykori jegyzője megkezdte a község szervezést. Gyála, Gyálarét, Gyálanagyrét alakban egyaránt találkozhatunk a formálódó falu nevével a két világháború közötti közigazgatási és levéltári forrásokban. A település – ahol 1923-ban alakították ki házhelyeket és 1931-ben községi képviselőtestület is alakult – 1921 és 1945 között Csanád-Arad-Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye, majd öt évig Csanád vármegye torontáli járásának volt a része. 1950-ben Csongrád megye szegedi járásához került, (huszonhárom esztendővel később pedig Szegedhez csatolták).

Gyálarét társadalma – tárta föl Marjanucz László – két közegből jött létre. Egyrészt a gyálai Nagyrét uradalmi majorjainak cselédjeiből és ottani tanyai földművelőiből, másrészt szegedi, vagy környékbeli szegényparasztokból és munkásokból, illetve a Trianon következtében szolgálati helyükről menekülni

kénytelen állami tisztviselőkből. Az 1930-as években Gyálarétnek mintegy kétszáz lakosa volt, területe 4 800 kataszteri holdat tett ki, s 1157 volt a földbirtokok száma, amelyek közül egy hold alatti 389, egy és öt hold közötti 626, öt és ötven hold közötti 133, ötven és száz hold közötti három, míg száz holdnál nagyobb öt volt.

A község – amelynek önállóságát többször vitatták, s fölmerült Ószentivánhoz (a mai Tiszaszigethez) való csatolásának gondolata is – előljárósága egy a vármegye vezetőségének címzett anyagban fogalmazta meg 1935-ben, hogy „*a mai Gyála község a trianoni béke szülötte*”. A kötetben – a szerző primer forrásokon alapuló kutatásainak eredményeként – olvashatunk többek között a község két háború közötti gazdálkodásáról, az iskola megszervezéséről, a postaügynökség létrehozásáról, az artézi kút fúrásáról, a Szécsi-féle csatornaműről vagy a nyári gátról.

Marjanucz László könyve levéltári források (a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában őrzött dokumentumok) alapján készült alapos és átgondolt szerkezetű történeti munka, amely a szegedi helytörténet mellett a Trianon-kutatás, vagy éppen a mikrotörténelem számára is számos új eredményt hoz. A kötet szerzőjének érdemei mellett megemlítenő a kiadványt gondozó Gyálaréti Civil Összefogás Közhasznú Egyesület tevékenysége is, amely őrzi és továbbadja a sajátos – és a szegedi városrészekétől sokban eltérő – gyálaréti identitást. Ennek erősítéséhez fontos hozzájárulás *Marjanucz László* főntebb ismertetett munkája, amelynek – úgy hírlík – készül a folytatása is...²

MIKLÓS PÉTER

A történelmi tisztánlátás jegyében Az Emlékpont folyóirata és könyvsorozata

A hódmezővásárhelyi Emlékpont tudományos folyóiratának, az *Emlékeztető*-nek néhány száma (2012–2013-ban) online formában jelent meg a közgyűjtemény honlapján. A 2016. évtől kezdően azonban – megújult szerkesztőbizottsággal, rovatstruktúrával és arculattal – nyomtatott módon is kiadásra kerül, s elsősorban a vásárhelyi intézmény konferenciáinak anyagát tartalmazza. Az egyes lapszámok összeállításáról a szerkesztőbizottság dönt, amely grémium tagjai a Szegedi Tudományegyetem professzorai, a VERITAS Történetkutató Intézet munkatársai és

² *Marjanucz László*: Trianon szülötte. Fejezetek Gyálarét történelméből, különös tekintettel a két világháború közötti időszakra. Gyálaréti Civil Összefogás Közhasznú Egyesület, Szeged, 2016. 74 p.

a Nemzeti Emlékezet Bizottságának tagjai közül kerülnek ki. A kiadványban olvashatóak nagyobb ívű tanulmányok, míg a Műhely rovatban tudományos kutatások aktuális állásáról, részeredményeiről közölnek írásokat. A Szemle egységben főleg helyi kiadású könyvek recenziói kapnak helyet.

Az Emlékpont emellett könyvsorozat indított *Emlékpont Könyvek* címmel, amelynek kezdőkötete Vincze Gábor, az Emlékpont egykori történésze, napjainkban az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark munkatársa, még vásárhelyi időszakában végzett kutatásai alapján megírt kötete, amely a református egyházat a kommunista hatalom oldaláról 1945 és 1948 között ért támadásokat dolgozza föl. „A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható...” című, különböző levéltárakban végzett kutatómunka eredményeként megvalósult könyvből¹ kiderül: szerzőjének az Emlékpontban megtalált kutatási témák közül az egyik első volt az 1945 utáni egyháztörténet, amelynek addigi hiányával találkozott, s az általa föltárt dokumentumok vizsgálata során kirajzolódott, hogy amint 1945 után betette lábát a szovjet hadsereg, a helyi kommunista erők hozzáláttak a hatalom megszerzéséhez és megkezdődött az egyházak üldözése.

Vincze Gábor megállapította, hogy míg 1945 és 1947 között inkább a helyi bosszúállás irányította ezt a folyamatot, addig 1948-tól már központilag, állami szinten szervezett és tudatos fellépésről beszélhetünk. Az önmagát „népi demokráciának” tituláló hatalom fő ellensége a római katolikus egyház volt – hiszen annak vezetője a „kapitalista” Olaszországban székel –, a protestáns egyházakat viszont kezelhetőbbnek vélték a kommunisták. Az egyházak elleni küzdelem fő eszközei azok a népbíróságok voltak, amelyek pártdelegáltakból álltak, így pártbírósként hozhatták meg a jogszabályokat önkényesen alkalmazó ítéleteiket.

A hódmezővásárhelyi szocializmus kori eseményeket bemutató múzeum könyvsorozatának második darabja Kovács Imre Attila irodalmár *Imago parvi mundi* című kötete.² A szerzőt saját kutatói érdeklődése motiválta arra, hogy a múltbéli Vásárhely eddig kevésbé ismert történeteire fordítsa figyelmét, a Vásárhelyi Őszi Tárlatok kialakulására, vagy a Bethlen Gimnáziumban egy időben tanított három tanár történetére, akiknek sorsát a történelem három különböző irányba terelte. Együtt kezdte pályáját Láng István, Sipka Sándor és Osváth Béla, akik közül Láng vasbetonszerelőként kellett, hogy megéljen, míg Sipka Sándorból egyetemi oktató, Osváthból pedig a Nemzeti Színház fődratargya lett. A kötetben külön figyelmet szentel Kovács Imre Attila Tornyai Jánosnak, aki számára festménye, a *Juss* hozta meg az átütő sikert, és a szerző állítja: a képet – amelyhez a festő számos vázlatot és variációt készített – nem is a műalkotással kapcsolatban gyakran emlegetett drámaiság, inkább a „démoni bírvágy” ábrázo-

¹ Hódmezővásárhely, 2016. 96 p.

² Hódmezővásárhely, 2017. 180 p.

lása teszi egyedivé. Tornyai „pokrócember” volt, akit most már szeretünk, mert távol van – fogalmazta meg Kovács –, aki párhuzamba állította vele pályatársat, *Endre Bélát*, akit sokan szerettek, hiszen kellemes, társasági ember volt, de a zseni közülük mégiscsak Tornyai volt.

A *Mindennapok a Gulágon* című kiadványt³ az Emlékpont kutatásaiból és a közgyűjtemény 2016. november 10-i, a Gulág világát bemutató nemzetközi konferenciájának előadásaiból állította össze a szerkesztő, *Miklós Péter*. A kötet az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő és a Gulág Emlékbizottság támogatásával jelent meg. A kiadványban olvasható a Vásárhelyen élt és a Gulágra elhurcolt *Hajdú Ottóné Bársony Vera* története, akinek sikerült megszöknie a szovjet munkatáborból. *Miklós Péternek* a kötetben szereplő tanulmánya pedig a nemrégiben elhunyt *Gulácsy Lajos* kárpátaljai református püspök (aki 2015 áprilisában volt vendége az Emlékpontnak) emlékiratai kapcsán az egyéni és a közösségi emlékezetnek a történeti kutatásokban való hasznosíthatóságát foglalta össze.

Az *Emlékpont Könyvek* sorozat negyedik darabja *Bálint László* történeti kutató, állambiztonsági szakértő *Ellenséges elemek* című – a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megjelent – kötete⁴ az 1945 és 1989 között megfigyelt mintegy háromezer Csongrád megyei személy adattára, sok vásárhelyi névvel. A szerző munkája során az adatokat az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a Magyar Nemzeti Levéltárban és a Hadtörténelmi Levéltárban folytatott kutatásai mellett a korabeli sajtóból gyűjtötte. *Bálint László* adatbázisát átlapozva látszik: a szocialista korszakot jellemezte, hogy volt olyan szegedi megfigyelt, akit 1968-ban falfirkálásért nyolc év börtönre ítélt a hatalom, s hozzátette: abban bízunk, hogy a következő generáció – munkáját megismerve – valós képet kaphat az államszocializmus koráról

A Miklós Péter szerkesztette *Forradalom közelnézetből. Az 1956-os forradalom és szabadságharc vidéki eseményei* című kötet⁵ húsz szerző huszonegy tanulmányát tartalmazza, és az alcímében olvasható küldetést teljesítve 1956 vidéki eseményeit igyekszik bemutatni. A tanulmányok többsége helytörténeti munka, amelyek között négy tanulmányt az Emlékpont egykori és jelenlegi munkatársai készítek saját kutatásaik alapján, ezek szövegei Hódmezővásárhely 1956-os történetével foglalkoznak. Az Emlékpont 2016. október 21-én, a forradalom hatvanadik évfordulóján nagyszabású konferenciát rendezett, amelynek előadásai szerkesztett formában kerültek a fent említett kötetbe. A húsz szerző igazolja, hogy az Emlékpont fontos tudományos műhely, a huszadik század és ezen belül 1956 kutatásának is meghatározó helyszíne, s a szerzők Budapesttől Érden, Nyíregyházán, Egeren és Kecskeméten át Szegedig egy ügy, az ötvenhatos forra-

³ Hódmezővásárhely, 2017. 120 p.

⁴ Hódmezővásárhely, 2017. 256 p.

⁵ Hódmezővásárhely, 2017. 256 p.

A hódmezővásárhelyi *Emlékpont* kiadványa és annak szerkesztője, Miklós Péter

dalom vidéki eseményeinek feltárására álltak össze kutatócsoporttá, amely munkájának eredménye ez a kötet, amelynek megjelenését a Magyarország kormánya által létrehozott 56-os Emlékbizottság támogatta.

A Miklós Péter, az Emlékpont intézményvezetője által szerkesztett *Harctér és fogolytábor* című könyvben⁶ Nagy Gyöngyi, Bernátsky Ferenc és Kovács Imre Attila rendezte sajtó alá vásárhelyi vagy Vásárhelyhez köthető első világháborús katonák – Balogh Sándor, Marton Péter, Aszalai Kálmán és Zádori Sándor – naplóit. A forrásdokumentumok megjelentetését az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság anyagi támogatása tette lehetővé. *Kádár-huszárok és pártkatonák. Munkásörök Hódmezővásárhelyen, 1957–1988* (.) címmel Miklós Péter szerkesztésében jelent meg Nagy Gyöngyi és Zeman Ferenc emlékpontos történeszek munkája,⁷ amely a közgyűjtemény egyéves kutatási projektjének eredményeit összegzi. Az év folyamán a vásárhelyi Szántó Kovács János Munkásőregység tevékenységét bemutató kiállítás összeállítás mellett konferencián tárta fel az Emlékpont a kádári Magyarország megtorló rendszerét, míg a könyv az 1957-től maffiaszerűen épült, a forradalom megtorlására és az újabb mozgalmak kialakulásának megelőzésére létrehozott szervezet több mint három évtizedes történetét dolgozza fel. Hódmezővásárhely az egyetlen város, amely tudományos igénnyel tárta fel a településen működött munkásőregység történetét. A kötetben számos név, adat, fotó és táblázat rögzíti a feltárt tényeket, azonban a szerzők nem ítélik meg, helyettük a közölt dokumentumok adnak képet a kádárizmus hatalmi struktúrájáról.

A hódmezővásárhelyi Emlékpont kiadványai – mind az *Emlékeztető* című folyóirat, mind az *Emlékpont Könyvek* sorozat darabjai – teljes terjedelmükben elérhetők az Emlékpont honlapján a *Kiadványaink* menüpont alatt, ahonnan azt ingyenesen és szabadon letöltheti minden érdeklődő.

MIKLÓS PÉTER

⁶ Hódmezővásárhely, 2017. 244 p.

⁷ Hódmezővásárhely, 2017. 400 p.

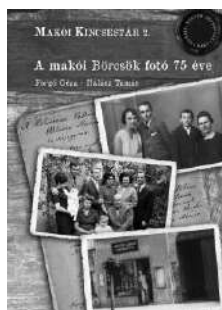
A Makói Kincsestár kötetei

1. Zeitler Ádám: Tanulmányok Makó 1945 utáni történelméből

A Szirbik Miklós Egyesület könyvsorozatának első része 2015 végén jelent meg. A kötet három részből épül fel. Az első részben a makói kulákság sorsáról kaphatunk átfogó képet. A levéltári és múzeumi források mellett a szerző több interjút is készített a kutatása során. A második téma az egykori Csanád vármegye legnagyobb malomipari vállalatával foglalkozik. A kötetben számos forrást olvashatunk, amelyek a Zeitler-malom mindennapi életét hivatottak bemutatni a második világháború utáni bizonytalan években. A levéltári források alapján összeállított kronológia a malom teljes történetét igyekszik felvázolni. A harmadik részben a sport kerül előtérbe. A makói levéltárban számos kiváló anyag található a város 1945 és 1955 közötti sportéletéről. A szerző áttekintést ad a Kilián-mozgalom helyi működéséről, eredményeiről, valamint a Munkára, Harcra Kész (MHK) testnevelési rendszerről. A tanulmányokat eredeti dokumentumok szövegei egészítik ki. Az olvasók betekinhetnek 10 év felszabadulási ünnepeinek megrendezési irányelveibe is.

2. Forgó Géza – Halász Tamás: A makói Börcsök fotó 75 éve

A sorozat második részét 2016 októberében mutatták be. A könyv egy híres makói fényképészcsalád történetét mutatja be. A köszöntőt *dr. Tóth Ferenc*, a makói múzeum nyugalmazott igazgatója, a Szirbik Miklós Egyesület tiszteletbeli elnöke írta. A könyv elején egy rövid tanulmány olvasható *Forgó Géza* történész-muzeológus tollából. A makói Börcsök fotó 75 éve címmel. A szerző a Börcsök család bemutatása mellett rövid áttekintést ad a makói fotográfusok történetéről is. A képekkel gazdagon illusztrált kötetben több különleges fotót is láthatunk. Ilyenek például a Nyilaskeresztes Párt makói tagjairól készült portrék, vagy a Börcsök család életét dokumentáló képek. A kötet méltó megemlékezés az 1936 és 2011 között fennálló fotóműteremről. A 75 év alatt több tízezer fénykép készült itt a város lakóiról.

3. Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház makói gyülekezeteinek történetéből

A reformáció 500. évfordulója alkalmából jelent meg a kilenc szerző által írt tanulmánykötet. Az előszó *Kondrát Zoltán* tollából származik, aki a Makó-Belvárosi Gyülekezet elnöklekésze. A református oktatás témakörét öt szerző dolgozta fel (*Vizi Dávid, Urbancsok Zsolt, Marosvári Attila, Forgó Géza* és *Ocsovszkiné Joó Judit*), ezen belül három kronológia alapon osztja fel a témát, míg másik két írás egy-egy intézményt mutat be. Négy tanulmány szól neves makói prédikátorokról (*Kortormán István, Forgó Géza* és *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* írásai). Ugyancsak négy tanulmány mutatja be a reformátusok épített örökségét: a templomokat Belvároson és Újvároson, és a két leghíresebb prédikátor – *Szirbik Miklós* és *Szikszai György* – szobrát (*Zeitler Ádám* írásai). A könyv fényképekkel gazdagon illusztrált. A fotókat *Karsai Ildikó* gyönyörű grafikai egészítik ki. A 14 tanulmány különleges mozaikot alkot, hiszen ha egymás után elolvassuk őket, teljes áttekintést kaphatunk a reformátusok makói történetéről. A kötet a Reformáció 500 Emlékbizottság támogatásával jelent meg 2017-ben.

ZEITLER ÁDÁM

A Makói József Attila Múzeum évkönyve I.

Makó Város Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával indult útjára – *Szikszai Zsuzsanna* múzeumigazgató elképzelése alapján – a makói József Attila Múzeum évkönyveinek sorozata 2017 májusában. *Csengeriné Szabó Éva* régész-muzeológus 16 szerző tanulmányait rendezte csoportokba. A kötet első részét alkotó írások a „Hírös Makaiak”-nak állítanak emléket, kapcsolódva tematikailag a 2016-os makói évhez. Galamb József mérnök, a Ford T-modell konstruktőre, *Szirbik Miklós* makói református prédikátor, *Munkácsy Mihály* és *Pulitzer József* kapcsolata, *Istók Margit* zenepedagógus és zongoratanár méltatása, *Kocsis Imre* festőművész és *Makovecz Imre* építésztervező jelentősége, *Kiss Ernő* és *József Attila* emlékezete, valamint *Espersit János* életének I. világháborús momentumai jelennek meg a szerzők kutatómunkájának köszönhetően.

Az évkönyv második részében a múzeum munkatársainak és a múzeum által szervezett konferenciák vendéglőadóinak írásai olvashatók. Az új sorozathoz ajánlást *Farkas Éva Erzsébet* Makó város polgármestere, útra indító bevezetőt *Szikszai Zsuzsanna* múzeumigazgató írt.

Gáti József – Horváth Sándor – Legeza László: A XX. század autója: A Galamb József tervezte Ford T-modell című írásukban kiemelték, hogy a gyönyörű autó megjelenése, a belőle eladott 15 millió darab forradalmian változtatta meg az autógyártást, egyúttal tanúsított a korabeli magyar mérnökképzés magas színvonaláról is. Galamb József életművét a Magyar Örökség részévé nyilvánították.

Dr. Tóth Ferenc írásában méltatja és a makói helytörténetírásban megkerülhetetlennek nevezi Szirbik Miklós református prédikátornak, Makó első történetírójának munkásságát. „Nincs olyan helyismereti munka, amely közvetlenül vagy áttételesen ne merített volna írásából”, a *Makó városának közönséges és az abban lévő Reformata Ekklés’siának különös leírása 1835–1836* című munkából, amelyet 1926-ban Eperjessy Kálmán rendezett sajtó alá, majd 1979-ben a Makói múzeum füzetei sorozatban jelent meg. Szirbik Miklós igazi lokálpatriótaként kapott később Makón emléktáblát és szobrot is.

Halmágyi Pál írásában Munkácsy Mihály és Pulitzer József találkozását és kapcsolatát elemzi. 1886–1889-ben Munkácsy, aki a világ legkiválóbb portréfestőjének számított, megfestette Pulitzerné egész alakos portréját. Ma valószínűleg egy magyarországi magángyűjtemény részét képezi.

Kerek Ferenc zongoraművész és *Gilinger Katalin* művésztanár *Istók Margit* zongoratanárnő életútjának és művészetének felidézésével a tehetséggondozás áldozatos tevékenységét, a kiváló pedagógus komplex tanítási módszerét, türelmét és következetességét méltatják. Kiemelten utalnak arra, hogy az Istók család hagyatékának, szellemi örökségének megfelelő gondozása érdekében ténylegesen végre kellene hajtani Istók Margit végrendeletben meghatározott célját, hogy a városra hagyott házából a Művészetek Házát alakítsák ki. Makónak nagy szüksége van egy ilyen jellegű intézményre.

Üveges Krisztina Kocsis Imre festőművész életútjának jelentős jellemzőjeként említi, hogy több műfajban (kerámia, grafika, plasztika, szitanyomás, olaj, fotózás, plakát, festészet: városképek, kulcslyuk-képek, üvegmozaik, pannó) is otthonosan mozgott, friss, egyéni hangvétellű, sajátos motívumkincsű, színvilágú és szemléletű műveket alkotott. Élete során – bár Szentendrén élt – egyre jobban kötődött Makóhoz is.

Gerencsér Judit a magyar organikus építészet világhírű megteremtőjéről, Makovecz Imréről írt tanulmányt, akinek legtöbb épülete Makón valósult meg. Két nagyvonalú makói épületének: a Hagymaháznak és a gyógy- és élményfürdőnek

építéstörténetét és jelentőségét örökíti meg. Hangsúlyozza a Makovecz által tervezett épületek és terek közösségformáló szerepét. A kiváló, karizmatikus személyiség legnagyobb elismerése: „*Ami Barcelonának Gaudí, az Makónak Makovecz.*”

Dr. Bogoly József Ágoston Kiss Ernő, Makón született irodalomtörténész, fordító és tanár méltatását írta le, aki Benedetto Croce: *Esztétika Elmélet és történet* című művét először fordította magyarra. Croce esztétikája hatott az impresszionista irodalomkritikára, a Nyugat című folyóirat nemzedékeire, stiliztikára, poétikára, József Attila esztétikai nézeteire. Kiss Ernő életében az irodalomtörténetben a pozitivizmus szemléletvilága még meghatározó volt, de már a szellemtörténeti irányzat is kibontakozott. Kiss Ernő munkásságával a Makó monográfiája korszakra vonatkozó kötete nem foglalkozik, ezért Bogoly József Ágostonnak a kutatása és írása ezzel kapcsolatban hiánypótló.

Forgó Géza Dr. Espersit János az első világháborúban című írása Makó talán legismertebb értelmiségi alakjának életútjából az első világháborús időszakot emeli ki. 50 hónapig szolgált katonaként, ebből 36 hónapot töltött a harctéren. Szerbia, Bosznia, Montenegró Albánia, Dalmácia után az olasz frontra is kikerült, 1917-ben pedig a dél-tiroli fronton tapasztalta meg a háború nehézségeit. A szerző nagyszerűen összeválogatott idézetei világítják meg, hogy a köztársaság tántoríthatatlan híve hogyan látta „belülről” a háború megpróbáltatásait.

Az évkönyv második részében Cs. *Tóth Gabriella* A makói parasztházak használata a 21. század elején című írásával azt példázza, hogy Makó utcaképét máig meghatározzák a paraszti és parasztpolgári lakóházak. Kutatásainak középpontjában annak a kérdésnek a megválaszolása áll, hogy a hagyományos paraszti életforma megszűnésével milyen sors vár a népi építészet régi lakóházaira, amelyek helyi védettséget élvezhetnek, vagy az eredeti állapotot tükröző/megőrző felújításon mentek át vagy az eredeti jellegüket figyelmen kívül hagyó felújításokat végeztek rajtuk.

Nagy Gábor A pásztor nemzedékek című kiállítás létrejöttét, anyagát, elrendezését, legjellegzetesebb tárgyait írja le, valamint mai bogárzói és csanádpalotai juhászokkal készült érdekes interjúit közli. A makói kiállítás anyagát a szentesi Koszta József és a csongrádi Tari László Múzeumban is bemutatták, kiegészítve e múzeumok néprajzi gyűjteményeiből kiemelt pászortárgyakkal, hogy a helyi pászorkultúra gyűjtési lehetőségeire is felhívják a figyelmet. A néprajzkutatók célja a dél-alföldi pásztorok származás- és családtörténetének, tárgyalkotó népművészetének és gyakorlati tudásának mélyebb, részletesebb feltárása.

Kolarovszki Tamás *Ítélt a nép* című tanulmányában egy makói gyógyszerésznek, a Szálasi-per harmadrendű vádlottjának, Szöllösi Jenőnek életútját, a Nyilaskeresztes Párt parlamenti frakcióvezetői és a Szálasi-kormányban betöltött miniszterelnök-helyettesi szerepét, valamint 1946-os népbíróági perének anyagát mutatja be, tárgyilagosságra törekedve. „*Olyan korszakban élt, amikor az embe-*

rekbe beleoltották a bolsevikok gyűlöletét, amely olyan mélyen beleivódott, hogy erősebb lett a félelem benne, mint a világos gondolkodás.” Háborús bűnösként kötél általi halálra ítélték, kegyelmi kérvényét Tildy Zoltán köztársasági elnök elutasította, az ítéletet végrehajtották.

Kunkovác László a néprajzi fényképezésről, mint gyűjtési és kutatási módszerről ír tanulmányában. A szituáció-fotó és a kontakt-rendszerű fotónyilvántartás jelentőségét elemzi. Nyolc fotó történetén mutat be témákat a néprajzi szituáció-fotózás lényegének érzékeltetésére: a Rádiózó gulyásbojtár, a Cséplés, Tyúkól a bajai szőlőkben, a Viszik a cifrakalácsot, Csíkászat a mocsár jegén ütött lékben, Öregember a kemencepadkán, a Rontás elleni mágikus jelek a tyúkölon és az istálló ajtóin, Lójárgányos kukoricadaráló.

Záró írásként *Sipos Carmen* a Csanádvármegyei Történeti és Régészeti Társulat történetét vázolja fel. A századfordulón, majd a két világháború között összesen 24 évig működött Makó kultúrájának felvirágoztatásáért, eredményei közül kiemelkedő volt a vármegye kétkötetes monográfiája, Borovszky Samu munkája, a régészeti kutatások fellendülése és a Makói Múzeum (vármegyei) létrejötte. Részletesebben ír a kaszaperi, a mezőkovácsházi, a Makó-vöröskereszti és a csanádapácai ásatásokról, a régészeti kataszterről, amelynek lényege, hogy minden község, minden határrészében rögzítsék, melyik határrészben mikor mit találtak. A háború miatt a makói múzeum ügye elakadt, a Társaság működéséről az utolsó életjel egy 1944-es jegyzőkönyv.

A kiegészítő források, képek és a cikkek tömörített, angol nyelvű tartalma mutatós, hasznos köteté bővítik a sorozatot indító első múzeumi évkönyvet, ami által a makói helytörténeti kiadványok sora újabb értékekkel gyarapszik. Minden lokálpatriótának melegen ajánlható.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

V. KAPCSOLATOK

Csongrád Megyei Honismereti Egyesületünk hatóköre¹

Régióink (Csongrád megye, Partium, Arad és Temes megye, Délvidék) civil szervezeteivel gyakori a tapasztalatcsere a helytörténeti kutatások, hagyomány-ápolás, magyarságtudat erősítése, kultúra, iskolakapcsolatok terén, közös rendezvények, tanulmányutak valósultak meg egymáshoz a magyar irodalmi, történelmi, tudományos, művészeti emlékek felkeresése céljából. Élő kapcsolatok vannak szervezeteink között minden generáció bevonásával. 2014-ben egyesületünk makói Honismereti napjára 17 civil szervezet képviselői jöttek el régióinkból. A program fórumán helytörténészek, tanárok, néprajzosok, levéltárosok, irodalmárok, könyvtárosok, néptáncosok, honismereti gyűjtők, egyetemisták tanácskoztak céljaikról, munkájukról (45-50 fő), készítettek cselekvési tervet, ismerték meg a várost. A szerteágazó civil együttműködésből sokrétű távlati társadalmi haszon születik.

Működésünk hagyományos része a megyei *honismereti vetélkedő* Csongrádon általános iskolásoknak (12-25 öttagú diákcsapat tanáraikkal), hatása a művelődés bővítése és az identitástudat erősítése. Téma a hagyományok és életmód megismerése. Ez a diákokkal, szervezőkkel és a támogatókkal együtt 100-250 embert mozgat meg a honismeret ügyéért, a tanároktól a bemutatókat tartó kézműves mestereken át az önkormányzati vezetőkig.

2014 őszén indult 35 csapattal és 2015 februárjában zárult Szegeden (a döntőben 16 csapattal) a dél-alföldi régiós, 3 fordulós, az *I. világháborúra emlékező csapatverseny középiskolásokkal*, valamint egy interneten kiírt és beérkező helytörténeti témát feldolgozó, egyéni *egyetemista kutatói pályázat*. A határon túli magyar iskolákat is sikerült bevonni (adai középiskola, aradi Csiky G. Főgimnázium, temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum, nagyváradi Ady Gimnázium). Történészeink, tanáraink szervezték, értékelték. 130-150 fiatal és felnőtt bevonása erősítette a történelem és a családi, illetve lokális történet iránti érdeklődés igényét, ösztönözte a gyökerek kutatását, a sorsfordító tényezők hatásának meg-

¹ Jelen írás egy NEA-2014-es pályázat anyagának megadott szempontjai alapján készült felmérés adatait használta fel későbbi kiegészítésekkel.

ismerését. Ifjú generációk tagjai indultak el a kutatómunka útján, s feltárva nemzeti múltunk nehéz időszakát, érzékenyebbekké válnak a társadalmi nehézségek, problémák iránt.

Egyesületünk honismerőinek évek óta igénye, hogy jobban megismerjék a határon túli magyarok kultúráját, életét, így autóbusszos *tanulmányutakat* szerveztünk Kárpátaljára, Délvidékre, Arad-Hegyaljára, Temesvárra, Nagyszalonta és Nagyvárad magyar irodalmi, történelmi és építészeti értékeinek megismerésére.

Az országos felnőtt és ifjúsági honismereti akadémiák szakmai továbbképzést, a honismerők közösségének építését biztosítják. Egyesületünk társszervező a *Csongrád Megyei Levéltári Napokon*, ahol a legújabb helytörténeti kutatások helyi kötődést segítő eredményeit teszik közismertté.

Egyesületünk eddigi három *évkönyve*, tagjaink sok publikációja a honismereti munkáról, közéleti szerepvállalásaink, jól szervezett megyei, régiós és országos, sőt Kárpát-medencei honismereti *konferenciáink* (ifjúsági és felnőtt honismereti akadémiát, valamint régiós, határon átnyúló anyanyelvi témájú konferenciát szerveztünk), rendezvényeink, kiállításaink híre, *honlapunk*, tagjaink (most 102 fő) és önkéntes segítőink számának gyarapodása növeli egyesületünk hatókörét, ezekhez jut el és mutat példát értékmegőrző tevékenységünk.

A következő működési területeken fejtünk ki *társadalmilag hasznos tevékenységet*:

A régió (Csongrád megye, Partium, Arad és Temes megye, valamint a Vajdaság) településeinek civil szervezeteivel konzultatív tanácskozásokon tapasztalatokat cserélünk a civil szervezetek együttműködésének lehetséges és kívánatos területeiről, mint pl. a helytörténeti kutatások, a hagyományápolás, a magyarságtudat erősítése, a kulturális tevékenység, az iskolakapcsolatok, a közös rendezvények szervezése, tanulmányutak egymáshoz a magyar irodalmi, történelmi, tudományos és művészeti emlékek és értékek nyomában.

Törekvésünk: élő kapcsolatok teremtése és megtartása szervezeteink között tágabb régiókban minden generáció bevonásával. A tevékenységeken keresztül *elért személyek* száma igen sok, hiszen mindenki vonzáskörünkbe kerülhet, aki olvas rólunk a honlapunkon (ország-világ), olvassa a több helyen megjelent írásainkat, könyveinket, látja a kiállításunkat, beszélgetésekben hall rólunk, jön kirándulni velünk. Két éve egy statisztikai felmérés kérdésre próbáltuk a számot becsülni, akkor 5500 fő körül számoltuk.

A munkánkba bevont *önkéntesek* számát nehéz megbecsülni is, hiszen szinte minden rendezvényünkre: csongrádi verseny, honismereti napok, záró rendezvények, kiállítások felállítása, könyvbemutatók, tagjaink részvételével lezajlott honismereti-helytörténeti rendezvények helyszíneinek biztosítása, levéltári napokon *besegítők*, adminisztrációba bevontak, honlap szerkesztésbe bevontak, fotósok, meghívóink szerkesztői, akadémia szervezésébe bevontak stb. nagyon

sokan „bedolgoznak” nekünk egy év alatt is önként. Számukat – a rendezvények mennyiségétől függően – mintegy 660-ra becsülhetjük évi átlagban.

Egyesületünkkel kapcsolatba került és időnként együttműködő civil szervezetek száma a határon túliakat is beleszámítva mintegy 35-40. Az egyesület ismertségét az internetes megjelenések számából, a rádiós és televíziós nyilatkozatok, illetve a nyomtatott sajtóban való megjelenés számából is becsülhetjük. Ezek az adatok évente változóak, a CSMHE esetében 17-54 között.

Részlet a 2013. évi elnökségi beszámolóból:

„Egyesületünk ebben az évben 8 nagy rendezvény szervezésében és lebonyolításában vett részt, amelyek alkalmával több száz érdeklődőhöz juttatta el a honismeret és helytörténet szellemi kincseit. Emellett tagjaink megyénk településein szerveztek különböző rendezvényeket, kiállításokat, könyvbemutatókat, megemlékezéseket, emlékhelyek létesítésében működtek közre. Úgy érezzük, joggal mondhatjuk el, hogy civil szervezetünk hatósugara kibővült, országosan, sőt kapcsolatépítő tevékenységünk eredményeként már határainkon túl is elismerik munkánkat.”

Részlet a 2016-os évről szóló elnökségi beszámolóból:

„A CSMHE kiemelkedő programokkal teli évet zárt 2016 decemberében. Az utóbbi évtized csúcsevének is tekinthetjük. 7 féle nagy rendezvény – köztük a 6 napos felnőtt honismereti akadémia, és két regionális fórum – megszervezése és lebonyolítása nemcsak a megyében és a tágabban vett régióban, hanem országszerte, sőt a Kárpát-medencében is gyarapította személyes ismerőseink, barátaink számát. A Honismeret folyóiratban, a megyei napilapban, a Makói Honismereti Híradóban és a helyi TV-ben való többszöri megjelenés szélesítette hatósugarunkat. Tevékenységünkkel olyan értékrendet közvetítettünk, amelyre a társadalomnak szüksége van.”

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUSZANNA

A CSMHE régiós civil kapcsolatairól (2014-2017)

2014. december 5-én a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület (CSMHE) kezdeményezésére, Károlyi Attila és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szervezésében 38 személlyel jött létre a regionális civil szervezetek első konferenciája Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban. Kimondta, hogy a három országban, a dél-alföldi régióban élő magyarság honismereti tevékenységet folytató civil szervezeteinek létérdeke, hogy egymásról tudva, egymást erősítve tervezzék meg az identitást, az összetartozást szolgáló honismereti tevékenység-

get, s ha van ereje a civil összefogásnak, akkor a hálózati működést és közép-távra szóló régiós honismereti stratégiát valósítsanak meg. A fő téma az anyanyelv és hagyományápolás határon innen és túl, valamint az anyaországi és szórvány-iskolák együttműködésének lehetőségei és példái. Felmérték, mely iskoláknak kikkel van testvériskolai kapcsolata, milyen szinten, milyen tartalommal és gyakorisággal működik. Beszéltek arról, ki hogyan tudna segíteni az iskolakapcsolatok létrehozásában, tartalommal megtöltésében. Szó esett a magyar állam iskolakapcsolatokat segítő pályázatairól is. A CSMHE több jelenlévőt meghívott Szegedre, a 2015. márciusi Anyanyelv és honismeret határon innen és túl konferenciára előadónak. A sikeres civil találkozó folytatása céljából Matekovits Mihály, az RMPSZ Arad Megyei Szervezetének elnöke meghívta a szervezetek képviselőit Aradra.

2015. december 4-én kibővült összetételben ismét találkoztak a civil szervezetek, ezúttal az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumban. A cél kezdettől fogva a régióból a tanácskozáson részt vevő szervezetek megismerése volt. Bemutakoztak a Csongrád és Békés megyei, délvidéki, temesvári, Arad megyei civil szervezetek. Ezután ismertették az I. Vajdasági Ifjúsági Honismereti Akadémia jelentőségét, hiszen Magyarországon kívül, a horgosiak szerveztek először ilyen rendezvényt. A Vajdaság egész területéről és a határon túli magyar vidékekről érkezett diákok a migráció és a külföldi tanulás, munkavállalás kérdéseit vitatták meg a „*Menni vagy maradni?*” témakörben. Az aradi fórumon élénk beszélgetés alakult ki a romániai magyarság megőrzésének kérdéseiről: a szórvány magyarság gondjairól, iskoláik helyzetéről, pályázati és önkormányzati anyagi támogatásuk lehetőségeiről, magyarországi iskolákkal való kapcsolattartásuk eredményeiről, a magyar történelem és kultúra hagyományainak ápolásáról, demográfiai mutatóik alakulásáról. Megállapították a mielőbbi cselekvés halaszthatatlan szükségességét. Szó esett irodalmi és történelmi emlékhelyek kialakításáról, hozzájuk kapcsolódó közös megemlékezésekről, néptánc együttesek fellépéseiről, magyar nyelvű könyvek adományozásáról. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület a határon túli általános iskolásoknak az általuk évente szervezett hagyományőrző honismereti versenyén, ill. a középiskolásoknak az I. világháborús regionális versenyén való részvételt ajánlotta. A tanácskozást követően a résztvevők koszorút helyeztek el a Szabadság-szobornál. A tanácskozás a civil kapcsolatokat megerősítette, s konkrét közeli programokra, rendezvényekre kaptak meghívást a szervezetek képviselői: 2016 januárjában Szegedre, a regionális történelemtanári módszertani műhelybe, a 2016 júliusában a Makón rendezendő Honismereti Akadémiára, 2016 novemberében a szegedi magyar nyelv napjának programjaira, majd a 2016 decemberében rendezendő III. regionális civil szervezetek konferenciájára, Temesvárra.

2016. október 8-9 között került sor az Arad megyei Casoián – Bodó Barna és Kovács Katalin szervezésében – a *Civil Piknik* című programra a temesvári Szór-

Károlyi Attila vezeti a temesvári civil találkozót

vány Alapítvány kezdeményezésére, ahol délvidéki, magyarországi, illetve Temes megyei civil szervezetek mintegy 35 képviselője találkozott a kapcsolatépítés, kölcsönös ismerkedés jegyében. A kétnapos esemény fő célkitűzése a személyes és szervezeti kapcsolatok erősítése, amely elősegíti a térségi együttműködést. Két fő szakmai témáról szólt a konzultáció: az iskola és a civil szervezetek kapcsolata, együttműködési lehetőségei; valamint az értékmegőrzés, honismeret, a civil szervezetek szerepe az értékmegőrzésben.

2016. december 13-án került sor a civil szervezetek 3. regionális tanácskozására *dr. Erdei Ildikó* igazgatónő meghívására Temesváron, a Bartók Béla Elméleti Líceumban. 34 résztvevővel a régióban működő civil szervezetek partnerkapcsolatainak kiépítéséről, egymás rendezvényeinek meglátogatásáról, egy Facebookon szerveződő régiós honismereti csoport azonnali kialakításáról, távlatokban pedig közös helytörténeti kiadványok megjelentetésének lehetőségeiről, közös pályázatírás szükségességéről esett szó. Javasolták egy olyan lista összeállítását és Facebookra felhelyezését, amely tartalmazza történész, néprajz, irodalom, nyelvész szakterületeken ismert régióbeli szakember-előadók témáit és elérhetőségeit, hogy civil szervezetek foglalkozásaikra meghívhassák őket előadóknak, illetve kutatásban együttműködést alakíthassanak ki velük. Ezekből az ötletekből a Facebook csoport létrehozása megvalósult, a közös pályázatírás a szoros határidő miatt még nem. Új kapcsolatfelvétel, közös megemlékezéssel, együttműködési szerződés aláírásával megtörtént a CSMHE és a szabadkai Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület között.

2017. december 8-án szerveződött meg a civil honismereti szervezetek 4. regionális találkozója Zentán. Zsoldos Ferenc, a zentai Civil Központ vezetője kezdeményezte a tanácskozást a zentai Alkotóház termében. Zentai, törökbecsei, topolyai, tótfalui, szabadkai, temesvári, makói és szegedi rokonszervezetek képviseltették magukat. A megbeszélés témakörei széles spektrumot fogtak át. Szó esett a civil szervezetek kapcsolattartási formáiról, az együttműködési lehetőségekről, a nehézségekről.

Összefoglalóan elmondható, hogy ezek az együttműködés formái: hivatalos együttműködési szerződés alapján; szerződés nélkül is gyakori vagy rendszeres közös programok szervezése; eseti – nem rendszeres – találkozók a közös érdeklődés, célok alapján; nagyobb szövetségben tagszervezeti viszony és más tagszervezetekkel való kapcsolattartás

Együttműködési lehetőségek a hely és módszer szempontjából:

Könnyebb, ha ugyanazon településen működnek a civil szervezetek: rendszeresebb megbeszélések, egymás rendezvényeinek látogatása, közös rendezések is lehetnek. A megyét átfogó szervezet a saját tagjaival sem tudja minden rendezvényén elérni, hogy nagyobb létszám vegyen részt, a tagszervezetek (ha vannak) legfeljebb, illetve szívesebben saját programjaikra hívják meg a megyei egyesületet, a megyei rendezvényen csak egy-két-néhány személlyel képviselik magukat O szágos szövetség, pl. a Honismereti Szövetség évente három-négy nagyobb rendezvényen tudja összehozni tagszervezetének tagjait, ami csak pályázaton nyert összegekkel és a résztvevők anyagi hozzájárulásával lehetséges. A Szövetség honlapja segít az egyes tagszervezetek programjairól információkat adni, amennyiben azok megküldik felhívásaikat, meghívóikat. Nincs információnk arról, hogy ez mennyire hatékony. Szükséges kialakítani közös terveket, megvalósításuknak konkrét időpontot kijelölni, munkamegosztást megbeszélni, és jó szervezéssel megvalósítani.

Tematika szempontjából: Tanulmányi kirándulások esetén a civil szervezetek ellátogatnak olyan településekre, ahol van civil kapcsolatuk, jó szervezés esetén ez nagyon kellemes és hasznos kapcsolatokat eredményez, ha mindkét fél akarja, hiszen a kölcsönösség, a viszonzás az alapja az ilyen kapcsolatok továbbélésének. Többnyire ez indít el rendszeresebb kapcsolattartást. Tudományos igényű együttműködések gyakoriak a honismereti tevékenységgel kapcsolatban – konferenciákra előadók meghívása, közös kutatások és kiadványok megjelentetése, cikkek fogadása a társszervezet tagjaitól. Kulturális együttműködés: megemlékezések, koszorúzások, ünnepi műsorok, könyvbemutatók, kórustalálkozók, hagyományápolás, kiállítások, táncfesztiválok. Szakmai tapasztalatcserék: pedagógiai műhely, pályamunkák meghirdetése, fiataloknak meghirdetett vetélkedők, civil szervezetek működésének jó elemeiről.

Civil szervezetek létszámától függően: az a legszerencsésebb, ha az együttműködésben egy-egy szervezetből minél többen vesznek részt, a rotálás is fontos, hiszen minél több személy ismeri egymást a partnerek közül, annál több szállal kötődik a két szervezet egymáshoz.

A kapcsolattartást akadályozó tényezők:

Regionális és határokon átívelő kapcsolatok esetén: távolság, időhiány, pénzhiány, szervezési nehézségek, lehetőségek hiánya, kommunikációs zavarok, közös pályázatírás megoldhatatlansága, pályázat sikertelensége, együtt-

működési szándék csökkenése stb. Nem hasonló profilú civil szervezetek kapcsolata esetén az érdeklődés csökkenése. A kapcsolattartók túlzott elfoglaltsága, személyek kicserélődése. A kapcsolat kifáradása, más kapcsolatok keresése.

A három ország magyar civil szervezeteinek 23 képviselője a határokon átívelő legutóbbi civil találkozón együtt gondolkodott a további szorosabb együttműködési lehetőségekről, a fiatalok civil szervezetekbe való bevonásának nehézségeiről, lehetőségeiről, eszközeiről, a történelmi emlékek ápolásáról, a természeti környezetben megtett kirándulások, táborozások közösségformáló erejéről. Tartalmas, hasznos együtt gondolkodás volt.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Civil Piknik

„Aki civil szerepet vállal – keresi önmagát. Aki civil társadalmi szerepet vállal, az hisz bizonyos közösségi értékekben, ezekért tenni hajlandó, s ennek keresi a keretét és lehetőségeit. Önmagát keresi, hiszen a szerepvállalás elkötelez és megmutat... Beszélhetünk önkeresésről közösségi szinten is: korunk egyik kulcsszava azért lehet a helyi közösség, mert a globalizálódás világában azoknak van esélyük, akik ismerik, képesek megfogalmazni és kifejezésre juttatni helyi közös érdekeiket.”²

E gondolatoktól indítva vettek részt a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület vezetői a Civil Piknik³ elnevezéssel 2016. október 8-9. között a temesvári Szórvány Alapítvány által a délvidéki, magyarországi és Temes megyei civil szervezetek képviselői számára szervezett tanácskozáson. A kétnapos program helyszíne az Arad megyei Székesaranyág (Araneag) közelében, gyönyörű erdős környezetben található Kaszoja (Casoia) üdülőközpont volt. A kellemes kikapcsolódást is hozó íjászbemutató és szalonnasütés mellett szakmai megbeszélések segítették a kölcsönös ismerkedést, a kapcsolatépítést.

A fő célkitűzés azoknak a személyes kapcsolatoknak a megteremtése a különböző szervezetek között, melyek a későbbiekben elősegítik a határokon átnyúló együttműködést. A civil szervezetek képviselői bemutatták, hogy egyesületeik, köreik, alapítványaik helyi szinten milyen prioritásokat fogalmaztak meg, hogyan lát-

² Bodó Barna: Civil tükrök. Régi(j)óvilág. Regionális Honismereti Szemle. Temesvár, 2011. VI. évf. 2. sz. 3.

³ A Civil Piknik című írás eredeti megjelenése a Marosvidék 2016/3. sz. 62–64.

Hagyományőrző nyilazás
a casoiai üdülőközpontban

ják szerepüket, lehetőségeiket saját településeiken, megyékben, a dél-alföldi régióban. Minden résztvevő képet kaphatott arról, melyek a három országra kiterjedő dél-alföldi régió civil szervezeteinek legfőbb céljai

és tevékenységi formái, milyen feltételek, körülmények közepette igyekeznek megvalósítani céljaikat.

Dr. Bodó Barna és Kovács Katalin a temesvári Szórvány Alapítvány és a kolozsvári Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége részéről jó szervezőmunkával 33 civil szervezet 42 képviselőjét gyűjtötték össze erre a hétvégére. Délvidékről, pl. Szabadkáról, a Vajdasági Magyar Civil Szövetség, a Fáklya Keresztény Ifjúsági Egyesület, Királyhalmáról a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület vezetői érkeztek, Zentáról a Ci-Fi Civil Központ, a Gyermekbarátok Szervezete, a Népi Technika, a Rozetta Kézműves Társaság, az Éld az életed! Egyesület, az Európai Unió Pályázati Írók Szakértőinek Vajdasági Szövetsége, a Kertek elnevezésű szervezet képviseltette magát. Jelen voltak a Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megyei Civil Információs Centrum vezetői, a Kalocsa és Térsége Civil Szervezetek Szövetségének tagjai, a Békés megyei Nagybánhegyesről az Esélyt a Szórványnak Alapítvány elnöke. Csongrád megyéből a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet és a Makói Honismereti Kört Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, a szegedi Dugonics Társaságot és Alapítványt Károlyi Attila képviselte. Temesvárról a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség, az Eszterlánc Kulturális Egyesület, a Losonczy István Hagyományőrző és Sportegyesület, az Integratio és a Bartók Béla Alapítvány, a Várbástya Egyesület, a Szórvány Alapítvány, Pusztakeresztúrról a Gazdakör és a Nőklub képviselői jöttek a tapasztalatcserére és kapcsolatokat építeni.

Egymás megismerése után két nagyobb téma megvitatására került sor: az iskola és a civil szervezetek kapcsolata, együttműködési lehetőségei; valamint az értékmegőrzés és honismeret, illetve a civil szervezetek szerepe az értékmegőrzésben. A résztvevők elmondták véleményüket, tapasztalataikat arról, hogy náluk milyen az iskola és a civil szervezetek kapcsolata, milyen együttműködés lehetséges közöttük, illetve mivel segíthetik a civil szervezetek a hagyományok megőrzését, az igazi értékek továbbadását, szóltak a honismereti kutatások és publikálás szükségességéről.

Észrevehető volt, hogy kissé mások a célok és eszközök az anyaországi civil szervezetek, illetve a határon túli magyar civil szervezetek esetében. Magyaror-

szágon a hagyományok átadása, a kulturális értékek feltárása és ápolása, a helytörténeti gyökerek felkutatása és átadása állami, önkormányzati és egyházi intézményi keretek között is lehetséges. Azok a bejegyzett civil szervezetek, amelyek a fenti célok segítése érdekében jöttek létre, állami, önkormányzati vagy gazdálkodó egységekhez benyújtott pályázati utakon nyerhetnek támogatást működésükre, kiemelt feladataik megvalósítására. A Civil törvény szabályozásai vonatkoznak minden civil szervezetre, s ez jelentős megkötéseket eredményez minden szervezet számára, hiszen – bár a nonprofit szektorhoz tartoznak – működésükhöz pénzre is szükség van. Amennyiben nem sikerül céljaik megvalósításához pályázati támogatást szerezniük – és ez gyakori jelenség – akkor a civil nem csak idejét, tudását, hanem saját anyagi eszközeit és emberi kapcsolatait is a közösségi cél szolgálatába állítja. A civil emberek és szervezetek tehát felelősségteljesen, célratörően, ötletesen, összefogva és áldozatokat is hozva valósítják meg a belső elhivatottságukon, meggyőződésükön alapuló vállalásaikat, döntésüket.

A határon túli magyar civil szervezetek céljait és tevékenységét a nyelvi-kulturális kisebbségi lét foka határozza meg, illetve befolyásolja alapvetően. A tömbben élő kisebbségi magyarság a helyi közigazgatás partnere ott lehet, ahol többséget alkot. Kisebbségi helyzetben és szórványban a kisebbségi magyarság nem igazi szereplője a folyamatoknak, ezért sokkal inkább küzdelemre kényszerül magyarságának, nyelvének, kultúrájának, iskoláinak megőrzése érdekében. Ez behatárolja tevékenységi területeit is, szociális kérdésekben, politikai prioritások tekintetében hatékony vélemény érvényesítésében nem érvényesülhet, leginkább elsősorban etnikai-kulturális téren vállalhat szerepet, és ehhez is jelentős civil kurázsi szükséges.⁴

Mivel a legtöbb településen, főleg a szórványra igaz ez, intézményi háttér nem nagyon segíti a magyar civil szervezeteket, jószerivel az egyházakra, a Magyarországon számukra kiírt pályázatok támogatásaira, illetve a helyi civilek összefogására, segítségére számíthatnak. A szórványban elsősorban a nagyobb városok magyar tannyelvű iskolái képezik a magyarság megmaradására törekvésnek a bázisát, ott fognak össze a helyi magyar civil szervezetekkel, létesítenek kapcsolatokat, együttműködést a hagyományőrzés, az ifjúsági- és szociális programok, az oktatás és a sport terén, szerveznek közös rendezvényeket.

A civil szervezetek sokszínűsége a kaszójai találkozón is megmutatkozott, ahogy a régiós együttműködés igénye is, hiszen a civilek ereje, hatékonysága az összefogásban, egymás segítségével teljesebben ki. A tapasztalatcsere során bebizonyosodott, hogy a civil szervezetek nemcsak a közösségépítésben, hanem a helyi gyökerek, hagyományok és kulturális-történeti értékek megtartásában is igyek-

⁴ *Bodó Barna*: Civil érdek – civil kurázsi. In: Régi(jó)világ. Regionális Honismereti Szemle. Temesvár, 2011. május. VI. évf. 2. sz. 12.

szenek minden tőlük telhetőt megtenni. Ehhez járulnak hozzá a néptánc oktatás, a helyi színjátszás felkarolásával, a különböző újságok, folyóiratok, kiadványok megjelentetésével, a települési magyar napok, fesztiválok, ünnepségek, konferenciák, kiállítások megrendezésével, a jelentős helyi és anyaországi irodalmi, történelmi, zenei és tudományos személyiségek emlékének ápolásával.

A találkozón egymás megismerését nemcsak a felszólalások, a beszélgetések segítették, hanem a kisebb ajándékok, ismertető, névjegykártyák, címek cseréje is. Örömmel és köszönettel fogadták a résztvevők a makói *Marosvidék* kulturális periodika, a *Honismeret* folyóirat, a *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011-2012*, a temesvári *Régi(jó)világ* Regionális Honismereti Szemle és a zentai Rozetta Kézműves Társaság *Tarisznya, tarsoly, táska, szatyor* című kézműves foglalkoztató segédkönyvének példányait. A legközelebbi regionális civil találkozó szervezését a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum tanári testülete vállalta idén decemberben, ahova várják a régió civil szervezeteinek képviselőit, jövőre pedig Nagybánhegyesen szerveznek civil tábort. Köszönet a mindenkori szervezőknek, akik eredményes pályázatírással, sok szervezőmunkával díjmentes részvételi lehetőségeket teremtenek a regionális civil együttműködés bővítésére, erősítésére.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUSZANNA

Kapcsolat a szabadkai Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesülettel

2016 őszén egy szegedi levéltári konferencián *dr. Mészáros Zoltán*, a Szabadkai Történelmi Levéltár levéltáros-történésze felajánlotta segítségét abban, hogy kapcsolat-felvételi szándékot közvetít a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és egy szabadkai civil szervezet között. Néhány hét múlva jelezte, hogy *Mihályi Katalin* szabadkai újságíróval és szerkesztővel vegyük fel a kapcsolatot e-mailben. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület képviselőjében *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* kezdeményezte 2016 őszén a kapcsolatot *Mihályi Katalinnal*.

Mihályi Katalin a következőkben mutatta be civil egyesületüket:

„A Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület előde, az iparos dalárda 118 éve alakult, mi városi művelődési egyesület vagyunk, természetesen van népdalkörünk, gyermekciterás csoportunk, a Gránátalma hímző szakkör első díjas lett az idősek Kárpát-medencei ki mit tud?-ján (Sebők Vali fonott csipkét készít, amely

nagyon különleges, habár valaha nagyon népszerű volt Kárpát-medence szerte). Jónás Gabriella kitűnő színésznő is elnökségi tagunk, aki tagja a Su-csoportnak, amely megzenésített verseket ad elő (ének, 2 gitár, dobok, szintetizátor), és amely szintén első lett az idősek ki mit tud? vetélkedőjén (60-65 évesek).

Az 1898-ban alakult Szabadkai Ipartestületi Dalárda jogutódjaként működik a Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület, amelyben az alábbi együttesek tevékenykednek: népdalkör (26 tag) művészeti vezető: Szöllősy Vágó Veronika; citerazenekar (8 tag), művészeti vezető: Szöllősy Vágó Veronika; Ungaresca régizene-együttes (6 tag), művészeti vezető: dr. Szöllősy Vágó László; verséneklő együttes (6 tag), művészeti vezető: Szabó Róbert; történelmi dobos együttes (8 tag), művészeti vezetők: Lakatos Mátyás és Szűcs Mihály. Az egyesület munkáját az elnökség irányítja. Elnöke dr. Miklenovics Tibor, alelnöke Bozsik Tibor, művészeti vezetője Szöllősy Vágó Veronika. Az együttesek heti egy-két próbát tartanak a Vállalkozók Egyesületétől bérelt, mindössze 32 m²-es helyiségben.”

A következő levelekből többet megtudtunk a szabadkai civil szervezetről:

„Az egyesület névadója, Lányi Ernő⁵ emlékének ápolása mellett elsősorban zenei anyanyelvünk gondozását (népdalkör, citerazenekar), műzenei hagyatékunk és a letűnt korok kulturális örökségének közkinccsé tételét (Ungaresca régizene-együttes), nemzeti ünnepeink és megemlékezéseink méltóságának emelését (dobos együttes), valamint a magyar költők megzenésített verseinek terjesztését (verséneklő együttes) tekinti feladatának. Egyesületünknek ez ideig nincs anyaországi-határon túli testvérközössége; örömmel fogadnánk magyarországi szervezetek jelentkezését. A szabadkai Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület 2008-ban ünnepelte alapításának 110. évfordulóját. A szabadkai Általános Ipartestület 1898. évi április hó 5-én megtartott ülésén fogadták el jogelődünk, az Iparos Dalárda alapszabályát. Az elmúlt 110 év alatt csak a nevünk változott: 1928-ban Iparos és Polgári Dalegyletként emlegették egyesületünket, 1964-ben pedig Iparos Művelődési Egyesületként felvettük városunk neves zeneszerzője, Lányi Ernő nevét. Az egyesület tör-

⁵ Lányi Ernő élete: Bécsben, Lipcsében és Stockholmban tanult zenét. Több hangszeren is játszott, neves zeneszerzőkkel találkozott. Anyanyelvét még gyermekkorában elfelejtette, s húszévesen kezdett el magyarul tanulni, és eredeti családi nevét Langsfeldről Lányira változtatta, majd visszaköltözött Magyarországra. 1885-ben megnősült, s a 85/86-os idényben színházi karmesterként Szabadkán dolgozott. Fia, ifjabb Lányi Ernő is már Szabadkán született. Családjával együtt szervesen beilleszkedett a szabadkai közéletbe. Munkássága: Egerben egyházi karnagy volt. Közben komponált, kórusműveivel pedig mintegy harminc pályadíjat nyert. 1907-ben Miskolcra került újra Szabadkára a Zeneiskola igazgatói székébe. Megreformálta a zeneiskolai oktatást, igyekezett zeneakadémiai végzettségű tanárokat foglalkoztatni. Európai rangúvá tette a szabadkai zenedét. A szabadkai *Dalos Egyesület* vezetője lett, és az országos versenyről kétszer is első díjjal tértek haza. Lányi lett a szabadkai városi zenekar megalapítója, ahogyan a *Szabadkai Filharmóniáé* is, amely 1908. február 12-én megtartotta első koncertjét. Az első világháború kitöréséig húsz koncertet adtak több mint százötven zenekari művel, az ország leghíresebb szólistáit kísérve. 1911-ben még Bartók Béla is járt Szabadkán, aki közreműködött a Liszt-évfordulóra készített ünnepi hangversenyen. Lányi mellett, hogy igazgató, karnagy, kórusvezető is volt, maga is koncertezett, komponált is. Ezekre a Lányi-estekre tömegesen látogattak el az emberek. Lányi betegeskedett, 1919-ben kérte nyugdíjaztatását, 1923-ban halt meg Szabadkán. A *Romániai Magyar Dalosszövetség* holta után adta ki *Petőfi* című, Pósa Lajos nyomán keletkezett, vegyes karát, valamint *Régi nóta, híres nóta* című. férfikari népdalegyvelegét (Kolozsvár, 1932).

ténetéhez tartozik, hogy megalakulása után előbb férfikarként működött, később vegyeskarrá alakult. Általában hangversenyekkel egybekötött bálakon és mulatságokon lépett fel a dalárda, de rendszeresen részt vett a vajdasági dalárdák ünnepségein, dalversenyein is. Működését olyan neves karnagyok fémjelezték, mint Waal Lajos, Kladek Jenő, Krombholz Károly, Fricsay Ferenc, Kovács Kornél... Az 1950-es évektől haláláig Varga Péter vezette a dalárdát. A dalárda, majd a helyébe lépő egyesület az elmúlt 110 év alatt túlélte háborúkat, impérium-változásokat, gazdasági kríziseket, és sikeresen kijutott minden eddigi hullámvölgyből. A jubileumi rendezvények alkalmából karolták fel egyesületünket - amely évtizedek óta méltatlan körülmények között, albérlőként teljesítette vállalt küldetését - a legjelentősebb délvidéki magyar kulturális és társadalmi szervezetek kieszközölték számára az anyaország, valamint Szabadka Város Képviselőtestületének támogatását. Ennek az összefogásnak az eredményeként került sor a székház felavatására, amivel nem csupán a város művelődési élete, hanem a délvidéki magyar kultúra is egy új létesítménnyel gazdagodott."

A bemutatkozásra adott válasz nyomán levelezés alakult ki:

„Kedves Katalin! Nagyon örülök, hogy sikerül a kapcsolatot felvennünk. Köszönöm a Lányi Ernő Művelődési Egyesület bemutatását. Nagyon sokszínű tevékenységet folytatnak, majd más megyei civil szervezeteink felé is továbbítom az információkat róla. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 1991-ben alakult, idén ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját. Honismereti, helytörténeti, kulturális-közösségi tevékenységünkről sok mindent meg lehet tudni a honlapunkról, amelyet 2006 óta szerkesztünk.

Én az egyesület titkáráként szervezem a rendezvényeinket, konferenciáinkat, kirándulásainkat, szerkesztem a honlapunkat, a kiadványainkat, a kiállításainkat, építem a határon túli kapcsolatainkat, végzem az adminisztrációt, és tagja vagyok az Honismereti Szövetség országos elnökségének és pedagógiai munkabizottságának is. Nyugdíjba vonulásomig a makói József Attila Gimnáziumban dolgoztam történelem-orszós szakos tanárként, és 21 évig az iskola Reneszánsz Körének táncsoportjait vezettem. Néhány írásom megjelent már a Bácsország című lapban is.

Bízom benne, hogy tudunk majd december 13-án találkozni Temesváron, a Bartók Líceumban, a civil szervezetek regionális találkozóján. Ha esetleg nem, akkor majd küldök a rendezvényeinkre meghívókat, és hátha át tudnak jönni Szegedre vagy Makóra, nem vagyunk olyan messze egymástól. Örülnénk, ha a Lányi Ernő Egyesület valamelyik programjáról értesülhetnénk, és kulturális rendezvényüket meglátogathatnánk. Bízva civil kapcsolatunk tovább épülésében, várom a hírt a temesvári találkozás, illetve más találkozás lehetőségéről.

Szép adventi készülődést kívánok, barátsággal üdvözlöm:

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna"

Válaszként a következő javaslat érkezett 2016. december 19-én:

„Kedves Zsuzsa, nem tudtunk Erdélybe elmenni. Nagyon szeretnénk találkozni Önnel, vagy valamely januári, februári rendezvényünkön, vagy pedig -- mint történelem szakosnak ez lenne a legérdekesebb -- március 14-én, a Paganini 1848-as tüzérszázados síremlékének a megkoszorúzásán, ezt mi szervezzük, s utána beszélgethetnénk. Paganini József tüzérszázadosnak itt, Szabadkán van az emlékműve, a

Zentai úti temetőben, minden évben mi szervezzük a koszorúzását. Szerintem élmény lenne látnia, hogyan ünnepeljük mi itt, Vajdaságban – egy ilyen piciny művelődési egyesület – 1848-at.”

Meghívtuk Mihályi Katalint 2017. február végére, Szegedre, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban megrendezett honismereti-helytörténeti középiskolai tanári műhely foglalkozására:

„Kedves Katalin! Február elején küldtem egy meghívót a február 24-én, Szegeden szerveződő regionális honismereti tanári műhely foglalkozására. (Ma kaptam az értesítést, hogy a MNT részéről Petkovics Márta eljön erre a rendezvényünkre.)

Ha sikerülne Katalinnak is átjönnie, tudnánk beszélni a március 14-ei Szabadkára látogatásunk előkészítéséről. Nagyon köszönjük a javaslatot, felemelő lenne részt vennünk a Paganini emlékhely ünnepségén. Ha nem sikerülne találkozunk most pénteken, Szegeden, akkor levélben kellene megbeszelnünk a találkozásunkat.

Már most szeretném előre jelezni, hogy mindenképpen szeretettel várjuk egyesületük képviselőit Szegeden, március 31-én délután fél 3-kor egyesületünk Honismeret Napi ünnepségén, amelynek keretében sor kerül a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015 c. kötet (464 oldal) bemutatójára.

Örömmel érzékelhetjük, hogy kínálóznak lehetőségek tényleges együttműködésünk realizálására. Bízom benne, hogy törekvésünk megvalósul, várom mielőbbi válaszát.

Baráti üdvözléssel: Pálné Zsuzsa”

Mihályi Katalin válasza 2017. február 22-én:

„Kedves Zsuzsa, sajnos biztosan nem tudok átmenni Szegedre,

Az 1848-as hős Paganini József síremléke előtti tisztelgést úgy képzeltem, hogy délelőtt találkozánk pl. a gyönyörű szabadkai városházánál, megmutatnám önöknek a nevezetességeket, megebédelnénk, majd kimennénk a temetőbe. Mivel mi -- a Lányi -- vagyunk a koszorúzás, ünnepség szervezői, amíg én várom az érkezőket, maguk egyik tagunkkal megnéznék a temetőben az ártatlanul kivégzett 1944/45-ös magyar áldozatok örök nyugvóhelyét, emlékművét, majd részt vennének a koszorúzáson. Mi rendelnénk az önök nevében is egy kis koszorút, amit Önök is elhelyeznének Paganini tüzérszázados síremlékén. A hagyományok szerint egy plébános mond egy imát, egy történész pár mondatot, majd következik a koszorúzás. Voltak már szabadkai kiránduláson levő magyarországi gimnazisták is a koszorúzásunkon.

Tisztelettel várjuk Önt vagy önöket: Katalin.”

Válaszunk a meghívásra:

„Kedves Katalin! A február 24-i műhelytalálkozó jól sikerült, eljött Szabadkáról Petkovics Márta, a Magyar Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának tagja is, felvettük vele a kapcsolat szálait, bízunk az együttműködés kibontakozásában.

Nagyon örülünk a március 14-i (kedd) személyes találkozásnak és a közös március 15-i tiszteletadó programnak, koszorúzásnak. Várhatóan Prof. Dr. Blazovich László (történészprofesszor, ny. levéltár-igazgató, jogtörténész egyetemi tanár) egyesületi elnökünkkel és Zeitler Ádám fiatal történész barátunk autójával mennek, összesen hárman. Kérdésünk, hogy jó lenne-e, ha délelőtt kb. 11 órakor érnénk Szabadkára. Szívesen megnéznénk Szabadka szép épületeit, esetleg a Lányi Egyesü-

let székhelyét is. Köszönjük a felajánlást, de nem szeretnénk terhelni barátainkat a koszorú költségével, viszünk egy nemzetiszínű szalagos emlékoszorút egyesületünk részéről, jó? Mindenképpen szeretnénk a találkozó (vagy a parkoló) helyszínének pontos címét megkapni, hogy ne bolyongjunk ide-oda Szabadkán, és kérem szépen Katalin mobiltelefonjának teljes számát is az ország hívószámával együtt, hogy ha a határ miatt késnének pl., tudjam felhívni, értesíteni.

Mielőbbi választ várjuk, hogy idejében felkészülhessünk az útra. Szeretettel üdvözlöm, várva a személyes találkozást: Zsuzsa”

Mihályi Katalin válasza 2017. március 7-én.

„Kedves Zsuzsa, 14 órakor lesz a koszorúzás. A Lányi Ernő IME 10 percnnyire van a városházától, ott lehet ingyen parkolni. Ha a Városházánál parkolnak, az aprópénz, az én mobiltelefonomról elküldjük az sms-t, arra ne legyen gondjuk. Egy órát lehet várakozni, meg még egyszer meg lehet hosszabbítani. Az ebédet természetesen mi rendezzük, arra se legyen gondjuk. A GPS koordinátákat megtudom, megírom. A 11 óra természetesen megfelel, ha 10 órára érnek ide, az is, mert akkor a koszorúzás előtt sok mindent meg tudunk nézni a városban, lesz idő ebédelni is. Mivel én vezetem a koszorúzást, olyan háromnegyed kettő felé ott kell lennünk a Zentai úti temetőben. Nagyon örülök, hogy találkozunk! Köszönjük, hogy Önök is koszorúznak.

Gondolom, azért 15-20 percnyi várakozásra fel kell készülni a határon, az EU-s sávba álljanak be, kérem, az gyorsabb. A határ szerbiai oldalán az autópálya folytatódik, amikor 15 kilométer után a Szabadka jelzést meglátják, akkor kell letérni. Megírom a koordinátákat.”

2017. március 12. Pál Lászlóné kör e-mailje:

„Kedves Katalin, Márta és Zoltán!

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület képviseletében március 14-én, magyar idő szerint kb. 10.30 és 11 óra között érkezünk autóval Szabadkára a Nenad cár téri parkolóba. Reméljük, ott sikerül találkoznunk és felvenni a kapcsolatot kedves ismerős szabadkai barátainkkal, és együtt részt venni az 1848-49-es szabadságharc emlékünnepe. Köszönjük a meghívást, várjuk a találkozást.

Baráti üdvözléssel:

Pál Lászlóné Zsuzsa, Blazovich László és Zeitler Ádám”

Találkozás Szabadkán a Lányi Ernő Művelődési Egyesület tagjaival 2017. március 14-én

Zeitler Ádám makói tagunk autóján érkeztünk Szabadkára. A Nenad cár téri parkolóban vártak ránk *Mihályi Katalin*, a szabadkai Magyar Szó szerkesztője, a Lányi Ernő Művelődési Egyesület tagja és *Szabó Lajos*, régi ismerősünk és barátunk a Bácsország Helytörténeti Társaságból. A kölcsönös bemutatkozások után a tér szép épületeit nézegetve a szabadkai múzeum szecessziós épületében lévő kiállítások megtekintésére indultunk. Ott *Munk Artúr* (1886-1955) író, orvos, humanista, Szabadka szerelmese, majd *Petrik Pál* festő és díszlettervező, valamint *Vojnics Oszkár* világotutató kiállítását néztük meg. Utána elsétáltunk a Lányi Egyesület

Balra: Mihályi Katalinnal a szabadkai Kosztolányi emlékmű előtt 2017. március 14-én
 Jobbra: Delegációnk a Paganini síremlék koszorúzásán

székhelyére, hogy megnézzük, milyen körülmények között dolgozik ez a civil szervezet. Szép nagy kultúrtermük van, ahol művészeti csoportjaik próbálhatnak, és ahol összejöveteleiket tartják. Az épületen felújítási munkálatok folytak.

Egy kávé elfogyasztása után ismét a városközpontba mentünk, út közben szó esett Szabadka híres magyar szülőiteiről,⁶ megnéztük a Kosztolányi-emlékművet, emléktáblát és a nevét viselő gimnázium épületét, a szabadkai szecesszió leg-szebb épületét, a Városházát, láttuk a Magyar Szó szabadkai szerkesztőségét, majd egy önkiszolgáló étterembe mentünk ebédelni, ahol a magyar személyzet nagyon szívélyesen fogadott bennünket. Ebéd után a közeli Ravel cukrászdában találkoztunk és beszélgettünk *Petkovics Mártával*. A március 15-i emlékünnepségre a Zentai úti temetőben gyülekeztek a szabadkai és környékbeli magyarok, mi is részt vettünk a szép rendezvényen. A Lányi Egyesület kórusa és a résztvevők a Himnuszt közösen énekelték, majd 1848-as dalok hangzottak el, a fiatalok egy '48-as honvédszászló előtt esküt tettek, a MNT nevében szóló orátor ünnepi beszédben méltatta *Paganini József* honvéd tüzérszázados, aki a kaponyai csatában hősi halált halt. Sírjának megkoszorúzása az ünnepség megható része volt. A

⁶ Szabadka híres szülőitei: Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Komlós Juci színművésznő, a Nemzet Színésze és Lékó Péter minden idők legfiatalabb sakknagy mestere.

⁷ Paganini József, vagy olaszul Giuseppe Paganini (Genova, 1804. – Kaponya, Szabadka közelében, 1849. március 5.) honvéd tüzérszázados, a kaponyai ütközet hőse. Amikor 1848. március 15-én kitört a magyar forradalom, ő azonnal a magyarok oldalára állt. Megszervezte a nemzetőrök tüzérségét és a kaponyai ütközetnél, 1849. március 5-én, a harci cselekmények vezére volt. Paganini tüzérszázados a csatatéren halt meg, testét Szabadkán helyezték örök nyugalomra a Zentai úti temetőben. Síremléket 1866. november 1-jén állították neki. 1994-ben hozták rendbe Paganini sírját és helyeztek koszorút emlékére. Azóta március 5-én a város minden jelentősebb magyar vonatkozású szervezete részt vesz a koszorúzásán.

CSMHE küldöttsége is elhelyezte koszorúját a síron, és főhajtással tisztelgett a délvidéki hős emléke előtt. Az ünnepséget a Szózat közös eléneklése zárta be.

Az ünnepség után elköszöntünk vendéglátóinktól, átadtuk nekik ajándékkiadványainkat: A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2013-2015-ös évkönyvét és a Makói Honismereti Híradó 2014 és 2015-ös számait. Ajándékként kaptuk a Fodor István által szerkesztett *Szórványletben* című riportkönyvet, amely a Magyar Szó Újvidéken, 2016-ban kiadott kötete. Fodor István a kötet előszavában a vajdasági szórványban élő magyarság „feltérképezését” jelölte meg a riportok fő céljaként. 2015-ben 40 településen készítettek helyzettelemző riportokat. Csík Mónika gyönyörűen fogalmazta meg, mit jelentett ez a munka a riportkészítők számára: „Minden felkerekedéssel önmagunkhoz jutunk közelebb. Ahogy lépegetünk, úgy olvadunk bele a tájba, a táj is cseppenként ivódik belénk. Egyre ismerősebb lesz a látható és a láthatatlan, otthonossá válik az idegenszerű, eladdig, hogy mire véget ér az út, megszűnik a határ kinn és benn között. Miközben azt hiszed, távolodsz el éppen, újra ott állsz a küszöbön.” A könyv hátlapján olvasható Duray Miklós gondolata: „A szórvány olyan, mint a kenyér meg a héja. A héj tartja életben a kenyérbelet, mert ahol levágják a héjat, ott hamarosan morzsolódó száradék keletkezik.” Találó gondolat, hiszen ha a magyarság elfogy a szórványban, a magyar kultúrának nagyon fontos tárgyi és szellemi értékei vesznek el a végeken. Meggyőződhattunk arról, milyen összetartóak azok a szabadkai magyarok, akik legnagyobb nemzeti ünnepünkön méltón akarnak emlékezni történelmi hagyományainkra, térségük történelmi hőseire. Számunkra is felemelő volt, hogy velük együtt emlékezhettünk.

A kapcsolatépítés folytatásaként levél *Mihályi Katalin, Petkovics Márta és Szabó Lajos* részére, 2017. március 24-én:

Kedves Kati, Márta és Lajos! Kedves Barátaink!

Ismételten megköszönve nagyon kedves szabadkai fogadásunkat és a szép ünnepséget, küldöm a meghívót egyesületünk szegedi honismeret napi programjára és évkönyvünk bemutatójára. Nagyon várunk benneteket, hogy legyen folytatása sikeres kapcsolatfelvételünknek.

Kérdezem, hogy sikerült-e megszerveznetek ideutazásokat, autóval mikorra tudnátok egérkezni Szegedre, a Széchenyi térre (ez a főtér), a Városháza előtti parkolóba? Fontos lenne, hogy egy kis séta a városközpontban és egy ebéd is beleférjen még a meghívóban olvasható program előtt, ahol nekem több "szereplésem" is lesz, valamint az érkező vendégek (pl. Országos Honismereti Szövetség elnöke és titkára, megyei alelnök, városi képviselők, aradi vendégek, szerzők, tagjaink, stb.) fogadása, amiben persze segítenek szervező egyesületi tagjaink is. Bízva pénteki találkozásunk újabb szép élményeiben, üdvözöllek benneteket, várom mielőbbi válaszotokat, hogy annak megfelelően tudjam szervezni a dolgainkat. Szeretettel: Pál Lászlóné Zsuzsa”

A szabadkai Lányi Ernő Kulturális Egyesülettel az értékes kapcsolattartás folytatásra vár.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Regionális honismereti civil találkozó Zentán

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület kezdeményezésére 2017. december 8-án ismét sor került a negyedik regionális honismereti találkozóra. Csongrád, Arad, Temes megyei és vajdasági civilek kulturális közösségeinek honismerethez, helytörténethez kapcsolódó tevékenységét mutatták be. Szeged (2014), Arad (2015), Temesvár (2016) után Zenta lett a helyszín. A találkozó előkészítését egyesületünk részéről *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Károlyi Attila* valamint a zentaiak, a Civil Központ nevében *Zsoldos Ferenc* végezte.

Csongrád megye határa három ország találkozási pontján található. Nincs történelmi régió, az egykori szegedi nagytájat, a dél-alföldi magyar kulturális közösség az elmúlt évszázad kis térségekre, helyi civil csoportokra szakította szét. Egyfajta közösségvállalás, egység megjelenésére vállalkoztunk, a honismereti civil gyakorlat bemutatását, megosztását és kapcsolatok építését szolgálták az eddigi alkalmak. Több mint húsz fő vett rész rajta. A helyi szervezet, a Ci-Fi Civil Központ volt a vendéglátó, otthonos helyszínt alakítottak ki a Zentai Alkotóházban. A honismereti tartalom formálásában, a *kapcsolatok szervezésében Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannának és Károlyi Attilának* meghatározó szerepe volt.

A házigazda helyszín lehetősége, hogy több kisebb csoport képviselője is jelen tud lenni a regionális eseményen, most is így volt. *Tari István* Zenta város történelmét és az újabb forráskiadványokat és helytörténeti munkákat mutatta be. A régió várostörténeteiben izgalmas a saját utak és a majdnem azonos jelenségek párhuzamba állítása. A kiadói tevékenységről, az emléktáblák elhelyezéséről és a közösségi emlékezés gyakorlatáról többen is szívesen beszéltek. A kisebbségi sors küzdelmes. A helytörténeti munkák gondozása, más-más formában további feldolgozása, ill. digitális tartalommal tétele új korszakot nyithat a helytörténeti tevékenységben. Érdekes, látványos és hasznos, ha képpé, tematikus térképpé alakítható a tartalom. *Firbás Zoltán* történelmi, tematikus térségi és várostérképet mutatott be. *Szatmári Sándor* nagy vállalkozása, hogy Délvidék térképet készített. A tudós, a hagyományápoló munka akár turisztikai tartalommal is emelhető.

A részt vevő szervezetek a 2017. évi legfontosabb tevékenységeiket, újdonságukat ismertették. A bemutatkozók kitértek arra, hogy mi a civil szervezet bázisa, mekkora a hatóköre, más civil szervezetekkel milyen kapcsolattartási formák, együttműködési lehetőségek, nehézségek vannak.⁸

⁸ Lásd bővebben e fejezet korábbi írásában: A CSMHE régiós civil kapcsolatairól (2014-2017)

Civil találkozót Zentán 2017. december 8-án

A zentai Civil Központ több mint 200 főt tud maga mögött. A helyi közösségi programok egy része irányul a magyar közösség, identitás erősítésére. A közösségek nagyfokú embervesztéséget élnek meg, sok fiatal vállalt más országban munkát. Hiányzik a középkorosztály, sőt a magyar iskolák is gyerekhiánnyal küszködnek. Temes megyei, törökkanizsiai, aracsi és zentai példákat hallottunk. Külön téma lehet, hogy a kulturális egyesületek tagjainak átlagéletkora egyre magasabb, ők a helyi, a magyar rendezvények jellemző résztvevői. Az utánpótlás, a fiatalítás nehéz. Fájdalmas, hogy a többségi társadalom egyre gyorsabban az asszimilál. A szórványban élők sok újfajta megoldást találnak, pl. szórványközpontok működése, új tartalmú ifjúsági foglalkozások vagy magyar napok tartása. Tótfalu a következő találkozót helyszínként ajánlotta fel magát, mert a kistélepülés olyan programokat szervez, amelyek megmozgatják a helyi kisközösséget, bevonják a fiatalokat, miközben nincs történelmi múlt, ami különleges nagy tartalom lehetne. A Temesvári Magyar Napokra is meghívást kaptunk.

Nagy igény mutatkozott arra, hogy a következőkben tanácskozzunk a hazaszeretetre, a hazafiságra való nevelésről, osszuk meg, hogy milyen jó gyakorlataink van. A tiszta hagyományápoló civil szervezetek (pl. Meritum Egyesület, a temesvári Losonczy István Hagyományápoló és Sport Egyesület, Aracs mellett) a pedagógiai szövetségek megyei szervezeteinek programjai is kiemelten irányulnak az ifjúságra, és hasznos partnere a civileknek az oktatási intézmény.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai közül négy fő volt jelen, külön-külön mutatva be kis közösségeiket. *Gergelyné Bodó Mária* szegedi középiskolai honismereti szakköre sokrétű tevékenységéről beszélt, *Némethné dr. Balázs Katalin* a szegedi anyanyelv-művelő csoportok rendkívül fontos munkáját

mutatta be, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Makói Honismereti Kör működésének legfőbb eredményeit, mint jó gyakorlatot összegezte, *Károlyi Attila* moderátorként felvetette, hogy szervezhetnénk közös akciót, közös pályázattal forrást szerezve hozzá. Folyamatos együttműködésre alkalmas témát nem neveztünk meg, inkább a forma iránt nagy a bizalom, hogy ne csak egy délutáni, esti találkozó legyen egy év múlva, hanem hosszabb beszélgetés, mely kiegészül nem szervezett társas együttléttel.

KÁROLYI ATTILA

Együttműködési megállapodások

I.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS, amely a mai napon létrejött egyrészről: a *Szirk Miklós Egyesület* (6900 Makó, Hunyadi u. 15/a., Magyarország; nyilvántartásba vételi szám: 06-02-0003132, adószám: 18657968-1-06); képviselője *Forgó Géza* elnök, másrészről: a *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület* (székhely: 6720 Szeged, Dóm tér 1-2., adószám: 18457517-1-06; képviselője: *Prof. Dr. Blazovich László* elnök között.

Jelen együttműködési megállapodás aláírásával Megállapodó Felek partnerségre lépnek egymással, azzal a céllal, hogy kiemelten a kulturális és a helyi értékek megőrzése, fejlesztése érdekében partneri viszonyt alakítsanak ki. A Megállapodó Felek vállalják, hogy egyesületük lehetőségeinek figyelembe vételével segítik egymás - az egyesületek alapszabályaiban megfogalmazott - kulturális tevékenységét. Lehetőségeik figyelembe vételével részt vesznek egymás rendezvényein, segítik egymás helytörténeti kutatómunkáját. Vállalják, hogy közös rendezvényeket szerveznek, és pályázati lehetőségek esetén támogatják egymást a Megállapodó Felek.

A Megállapodó Felek kijelentik, hogy a pénzügyi kötelezettségeket jelen megállapodás nem jelent, nem tartalmaz! Megállapodó Felek kijelentik, hogy kölcsönösen tiszteletben tartják a vonatkozó jogszabályi előírásokat. Az Együttműködési Megállapodás módosítását bármelyik Megállapodó Fél kezdeményezheti. Az Együttműködési Megállapodás határozatlan időre szól, annak felbontását bármelyik Megállapodó Fél kérheti.

Az együttműködési megállapodás a Megállapodó Felek képviselőinek aláírásával, az egyesületek elnökségi ülésének elfogadó határozatát követően lép

hatályba. Az Együttműködési Megállapodást a Megállapodó Felek, mint akaratukkal mindenben megegyezőt írják alá.

Dátum: Szeged, 2016. január 15.

Prof. Dr. Blazovich László
CSMHE elnöke

Forgó Géza
SZME elnöke

II.

CIVIL SZERVEZETEK EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁSA, amely a mai napon létrejött egyrészről: *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület* (6720 Szeged, Dóm tér 1-2., Magyarország; nyilvántartásba vételi szám: 8.Pk.60.078/1991/21.sz., adószám: 18457517-1-06); képviselője *Prof. em. Dr. Blazovich László* elnök, másrészről: *Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület* (székhely: Szabadka/Subotica, József Attila u. 32. Szerbia, képviselője: *Mihályi Katalin* elnök között.

Jelen együttműködési megállapodás aláírásával Megállapodó Felek partnerségre lépnek egymással, azzal a céllal, hogy kiemelten a kulturális és a helyi értékek megőrzése, fejlesztése érdekében partneri viszonyt alakítsanak ki. A Megállapodó Felek vállalják, hogy egyesületük lehetőségeinek figyelembe vételével segítik egymás - az egyesületek alapszabályaiban megfogalmazott - kulturális tevékenységét. Lehetőségeik figyelembe vételével részt vesznek egymás rendezvényein, segítik egymás helytörténeti, kulturális kutatómunkáját. Vállalják, hogy közös rendezvényeket szerveznek, és pályázati lehetőségek esetén támogatják egymást a Megállapodó Felek.

A Megállapodó Felek kijelentik, hogy a pénzügyi kötelezettségeket jelen megállapodás nem jelent, nem tartalmaz! Megállapodó Felek kijelentik, hogy kölcsönösen tiszteletben tartják a vonatkozó jogszabályi előírásokat. Az Együttműködési Megállapodás módosítását bármelyik Megállapodó Fél kezdeményezheti. Az Együttműködési Megállapodás határozatlan időre szól, annak felbontását bármelyik Megállapodó Fél kérheti.

Az együttműködési megállapodás a Megállapodó Felek képviselőinek aláírásával, az egyesületek elnökségi ülésének elfogadó határozatát követően lép hatályba. Az Együttműködési Megállapodást a Megállapodó Felek, mint akaratukkal mindenben megegyezőt írják alá.

Dátum: 2017. március 14.

Mihályi Katalin
LEIME vezetője

Prof. em. Dr. Blazovich László
CSMHE elnöke

VII. EGYESÜLETÜNK SOKSZÍNŰ ÉLETE

A 25 éves Csongrád Megyei Honismereti Egyesület értékei

A honismereti mozgalom lényege a helyi és nemzeti hagyományok, gazdasági, társadalmi, kulturális értékek felkutatása, megőrzése, feldolgozása, továbbadása, valamint a lakóhely és a régió történelmének, életmódjának feltárása, a természeti környezet védelme és a településükért sokat tett jeles személyiségek emlékének megőrzése.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 1991. április 23-án alakult meg Szegeden. Az egyesület elnökei: az első évtizedben Juhász Antal, 2001-től Blazovich László, alelnöke előbb Radocsai Ferenc, majd Marjanucz László, a titkárok: Vecsernyés János, 1994-től Bogdán Lajos, 2010-től Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Az ellenőrző bizottság elnöke 2011-ig Ósz Károly, majd Virág Etelka, illetve 2014-től Lőkös Sándorné. A Honismereti Szövetség országos elnökségében a 25 év alatt Juhász Antal, Vecsernyés János, Bogdán Lajos, Károlyi Attila, majd Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Ósz Károly képviselték/képviselik egyesületünket. Küldötteink: Vecsernyés János, Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Vargáné Nagyfalusi Ilona, Szűcs Judit, Erdélyi Mónika Villő, jelenleg Lőkös Sándorné. Egyesületünk elnöksége most héttagú: Blazovich László elnök, Marjanucz László elnökhelyettes, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, Georgiádes Ildikó, Gergelyné Bodó Mária, Kemény Lajosné, Ormos Zsuzsanna területi képviselőt is ellátó elnökségi tagok. A taglétszám a kezdetihez képest megnégyszereződött, ma 95 rendes és 8 tiszteletbeli idősebb tagunk van, és a csatlakozó tagok száma dinamikusan nő. Fontos értéknek tartjuk, hogy céljaink megvalósítása közben kibontakozási lehetőségeket igyekszünk adni idősebbeknek és fiataloknak egyaránt.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület fokozatosan kiépítette a kapcsolatot és az együttműködést a megye helyi települési civil szervezeteivel. A körök száma változó. Ma a felgyorsult életvitel, a sok elfoglaltság és a korábbi támogató háttér megszűnése miatt egyre nehezebb a körök működtetése. Akik szívvel-lélekkel végzik honismereti munkájukat, azok személyes áldozatukkal is hozzájá-

rulnak értékmentő közösségük fennmaradásához. A sok jó megyei példából kiemelhetünk egyet: a Makói Honismereti Kör – tagjai és baráti támogatói segítségével – 28 éve meg tudja jelentetni a *Makói Honismereti Híradó* évi egy dupla számát 70-100 oldal terjedelemben, publikálási lehetőséget teremtve a lokális történelem, néprajz, irodalom, genealógia profi és amatőr kutatóinak, és dokumentálva a kör havonta szerveződő programjait. Egyúttal a példányok révén sokakhoz eljuttatja a feltárt értékeket, és megismerteti a kör tevékenységét.

Honismeret napi konferenciák

Az országos kezdeményezésre rendszeressé vált március végi honismeret napját egyesületünk hét éve önálló rendezvény megszervezésével ünnepli. Először, 2010-ben, a hódmezővásárhelyi levéltárban rendeztünk gazdag megyei gyűjtésű anyagból honismereti kiállítást egyesületünk 20 éves tevékenységének történetéről, amelynek megnyitását felolvasó konferencia követte a megye jeles honismerő személyiségeiről. 2011-ben tudományos konferenciával és *A szegedi piarista iskola újraalapítása* című kiállítás megnyitásával emlékeztünk meg e nappól Szegeden, a piarista gimnáziumban. 2012-ben Kisteleken helytörténeti konferenciát tartottunk a művelődési házban, ahol felállították a közben vándorkiállításá vált egyesülettörténeti anyagunkat, és megtekintettük a kisteleki helytörténeti gyűjteményt. Honismeret napi rendezvényeink sokszínűségét igazolta 2013-ban a Mindszenti programunk, amely egyesületi közgyűléssel kezdődött, majd Nagy Györgyre való emlékezéssel és előadói konferenciával folytatódott. Utána Mindszenti helytörténeti és kulturális értékeinek megismerésére és közös estebédre került sor. 2014-ben Makón a múzeum adott helyet 17 civil szervezet tapasztalatcseréjének a Honismeret napján, amelyet a városközpontot bemutató séta követett. 2015-ben a Honismeret napjának országos ünnepét a Szegeden megrendezett *Anyanyelv és hagyomány* témájának szentelt, határon átnyúló kapcsolatokat erősítő regionális konferencia biztosította. A 2016-2017-es ünnepről külön írásban adunk hírt évkönyvünkben.

Örömmel mondhatjuk el, hogy egyesületünknek olyan tudós történész, kutató helytörténész, jogtörténész, irodalmár, pedagógus, muzeológus, levéltáros, néprajzos, könyvtáros, képzőművész, művelődésszervező és gyűjteménygondozó tagjai vannak, akik tudományos kutatómunkájuk és hagyományőrző tevékenységük eredményeinek ismertetésével sok év konferenciaanyagát tudják biztosítani. Ez az óriási szellemi kapacitás egyesületünk egyik legnagyobb értéke.

Kiadványaink értékeket őriznek

Egyesületünk tagjai közreműködtek a helytörténeti, néprajzi gyűjtőmunkában, a települési monográfiák, helytörténeti, néprajzi kiadványok megírásában és megjelentetésében, felbecsülhetetlen értékű munkát végeztek és végeznek helyismereti kutatások eredményeinek közreadásában. Egyesületünknek ez a

negyedik kötete, amelyben megörökítjük Csongrád megye honismereti mozgalmának és az egyesület tevékenységének történetét: *A Honismeret Csongrád megyében (1969–2011)*, *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011–2012*, *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013–2015* és a mostani kötet írásait főként egyesületi tagjaink készítették. Ezek a kötetek közvetítik a jövőbeli olvasók és kutatók felé a honismerők által feltárt múltbeli értékeket, nem engedve azokat a felejtés homályába veszni.

Kapcsolatunk a Honismereti Szövetséggel

Számos értékkel gyarapítja egyesületünket folyamatos együttműködésünk a Honismereti Szövetséggel. Ezt öt nagyobb országos rendezvény megvalósítása bizonyítja. 1996. június 24. és 28. között Csongrádon rendeztük meg a XXIV. *Országos Honismereti Akadémiát*, amelynek fő témája a nemzettudat alakulása az eltelt 1100 év alatt. (Bővebben olvasható *A Honismeret Csongrád megyében (1969–2011)* című kötetünk 81. oldalán.) 20 év elteltével a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai ismét vállalták immár a XLIV. *Országos Honismereti Akadémia* szervezését Makón *Nemzeti sorsfordulóink* címmel. (Részletes ismertetését e kötet I. fejezete tartalmazza.)

Az első *Iskola és honismeret* konferenciára 2001. október 12–14. között Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem Tanárképző Karán került sor. A honismeret, a tudományok és az oktatás összefüggéseiről hallhatott több előadást a közönség. (Bővebben *A Honismeret Csongrád megyében 1969–2011* című kötetünk 87–88. oldalán.)

2012. október 27–30. között rendezte meg egyesületünk a Honismereti Szövetséggel együtt a XVII. *Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiát* Szegeden, amelynek témája: *Életutak, kiemelkedő egyéni sorsok lakóhelyemen, környezetemben*. (Részletesebb leírása *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011–2012* című kötetünk 160–162. oldalain olvasható.)

2015. március 27–29-én a III. országos, határ menti és határokon átívelő, *Anyanyelv és hagyomány* című konferenciát szervezte meg Szegeden a Honismereti Szövetség és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület. A konferencia teljes anyagát megjelentettük *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013–2015* című kötetünk 74–174. oldalain.

Ezeknek a nagy rendezvényeknek a megszervezését azok a minták is segítették, amelyeket más honismereti akadémiákon és kiadványszerkesztői konferenciákon szerezhettünk. Egyesületünket minden évben 10–15 fő képviseli az országos akadémiákon, amelyek nemcsak egymás megismerését segítik, jelentős szellemi kincset adnak, hanem egy országos, sőt, határon túlnyúló nemzeti közösségbe is bekapcsolják a résztvevőket.

Kiemelkedően értékhordozó a fiatalokért végzett honismereti munkánk

A Honismereti Szövetség által szervezett, jelentős történeti évfordulókhoz kötődő vetélkedők megyei szóbeli döntőin egyesületünk tagjai alkották a zsűrit, és megyei intézmények teremtették meg könyvadományaikkal a jutalmazás lehetőségét. Az öt versenysorozatból háromban az országos döntőbe jutottak megyénk csapatai. A sikerekről *A Honismeret Csongrád megyében (1969–2011)* című kötetünk 315–318. oldalán tudósítottunk.

2014–15-ben *Az I. világháború emlékezete* címmel egyesületünk is meghirdetett és lebonyolított egy nagy három fordulós versenyt középiskolásoknak, és helytörténeti kutatói pályázatot írt ki egyetemistáknak. *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015* című kötetünk 211–213. oldalain írtunk erről. Szintén honismerő tagjaink szervezték a Makón 2016-ban megrendezett Návay Lajos Történelem Emlékversenyt, amely a temesvári csapatok részvételével szintén regionálissá vált. E kötet III. fejezetében olvasható a leírása.

2009-től általános iskolások megyei honismereti versenye ad új lendületet a fiatalok honismereti nevelésének, a hagyományok átadásának. *Rostáné Hajdú Erzsébet* és Csongrád város közművelődési intézményeinek munkatársai, valamint egyesületünk tagjai jelentős szervezőmunkájukkal, Csongrád megye és Csongrád város önkormányzatai, valamint egyesületünk pénzügyi támogatással, a Csongrád Megyei Levéltár könyvadományokkal támogatja a vetélkedők lebonyolítását. (Lásd e kötet III. fejezetében Rostáné Hajdú Erzsébet cikkét!)

A Honismereti Szövetség Ifjúsági Honismereti Akadémiáin évente 3–6 diákunk vett részt színvonalas előadásokkal. Ezek közösségépítő, ugyanakkor egyéni megmutatkozásokot is lehetővé tevő négynapos rendezvények. *A Hon és népismeret* konferenciákat is népszerűsítjük megyénk egyetemistáinak körében. A hagyományátadás jelentős terepei a nyári honismereti diáktáborok. A honismereti körök a saját településük fiataljai részére szervezik ezeket egyesületünk szakmai segítségével, valamint a helyi erők, iskolák, közművelődési intézmények közreműködésével, pályázatokon elnyert támogatással. Megyénkben Kiszomboron, Makón, Szegeden, Csongrádon, Csanádpalotán ma is vannak táborok, amelyekben 30–60 fiatal ismerkedik meg a hagyományápoló honismereti, néprajzi, helytörténeti, hagyománygyűjtő- és -feldolgozó munkával, ami az eredményes megyei és országos honismereti gyűjtő- és földolgozó pályázatok alapja. Több fiatal pályaaorientálásához is indíttatást adnak táboraink.

Fontos értékiünk a honismereti-helytörténeti kutatás és ismeretterjesztés

A helytörténeti kutatás és a honismerő szemlélet egymást erősítette megyénkben. A honismerők nagy és kis települések monográfiáiban egyaránt dolgoztak hol szerzőként, hol szerkesztőként, hol mindkét munkát ellátták. *Bogdán Lajos* vezetésével a helytörténeti oktatásról történelemtanárok számára tanfo-

lyamok szerveződtek. Pedagógiai programot alakítottak ki az ópusztaszeri emlékparkban, és helytörténeti múzeumi órákat tartanak. Élen jár ebben a hódmezővásárhelyi Emlékpont *Miklós Péter* vezetésével, a makói József Attila Múzeum *Szikszai Zsuzsanna* szervezésével, a szegedi Móra Ferenc Múzeum, ahol több egyesületi tagunk dolgozik. Megyénkben voltak tanárok, akik elmélyült kutató- és iskolai oktatómunkájuk mellett helytörténeti olvasókönyvek készítésére is vállalkoztak, így születtek meg az iskolásokkal feldolgozható *helytörténeti olvasókönyvek* szövegmagyarázatokkal, jegyzetekkel és az egyes forrásokra vonatkozó tanári kérdésekkel Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Szegváron, Makón, Maroslelén. Apátfalván a nyolcrészes *Bibic* könyvsorozat, Kiszomboron *helytörténeti munkafüzet* segíti a honismereti nevelést. Az 1990-es évek első felében a *Nemzeti Alaptanterv* mindehhez lehetőséget adott, óraszámot biztosítva. Ma már csak néhány iskolánkban jut óra a honismeret tanítására Szegeden, Csongrádon, Pitvaroson, Hódmezővásárhelyen. Rendszeresen jelennek meg tagtársaink tollából írások a régió folyóirataiban (Szeged, Marosvidék, Makói Honismereti Híradó, Bácsország, Szövétnék, Vásárhelyi Látóhatár). A Honismeretben is rendszeresen közlik Csongrád megyei szerzők írásait.

2006-tól Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna tartalmi szerkesztőként fiával, Pál Richárd technikai szerkesztővel együtt működtette egyesületünk honlapját, hogy internetes portálon is tájékoztatást adjunk egyesületünk életéről. Főbb rovatok: hírek, éves tevékenységünk, az egyesület története, alapszabály, honismereti gyűjtemények, kitüntettjeink, kapcsolataink, fotók stb. Honlapunk szerkesztésének módjában és frissítésében a legjobbak közé tartozott. 2017 nyarán szűnt meg technikai okok miatt.

Honismereti gyűjteményeink értékhozó szerepe

Megyénkben több helytörténeti gyűjtemény létesült honismerők kezdeményezésére és munkájával. *A Honismeret Csongrád megyében (1969–2011)* című kötetünk II. fejezetében (153–212. oldal) 29 nem állami fenntartású gyűjteményről írtunk. Néhány új magángyűjteményt mostani kötetünkben is bemutatunk, pl. a dorozsmai és apátfalvi tájházat. Értékes magángyűjtemények tulajdonosait is tudhatjuk egyesületi tagjaink között. Egyesületünk számára e gyűjtemények meglátogatása értékes programokat jelent, de még sokkal fontosabb az az értékközvetítés, amit a gyűjtemények látogatói számára nyújtanak a létrehozók.

Kapcsolataink régi és új formái közösségformálók

Helyismereti és helytörténeti napokat más szervezetekkel közösen is rendeztünk. Kiemelkedik közülük a Csongrád Megyei Levéltári Napok több évtizedes rendezvénysorozata és Az Elpusztult és a Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület emlékjel- és emlékoszlop avatásai. Kasznár Tóth Emma mindszenti (2001) és Váry Gellért csongrádi emlékjelének (2005) felállítását magunk kez-

deményeztük, élesztve elődeink emlékét és erősítve egyesületünket. Számtalanszor rendeztünk tagtársaink megjelent kötetei számára könyvbemutatókat is.

Részben a Honismereti Szövetség javaslatára, részben helyi kezdeményezésként egyesületünk felvette a kapcsolatot a határainkon túli romániai és szerbiai magyar iskolákkal, honismereti egyesületekkel és szervezetekkel. Károlyi Attila tagtársunk több alkalommal szervezett találkozót Szegeden, amelyekre eljöttek aradi, temesvári és szabadkai kollégáink is. Az egyik konferencia anyagából 2009-ben a Szórvány Alapítvány és Bodó Barna révén kiadvány is született *Nagyvárosok helytörténeti kronológiája* címmel. Bővebb anyaga egy szegedi internetes portálra is felkerült. Néhány év szünet után, 2014 őszén Károlyi Attila és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna új formákban kezdeményezték a régiós kapcsolatok megélénkítését: a régió civil szervezeteinek együttműködését segítő tapasztalatcserét és egy középiskolai történelemtanári honismereti-helytörténeti módszertani műhely megszervezését indították el nagy sikerrel. A legújabb együttműködő kapcsolat a szabadkai Lányi Ernő Művelődési Egyesülettel épült ki. (Bővebben *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015* című kötetünk 175–195. oldalain, illetve jelen kötetünk III. fejezetének írásaiban.)

Közösségi értékeink

Egyesületünk civil közösséggé formálódásának új szintjét mutatják a többnapos határon túli helytörténeti tanulmányi kirándulások. Délvidék, Kárpátalja, Galícia, Temesvár, Nagyvárad, Arad-Hegyalja történelmi, irodalomtörténeti, építészeti és földrajzi kincseinek megismerése mellett a honismerők a közös utazás során gondolatokat, tapasztalatokat, ötleteket cserélnek, amelyek gazdagabbá, színesebbé teszik a közösségi életet és összetartó erőt jelentenek.

Programjaink különleges színfoltjait jelentik a művészi adottságú tagtársaink alkotásaiból rendezett kiállítások. 2010-ben Ormos Zsuzsanna és Kruzslicz István Gábor képeinek kiállításában gyönyörködhettünk, és babakiállítást szerveztünk Veszelinov Dánielné és Fülöpné Hajdú Margit Piroska gyűjteményéből Makón és Szegeden. 2017. szeptember 1-jén pedig Szeged-Kecskéstelepen nyílt meg az Alkotó honismerők című kiállítás, amelynek anyagát tíz, egyesületünkhöz kapcsolódó amatőr alkotó műveiből állította össze Ormos Zsuzsanna grafikus és Markos Gyöngyi néprajzkutató. Célul tűztük ki szervezeti megerősítésünket új tagok, több fiatal felvételével, gazdag, színvonalas, színes programok megvalósításával. Közösségünk összetartozását erősítik és kifejezik az évzáró közgyűlések, amelyeket tagjaink három-négyórás kellemes programmal szerveztek meg.

2007-ben közhasznú egyesület lettünk, megnyíltak számunkra a NEA pályázati lehetőségei, amelyek rajtunk kívülálló okok miatt csak részben voltak sikeresek. A 2012. évi közgyűlésen az alapszabályból töröltük a közhasznúsági jogállást. 1991-től máig eljutottunk oda, hogy igazi civil szervezetként működjünk.

Tagdíjat fizetünk és a rendezvényeink költségeit is magunk álljuk részben, valamint sikeres pályázatokkal nyerhetünk pénzügyi támogatást céljaink megvalósításához. Bari Gyöngyi könyvelő tagtársunk segítségével mindebben nélkülözhetetlen. Céljaink csak folyamatosan megújuló és áldozatos munkával valósíthatók meg. Egyesületünk nem létezne, ha a tagtársak és a velünk rokonszenvezők nem éreznének belső indíttatást a honismerő tevékenységhez. Hosszú távon elismerik e munkát azok a tágabb közösségek, amelyekért végezzük. Jelzi ezt a több tagtársunknak adományozott díszpolgári cím, valamint a sok egyéb települési és szövetségi elismerés. Egyesületünk *Nagy György-émlékplakett* adományozásával fejezi ki köszönetét a honismeretért sokat tett személyeknek.

Egyesületünk összefogja a honismeretért tevékenykedőket, eredményeiket széles körben próbálja ismertté tenni. Köszönet érte!

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Honismeret napi rendezvények Csongrád megyében 2016-2017-ben

1. 2016. április 1. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület ünnepi közgyűlése és *Honismeret Napja* a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum konferenciatermében. Házigazda: Dr. Miklós Péter igazgató. A program szervezője: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár¹

I. rész: *Ünnepi köszöntők és műsor*: Kodály Zoltán: Esti tábor (Lőkös Mihály játszotta klarinéton), Kiss Lajos: Beszédös Kata (részlet) (Király Dzsesszika előadásában), *Debreczeni-Droppán Bélának*, a Honismereti Szövetség elnökének és prof. dr. Blazovich Lászlónak, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnökének honismeret napi ünnepi köszöntője az egyesület 25 éves működésének tiszteletére, díszoklevél átadása.

Prof. Dr. Blazovich László köszöntése 15 éves elnöksége alkalmából, Munkájának elismerése Nagy György-émlékplakett és díszoklevél átadásával. (A köszöntő szövege a *Kitüntetettek* alfejezetben olvasható.) Steiner Béla: Vásárhely kövel van kerítve című művét Lőkös Mihály adta elő klarinéton.

¹ A 2010-2017-es honismereti napok konferenciáit és műsorait Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szervezte és rendezte.

Az emléklap átadásának ünnepi percei

II. rész: *Ünnepi konferencia Csongrád megye településeinek épített és szellemi értékeiről.* Levezető elnök: *Marjanucz László* elnökhelyettes. Előadók: *Fári Irén:* Szeged műemlékei; *Urbancsok Zsolt:* Makó értéktára; *Apjok Vivien:* A makói hagyományfesztivál; *Labádi Lajos:* Szentes értékei, *Georgiádes Ildikó:* Csongrádi értéktár; *Ormos Zsuzsanna:* Vásárhely, az alföldi festészet fővárosa; *Miklós Péter:* A hódmezővásárhelyi Emlékpont. Végül az Emlékpont Múzeum kiállításának megtekintése *Miklós Péter* vezetésével.

2. 2017. március 31-én a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Honismeret Napjának rendezvénye Szegeden, a Szent-Györgyi Albert Agórában. A rendezvény moderátora: *Gergelyné Bodó Mária*, az egyesület elnökségének tagja volt.

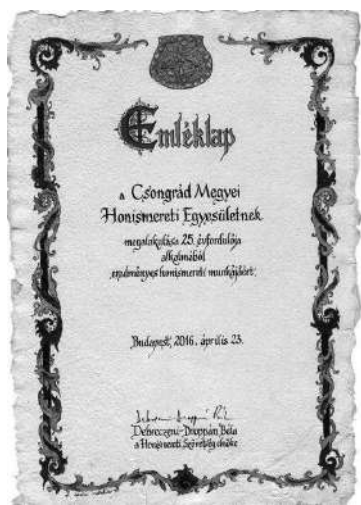
Műsor: *Korsós Kinga* (DAPG Mester Tanoda) kobzon zenélt. Megemlékezést tartott *Bél Mátyásról*, a 18. századi magyar tudományosság leguniverzálisabb szelleméről, a honismereti mozgalom elindítójáról *dr. Marjanucz László* történész, az egyesület elnökhelyettese.

Arany János Zách Klára című balladáját *Daka Zsófia*, a Gábor Dénes Szakgimnázium tanulója mondta el. Csongrád megye 10+1 év honismeret napi rendezvénysorozatáról vetített képes ismertetőt tartott *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* helytörténész, az egyesület titkára. Ezt követően *Erdélyi Luca* (DAPG Mester Tanoda) népdalokat énekelt.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015 című kötet bemutatója. A kötetet az olvasók figyelmébe ajánlotta: *prof. em. dr. Blazovitch László* történész, az egyesület elnöke. Bemutatták: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* és *dr. Kováts Dániel* szerkesztők. A CSMHE elnöksége elismerését fejezte ki *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* titkárnak azzal, hogy Nagy György-emléklapok adományozott neki a kötetszerkesztői és az egyesület tevékenységét szervező munkájáért. (Az elhangzott laudáció e fejezet kitüntetéseinél olvasható.)

A helyszínen megtekinthető volt *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 25 éve* című kiállítás. A könyvbemutató után szerény fogadáson folyt a beszélgetés.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2016. és 2017. évi programjainak kronológiája

Január első hete. A 2015. évi adminisztrációs anyag rendezése (meghívók, jegyzőkönyvek, jelenléti ívek, mellékletek, határozatok kivonatainak kigyűjtése), ellenőrzésre előkészítése, a dokumentumok papíralapú és E-irattárban elhelyezése. Meghívó az elnökség tagjainak és a meghívott tanácsadóknak az első elnökségi ülésre. Meghívó a honlapra. Készíti, küldi: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár (továbbiakban: titkár).

Január 8. Gellért püspökről és Bálint Sándorról készült dokumentumfilmek megtekintése a Móravárosi Szakközépiskolában. Szervezők: Gergelyné Bodó Mária és a titkár.

Január 11-14. A CSMHE 2016. évi programterv javaslatának és pénzügyi tervének összeállítását végzi: a titkár.

Január második hete A CSMHE 2015. évi pénzügyi beszámolóját készíti Bari Gyöngyi könyvelő.

Január 12. Beszámoló írása a 2015. évi egyesületi munkáról a közgyűlés számára. Készíti: Blazovich László elnök.

Január 14. Tárgyalás Ruzsán a polgármesterrel és Vörös Tibornéval a közgyűlés szervezéséről, az ebédéről, a programról. Tárgyalnak: Blazovich László elnök és Ősz Károly egyesületi tanácsadó.

Január 15. 1. elnökségi ülés Szegeden, a levéltár könyvtárszobájában. Napirendi témák: 1. A tervezett januári - februári - márciusi- áprilisi programjaink előkészítése. 2. A 2016. évi OHA megrendezésének előkészítő munkálatai. Javaslatok a szervezőkre, az akadémia pénzügyi feltételeinek részünkről történő megteremtésére. 3. Egyebek: 6 új jelentkező tagfelvétele, szervezési feladatok. Elnökségi jegyzőkönyvvezető: Ormos Zsuzsanna.

Január 17-19. Módosító javaslatok az új alapszabály tervezetéhez Antal Tamás számára. Javaslatokkal éltek: Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Blazovich László.

Január 20. Meghívó kiküldése a ruzsai záró közgyűlésre. Benne a tagdíj befizetésre felhívás.

Január 27. A civil törvénynek megfelelő, az elnökség által elfogadott új alapszabály tervezet szétküldése a tagságnak megismerésre. Antal Tamás és a

titkár. Felkérés kiküldése a Honismeret 2016/3. számába cikk írására a szerzőknek. Az április elsejei konferenciára előadók felkérése.

Január 21. Megbeszélés Makó város polgármesterével a honismereti akadémia önkormányzati támogatásáról, a CSMHE támogatási kérelmének írott formában átadása. Tárgyal: titkár.

Január 22. A Magyar Kultúra Napján Tóth Ferenc: *Makó cserepei* című kötetének bemutatója a makói József Attila Városi Könyvtárban. Köszöntőt mondott: Blazovich László elnök.

Január 22. A CSMHE és a makói Szirbik Miklós Egyesület nevében együttműködési megállapodást kötött Blazovich László és Forgó Géza elnök.

Január 25. Az Ellenőrző Bizottság vizsgálata és jelentésének elkészítése a közgyűlés számára a 2015. évi iratanyag és pénzügyek belső ellenőrzésének tapasztalatairól. Lőkös Sándorné EB-elnök.

Január 25. A középiskolai tanárok regionális honismereti-helytörténeti műhelyének 2. foglalkozására témakijelölés, meghívó szövegezése és szétküldése. Téma: A táj és az ember. Szervezők: Károlyi Attila és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Január 30. 10.30 órától évről beszámoló közgyűlés és egyesületi ebéd. Helye: Ruzsa, Móra Ferenc Könyvtár és Kultúrház. Utazás: egyesület által rendelt külön autóbusszal Szegedről, 9 órakor. Vörös Tiborné vezetésével autóbusszal falunézés, Ruzsa polgármesterének ismertetője a falu fejlődéséről, kisfilm megtekintése. A közgyűlés levezető elnöke: Marjanucz László. Napirend: Közgyűlési beszámoló a végzett munkáról. Pénzügyi beszámoló. Az EB jelentése. Rövid tájékoztatás a Honismereti Szövetség küldöttgyűlésének és az országos elnökségének a munkájáról. Hozzászólások, elfogadásuk. Előadók: Blazovich László, Bari Gyöngyi, Lőkös Sándorné, Ősz Károly, Erdélyi Mónika, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. A 2016. évi programterv és költségvetés megbeszélése és elfogadása. Előadók: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Bari Gyöngyi. Új alapszabály véleményezése, elfogadtatása, változások. Készítője: Antal Tamás. Tagfelvételek: Apjok Vivien néprajzos (Makó-Szeged), Bodó Ferencné nyugdíjas (Szeged), Fári Irén ny. néprajzos-muzeológus (Szeged), Görbe Boldizsár joghallgató (Kiszombor), Kiss Árpádné Bodó Bernadett (Szeged), Németh György vasútmérnök (Szeged). Jegyzőkönyv-vezető: Gulácsiné Somogyi Ilona. Egyesületi ebéd szervezője: Vörös Tiborné.

Február-március: Pályázat Csongrád Megye Önkormányzatához az akadémiai kiránduló buszok költségeire: Blazovich László. Február 1-től 2016. március 25-ig a Honismeret 2016/3. számába szánt irások beérkezése a titkárhoz.

2016. február 3. Hivatalos támogatáskérő levél az akadémia kulturális programjainak pénzügyi támogatása érdekében Lázár János országgyűlési képviselőnek. Írta: elnök és titkár.

Február 7-8. Makó város polgármesterének levél a honismereti akadémia önkormányzati támogatásáról, mellékelve a CSMHE támogatási kérelmének ki-

egészített változata, az akadémia programterve és előadás tervei. Megírta és küldte: titkár.

Február 12. Az akadémia támogatását kérő írásbeli anyag átadása Lázár Jánosnak Hódmezővásárhelyen. Szóbeli felkérés fővédnöknek és az akadémia megnyitására. Intézte: Ormos Zsuzsanna.

Február 15. 2. emlékeztetés kiküldése a tagdíjhátralékosoknak (16 fő). Küldi: titkár.

Február 17. Makón a Návay Lajos emlékverseny I. fordulója feladatsorának összeállítás, megküldése a kabinetirodának. PLSZZS.

Február 17-től március 4-ig tárgyalások a Hagymaházzal, Szentpéteri Csillával, Döme Máriával az akadémiai koncertről és néptánc fellépésről, a díjakról, fény- és hangtechnika ügyekről. Felkérések megírása: Titkár. Szponzorok kérésése, tárgyalások, fővédnök és védnök(ök) felkérése. Tárgyalások a Megyei Önkormányzat elnökével, alelnökeivel és Makó polgármesterével az akadémia hivatalos és anyagi támogatásáról. Tárgyalások a települések önkormányzatainak támogatásáról. Tárgyalások a művészeti csoportokkal és a helyszíneket biztosító vezetőkkel. Tárgyalások a kirándulásokon tervbe vett múzeumok, templomok stb. megtekintésének költségeiről, a csoportokat fogadó intézmények vezetőinek, polgármestereknek a tájékoztatása kéréseinkről. Logók megszerzése, megyezászló, városi zászló megszerzésére ígéret. Akadémiai díszszalagunk hímeztetése a vándor kopjafára: Lőkös Sándorné. Egyesületünk vándorkiállítás táblóinak megújítására, átszerkesztésére team megalakítása.

Február 18. Az új alapszabály végső formába öntése a bíróságra beadás előtt: Blazovich László, Antal Tamás, Ósz Károly.

Február 18-tól március 11-ig az új alapszabály módosító kiegészítései, a beadáshoz szükséges iratok, mellékletek beszerzése: Blazovich László, Antal Tamás, Bari Gyöngyi, Ósz Károly.

Február 24. A Honismereti Szövetség országos elnökségének ülése Budapesten, a Nemzeti Múzeumban. Egyesületünket Ósz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna képviselte. Küldöttünk, Erdélyi Mónika betegség miatt nem vett részt. Tájékoztató az akadémia szervezésének állásáról: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Február 26. A 2. regionális középiskolai tanári honismereti, helytörténeti műhely tanácskozása A táj és az ember témakörben. Helye: Szeged, Dugonics András Piarista Gimnázium. Köszöntőt mondott: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Szervező, házigazda, moderátor: Károlyi Attila. Segítője a szervezésben: a titkár. Meghívottak köre: Bács, Békés, Csongrád megye, Szeged, Arad, Nagyvárad, Temesvár, Vajdaság 20-25 középiskola történelem, földrajz, magyar szakos tanárai. CSMHE előadói: Károlyi Attila, Gergelyné Bodó Mária, Némethné Balázs Katalin, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Február 29 – március 25. A Honismeret 2016/3. számába szánt - Csongrád megyét bemutató - írások beérkezése a titkárhoz. Átolvasta, rovatokba rendezte, a Honismeret főszerkesztőjének elküldte: titkár. (Írások beküldői: prof. dr. Blazovich László, dr. Marjanucz László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Ormos Zsuzsanna, dr. Miklós Péter, Labádi Lajos, Georgiádes Ildikó, Molnár Anita, Gergelyné Bodó Mária, Némethné dr. Balázs Katalin, dr. Szerdahelyi Péterné, Farkas Éva Erzsébet. 18 cikk, összesen kb. 50 oldal.)

Március 6. Akadémiáról beharangozó írás a Marosvidék folyóiratba. Írta: PLSZZS titkár

Március 8. Szép magyar beszéd verseny Csongrád megyei fordulója. Javítómunkát végzett: Gergelyné Bodó Mária. Szervezői: Némethné dr. Balázs Katalin és dr. Tóthné Facskó Zsuzsanna.

Március 11. Makón a Návay-verseny I. forduló feladatmegoldásainak beérkezése, kiértékelése március 24-ig, döntés a csapatok szóbeli döntőre behívásáról. Végezték: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt.

Március 17. Felkérő levelek kiküldése az akadémia előadóinak. Küldték: Bartha Éva és Blazovich László elnök.

Március 18. Megbeszélések az akadémia szervezéséről a Honismereti Szövetség elnökével, titkárával, látogatásuk Makón. Fővédnök, védnökök felkérése, helyszínek végiglátogatása. Tárgyalások az akadémia pénzügyi támogatásáról, a kulturális programokról, az előadókról, a feladatok elosztásáról. Szervezik, végzik: Bartha Éva, Debreczeni-Droppán Béla és egyesületi titkár.

Március 19. Meghívó kiküldése a honismeret napjának április 1-jei ünnepségére, konferenciájára. Szerkesztette, küldte: titkár.

Március 21. Az akadémia szervezéséről tanácskoztak az egyesület makói tagjai. Feladatmegosztás, helyi szponzorok, segítők. Jelen volt 12 fő. Szervezte, vezette: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Forgó Géza.

Március 23. Gergelyné Bodó Mária móravárosi iskolai honismereti-helytörténeti szakkörének 15 éves ünnepsége. A CSMHE története vándorkiállítás anyagának kiállítása az iskolában.

Március 24. Honismeret napja a Makói Honismereti Körben. A települési értéktárak létrejötte, a megyei és makói szellemi értékek. Előadó: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. A Kör tagjainak tájékoztatása az akadémiáról, bevonásuk a szervező munkákba.

Április 1. A honismeret napjának megyei rendezvénye: Egyesületünk 25 éves fennállásának ünnepsége (köszöntők, vers, zene). Előadói konferencia helytörténetet kutató tagjaink 15 perces előadásából a helyi értékek, települési értéktárak témakörben. Fári Irén (Szeged műemlékei), Labádi Lajos (Szentés értékei), Miklós Péter (a hódmezővásárhelyi Emlékpont), Apjok Vivien (A makói hagymafesztivál), Georgiádes Ildikó (Csongrádi értéktár), Ormos Zsuzsanna

(Vásárhely, az alföldi festészet fővárosa), Urbancsok Zsolt (Makó értéktára). A program helyszíne: Hódmezővásárhely, Emlékpont konferenciaterme. Szervezői: Miklós Péter, Ormos Zsuzsanna, Lőkös Sándorné, Sonkoly Ágnes és a vásárhelyi tagok.

Április 8. Csongrád megyei, határon átnyúló regionális és országos honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével. Fő szervező: Rostáné Hajdú Erzsébet. Köszöntő: elnök/alelnök. Témakörök: A paraszti élet, munka éves rendje, vetéstől-aratásig, metszéstől-szüretig. Mesteremberek, iparos munkát végző parasztok. Előzetes feladat: Tabló készítése a megadott témakörökben. Menetlevél készítése 5 állomásra. Dramatikus játék: a fonó bemutatása. Fő szervezője: Rostáné Hajdú Erzsébet, segítői: Berencsiné Dudás Katalin, Csüllögné Balogh Judit egyesületi tagok. Az egyesület 20000 Ft támogatást adott a verseny megrendezéséhez. 25 csapat vett részt, köztük 8 határon túli.

Április 12. Elnökségire meghívó kiküldése. Szerkesztette, szétküldte: titkár.

Április 13. A Návay Lajos történelem emlékverseny szóbeli döntőjéhez az összes feladat kidolgozása, kabinetirodának átküldése. Végezték: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt, Zeitler Ádám.

Április 16. Návay Lajos emlékverseny szóbeli döntője. Helyszín: Makó, Korona Szálló Díszterme. Koordinátor, moderátor: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Játékvezető: Urbancsok Zsolt. A zsűri titkára: Zeitler Ádám, zsűritag, egyesületünkől: Marjanucz László (elnök), Gilicze János.

Április 18. 14 óra: rendkívüli közgyűlés az új alapszabály módosításainak elfogadására, majd 14.30-tól a 2. (kibővített) elnökségi ülés a CSMLT könyvtár-szobájában. Napirendi témák: 1. Tájékoztató a legutóbbi elnökségi ülés óta eltelt időben végzett szervező munkáról, az akadémia szervezésének további teendőkről (titkár). 2. Tájékoztató a februári, márciusi, áprilisi tárgyalások eredményeiről és a további teendőkről (elnök, titkár). 3. Az akadémia szervezésének részletes előkészítése, feladatok pontosítása, felelősök véglegesítése (Minden elnökségi tag, területi képviselő.) Fogadóajándékok gyűjtésének megindítása, akadémiai szalag hímeztetése. Meghívott előadók, jelentkezők, hivatalos vendégek, műsort adók, stb. (Tájékoztatnak: elnök, titkár.) Pénzügyi keretek ismeretése: költségvetési tervek a pályázati és szponzori pénzek felhasználására. Az egyesület pénzügyi helyzete, különös tekintettel az elkövetkező rendezvények kiadásaira: Bari Gyöngyi és Ősz Károly. 5. Kitüntetésekre javaslatok beérkezése, megbeszélése. 6. Egyéb. Szervezte: elnök és titkár.

Április 22. Részvétel Budapesten a Honismereti Szövetség „Ifjúságért” díjának átadó ünnepségén az egyesület képviselője: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Károlyi Attila, Gergelyné Bodó Mária, Zeitler Ádám és 6 diák Szegedről.

Május 2. Szerkesztői tanácskozás: Ormos Zsuzsanna és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Tárnya: júliusig Egyesületünk 25 éves történetéről, működéséről és

kapcsolatairól egy új (megújított) kiállítási anyag elkészítése, az akadémiára szállítása, a helyszínen felállítása. Szerkeszti: Ormos Zsuzsanna. A kiállítási anyagon szükséges változtatások áttekintése.

Május 10. A Honismereti Szövetség 2. elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: Ósz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Az elnökség számára tájékoztatást adott az akadémia előkészületeinek állásáról: titkár.

Május 15. Értesítés tagjainknak a makói honismereti akadémián való részvétel lehetőségéről, az akadémia programjáról, a jelentkezési anyag szétküldése. Téma: Nemzeti sorsfordulók. Honismeret és helytörténet Gellért püspöktől Bálint Sándorig. Jelentkezés: 2016. június 10-ig. Program, jelentkezési lapok és befizetési csekkek igényelhetők e-mailben a titkárnál május 20-ig. Helye: Makó, Korona Szálló emeleti konferenciaterme. Szállítás: Pulitzer József Középiskolai Kollégium. Küldte: a titkár.

Május 17. Vajnai János: *Száll az ének a mezőnek* című illusztrált József Attila kötet nyomdába adása. Szerkesztette: Pál Richárd, lektorálta: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Május. Értesítés egyesületi tagjainknak a Honismereti Szövetség kitüntetéséről.

Május 18. A makói akadémiát szervező csoport megbeszélése Makón. Az akadémia előkészítésének állapota, aktuális tennivalók, szponzorálás helyzete. Vendégek: Bartha Éva országos titkár, Blazovich László elnök, Ormos Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Kemény Lajosné, Endrész Erzsébet. Szervezte: a titkár, valamint Szikszai Zsuzsanna és Forgó Géza.

Május 19. A Bethlen Gábor Alaptól a tavalyi támogatás felhasználásának ellenőrzése. Dokumentumokat és számlákat összekészítették: Blazovich László elnök, Bari Gyöngyi könyvelő és a titkár.

Május 20-30. Az akadémia meghívójának szerkesztése: titkár.

Május 30-31. Debreczeni-Droppán Béla országos elnök és Bartha Éva országos titkár akadémiai útvonalbejárása az útvonalfelelősökkel és a titkárral.

Június 10. CSMHE elnökségi tagjainak tanácskozása. Napirend: 1. A makói Honismereti Akadémiára jelentkezés. 2. Idei kitüntetettjeink. 3. Az akadémiát előkészítő részletes forgatókönyv megbeszélése. 4. A 2016-os nyári felnőtt országos akadémia szervezésének feladatmegosztása. 5. A kirándulási útvonalak bejárásának tapasztalatai. 6. Fogadóajándékok összegyűjtése, csomagok előkészítése, szállítása. 7. Honismeret fájának biztosítása. 8. Makói helyszínek biztosítása, programot adókkal tárgyalások. 9. Kisebb szponzorok szerzése a megyében, Makón és a helyszíneken. 10. 90 évesek köszöntése, meghívásuk az akadémia megnyitó ünnepségére. 11. Egyebek: tagfelvételek (3 fő), adminisztrációs ügyintézesek. 13. A következő elnökségi előkészítése. Szervező: elnök és titkár.

Június 23-30. Az akadémia közvetlen előkészítése: a kiállítás tablójának Makóra szállítása, felállítása. Ajándékok zacskózása, kitűzők, regisztrációs lapok,

étkezési jegyek, koncertjegyek, fürdőbelépők borítékolása a makói levéltárban, poharak, ásványvizek, pálinka beszerzése, büfé, fogadóvacsora megtárgyalása az Autós csárdával, jótékonysági vacsora, tombolajegyek és tárgyak előkészítése, helyszínek elrendezése, minden leellenőrzése Makón: Voc Art, dr. Mihálka György városi kórus, Maros Táncegyüttes, Bótás János zenész, erősítés, vetítés.

Július 3-tól július 8-ig: XLIV. Országos Honismereti Akadémia Makón. Téma: Nemzeti sorsfordulók. Honismeret és helytörténet Gellért püspöktől Bálint Sándorig. Helye: Makó, Korona Szálló emeleti konferenciaterme. Szállás: Pulitzer József Középiskolai Kollégium. Felelősök és lebonyolítás külön megbízások/felkérések szerint, amelyet a titkár intéz a makói, kiszombori és vásárhelyi tagok segítségével. Az akadémia megnyitó ünnepségének keretében került sor a Honismereti Szövetség kitüntetéseinek átadására. Egyesületünkől Bél Mátyás Emlékplakett kitüntetésben részesült: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Honismereti Munkáért Emléklappal ismerték el Lantos Imre, Markos Gyöngyi, Tímár Ferenc és Urbancsok Zsolt tevékenységét. Honismeret fájának ültetése a József Attila Múzeum kertjében, szervezője: Szikszai Zsuzsanna. Múzeum és Espersit-ház bemutatója: Forgó Géza. Városnéző sétát vezettek: Gilicze János, Halmágyi Pál, Marosvári Attila, Urbancsok Zsolt és Zeitler Ádám. Az akadémiai tanulmányi útvonalak felelősei: 1. Makó-Kiszombor-Szeged-Ópusztaszer-Csongrád: Gergelyné Bodó Mária, dr. Marjanucz László és Georgiádes Ildikó. 2. Makó-Óföldsékhódmezővásárhely-Mindszent-Szegvár-Szentes: Ormos Zsuzsanna, Gilicze János, Miklós Péter, Labádi Lajos, Móra József. 3. Makó-Pécska-Arad-Világos-Ménes-Máriaradna-Kiszombor: Krämmer Erika, Blazovich László, Nótáros Lajos. (Az akadémia részletes programjáról évkönyvünk I. fejezetében lehet olvasni.)

Július 13-17. Honismereti gyermektábor Makón, a József Attila Múzeumban. Szervezője: Szikszai Zsuzsanna.

Július Honismereti tábor Kiszomboron. Szervezte: Endrész Erzsébet.

Július-szeptember. Beszámoló és elszámolás az akadémia megvalósulásáról: Bari Gyöngyi gazdasági felelős és az elnök. Cikk írása az akadémiáról és szöveges beszámoló: Blazovich László. Fotódokumentáció, tárgyi mellékletek összegyűjtése: titkár.

Augusztus IX. Történettudományi Találkozó Hódmezővásárhelyen a Vásárhelyi Történelmi Kör rendezésében. Szervezők: Pintér István és ifj. Pintér István.

Szeptember 3. Harmadik (kihelyezett) elnökségi ülés Makón, a Megyeház u. 4. alatti múzeumban. Napirendi témák: 1. A XLIV. Országos Honismereti Akadémia sikeres megrendezésének tapasztalatai, köszönetek kifejezése. 2. Pályázati beszámoló, elszámolások állása. 3. Az őszi feladatok megbeszélése. 4. Az új évkönyv szerkesztésének állapota, a könyvbemutató várható időpontja. 5. Tagfelvétel. Hozzánk érkeztek: Debreczeni-Droppán Béla országos elnök, Mándli Gyula alelnök és Bartha Éva titkár. Az elnökségi ülés után a Honismereti Szövetség

elnöksége köszönete jeléül grillsütéses kerti partin látta vendégül az akadémia szervezésében és lebonyolításában jelentős munkát végzett egyesületi tagokat (kb. 20 tag). Az ebéd elkészítésében minden résztvevő közreműködése szükséges volt. A helyi szervezést és a hozzávalók beszerzését néhány makói tag vállalta. Szervezte: Bartha Éva, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Szikszai Zsuzsanna.

Szeptember 7. Kováts Judit *Elszakítva* c. regényének bemutatója a makói József Attila Gimnáziumban. Az íróróvel beszélgetett: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Szervező: Huszár Szabolcs egyesületi tag. Fakultatív program a tagok számára.

Szeptember 29. Makó, József Attila Múzeum. Gróf Széchenyi István születésének 225. évfordulójára emlékezett a Makói Honismereti Kör a következő programmal: Széchenyi életútja (60 perces film megtekintése), Széchenyi gondolatainak felidézése, a makói Fótér névváltozásai: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna előadása. Szervezők: Forgó Géza és elnök. Segítő: Urbancsok Zsolt.

Október 4. Budapest, Nemzeti Múzeum: a Honismereti Szövetség országos elnökségi ülése. Egyesületünket dr. Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Bari Gyöngyi képviselte. Debreczeni-Droppán Béla és a megyei elnökök köszönetüket fejezték ki a makói akadémia színvonalas megrendezéséért.

Október 4. Csongrád, Csemegi Károly Könyvtár, Ormos Zsuzsanna: *Alakváltozások* című grafikai tárlatának megnyitója. Szervezte: Georgiádes Ildikó elnökségi tag.

Október 4. Szeged, Városháza: Szegedi Kávéházi Esték programja; Katona Tamás-émlékest és október 6. mártírjaira emlékezés. Előadó egyesületünkől: dr. Marjanucz László történész, egyesületünk elnökhelyettese. Szervező és háziasszony: Molnárné Ferenczy Valéria egyesületi tag.

Október 5. Megyei Levéltári Nap rendezvénye, Szeged, Dóm Látogatóközpontja. Téma: Kitelepítések. Tagjaink közül előadó: Urbancsok Zsolt. Szervezői: a levéltáros tagjaink.

Október 6. Szeged, Nemzeti Emlékkert: dr. Miklós Péter egyesületi tagunk Juhász Kálmán egyháztörténészről írt könyvének bemutatója.

Október 8-9. Civil Piknik az Arad megyei Székesaranyág (Araneag) melletti Kaszoja üdülőközpontban (Casoiaia) a temesvári Szórvány Alapítvány rendezésében. Résztvevők egyesületünkől: Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Felszólalásaikkal segítették a civil kapcsolatok építésének előrehaladását. (Bővebb ismertető az eseményről a VI. fejezetben)

Október 12. Szeged, SZAB Székház. Konferencia *„Az átélhető történelem – 1956”* tiszteletére. Megnyitotta és levezette: prof. em. Dr. Blazovich László történész. Fakultatív program egyesületünk számára.

Október 14. Szeged, Dugonics András Piarista Gimnázium: Varázslatos India címmel Károlyi Attila tartott vetített képes előadást az egyesület tagjainak indiai utazásának élményeiről.

November 10. A szegedi Agorában Kovács Mihály piarista pap életútjáról konferencia. Előadást tartott Károlyi Attila. Egyesületi tagjaink számára ajánlott program.

November 10. A szegedi Agorában Ünnepség a Magyar Nyelv Napján. Szervező: Némethné dr. Balázs Katalin, Otthál Andrea és Gergelyné Bodó Mária. Tagjainknak ajánlott program.

November 18-20. Hon- és népismeret az óvodától az egyetemig. Pedagógushallgatók továbbképzési konferenciája: Pécs. Résztvevőket szervezett: Zeitler Ádám, a Honismereti Szövetség Ifjúsági Albizottságának tagja és Czagány Blanka III. éves egyetemi hallgató, felhívást szétküldte és részt vett: titkár.

December 12. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Részt vett egyesületünk képviselőjében: dr. Ósz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Bari Gyöngyi.

December 13. A civil szervezetek 3. regionális tanácskozásán részvétel dr. Erdei Ildikó igazgatónő meghívására Temesváron, a Bartók Béla Elméleti Líceumban. Egyesületünk képviselőjében részt vettek: Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Ormos Zsuzsanna, Zeitler Ádám.

December 15. A Makói Honismereti Kör és a Szirbik Miklós Egyesület közös karácsonyi rendezvénye a makói József Attila Múzeumban. Szervezte: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Forgó Géza.

2017. január 3. Meghívó írása és szétküldése az elnökség tagjainak, a tisztségviselőknak és a meghívott tanácsadóknak az 1. elnökségi ülésre. Meghívó a honlapra. Készítette, küldte: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Január 5-12. Az Ellenőrző Bizottság vizsgálata és jelentésének elkészítése a közgyűlés számára a 2016. évi iratanyag és a pénzügyek belső ellenőrzésének tapasztalatairól. Lőkös Sándorné FB-elnök.

Január 9. Különbusz megrendelése a közgyűlésre utazáshoz. Intézte: Ormos Zsuzsanna elnökségi tag.

Január 10. A CSMHE évkönyv 2013-2015. kötet szerkesztésének befejezése. Korrektúra és nyomdai tárgyalások folytatása. Szerkesztők és a nyomdai ügyek intézői: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szerkesztő és dr. Kovács Dániel lektor és a szerkesztő munkatársa.

Január 11. A 2016. évi tagdíjbefizetés táblázatának összeállítása, a tagdíjbefizetéssel elmaradók összesítése. F.: Bari Gyöngyi, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár. A CSMHE 2016. évi pénzügyi beszámolóját készítette Bari Gyöngyi.

Január 11-14. A CSMHE 2017. évi programterv összeállítását a beérkezett javaslatok alapján elvégezte Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Január 12. Beszámoló előkészítése a 2016. évi egyesületi munkáról a közgyűlés számára. Dr. Blazovich László

Január 13. 1. elnökségi ülés Szegeden, a levéltár könyvtárszobájában. Napirendi témák: 1. A tervezett januári, februári, márciusi, áprilisi programjaink előkészítése: a) A január 28-ai egyesületi közgyűlés előkészítése (Makó): a 2016. évi szakmai és pénzügyi beszámolók, valamint a 2017. évi programterv (az elnökség, tisztségviselők és tanácsadók javaslatának meghallgatásával) és pénzügyi terv összeállítása, jóváhagyása. Az EB jelentésének meghallgatása. Előadók: elnök, titkár, javaslattevők, illetve Bari Gyöngyi, Ósz Károly, Lőkös Sándorné. b) A regionális honismereti-helytörténeti középiskolai tanári műhely 3. szegedi tanácskozásának előkészítése (február 24-ére). A regionális kapcsolatok alakulásának ismertetése: Károlyi Attila. c) Honismeret napja (március 24.) programjának tervezése: Emlékezés Bél Mátyásra és a 2013-2015-ös évkönyv bemutatója, megújított egyesületi kiállításunk felállítása Szegeden. Előadó: titkár. d) Regionális és Csongrád megyei honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével (április 14-én). A vetélkedő pénzügyi támogatásának megszavazása. Előadó: Rostáné Hajdú Erzsébet. e) A közgyűlés levezetésére dr. Marjanucz László alelnök felkérése. f) A közgyűlés elé terjesztendő anyagokkal kapcsolatos határozatok meghozatala, jegyzőkönyvben rögzítése. Elnökségi jegyzőkönyvvezető: Gergelyné Bodó Mária elnökségi tag.

Január 16-20. A makói közgyűlés kulturális műsorának szervezése. A műsort és a konferáló szöveget összeállítja: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Január 16. Meghívó kiküldése a makói évzáró közgyűlésre. Benne az ebéd és a tagdíj befizetésére felhívás: titkár.

Január 20. Régiós tanácskozás a civil szervezetek együttműködésének konkrét formáiról Szegeden, a piarista gimnáziumban. Szervezik: Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Zsoldos Ferenc (Zenta).

Január 25. A középiskolai tanárok regionális honismereti-helytörténeti műhelyének 3. foglalkozására témakijelölés, meghívó szövegezése és szétküldése. Téma: A honismeret a pedagógus szabadsága, nevelői alkotó munka. Szervezők: Károlyi Attila (felhívás szövege, hely és vacsora) és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (felhívás szétküldése a régióban, köszöntő). Helye: Szeged, Dugonics András Piarista Gimnázium, meghatározott időpont: február 24.

Január 28. Egyesületünk közgyűlése a makói Hagymaház pódiumtermében. Fogadás: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt, Gilicze János. A műsor szereplőinek fogadása, elhelyezése: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Matuszka Istvánné. Kis vendéglátás előkészítése és kínálás: Endrész Erzsébet, Virág Etelka, Pletka Anna. Részt vett kb. 60 fő. Zene és irodalom című műsor a Magyar kultúra napja tiszteletére. Konferáltak: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Szabó Erika. Felléptek: a makói Dr. Mihálka György Városi Kórus Női Kara, Gábor-Nagy Árpád

(klarinét), Benkő Zoltán (zongora), Kovács Luca (zongora), Balázs Dániel (próza). Fellépőknek ajándékok átadása: Görbe Boldizsár. Fotó: Lőkös Sándorné. Évzáró beszámoló közgyűlés. A közgyűlés levezető elnöke: dr. Marjanucz László. Napirend: Közgyűlési beszámoló a 2016-ban végzett munkáról, pénzügyi beszámoló, az EB jelentése. Hozzászólások, elfogadásuk. Napirendi pontok előadói: dr. Marjanucz László elnökhelyettes, Bari Gyöngyi, Lőkös Sándorné, a 2017. évi programterv és költségvetés megbeszélése és elfogadása. Előadó: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Bari Gyöngyi. Egyéb: Új küldött választása az országos küldöttgyűlésbe Erdélyi Mónika lemondása miatt Lőkös Sándorné személyében. Tagfelvétel: Lantos Imre (Szentes), Tímár Ferenc (Szentes), Deli Albin (Szeged-Kiskundorozsma), Nagy Gábor (Makó-Szeged). Törölve a tagok sorából: Berta Tibor, Fáklya Márta, Magyariné Kalmár Edit. Jegyzőkönyvvezető: Gulácsiné Somogyi Ilona. Egyesületi ebéd szervezője: titkár. Tagdíjbefizetés, honismereti könyveink árusítása (Bari Gyöngyi, dr. Ósz Károly). Közös ebéd a Kalász étteremben. Ebédpénz összegyűjtése, számla kiegyenlítése: titkár. Utazás: egyesület által rendelt külön autóbusszal. Rendelte: Ormos Zsuzsanna.

Január-február: Pályázat beadása működési támogatásra Csongrád Megye Önkormányzatához. Készítette: prof. dr. Blazovich László elnök és Bari Gyöngyi.

Január – február: 2013-2015-ös évkönyvünk nyomdai előállításának intézése. Szerkesztők: Dr. Kovács Dániel és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Február 15. Emlékeztetés kiküldése a tagdíjhátralékosoknak. Küldte: titkár.

Február 24. A 3. regionális középiskolai tanári honismereti, helytörténeti műhely tanácskozása. A honismeret a pedagógus szabadsága, nevelői alkotó munka témakörben. Helye: Szeged, Dugonics András Piarista Gimnázium. Köszöntőt mondott: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Szervező, moderátor: Károlyi Attila. Meghívottak köre: Bács, Békés, Csongrád megye, Szeged, Arad, Nagyvárad, Temesvár, Vajdaság 20-25 középiskolai történelem, földrajz, magyar szakos tanára. CSMHE előadói: Károlyi Attila, Gergelyné Bodó Mária, Némethné dr. Balázs Katalin (feljegyzéseket is készített), Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Zeitler Ádám. Résztvevők száma: kb. 38 fő. A CSMHE 50.000 Ft-tal támogatta a rendezvény létrejöttét.

Március 3. A Honismereti Szövetség idei 1. országos küldöttgyűlésének és elnökségének ülése Budapesten, a Nemzeti Múzeumban. Egyesületünket dr. Ósz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Bari Gyöngyi képviselte. Küldöttünk: Lőkös Sándorné. Tájékoztatót mondott az év eddigi munkájáról: titkár.

Március: Szép Magyar Beszéd verseny Csongrád megyei fordulója. Javító munkát végzett: Gergelyné Bodó Mária. Szervezői: Némethné dr. Balázs Katalin, Ottohál Andrea.

Március 8. Felkészülés a 2017. március 31-ei honismeret napjának rendezvényére. A tervezett program helyszíne: Szeged, Agora. Helyszíni szervező:

Gergelyné Bodó Mária, Gergely István és más szegedi tagok. Program összeállítója: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Március 14. Egyesületünk képviselőjében kapcsolatépítés céljából látogatás a szabadkai Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület március 15-ei ünnepi programjára. Koszorúzás. Együttműködési szerződés aláírása. Résztvevők: prof. dr. Blazovich László elnök, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, Zeitler Ádám, az Ifjúsági Albizottság tagja. (Bővebb ismertető évkönyvünk VI. fejezetében.)

Március 16. Meghívó kiküldése a honismeret napjának március 31-ei programjára. Szerkesztette, küldte: titkár.

Március 24-26. Részvétel és előadás a Szombathelyen megrendezett országos honismeret napi konferencián az egyesület képviselőjében. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna előadása: Honismeret napi ünnepek Csongrád megyében.

Március 30. A Makói Honismereti Körben a honismeret napi ünnepség keretében előadás Bél Mátyás, a 18. századi magyar tudományosság kiemelkedő alakja, a honismereti mozgalom elindítója címmel. Előadó: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Március 31. A honismeret napjának megyei rendezvénye: A program helyszíne: Szeged, Szent-Györgyi Albert Agóra. Program: 1. Megemlékezés Bél Mátyásról, a 18. századi magyar tudományosság leguniverzálisabb szelleméről, a honismereti mozgalom elindítójáról. Előadó: dr. Marjanucz László alelnök. 2. Honismeret napi ünnepek Csongrád megyében. Vetített képes előadás: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár 3. A CSMHE évkönyve 2013-2015 kötetbemutatója. A kötetet ajánlotta: prof. dr. Blazovich László, bemutatták: dr. Kovács Dániel és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szerkesztők vetítéssel prezentálva. A program keretében került sor a Nagy György-emlékplakett átadására *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* számára, aki nyolc éves sokrétű titkári szervezői, kötet- és honlapszerkesztői munkájával, három nagy országos rendezvény megszervezésével, a határokon túli egyesületi kapcsolatok építésével, országos, megyei és makói honismereti, illetve helytörténeti publikációs tevékenységével érdemelte ki a CSMHE díját. A díjat átadták: Blazovich László elnök és Marjanucz László alelnök. Vendégek: Debreczeni-Droppán Béla országos elnök és Bartha Éva országos titkár, a szabadkai Bácsország képviselője, a népes szerzői gárda tagjai stb. Egyesületi tagjainkkal és vendégekkel együtt mintegy 100 fő. Kötetek szállítását intézték: Pál Lászlóné, dr. Tóth István, dr. Marjanucz László. Kis műsor (vers, zene) szervezői: Némethné dr. Balázs Katalin, Károlyi Attila. A bemutató moderátora: Gergelyné Bodó Mária. A kötet árusítói: Bari Gyöngyi, dr. Ósz Károly. Tiszteletpéldányok átadója, az átvétel aláíratója: dr. Schmidt Józsefné. Vendégek, résztvevők fogadása: dr. Marjanucz László, Gergelyné Bodó Mária. Egyesülettörténeti kiállításunk felállítását: Ormos Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária. Utána állófogadás. A kellékek helyszínre szállítása, elrendezése: Ger-

gelyné Bodó Mária. Helyszíni szervezők: Gergelyné Bodó Mária, Gergely István, Bodó Ferencné, Kissné Bodó Bernadett, Molnárné Ferenczy Valéria, Maros Gyöngyi. A program összeállítója: titkár.

Április 12. Csongrád megyei, határon átnyúló regionális és országos honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével. (21 csapat). Fő szervező: Rostáné Hajdú Erzsébet, segítője: Berencsiné Dudás Katalin. Köszöntő: Blazovich László elnök. Témakörök: családi kapcsolatok, ünnepek, szokások. Előzetes feladat: tabló készítése a megadott témakörökben. Menetlélvél készítése 6 állomásra. Dramatikus játék: családi ünnep/szokás bemutatása. Az egyesület 30.000 Ft támogatást adott a verseny megrendezéséhez. (Részletesebb ismertetés évkönyvünk III. fejezetében.)

Április 21. 2. elnökségi ülés Szegeden, a CSMLT könyvtárszobájában. Napirendi témák: 1. Idei honismereti kitüntetésre javaslatok. 2. Dorozsmai program támogatásának megbeszélése. 3. Szent-Györgyi Albert túra programjának rögzítése. 4. A nyári kirándulás programjának megbeszélése, előkészítés. 5. A kiexyzés és a reformáció őszi megemlékezéseinek szervezőiről. 6. Egyebek: tagfelvételek: Nagy Csaba és Pálinkó Máté. Tagok törlése: Rozsnyai János, Szűcsné Kopasz Kinga. Adminisztrációs ügyintézesek. Jegyzőkönyvezető: Gergelyné Bodó Mária elnökségi tag. Szervező: elnök és titkár.

Április 25. Kitüntetésre felterjesztés az Országos Honismereti Szövetséghez: elnök, titkár.

Május 12. A Honismereti Szövetség 2. elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ósz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Bari Gyöngyi. Egyesületünk végzett munkájáról Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár számolt be.

Május 15. Értesítés kiküldése tagjainknak a sárospataki honismereti akadémián való részvétel lehetőségéről, az akadémia programjáról, a jelentkezésről. Az akadémia fő témája: A reformáció (500. évforduló).

Május: Értesítés egyesületi tagjainknak kitüntetésükről. Károlyi Attila Honismereti Munkáért Érem, Ávéd János, Bogoly József Ágoston, Kocsis Pál, Miklós Péter, Móra József, Zeitle Ádám Honismereti Emléklap kitüntetésben részesült.

Május 19. Egyesületi program: Szent-Györgyi Albert nyomában. Nobel-díja odaítélésének 80. évfordulója alkalmából az egyetemi gyűjtemény és a felfedezése helyének megtekintése. Szervezte és bemutatta: Gergely István és Gergelyné Bodó Mária. Részt vett: 16 fő.

Május-június: Felvidéki egyesületi tanulmányút szervezése. A szállást intézte és az út programját összeállította: dr. Tóth István egyesületi tagunk. A felhívást írta, az utazók kiértésítését végezte, a jelentkezéseket regisztrálta, visszajelezte, az utaslistát összeállította és az autóbust megrendelte: titkár.

Június 23. *Bogdán Lajos* tiszteletbeli örökös egyesületi titkár temetése Szegeden. Búcsúztató beszédet mondott: dr. Blazovich László elnök.

Június 23. Dorozsmai Tájház (magángyűjtemény) felavatása. Film Márton Áron erdélyi püspökről. Bemutatta: Nagy Zoltán (Székelyudvarhely). Helyszín: Szeged-Kiskundorozsma. Szervezők: Deli Albin és családja, valamint Kovácsné Faltin Erzsébet. Meghívók kiküldése: titkár. Egyesületünkől 28 fő vett részt. Az egyesület 46.000 Ft-tal támogatta a rendezvény megvalósulását.

Július 2-7. Országos Honismereti Akadémia Sárospatakon. Téma: A reformáció 500. évfordulója. Részt vettek egyesületünkől saját költségükön 17-en: dr. Blazovich László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, dr. Ósz Károly, Bari Gyöngyi, Ormos Zsuzsanna, dr. Markos Gyöngyi, Kacziba Ágnes, Faragóné Szénási Emese, Kemény Lajosné, Pintér István, Pintérné Szurovecz Irén, ifj. Pintér István, Károlyi Attila, Zeitler Ádám, Nagy Csaba, Pletka Anna, dr. Ávéd János.

Július: honismereti gyermektábor Makón, a József Attila Múzeumban. Szervezője: Szikszai Zsuzsanna.

Július: Honismereti tábor Kiszomboron. Szervezte: Endrész Erzsébet.

Augusztus 10-13. Felvidéki egyesületi tanulmányút. Szállás: Rozsnyó. Vezetője: dr. Tóth István, szervező segítői: dr. Tóthné Facskó Zsuzsanna, Pál Lászlóné, Molnárné Ferenczy Valéria. Részt vett 48 fő, ebből egyesületi tag 24 fő.

Augusztus 1-25. „Alkotó honismerők” kiállítás szervezése, rendezése, meghívó és katalógus szerkesztése: Gergelyné Bodó Mária, Pál Lászlóné, Dobayné Deák Éva, Markos Gyöngyi, Ormos Zsuzsanna.

Augusztus 23. 3. elnökségi ülés, Szeged, CSMLT. Téma: a Honismereti Szövetséghez működési költségre benyújtandó pályázat összeállítása. A pályázatot készítették: Blazovich László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Bari Gyöngyi, Ósz Károly. Jegyzőkönyvvezető: Ormos Zsuzsanna.

Szeptember 1. Emlékoszlop avatása Kardoskúton. Beszédet mondott dr. Blazovich László, az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvak Egyesületének elnöke.

Szeptember 1. „Alkotó honismerők” kiállítása Szegeden, a Kecskési Művelődési Házban. Megnyitó: dr. Blazovich László, rendezők: dr. Markos Gyöngyi, Ormos Zsuzsanna, tárlók szállítója: Deli Albin, kölcsönző: Krämmer Erika, támogató: Kecskési Művelődési Ház. Alkotók: Dobayné Deák Éva, Kiss Árpádné Bodó Bernadett, Kruzslicz István Gábor, Licsicsányi István, Lőkös Sándorné, Markos Anna, Nagy Gábor, Ormos Zsuzsanna, Pál László György, Pál Richárd.

Szeptember 6. Néprajzkutatók II. makói találkozója Makó, József Attila Múzeum. Szervezők és előadók egyesületünkől: Szikszai Zsuzsanna, Nagy Gábor, Forgó Géza, Bogoly József Ágoston, Szűcs Judit.

Szeptember 8. A Honismereti Szövetség 3. elnökségi ülése. Témák: A tagszervezetek működésének támogatása, a benyújtott pályázatok korrigálásának szükségessége, az elszámolás rendje. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna ismertette a Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő felhívását. A vetélkedő megszervezését az országos elnökség

egyhangúlag támogatta, a vetélkedő lebonyolítására a pedagógiai munkabizottságot kérte fel. Az országos elnökség tisztújításának előkészítése.

Szeptember 15. Bálint Sándor-emléknap a Dorozsmai Tájházban. Szervezők: Bogoly József Ágoston, Deli Albin, Kovácsné Faltin Erzsébet. Köszöntőt mondott: Blazovich László. Előadók: Bogoly József Ágoston, Deli Albin. A Honismereti Szövetség 60.000 Ft-tal támogatta az előadói díjak kifizetését.

Október 3. A Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő felhívásának szétküldése az iskoláknak, valamint a Honismereti Szövetség honlapjára. Küldte: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna versenyszervező.

Október 10. Megyei Levéltári Napok konferenciája: Téma: A kiegyezés 150. évfordulójára emlékezve előadások. Helyszín: Hódmezővásárhely, Emlékpont. Szervezője: dr. Miklós Péter. Részt vett egyesületünkben 12 fő.

Október 11. A reformáció 500. évfordulója. Hely: Szentés, Református templom. Előadók egyesületünk részéről: dr. Blazovich László, Labádi Lajos. Szervezők: Labádi Lajos és a szentesi tagok. A Honismereti Szövetség 75.000 Ft-tal támogatta a rendezvény megvalósulását. Részt vett egyesületünkben 10 fő.

Október 13. Budapest, Nemzeti Múzeum: a Honismereti Szövetség 4. országos elnökségi ülése és tisztújító közgyűlése. Az országos elnökségbe 3 évre (2020-ig) megválasztott tagjaink: dr. Ősz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, a Felügyelő Bizottságba megválasztott tagunk: Bari Gyöngyi, a Honismereti Szövetség pedagógiai Munkabizottsága tagjává megválasztották: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannát, aki a Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő szakmai projektvezetője is lett.

Október 14. A Szirbik Miklós Egyesület által Makón, a József Attila Múzeumban szervezett Civilek a Maros mentén civil szervezetek konferenciája. Szervező: Forgó Géza. Előadók: dr. Blazovich László, dr. Marjanucz László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Részt vett egyesületünkben 9 fő.

Október 25. Dr. Marjanucz László felkérése szakmai zsűritagságra a Kiegyezés és a dualizmus kora művelődéstörténeti vetélkedő országos döntőjében, 2018. március 24-én. Felkérők: dr. Ősz Károly és titkár.

November: Rendezvénysorozat Szentésen a 120 éve alakult a Csongrád Vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat bemutatására. Szervező: Labádi Lajos.

November 2-5. Ifjúsági Honismereti Akadémia Veszprémben. Téma: Népi kézműves mesterségek. A jelentkeztetést körlevéllel szervezte: titkár, Gergelyné Bodó Mária. Idén nem sikerült megyei diákat küldenünk.

November 15. Anyanyelv napi gálaműsor, Szeged, Szent-Györgyi Albert Agóra díszterem. Szervezők: Némethné dr. Balázs Katalin, Gergelyné Bodó Mária, Otthál Andrea. A Honismereti Szövetség 30.000 Ft-tal támogatta a meghívott előadóművész fellépési díját. Az egyesületünkben részt vett 9 fő.

November 17-19. Hon- és népismeret az óvodától az egyetemig. Pedagógushallgatók továbbképzési konferenciája Szekszárdon. Résztvevőket szervezett: Zeitler Ádám, a Honismereti Szövetség Ifjúsági Albizottságának tagja, a titkár és Gergelyné Bodó Mária. Csongrád megyéből részt vett 3 egyetemista és Pál Lászlóné titkár.

November 20-tól december 20-ig: A Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő 2. fordulójához feladatok írása. Egyesületünkben feladatírók: Ormos Zsuzsanna, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt, Zeitler Ádám. A feladatsor szerkesztője: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szakmai projektvezető.

November 28. Az egyesület 4. elnökségi ülése. Helyszín: CSMLT. Témák: A nyári-őszi programok értékelése. Változások az egyesületben, felkészülés a választásokra. Az éves beszámoló elkészítésének megbeszélése. Pénzügyi helyzetünk áttekintése. A záró egyesületi összejövetel előkészítése. Hely: Csongrád. Szervezők: Georgiádes Ildikó elnökségi tag és Berencsiné Dudás Katalin tag. Az elnökségi ülés szervezője: elnök, titkár. Jegyzőkönyvvezető: Ormos Zsuzsanna.

December 8. Civil szervezetek 4. régiós tanácskozása Zentán. Téma: A civil szervezetek határokon átívelő együttműködésének stratégiai kérdései. Egyesületünk képviselőjét szervezte: Károlyi Attila és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Résztvevők egyesületünkben: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Károlyi Attila, Gergelyné Bodó Mária és Némethné dr. Balázs Katalin. A Honismereti Szövetség 18.000 Ft-t adott a kisbusszal történt kiutazás útiköltségére.

December 10. A Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő 1. fordulójának megoldásainak beérkezése. Szegedről Gergelyné Bodó Mária (SzSzC Déri Miksa Szakgimnáziuma és Szakközpiskolája), Blazovich Péter (SZTE Gyakorló Gimnáziuma), Károlyi Attila (Dugonics András Piarista Gimnázium), Makóról Varga Bálint (József Attila Gimnázium) indított és készített fel csapatokat.

December 12. A Honismereti Szövetség 5. országos elnökségi ülése Budapesten. Részt vettek: a titkár, Bari Gyöngyi, dr. Ósz Károly. Referált a Kiegyezés és a dualizmus kora című Kárpát-medencei művelődéstörténeti verseny szervezésének állásáról: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

December 15. A Makói Honismereti Kör évzáró karácsonyi rendezvénye Makón, a József Attila Múzeumban. Szervezte: Pál Lászlóné, Szikszai Zsuzsanna, Forgó Géza és Pletka Anna.

December 22-23. A Kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő 2. fordulójának feladatainak szétküldése az iskoláknak. Küldte: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna projektvezető.

December 28. Autóbusz rendelése a csongrádi közgyűlésre Makón. Intézte: titkár.

2017. december–január: CSMHE FB adminisztrációs és pénzügyi ellenőrzése. Vezette: Lőkös Sándorné

2018. januárja: Közgyűlésre beszámoló elkészítése: dr. Blazovich László, Bari Gyöngyi, Lőkös Sándorné. A 2018. évi cselekvési- és programterv elkészítése az új elnök és elnökség feladata.

Február 3. évváró közgyűlés, helye: Csongrád. Szervezők: Georgiádes Ildikó elnökségi tag és Berencsiné Dudás Katalin.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

A Honismereti Szövetség kitüntetettjei

A Makón megrendezett XLIV. Országos Honismereti Akadémia megnyitó ünnepségének keretében került sor a Honismereti Szövetség kitüntetések átadására. Egyesületünkől *Bél Mátyás-émlékplakett* kitüntetésben részesült: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna Makón született, öt egyetemi tanulmányi évén kívül ott töltötte eddigi életét. A József Attila Gimnázium kitüntetéssel érettségizett diákja és sportolója volt. A szegedi József Attila Tudományegyetemen szerzett történelem-orosz szakos középiskolai tanári diplomát. Visszakerülve egykori gimnáziumába, 41 éven át diákok generációit tanította, nevelte. Az iskolai pedagógiai munka számtalan területén mutatta meg sokoldalú személyiségét. Segítette az iskolai diákmozgalmat, volt az iskola idegen nyelvi munkaközösségének vezetője, osztályfőnök, nevelési igazgatóhelyettes, érettségi elnök, mindkét szaktárgyából szakvezető tanár. 21 évig vezetője és menedzsere a gimnázium Reneszansz Művészeti Körének, amelyről önálló kötetet is megjelentetett. Több irodalmi és történelmi műsort, valamint történelmi-honismereti kiállítást rendezett gimnáziumában, városában. A Makó Kistérségi Történelemtanári Munkaközösség foglalkozásainak előadója a helytörténeti oktatás megvalósítása és Makó történetének különböző korszakai témakörökben.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna jellemzője a közösségben való gondolkodás. Bármely közösségbe kapcsolódik be, az értékek megőrzése és továbbéltetése, a közösségek belső erővonalainak fejlesztése és erősítése munkásságának egyik kiemelt célja. A tanári és a honismereti munkán keresztül be tudta emelni kö-

zösségeit a nagy egészbe, a nemzetbe. Tevékenységében elsődleges az értékteljesítés és értékátadás. Felfedezi a múltban és a környezetében a jelen és a jövő számára is hasznosítható gondolatokat és értékeket, s ezeket értő módon adja tovább. Követelmény számára az igényesség, a munka színvonalas elvégzése, illetve mások eredményeinek elismerése.

Kiemelkedően eredményes tanári munkája nyomán iskolája és városa emblemikus személyisége lett. A képességfejlesztés, a tehetséggondozás, a versenyeztetés, a felsőoktatás követelményeire való színvonalas felkészítés során sikerült bebizonyítania, hogy a határhoz közeli kisvárosi gimnázium tanulói is bekerülhetnek teljesítményük alapján az oktatás országos élmezőnyébe, az ország elit felsőoktatási intézményeibe. Az orosz és történelem versenyeken mintegy 60 diákot vezetett az országos döntőkbe, kiváló, dobogós helyezések elérésére. Teljesítményét 2007-ben az Oktatási és Kulturális Minisztérium az OKTV Történelemtanári Díj neki ítérlésével ismerte el. Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által 2015-ben közzétett az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyeken 1986 és 2013 között kiváló eredményeket elért iskolák tanárainak rangsorában történelem tantárgyból *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* az előkelő ötödik helyen állt, ami igen tiszteletre méltó teljesítmény. 2005-ben Csongrád Megye Közoktatásáért kitüntetést kapott. Pályáját számos szakmai elismerés és díj kísértte: Kiváló munkáért (1988), az Orosz Nyelvtanárok Nemzetközi Szervezetének Emlékplakettje kiváló felkészítő munkáért (1993), Makó Nevelésügyének Szolgálatáért érdemérem (1996), öt alkalommal Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete Elismerő Oklevele kimagaslóan eredményes pedagógiai munkáért, István király emlékplakett (2000), Csongrád Megye Közoktatásáért kitüntetés (2005), az Országos Széchenyi Társaság Díja (2013).

A honismereti mozgalomhoz a Honismereti Szövetség középiskolásoknak rendezett nagy történelem-művelődéstörténeti vetélkedőkön (*Emese álma, Felkelt a Napunk...*, *A tudás forrásai, Hős Rákóczi népe*) szerepelt csapatainak szép eredményei vezették. Pál Lászlóné ma négy szinten végez honismereti munkát: országos, megyei, városi és iskolai szinten. 2000-tól nagy lendülettel a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületben, majd hamarosan az országos honismereti akadémiák és kiadványszerkesztői konferenciák résztvevőjeként. Diákjait korreferátumokkal felkészítve küldte az Ifjúsági Honismereti Akadémiákra. 2007 és 2010 között a CSMHE küldötte a Honismereti Szövetség országos küldöttgyűlésén, 2010 júniusától a Honismereti Szövetség országos elnökségének Csongrád megyét képviselő megválasztott tagja, 2014-től a Szövetség pedagógiai Munkabizottságának tagja, az egyetemi hallgatók számára rendezett hon- és népismereti konferenciák népszerűsítője, előadója. 2012-ben a Szegeden megrendezett XVII. Ifjúsági Honismereti Akadémia, 2015-ben a III. Országos, VI. Regionális Határmenti és Határon átvélő Anyanyelv és hagyomány határon

innen és túl konferencia fő szervezője volt. Jelenleg az idei XLIV. Országos Honismereti Akadémia makói megrendezését készíti elő az egyesület tagjaival.

2010 decemberétől az egyesület titkára. Egyesületi munkáját egyre növekvő aktivitás jellemzi, a feladatokat jól áttekinti, koordinálja, nagy munkabírással végzi. Szervezőmunkájának kiemelkedő eredményei: az éves programtervek és beszámolók elkészítése a közgyűlésekre, évente a honismeret napi ünnepi konferenciák megszervezése, a CSMHE két évtizedes története című vándorkiállítás anyagának összeállítása és megrendezése, pályázatok írása, egyesületünk taglétszámának jelentős gyarapítása vonzó programok, kirándulások szervezésével. Az utóbbi években jelentős a tevékenysége a határokon átívelő régió civil szervezeteivel és iskoláival való kapcsolattartásban civil konferenciák, tanári műhelytalálkozók, történelem versenyek szervezésével. Munkájával egyesületi életünk összefogásának egyik meghatározó irányítójává vált.

2007-től a Makói Honismereti Kör tagja, majd három éve vezetője, havi programjainak, kirándulásainak szervezője, rendszeresen előadója is. Makó város történetéről prezentációs előadásokat tart helyi és régiós konferenciákon. 2010-től szerkeszti a és részben írja a kör kiadásában évente megjelenő Makói Honismereti Híradó periodikát, amely a kör tevékenységének ismertetése mellett a helytörténetírók és a megye amatőr költőinek írásait jelenteti meg. Iskolai honismereti munkájának jelentős része volt 9 éven át a József Attila Gimnázium helytörténeti körének vezetése, programjainak szervezése, 15 éven át helytörténeti kutatómunkát igénylő diák alkotópályázatok meghirdetése, segítése, elbírálása, honismereti gyűjtőmunkák eredményeiről kiállítások rendezése. Helytörténeti kutatási eredményeit beépítette történelemtanításába. A Csongrád megyei általános iskolai honismereti versenyeken rendszeresen zsűritag.

Alkotói munkásságának kiemelt területe az iskola-, a város- és régiótörténet kutatása, a helytörténetírás. Két önálló kötete jelent meg eddig: *A Reneszánsz Kör 18 éve* (2008), a *Jeles gimnáziumi tanárok Makón (1955-1995)* taval, valamint társszerzője 2002-ben a *Város a Maros mentén* helytörténeti olvasókönyvnek, ezért a munkáért 2008-ban megkapta az MTA Pedagógus Kutatói Pályadíját. Különböző folyóiratok (Honismeret, Marosvidék, Bácsország, Szeged, Vásárhelyi Látóhatár, Szövétnék, Levéltári Szemle, Délvilág, Makói Honismereti Híradó, internetes hírportálok) közel 200 alkalommal közölték írásait. Kötetszerkesztői tevékenységének kiemelkedő eredményei: a *Csongrád megyei honismereti mozgalom története (1969-2011)* című jubileumi kötetünk társszerkesztése, majd a *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011-2012* és a legújabb, *2013-2015* című kötet szerkesztése, bennük sok témában szerzőként is közreműködött. Személyéhez fűződik 2006-tól honismereti az egyesület honlapjának megalkotása, Pál Richárd technikai szerkesztővel együttműködve, a honlapnak jelenleg is szakmai-tartalmi szerkesztője, állandó frissítője, gondozója. A honlapot

a kiadványszerkesztők váci konferenciáján kiemelt dicsérettel illették. A Honismereti Szövetség 2001-ben Honismereti Emléklap, 2005-ben Rákóczi Ferenc-émlékérem, 2008-ban Honismereti Munkáért Érem kitüntetésben részesítette. Ma a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület titkáráként és a Honismereti Szövetség elnökségének tagjaként országosan ismert személyiség.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna minőségi ember, aki a szellemi élet bármely területére kerül, mindenhol magas minőség teremtésére törekszik. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület szakmai felkészültsége, elhivatottsága, helytörténeti kutató munkássága, a honismereti mozgalomban végzett tevékenysége alapján ajánlja őt a Honismereti Szövetség Bél Mátyás-émlékplakett kitüntetésére.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

A 2017. évi sárospataki XLV. Országos Honismereti Akadémián a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért Érem kitüntetését Debreczeni-Droppán Béla elnök adta át az ünnepi megnyitón Károlyi Attilának, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület kiemelkedő munkát végző tagjának.

Károlyi Attila 1964-ben született Siófokon. A szegedi József Attila Tudományegyetemen szerzett magyar-történelem-filozófia szakos középiskolai tanári diplomát 1988-ban. A Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet főmunkatársaként tantárgyi versenyeket, továbbképzéseket szervezett, és a megyei szaktanácsadói rendszer kialakítását végezte. 1993 óta a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban középiskolai tanár, 2008-tól máig igazgatóhelyettes. Sokrétű szakmai-helytörténeti tevékenységének főbb elemei: A holocaust szegedi áldozatai című kiállítás és emlékprogram, A szegedi piarista iskolatörténet című kiállítások rendezése, előadások tartása, a piarista gimnázium évkönyveinek szerkesztése (2008-2017), helytörténeti kör vezetése, témahetek, honismereti kirándulások szervezése, vezetése. Szegednek népe... helytörténeti, régiótörténeti előadásorozatok, pedagógus konferenciák, műhelyek szervezése 2011-től évente. A Honismereti Szövetség versenyekre, területi és országos döntőire felkészített diákjai szép eredményeket értek el, pl. 2000-ben a Felkelt a Napunk vetélkedőn országos 2. helyen végeztek. 2013-ban a Szent-Györgyi Albert-emlékversenyen 1. helyet, 2015-ben Az I. világháború emlékezete című regionális versenyen 2. helyet szereztek. A Fedezzük fel Szegedet! ifjú helytörténészek csapatversenyének (2003-2007) és az I. világháború emlékezete határon túli középiskolákat is bevonó vetélkedőnek egyik rendezője volt. Sokak figyelmét irányította a dél-alföldi régió és Szeged helytörténeti és irodalmi öröksége felé.

Csongrád megyében Károlyi Attila több mint két évtizede élen jár. A Kárpát-medencei Értelmiségi Nyári Egyetem titkára volt (1991-2000). Határon túli civil szervezetekkel több közös honismereti projektben dolgozott együtt. *Három város, három ország, hat nemzetiség – egy régió* címmel nemzetközi történelemtanári műhelyt szervezett (2001-2003). Szeged, Temesvár, Szabadka várostörténeti és régiótörténeti adattárának összeállítását koordinálta. 2001-ben a *Bannet projekt* szerb-román-magyar tábor vezető tanára, e projekt magyarországi moderátora volt. *Égig érő fa. Magyarazonosság és identitás* címmel regionális tanártovábbképzést; a *Délvidék hagyományja* projektben a várostörténeti kronológiák összeállítására nemzetközi műhelymunkát szervezett. *A nándorfehérvári diadal* és a *Délvidék hagyományja* konferenciák koordinátora, szervezője volt. Célja a régió közös kulturális értékeinek, magyar múltjának feltárása, az összetartozásra nevelő didaktikus anyagok készítése. 2004-ben *A magyar anyanyelvű oktatás a Bánátban és a Vajdaságban* konferencián a közoktatási szekciót vezette. 2005-ben honismerettel foglalkozó civil szervezetek regionális együttműködését szervezte meg. A temesvári *Régi(j)óvilág* regionális honismereti szemle szerkesztőbizottságának tagja. Részt vett a bánsági Diaszpóra – Szórvány Alapítvány honismereti stratégiájának megfogalmazásában. 2009-ben a Promined regionális honismereti projekt magyarországi koordinátora, a Promined Karaván szervezője volt.

Károlyi Attila a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület alapító tagja, egy ideig vezetőségi tagja, 2001-2009 között a Honismereti Szövetség országos választmányának tagja. A szegedi Iskola és honismeret konferencia, az Ifjúsági Honismereti Akadémia és az Anyanyelv és honismeret konferenciák munkáját segítette. 2014-től Szegeden évente a regionális honismereti-helytörténeti középiskolai tanári műhelyek és honismereti civil szervezetek regionális találkozóinak egyik szervezője, házigazdája. Egyesületünk konferenciáinak, rendezvényeinek helyet biztosít gimnáziumában, kulturális műsorait diákjaik versmondó és zenés fellépésének szervezésével segíti.

Jelentősebb publikációi főként tanulmányok: A piarista iskola Szegeden 1720-1850, A szegedi piarista iskola újraalapításának kronológiája, A szegedi modell az együttgondolkodásra épül, Regionális kapcsolatok, Mesélő dokumentumok. Szeged története írott forrásokban, Szeged városbemutató kronológiája. A Honismereti Szövetség 2001-ben emléklappal ismerte el sokrétű tevékenységét. Egyéb kitüntetései: Szent Gellért-díj ezüst fokozata, Szórvány/Diaszpóra Alapítvány plakettje.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöksége Károlyi Attilát két és fél évtizedes, a határon túli magyarsággal való kapcsolatépítésben különösen kiemelkedő honismereti munkája alapján javasolja a Szövetség Honismereti Munkáért Érem kitüntetésére.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületből Honismereti Emléklap elismerést kaptak 2016-ban:

1. LANTOS IMRE szentesi muzeológus, a Koszta József Múzeum kutató munkatársa. A Tájak Korok Múzeumok Egyesület régi tagja. Megalapította szentesi tagcsoportját, Koszta József Klub néven. Az idelátogató csoportoknak bemutatja Szentes és környékének kulturális, történelmi értékeit.

2. DR. MARKOS GYÖNGYI a makói József Attila Múzeum néprajzkutatója volt. Nyugállományba vonulása után Szegedre költözött, azóta a szegedi Kecskés-telepi városrész kultúrtörténetét kutatja, kiállításokat rendez, publikálja a városrész iskolatörténetét. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkáját is segíti.

3. TÍMÁR FERENC Szentesen mérnök-tanár, informatikus könyvtáros, egyéni vállalkozó. Számos szentesi helytörténeti kötet műszaki előkészítésében, közzétételében vett részt. 2010-től a Szentes Városi Könyvtárban létrehozta a szentesi e-könyvtárat. Kialakította, gondozza és gyarapítja a digitális helytörténeti gyűjteményt. Jelenleg részfoglalkoztatásban a szentesi városi könyvtár oktatásvezetője.

4. URBANCSOK ZSOLT makói magyar-történelem szakos tanár, a MNL CSML Makói Levéltárának fő-levéltáros vezetője. Kiemelt kutatási témái: helytörténeti oktatás az általános iskolában, a makói zsidóság története. Az apátfalvi Bibic helytörténeti füzetek egyikének szerzője, a Makói holokauszt emlékkönyv és A holokauszt gyermekei c. kötet szerzője. A makói Dr. Kecskeméti Ármin Egyesület vezetője. 5 éve aktív tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. Kiállításokat szervez, előadásokat tart, városismertető sétákat vezet.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület javaslatára 2016-ban Honismereti Munkáért Emléklap elismerést kaptak még:

DR. HALMÁGYI PÁL nyugalmazott makói múzeumigazgató, történész, helytörténész. Meghatározó személyisége a makói helytörténetírásnak. Rendszeresen vezet csoportokat Makón, a város történelmi, irodalmi emlékhelyeinek bemutatására. Emléktáblák, emlékszobrok állításának kezdeményezője, könyvbemutatók és helytörténeti versenyek zsűrijének tagja. Helytörténeti konferenciák szervezője és előadója.

SIKET ISTVÁN LÁSZLÓ nyugalmazott makói nevelőtanár. A Makói Honismereti Körnek alapító és ma is aktív tagja, évente több előadás tartását is vállalja. Helytörténeti dokumentumok gyűjtője, kutatásairól rendszeresen publikál, írásai jelennek meg a Honismeretben, a Marosvidéken és a Makói Honismereti Híradóban.

A SZEGEDI MÓRAVÁROSI SZAKKÉPZŐ ISKOLA 2001-BEN ALAKULT HONISMERETI KÖRE fő célja és tevékenysége a szegedi iskola diákjaival a vá-

ros és környéke irodalmi örökségének, történelmi hagyományainak megismeretése, az iskolai szakmatörténet kutatása, iskolai ünnepek, kiállítások szervezése. Rendezvényeiken megemlékeznek a jeles történelmi évfordulókról, ápolják Móra Ferenc emlékét. A kör tagjai időnként részt vettek a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület rendezvényein, segítették a szegedi ifjúsági honismereti akadémia szervezését, többször előadással is szerepeltek az ifjúsági honismereti akadémiákon. A kör vezetője: *Gergelyné Bodó Mária*. Az emléklap 15 évi munkájuk elismerése.

Honismereti Emléklap elismerésben részesültek 2017-ben:

1. DR. ÁVÉD JÁNOS LÁSZLÓ: Mindszenten él, családorvosként dolgozik. Általános iskoláit is ott végezte, majd a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban érettségizett, ahol 3 évig az irodalmi színpad munkájában is részt vett. Orvosi diplomát 1982-ben szerzett. A régi és igényes dolgok iránt nagy tiszteletet és megtartásukért felelősséget érez. Édesapja és az ő gyűjtőmunkájának eredménye az ország legjelentősebb, kb. száz darabból álló orvos-történeti magángyűjteménye. Településén emlékoszlop felállítását segítette elő. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájába 2011-ben kapcsolódott be, közgyűlést szervezett, előadást tartott.

2. DR. BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: Az ELTE-n végezte tanulmányait az irodalomtudomány, a filozófia, a művelődéstörténet, a kultúratudomány területein. Magyar nyelv- és irodalom szakon középiskolai tanári diplomát (1984), kultúráközvetítői szakterületen közművelődési előadói diplomát (1984) szerzett. Tudományos munkatárs volt az Országos Széchényi Könyvtárban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az irodalomtudomány kandidátusa (C.Sc.) tudományos fokozatot 1993-ban a pozitívizmus irodalomtudományával foglalkozó értekezése alapján kapta. *Ars Philologiae* című főműve 1994-ben jelent meg. 1992-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemen oktatott az európai irodalomtudomány történetéről, egyetemi docens és témavezető mestertanár 1995-ben lett. Az ELTE Eötvös Collegiumban is tartott órákat. Tudományos kutatói ösztöndíjas volt Bécsben. A 19. század végének irodalmával, kultúrájával és a 20. század magyar- és világirodalmával foglalkozik, az irodalomtudomány történetét kutatja, a jelenkori kultúratudományt átfogóan műveli, a stíluskommunikáció területén is publikál és tart előadásokat. Oktatott a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a Semmelweis Egyetemen is. Tanulmányai jelentek meg a MTA folyóirataiban, az Irodalomtörténeti Közlemények, a Magyar Tudomány, a Magyar Nyelv, a Magyar Könyvszemle és a Kultúra és Közösség című szakfolyóiratokban, valamint a Holmi, az Irodalomtörténet, a Medicina et Linguistica, az Iskolakultúra, a Dunatáj, a Szeged, a Marosvidék, a Makói História és a Makói Honismereti Híradó című periodikákban. A szegedi Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei és a

Múzeumi kutatások Csongrád megyében közölték kutatási eredményeit. 2015 márciusában a szegedi országos honismereti konferencián „Nyelvében él a nemzet” Művelődésünk megújulása és a nyelvújítás tudománytörténeti példája címmel tartott nyitóelőadást. A magyar- és világirodalom, valamint kultúrtörténet legkiemelkedőbb személyiségeiről tart előadásokat és publikál. Foglalkozik esszéírással, rövid próza írásával és versírással. Közel kétszáz publikációja jelent meg, és kétszáznál több előadást tartott.

3. KOC SIS PÁL Makón született. A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szerzett történelem–orosz–német szakos tanári diplomát. Jelenleg a pitvarosi Petőfi Sándor Általános Iskolában tanít. Segít a helyi kulturális rendezvények szervezésében. A pitvarosi Szlovák Hagyományörző Baráti Kör tagjaként a helyismereti tevékenységben jelentős szerepet vállal. 2007 óta tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek, a közgyűléseken és a kapcsolódó programokon szívesen vesz részt. A pitvarosi honismereti nap megrendezéséhez jelentős technikai segítséget nyújtott. A 2010. évi egyesületi évzáró közgyűlés megszervezésében családtagjaival együtt jelentős részt vállalt. Részt vett osztályával a Határtalanul című programban. Tavaly iskolai vetélkedőt szervezett Pitvaros 200 éves történetéből.

4. DR. MIKLÓS PÉTER Iskolai tanulmányait Szegeden folytatta, a piarista gimnáziumban, a Honismereti Szövetség „Emese álma” című történelmi vetélkedőjén országos döntőbe jutott. Hittudományi Főiskolát végzett, majd a szegedi egyetemen szerzett diplomát. Történelem szakos bölcsészhallgatóként lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe. Kutatási szakterülete a dél-alföldi települések 19-20. századi helytörténete, a 19-20. századi magyar egyház- és politikatörténet. A szegedi Móra Ferenc Múzeum történeti osztályán szakmai tevékenységének fontos területei: kiállítások rendezése, levéltári kutatómunka, szak tanulmányok, ismeretterjesztő munkák, recenziók írása, előadások tartása. Ezek egyúttal honismereti munkájának lényeges részét is képezik. Az „Újszentiván története” című monográfiának társszerzője, a község egyháztörténetéről szóló fejezetet készítette el. Az Szegedi Tudományegyetem Új és Legújabb Kori Magyar Történeti Tanszékén előadásokat tartott, szemináriumokat vezetett. A tudományos közéletben is szerepet vállal, az MTA Szegedi Bizottságának, a Modern Kori Egyháztörténeti Munkabizottságnak tagja, a Belvedere Meridionale „Történelem és társadalomtudományok” kiadványainak szerkesztője. Rendszeresen publikál. A ma Újszentivánon élő történész-muzeológus fontosnak tartja a honismeretnek a közoktatásban való megjelenését, a lokális identitás és összetartozásérzés megerősítését. Egyesületünk munkáját előadásokkal segíti, rendezvényeinek helyszínt biztosít jelenlegi munkahelyén, a hódmezővásárhelyi Emlékpont múzeumban, amelynek igazgatója.

5. MÓRA JÓZSEF ANTAL: Szentesi mezőgazdasági vállalkozó. Szentesen önkormányzati képviselő, a Kereskedelmi, Mezőgazdasági, Idegenforgalmi és Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának és a Városrendezési, – fejlesztési és Környezetvédelmi Bizottságnak tagja. Érdekli a helytörténet, kutatja az ecseri templomrom történetét, írása is megjelent a Honismeretben kutatási eredményeiről. Jelentős támogatást nyújtott az elpusztult falu emlékhelyének kialakításához. 2013-ban lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe, elfoglaltságaitól függően részt vesz rendezvényein, segíti a szentesi honismerők munkáját, a 2016-os OHA kirándulási programját és esti programját szervezi.

6. ZEITLER ÁDÁM: 2011 óta tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. Belépéskor 16 éves volt, a makói József Attila Gimnázium 10. osztályos diákja. Kiemelkedő a történelem, a helytörténet iránti érdeklődése. Szívesen kutat és ír, pályamunkáit komoly szakmai elismerésben részesítette az OKTV Bizottság. A történelem OKTV országos döntőjében 2012-ben 12., 2013-ban 2. helyezett lett. Így került kapcsolatba a helytörténeti kutatással. Kutatta a Návay Lajos-szobor történetét, a makói és járási kulákok sorsát. A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán történelem-szociológia szakon szerezte első diplomáját. Jelenleg az SZTE ÁJTK politológia szakán tanul. Előadásaiival két Ifjúsági Honismereti Akadémián szerepelt, az egyesületi rendezvényekbe szervezőként is bekapcsolódott. A Makói Honismereti Körnek is tagja. Jó, lelkes és pontos szervező. Nemcsak ötletei vannak, hanem a megvalósításukért is tesz. A Honismereti Szövetség ifjúsági albizottságának tagja. Eddig két önálló kötetet jelentetett meg. Fő kutatási területe a XX. század második fele. Aktív tagja a makói helytörténeti kutatást koordináló Szirbik Miklós Egyesületnek és a Makói Honismereti Körnek.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Nagy György-emlékplakettel kitüntettek

1. BLAZOVICH LÁSZLÓ

Tisztelt Ünnepi Közgyűlés!

Kedves Elnökünk!

Ma nemcsak a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 25 éves fennállását ünnepeljük, hanem elnökünket, *Blazovich Lászlót* is köszöntjük abból az alkalomból, hogy idén éppen 15 éve ő vezeti egyesületünket.

Ma, honismeret napi ünnepségünkön megyei értékeinkről szólnunk. Elnökünk évtizedek óta értékes oszlopa a honismereti

mozgalomnak: 1991-ben alakult egyesületünknek alapító tagja, és 2001-től elnökeként tartja össze és irányítja a honismerők közösségét megyénkben. Mint a Csongrád Megyei Levéltár igazgatója a Levéltári Napok sorozatának éltetésével teremtett keretet, lehetőséget és fórumot a helytörténet és a hagyományok iránt mélyebben érdeklődőknek, és biztosított intézményi háttérrel, székhelyet honismereti egyesületünknek.

Tudományos munkásságán alapuló szakmai tekintélyével, kapcsolataival, széles látókörével, megnyerő személyiségével, igényességével, gazdag tapasztalataival, sokszínű kezdeményezéseivel e 15 év alatt is újra és újra megújította az egyesület munkáját és életét. A honismereti tevékenység minden területén jobbításra törekszik javaslataival, nagyban hozzájárul az egyesület vállalt feladatainak megvalósításához szükséges pénzügyi alapok megteremtéséhez. Kiadványaink, konferenciáink, rendezvényeink nem jöttek volna létre hatékony szakmai segítség nélkül. Az elnökség vezetésében és az egyesület fejlődéséért végzett munkája is nélkülözhetetlen. Külön tanulmány kereteit megtöltené, ha összegezni akaránk, mi mindent tett önzetlenül, gyakran kérés nélkül is az egyesületi programok sikere érdekében.

Mindnyájunk nevében meleg köszönetünket fejezem ki kitartó és eredményes munkájáért, amely nélkül egyesületünk ma nem lenne létszámában szépen gyarapodó, tevékenységében színes, értékes, a hagyományokat őrző és tovább adó, ugyanakkor megújuló közösség. Elnökségünk és tagságunk nevében még sok örömet, felemelő élményeket, további sikeres honismereti munkát és jó egészséget kívánva elismerésünk jeleként nyújtom át elnökünknek *egyesületünk kitiűntetését, a Nagy György-emlékplakettet* és a hozzá tartozó oklevelet. Szeretettel gratulálok.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUSZANNA

2. PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUSZANNA

2017-ben a honismeret napjának megyei ünnepségén az alábbi – az emléklapon is olvasható – köszöntő, egy szép virágcsokor és egy egyesületi fotók sokaságát tartalmazó album kíséretében adták át a *Nagy György-emlékplakettet* az egyesület titkárának.

„*Levelek Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna babérkoszorújához.*

Jóllehet már évtizedekkel korábban honismereti munkát végeztél, már annak is több mint tizenöt éve, hogy tag lettél egyesületünkben, és több mint nyolc, hogy titkárként fáradozol értünk. Közben az egyesület megújult, jórészt fáradozásod nyomán mintegy száztagú lett, és új tevékenységi formákat valósítottál

meg. Ilyen a határon túlra terjedő régiós kapcsolatok kiépítése, a határon túli barátainkhoz kirándulások szervezése, és az ugyancsak régiós pedagógus műhely, valamint civil fórumok létrehozása Károlyi Attilával közösen. Előadói konferenciákat szervezel, honismereti évkönyveket és honlapot szerkesztesz. Az első világháborús háromfordulós vetélkedő dél-alföldi és határon túli csapatok részvételével ugyancsak a te ötletedet dicséri, megvalósításában spiritus rector szerepet vállaltál. Szervezted a Honismereti Szövetséggel közösen a megyénkben rendezett nagy országos és határokon átnyúló találkozókat, konferenciákat. A sok hétköznapi aprómunkát nem is számoljuk. Kell-e ennél több? Így érdemelted meg az elnökség minden tagja által egyhangúlag neked adományozott Nagy György-érmét. Fogadd szeretettel.

Együttal további, a közösségünkért végzett hasznos munkát kívánunk, hozzá jó egészséget. Titkárunk vivat, crescat, floreat!

Szeged, 2017. március 25.

Prof. Dr. Blazovich László
elnök

Dr. Marjanucz László
alelnök"

Egyesületi tagjainknak adományozott állami, megyei, települési kitüntetések²

Ábrahám Vera	2017	Szeged Kultúrájáért Díj
Ádók István	2016	Kelemen László életművének ápolásáért Magyar Arany Érdemkereszt
Dr. Ávéd János	2017	Az év praxisa cím
Gergelyné Bodó Mária	2016	Tápai Antal-díj
Dr. Kováts Dániel	2016	Anyanyelvünkért és Széphalomért-díj
	2017	Arany Kazinczy-díj
Dr. Miklós Péter	2016	Közép-Európa kutatásáért-díj
Nagygyörgy Zoltán	2017	Kalapis Zoltán-díj és
	2015	Bácsország Emlékérem
Vass József	2017	Szárnypróbálgatók 2017 irodalmi pályázaton „Líra” kategóriában bronz oklevél
Vörös Tiborné	2017	Ruzsa közszolgálatáért díj

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közössége szeretettel gratulál minden kitüntetettnek.

² A teljesség igénye nélkül készült összeállítás. Csak azokat a kitüntetéseket tudtuk felsorolni, amelyekről tudomást szereztünk. A kitüntetetteket névsor szerint tüntettük fel. (Szerk.)

A mindszenti honismerő, dr. Ávéd János az év orvosa lett 2017-ben

A hazai honismereti mozgalom rendkívül színes színpadán a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület – a délvidéki „balett együttes” szerepléseiben, ifjúsági akadémia, országos honismereti akadémia, stb. immár három évkönyv – nem egyszer megmutatta magát, és „szólistái” közül számosan országosan ismertek. Közéjük tartozik dr.

Ávéd János, Mindszent vezető háziorvosa, aki 2017-ben az év orvosa lett. Betegei és tisztelői szavazataikkal juttatták az elismerő és tiszteletre méltó címhez. Ávéd doktor, aki az egyetemen ugyancsak óraadó, fáradhatatlan közösségéért, Mindszentért és a város lakosaiért végzett munkájában. Mint orvos testi és lelki bajokat gyógyít, mint honismerő pedig szépíti a kisváros szellemi arculatát. Képünkön dr. Ávéd János és asszisztensnői, akikkel együtt alkotnak nagyszerű csapatot.

Az idén éppen 60. életévét töltő doktor úr 30 éve édesapja – akinek emlékét szobor őrzi a városban – örökébe lépve folytatja a gyógyítást gyógyszerész feleségével együtt. A gyergyófalvi születésű édesapa az orvoslásban, a magyarságban, gyűjtő szenvedélyben, a helyi tudat ápolásában és a vadászatban egyaránt példaképe volt jó eszű, nemes lelkű fiának, aki az útmutatást példákkal kapta. Csak egy közülük: 1973-ban járt a családdal először Erdélyben – haza mentek –, amelyet több út követett. Martin György a magyar néptáncművészet Bartók Béla-ja ajánlotta be őket Kallós Zoltánhoz, akinél laktak Kolozsvárott, és itt ismerkedett meg Korniss Péterrel is. A fiatal gimnazista nem szemlélődő bazilita módjára élte át az élményeket, hanem azok tettekre serkentették. Maga a gyulai Erkel Diák Ünnepekre Széki lakodalmi szokások címmel pályázatot adott be, amellyel ezüstérmet nyert. Egyúttal meghívta Hódmezővásárhelyre, a Bethlen Gábor Gimnáziumba a nemrég elhunyt Kallós Zoltánt, a nemzet művészet rendhagyó irodalomóra tartására, amelyet Grezsa Ferenc, a nagy műveltségű irodalomtudós és a diákokat nagy megértéssel szerető igazgató tett lehetővé. Este a könyvtárban lépett fel. Korjellemező: A „nagy testvér” éberségét a rendezvény nem kerülte el, jelentés készült róla, igaz, semmitmondó.

Amilyen sokoldalú Ávéd János reneszánsz személyisége, olyan sokrétű honismereti érdeklődése, amely a tárgyak gyűjtésével kezdődött. Erről így ír: *„körzeti, majd háziorvosi hivatásomból is fakadóan sokan hozták el családi kincseiket, vagy bízták rám őrzött tárgyaikat. Ezt a gesztust én nagyon nagy megtiszteltetésnek érzem, és nagy felelősséget érzek irántuk. Ahogy csak tudom, ezekre mind ráírom, kitől, mikor kaptam, mert vallom, hogy minden tárgy mögött egy ember, egy család, egy emberi sors, egy törté-*

net van. Minden tárgynak külön története van! Szerencsére, én még tudom, pontosan ki-ről, kikről van szó. Ezért egészen máshogy viszonyulok a gyűjteményem darabjaihoz.” E gyűjteményből és az apai kollekciónak emelkedett ki lassan az orvostörténeti anyag, és lett gondozója ő, az orvostörténeti adatok és eszközök ma legnagyobb élő magángyűjtője. A tárgyak között található egy több mint 100 éves német gyártású, ma is tökéletesen működő higanyos vérnyomásmérő, egy 1918-ban készült lázmérő, korabeli fogorvosi eszközök és sok más. A gyűjteményből több helyütt rendeztek kiállítást, és látta azt Mindszenten a 2016. évi Országos Honismereti Akadémia arra kiránduló csoportja is.

Egykori orvosok életét tanulmányozva bukkant rá egy kötetben a mindszenti születésű Bene Ferenc nevére, aki 1801-ben kezdte a himlő elleni védőoltásokat és Hoffinger János Györgyére, aki a magyar „bányaorvoslás” atyja. Az előbbi emlékét Ávéd doktor fáradozása nyomán ma bronz dombormű és utca-név őrzi Mindszentben. És elkészült a 104 orvos, állatorvos és gyógyszerész élet-rajzát tartalmazó kötet, amely eddig két kiadást (2000, 2001) ért meg, a harmadik is elkészült már. A kötet szép példája a helyi szaklexikonoknak, amelyek erősítik a helyi azonosságtudatot. A benne szereplő még élő személyek négy-évente találkozót rendeznek a szerző szervezésében. A példa a honismerők számára követendő.

Dr. Ávéd János gyűjtőszenvedélyével eljutott a motorokig és autókig, amelyhez ugyancsak orvosi hivatása vezette el, ugyanis a betegekhez járván sok, már „romjaiban” álló autót és motort látott a házak udvarán, amelyekből ajándékképpen már hét autója van, belőlük már négy OT rendszámú, továbbá egy Bervát és egy Simsont ugyancsak helyrehoztak. Az egyik autót – nagy álma valósult meg – teljesen mindszenti mesterek restaurálták. Tagja az országos Zaporozsec és Moszkvics klubnak. Az utóbbi helyi szervezetét is létrehozták, amelyről idézzük szavait: *„a Mindszenti Veterán Egyesület – melynek alapító tagja vagyok – 2017-ben 3 napos országos találkozót szervezett, melynek tervezésében, rendezésében, szervezésében és lebonyolításában is hathatósan részt vettem. Nagyon jól sikerült, az utolsó napon a mindszenti Keller Lajos Könyvtár és Kulturális Központ előtt 23 db Moszkvics állt a téren! Sem azelőtt sem azóta nem volt találkozón ennyi Moszkvics! A már előbb említett veterán egyesület évenkénti országos rendezvényén is részt veszek gépeimmel, hogy lássák a mindszentiek: az általuk ismert személyekhez köthető gépek sem vesztek el, lehet őket használni, sőt ha akarnak, fordulhatnak is vele egyet, hogy érezzék Ők is azt a csodálatos érzést, amelyet egy ilyen öreg gép adhat annak, aki ezt értékeli. Itt is azt vallom, hogy minden gép mögött egy család, egy élet, egy történet van. Ezt rövid leírásban mindig ki is teszem a gépekre.”*

A múltidéző rendezvények egyik mozgatója városában ugyancsak dr. Ávéd János. 2011 nyarán a mindszenti napok keretében helyeztük el a főtér szép park-jában Apor középkori falu emlékoszlopát. A Pusztulós és Elpusztult Magyar Fal-

vakért Egyesülettel karöltve a mindszentiek, köztük Pozsár Endre anyagi segítségével készült el az alföldi tájba illő téglaoszlop, amely a doktor úr hathatós támogatása nélkül nem valósult volna meg. Ezzel a Vásárhely és Szentes között a középkorban a Tisza folyó mellett feküdt településlánc (Barc, Solt, Körtvélyes, Apor) mindegyikének emlékét egyszerű, ám karakterisztikus téglaoszlop őrzi, figyelemztetve a ma élőket dolgos elődeikre. Az egykori Apor település egyébként az akkor szomszéd falunak, Mindszentnek a jelenlegi területén létezett.

Ünnepeltünk a lánglelkű honismerőkhöz hasonlóan a munkát 60 évesen sem hagyja abba. Áldozatos gyógyító tevékenysége mellett fáradozik nagy terve megvalósításán, a szecessziós stílusú egykori bankpalota helyreállításán. Talán nem is hisszük el, hogy az egykori alföldi, Tisza menti faluban épült művészi alkotás, igaz, lecsupaszítva ma is áll, és termett lokálpatrióta, aki felújításán fáradozik.

Csongrád megyében Bálint Sándor volt a legszögedibb szögedi, a most épp 90 éves dr. Tóth Ferenc a legmakaiabb makai. *Dr. Ávéd Jánossal*, úgy érezzük, folytathatjuk a sort, ő a *legmindszentibb mindsenti*. További munkájához kérjük Isten áldását, és kívánjuk: bővelkedjék orvoslásában és helyismereti munkájában egyaránt további sikerekben.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Kulturális tevékenység

Széljegyzetek egy várostörténeti előadás-sorozathoz

A 20. század utolsó harmadától az egyre inkább felgyorsuló társadalmi, technikai, technológiai változások háttérbe szorítják a múltba visszatekintést és az érdeklődést azon korábbi időszakok eseményei iránt, amelyek hatását máig érezhetjük. Különösképpen igaz ez a helytörténetre és helyismeretre, pedig a történelmet lakóhelyünkön éljük meg családunk tagjainak, munkatársainknak és ismerőseinknek a társaságában. A hely- és határnevek például máig magukban hordozzák felmenőink gondolkodását, nyelvszemléletét és helyhez kötődését. Mi ismerjük őket, e tudás azonban – ne feled-

jük –, más vidékek lakói számára alig jelent valamit. Átéljük egyúttal a generációváltásokat és a településünk arculatán bekövetkező módosulásokat. A már letűnt korszakok iránti nyitottság azért is fontos, mert az új források feltárása, valamint a történetiszemléletben bekövetkezett változások a korábbi eseményeket új megvilágításba helyezhetik. Az utóbbiakra példa a polgári platform által a *Mocsárvilágtól a Dóm térig* címmel szervezett, immáron három éve tartó, a Dóm látogatóközpontjában rendezett, népes érdeklődő tábor előtt megvalósult és a későbbiekben folytatandó előadássorozat. Egyes előadásai éppen az utóbbiakra adnak példát. Hozzájuk fűzzük megjegyzéseinket.

Mint ismeretes, a szaktudomány az Alföldet városhiányos övezetnek tekintette, amelyet – mint azóta feltárták – városokat pótló mezővárosok, pl. Kecskemét, Vásárhely, Szabadka stb., illetve földesúri városok, pl. Gyula, Debrecen, Pankota és püspökvárosok, mint Csanád és Várad népesítettek be. Királyi városként jellemezhetjük Szegedet, amelynek népessége az 1522-es tizedjegyzék alapján nyolctízezer lakosságszámmal Buda és Pest után következett, megelőzte az első kettőn kívül a többi tárnoki várost. Városalaprajza pedig Temesváréval együtt bizonyítja: az Alföldön is létrejött a komplett nyugati városszerkezet (vár, suburbiumok és elővárosok). Egyébként hasonló mondhatunk el az Alföld széli Váradról.

Szegednek az alaprajzát szinte a Nagyrévíz a fentiek határozták meg. Vár, valamint Alszeged (a törökkori néven Palánk) és Fölszeged (Fölsőváros) mint suburbiumok. Reizner monográfiája óta az előbbit Alsóvárossal azonosították, jóllehet az utóbbit csak elővárosként tekinthetjük, akárcsak a defterekből a mai két körút és a Kálvária utca, valamint a Csongrádi sugárút között előkerült Középvárost, amely a török időkben elpusztult, majd utána újra benépesedett.

Bertrandon de la Brocquière lovag 1433-ban Szegedet egy mérföld (kismérföld, 4 km) hosszú városként említette. Egyes szakaszai lehettek a Szentháromság utca (középkori név), az Oskola utca, amely később az egykori, a hozzávetőlegesen a dóm helyén állt Nemzeti iskolától vette a nevét a középkorban Nagy utcának hívták, mint Alszeged főutcáját. Fölsőváros főutcáján, a Dugonics, középkori nevén a mai Dózsa iskola helyén állt Szent György plébániatemplomról elnevezett utcán folytatódott az út, tehát területükön haladt át a lovag által említett egykori utca. Feltűnhet, hogy a vár mellett elhaladó utcarészt nem tudjuk biztosan lokalizálni. Lehet rajta vitatkozni. A várat egyébként meg sem említette a lovag. Talán a város részének (városvár) tekintette.

A várral kapcsolatosan még egy-két felmerülő gondolat. A suburbiumban állt ferences vagy minorita templom helyét máig keresi a kutatás. Egy újabb helyként a várban állt főesperesi templom, miután a főesperes az érseki aulába, Kalocsára költözött, egy ideig talán betölthette ezt a szerepet. A vár jeles kutatója *Horváth Ferenc* nem ellenzi e feltevést. *Pál József* professzorék kötetet készítettek az Erdélyből a Maros, Tisza, Duna útvonalon 1723-ban Bécsbe hajón szállított római erede-

tű faragott kövek történetéről. A hajók egyike Szegednél elsüllyedt. Elképzelhető e kövek egy részének kiemelése a Tiszából, majd beépítése a vár falaiba, ahol másodlagos helyzetben megtalálhatták őket. A két felvetés példája az eddig kevésbé ismert források alapján érlelt továbbgondolkodásnak. Érdemes elmélkedni rajtuk.

A város középkori utcahálózatát *Máthé Zsolt* rajzolta meg, és vitte térképre korszakos jelentőségű művében, amely azért jelentős, mert a Nagyárvíz után jó-részt újra formálták Szeged alaprajzát. Gondoljunk a város körutas-sugárutas szerkezetére és számos utca új vonalvezetésére, valamint a parkokra és magára a Dóm térre. *Máthé* professzor megállapította, hogy az egykori török ház középkori pincével, ám a török kor után épült. Megfejtette az 1698-as tűzvész után készített palánki telekkönyv által rögzített telekrendszert, és azt, hol feküdt az egykori török temető. A Nagyárvíz idején előúszó koporsóinak deszkáiból még kiváló kapanyeleket készítettek.

A török kor, amely városunk végromlását hozta, elején egyedülálló eseményként fellázdak az új uralom ellen a szegediek, és Tóth Mihály egykori bíró, jó lovas gazda vezetésével megpróbálták kiűzni a muzulmánokat a várból és városból. Nem jártak sikerrel, ezért az Alsóvároson élt tovább a magyar élet. *Hegyi Klára* szerint egyedülálló jelenségként maradt ott fenn, nyilván jó pénzért, a magyar igazgatás. Talán Temesvár volt egy ideig hasonló hozzá. A marhakereskedők pedig az állatokkal együtt, mint Európában másutt is, leveleket vittek magukkal, a törökökét is. Amikor egy-egy városba értek, kürtjükkel jelezték az „áru” és a levelek érkezését. Innen vette kürt jelét máig a posta.

A városi notabilitásokat ekkor a tévesen Mátyás, helyesen Havi Boldogasszony templom alatti kriptába temették. Itt nyugszik a Szegedet felszabadító első parancsnok *De la Vergne*, aki az első roham idején sebesült meg. Emlékeztetve arra, hogy akkor a nem az előre, hanem az utánam katonák ideje járta. A felszabadulás (1686. október 23.) után a magyar többség mellett ekkor lett soknemzetiségű a város az itt maradó szerbek és bunyevácok, valamint a beköltöző németek által. Az egyes nemzetiségek külön kolóniákban laktak.

Marjanucz László a Nagyárvívről és az újjáépítésről adott elő. Az előadás során megerősítette azt a tényt, hogy a város feltöltésekor a töltés méreteit a Tisza 0 pontjától számították, és így a talaj töltését nem méterekkel, hanem csak 1-2-vel számolhatjuk, amit már a *Szeged történeti topográfiai atlasz* munkatársai megállapítottak. A korabeliek így tudták, a későbbi szerzők tollán született a tévedés, amely berögzült és legenda lett, nehéz lesz feledtetni.

Szeged a Nagyárvíz után máig gyönyörködtető, a korban modern, eklektikus és szecessziós épületekben gazdag belvárost kapott, továbbá számos hivatal székhelye lett. Ugyanakkor forgalmi helyzetében hátrányos változás következett be. A folyókról az áruszállítás jelentősebb része a vasútra helyeződött át. A fővonalak (Budapest–Kiskunhalas–Szabadka–Belgrád; Budapest–Szolnok–Bé-

kécsaba–Arad–Temesvár és Erdély) elkerülték városunkat. Szeged a Tisza menti társaival egyetemben mellékvonalra került, amely máig így van. Az Alföld-fiumei vasút pedig Trianon után ugyancsak jelentőségét veszítette. Talán egy részébe életet lehel a Vásárhely–Szeged között épülő villamos vasút (HÉV).

A közlekedés elvezet minket a gazdasághoz. Szeged a középkorban csillogó gazdagságát a kereskedelemből szerezte, a török utáni felemelkedését ugyancsak ez segítette elő. A monarchia időkben azonban nem sikerült iparosítása. Elkerülték a modern ipart gründolók, maradtak az élelmiszer-, malom- és fűrészipart alapítók. Gyáraik közül mára jószerével csak a húsipari (Pick) maradt meg. Amint *Klonkai László*, a kiváló közgazdász előadta, a gyáriparban a sikereket nem hozó tradíció máig tart. A szocialista kori gyáralapításokat ugyancsak elsöpörte a nagy világgazdasági átrendeződés, a könnyűipar eltűnése Európából, és nem jött helyettük más, gondoljunk akár az olajbányászatra épülő vegyiparra vagy éppen a gyógyszeriparra. Egyes üzemeket (kábelgyár, konzervgyár) a sikertelen privatizáció nullázott le. A leépülés objektív és személyi okainak vizsgálata még a szaktudományokra és a várostörténet-íráásra vár. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy városunk azon magyar középvárosok közé tartozik, amelyeknek várost fenntartó struktúrái közé alig-alig sorolhatjuk be az ipart, a modern nagyipart.

A vár bontásával és az újjáépítéssel megszűnt a középkori városkép. A vár tégláit a város kapta a királytól, amelynek fejében építette fel a Mars téri laktnyát a 46-os gyalogezred számára, amelynek utóda Trianon utána a 9. gyalogezred, Horthy Miklós háziezrede lett, amely szerepet játszott a második világháború idején a kiugrás megakadályozásában. Az újjáépítés tovább folytatódott a Dóm térnek és a Tisza-parti klinika negyednek a kialakításával, amely kiemelte a területet az építészeti provincializmusból. *Vajda Tamás* adta elő a történetét, amelynek bővített változata a Szeged folyóiratban folytatásokban jelent meg. Újat hozott számos eddig megjelent írás mellett annak a hagyományt és megújulást ötvöző szellemiségnek, a keresztény, nemzeti eszmének a leírásával, amelyben az épületegyüttesek megszülettek. Szemelgessünk közülük.

A panteonban Klebelsberg szerint a sétáló egyetemi hallgatók ismerjék meg a magyar múlt jeles tudósainak portréit. A *justum amore-t*, 'szeretem az igazságot' *Glattfelder Gyula* püspök jelmondatát olvashatjuk a trianoni kapunál, amelyet megépítése óta június 4-zárva tartanak. A hallgatók egy része ma a kaput a szerelem kapujának nevezi, mások, az utóvizsgára menők az igazság kapujának hívják. Mégis jó, ha ismerjük az eredeti jelentést és a finoman Trianonhoz is kapcsolódó gondolatot. Ugyancsak Trianonra emlékeztetnek a homlokzatba illesztett megye címerek. Az elcsatolt megyék címereinek helye üresen maradt. Azt se felejtjük el, hogy a Dóm térnek és környékének építkezéseit a nagy háború után nyomorúságba döntött Magyarország legjelentősebb kulturális építke-

zéseként tisztelhetjük. Ha e sorok írója a térre és épületeire gondol, *Reményik Sándor*, a kiváló erdélyi költő *Templom és iskola* című verse jut eszébe.

Az előadássorozatnak a várostörténet mellett a másik ága a jeles személyiségekről szól. Az első előadást *Szegfű László* professzor tartotta Gellért püspökről, egyházmegyénk első püspökéről és védőszentjéről. A bencés rendi szerzetes bakonybéli remeteségéből érkezett királyi kérésre a Maros menti vadonba, hogy „*elkezdje építeni a keresztény lelkek kertjét*”, és megszervezze a mintegy dunántúlnyi méretű püspökséget. A tudós főpap, az utolsó egyházatyák egyike fő művének, az *Elmélkedés a három fiú himnuszáról* címűnek nagyszerű fordítását *Karácsonyi Béla* és *Szegfű László* végezte el. Forgatják is Temesvárott szorgalmasan. Konferenciákat is rendeznek. Gellért püspök, *Szegfű* szerint, mintegy önként vállalta a mártíromságot, és az első magyarországi nemzetközi hírű teológus volt. Püspökségéből, amelyen ma három osztozik, csak a marosontúli főesperesség területe országunk része. Talán megérjük *Bálint Sándor* boldoggá, helyi szentté avatását, és akkor mintegy ezer év után lesz egy újabb kanonizált szentje a Dél-Alföldnek és városunknak. Róla és Szeged vallásos életéről *Barna Gábor* tartott emelkedett stílusban előadást.

Dugonics András, városunk szülötte szintén helyet kapott a sorozatban. A déli temperamentumú piarista atya, egyetemi tanár, akinek *Etelka* című regénye, mint első magyar regény irodalomtörténeti adat ma már, ám nyelvújítási tevékenységével máig hozzájárult nyelvünk gazdagításához. *Csákány Béla* professzor gyűjtötte össze a matematika nyelvét megújító új szavakat, pl. csúcs, egyenlet, gömb, gyök, hasáb, henger, kör, stb.

A nyelvújítás akkor indult, amikor a magyar nyelvet archaikus volta miatt sokan, jeles magyarok is, nem látták alkalmasnak a korabeli világ újdonságainak kifejezésére, helyette hivatalos nyelvként a németet javasolták, a másik tábor pedig hitt benne, közéjük tartozott a mi professzorunk, és ezzel máig marandót alkotott. Méltán őrzi szobor, tér és utca az emlékét.

Bízunk benne, hogy a középkori glosszátorok és későbbi utódaik nyomán kerülnek történészek, akik a forrásokhoz a jövőben is értő jegyzeteket készítenek, a kommentárok alkotóit követve tanulmányokat írnak, és a summák nyomán összefoglalókat és monográfiákat állítanak össze. Olvasóik és az érdeklődők köre pedig nem csökken. Úgy legyen.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

A magyar nyelv ünnepe

2016 őszén harmadik alkalommal emlékezett meg a magyar nyelv napjáról az Anyanyelvápolók Szövetségének szegedi csoportja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Szent-Györgyi Albert Agóra közreműködésével. 1844. november 13-án lett hivatalos államnyelv a magyar, ezért került be ez a nap ünnepeink közé. Ebben az évben egy egész rendezvénysorozatra került sor, amely októberben egy három fordulós anyanyelvi vetélkedővel kezdődött, amelyen 52 csapat vett részt Csongrád megye középiskoláiból, de csatlakoztak határon túli magyar diákok is. Az óbecsei és az aradi gimnázium tanulói is elküldték a feladatok megoldását. A nyelvi játék talán azért lett ennyire népszerű, mert a szervezők összekötötték a hagyományt a modern technikával: interneten keresztül történt a kapcsolattartás, a csapatok egyidőben kapták meg a feladványokat, és két órán belül kellett a megoldásukat eljuttatni a szervezőkhöz. A tájékozottság, gazdag szókincs mellett fontos volt a találékonyság, gyorsaság, a munkamegosztás csapaton belül. Ezekben nem is volt hiány, sőt a diákok meglepték eredeti ötleteikkel a feladatlapokat javító tanárokat, olyan megoldásokat is beküldtek, amelyekre a feladatírók nem is gondoltak. Nemcsak a diákok szórakoztak jól a nyelvi feladványokkal, hanem a felnőttek is. A vetélkedő során a versenyzők elsajátíthattak sok érdekes kifejezést, régi szólást, közmondást, de a földrajzi, történelmi, sőt biológiai tudásuk is bővült. Minden forduló után megtudták a csapatok a saját pontszámukat, de a többiekét nem, így aztán izgatottan várták a november 10-ei eredményhirdetést, amelyre a Szent-Györgyi Albert Agórában rendezett ünnepségen került sor. A versenyt a csongrádi Batsányi János Gimnázium „RÉLIJA” nevű csapata nyerte a szegedi Karolina Gimnázium „Kicsi a bors, de erős” és „Nagybarátnők” elnevezésű csapata előtt. További 11 csapat kapott jutalmat kiváló teljesítményükért.

A Tiszavirág Néptáncegyüttes Babszem csoportja jobbagytelki táncokat adott elő. Az ünnepségen Rozgonyiné dr. Molnár Emma Kazinczy-díjas főiskolai tanár mondta el ünnepi gondolatait, majd szentesi, szegedi, óbecsei diákok az anyanyelv, a zene és a tánc színeinek, ízeinek megjelenítésével tették emlékezetessé a délutánt.

NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN

Gálaműsorok a magyar nyelv napján

Anyanyelvi vetélkedő és ünnepség 2017-ben a magyar nyelv napja tiszteletére

„A nyelv olyan, mint az ég a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékaival” – ez a Kazinczy-idézet a most már hagyományosnak mondható őszi anyanyelvi rendezvénysorozatunk mottója lett Szegeden. Október az anyanyelvi játékok, vetélkedők hónapja, a novemberi rendezvényünk pedig az eredményhirdetéssel, a magyar nyelv napja tiszteletére rendezett ünnepséggel ennek megkoronázása. Rácsodálkozunk anyanyelvünk színeire, ízeire, miközben jót játszunk, kapcsolatokat építünk, barátságot kötünk.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének szegedi csoportja és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület a Szent-Györgyi Albert Agóra támogatásával, valamint az önkormányzat anyagi segítségével bonyolította le az anyanyelvi rendezvényeket 2017 őszén. Első lépésként egy 3 fordulós, internetes anyanyelvi játékot hirdettünk, amelyre 78 csapat jelentkezett Csongrád megyéből és a határon túli magyar iskolákból, Óbecséről, Szabadkáról, valamint Temesvárról. 69 csapat mindhárom forduló megoldását elküldte. A diákok igen találemények, ügyesek voltak, jól használták ki a feladványok megoldására rendelkezésre álló 3 órát szerdánként. A Mesterhármas nevű óbecsei csapat két fordulóban, a Széphalom nevű csapat a Tömörkény István Gimnáziumból pedig egy fordulóban hibátlan megoldást küldött be. Nemcsak a játékban remekeltek a versenyzők, hanem a csapatnév kitalálásában is kreatívak voltak. A Csantavéri pitypalatykok elnevezés lett a fődíjas, de tetszett az Allite Ráció, Szinuszminuszpi (matematika tagozatos diákok), (B)irodalmi lépegetők, Kazinczy angyalai, Őszikék, Szószóró elnevezés is.

Idei vetélkedőnkön Arany János születésének 200. évfordulójára is emlékeztünk. A feladatok között voltak olyanok, amelyek Arany János műveire kapcsolódtak, a tavasszal megjelent Arany-szótár szavait felhasználva készültek, vagy egyszerűen az „arany” szót tartalmazó szólásokat kellett kitalálni. Az ünnepségünk napján kiállítást is rendeztünk, amelyen meg lehetett tekinteni a 22423 szót tartalmazó értékes Arany-szótárt, *Beke József* munkáját. Az Arany-évhez kapcsolódóan egy másik különlegességgel is megleptük vendégeinket. Bemutattuk *Karsay Istvánné* népi iparművész faragott táblaképeit, amelyeken népballadáknak és

Arany János műveinek jelenetei láthatók. (Képünkön.)

A november 15-én rendezett gálaestünkön dr. Nagy János, a Szegedi Tudományegyetem Lőrincze-díjas nyelvész professzora mondott ünnepi beszédet, majd *Sudár Annamária* színvonalas előadásával megidézte Arany János alakját. A műsorban Kopasz Helga, Kiss Hanna és Vilmos Etelka népdalokat énekelt, a deszki Tiszavirág Néptáncgyűttes pedig legényes táncával kápráztatta el a közönséget.

A diákok természetesen a vetélkedő eredményhirdetését várták leginkább. A csapatok minden forduló után megkapták az elért pontszámukat, de a többiek eredményét nem ismerték, így izgalmassá vált a díjkiosztás. A zsűri 7 csapatnak adott oklevelet és jutalomkönyvet, ezenkívül a Tinta Könyvkiadó nagyszerű kiadványaiból különdíjat is kaptak a jól szereplő diákok. A versenyt az óbcesei Mesterhármás nevű csapat nyerte a szegedi Tekergők és az Olivabogyók nevű csapat előtt.

A sok pozitív visszajelzés arra utalt, hogy a gyerekek szerették ezt a vetélkedőt, érdekesnek, változatosnak találták a feladatokat, jól szórakoztak a három együtt töltött délutánon. Azt meg mi, pedagógusok reméljük, hogy a diákok észrevétlenül tanultak is, hasznos információkhoz jutottak, a szókincsük pedig gyarapodott. A ráadás: a baráti szó, ölelés, amely összeköti a közösségért munkálkodó tanárokat, diákokat a határon innen és túl.

NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület csoportja is meglátogatta a szegedi Szent-Györgyi Albert emlékhelyeket, 2017. május 19-én a Gergely házaspár vezetésével.

Szent-Györgyi Albert emlékezete Szegeden

85 évvel ezelőtt Szegeden izolálta Szent-Györgyi Albert nagy mennyiségben a C-vitamint a szegedi piritaminpaprika segítségével. Szent-Györgyi az első, és máig az egyetlen magyar tudós, aki a Nobel-díjat, a világ legnagyobb tudományos elismerését Magyarországon dolgozva, hazai eredményeiért nyerte el 1937-ben, 80 évvel ezelőtt.

Szent-Györgyi Albert Budapesten született 1893. szeptember 16-án. Édesanyja Lenhossék Jozefina, édesapja Szent-Györgyi Miklós. A család élete különösen alakult. Az édesapa főként a Salgótarján és Balassagyarmat közötti birtokán tartózkodott, az édesanya pedig a gyerekekkel Budapesten lakott. Szent-Györgyi 1917-ben orvosi oklevelet szerzett. Az 1914-től zajló első világháborúba behívták katonarvosnak az orosz frontra, de megsebesült (szándékosan mellőtte önmaga karját), ezért hazaengedték. 1918-ban rövid ideig az olasz fronton is szolgált. Időközben megismerkedett a szép, intelligens, kiválóan teniszező Demény Kornéliával, az egyik államtitkár lányával, és még 1917-ben feleségül vette. Egy lányuk született.

Szent-Györgyi az első világháború után a magyarországi zűrzavaros viszonyok miatt külföldön vállalt munkát. Bejárta Nyugat-Európát. 1927-től egy évig az Egyesült Államokban dolgozott, vágóhidakról vásárolt nagy mennyiségű mellékvesét, az abból kivont anyag érdekelte. Ezt az anyagot a narancsban, és a káposztában is megtalálta. Közben Magyarországon a trianoni békét követően a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet Szegedre helyezték át 1921-ben. Átköltöztek a nagy tudású oktatók, hallgatók. Szegedre nagy feladat hárult, el kellett helyeznie különböző épületekben az áttelepült egyetemet. Így pl. a rókusai és a móravárosi elemi iskolába, valamint a felsőipariskolának épült Kálvária téri épületbe.

Szent-Györgyi Klebelsberg Kunó kultuszminiszter hívására hazajött, és 1930-tól 1945-ig a Szegedi Tudományegyetem Orvosi Vegyészeti Intézetének professzora volt. Ez az intézet a mai Szegedi Szakképzési Centrum Déri Miksa Szakgimnáziuma és Szakiskolájának épületében, a Kálvária téren kapott helyet. Nemcsak a laborok voltak itt, hanem itt kapott lakást Szent-Györgyi és családja is. Feleségén és lányán kívül édesanyja is vele költözött. Szegeden nyitott sportkocsival járt, csinos feleségével teniszeztek, úsztak, a hallgatókkal közvetlen volt. Sokan nem nézték jó szemmel, hogy rajongott a művészetekért és a sportért. A leírások szerint lovagolt, vitorlázórepülő vizsgát tett, a városban pedig az elsők között autózott.

Szent-Györgyi Albert így mesélte el a C-vitamin 1932-ben történt felfedezését: *„Este a feleségem paprikát adott vacsorára. Nekem nem volt kedvem megenni, de nem volt elég bátorságom ezt megmondani. Akkor jutott eszembe, hogy én ezt a növényt még sosem próbáltam ki. Azt mondtam a feleségemnek, hogy ezt inkább elviszem a laboratóriumba, ahelyett, hogy megegyem. Még aznap éjjel megtudtam, hogy a paprika a C-vitamin kincsestára. Pár héttel később másfél kg vitamin volt a kezemben, addig csak ezredgramm mennyiségek voltak. Ezt szétosztottam az egész világon, és onnan tudtuk meg, hogy mi a C-vitamin pontos kémiai szerkezete. Ennek a következménye, hogy ma tonnaszámba gyártják, mint az emberi egészségnek a kútforrását.”*

Mindez Szegeden, a mai Szegedi Szakképzési Centrum Déri Miksa Szakgimnáziuma és Szakközépiskolájának épületében történt, hiszen ott volt a Szegedre költözött kolozsvári egyetem vegytani intézete ekkoriban, az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején. Ott volt a Nobel-díjas biokémikus lakása is. Ettől pár lépésnyire volt a labor, melyet egy közös udvar kötött össze. Így tehát tényleg csak annyit kellett csinálnia a kutatónak, hogy vacsora után átsétált a munkahelyére. Valamikori lakásuk konyhájában 2012-ben az iskola Szent-Györgyi emlékszobát rendezett be. Korabeli kémcsöveken, hűtőszekrényen kívül Szent-Györgyi sakk-készlete is megtalálható itt. Szent-Györgyi Miklósné Lenhossék Jozefina, a tudós édesanyja itt, Szegeden halt meg, a Belvárosi temetőben van a sírja. A sírt minden évben a Déri Miksa Szakgimnázium és Szakközépiskola tanulói gondozzák.

1935-re épültek fel tehát Klebelsberg miniszter ösztönzésére a klinikák, és az árkádok alatt található egyik épületben kapott helyet az Orvosi Vegytani Intézet. Kapuja mellett található Szent-Györgyi egyik mellszobra (Kalmár Márton, 2002), az épület lépcsőházában pedig egy kutatásaihoz kapcsolódó dombormű (1987-ben készült). Ekkor Szent-Györgyiéknek is át kellett adniuk lakásukat az épületet végre birtokba vevő iskolának. A család a Roosevelt téri Wodianer-ház (14. sz.) 1. emeleti, Tiszára néző lakásában lakott ettől kezdve.

Szent-Györgyi Albert az orvostudományi Nobel-díjat 1937-ben kapta meg a C-vitamin kutatásokért. Ezeket a munkákat ténylegesen Hollandiában, nagyrészt Angliában, Cambridge-ben és Szegeden csinálta. De Szegeden kutatót, és akkor is itt volt, amikor a Nobel-díjat neki megítélték. 1937-ben, amikor hírt kapott Hóman Bálint minisztertől is a Nobel-díj neki ítéeléséről, másnap hajnalban ellátogatott a Fogadalmi templomba, ahol felkereste Klebelsberg Kuno síremlékét. Hajdani mentorának, a tudós miniszternek lehajtott fejjel, imába foglalva mondott köszönetet, és elhelyezett egy virágcsokrot. Az egész ország, köztük szegedi tanítványai is büszke örömmel ünnepelték őt. És ezzel a szegedi paprika is diadalútjára indult. A Nobel-díj átadója előtt Szeged város díszpolgárává választotta. A Magyar Tudományos Akadémia 1938-ban rendes tagjai sorába választotta.

Újszegeden vásárolt villát magának, hiszen továbbra is Szegedet választotta kutatásai színhelyéül. 1938-tól 1945-ig lakott a 38. számú villában, a róla elnevezett utcában. Ezt 1988 óta emléktábla jelöli. 1939-ben elkezdődött a második világháború. Kolozsvár az 1940. augusztusi második bécsi döntés értelmében Észak-Erdéllyel együtt ismét Magyarország része lett. Az egyetem visszaköltözött Kolozsvárra. Szegeden azonban az 1931-re felépült egyetemi épületekbe új egyetemet alapítottak 1940-ben, a Horthy Miklós Tudományegyetemet. Szent-Györgyi Albert az 1940-41-es tanévben első rektora lett ennek az egyetemnek. Akkoriban egy évre választottak rektort. Szent-Györgyi a Nobel-díj után nem beszélt többet a C-vitaminról, hanem immáron rektorként, az izommozgás biokémiájával kezdett foglalkozni.

1947-ben a svájci Alpokban tartózkodott, amikor úgy döntött, nem tér haza. Az USA-ban, a Boston melletti Woods-Hole-ban telepedett le. 1973-ban az MTA Szegedi Biológiai Központ avatására Magyarországra látogatott. Ekkor avatták a Szegedi Orvostudományi Egyetem díszdoktorává. Szent-Györgyi utoljára 85 éves korában látogatott Magyarországra, az Atomfizikai Tanszék meghívására, és csak fizikusoknak tartott előadást. Kilencvenhárom évesen, 1986 októberében hunyt el Woods Hole-ban. az Atlanti-óceán partján lévő házának kertjében temették el.

Az egyetem az Általános Orvostudományi Kar Dékáni Hivatalában 2011-ben emlékszo­bát rendezett be a tiszteletére, a Tisza Lajos krt. 109. alatt. A Szegedi Akadémiai Bizottság székházában Nobel-díja odaítélésének 75. évfordulója alkalmából avatták föl mellszobrát (Kligl Sándor alkotását) 2012-ben. Születésének 120. évfordulóján, 2013-ban Szent-Györgyi-szobrot avattak Szegeden. Ez a teljes alakos szobor Bíró Lajos alkotása. Különlegessége, hogy a Szegedi Tudományegyetem Dugonics téri központi épületének lépcsőjéről lépeget lefelé a kutató, kezében pipával. Nevét őrzi Szegeden a Szent-Györgyi Albert Agóra is. A szegediek méltán lehetnek büszkéek arra, hogy városukban Nobel-díjjal elismert kutatás történt.

GERGELY ISTVÁN – GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Egyesületünk felvidéki tanulmányútja

Többhónapos szervezés eredményeként 2017. augusztus 8-án 47 fővel indul­ tunk Gömör és Szepesség látványosságainak, érdekességeinek megtekintésére. A szervezésben kezdettől nagy segítségünkre volt a rozsnyói Rozart polgári társulás. Egyben ők voltak a vendéglátók, szállásadók és az étkezések lebonyolítói. Gazdag programot terveztünk. Arra persze senki sem számított, hogy a technika ördöge lelassította célpontjaink lerohanását. A feszesre szabott programból

A késmárki várban és a kassai múzeum előtt

az első napon ezért Ochtina (Mártonháza) aragonit barlangját sajnos nem sikerült megnéznünk. Kárpótolt minket azonban Csetnek (Štítňik) evangélikus temploma, ahol a vezető alapos ismertetőt tartott, amelyet Egyesületünk tagja dr. Tóth István tolmácsolt. Sok figyelemre méltó relikvia rejtőzött a templomban. Láthattuk a ragyogóan faragott szószéket, az egyik legrégebbi keresztelő medencét, orgonát valamint a gyönyörűen feltárt középkori gótikus freskókat. Majd Mártonháza (Ochtina) felújítása alatt lévő evangélikus templomában a helyi lelkész barátságos fogadtatása és a magyarul felolvasható történeti ismertető lekötötte a csapat figyelmét, annak ellenére, hogy már elég késő volt. 20 óra körül érkeztünk a szálláshelyre, Rozsnyóra.

A második napon (a leghosszabb útvonalunk) a kilenc megnézni tervezett objektumból hat megtekintése valósult meg. Ez egyértelműen az aznapi program túlméretezéséből adódott. A közel 50 fős csoport mozgatása elég nehéz volt a korosztályi különbségek miatt. Ám a legfontosabbakat sikerült megtekinteni (Késmárk-evangélikus fatemplom, Thököly-kripta, Thököly-vár kiállításai, lőcse-óvárosháza, Pál mester háza, Szt. Jakab templom).

A harmadik napon Jászón a premontrei apátság és Kassa városában a Kelet-Szlovákiai Múzeumban a kassai kincslelet és további kiállítások, a rodostói ház, Szent Erzsébet Dóm és a Rákóczi kriptá, valamint visszafelé a Szádelő völgye megtekintése valósult meg. Kassa és az ott megtekintett objektumok csak feltélesen szerepeltek a programban. A csoport azonban egyöntetűen elfogadta a kassai látogatás programját, az elmaradtak pótlása gyanánt. Az állami fenntartású múzeumi egységekben viszont a belépők esetében díjmentességet kaptunk.

A negyedik napon Rozsnyó Bányászati Múzeum állandó Látványtárát, a betléri Andrassy-kastélyt és Krasznahorkaváralja Andrassy Képtárát tekintettük meg. Ezt követően elindultunk hazafelé. 4 nap alatt 1400 km-t tettünk meg. Úgy vélem, mindenki élményekben, emlékekben gazdagon tért haza.

TÓTH ISTVÁN

Alkotó honismerők

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2017. szeptember 1-től október 15-ig tartó képző-, ipar- és fotóművészeti kiállítást rendezett *Alkotó honismerők* címmel. A rendezvény létrejöttét Gergelyné Bodó Mária kezdeményezte, az ő ötlete és szervező munkája indította el és eredményezte az esemény sikeres megvalósulását. A kiállításra most azok az alkotók kaptak meghívást, akik már bemutatkoztak „önállóan” is, és örömmel vállalták a mostani megmérettetést. Így tíz tagtársunk munkáiban gyönyörködhettünk.

A kiállításnak Szegeden a Kecskési Művelődési Ház adott otthont. A világos, fehér falú teremben jól érvényesültek a kiállított tárgyak, lehetőséget adva a csendes, nyugodt szemlélődésre. Az alkotások tematikában természetesen valamilyen módon kapcsolódtak a honismerethez, műfajt tekintve viszont igen változatos anyaggal találkozhattunk. Volt festmény, grafika, szobor, fotó, fafaragás, iparművészeti tárgyak, pásztorfaragások. Dr. Markos Gyöngyi munkáját, aki a kiállítást rendezte, ez egy kicsit nehezítette is, de ötletességével ügyesen oldotta meg a sokféleség egységessé tételét, kihasználva a falfelületek méretét, tagoltságát, a tárlók elhelyezésének lehetőségét, így átláthatóvá tette a sokszínűséget.

A kiállításról katalógus készült, amelyet Gergelyné Bodó Mária szerkesztett, anyagát Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna lektorálta, és ő szerkesztette a meghívót is. A katalógus megjelenését a Honismereti Szövetség támogatta. Prof. dr. Blazovich László elnök megnyitójában és a katalógus előszavában utalt arra, hogy a kiállításon az önmagukban álló alkotásokat egy rendező elv, a honismeret kapcsolja össze. A haza, a szülőföld jelenik meg az egyes művekben az alkotók világlátásával, szellemi, művészi indíttatásával megvalósult formában. Németh Lászlót idézte, aki azt írja, hogy „*ép lelki élet nincs szülőföld nélkül. A mindennapi élet, az emlékek, amelyek hozzáfűznek, nemesítenek, és érzelem gazdaggá tesznek.*” Ezt hangsúlyozta megnyitójában, mert úgy érezte, hogy ezt sugározzák a kiállított művek felénk, nekünk, akik szintén az alföldi környezetben élünk, ezért talán jobban megragadnak bennünket. Beszélt az alkotók egyéb honismereti munkásságáról, így is bemutatva őket a megnyitó közönségének. Kiemelte, hogy nem a hiúság kieléje vagy a népszerűsége törekvés miatt alkotnak, hanem azért, hogy közkinccsé tegyék azt, ami bennük van, és amit értéknek tartanak.

Néhány szó az alkotókról:

Dobayné Deák Éva, aki a katalógus nyomdai előkészítője is volt, hangulatos, színes anyagot hozott. Akvarelljei, pasztellkréta rajzai frissek, lendületesek, rajz szakos végzettségéhez méltóak. *Kiss Árpádné Bodó Bernadett* hobbija az alkotómunka. Sokféle technikát alkalmaz, láthattunk tőle papírból készült maketteket (12 éves volt, amikor az Országház makettjét összeállította), vesszőből, gyékényből készült használati tárgyakat, üveg és tűzzománc képeket. *Dr. Kruzslicz István Gábor* sokoldalú alkotó. Komoly levéltárosi és helytörténeti kutatómunkája mellett megszerezte a rajztanári diplomát is. Szénrajzai, akrillal festett tájképei, kedves szobrai alátámasztják a mesterségbeli tudás meglétét. *Licsicsányi István* a kiállítók doyenje, a díszítő fafaragás magas szintű mesterségét szemléltette. Munkái egy egész tárlót tettek ki, „böngészésre” készítette a látogatókat. *Lőkös Sándorné* fotói dokumentumfotók. Hódmezővásárhely környékének pusztuló tanyavilágát idézik. Munkáinak érzékeny színvilága még fokozza a látvány lehangoló hangulatát. *Markos Anna*, mint útkereső fiatal, hatásos és szép dokumentumfotókat mutatott be. A fekete-fehér fotók kontrasztjai hűen tükrözik a téma látványvilágát, a zsidó temető egyszerűségét, a temetkezési szokások dokumentumait, melyek ugyanakkor művészi élményt is nyújtanak. *Pál László György* fotósorozata valódi értéket képvisel. Az *Eltűnt tanyai iskolák emlékezete* című sorozat darabjain az eltűnt iskolák „maradványait”, emlékhelyeit örökítette meg. Ezek a fotók nemcsak mint dokumentumok nagyon értékesek, hanem mint alkotások is, odafigyelésre, megállásra készítetnek. *Pál Richárd* színes fotóinak világát ő maga így fogalmazta meg: „Experimentális-konceptuális munkáim középpontjában a valóság és a képzetes (konstruált) valóság ellentmondásossága, a környező világ és az ember viszonyának rendszerezése áll.” *Nagy Gábor*, a makói József Attila Múzeum néprajzkutatója a kiállítás igazi meglepetésembere volt. Mint népi iparművész igen magas színvonalú pásztorfaragásokkal színesítette a kiállítást, és bőrduda játékkal, mely a megnyitó része volt, óriási sikert aratott.

És végül jómagam: elsősorban sokszorosító grafikát „gyártok”, de kedvelem az egyedi grafikai technikákat is, különösen a diópác melegsége vonz. A sokszorosító grafikák közül a hidegtű festőisége, lágysága, a leheletfinom vonalak érzékenysége fogott meg. Témáimat a természetből merítem, de a látványt átalakítva fejezem ki gondolataimat, érzéseimet. A jövőben szeretnénk teret adni azoknak a tagtársaknak is, akik talán túl szerények, vagy csak egyszerűen félnek a megmérettetéstől, de mégis szívesen megosztanák másokkal is az alkotás gyötrelmét, örömet, élményét.

A kiállítás létrejöttét támogatta: Csongrád Megyei Honismereti Egyesület, Szeged-Kecskési Művelődési Ház, Honismereti Szövetség, Deli Albin magánszemély (Dorozsma), SZSZC Móravárosi Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája

ORMOS ZSUZSANNA

Kiállítás Vajnai János Juhász Gyula és József Attila verseihez készített grafikáiból

A 2017-es esztendő különleges évforduló a magyar irodalomtörténetben: 80 évvel ezelőtt hunyt el néhány hónap különbséggel a magyar irodalom két költőszénije, Juhász Gyula (1937. április 6-án) és József Attila (1937. december 3.) Juhász Gyula makói tanári munkája (1913–1917) 100 évvel ezelőtt ért véget abban a makói gimnáziumban, ahol 1920-22-ben József Attila is tanult, és ahonnan költői pályája elindult, nem kis mértékben Juhász Gyula pártfogásának is köszönhetően. Kapcsolódási pont életükben a jeles makói mecénás, Espersit János háza és baráti köre, ahol mindketten időlegesen megnyugvásra, ösztönző alkotói légkörre és megértő baráti támogatásra találtak. Életük több ponton kötődött nemcsak Makóhoz,

hanem a Tisza-Maros vidékéhez is, főként Szegedhez, amely Juhász Gyula szülővárosa, középiskolai tanulmányainak helyszíne, első versei megjelenésének és publicisztikai tevékenységének városa. József Attila első verseskötetét szintén itt adták ki, de életre szóló kudarcélménye is a szegedi egyetemhez fűződött. Közös volt bennük hányatott sorsuk, a meg nem értettség, a szeretethiány, az el nem ismerés, a magányosság érzete, a pesszimista kedélyállapot, amely verseikben és öngyilkossági kísérleteikben is megnyilvánult. Mindketten a XX. századi magyar líra legkiemelkedőbb alakjaiként ismertek a világirodalomban.

Vajnai Jánost, a vásárhelyi puszták világában gyökerező kiskunlacházi grafikusát a magyar irodalom iránti olthatatlan szenvedélye ihlette sajátos „műfajú” kiadványok összeállítására. A legnagyobb magyar költők tájverseiből kiemelt részleteket társít a vásárhelyi puszták tanyavilágáról rajzolt gyönyörű, pasztellszínekkel is árnyalt grafikáival. E két művészeti kifejezési forma – együtt és tökéletes hangulati egységben olvadva össze – tükrözi a rég pusztuló paraszti-tanyai világ minden szépségét és szomorúságát, és az évente éledő és elhaló alföldi természet

változásait. Vajnai János a két nagy költőhöz kapcsolódó évfordulók emlékére olyan grafikai sorozatokat készített, amelyek a költők életútjainak helyszínein szerzett benyomásait örökítik meg.

2005-ben, József Attila születésének 100. évfordulójára – a makói gimnázium támogatásával – jelent meg „Az ám, hazám” címmel, Kocsisné Maráczai Margit szerkesztésében az a kis füzet, amelyben József Attila pesti szülőháza és a Ferenc téri bérház, az öcsödi nevelőszülőkháza, a szabadszállási csőszház, a makói gimnázium, a kiszombori lakóház, a szegedi egyetem, a vásárhelyi rokon Makai háza, a Tisza szálló, a Parlament a Dunánál, a lillafüredi Palota Szálló és a balatonszárszói vasútállomás képei idézik fel a költő életének fontos helyeit, társítva verseinek hangulatilag odaillő részeivel.

2017-ben, a 80. évfordulóra jelent meg Kiskunlacházán a *Juhász Gyula emlékére* című kiadvány – Budai Szilvia szerkesztette –, amely a szegedi, vásárhelyi, budapesti, nagyvárad, szakolcai, makói épületek, a Vásárhely környéki tájak ábrázolása mellett kiemelten mutatja be a Tisza szépségeit, amelyek ihletet adtak Juhász Gyula több szépséges versének megszületéséhez.

E két grafikai sorozat 47 hangulatos képéből és a melléjük illesztett versekből Oláh Nóra rendezett nagyszerű kiállítást az Espersit-ház Irodalmi Múzeum folyosó galériájában, amely a legméltóbb helyszín volt a két nagy költőre emlékezéshez. Ihletett környezetben hangzott el *Gilinger Katalinnak*, a Marosmenti Művésztelep vezetőjének megnyitó beszéde, amely 2017. június 20-án a szépszámú érdeklődő közönség figyelmébe ajánlotta a különleges kiállítást.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Gilinger Katalin megnyitja a kiállítást

Vajnai János képei a folyosón

Egyesületünk tagságának változásai, közösségeink vesztesége

In memoriam Bogdán Lajos (1935–2017)

Őseredeti, őserrejű népművelő és „honismerő” (a honismereti mozgalom aktív munkatársa) távozott nemrégiben a földi világból: a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület egyik leglelkesebb egykori titkárát, a Csongrád Megyei Népművelők Egyesülete a '60-as, '70-es évek nagy népművelői generáció talán utolsó tagját gyászolja Bogdán Lajostól búcsúzva. A „két lábon járó népművelés” (e kifejezés Huber Bertalan volt megyei főjegyzőtől származik) már gyermek- és fiatalkorától kezdve szoros szövetségben élt a szögedi hagyományokkal, hiszen mindig a szögedi nemzet tagjának vallotta magát, őző szögedi nyelvjárásban beszélt, majd később írt, legfőbb példaképe a legszögedibb szögedi, Bálint Sándor volt.

Szó szerint munkás, küzdelmes ifjúkora után (apját, az utolsó szögedi szita-kötőt követte a kétkezi mesterségben) 1963-tól kezdve dolgozott a soknevű Csongrád megyei művelődési központban (e nevet csak a nyolcvanas években kapta meg a leghosszabb ideig Csongrád Megyei Továbbképzési és Módszertani Központként működő intézmény), melynek 32 évig volt univerzális munkatársa. Elsősorban az amatőr színházi, amatőr filmes és fotós mozgalom generálása tartozott hozzá, de átmenetileg foglalkozott a kórusérettel, népzenevel, a népdalkörökkel is. Óriási lelkesedéssel szervezte a szakmai találkozókat, továbbképzéseket: voltaképp együtt élt azokkal: az amatőr színjátszó rendezői tanfolyamok leglelkesebb résztvevője ő maga volt. A gyermek- és ifjúsági színjátszás akkoriban új irányzatának kidolgozásában olyan kimagasló személyiségekkel dolgozott együtt, mint Debreczeni Tibor, Bácskai Mihály és dr. Kovács Miklósné. Maga is kiváló amatőr filmes és fotós volt.

Első és egyetlen munkahelye 1992-ben megszűnt, illetve beolvadt a megyei pedagógiai intézetbe: Bogdán Lajos ettől kezdve „utolsó mohikánként” dolgozott: utolsó két aktív évében már az összes korábbi közművelődési szakterület gondozása hozzá tartozott. S természetesen alapító tagja volt a szintén „többnevű” Csongrád Megyei Népművelők Egyesületének: egyesületi összejövétel, kirándulás elképzelhetetlen volt nélküle. Hosszú évtizedeken keresztül volt az ágazati szakszervezet aktív tisztségviselője: az 1989-ben megalakult Közgyűteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetének első megyei ügyvivője volt 1992-ig.

Épp a megyei művelődési központ átgondolatlan és elhamarkodott felszámolása évében került kapcsolatba a honismereti mozgalommal, 1995-ben a megyei honismereti egyesület titkára, fő szervezője, motorja lett. Óriási energiával, számtalan kapcsolatot kiépítve tartotta össze az egyesületi tagságot, jelentős érdemeket szerzett a történelmi–művelődéstörténeti vetélkedők lebonyolításában, publikált a Honismeret című folyóiratban és más regionális kiadványokban, előadásokat tartott, emléktáblák állítását kezdeményezte. A Szegedi Közéleti Kávéház számos estjén volt házigazda, a Szegedi Közművelődési Tanács munkájában hosszú évekig vett részt aktívan. 1994-ben Honismereti Emléklapot vehetett át, 2000-ban a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért Érem kitüntetését kapta meg, 2010-ben az 50 éves honismereti mozgalomban végzett munkáját jubileumi emléklappal ismerték el, 2008-ban pedig Wlassics Gyula-díjban, a közművelődési szakma miniszteri szintű kitüntetésében részesült.

Jelentős, értékes munkássága, rendkívüli, tisztaszívú személyisége emlékét megőrizzük. Nyugodjon békében szeretett városa, Szöged megszentelt öskertjében.

KISS ERNŐ

Nekrológ Bogdán Lajos halálára (1935–2017)

*Bogdán Lajost 2017. június 23-én kísértük utolsó útjára
a szegedi Dugonics-temető ravatalozójából.*

„Testünk a földé, Istené a lelkünk, szellemünk az, amit örökül hagyunk”, írja Horváth Istvánné egy versében. Amikor Bogdán Lajostól búcsúzunk, e sorok idéződnek fel bennünk, hiszen nem kincseket, hanem a legtöbbet, méltó emberiségét, humánusát, jó kedélyét és ismeretgazdagságát hagyta ránk, amelyből még hosszú ideig meríthetünk.

Főlsővárosi iparos családból származott, magával hozta az ősök szorgalmát, szakmaszeretetét és emberségét. Városát csak katonasága idejére hagyta el, „szögedinek” vallotta magát, példaképének Bálint Sándort tartotta, és minden fórumon, főképp a honismerők között hangoztatta nagyságát, hivatkozva e téren kifejtett úttörő munkásságára. Harcát végül siker koronázta. Bálint Sándort beemelték a jeles honismerők sorába. Bogdán Lajos hűsége és kitartása elnyerte jutalmát.

Pályája nem könnyen indult. A maszek iparos jól tanuló gyerekét nem vették fel a gimnáziumba, ezért apja mellett kitanulta a szítás mesterséget, és így már mint kiváló ifjúmunkást saját jogán felvették a város akkor egyetlen fiúgimnáziumába, a Radnóti Miklós Gimnáziumba. A végzés után, akkor még javában élt a származási kategóriák rendszere, az egyetemre szintén nem vették fel. Ezután 1963-ig újra édesapja műhelyében dolgozott.

A fotózást, amelyet a gimnáziumban sajátított el, nem hagyta abba, sőt elsajtította a kisfilmkészítést is. Részt vett dr. Német András *Ülés vagy értekezlet* című kisfilmjében, amely az országos- és az UNICA világfesztivál díjnyertes filmje lett, valamint az akkor ikonikus jelentőségű balástyai művelődési ház igazgatójának, Kiss Istvánnak *Badarságaim* című alkotásában. Maga az *Utolsó szitakötő* című kisfilmjében édesapjának állított emléket, a *Szentesi tekerősben* pedig a hangszert még eredeti használatában mutatta be.

Mint ismert amatőr fotós került 1963-ban a később sok nevet viselt megyei művelődési központba, ahol a fotózás mellett az amatőr gyermek- és ifjúsági színjátszás népi hagyományokon alapuló új formáját dolgozták ki *Debreczeni Tiborral*, *Bácskai Mihállyal* és dr. *Kováts Miklósnéval*. Közben levelező tagozaton elvégezte a JATE Bölcsészettudományi Karán a magyar-történelem szakot, és folyamatosan gyarapította nagy lemez- és könyvgyűjteményét.

A megyei művelődési központot 1992-ben meggondolatlanul beolvasztották a pedagógiai intézetbe, és ettől kezdve másodmagával, majd egyedül szervezte a megyei közművelődést. Az utolsó két évben már csak maga vitte az összes közművelődési szakterület ügyeit. Ő volt a testet öltött közművelődés. Tagja lett a Csongrád Megyei Népművelők Egyesületének, az 1989-ben alakult Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetének pedig ügyvivői tisztét töltötte be 1992-ig. Mivel 1992-ben a honismeret ügyének támogatását is rábízták, kapcsolatba került a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel, amelynek 1994-től titkára lett, a feladatot másfél évtizedig látott el. Munkája elismeréseképp, miután betegsége miatt e megbízatásról lemondott, tiszteletbeli örökös titkári címet kapott.

Bogdán Lajos az átmeneti időszakban végezte a titkári munkát. A népfront patronálása mellett működő mozgalom ekkor alakult át Honismereti Szövetséggé, és ekkor alakultak meg a megyei egyesületek, köztük a Csongrád megyei is, amelyek önfenntartók lettek. Az egyesületben új otthonra talált. Titkárként a megyei honismereti mozgalom fő szervezője, motorja lett. Óriási energiával, sok-sok ötlettel, rengeteg kapcsolatot építve és a korábbiakat felhasználva tartotta össze a megye sok településén élő egyesületi tagságot. Fáradhatatlanul szervezte az egyesület programjait, részt vett, és hozzászólásaival segített a honismereti akadémiákon, a kiadványszerkesztői, valamint az „Iskola és honismeret” konferenciákon, továbbá az országos küldött- és elnökségi üléseken,

Egyesületünk tagjai megadták a végtisztességet tiszteletbeli örökös titkáruknak

szervezte és kísérte a diákokat az ifjúsági honismereti akadémiákra, a honismereti Szövetség által meghirdetett történelem-művelődéstörténeti vetélkedők megyei fordulójának lebonyolításában jelentős érdemeket szerzett. A Honismeret folyóiratban és más regionális helyismereti kiadványokban gyakran publikált, helytörténeti és művelődéstörténeti témákban előadásokat tartott. Sokrétű munkájának minden szegmense itt felsorolhatatlan.

A hagyományörzés érdekében javaslataival segítette emléktáblák avatását, a tudományos ismeretterjesztést, a civil szervezetek kapcsolattartását, és mintegy évtizedig képviselte az egyesületet a Honismereti Szövetség elnökségében. Közben más művelődési szervezetekkel kereste a kapcsolatot. Előadássorozatokat szervezett, jelen volt a városi művelődési rendezvényeken. A szegedi Közéleti Kávéház számos estjén házigazdaként műveikkel együtt, ismert jeles személyiségeket mutatott be. Mindezzel erősítette a helyi azonosságtudatot, színesítette a couleur localt.

2010-ben a honismereti mozgalomban végzett 50 éves munkájáért – a megbecsülés jelenként – jubileumi emléklapot adtak át neki. Közművelődési munkájáért 2008-ban Wlassics Gyula-díjat vett át, majd Szegeden Kazinczy-érmet kapott a közművelődési dolgozók nagy generációjának nagy öregjeként.

Az ügybuzgó, mindig segítőkész és jó szándékú baráttól és kollégától *Reményik Sándor* soraival búcsúzunk:

*Viszontlátásra a földnek porában,
Viszontlátásra az égi sugárban.
Viszontlátásra a hold udvarán,
Vagy a Tejút valamely csillagán –
„Vidám viszontlátásra” mégis, mégis!*

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Egyesületünk új tagjai 2016–2017

Apjok Vivien – Néprajzkutató, oktató, oktatósszervező a Szegedi Tudományegyetemen. Makón született, s szülővárosában végezte

alap- és középfokú tanulmányait. A néptánc, a fúvószenekar és a József Attila Gimnáziumban eltöltött 8 év is erősítette lokálpatriotizmusát. Érettségi után felvételt nyert a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar néprajz alapszakára, ahol a kisebb-nagyobb kutatási feladatok témájául igyekezett Makót választani. 2013-ban alapszakos szakdolgozata is a makói Hagymafesztivállal foglalkozott. Néprajzos tanulmányait mesterképzés keretében folytatta, közben pedig a makói József Attila Múzeum néprajzos muzeológusaként dolgozott. Itt került kapcsolatba a festett bútorokkal, menyasszonyi ládákkal, amely mesterszakos diplomamunkája témája lett. 2015 szeptemberétől felvették a SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkor/Néprajz alprogramjába. Fő kutatási területe a Maros folyó társadalmi és kulturális szerepének változása a 19. század végétől napjainkig (rekreáció, szabadidő, kulturális fogyasztás). Doktori disszertációját a fürdő kultúra, rekreáció és turizmus témakörében írja. Szegeden él és dolgozik, de büszke makói gyökereire, mindarra az épített és szellemi örökségre, amely a Maros menti Konstantinápolyt jelenti.

Bodó Ferencné – nyugdíjas. 1961-ben érettségizett a Tömörkény István Leánygimnáziumban. Humán érdeklődésű. A történelmet dr. Oltvai Ferencné tör-

ténelemóráin szerette meg. A Kőrösy József Közgazdasági Technikumban képezített könyvelő, tervező, statisztikus oklevelet szerzett. A Pick Szeged Rt-ben dolgozott 30 évig, mint pénzügyi előadó, onnan ment nyugdíjba. A Honismeret folyóiratot 10 éve olvassa. Évek óta, mint pártoló tag járt a honismereti előadásokra, kirándulásokra. Szívesen vesz részt az egyesület rendezvényein, nézi tagtársai kiállításait. Hobbija a sütés-főzés, hagyományos tájjellegű ételeinek receptjei többször megjelentek a Dél-magyarország szakácskönyveiben, az egyesület rendezvényein kedveskedik süteményeivel tagtársainak.

Csordás Zoltán Péter Dombóváron született, középiskolai és egyetemi tanulmányait Kaposváron végezte. Agrármérnök, 2009 óta él Szegeden. A Hódmezővásárhelyi Járási Hivatalban kormánytisztviselő, helyszíni ellenőri feladatkörrel. Szeged-Tisza Rotary Klub tagja 6 éve, az egyesület titkára. Szabadidejében nagyon szeret olvasni, dokumentumfilmeket nézni és kiállításokra jár. Családfeltárás során mindig érdeklődéssel hallgat-

ja az idősebb rokonok történeteit, anekdotáit. Fő érdeklődési területe: Szeged helytörténete, építészeti emlékei, nevezetességei és művészete, kultúrája. Főleg az alföldi festőiskolák és az ahhoz tartozó festők művei vonzzák. A szülőföld, lakóhely értékeivel szeretné bővíteni ismereteit és érdekes emberekkel találkozni.

Deli Albin – kereskedő 1964-ben született, a vajdasági gunarasi általános iskola elvégzése után a topolyai Testvériség, Egység középiskolában szerzte meg a kereskedelmi végzettség IV. fokozatát. 1993-ban költözött át Magyarországra, Kiskundorozsmára, ahol ruházati üzletet vezet. Hagyománytisztelete és helytörténeti, kulturális érdeklődése párosul a közösségért végzett munka szeretetével. Családjával együtt végzett kitartó gyűjtőmunkája eredményeként hozta létre és gondozza a Dorozsmai Tájház néprajzi gyűjteményét, valamint saját lakóházában a polgári gyűjteményt. A Dorozsmai Helytörténeti és Kulturális Egyesület megalapítója és vezetője.

Fári Irén – történész, muzeológus (Hódmezővásárhely, 1956. szept. 24.) Középiskolai tanulmányokat (1971-75) Szegeden végzett, a Tömörkény István Gimnáziumban érettségizett. Egye-

tem: 1976-82: Budapesten az ELTE BTK történelem-népművelő szakán szerzett oklevelet. 1994-ben Szegeden, a JATE BTK-n doktorált, 2003-06-ban a Debreceni Egyetem történelem PhD képzésén abszolutóriumot szerzett, 2004-05, 2006-07 a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Rajz Tanszékén bútor-és tárgy történeti képzésre járt. 1976. január

1-től a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársa. Főbb kiállításai: Céhek, céhemlékek Csongrád megyében, 1989, Címerünk történetéből, 1990, „...és jött a gőzös” 150 éves Szeged vasútja, 2004. 2011-ben készült el a „Szeged anno... fényképeken őrzött történelem” című nagyszerű kötete.

Kiss Árpádné – Élete és munkája Szegedhez kötődik, itt született és járta ki az iskoláit. Érdeklő Szeged múltja és a régi időkben élők mindennapjai. Szüleitől örökölte az alkotás

iránti vágyat. 11 éves korában kezdte el a makettek készítését. Az Alkotóházban tanulta meg a tápéi gyékényfonás és szövés alapjait, az Agórában pedig a tűzzománczást. Folyamatosan sajátítja el az Elizabeth Art kreatív technikáit, a Millefiori ékszer és kerámiakészítést. Több kiállításon is részt vett alkotásaival Szegeden és Budapesten. Érdeklő a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkája, segíti bemutatni a múltat, néphagyományokat, egykori iskolákat, tájházakat, mesterségeket és az országhatáron kívül élő magyarok életét.

Lantos Imre – 1965. január 29-én született Szentesen. Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Jelenleg a Koszta József

Múzeumnál dolgozik. Gyermekkorától érdeklő a történelmi értékek. Segíti a kiállítások megszervezését. 1998-tól tagja a Tájak Korok Múzeumok Egyesületnek. Felkérésre megalapította a szentesi tagcsoportját, Koszta József Klub néven. A csoport célkitűzései: a történelmi, építészeti, kulturális értékek megismerése és megismerteté-

se. Az idelátogató csoportoknak bemutatja Szentés és környékének kulturális, történelmi nevezetességeit. Szerkeszti és frissíti a Koszta József munkásságát bemutató oldalt, a Barangolás Szentés kincsei között és az Útiterv című oldalt. Gyűjti az épített örökségek, szobrok, emléktáblák, szakrális emlékek anyagát.

Nagy Csaba – Makón született és általános iskolai tanulmányait is itt végezte. Szegeden a Vedres István Építőipari Szakközépiskolában érettségizett, majd ott építésztechnikusi vég-

zettséget szerzett. Jelenleg a Makói Polgármesteri Hivatalban dolgozik mint ügyintéző. 2016 óta tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek és a Makói Honismereti Körnek. Érdeklí a honismeret, a történelem, az építészet és az építészettörténet. Munkahelyi elfoglaltságaitól függően részt vesz a honismereti rendezvényeken és tanulmányutakon.

Nagy Gábor – néprajzkutató és népzeneész. 2005-ben szerzett diplomát az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Ant-

ropológiai Tanszékén. Barna Gábor, Bellon Tibor, Juhász Antal és Pusztai Bertalan tanítványa. 2015-től dolgozik a makói József Attila Múzeumban néprajzkutató muzeológusként. Az 1990-es évek közepétől fordult a pásztorkultúra felé, először a pásztorzene, a dudazene felől közelítette, majd eljutott a dél-alföldi pásztorművészet, -viselet és pásztor nemzedékek kutatásához. 1998-ban dudásként, 2005-ben a szegedi Rozsdamaró zenekar tagjaként kapott Népművészet Ifjú

Mestere miniszteri kitüntetését. 2017-től az SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusza. A pásztorkultúra mellett népi építészeti, népzenei és népviselet-történeti kutatással foglalkozik.

Németh György – végzettsége okleveles gépészmérnök, a MÁV Zrt. dolgozója. 1979 óta él Szegeden, itt dolgozik, családi, baráti és ismeretségi köre ide köti. Szombathe-

lyen született, iskolai tanulmányaimat Budapesten végezte. Tanárai id. Antal Imre, dr. Trencsényi Waldapfel Imréné, dr. Sánta Jánosné. Az I. István Gimnázium fizikailatin tagozata után a BME Közlekedésmérnöki Kar vasútgépész ágazatán végzett. Eddigi életútját a közlekedés és ezen belül a vasút, vasúttörténet határozta meg. Az egyetemi népművelési gyakorlatok és a Néprajzi Múzeumban végzett tanfolyam el-lensúlyozza műszaki elhivatottságát. A természetjárás kedvelése, kitekintés a világra predesztinálja arra, hogy többet láthasson és közvetíthessen a CSMHE segítségével.

Pálkó Máté – (Szentés, 1989-) Kora gyermekkorától érdeklődött a magyar mon-dák, a történelem iránt. A Dózsa-telepi Általános Iskolában végzett 2005-ben, majd

pedig 2005-2010 közt a csongrádi Batsányi János Gimnáziumban tanult tovább, ahol már a 10. évfolyamon előrehozott közép-szintű és emelt szintű érettségit tett le jeles eredménnyel történelemből. Részt vett Kárpát-medencei történelemversenyeken, első helyezéseket is szerzett. 2011-2015 közt a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettu-dományi Karán alap bölcsész-történész dip-

lomát kapott. Jelenleg a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeumban dolgozik fénykép-archiválóként.

Sáfány Tímea – 1987-ben Debrecenben született, jelenleg Hosszúpályiban él. A Debreceni Egyetem történelem szakán végzett 2013-ban. Tanulmányai során érdeklődése a reformkor felé irányult, első szakdolgozatát még Széchenyi István hírlapi cikkeiről írta, majd a következőt, Klauzál Gábor reformkori országgyűlési szerepléséről. Érdeklődése egyre inkább a reformkori politikai élet és – témája miatt – a Csongrád megyei helytörténet felé irányul. A jövőben Klauzál Gábor Csongrád megyei tevékenységének kutatása a kitűzött célja. Ezért is tartja fontosnak, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja legyen. Szabadidejében családfakutatással foglalkozik, emellett szépirodalmat olvas, színházba jár.

Tímár Ferenc – mérnök-tanár, informatikus könyvtáros, egyéni vállalkozó. Hunyán és Gyomán járt általános iskolába, Szentesen

az Erősáramú Szakközépiskolában érettségizett. A budapesti Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán szerzett villamos üzemmérnöki-, később műszaki tanári diplomát.

Az informatikus könyvtáros mesterszakos végzettséget 2013-ban, levelezőként szerezte meg a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. 15 évig egykori középiskolája műszaki tanáraként a villamos gépek tárgyat oktatta. Számítógépes klubokat vezetett. 1993-ban beindította a TEAM Számítástechnika néven ma is működő vállalkozását. 1996-tól szentesi helytörténeti munkákat eleinte könyv formájában, később CD-n, DVD-n, majd 2000 után elektronikus formában az Interneten is megjelentettek. 2010-től létrehozták az e-Könyvtár Szenteset, tartalommal való feltöltése, gondozása lett a feladata. Részfoglalkoztatásban a Könyvtár oktatásvezetőjeként dolgozik, ahol ECDL számítógépes képzéseket szervez, vezet a vállalkozása mellett.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tisztségviselői és tagjai

2017. december 31.

Elnök: Prof. Dr. Blazovich László (Szeged)

Elnökségi helyettes: Dr. Marjanucz László (Szeged)

Titkár: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó)

Elnökségi tagok (területi képviselők): Georgiádes Ildikó (Csongrád – Szentes), Gergelyné Bodó Mária (Szeged és környéke), Kemény Lajosné (Pitvaros – Csánádpalota), Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó – Kiszombor – Óföldrék), Ormos Zsuzsanna (Hódmezővásárhely –Szegvár – Mindszent).

A *Honismereti Szövetség országos elnökségében* képviselik egyesületünket: dr. Ősz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna elnökségi tagok, a *küldöttgyűlésben* Lőkös Sándorné, a *Felügyelő Bizottságban* Bari Gyöngyi megválasztott tagként, a *Honismereti Szövetség pedagógiai munkabizottságában* Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna megválasztott tagként és az *Ifjúsági Albizottságban* Zeidler Ádám. A *Honismeret Szerkesztőbizottságának* tagja: dr. Kováts Dániel, egyesületünk tiszteletbeli örökös tagja.

A *CSMHE Felügyelő Bizottságának* elnöke: Lőkös Sándorné (Hódmezővásárhely). Tagjai: dr. Antal Tamás (Szeged), Erdélyi Mónika Villó (Szeged), Gulácsiné Somogyi Ilona (Kiszombor)

Tiszteletbeli tagok:

Prof. Dr. Juhász Antal örökös tiszteletbeli elnök (Szeged), Bogdán Lajos örökös tiszteletbeli titkár (Szeged), dr. Kováts Dániel örökös tiszteletbeli tag (Budapest), Molnár Imréné (Szeged-Tápé), Nagygyörgy Zoltán (Horgos, Szerbia), prof. dr. Péter László (Szeged-Szőreg), Rakonczai János (Szeged), dr. Tóth Ferenc (Makó).

Rendes tagok:

Dr. Antal Tamás (Szeged), Apjok Vivien (Szeged), Ábrahám Vera (Szeged), Ádók István (Csanádpalota), Ádókné Debreczeni Ilona (Csanádpalota), dr. Ávéd János (Mindszent), Bari Gyöngyi (Szeged), dr. Bárkányi Ildikó (Szeged), Berencsiné Dudás Katalin (Csongrád), dr. Biernacki Karol (Szeged), Prof. em. Dr. Blazovich László (Szeged), Bodó Ferencné (Szeged), dr. Bogoly József Ágoston (Szeged), Czagány Blanka (Makó – Budapest), Csordás Zoltán Péter (Szeged), Csüllögné Balogh Judit (Csongrád), Deli Albin (Szeged-Kiskundorozsma), Dobayné Deák Éva (Szeged), Dunai Józsefné (Szeged), Endrész Erzsébet (Kiszombor), Erdélyi Mónika Villó (Szeged), Faragóné Szénási Emese (Hódmezővásárhely), dr. Fári Irén (Szeged), Felletár Zsolt (Hódmezővásárhely), Forgó Géza (Makó), Georgiádes Ildikó (Csongrád), Gergely István (Szeged), Gergelyné Bodó Mária (Szeged), Gilicze János (Makó), Görbe Boldizsár (Kiszombor), Gulácsiné Somogyi Ilona (Kiszombor), dr. Hegedűsné Gera Éva (Újszentiván), Huszár Szabolcs (Makó – Szeged), dr. Kacziba Ágnes (Hódmezővásárhely), Károlyi Attila (Szeged), Kemény Lajosné (Pitvaros), Kiss Árpádné Bodó Bernadett (Szeged), Kocsis Pál (Pitvaros), Kocsis Pálné (Pitvaros), Kocsis Tamás (Szeged), Kovács Lajos István (Mindszent), Kovácsné dr. Faltin Erzsébet (Szeged), Krämmer Erika (Szeged), dr. Kruzsliz István Gábor (Hódmezővásárhely), Labádi Lajos (Szentés), Lantos Imre (Szentés), Lengyel István (Makó), Licsicsányi István (Csongrád), Linczer Jánosné Benke Margit (Szeged), Lőkös Sándorné (Hódmezővásárhely), dr. Marjanucz László (Szeged), dr. Markos Gyöngyi (Szeged), Matuszka Istvánné (Makó), dr. Miklós Péter (Újszentiván), Molnár Anita (Szeged-Röszke), Molnár Mária (Szeged-Tápé), Molnárné Ferenczy Valé-

ria (Szeged), Móra József (Szentes), Nagy Csaba (Makó), Nagy Gábor (Szeged), dr. Nagy Netta (Kistelek), Németh György (Szeged), Némethné dr. Balázs Katalin (Szeged), Ormos Zsuzsanna (Hódmezővásárhely), Ottohál Andrea (Szeged), dr. Ősz Károly (Szeged), Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó), Pintér István (Hódmezővásárhely), Pálinkó Máté (Mindszent), Pintérné Szurovecz Irén (Hódmezővásárhely), ifj. Pintér István (Hódmezővásárhely), Pletka Anna (Makó), Rigóné Szabó Erzsébet (Pitvaros), Rostáné Hajdú Erzsébet (Csongrád), Sáfárány Tímea (Hosszúpályi), Sonkoly Ágnes (Hódmezővásárhely), dr. Schmidt Józsefné (Szeged), Székely Miklósné (Pitvaros), Széll Gábor (Sándorfalva), dr. Szerdahelyi Péterné (Szeged), Szikszai Zsuzsanna (Kiszombor), dr. Szuromi István (Szeged), dr. Szűcs Judit (Csongrád), Tímár Ferenc (Szentes), Tószegi Gyula (Pitvaros), dr. Tóth István (Szeged), dr. Tóthné Facskó Zsuzsanna (Szeged), Tóth Imréné Apró Anna (Mindszent), Urbancsok Zsolt (Makó), Varga Róbert Mihály (Szeged), Vass József (Óföldreák), Veszelinov Dánielné (Újszentiván), Virág Etelka (Makó), Vörös Tiborné (Ruzsa), Zeitler Ádám (Makó).

Zárszó

Köszönetet mondunk a Csongrád Megyei honismereti Egyesület működését biztosító és támogató intézményeknek, közösségeknek, személyeknek, kiemelten a székhelyünket adó Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának és a programjaink megvalósulását pénzügyileg támogató Miniszterelnökségnek, a Nemzeti Kulturális Alapnak, a Bethlen Gábor Alapnak, a Honismereti Szövetségnek, a Csongrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése elnökének, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának, Makó Város Önkormányzatának, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város, Szentes és Csongrád Város Önkormányzatának, Kiszombor Nagyközség és Szegvár Község Önkormányzatának.

Jelen könyvünk emléket kíván állítani mindazoknak, akik civil szervezetünkben értégyarapító és értékeket őrző munkát végeztek 2016-2017-ben, amivel hozzájárultak a honismereti mozgalom megerősödéséhez, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület országos és határainkon túli jó hírnevéhez és elismertségéhez.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

TARTALOMJEGYZÉK

BLAZOVICH LÁSZLÓ: Ajánlás	5
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A szerkesztő előszava	7
I. Konferenciáink előadásaiából	
<i>2016 – Hódmezővásárhely, Emlékpont - Honismeret napja</i>	
25 éves Csongrád Megyei Honismereti Egyesület	9
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Blazovich László köszöntése	9
<i>Csongrád megye városainak értéktárai</i>	
FÁRI IRÉN: Szeged műemlékei	10
LABÁDI LAJOS: Szentes szellemi értékei	16
ORMOS ZSUZSANNA: Vásárhely - az alföldi festészet fővárosa	23
MIKLÓS PÉTER: A tízéves hódmezővásárhelyi Emlékpont	28
<i>2016 – Makó, Korona Konferenciaközpont – XLIV. Országos Honismereti Akadémia</i>	
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Mozaikok a makói honismereti akadémiáról	31
TÖRÖK JÓZSEF: Gellért püspök, a tudós és egyházszervező főpap	35
HEGYI KLÁRA: A kétarcú Dél-Alföld a török korban	43
NAGY JANKA TEODÓRA: Az ország újjászervezése a török hódoltság után	50
CSAPODY MIKLÓS: Bálint Sándor és a szegedi nagytáj	58
BARNA GÁBOR: Bálint Sándor, a barokk népi vallásosság kutatója	64
MIKLÓS PÉTER: Bálint Sándor a néprajztudós és honismerő tanár	72
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Sorsfordító események tanítása	75
MARJANUCZ LÁSZLÓ: Kiemelkedő helytörténeti kutatók a megyékben	79
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Kulturális-szabadidős programok	82
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA – MARJANUCZ LÁSZLÓ: Tanulmányút a Csongrádra	92
GEORGIÁDES ILDIKÓ: A honismereti akadémia csongrádi programja	94
ORMOS ZSUZSANNA: A Makó-Szegvár-Szentes útvonal nevezetességei	95
LABÁDI LAJOS – MÓRA JÓZSEF: A Szentes városi program	96
II. Kutatómunkánk eredményeiből	
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Raymundus Parthenopeis könyvéből	99
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Református iskolakultúra a török hódoltság után	105
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: A Maros tájlesztettkai-ökológiai hagyománya	114
KOMÁROMI CSABA: A dorozsmai egyházközösséghez kapcsolódó egyesületek	121
DELI ALBIN: Nepomuki Szent János-szobor Kiskundorozsmán	125
LABÁDI LAJOS: A Zöldkoszorú Vendégfogadó helyett dekoratív nagyszálló	131
LABÁDI LAJOS: Deák Ferenc, nagy államférfi és Szentes kapcsolata	136
LABÁDI LAJOS: 125 éve történt Újszentes alapítása	138
MARJANUCZ LÁSZLÓ: „Boldog békeidők” – A kiegyezéstől a felbomlásig	140
MIKLÓS PÉTER: A csanádi egyházmegyei központok története	155
NAGYGYÖRGY ZOLTÁN: Zsilinszky Mihály történelemtudós Horgos-Kamaráson	164
PÁLINKÓ MÁTÉ: A Szent Jobb látogatása Mindszenten és Szentesen 1938-ban	167
ZEITLER ÁDÁM: Lajtabánság mint állam?	174

III. Honismeret és helytörténet az iskolákban

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Kutatásra ösztönző helytörténeti pályázatok	181
KÁROLYI ATTILA: Regionális honismereti–helytörténeti tanári műhely (2016)	191
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: Regionális honismereti–helytörténeti műhely (2016)	193
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A települési értéktárak a honismeretben	196
KÁROLYI ATTILA: A III. regionális honismereti műhely (2017)	199
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: Regionális honismereti találkozó (2017)	201
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Fiatalok a honismereti mozgalomban	205
ROSTÁNÉ HAJDÚ ERZSÉBET: Határokon átívelő versenyek Csongrádon (2016-2017)	206
KOCSIS PÁL: Pitvarosi helytörténeti vetélkedő	208
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Návay Lajos történelem emlékverseny	210
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Kárpát-medencei középiskolai vetélkedő	213

IV. Hagyomány és emlékezet

MARKOS GYÖNGYI: A Dorozsmai Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény	215
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: A Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület	219
LANGÓ IMRE: „Langó Hagyományőrző Ház” – Apátfalva	224
NAGY GÁBOR: Börcsök Attila néprajzi gyűjtő 30 éves munkássága	227
ZEITLER ÁDÁM: A makói Szirbik Miklós Egyesület	233
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Fecskésparti emlékhely	235

V. Könyvespolc

ANTAL TAMÁS: A középkori európai városi jog világa	237
ÁBRAHÁM VERA: Szeged zsidó temetői	240
ÁBRAHÁM VERA: Szegedi Judaisztikai Közlemények	241
LABÁDI LAJOS: Szecessziós építészet Csongrádon	243
SCHULCZ PÉTER: Szecesszió napjainkban	244
MIKLÓS PÉTER: Trianon szülötte. Marjanucz László kötete Gyálarét múltjáról	246
MIKLÓS PÉTER: A történelmi tisztánlátás jegyében. Az Emlékpont könyvsorozata	248
ZEITLER ÁDÁM: A Makói Kincsestár kötetei	252
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A József Attila Múzeum évkönyve I.	253

VI. Kapcsolatok

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Egyesületünk hatóköre	257
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Régiós civil kapcsolatainkról (2014-2017)	259
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Civil piknik	263
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Kapcsolat a Lányi Ernő Egyesülettel	266
KÁROLYI ATTILA: Regionális honismereti civil találkozó Zentán	273
Együttműködési megállapodások	275

VII. Egyesületünk sokszínű élete

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: 25 éves Egyesületünk értékei	277
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Honismereti napi rendezvényeink	283
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Programjaink kronológiája, 2016/2017	285

A Honismereti Szövetség kitüntettjei	301
BLAZOVICH LÁSZLÓ: A Bél Mátyás-plakett Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannának	301
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Honismereti érem Károlyi Attilának	304
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Honismereti Emléklappal kitüntetettek	306
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Elnökünk Nagy György-emlékplakettje	309
BLAZOVICH LÁSZLÓ–MARJANUCZ LÁSZLÓ: Pál Lászlóné babérműsorújához	310
Egyesületi tagjainknak adományozott kitüntetések (PLSZZS)	311
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Dr. Ávéd János az év orvosa lett	312
<i>Egyesületünk kulturális tevékenységéről:</i>	
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Széljegyzetek egy várostörténeti sorozathoz	314
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: A magyar nyelv ünnepe, 2016	319
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: Anyanyelvi vetélkedő és ünnepség, 2017	320
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA – GERGELY ISTVÁN Szent-Györgyi Albert emlékezete	322
TÓTH ISTVÁN: Egyesületünkfelvidéki tanulmányútja	324
ORMOS ZSUZSANNA: Alkotó honismerők	326
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Kiállítás Vajnai János grafikáiból	328
<i>Rgyesületünk tagságának változásai, vesztesége</i>	
KISS ERNŐ: In memoriam Bogdán Lajos	330
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Nekrológ Bogdán Lajos halálára	331
Egyesületünk új tagjai (PLSZZS)	334
Egyesületünk tisztségviselői és tagjai (PLSZZS)	337
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Zárszó	339
Tartalomjegyzék	340
Kötetünk szerzői	343

Kötetünk szerzői

Antal Tamás	Langó Imre
Ábrahám Vera	Marjanucz László
Barna Gábor	Markos Gyöngyi
Blazovich László	Miklós Péter
Bogoly József Ágoston	Móra József
Csapody Miklós	Nagy Gábor
Deli Albin	Nagygyörgy Zoltán
Fári Irén	Nagy Janka Teodóra
Georgiádes Ildikó	Némethné Balázs Katalin
Gergely István	Ormos Zsuzsanna
Gergelyné Bodó Mária	Pálinkó Máté
Hegy Klára	Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna
Károlyi Attila	Rostáné Hajdú Erzsébet
Kiss Ernő	Schulcz Péter
Kocsis Pál	Tóth István
Komáromi Csaba	Török József
Labádi Lajos	Zeitler Ádám

A tipográfiai tervezésben és a nyomdai előkészítésben közreműködött:
FELICITER KIADÓ KFT., NYÍREGYHÁZA

Nyomás és kötés:
AGAPÉ, FERENCES NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ KFT., SZEGED